

YHTEISKUNTATIEETEELLISIÄ JULKAISUJA / JOENSUUN YLIOPISTO,
YHTEISKUNTA- JA ALUETIETEIDEN TIEDEKUNTA; N:O 81
UNIVERSITY OF JOENSUU, PUBLICATIONS IN SOCIAL SCIENCES

Riikka Puhakka

KANSALLISPUISTOT MURROKSESSA

**Tutkimus luonnonsuojelun ja matkailun
tavoitteiden kohtaamisesta**

**University of Joensuu
Joensuu 2007**

Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja / Joensuun yliopisto, yhteiskunta- ja aluetieteiden tiedekunta
University of Joensuu, Publications in Social Sciences /N:o 81

Julkaisija Joensuun yliopisto
Publisher University of Joensuu

Sarjan toimituskunta Kimmo Katajala (päätoimittaja), Antero Puhakka,
Editorial board Maarit Sireni

Vaihto Joensuun yliopiston kirjasto/Vaihdot
PL 107, 80101 JOENSUU
Puh. 013-251 2677,
Faksi 013-251 2691
Email: vaihdot@joensuu.fi

Exchange Joensuu University Library/ Exchanges
P.O. Box 107, FI - 80101 JOENSUU
Tel. +358-13-2512677
Fax +358 13 251 2691
Email: vaihdot@joensuu.fi

Myynti Joensuun yliopiston kirjasto/ Julkaisujen myynti
PL 107, 80101 JOENSUU
Puh. 013-251 2652, 013-251 2677
Faksi 013-251 2691
Email: joepub@joensuu.fi

Sale Joensuu University Library/ Sales of publications
P.O. Box 107, FI - 80101 JOENSUU, FINLAND
Tel. +358-13-251 2652, 251 2677
Fax +358 13 251 2691
Email: joepub@joensuu.fi

Copyright © 2007 Joensuun yliopisto
1. painos

ISSN 1796-7996
ISBN 978-952-458-963-5

Kannen suunnittelu: Esko Puranen
Kansikuva: Jaakko Hosia, *Tripolaris* (1998; akryyli, 217 mm x 178 mm)
Kannen tekninen toteutus: Joensuun yliopistopaino
Paino: Joensuun yliopistopaino Joensuu 2007

ESIPUHE

Kymmenen vuoden opiskelu-urakkani Joensuun yliopistossa on nyt ohi. Lukiovuosina Elimäellä herännyt kiinnostukseni varsinkin luonnonmaantieteen ja ympäristökysymyksiin sai minut aikoinaan hakeutumaan maantieteen opiskelijaksi. Kymmenen vuoden aikana omat intressini ja käsitykseni maantieteestä ovat aika lailla uusiutuneet, mutta ympäristönäkökulma on säilynyt mukana tässäkin tutkimuksessa.

Nyt on aika kiittää tutkimuksen valmistumista edesauttaneita henkilöitä. Haluan kiittää Oulun yliopiston maantieteen professori Jarkko Saarista työn ohjauksesta ja kommentoinnista lukuisia kertoja vuosien varrella sekä tuesta ja kannustuksesta tutkijanuralle ryhtymiseen. Yhteistyömme alkoi jo graduni tekemisen aikana, ja varsinkin väitöstutkimuksen alkuvaiheessa Jarkon neuvoista ja tuesta oli merkittävä apu.

Joensuun yliopiston maantieteen laitos/oppiaineryhmä on ollut hyvä paikka opiskella ja tehdä tutkimusta, vaikka fyysinen läsnäoloni Joensuussa onkin jatko-opintojen aikana rajoittunut vain lyhyisiin käynteihin. Haluan lämpimästi kiittää professori Ari Lehtistä tutkimuksen ohjauksesta ja tuesta sekä erityisesti uudenlaisten tutkimuksellisten näkökulmien esittelystä. Kiitän Aria ja muita Provinsseja, yhteisöjä, biopolitiikka -ryhmän tutkijoita – FT Teijo Rytteriä, YTT Jaana Nevalaista, FM Ville Salosta, YTM Kati Pitkästä, FM Jussi Semmiä ja YTM Samu Pehkosta – kokoontumisissamme vuosien aikana käydystä keskustelusta, joka on osaltaan vienyt työtäni eteenpäin. Teijolle kuuluu erityiskiitos tutkimuksen kommentoinnista sen eri vaiheissa. Lisäksi kiitän laboratoriomestari Timo Pakarista tutkimuksen taittotyössä avustamisesta.

Joensuun yliopiston koordinoimaa Matkailualan verkostoyliopistoa haluan kiittää vuodesta 1998 lähtien käymistäni antoisista kursseista sekä matkailun tutkimuksen pariin houkuttelusta.

Kiitän Metsäntutkimuslaitoksen Joensuun toimintayksikköä/Kolin kansallispuistoa tutkimuksen haastattelujen toteuttamisen tukemisesta ja jo gradun tekemisen aikana alkaneesta yhteistyöstä. Erityisesti kiitos kuuluu puistonjohtaja Lasse Lovénille sekä muulle tutkimuksen valmistumista edesauttaneelle kansallispuiston väelle. Lämmin kiitos myös kaikille haastatteluihin osallistuneille kolilaisille matkailuyrittäjille ja Kolilla vierailleille matkailijoille. Metsähallituksen erikoissuunnittelija Timo Halmetta kiitän puistosuunnitelmien lähettämisestä käyttööni ja kansallispuistoihin liittyviin kysymyksiini vastaamisesta.

Kiitän työn esitarkastajia vanhempi tutkija, YTT Seija Tuulentietä ja dosentti Petri Raivoa lausunnoissa esitetystä palautteesta ja tutkimuksen korjausohjeista, joiden avulla pystyin tekemään parannuksia väitöskirjan lopulliseen versioon.

Haluan kiittää tutkimuksen rahoittajia, jotka ovat tehneet työn valmistumisen mahdolliseksi. Alkuvaiheessa työskentelin Suomen Akatemian rahoittamassa, Joensuun yliopiston maantieteen laitoksen tutkimushankkeessa *Provinssit, yhteisöt, biopolitiikka. Alueellinen ympäristöohjaus ylipaikallistumisen aikakaudella*. Sen jälkeen Suomen Kulttuurirahasto on tukenut tutkimusta kolmen vuoden ajan.

Lopuksi kiitän tuesta ja kannustuksesta vanhempiani ja sisaruksiani sekä muita lähimpiä sukulaisiani ja ystäviäni. Erityiskiitos Eeville, Maaritille ja Samulille, Katriinalle ja Henrille sekä Lotalle ja Jannelle etätyöläisen majoittamisesta Joensuun reissuilla näiden viiden vuoden aikana. Suurin kiitos kuuluu kuitenkin miehelleni Heikille: kiitos kaikesta antamastasi tuesta ja erityisesti siitä, että veit vapaa-ajalla ajatukseni pois tästä työstä. Toivottavasti voimme jatkossa retkeillä myös kansallispuistoissa ilman, että tutkimusongelmat myllertävät mielessäni.

Kotona Salossa 25.4.2007

Riikka Puhakka

TIIVISTELMÄ

Riikka Puhakka: Kansallispuistot murroksessa. Tutkimus luonnonsuojelun ja matkailun tavoitteiden kohtaamisesta. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. University of Joensuu. Publications in Social Sciences. N:o 81. Joensuu 2007. 305 s.

Avainsanat: kansallispuisto, matkailu, luontomatkailu, luonnonsuojelu, suojelualue, diskurssit, luontokäsitykset

Ensimmäisten kansallispuistojen perustamisesta lähtien puistoille on annettu kaksoistehtävä toisaalta luonnonsuojelun sekä toisaalta virkistys- ja matkailukäytön kohteina. Luontomatkailun viimeaikaisen kasvun seurauksena kansallispuistoista on tullut Suomessa tärkeitä matkailun vetovoimatekijöitä.

Tutkimuksessa tarkastellaan kulttuurimaantieteen näkökulmasta luonnonsuojelun ja matkailun välisen vuorovaikutussuhteen määrittymistä Suomessa. Työssä analysoidaan, miten kansallispuistojen keskeiset toimijat – puistoja hallinnoivat viranomaiset, matkailijat ja matkailuyrittäjät – jäsentävät matkailun merkityksen osana luonnonsuojelun perusteita ja kansallispuistojen käyttöä. Lisäksi tarkastellaan, millaisiin käsityksiin luonnosta kansallispuistoille annetut merkitykset perustuvat. Kansallispuistojen nykyisten merkitysten jäsentämisen lisäksi työssä tehdään katsaus luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutuksesta käytyyn suomalaiseen keskusteluun 1800-luvun loppupuolelta lähtien.

Tutkimuksessa tarkastellaan kansallispuistoja historiallisten ja yhteiskunnallisten käytäntöjen tuottamina tiloina, joiden luonto on kulttuurisesti määriteltä suojelun arvoiseksi ja joita hoidetaan ja käytetään sovittujen periaatteiden mukaisesti. Luonnon suojeleminen on yhteiskunnallisesti määrittynyttä ja poliittista toimintaa, eikä matkailukäytön asema kansallispuistoissa ole siten ajallisesti ja paikallisesti muuttumaton tai kiistaton luonteeltaan.

Diskurssianalyttisin menetelmin analysoidun suunnitteluasiakirja- ja haastatteluaineiston perusteella kansallispuistojen toimijaryhmiä ei ole perusteltua tarkastella yhtenäisinä kokonaisuuksina vaan on tarkoituksenmukaisempaa jäljittää erilaisia diskursseja eli yhteiskunnallisia puhe- ja ajattelutapoja, jotka voivat yhdistää ja erottaa eri toimijoita. Tutkimuksessa jäsennetään neljä luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävää diskurssia, jotka esiintyvät aineistojen analyysin perusteella suomalaisessa kansallispuistokeskustelussa: *kansallispuistot luonnonsuojelualueina*, *kansallispuistot matkailualueina*, *kansallispuistot kestävän luontomatkailun alueina* ja *kansallispuistot paikallisväestön resursseina*.

Tutkimus osoittaa, että matkailukäytön asema on vahvistunut Suomen kansallispuistoissa luontomatkailun kasvun ja luonnonsuojelujattelussa tapahtuneiden muutosten seurauksena. *Kansallispuistot kestävän luontomatkailun alueina* on noussut tällä vuosikymmenellä hallitsevaksi, puistojen hoito- ja käyttösuunnittelua ohjaavaksi diskurssiksi. Nykyisin kansallispuistoissa pyritään sovittamaan yhteen luonnonsuojelun ekologiset tavoitteet ja luontomatkailun taloudelliset tavoitteet noudattamalla kestävän kehityksen periaatteita. Alueelliseen kehittämiseen liittyviä tavoitteita asettamalla pyritään samalla ottamaan aiempaa paremmin huomioon paikallisväestön etuja kansallispuistoissa. Erilaiset luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävät puhetavat ovat siten lähentyneet toisiaan. Diskursiivinen muutos osoittaa myös luonnonsuojelun muuttuneen entistä välineellisemmäksi ja markkinavetoisemmaksi.

ABSTRACT

Riikka Puhakka: National Parks in Transition. A Study of the Interaction between Nature Conservation and Tourism. University of Joensuu. Publications in Social Sciences. N:o 81. Joensuu 2007. 305 pp.

Keywords: national park, tourism, nature-based tourism, nature conservation, protected area, discourses, concepts of nature

Since the first national parks were established, they have been given a double role both as the destinations of nature conservation and recreation and tourism. As a result of the recent growth of nature-based tourism, national parks have become important tourist attractions in Finland.

This doctoral dissertation examines the interaction between nature conservation and tourism in Finland from the perspective of cultural geography. The study analyses how the central stakeholders of national parks – park authorities, tourists and tourism entrepreneurs – understand the role of tourism as part of the grounds of nature conservation and the use of national parks. Moreover, the study examines what kind of concepts of nature the meanings given to national parks are based on. Besides the current meanings of national parks, the study includes a review of the Finnish discussion about the interaction between nature conservation and tourism from the latter part of the 19th century until the present.

In this study, national parks are understood as spaces constructed by historical and social practices; nature is culturally defined as worth protecting, and the management and land use of parks are based on socially defined principles. Nature conservation is political and societal activity, and, thus, the role of tourism in national parks is neither historically nor culturally unchanging or indisputable.

On the basis of the research materials – planning documents and interviews – analysed with the methods of discourse analysis, it is not reasonable to examine the stakeholders of national parks as uniform entities, but it is more suitable to identify various social discourses, which may conflict with each other but may also be common to different stakeholders. The study identifies four discourses that define the interaction between nature conservation and tourism in national parks: *national parks as conservation areas*, *national parks as tourist destinations*, *national parks as destinations of sustainable nature-based tourism*, and *national parks as resources of local people*.

According to the study, the role of tourism has increased in Finnish national parks as a result of the growth of nature-based tourism and changes in

conservation thinking. In this decade, *national parks as areas of sustainable nature-based tourism* has become the dominant discourse directing the management and land use of national parks. At present the aim is to combine the ecological goals of nature conservation and the economic goals of nature-based tourism in national parks by implementing the principles of sustainable development. By setting the goal of regional development, the interests of local people are taken into account more widely than previously. Accordingly, the different discourses defining the interaction between nature conservation and tourism have come closer to each other. The discursive change shows that nature conservation has become more instrumental and market-oriented.

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	13
1.1. Kansallispuistojen kaksoistehtävä	13
1.2. Tutkimuksen tavoitteet	17
1.3. Tutkimuksen keskeiset käsitteet	23
1.4. Matkailu- ja virkistyskäytön tutkimus Suomen luonnonsuojelualueilla.....	28
1.5. Tutkimuksen sijoittuminen matkailumaantieteen kenttään	32
2. KONSTRUKTIONISTINEN VIITEKEHYS	35
2.1. Luonnon yhteiskunnallinen rakentuminen.....	35
2.2. Modernin aikakauden luonto	41
2.3. Luonnonsuojelu historiallisesti ja kulttuurisesti määrittyneenä toimintana	46
2.4. Diskursiivinen näkökulma luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutukseen	51
3. TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄT	59
3.1. Diskurssianalyttinen lähestymistapa	59
3.2. Kansallispuistojen suunnitteluasiakirjojen analyysi	64
3.3. Kolin kansallispuisto haastattelujen toteuttamisaikana	69
3.4. Matkailijoiden haastattelujen analyysi	74
3.5. Matkailuyrittäjien haastattelujen analyysi	80
4. MATKAILUN MERKITYS LUONNONSUOJELUN PERUSTEISSA JA KANSALLISPUISTOJEN KÄYTÖSSÄ 1800-LUVULTA 1980-LUVULLE	85
4.1. Maisemalliset ja matkailulliset tekijät osana luonnonsuojelun motiiveja	85
4.1.1. Varhainen luonnonnähtävyyksien rauhoittamisen kausi	85
4.1.2. Klassisen luonnonsuojelun syntyminen	89
4.1.3. Luonnonsuojelulaki ja ensimmäiset kansallispuistot	92
4.1.4. Yhteenvedo: matkailun asema varhaisessa luonnonsuojelussa	96
4.2. Matkailun ja luonnonsuojelun kiinteän vuorovaikutuksen heikkeneminen	99
4.2.1. Klassisesta luonnonsuojelusta ympäristönsuojeluun	99
4.2.2. Matkailunäkökulmat 1970-luvun kansallispuistokeskustelussa	102
4.2.3. Huomio kasvavan matkailun ympäristöhaittoihin	105
4.2.4. Kiistat luonnonsuojelualueiden perustamisesta	108

4.2.5.	Yhteenveto: matkailun ja luonnonsuojelun vuorovaikutus ympäristöherätyksen aikana	111
5.	KANSALLISPUISTOJEN NOUSU LUONTOMATKAILUN VETOVOIMATEKIJÖIKSI 1990-LUVULTA LÄHTIEN	115
5.1.	Biodiversiteetin säilyttäminen ja kestävä kehitys suojelutavoitteiksi	115
5.2.	Luonnonsuojelun tieteellistyminen	123
5.3.	Koskemattoman luonnon vetovoimaisuus.....	126
5.4.	Luontomatkailusta alueellisen kehittämisen väline	130
5.5.	Kansallispuistojen kävijämäärien kasvu.....	134
5.6.	Paikallistason tuki kansallispuistojen perustamiselle	141
5.7.	Kolin matkailukehittämisen uusi suunta	144
6.	MATKAILUN ASEMA KANSALLISPUISTOJEN HOITO- JA KÄYTTÖSUUNNITTELUSSA	151
6.1.	Matkailu- ja virkistyskäytön yleiset periaatteet	151
6.2.	Matkailun merkityksen kasvu	154
6.3.	Yhteiskunnallisten sidosten vahvistuminen.....	161
6.4.	Kestävä matkailu – ongelmien ratkaisija vai matkailukäytön oikeuttaja?.....	168
6.5.	Yhteenveto hoito- ja käyttösuunnittelun muutoksista	174
7.	MATKAILIJOIDEN SELONTEOT KANSALLISPUISTOJEN MATKAILUKÄYTTÖSTÄ	179
7.1.	Matkailijoiden tyypittelyn lähtökohdat.....	179
7.2.	Matkailijoiden tyypittely	180
7.2.1.	<i>Matkailukeskeiset matkailijat</i>	180
7.2.2.	<i>Luontokeskeiset matkailijat</i>	183
7.2.3.	<i>Traditionaaliset matkailijat</i>	186
7.2.4.	<i>Välinpitämättömät matkailijat</i>	190
7.3.	Matkailijatyyppien siirrettävyys.....	193
7.4.	Matkailijan luonto	196
8.	MATKAILUYRITTÄJIEN SELONTEOT KANSALLISPUISTOJEN MATKAILUKÄYTTÖSTÄ	205
8.1.	Matkailuyrittäjien tyypittelyn lähtökohdat.....	205
8.2.	Matkailuyrittäjien tyypittely	206
8.2.1.	<i>Suojeluarvoja korostavat yrittäjät</i>	206
8.2.2.	<i>Matkailunäkökulmia korostavat yrittäjät</i>	212
8.3.	Yrittäjätyyppien siirrettävyys	217
9.	LUONNONSUOJELUN JA MATKAILUN VUOROVAIKUTUSTA MÄÄRITTÄVÄT DISKURSSIT	223
9.1.	Diskurssien muodostamisen perusteet	223

9.2.	Toimijoiden selontekojen perusteella jäsenneyt diskurssit.	227
9.2.1.	<i>Kansallispuistot luonnonsuojelualueina</i>	227
9.2.2.	<i>Kansallispuistot matkailualueina</i>	231
9.2.3.	<i>Kansallispuistot kestävän luontomatkailun alueina</i>	236
9.2.4.	<i>Kansallispuistot paikallisväestön resursseina</i>	242

10. JOHTOPÄÄTÖKSET	249
---------------------------	-----

LÄHTEET	261
----------------	-----

LIITTEET	295
-----------------	-----

Liite 1.	Suomen kansallispuistot vuoden 2007 alussa.	295
-----------------	---	-----

Liite 2.	Kolin kansallispuiston matkailijoille tehtyjen haastattelujen teemarunko.	298
-----------------	---	-----

Liite 3.	Luontokeskuksessa haastateltujen matkailijoiden jakautuminen sukupuolen, ikäryhmän, asuinläänin, elinympäristön, koulutuksen ja ammattiryhmän mukaan.	300
-----------------	---	-----

Liite 4.	Esimerkki aineiston pelkistämisestä ja haastateltavien vertailusta: <i>matkailukeskeisten</i> tyyppiin luokiteltujen vastaukset teemaan <i>kansallispuiston vaikutus matkakohteen valintaan ja puistojen vetovoimaisuus luontomatkailukohteina</i> .	301
-----------------	--	-----

Liite 5.	Kolin kansallispuiston alueella toimivien matkailuyrittäjien haastattelujen teemarunko vuonna 2005.	302
-----------------	---	-----

Liite 6.	Kolin alueella toimivien matkailuyrittäjien haastattelujen teemarunko vuonna 2001.	304
-----------------	--	-----

KUVAT JA TAULUKOT

Kuva 1.	Kolin alueen kartta.	71
----------------	----------------------	----

Taulukko 1.	Luontokeskuksessa ja nuotiopaikalla haastateltujen naisten luokittelu ikäluokan ja kävijätyypin mukaan.	77
--------------------	---	----

Taulukko 2.	Luontokeskuksessa ja nuotiopaikalla haastateltujen miesten luokittelu ikäluokan ja kävijätyypin mukaan.	77
--------------------	---	----

Kuva 2.	Suomen kansallispuistot vuoden 2007 alussa.	119
----------------	---	-----

Taulukko 3.	Suomen kansallispuistojen käyntikertojen määrät vuosina 1992–2006.	138
--------------------	--	-----

Kuva 3.	Luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävät diskurssit, jotka esiintyvät aineistojen analyysin perusteella suomalaisessa kansallispuistokeskustelussa.	248
----------------	---	-----

Kuva 4.	Luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävien diskurssien muutos.	252
----------------	---	-----

1. JOHDANTO

1.1. Kansallispuistojen kaksoistehtävä

Ensimmäisten kansallispuistojen perustamisesta lähtien puistoille on annettu sekä luonnonsuojelua että virkistys- ja matkailukäyttöä koskevia tavoitteita. Suojelu ja virkistys on usein mielletty keskenään synergiseksi toiminnoiksi: alueita on pyritty säilyttämään muun talouskäytön ulkopuolella myös ihmisten virkistäytymistä varten. Suomeen perustettiin ensimmäiset kansallispuistot vuonna 1938, ja vuoden 2007 alussa näitä valtion mailla sijaitsevia alueita on yhteensä 35 (Liite 1). Kansallispuistojen tärkeimmäksi tavoitteeksi on määritelty luonnonsuojelu. Suojelutavoitteiden sallimissa rajoissa puistojen tehtävänä on palvella myös ympäristökasvatusta, opetusta ja yleistä luonnontuntemusta, tutkimusta ja ympäristön tilan seurantaa sekä virkistystä (Luonnonsuojelun alueiden hoidon... 2004: 8–9). Kansallispuistot ovatkin usein vetovoimaisia virkistyskäytön ja luontomatkailun kohdealueita. Näiden kaikille kansalaisille avoimien ja maksuttomien puistojen peruspalvelut ovat Suomessa julkisia hyvinvointipalveluja. Jo luonnonsuojelulain (1096/1996: 11 §) mukaan kansallispuistoilla ”on oltava merkitystä yleisenä luonnontuotteenähtävyytenä tai muutoin luonnontuntemuksen lisäämisen tai yleisen luonnontuotteenähtävyydenä”. Suomessa kansallispuistoille asetetut tavoitteet vastaavat Kansainvälisen luonnonsuojeluliiton IUCN:n suosituksia, jotka on laadittu puistojärjestelmien yhtenäistämiseksi (United Nations... 2003: 12).

Matkailua pidetään maailman suurimpana elinkeinona, ja hetkellisistä pysähdyksistä huolimatta se jatkaa kasvuaan (Tourism Highlights 2006). Yhteiskunnassa tapahtuneiden laajojen kuluttamisen ja taloudellisen tuotannon muutosten seurauksena matkailun muodot ovat muuttuneet entistä monipuolisemmiksi ja yksilöllisemmiksi (Urry 1990; Poon 1993). Viime vuosikymmeneltä lähtien luontoon perustuva matkailu on ollut yksi nopeimmin kasvavista matkailun osa-alueista, ja sen on ennustettu jatkavan kasvuaan (ks. Mowforth & Munt 1998; Fennell 1999; Hall & Page 1999; Franklin 2003). Myös Suomessa luontomatkailun kasvuun ja kehittämiseen kohdistuu suuria odotuksia (Ohjelma luonnon... 2002). Perinteisten alkutuotantoelinkeinojen menettäessä merkitystään luontomatkailusta on tullut tärkeä alueellisen kehittämisen väline syrjäseuduilla, etenkin Pohjois-Suomessa (Saarinen 2002; 2004a; Kauppila 2004).

Luonnonsuojelun alueet ovat Suomessa olleet jo pitkään nähtävyyksiä ja virkistäytymiskohteita, mutta viime aikoina erityisesti kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäytössä on tapahtunut merkittäviä muutoksia luontomatkailun kasvun ja luonnonsuojelujattelun uudistumisen seurauksena. Kansallispuistojen kävijämäärät ovat selvästi kasvaneet viime vuosikymme-

neltä lähtien: puistojen keskimääräinen käyntikertojen määrä noin kaksinkertaistui 1990-luvulla, ja kasvu on jatkunut 2000-luvulla tasaisempaan. Vuonna 2006 Suomen kansallispuistoissa tilastoitiin yhteensä noin 1,6 miljoonaa käyntikertaa (Taulukko 3, s. 138–139). Matkailun kannalta tärkeimpiä kansallispuistoja ovat Pohjois-Suomen suuret puistot, saaristopuistot sekä joukko pieniä mutta vetovoimaisia puistoja, kuten Koli ja Nuuksio (Vuoristo & Vesterinen 2001: 46). Huomattava osa varsinkin Pohjois- ja Itä-Suomen matkailukeskuksista tukeutuu nykyisin kansallispuistoihin. Luontomatkailun kasvun seurauksena kansallispuistojen matkailukäyttöön kohdistuvat taloudelliset ja poliittiset odotukset ovat lisääntyneet, ja erityisesti paikallisella ja alueellisella tasolla uusien puistojen tarvetta on perusteltu luontomatkailun kehittämiseen liittyvillä tekijöillä. Vaikka kävijämäärien kasvu ei todennäköisesti tule jatkumaan pitkään hyvin korkealla tasolla, suojelualueiden hoidon ja käytön suunnittelussa tulisi edelleen varautua luontomatkailijoiden määrän kasvuun, palvelujen lisääntyvään tarpeeseen, eri käyttömuotojen yhteensovittamiseen, matkailuyrittämisen mahdollisuuksien ja ohjaamisen kehittämiseen sekä alueisiin kohdistuvan tutkimuksen lisäämiseen (Saarinen 2005a: 121).

Kansallispuistoille määritelty kaksoistehtävä toisaalta luonnonsuojelun ja toisaalta virkistyskäytön kohdealueina tekee suojelun ja matkailun vuorovaikutussuhteesta moniulotteisen. Luonnonsuojelun ja matkailun välillä voi vallita joko *symbioosi*, *ristiriita* tai *rinnakkaiselo* (Budowski 1976).

Luonnon matkailukäyttöön ja suojeluun uskotaan usein liittyvän synergiaa, sillä moniin muihin luonnon käyttömuotoihin verrattuna matkailua pidetään suojelun kannalta harmittomana vaihtoehtona. Matkailun kehittämisen ja luonnonsuojelun välillä ei yleensä ainakaan alkuvaiheessa uskota olevan suurta ristiriitaa. Symbioosin vallitessa matkailuelinkeino ja suojelu hyötyvät toisistaan. Luonnonympäristön laatu säilyy hyvänä tai jopa paranee entisestään, vaikka matkailukäyttö lisääntyikin. Kansallispuisto on eräänlainen status luontomatkailukohteille; puistot houkuttelevat koskematonta ja villiä luontoa etsiviä matkailijoita ja hyödyttävät näin matkailuelinkeinoa (ks. Eagles 2002: 133). Matkailu puolestaan tarjoaa taloudellisen motiivin luonnonsuojelulle, sillä ilman matkailua ja matkailijoiden kuluttamia rahoja mahdollisuudet suojelualueiden perustamiseen ja ylläpitämiseen saattaisivat heikentyä. (Budowski 1976; Järviluoma 2006: 69–70.) Varsinkin kehitysmaissa luontomatkailu toimii usein luonnonsuojelun välineenä ja taloudellisenä oikeutuksena: vaihtoehtona hakkuille metsiä suojellaan niiden matkailullisen arvon vuoksi (Puppim de Oliveira 2005). Kansallispuistoissa vierailemisen uskotaan myös lisäävän ihmisten tietoisuutta luonnosta ja myönteisiä asenteita luonnonsuojelua kohtaan sekä parantavan sillä tavalla suojelun toteuttamisen edellytyksiä (Eagles & McCool 2002: 23–24; Franklin 2003: 60–62). Luonnonsuojelualueen perustaminen mahdollistaa kasvavan virkistys-

käytön ohjaamisen ja rajoittamisen alueella, ja siten se voi jopa vähentää matkailun aiheuttamia haittoja.

Myös matkailuyrittäjät ja -kehittäjät saattavat motivoitua suojelemaan toimintansa resurssia: matkailun muodoista erityisesti luontomatkailun menestyminen ja kehittyminen on kiinteästi sidoksissa toimintaympäristöön ja sen laatuun. Matkailuelinkeinon ja luonnonsuojelun tavoitteiden yhteneväisyys korostuu, jos tarkastellaan myös muiden elinkeinojen luonnolle ja sitä kautta matkailulle aiheuttamien ympäristöhaittojen pohjalta nousevia intressejä. Esimerkiksi puuntuotannon ekologiset ja maisemalliset haitat, teollisuuden päästöt ja maatalouden vesistökuormitus voivat aiheuttaa tilanteita, joissa matkailun ja luonnonsuojelun edut asettuvat yhdessä vastakkain ympäristöhaittoja aiheuttavan tahon intressien kanssa. (Järviluoma 2006: 71.)

Toisaalta matkailu ja luonnonsuojelu voivat olla ristiriidassa keskenään, varsinkin silloin kun matkailu vahingoittaa luonnonympäristöä (Budowski 1976: 27; ks. Järviluoma 2006: 68–70). Matkailu ja siihen liittyvän infrastruktuurin rakentaminen voi aiheuttaa monenlaisia suoria ja välillisiä ympäristöhaittoja: matkailu voi johtaa esimerkiksi luonnon kulumiseen ja roskaantumiseen, eläimistön häiriintymiseen, vieraslajien siirtymiseen ja maisemavaurioihin (Mathieson & Wall 1982; Hunter & Green 1995; Mieczkowski 1995; Butler 2000a; Butler & Boyd 2000a; Ryan 2003). Konflikteja voi syntyä etenkin, jos matkailun kehittäminen tapahtuu nopeasti ja ilman perusteellista suunnittelua (Pigram & Jenkins 1999: 256–258). Matkailun on katsottu uhkaavan luonnonsuojelualueita yhä voimakkaammin, sillä muiden teollisuudenalojen tavoin institutionalisoitunut matkailuteollisuus pyrkii hyödyntämään luontoa markkinatalouden ehdoilla. Pienimuotoinen luontomatkailukaan ei ole säästynyt kritiikiltä. Kansallispuistot ja muut luonnonsuojelualueet on perustettu ensisijaisesti niiden sisältämien luonnonarvojen vuoksi (ks. Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2004: 6–7), mikä voi aiheuttaa konflikteja matkailun kanssa. Kansallispuistojen käyttöä koskevia ristiriitoja on syntynyt myös Suomessa, ja tulevaisuudessa matkailun kasvu voi uhata suojelualueiden luonnonarvoja. Vaikka luonnonsuojelijoiden ja matkailuelinkeinon yhteisenä tavoitteena olisi kansallispuiston perustaminen, toiminnan intressit ja päämäärät ovat silti lähtökohtaisesti erilaiset.

Rinnakkaiselon vallitessa luonnonsuojelu- ja matkailutahojen edustajat ovat vähäisessä vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Rinnakkaiselo on kuitenkin yleensä vain tilapäinen välivaihe, jota matkailun kasvaessa seuraa joko symbioosi tai konflikti. (Budowski 1976: 27.)

Luonnonsuojelun ja matkailun välistä vuorovaikutussuhdetta monimutkaistaa se, että suojelualueiden käyttöä koskeviin kysymyksiin kytkeytyy suojelun ja matkailun lisäksi myös useita muita näkökulmia ja keskusteluun osallistuvat muitakin intressejä edustavat tahot. Kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäytöstä ei päätetä pelkästään luonnonsuojelukriteerien perusteella. Luonnonarvojen säilyttämisen lisäksi puistojen hoidossa ja käytössä on

kyse muun muassa maaseudun asukkaiden hyvinvoinnista ja elämisen edellytyksistä: luontomatkailulla voi olla merkittäviä suoria ja välillisiä vaikutuksia suojelualueita ympäröivän alueen elinkeinoelämään, tulonmuodostukseen ja työllisyyteen. Kansallispuistoihin suuntautuvasta matkailusta ei ole vain taloudellista hyötyä, vaan luonnossa virkistäytyvät matkailijat ja paikalliset asukkaat kokevat myös aineettomia, psyykkisiä sekä terveyteen ja sosiaalisiin suhteisiin liittyviä hyötyjä. Toisaalta matkailu voi aiheuttaa myös haitallisia sosio-kulttuurisia vaikutuksia: matkailun kehittämiseen panostaminen saattaa esimerkiksi heikentää alueen muiden elinkeinosten menestymisen mahdollisuuksia (Mathieson & Wall 1982; Hunter & Green 1995; Mieczkowski 1995; Butler & Boyd 2000a; Ryan 2003).

Kansallispuistojen kävijämäärien lisääntyessä ja matkailukäyttöön kohdistuvien taloudellisten ja poliittisten odotusten kasvaessa on ajankohtaista tutkia matkailu- ja virkistyskäytön asemaa Suomen kansallispuistoissa sekä siinä tapahtuneita muutoksia. Tämän tutkimuksen tekemiseen ohjasi alun perin kiinnostukseni erityisesti matkailusta aiheutuviin haitallisiin ympäristövaikutuksiin ja tästä näkökulmasta nouseviin kysymyksiin. Voiko matkailun ja siihen liittyvien odotusten kasvu uhata kansallispuistojen luonnonsuojeluarvoja? Missä määrin kansallispuistoja perustetaan ja hoidetaan matkailun ehdoilla, ja missä menee matkailukäytön laajentamisen raja? Matkailu aiheuttaa luonnossa väistämättä muutoksia, joten kuinka määritellään matkailun hyväksyttävät ekologiset ja sosio-kulttuuriset vaikutukset? Entä korostavatko kansallispuistojen matkailijat ja matkailuyritykset erityisesti luonto- ja suojeluarvoja vai hyödyntävätkö ne puistoja vain toimintaympäristönään? Näihin kysymyksiin ei liene olemassa lopullisia vastauksia, eikä niihin pysty kaikilta osin vastaamaan tämän tutkimuksen varsinaisen kysymyksenasettelun perusteella, mutta työn alkuvaiheessa ne herättivät mielenkiintoni kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäyttöä kohtaan.

Tarkastelen tutkimuksessa kulttuurimaantieteellisestä näkökulmasta luonnonsuojelun ja matkailun välisen vuorovaikutussuhteen määrittämistä Suomessa: miten kansallispuistojen keskeiset toimijat – puistoja hallinnoivat viranomaiset, matkailijat ja matkailuyrittäjät – jäsentävät matkailun aseman osana luonnonsuojelun perusteita ja kansallispuistojen käyttöä? Alkuvaiheessa työtä ohjaavana lähtökohtana oli, että tulevaisuudessa kansallispuistojen matkailijamäärien yhä kasvaessa toimijoiden erilaiset käsitykset matkailun merkityksestä voivat lisätä puistojen käyttöä koskevia ristiriitoja (ks. Sorsa 2004a). Tutkimusaineistojen analyysi kuitenkin osoitti, että toimijoiden vastakkainasettelun sijaan on tarkoituksenmukaisempaa jäsentää erilaisia luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutussuhdetta määrittäviä diskursseja eli puhe- ja ajattelutapoja, jotka voivat yhdistää eri toimijoita mutta toisaalta olla ristiriidassa keskenään. Useampien toimijoiden tarkastelu mahdollisti näiden erilaisten diskurssien tunnistamisen tutkimuksessa.

Työ keskittyy luonnonsuojelualueista kansallispuistoihin, sillä ne ovat matkailu- ja virkistyskäytön kannalta selvästi tärkeimpiä suojelualueita Suomessa. Luonnonpuistojen tavoitteet painottuvat luonnon suojelemiseen ja tieteelliseen tutkimukseen, ja niissä on rajoitettu liikkumista (ks. s. 117–118). Eräillä Suomen 19 luonnonpuistosta on silti merkitystä myös virkistysalueina: esimerkiksi Lapissa sijaitseva Kevon luonnonpuisto toimii nähtävyyks- ja retkeilykohteena. Kansallis- ja luonnonpuistojen lisäksi ainakin paikallista merkitystä nähtävyyksikohteina voi olla aarnialueilla tai muilla luonnonsuojelualueilla (Vuoristo & Vesterinen 2001: 46). Tutkimuksen ulkopuolelle rajautuvat kokonaan ulkoilulain nojalla perustetut valtion retkeilyalueet sekä erämaalain nojalla perustetut erämaa-alueet, jotka eivät ole luonnonsuojelualueita Suomen luonnonsuojelulain (1096/1996: 10 §) määrittelemässä merkityksessä. Retkeily- ja erämaa-alueilla on sekä luonnonsuojeluun että virkistykseen liittyviä tavoitteita, mutta niiden painotukset ovat erilaiset kuin kansallispuistoissa ja muilla luonnonsuojelualueilla (Ulkoilulaki 606/1973: 16 §; Erämaalaki 62/1991: 1 §).

1.2. Tutkimuksen tavoitteet

Tarkastelen tutkimuksessa luonnonsuojelun ja matkailun välistä vuorovaikutussuhdetta sekä siihen vaikuttavia tekijöitä. Tutkimus kohdistuu ensisijaisesti Suomen kansallispuistoihin. Sen sijaan että syventyisin luontomatkailun aiheuttamiin fyysisiin ympäristövaikutuksiin kansallispuistoissa, analysoin työssä laadullisen tutkimuksen menetelmin niitä kulttuurisesti rakentuneita merkityksiä ja arvoja, joita liitetään puistoihin sekä erityisesti niiden matkailu- ja virkistyskäyttöön. Tutkimuskohteena ovat siis luonnonsuojelun ja matkailun välistä vuorovaikutusta koskeva tieto ja tulkinat: millaisia tulkintoja suhteelle annetaan ja miten se ymmärretään? Tarkastelen työssä niitä yhteiskunnallisia määrittelyprosesseja, joissa muodostetaan kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäytön periaatteet ja säännöt. Tutkimuksen pääkysymyksenä on:

- miten kansallispuistojen eri toimijat jäsentävät matkailun aseman osana luonnonsuojelun perusteita ja kansallispuistojen käyttöä sekä millaisiin käsityksiin luonnosta nämä jäsenyykset perustuvat?

Pääkysymys jakautuu seuraaviin alakysymyksiin, joihin pyrin vastaamaan tutkimuksen eri luvuissa:

- millaista keskustelua luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutuksesta on käyty Suomessa 1800-luvun loppupuolelta nykypäivään asti, millaiseen yhteiskunnalliseen kontekstiin tämä keskustelu sijoittuu ja millai-

seksi kansallispuistojen matkailukäyttö on konkreettisesti muotoutunut (luvut 4 ja 5)?

- miten kansallispuistoja hallinnoivat viranomaiset (luku 6), puistoissa vierailevat matkailijat (luku 7) ja puistoissa toimivat matkailuyrittäjät (luku 8) jäsentävät matkailun merkityksen kansallispuistoissa?
- millaisia luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittäviä diskursseja esiintyy aineistojen analyysin perusteella suomalaisessa kansallispuistokeskustelussa (luku 9)?

Tutkin työssä kansallispuistojen keskeisten toimijoiden puheessaan laatimia kulttuuris-yksilöllisiä esityksiä kansallispuistoista: miten toimijat puhuvat puistoista ja millaisia merkityksiä ne antavat niille? Suurin kiinnostukseni kohdistuu siihen, millä tavoin kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäyttöä jäsenetään, arvioidaan ja perustellaan sekä millaisiin oletuksiin luonnosta puistojen käyttöä koskevat argumentit perustuvat (ks. Valkonen 2003; Lüthje 2005). Tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu Suomen kansallispuistojen suunnitteluasiakirjoista sekä Kolin kansallispuistossa tehdyistä matkailijoiden ja matkailuyrittäjien teemahaastatteluista. Kyse on siis ajattelumalleista ja puhetavoista, joilla kansallispuistoja ja erityisesti niiden matkailukäyttöä merkityksellistetään suomalaisessa yhteiskunnassa. Kansallispuistoille annetut merkitykset eivät kuitenkaan ole ”vain” puhetta ja ajatuksia, sillä ne ohjaavat käytännössä puistojen hoitoa ja käyttöä ja niillä on siten konkreettisia seurauksia. Tutkimuksen tarkastelu ulottuu koskemaan sekä kansallispuistojen matkailukäytöstä käytyä julkista keskustelua ja kamppailua (*politics*) että suunnitelmien kautta toteutuvaa puistojen käytön ohjausta (*policy*).

Tarkastelen työssä luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutussuhdetta konstruktionistisesta näkökulmasta ja ymmärrän siten kansallispuistot historiallisesti ja yhteiskunnallisesti rakentuneiksi tiloiksi (Mels 1999; 2002). Luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutus on mitä suurimmassa määrin poliittinen kysymys (Pigram & Jenkins 1999: 258): matkailu- ja virkistyskäytön asema suojelualueilla ei perustu mihinkään objektiivisiin kriteereihin, vaan se rakentuu yhteiskunnallisissa määrittelyprosesseissa. Jäsenän tutkimuksessa erilaisia luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutussuhdetta määrittäviä diskursseja, jotka esiintyvät analyysin perusteella suomalaisessa kansallispuistokeskustelussa. Koska kansallispuistot ja niistä käyty keskustelu ovat rakentuneet kulttuurisesti, tutkimuksen tuloksia ei voi suoraviivaisesti ulottaa koskemaan muita maita. Varsinkin kehitysmaissa keskustelu sijoittuu aivan erilaiseen kontekstiin kuin länsimaissa, eivätkä täällä tehdyt ratkaisut ole välttämättä toimivia kaikkialla maailmassa. Suomen kansallispuistojen matkailukäytöllä ja sitä koskevilla puhetavoilla on toki yhtäläisyyksiä kansainvälisen kehityksen kanssa; esimerkiksi puistojen käyttöä koskevat ongelmat ja konfliktit ovat usein samankaltaisia (Kaltenborn ym. 2002: 32).

Kansainvälisten vertailujen tekeminen ei ole kuitenkaan tämän työn tavoite, vaan keskityn suomalaisen puistokeskustelun analysoimiseen.

Tutkimuksen tarkoituksena ei ole myöskään luokitella tiettyjä kansallispuistoille annettuja merkityksiä tai puistojen matkailukäyttöä koskevia puhetapoja ”oikeiksi” ja toisia ”vääriksi”. En pyri vastaamaan kysymyksiin, millaiseen tärkeysjärjestykseen luonnonsuojelu- ja virkistystavoitteet tulisi kansallispuistoissa asettaa, mikä on oikea tapa hoitaa ja käyttää puistoja tai miten niitä voidaan hyödyntää matkailussa. Näihin yhteiskunnallisen päätöksenteon piirissä oleviin kysymyksiin ei yksinkertaisesti ole ainoita oikeita ja yksiselitteisiä vastauksia: matkailun edullisuus tai haitallisuus suojelualueilla riippuu näkökulmasta ja tarkastelun kohteesta. Erilaisten arvojen asettaminen tärkeysjärjestykseen on enemmän poliittinen kuin tieteellinen prosessi (ks. Eagles & McCool 2002: 16). Tutkija ei voi asettua määrittelyprosessien ulkopuoliseksi tekijäksi ja auktorisoida omaa tulkintaansa. Jos ja kun kansallispuistoissa on päätetty toteuttaa sekä ekologisia että sosio-kulttuurisia ja taloudellisia tavoitteita, tutkijat voivat tietenkin tuottaa suunnittelun ja päätöksenteon avuksi tietoa esimerkiksi matkailun vaikutuksista tai keinoista ympäristöhaittojen estämiseksi. Tässä työssä tavoitteenani on jäsentää ja ymmärtää Suomessa kansallispuistoille ja niiden matkailukäytölle annettuja yhteiskunnallisia merkityksiä. Erilaisia puhetapoja tunnistamalla pyrin samalla tekemään ymmärrettäväksi puistojen käyttöä koskevia ristiriitoja.

Pyrin tutkimuksessa myös jäljittämään matkailu- ja virkistyskäytön asemaa tapahtuneita muutoksia kansallispuistoissa. Neljännessä luvussa analysoin luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutussuhdetta Suomessa käydyn yhteiskunnallisen keskustelun perusteella aina 1800-luvun loppupuolelta lähtien. Tämä kansallispuistojen nykyisiin merkityksiin johdatteleva historiallinen katsaus perustuu pääasiassa aikaisempiin tutkimuksiin. Tarkoituksenani on poimia historiasta esille ennen kaikkea tämän tutkimuksen näkökulmasta kiinnostavia kehityspiirteitä. Hahmottelen katsauksessa luonnonsuojeluaatteen ja luontoon perustuvan matkailun kehitystä osana suomalaista yhteiskuntaa: tarkastelen suojelua ja matkailua yhteiskunnan muihin osaluoksiin, kuten talouteen, sidoksissa olevina ilmiöinä. Jäsennän tekstissä kehityskulkujen taustalla vaikuttaneita yhteiskunnallisia käytäntöjä ja rakenteita sekä luonnonympäristössä tapahtuneita muutoksia. Samalla jäljitän kansallispuistojen historiaa ja alkuperää sekä pyrin osoittamaan puistojen sosiaalisen rakentuneisuuden. Kansallispuistot ja niiden käyttö eivät ole muuttumattomia vaan yhteiskunnallisesti tuotettuja ja tietyn historian omaavia ilmiöitä.

Viidennessä luvussa syvennyn Suomen kansallispuistojen nykyiseen matkailu- ja virkistyskäyttöön sekä sitä koskevaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Jäsennän myös matkailukäytön asemaan vaikuttaneita viimeaikaisia muutoksia luonnonsuojelun ja matkailun rakenteissa. Kehityskulkujen lisäksi kuvailenkin yleisellä tasolla sellaisia luonnonsuojelun ja luontomat-

kailun nykyisiä ominaispiirteitä, jotka ovat merkityksellisiä empiiristen aineistojen analyysin kannalta.

Sekä historiallisen katsauksen että nykytilanteen esittelyn tavoitteena on sijoittaa tutkimus kontekstiin – aikaan, paikkaan ja kulttuuriin – sillä se on avain merkitysten ymmärtämiseen (Lehtonen 2000). Ihmiset ajattelevat ja toimivat aina jossakin yhteiskunnallisessa kontekstissa, joka on ihmisten muovaama ja ihmisiin vaikuttava. Kielenkäyttöä ja sen tulkintaa ei voi erottaa sosiaalisesta, kulttuurisesta ja ajallisesta kontekstistaan eikä muusta puhunnan kentästä, jossa erilaiset puhutavat tuotetaan (Jokinen ym. 2004: 29; Nevalainen 2004: 43–44). Nykyajan moniulotteisia ympäristökysymyksiäkään ei voi ymmärtää täysin, jos ei tunneta niiden sosiaalisia ja historiallisia konteksteja (ks. Peuhkuri 2004: 29–30; Tonder 2005: 18–19). Tavoitteenani on siten ymmärtää kontekstiedon avulla kansallispuistojen matkailukäytön laajempi sosiaalinen ja historiallinen merkitys. Lisäksi puhetapojen ja käytäntöjen kontekstuaalisuuden osoittaminen mahdollistaa vallitsevien tulkintojen kyseenalaistamisen. Kunkin kansallispuiston paikallinen konteksti vaikuttaa joiltakin osin puiston hoidon ja käytön järjestämiseen, mutta neljännessä ja viidennessä luvussa rajaan Suomen luonnonsuojelun ja luontomatkailun kehityskulun kuvaamisen yleiselle kansalliselle tasolle. Lisäksi kerron Kolin kansallispuiston kehittymisestä luonnonsuojelu- ja matkailukohteena sitoakseni matkailijoiden ja matkailuyrittäjien puheet paikalliseen kontekstiinsa.

Kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäyttöä koskevassa keskustelussa on samalla kyse laajemmista luonnonsuojelun, aluekehittämisen, vallankäytön sekä luonnonresurssien omistus- ja käyttöoikeuksien kysymyksistä. Kansallispuistot eivät ole vain paikallisten toimijoiden intressien kohteina vaan ne edustavat jotain yleisempää – tietyn kansakunnan luontoa (ks. Benton & Short 1999: 156; Smith 2004: 5; Peltola 2006: 76). Jäsenmän tutkimuksessa eri toimijoiden antamia merkityksiä kansallispuistoille ihmisen luontosuhteen näkökulmasta. Lähtökohtanani on, että toimijoiden suhtautumista kansallispuistojen matkailukäyttöön ohjaa se, miten he ymmärtävät puistojen tavoitteet ja tehtävät sekä alueiden vuorovaikutuksen ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Lisäksi katson toimijoita yhdistävän ymmärryksen siitä, että kansallispuistot ovat luontoa ja luonnonsuojelualueita. Konstruktionistisen näkökulman mukaisesti luonto ei ole inhimillisistä merkityksistä riippumaton todellisuus vaan se on jäsentynyt historiallisesti ja kulttuurisesti. Taustaoletuksena on siten, että toimijoiden tavat puhua matkailun asemasta kansallispuistoissa ovat sidoksissa siihen, millaisia merkityksiä he antavat luonnolle ja ihmisen asemalle luonnossa.

Ihmisillä on sekä kognitiivista, moraalista (tai eettistä) että esteettistä luontoa koskevaa tietoa. Kognitiivinen tieto kuvailee ja selittää luontoa: se sisältää käsityksiä siitä, mikä on (ja mikä ei ole) luonnollista. Moraaliseen tietoon kuuluvat arvokäsitykset siitä, mitä ihmiset tekevät tai mitä heidän

pitäisi tehdä luonnolle. Esteettinen tieto puolestaan sisältää käsityksiä kauniista ja miellyttävistä luonnon ominaisuuksista. Moraaliset ja esteettiset tiedon muodot voivat olla joko kuvailevia tai normatiivisia eli ehdotuksia siitä, millaisia käsitysten tulisi olla tulevaisuudessa. (Castree 2005: 17–18.) Kansallispuistojen matkailukäytön kysymykset ovat tiiviisti sidoksissa erilaisiin luontoa koskevan tiedon muotoihin. Analysoin tutkimuksessa eri toimijoiden käsityksiä muun muassa siitä, millainen luonto on, miten ihminen voi toimia luonnossa sekä millainen luonto on kaunista ja säilyttämisen arvoista. Esittelen yksityiskohtaisen analyysikehikon kolmannessa luvussa.

Tutkimuksen lähtökohtana on käsitys siitä, että ihmiset havainnoivat ja käsittävät luonnon eri tavoin, mikä vaikuttaa tapoihin puhua luonnosta sekä luontoon liittyviin valintoihin ja käytäntöihin. Se miten luonto – ja tarkemmin kansallispuistot – ymmärretään, ohjaa sitä, miten luonnossa toimitaan (ks. Eden 2001: 82; Valkonen 2003: 12, 30–31). Luontotulkinnat vaikuttavat ensinnäkin siihen, millaista ympäristöä puistosuunnittelun kautta tuotetaan. Matkailun ympäristövaikutusten näkökulmasta ei ole myöskään yhdentekevää, miten yksittäiset ihmiset – kuten matkailijat tai matkailuyrittäjät – toimivat ja käyttäytyvät kansallispuistoissa.

Jari Järviluoma (2006: 68–73) on jäsennellyt kolme laajempaa näkökulmaa luonnon ja matkailun välisen vuorovaikutuksen tarkasteluun: *luonto matkailun vetovoimatekijänä, luontoon kohdistuvat fyysiset ympäristövaikutukset ja luonnonkäytön intressiryhmät*. Tämä tutkimus sijoittuu näistä näkökulmista lähimmäksi viimeistä, jossa analysoidaan matkailun fyysisten ympäristövaikutusten pohjalta nousevia inhimillisiä intressejä ja valtasuhteita. Näissä intressiristiriidoissa on usein kyse ennen kaikkea maankäytöstä: mikä on tietyn maa-alueen käyttötarkoitus sekä mitkä toiminnot ovat siellä sallittuja ja kenelle? Keskustelu kansallispuistojen matkailukäytöstä onkin samalla kamppailua luonnonresurssin hallinnasta. Intressinäkökulma on sidoksissa muihin matkailun ja luonnon välisen vuorovaikutuksen näkökulmiin.

Kansallispuistojen toimijoilla tarkoitetaan tässä työssä puistojen suunnittelussa ja käytössä keskeisesti osallisia ryhmiä. Olen rajannut toimijoiksi kansallispuistojen sisällä toimivat ja niiden käyttöä suoraan ohjaavat tahot, joita ovat siis puistoja hallinnoivat viranomaiset, puistoissa vierailevat matkailijat ja puistoissa liiketoimintaa harjoittavat matkailuyrittäjät. Rajausta perustuu siihen, että nämä toimijat vaikuttavat ensisijaisesti matkailusta kansallispuistoille aiheutuviin fyysisiin seurauksiin (ks. Eagles & McCool 2002: xi). Suomen kansallispuistoja hallinnoi Metsähallitus lukuun ottamatta Kolin kansallispuistoa, joka on yhä Metsäntutkimuslaitoksen hoidossa. Kansallispuistojen hoidon ja käytön yleiset suuntaviivat muodostaa eduskunta säätessään lakeja, mutta käytännössä puistoviranomaiset määrittelevät päätöksillään ja linjauksillaan tarkemmin, millaisia alueita puistot ovat, miten niissä toimitaan ja millaisiksi puistot siten konkreettisesti muotoutuvat. Hoidon ja käytön periaatteet vahvistaa ympäristöministeriö. Kansallispuistoissa liikku-

vat matkailijat ja puistoissa toimivat matkailuyrittäjät voivat vaikuttaa ympäristön tilaan paitsi suoraan inhimillisen toiminnan kautta myös välillisesti osallistumalla puistoja koskevaan poliittiseen päätöksentekoon ja osallistavan suunnittelun prosesseihin. Heidän mielipiteistään voi muodostua yleisesti hyväksyttyjä ja virallisesti käyttöön otettuja kansallispuistojen hoidon periaatteita.

Kansallispuistojen eri toimijat eivät ole toisistaan irrallaan, vaan ne toimivat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Puistoviranomaiset asettavat rajoituksia matkailijoiden ja matkailuyrittäjien toiminnalle kansallispuistoissa, ja matkailijoiden ja yrittäjien näkemykset voivat puolestaan vaikuttaa alueiden hoidon ja käytön järjestämiseen. Matkailijoita ja matkailuyrittäjiä yhdistää luonnollisesti asiakassuhde. Menestyäkseen yritysten on otettava toiminnassaan huomioon matkailijoiden toiveita ja odotuksia: esimerkiksi kestävän kehityksen periaatteiden toteuttamisen vaatimukset saattavat koskettaa matkailuyrityksiä.

Tutkimusaineistojen analyysi osoitti, ettei matkailijoiden ja matkailuyrittäjien ryhmiä ole perusteltua tarkastella yhtenäisinä kokonaisuuksina, sillä haastateltavien kansallispuistoille antamat merkitykset poikkeavat huomattavasti toisistaan. Muodostan siten aineiston perusteella erilaisia tyypejä sen mukaan, miten matkailijat ja yrittäjät puhuvat kansallispuistojen matkailukäytöstä ja -kehittämisestä. Matkailijoiden ja matkailuyrittäjien roolit eivät luonnollisestikaan ole täysin toistensa poissulkevia, sillä myös yrittäjät ovat matkailijoita muilla alueilla vieraillessaan. Toimiessaan yrittäjinä kansallispuistossa he kuitenkin tarkastelevat kyseistä aluetta ensisijaisesti yrittäjän näkökulmasta. Tässä työssä yksittäisten henkilöiden haastattelut painottuivat joko matkailijan tai yritystoiminnan näkökulmaan ja laadin haastattelujen teemarungot sen mukaisesti. Toimijoiden roolit eivät ole merkityksellisiä jäsenettäessä tyypittelyjen muodostamisen jälkeen yleisemmällä tasolla erilaisia luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittäviä diskursseja. Myös puistoviranomaisilla on elämässään useita ja päällekkäisiäkin rooleja, mutta viranhaltijoiden henkilökohtaisten näkemysten sijaan analysoin heidän edustamansa instituution konventionaalista tapaa määrittellä kansallispuistot ja niiden matkailukäyttö suunnitteluasiakirjoissa.

Tutkimusekonomisin perustein tehty toimijoiden rajausta ei pidä sisällään kansallispuistojen ulkopuolisia toimijoita. Matkailukehittäminen ja muu taloudellinen toiminta puistojen ympärillä voi silti aiheuttaa niin ekologisia kuin maisemallisia haittoja puistoissa. Rajauksen ulkopuolelle jäävät myös kansallispuistojen hoitoon ja käyttöön välillisesti vaikuttavat tahot: esimerkiksi kunnat sekä lukuisat muut paikalliset ja alueelliset toimijat osallistuvat puistojen hoito- ja käyttösuunnitteluryhmiin ja antavat lausuntoja suunnitelmista. Vastaavasti erilaiset ympäristö-, kulttuuri- ja liikuntajärjestöt osallistuvat matkailu- ja virkistyskäytön periaatteiden määrittelyyn, joskin Metsä-

hallituksella ja Metsäntutkimuslaitoksella on lopullinen vastuu suunnitelmi-
en laatimisesta ja ympäristöministeriöllä niiden hyväksymisestä.

Myöskään kansallispuistojen ympärillä asuvia paikallisia asukkaita ei täs-
sä tutkimuksessa eroteta omaksi toimijaryhmäkseen, sillä kokonaisuudessaan
paikallisväestö ei ole suojelualueen sisällä toimiva tai sen käyttöä suoraan
ohjaava taho. Osa matkailuyrittäjistä tosin edustaa myös paikallisia asukka-
ita. Rajauksesta huolimatta asukkaita ei ole syytä rinnastaa muualta alueelle
tuleviin matkailijoihin, sillä luonnonsuojelualueen olemassaolo vaikuttaa
muun muassa ihmisten edellytyksiin harjoittaa elinkeinoja omassa elinympä-
ristössään. Paikallisten asukkaiden intressit eivät välttämättä ole yhteneviä
luonnonsuojelun tai matkailun tavoitteiden kanssa (ks. Ghimire & Pimbert
1997; Mels 1999; Docherty 2000; Valkonen 2003).

Johdantoluvun seuraavissa alaluvuissa määrittelen tutkimuksen keskeiset
käsitteet ja kytken työn laajempaan tutkimuskenttään tarkastelemalla sekä
luonnonsuojelualueille kohdistunutta matkailu- ja virkistyskäytön tutkimusta
että maantieteen alalla tehtyä matkailun tutkimusta. Toisessa luvussa muo-
dostan työlle konstruktionistisen viitekehyksen. Esittelen ensin lyhyehkösti
yleisellä tasolla luonnon yhteiskunnallisen rakentumisen näkökulman ja
syvennän sen jälkeen konstruktionistista tarkastelua tämän tutkimuksen
ydinteemoihin – luonnonsuojelun ja erityisesti kansallispuistojen historialli-
seen ja kulttuuriseen määrittymiseen sekä suojelun ja matkailun vuorovaiku-
tussuhteen diskursiivisuuteen. Kolmannessa luvussa kerron työssä käytetyis-
tä asiakirja- ja haastatteluaineistoista sekä teoreettiseen viitekehykseen pe-
rustuvista diskurssianalyttisistä tutkimusmenetelmistä. Lisäksi esittelen
haastattelujen toteuttamispaikkana toimineen Kolin kansallispuiston.

Neljännessä ja viidennessä luvussa sidon tutkimuksen yhteiskunnalliseen
kontekstiinsa hahmottelemalla suojelun ja matkailun vuorovaikutussuhteen
kehityskulkua Suomessa. Tämän jälkeen siirryn varsinaisen empiirisen ai-
neiston analyysiin: tarkastelen kuudennessa, seitsemännessä ja kahdeksan-
nessa luvussa kansallispuistojen toimijoiden selontekoja puistojen matkailu-
käytöstä ja -kehittämisestä. Näistä yksityiskohtaisista tarkasteluista siirrytään
yleisemmälle tasolle yhdeksännessä luvussa. Jäsennän aineistojen analyysin
perusteella erilaisia matkailun ja luonnonsuojelun vuorovaikutusta määrittä-
viä diskursseja, jotka esiintyvät suomalaisessa kansallispuistokeskustelussa.
Tutkimuksen viimeisessä luvussa teen tulosten perusteella johtopäätöksiä
arvioimalla muun muassa Suomen kansallispuistojen tulevaa kehitystä.

1.3. Tutkimuksen keskeiset käsitteet

Kansallispuistoissa ja muilla luonnonsuojelualueilla tapahtuvaa virkistäyty-
mistä ja matkailua tarkasteltaessa voidaan puhua *luonnon virkistyskäytöstä*
tai *luontomatkaailusta*. Luontomatkaailu on Suomessa melko uusi käsite, vaik-

ka sillä onkin ilmiönä pitkä historia takanaan. Ennen 1990-luvun vaihdetta puhuttiin pääasiassa luonnon virkistyskäytöstä tai retkeilystä. Perinteisesti vapaa-ajan ja virkistäytymisen sekä toisaalta matkailun tutkimus ovat olleet toisistaan erillään. Yleisesti käytettyjen määritelmien mukaan luonnon virkistyskäytön ja luontomatkaillen käsitteet eivät olekaan toistensa synonyymejä. Kaikki virkistäytyminen ei ole matkailua, eikä kaikki matkailu, kuten työhön tai koulutukseen liittyvä, ole virkistäytymistä. (Saarinen 2001: 21–22; Järviluoma 2006: 41–43.)

Tärkein virkistyskäytön ja matkailun käsitteitä erottava elementti on maantieteellinen ulottuvuus: virkistys viittaa ihmisten jokapäiväisessä arkiympäristössään harjoittamiin vapaa-ajan aktiviteetteihin ja matkailu puolestaan alueen ulkopuolelta saapuvien ihmisten toimintaan. Maailman matkailujärjestö UNWTO on määritellyt matkailun toiminnaksi, jossa ihmiset matkustavat ja oleskelevat tavanomaisen elinpiirinsä ulkopuolella olevassa paikassa korkeintaan yhden vuoden ajan vapaa-ajanvietto-, liikemata- tai muussa tarkoituksessa. Matkailua harjoittavat henkilöt määritellään samoin perustein matkailijoiksi. Sellaisia kohteessa vierailevia kävijöitä, jotka eivät yövy kohteessa, ei nimitetä matkailijoiksi vaan päiväkävijöiksi (ks. Järviluoma 2006: 37–41). Lähinnä tilastoinnin yhtenäistämiseksi laadittuja Maailman matkailujärjestön määritelmiä käytetään Suomessakin Tilastokeskuksen laatimissa matkailutilastoissa (Suomalaisten matkailu... 2005: 61).

Lisäksi matkailua pidetään usein kaupallisena, yksityisen sektorin voittoa tavoittelevana taloudellisena toimintana, kun taas perinteisesti julkiseen sektoriin perustuvassa luonnon virkistyskäytössä katsotaan hyvinvointivaikutusten korostuvan (Pigram & Jenkins 1999: 7). Samalla matkailuun saatetaan liittää kielteisiä arvolutauksia, vaikka virkistyskäyttäjät ja matkailijat harrastaisivat samoja aktiviteetteja (McKercher 1996: 573).

Luontomatkaillen yleispätevät määritelmät ovat jääneet laatimatta niin kotimaisessa kuin kansainvälisessä matkailututkimuksessa. Luontomatkaillen käsitettä on pyritty tutkimuksissa rajaamaan monin erilaisin, tiukemmin ja väljemmin tavoin – muun muassa teknisin, toiminnallisin ja kokemuksellisin perustein (ks. Järviluoma 2006: 53–61). Keskustelua on käyty varsinkin moottorivoimin tapahtuvasta luonnossa liikkumisesta: onko esimerkiksi moottorikelkkailu luontomatkaillen? Hyvin tiukasti määriteltynä luontomatkaillen sisältyy luonnon kunnioitusta koskevia normatiivisia velvoitteita eikä esimerkiksi kalastusta ja metsästystä sisällytetä käsitteeseen (Condit 1995). Luontomatkaillen käsitteeseen on liitetty myös muun muassa liikkumista ja kestäväen kehityksen periaatteita koskevia rajoitteita (esim. Borg 1999).

Usein käytetyn laajan määritelmän mukaan luontomatkaillen tarkoitetaan kaikkea luontoon tukeutuvaa eli oleellisilta osiltaan luonnonympäristöihin ja niiden vetovoimaisuuteen perustuvaa matkailua (esim. Fennell 1999: 34–37; Saarinen 2000a: 72; Ohjelma luonnon... 2002: 7; Koivula ym. 2005: 11).

Tässä määritelmässä luonnonympäristö on keskeisenä vetovoimatekijänä joko aktiviteettien toteuttamispaikkana tai maisemien ihailun kohteena. Käsitteeseen sisältyy myös motorisoitunut luonnossa liikkuminen, kuten moottorikelkkailu ja -veneily. Luonnonympäristöjen määrittely ei ole kuitenkaan yksiselitteistä, sillä ne voivat olla hyvin erityyppisiä luonnontilaisuudeltaan. Esimerkiksi laskettelu, telemark ja lumilautailu saatetaan jättää luontomatkailun määritelmän ulkopuolelle sillä perusteella, että harrastukset perustuvat pitkälti muuhun kuin luonnonympäristöön (Saarinen 2000b: 63). Koska muihinkaan matkailun muotoihin, kuten kaupunki- tai kulttuurimatkailuun, ei ole yleensä tapana liittää suojelullisia tai kestävyysliittyviä ehtoja, niiden poisjättämistä luontomatkailun määritelmästä pidetään perusteltuna (Saarinen 2004b: 439; Järviluoma 2006: 56). Kaikkein väljimmät luontomatkailun rajaukset painottavat vain yksittäisen matkailijan kohdevalinnan syitä eli luonnonelementtien ensisijaisuutta kohteen vetovoimatekijöinä. Siten ei ole oleellista, onko kohdealue pääasiassa luonnontilaista vai kulttuurivaikutteista ympäristöä vaan se, että matkalta haetaan ensisijaisesti luontokokemuksia (Järviluoma 2006: 56–59).

Kansallispuistoissa vieraillee sekä lähiseudulla asuvia luonnon virkistyskäyttäjiä että kauempaa tulevia luontomatkailijoita, jotka pääasiassa käyvät puistoissa virkistäytymistarkoituksessa ja luontokokemuksia saadakseen. Virkistyskäyttäjät ja luontomatkailijat harrastavat yleensä samoja aktiviteetteja suojelualueilla sekä käyttävät samoja resursseja ja palveluja hyväkseen. Käyttäytymisessä voi silti olla joitain eroja: lähiseudun asukkaat saattavat esimerkiksi viipyä alueella lyhyemmän aikaa ja käyttää vähemmän maksullisia palveluja kuin matkailijat. Myös virkistyskäyttäjien ja matkailijoiden tarpeet, odotukset ja kokemukset alueesta voivat olla erilaiset (Butler & Boyd 2000b: 6).

Tässä tutkimuksessa puhun pääasiassa kansallispuistojen (luonto)matkailukäytöstä ja (luonto)matkailijoista: viitataan käsitteillä kaikkeen puistojen käyttöön virkistäytymistarkoituksessa ja kaikkiin puistoissa virkistäytyjiin. Esimerkiksi ympäristövaikutusten näkökulmasta luonnonsuojelualueiden matkailu- ja virkistyskäytön erottaminen toisistaan ei ole tarkoituksenmukaista (ks. McKercher 1996; Butler & Boyd 2000b: 5). Lisäksi viitataan tekstissä luontomatkailun käsitteellä kaikkiin kansallispuistoissa sallittuihin matkailun muotoihin: suojelualueilla luonto on sekä merkittävä matkailun vetovoimatekijä että toimintaympäristö. Suomessa kansallispuistojen yleisenä matkailu- ja virkistyskäytön periaatteena on liikkuminen lihasvoimin, joten monet tiukemmistakin luontomatkailun määritelmistä sopivat yleensä kuvaamaan puistoihin suuntautuvaa matkailua.

Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa ja matkailumarkkinoinnissa käytetään usein *ekomatkailun* (*ecotourism*) käsitettä. Toisin kuin luontomatkailuun, ekomatkailuun sisältyy automaattisesti aktiivinen pyrkimys ympäristökasvatukseen sekä kohteen resurssiperustan suojelemiseen ja säilyttämi-

seen. Käsite kytkeytyykin luontevasti luonnonsuojelualuejärjestelmään. (Fennell 1999: 35, 43; ks. Fennell & Weaver 2005.) Luonto- ja ekomatkailua erottaa siis toisistaan se, että jälkimmäinen jäsenyy ideologisena käsitteenä, johon sisältyy matkailun kehittämistä sääteleviä sitoumuksia (Saarinen 2004a: 28; ks. Ryan ym. 2000). Suomessa ekomatkailua ei ole juurikaan haluttu käyttää matkailun kehittämistoiminnassa tai markkinoinnissa eikä luonnonsuojeluhallinnossa (Saarinen 2005a: 125). Muissakin yhteyksissä ekomatkailu-käsitettä käytetään hyvin harvoin Suomessa (esim. Fotiou ym. 2003).

Luontoon perustuvaan matkailuun liittyy läheisesti myös *kestävän matkailun* käsite, joka ei kuitenkaan ole luonto- tai ekomatkailun synonyymi. Kestävän matkailun tausta viittaa laajempaan kestävän kehityksen ideologiaan, joka laajasti määriteltynä tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa (Yhteinen tulevaisuutemme 1988). Kestävän matkailun pyrkimyksenä on toteuttaa kokonaisvaltaisesti niin ekologisen, sosio-kulttuurisen kuin taloudellisen kestävyys tavoitteet (Hunter & Green 1995; Butler 1998; Mowforth & Munt 1998; Swarbrooke 1999). Käsitteestä on tullut viimeisen 15 vuoden aikana eräänlainen muotitermi matkailututkimuksen ja -suunnittelun sekä elinkeinon keskuudessa (Saarinen 2006), ja sitä on alettu soveltaa myös Suomen kansallispuistoissa. Jo ennen 1990-lukua kiinnitettiin toki huomiota myös matkailun ympäristövaikutuksiin, esimerkiksi kantokyvyn käsitettä hyödyntäen (ks. Mathieson & Wall 1982; Hendee ym. 1990; Pigram & Jenkins 1999).

Matkailun yhteydessä kestävyys on ymmärretty eri aikoina hieman eri tavoin eikä käsite ole nykymerkityksiltäänkään ristiriidaton. Kestävän kehityksen idean pohjalta on laadittu kymmeniä erilaisia määritelmiä kestävästä matkailusta. Jackie Clarken (1997) mukaan kestävyys käsite on kehittynyt neljän vaiheen kautta. Ensimmäisessä vaiheessa kestävä matkailu edusti massaturismin vastakohtaa, kun taas toisessa vaiheessa kestävä matkailu ja massaturismin nähtiin sijaitsevan samalla jatkumolla mutta vastakkaisissa ääripäissä. Kolmannessa vaiheessa uskottiin, että tiettyjen käytäntöjen avulla myös massaturismia ja muuta ympäristön kannalta ongelmallista matkailukehitystä voidaan muokata kestävämmäksi. Neljännessä vaiheessa kestävyys nähdään olevan ideaalitalanteessa sovellettavissa kaikkiin matkailun muotoihin. Kolmannessa ja neljännessä vaiheessa kestävä matkailua ei enää eroteta muista matkailun muodoista ikään kuin omaksi tyypikseen vaan kestävyttä pidetään kaiken toiminnan tavoitteena (ks. Mowforth & Munt 1998: 113; Swarbrooke 1999: 358). Suojelualueille suuntautuva pienimuotoinen luontomatkailukaan ei siten ole automaattisesti ymmärrettävissä kestäväksi. Clarken (1997) alkuperäisestä ajatuksesta huolimatta edellä kuvattua kehitystä ei ole syytä tulkita tiukan kronologisesti, sillä kestävä matkailu hahmotuu yhä useissa yhteyksissä pienimuotoisena toimintana, luonto- ja ekomatkailuna sekä massaturismin vastakohtana (Sorsa & Saarinen 2003: 57).

Kestävän matkailun tutkimuksessa ja kehittämisessä voidaan myös erotella erilaisia traditioita (Saarinen 2006). *Ympäristöperusteisessa* eli *resursiorientoituneessa* näkökulmassa asetetaan toiminnan ja sen kestävyyskriteereiksi ympäristö (kuten luonnon monimuotoisuus ja alkuperäiskulttuurit) ja sen hyvinvointi. Tässä traditiossa pyritään vertaamaan matkailun haitallisia ympäristövaikutuksia resurssien luonnolliseen tai alkuperäiseen tilaan: muuttumattomina pysyviä kasvun rajoja ei voi ylittää. Jotta matkailu voisi kasvaa, matkailun vaikutusten lisääntyessä on esimerkiksi matkailijoiden toimintatapojen muututtava. Sen sijaan hallitsevaan asemaan nousseessa *kehittämisperusteisessa* eli *toimintaorientoituneessa* traditiossa keskitytään matkailun tarpeisiin taloudellisena toimintona: tavoitteet kytkeytyvät tapoihin edistää matkailua ja sen toimintamahdollisuuksia (kuten yritystoimintaa) kestävyyskäytäntöjen kautta. Tässä traditiossa matkailu asetetaan kehittämisen lähtökohdaksi ja kasvun rajoja arvioidaan matkailuelinkeinon ja sen kasvun kapasiteettiin nähden. Jotta matkailu voisi kasvaa, matkailijoiden käyttäytymisen sijaan pyritään ensisijaisesti muuttamaan resurssia elinkeinon tarpeita varten. (Saarinen 2006: 1126–1129.) Varsinkin matkailuyrityksissä ja syrjäseutujen aluekehitystyössä kehittämisperusteinen traditio muodostaa pääsääntöisen kestävyys toimeenpanomallin ja -tavoitteen (ks. Sorsa 2002; Sorsa & Saarinen 2003).

Käytännössä resurssi- ja toimintaperusteinen näkökulma saattavat olla keskenään ristiriidassa matkailun kehittämis- ja suunnittelutyössä, sillä ensimmäisessä kasvun rajat tulevat vastaan aiemmin. Kehittämislähtöinen kestävä matkailu voidaan ymmärtää matkailuelinkeinon toiminnan ja olemassaolon uudeksi legitimoijaksi ja kilpailuedun hakemiseksi moniin muihin syrjäseutujen perinteisiin elinkeinoihin nähden (Mowfort & Munt 1998: 96; Saarinen 2001: 68–72; ks. Hughes 1995). Osa matkailututkijoista onkin sanonut irti nykyisestä elinkeinovetoisesta kestävä matkailun suuntauksesta ja pyrkinyt ennemmin tarkastelemaan matkailun roolia kestävä kehityksen yhtenä mahdollisena osana (Saarinen 2006: 1124).

Resurssi- ja toimintalähtöisten näkökulmien ristiriitaisuuteen on myös esitetty ratkaisuksi eri toimijoiden – varsinkin paikallisten asukkaiden – osallistamista matkailun suunnitteluun ja kehittämiseen. Kolmas kestävä matkailun traditio onkin nimetty *yhteisöperusteiseksi*. Tämän suuntauksen mukaan matkailun kasvun rajat eivät pysy muuttumattomina vaan hyväksytyt ja ei-hyväksytyt ympäristövaikutukset määrittyvät sosiaalisten neuvottelujen tuloksena. Samalla ne ovat sidoksissa yhteiskunnalliseen vallankäyttöön (ks. Mowforth & Munt 1998: 24). Yhteisöperustaisen tradition tavoitteena on sekä parantaa paikallisten ihmisten elämänlaatua että luonnonresurssien suojelua. (Saarinen 2006: 1129–1131.)

1.4. Matkailu- ja virkistyskäytön tutkimus Suomen luonnonsuojelualueilla

Tutkimuksen näkökulmasta kansallispuistoilla ja muilla luonnonsuojelualueilla on kahdenlainen rooli, sillä yhtäältä ne ovat tärkeitä ja monipuolisia yleisen tutkimustoiminnan kohteita ja toisaalta ne itse tarvitsevat tietoa hoidon ja käytön suunnittelun perustaksi. Suojelualueet mahdollistavat sekä kyseisiä alueita koskevan tutkimuksen että alueiden kautta tarkasteltavien laajempien prosessien, kuten ilmastonmuutoksen, tutkimisen (Saarinen 2000b: 60–61). Vaikka alueet tarjoavat paljon erilaisia mahdollisuuksia luonnon- ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tekemiseen, luonnonsuojelualuetutkimus on Suomessa perinteisesti keskittynyt melko harvoihin teemoihin ja painottunut vahvasti luonnontieteisiin.

Tutkimusten kohdentumista tarkastellen Antti Belowin (1994: 14–17) mukaan Metsähallituksen hallinnoimiin alueisiin kohdistuu kahdeksaan luokkaan kuuluvia tutkimustarpeita: (1) geologia ja geomorfologia, (2) kasvisto ja kasvillisuus, (3) eläimistö, (4) arkeologia, (5) ihmisen jäljet (historia, perinne ja kulttuurimaisema), (6) alueiden luonnon hoito, (7) alueiden käyttö ja (8) muut aiheet. Belowin (1994) kokoaman luettelon tutkimuksista ja selvityksistä puolet on liittynyt alueiden eläimistöön ja neljännes kasvillisuuteen (Sippola & Saarinen 2001: 24). Luonnontieteellinen painotus koskee myös Metsäntutkimuslaitoksen luonnonsuojelualueilla tehtyä tutkimusta (Piri & Kakkuri 1997; ks. Lovén ym. 2002). Belowin (1994) luettelon mukaan noin viisi prosenttia Metsähallituksen alueilla tehdyistä tutkimuksista on liittynyt suojelualueiden käyttöön, kuten matkailuun ja virkistykseen. Aiheet ovat kuitenkin painottuneet hieman eri tavoin eri suojelualueilla sekä eteläisessä ja pohjoisessa osassa maata: alueiden käyttöä on tutkittu selvästi enemmän Pohjois-Suomessa kuin Etelä-Suomessa (Sippola & Saarinen 2001: 24). Nämä tutkimusteemojen painotukset ovat suuntaa-antavia; Belowin (1994) sekä Pirin ja Kakkurin (1997) laatimat luettelot eivät ole täydellisiä (ks. Saarinen 2000b: 61). Vuoden 1994 jälkeen luonnonsuojelualuetutkimus Metsähallituksen mailla on edelleen painottunut samoihin aihepiireihin, eläimistöön ja kasvillisuuteen (ks. Hokkanen & Vauramo 1997: 19–27; 2000: 58–60; Below & Vauramo 1998: 49–57; 1999: 53–60; Eeronheimo ym. 2001).

Luonnonsuojelualuetutkimuksen painottuminen luonnontieteellisiin teemoihin ei ole todennäköisesti vain suomalainen ilmiö. Esimerkiksi Richard W. Butlerin (2000b: 333) mukaan kansallispuistoissa on yleensä keskitytty ekologiseen tutkimukseen ja jätetty ihmisenäkökulma vähemmälle huomiolle. Matkailututkijat eivät ole perehtyneet kovin laajasti kansallispuistoja koskeviin kysymyksiin, joskin he ovat kirjoittaneet yksittäisiä artikkeleja (Butler & Boyd 2000b: 10; ks. Pigram & Jenkins 1999: 257). Kansainvälinen kan-

sallispuistotutkimus on kohdistunut muun muassa yksittäisiin puistojärjestelmiin, laajoihin suunnittelu- ja hallintakysymyksiin sekä ekomatkailun asemaan puistoissa (Boyd 2000: 167).

Luonnonsuojelualueisiin kohdistuvien uhkatekijöiden näkökulmasta luonnontieteellisen tutkimuksen yksipuolista korostamista ei pidetä perusteltuna, sillä se ei välttämättä hyödytä alueiden käyttöä koskevien ongelmien ratkaisemista (Butler 2000b: 333; Saarinen 2000b: 62–63). Matkailun kasvassa eräät merkittävimmät suojelualueiden hoitoon ja käyttöön liittyvät kysymykset koskevat alueiden virkistys- ja matkailukäyttöä sekä muuta ihmistoimintaa ja sen vaikutuksia. Tämä edellyttää luontomatkailevan tarkastelevan tutkimustoiminnan kehittämistä suojelualueilla ja niiden lähiympäristössä, sillä tutkimus on ollut ilmiön laajuuteen nähden melko vähäistä. Luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutussuhteen tarkastelusta on tullut entistä tärkeämpää ja ajankohtaisempaa. (Saarinen ym. 2000: 7; ks. Pigram & Jenkins 1999: 257–258; Butler 2000a: 352–354; Boyd 2004: 482.)

Perinteisesti yhteiskuntatieteellinen tutkimus on ollut hyvin vähäistä Suomen luonnonsuojelualueilla (Piri & Kakkuri 1997: 13). Matkailu- ja virkistyskäyttöön liittyvät kysymykset edellyttävät kuitenkin myös sitä, sillä nimenomaan yhteiskunnalliset tekijät uhkaavat kansallispuistojen suojeluarvoja ja kestävyyttä (Machlis & Soukup 1997: 161–168). Matkailun ympäristöongelmat ovat poliittis-taloudellisia ja sosiaalisia kysymyksiä. Luonnonsuojelun käyttöä koskevat kysymykset ovat yleensäkin luonteeltaan yhteiskunnallisia ja inhimillisiin arvoihin kytkeytyviä, eikä niitä sen vuoksi voi ratkaista vain luonnontieteellisen tiedon avulla. Luonto ei anna vastauksia luonnokäytön ongelmiin, jotka ovat yhteiskunnallisen päätöksenteon kysymyksiä: biologisten ja materiaalien ulottuvuuksien lisäksi on otettava huomioon sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät (Valkonen 2003: 13; ks. Vaske ym. 2000). Myös kansallispuistoihin liitettyjen merkitysten ja arvojen tutkiminen on entistä tärkeämpää merkitysten moninaistuessa. Erimielisyyksiä esiintyy yhä enemmän esimerkiksi siitä, mitä tavoitteita suojelualueilla tulisi olla, mitkä virkistysmuodot soveltuvat alueille tai mitä sosiaalisia tavoitteita matkailun kehittämisen tulisi palvella (McCool & Patterson 2000: 112). Kansallispuistojen hoidon ja käytön suunnittelussakin tarvitaan tietoa puistoille yhteiskunnallisesti määritellyistä merkityksistä (Eagles & McCool 2002: 51, 69).

Vaikka erilaiset luonnonympäristöt ovat vetäneet matkailijoita puoleensa jo pitkään, luontomatkaileminen on melko tuore käsite ja tutkimuskohde. Suomessa luonnon virkistys- ja matkailukäytön tutkimus alkoi 1960-luvulla: virkistys- ja ulkoilututkimuksia tekivät aluksi pääasiassa metsätieteilijät mutta myös eräät maantieteilijät (Saarinen 2001: 22). Luontomatkailevan tutkimuksen lisääntyminen 1990-luvulla huomattavasti. Tutkimustoiminnan kasvuun vaikuttivat muutokset kansainvälisessä matkailukehityksessä ja sen tutkimuksen painopisteissä: luonto, ekologia ja kestävyys nousivat matkailussa aiem-

paa tärkeämmiksi, ja luontoon perustuva matkailu alkoi kasvaa useita muita matkailun osa-alueita voimakkaammin (ks. Fennell 1999). Suomessa luonnon virkistys- ja matkailukäytön tutkimus on institutionaalisesti kytkeytynyt tiiviisti metsien ja niiden käytön tutkimiseen mutta viime vuosina tutkimustoiminta on laajentunut keskeisemmin myös muun muassa maantieteeseen, taloustieteisiin ja yhteiskuntatieteisiin (Saarinen 2005a: 127). Tärkeimpiä suojelualueisiin ja erityisesti kansallispuistoihin kohdistuneita luontomatkailun tutkimusteemoja ovat olleet esimerkiksi matkailun motiivien ja matkailijatyyppien tutkimus, matkailun vaikutusten tutkimus, matkakohteiden luonteen tarkastelut sekä käytön intensiteetin selvittäminen (Saarinen 2000b: 64–65). Myös Metsähallitus ja Metsäntutkimuslaitos ovat lisänneet luonnonsuojelualueiden matkailu- ja virkistyskäyttöä koskevien tutkimusten ja selvitysten määrää.

Jarkko Saarinen (2000b: 67–69) jaottelee luonnonsuojelualueiden matkailututkimusten kysymykset ja ongelmat karkeasti kolmeen ryhmään sen mukaan, kenelle tutkimusta tehdään eli ketkä ovat tutkimuksen ”asiakkaita”. Jaottelu ilmentää taustasitoumuksiltaan erityyppisiä tutkimuskysymyksiä, joskin se muodostuu osin päällekkäisistä luokista. Saarinen (2005a: 128) määrittelee tutkimuksellisesti alan kehittämisen päätavoitteeksi muun muassa perustutkimukseen panostamisen, vaikka soveltavalle tutkimukselle on ollut ja tulee yhä tulevaisuudessakin olemaan kysyntää. Tarkastellessani seuraavaksi erityyppisiä tutkimuskysymyksiä mainitsen esimerkkejä tutkimuksista, mutta kyseessä ei ole kattava, kaikkea Suomessa tehtyä suojelualueiden matkailu- ja virkistyskäytön tutkimusta koskeva katsaus.

Ajankohtaisilla käytön ja hoidon tutkimusongelmilla tarkoitetaan luonnonsuojelualueiden käytöstä tai alueilla tapahtuvista luontaisista muutoksista lähtöisin olevia ongelmia, jotka tulisi alueiden tarkoituksenmukaisen hoidon näkökulmasta ratkaista (Saarinen 2000b: 67). Tutkimusta tehdään siis ensisijaisesti alueiden hoidosta ja käytöstä vastaavien tahojen käytettäväksi. Nämä tutkimukset ovat usein niin sanottuja rutiinitutkimuksia (tai seurantatutkimuksia), joissa hankitaan tiettyjä välttämättömiä perustietoja alueen käytöstä (Saarinen 2004c: 106–107). Metsähallitus edellyttää nykyisin kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnitelmia laadittaessa käytettävän muun muassa alueiden luonnonpiirteitä ja -prosesseja sekä käyttöä ja sen vaikutuksia koskevaa tutkimustietoa (Hoito- ja käyttösuunnittelun... 2007: 18).

Tietoa tarvitaan esimerkiksi luonnonsuojelualueiden käyttömuodoista, kävijämääristä ja -ryhmistä, kävijätyytyväisyydestä, käytön ajallisista ja alueellisista eroista sekä käyttöön liittyvistä asenteista, arvoista ja niiden muutoksista. Erityisesti Metsähallitus ja Metsäntutkimuslaitos ovat julkaisseet eri suojelualueiden käyttöön liittyviä tutkimuksia ja selvityksiä (Sievänen 1993; Peura & Inkinen 1994; Saarinen 1995; Ylhäisi & Nironen 1996; Ovaskainen ym. 1999; Saarinen & Vaara 2002; Pyykkö 2005; ks. myös Honkala 2001; Reunanen 2001). Kävijätutkimusten tekemiseen on selvästi

panostettu viimeisen kymmenen vuoden aikana, ja Metsähallitus on laatinut oppaan niiden tekemiseen. Nykyisin Metsähallitus edellyttää kävijätutkimuksia alueiden yleisökäytön luokitusmallissa ensimmäiseen ja toiseen luokkaan kuuluvilta alueilta, jotka ovat matkailu- ja virkistyskäytön kannalta tärkeimpiä (Alueiden yleisökäytön... 2004). Lisäksi Suomessa on tehty esimerkiksi kansallispuistojen virkistyskäytön arvoon kohdistuvaa tutkimusta (Huhtala ym. 2001; Ovaskainen ym. 2001) sekä puistojen kävijöihin ja vetovoimatekijöihin liittyvää yleistä tutkimusta (Sievänen 2001; Puustinen ym. 2006), joka palvelee suojelualueiden hoidon ja käytön suunnittelua mutta ei yhtä suoranaisesti kuin yksittäisten alueiden rutiinitutkimukset.

Tärkeitä rutiinitutkimuksellisia tiedontarpeita liittyy myös luonnonsuojelualueiden matkailu- ja virkistyskäytön ekologisten vaikutusten seurantaan. Suomen kansallispuistoissa on tutkittu esimerkiksi maaston kulumisen vaikutuksia (Hoogesteger & Havas 1976; Karjalainen 1994; Rautio ym. 2001; Tolvanen ym. 2004; Aho 2005) ja roskaantumista (Assmuth & Seppänen 1984). Matkailun vaikutuksia eläimistöön (Helle & Särkelä 1989) ja luonnon monimuotoisuuteen (Tolvanen ym. 2004) on toistaiseksi tarkasteltu hyvin vähän Suomessa. Kansainvälisestäkin tutkimus on painottunut matkailun vaikutuksiin kasvillisuuteen (Pigram & Jenkins 1999: 257). Suomessa tehtyjen ympäristövaikutusten tutkimusten mukaan matkailu- ja virkistyskäyttö voi aiheuttaa huomattavia ekologisia haittoja luonnonsuojelualueilla.

Teoreettiset ja/tai pitkän aikavälin tutkimusongelmat ovat akateemisia ja laajoja tiedossa olevia tutkimusteemoja, jotka liittyvät usein laajempiin luonnonsysteemeissä tai yhteiskunnassa tapahtuviin muutoksiin. Näiden tutkimusten taustalla on tieteellisen tiedon tarve ja yleinen mielenkiinto kysymyksiä kohtaan. Tulokset suunnataan yleensä laajemmalle tiedeyhteisölle, mutta myös poliittiset ja yhteiskunnalliset päätöksentekijät voivat hyödyntää tietoa. Tulokset muodostavat pohjan soveltavan tutkimuksen tueksi, ja kysymykset voivat ajan kuluessa muuttua ajankohtaisiksi hoidon ja käytön ongelmiksi. (Saarinen 2000b: 68.) Tähän tutkimukseen sisältyvien kysymysten (Sorsa 2003; 2004a; 2004b; 2005a; 2005b; Puhakka 2005a; 2005b; 2007) lisäksi luonnonsuojelualueiden matkailu- ja virkistyskäyttöä on tarkasteltu tai ainakin sivuttu eri näkökulmista yhteiskuntatieteellisissä tutkimuksissa. Niissä on analysoitu muun muassa luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta erilaisten intressien näkökulmasta (Kortelainen 1995; Naskali 2000; Saarinen 2002; Fotiou ym. 2003; Valkonen 2003; Tuulentie 2004; Koivumaa 2005; Järviluoma 2006). Luonnonsuojelun ja matkailun välistä problematiikkaa on pohdittu useissa yksittäisissä artikkeleissa, mutta laajempi teoreettinen tutkimus on toistaiseksi ollut hyvin vähäistä Suomessa.

Tutkimukseni pyrkii osaltaan paikkaamaan tätä puutetta tarkastelemalla matkailukäytön aseman yhteiskunnallista määrittymistä ja sen muuttumista kansallispuistoissa. Tutkimus tarjoaa samalla tietoa luonnonsuojelualueiden hoidon ja käytön suunnittelun tueksi: esimerkiksi tietoa matkailijoiden ja

matkailuyrittäjien kansallispuistoille antamista merkityksistä voidaan hyödyntää puistojen matkailu- ja virkistyskäytön suunnittelussa. Erityisesti matkailijoiden arvostuksia koskevaa tietoa voidaan yleensäkin käyttää hyödyksi luontomatkaailukohteiden kehittämistyössä ja yritystoiminnassa.

Teoreettiset tutkimuskysymykset voivat myös ilmentää taustasitoumukset ja tavoitteiltaan toimintatutkimusta (Saarinen 2000b: 68). Sen tavoitteena on vaikuttaa suojelualueiden matkailukäyttöön esimerkiksi nostamalla esiin moraalii- ja arvokysymyksiä (Vilka 2000).

Laissa ja sopimuksissa esille tuodut tutkimusongelmat määrittyvät lakisäädöksissä tai muissa sopimuksissa esille nostettujen tarpeiden kautta. Esimerkiksi vuonna 1992 hyväksytty kansainvälinen Rion julistus asettaa yleisluonteisia luonnon käytön kestävyteen liittyviä tavoitteita. Suomen luonnonsuojelulain (1096/1996: 1 §) yhdeksi tavoitteeksi on määritelty luonnonvarojen ja luonnonympäristön kestävä käytön tukeminen, ja metsälain (1093/1996: 1 §) tavoitteissa mainitaan sosiaalinen, taloudellinen ja ekologinen kestävyys. Tutkimusten ensisijaisena asiakasryhmänä ovat siten laissa ja sopimuksissa määritellyt tahot, mutta tutkimuksista on hyötyä myös suojelualueiden hoidon ja käytön suunnittelussa. (Saarinen 2000b: 68–69.) Viime vuosina kestävä matkailun kehittämisestä ja siihen liittyvästä tiedontarpeesta on tullut tärkeä kansallispuistojenkin käyttöä koskeva tutkimusteema (Sorsa 2002; Sorsa & Saarinen 2003; Tolvanen ym. 2004; Jurvakainen 2007). Sosio-kulttuurisen kestävyuden ulottuvuuteen kytkeytyvät laajemmat kansallispuistojen, matkailun ja paikallisuuden vuorovaikutusta koskevat kysymykset (Hellén 2001; Rämetsä ym. 2005; Raitio & Rannikko 2006), joita on tarkasteltu myös teoreettisemmista ja käsitteellisemmistä näkökulmista (Tuulentie 2005). Metsähallitus ja Metsätutkimuslaitos puolestaan ovat lisänneet muun muassa puistojen matkailukäytön taloudellisiin vaikutuksiin kohdistuvaa tutkimusta (Berghäll 2005; Huhtala 2006). Tutkimusten perusteella Suomen kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäytöllä on merkittäviä myönteisiä vaikutuksia ympäröivän alueen elinkeinoelämään, tulonmuodostukseen ja työllisyyteen.

1.5. Tutkimuksen sijoittuminen matkailumaantieteen kenttään

Matkailun tutkimusta luonnehtii monitieteisyys, sillä matkailuilmiötä tarkastellaan usean eri tieteenalan näkökulmasta. Maantieteessä on tutkittu jo pitkään matkailuun liittyviä kysymyksiä, ja sitä voidaan pitää yhtenä keskeisimmistä matkailua tutkivista tieteenaloista. Akateemisen maantieteellisen matkailututkimuksen juuret ulottuvat 1920-luvun Yhdysvaltoihin, jossa tutkimusaiheet koskivat esimerkiksi matkailun maankäyttöä, taloudellista mer-

kitystä ja sijoittumista (Aitchison ym. 2000: 11–14). Suomessa alan tutkimus alkoi 1960-luvulla tarkastellen muun muassa matkailun aluerakennetta, taloutta ja liikennevirtoja (Saarinen 2003: 221–222; Kauppila 2004: 29). Alkuvaiheessa ja monin osin aina nykypäivään asti tutkimusta on luonnehtinut soveltava ja talousmaantieteellinen ote: matkailun tutkimukseen on kytkeytynyt tarve palvelu elinkeinoa ja lisääntyvää kysyntää (Saarinen 2001: 21–22).

Matkailututkijoiden ja muiden kulttuurimaantieteilijöiden välinen vuorovaikutus on ollut perinteisesti vähäistä (Squire 1994: 1), mikä johtune matkailun tutkimuksen alhaisesta arvostuksesta akateemisen maantieteen piirissä (Hall & Page 1999: 17–22; Butler 2004: 150–151). Matkailun maantieteellinen tutkimus on ollut aiemmin vain löyhästi sidoksissa muiden maantieteen osa-alueiden ja yhteiskuntatieteiden teoreettiseen, käsitteelliseen ja metodologiseen kehitykseen. Vähitellen tutkimus on kuitenkin ulottunut kattamaan maantieteen eri alat. Nykyisin matkailu hahmottuu kasvavassa määrin maantieteellisenä ilmiönä itsessään eikä pelkästään taloudellisena toimintana ja siihen kytkeytyvinä vuorovaikutussuhteina tilassa. (Saarinen 2001: 24–30; Kauppila 2004: 21–29.) Pitkästä historiallisesta taustasta huolimatta matkailukysymykset ovat vasta viime aikoina saaneet vahvemman sijan maantieteessä (Butler 2004: 146). Myös Suomessa tutkimustyö on sekä sisällöllisesti monipuolistunut että määrällisesti lisääntynyt 1990-luvulta lähtien ja samalla matkailun tutkimuksen asema osana akateemista maantiedettä on vahvistunut (Saarinen 2003: 222–224; Kauppila 2004: 31–37; Järviluoma 2006: 24–25).

Tämän tutkimuksen tavoitteena on kytkeä kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäyttöä koskevat kysymykset ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta käsittelevään maantieteen teoreettiseen keskusteluun. Ihmisen ja luonnon välinen suhde on maantieteen ydinkysymyksiä (ks. Hansen 1990; Livingstone 1992; Olwig 1996; Castree 2005). Ari Lehtisen (2005: 11; ks. Turner 2002) mukaan ihmisen luontosuhteen tarkastelukulma on – alueellisen järjestyksen lähestymistavan rinnalla – toinen maantiedettä tieteenalana kokoa-va tutkimushaaste ja alan identiteettiperustan muodostaja. Näkökulma sisältää kuitenkin hyvin erilaisia lähestymistapoja aina fyysisen maantieteen piirissä pysyttäytyvästä luonnonmaantieteestä ihmis- tai kulttuurimaantieteelliseen ympäristötutkimukseen, jolla on yhtymäkohtia muihin yhteiskuntatieteisiin ja 1990-luvulla nousseen kulttuurintutkimuksen monimuotoiseen kenttään. Luontokin voidaan käsitteenä ymmärtää eri tavoin (Castree 2005: 8). Tämä kansallispuistojen merkityksiä käsittelevä tutkimus sijoittuu kulttuurimaantieteelliseen luonnon tutkimuksen kenttään, jossa tarkastellaan esimerkiksi luontoa koskevaa tietoa: miten eri ihmisryhmät tulkitsevat ja määrittelevät luonnon (Castree 2005: 24, 183)? Yhteiskuntatieteellisessä ympäristötutkimuksessa tarkastellaan yleensäkin ihmisen ja luonnon vuoro-

vaikutusta sen sosiaalisessa, poliittisessa, taloudellisessa ja eettisessä kontekstissa.

Myös matkailun maantieteellisessä tutkimuksessa on tarkasteltu ihmisen ja luonnon välistä vuorovaikutussuhdetta erilaisista näkökulmista (Butler 2004: 153) – etenkin matkailun fyysisten vaikutusten näkökulmasta (ks. Butler 2000a). Maantieteilijät ovat kiinnostuneet yhä enemmän myös kansallispuistoihin liittyvistä kysymyksistä (Smith 2004: 6; ks. Hall & Page 1999: 214). Suomessakin maantieteilijät ovat lähestyneet matkailun ja luonnon vuorovaikutusta kolmesta näkökulmasta: alalla on tutkittu niin luontoa matkailun vetovoimatekijänä, luontoon kohdistuvia fyysisiä ympäristövaikutuksia kuin luonnonkäytön intressiryhmiä (Järviluoma 2006: 71–75; esim. Kortelainen 1995; Saarinen 2000a; 2001; 2002; 2004b; Aho 2005; Puhakka & Salonen 2005). Butlerin (2000a: 354) mukaan matkailun ja ympäristön välisen vuorovaikutussuhteen tarkastelu soveltuu erityisen hyvin juuri maantieteen alaan. Maantieteellä onkin ollut laaja panos esimerkiksi kestävän matkailun tutkimukseen: kestävyyskysymysten esille nousu 1980-luvun lopulla lisäsi matkailun tutkimuksen merkitystä maantieteessä (Saarinen 2001: 23). Myös Suomessa maantieteilijät ovat tarkastelleet muun muassa kestävän matkailun ohjauskeinoja ja käytäntöjä (Sorsa 2002; Vuoristo 2002; Sorsa & Saarinen 2003; Saarinen 2006; Jurvakainen 2007).

2. KONSTRUKTIONISTINEN VIITEKEHYS

2.1. Luonnon yhteiskunnallinen rakentuminen

Viime vuosikymmeninä yhteiskuntatieteitä on hallinnut konstruktionistinen tutkimusote, joka hylkää käsityksen yhdestä, objektiivisesta ja pysyvästä totuudesta sekä kielestä todellisuuden kuvana. Tutkimusotteen perustana pidetään Peter L. Bergerin ja Thomas Luckmannin (2000) alun perin vuonna 1966 ilmestynyttä klassikkoteosta *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Konstruktionistisessa metodologiassa kielellä ja kielellisellä ilmaisulla on tärkeä asema, sillä kielen käyttöä pidetään luonteeltaan aktiivisena ja toiminnallisena: maailmaa hahmotetaan ja jäsennetään merkityksellisiin osiin kielellisten käsitteiden avulla. Kieltä ei ymmärretä ulkopuolisen todellisuuden peilaajaksi tai välineeksi todellisuuden tavoittamiseksi, vaan sen uskotaan myös tuottavan todellisuutta. Todellisuutta pidetään siten sosiaalisen vuorovaikutuksen ja dynamiikan tuotteena: se rakentuu sosiaalisissa puhetaivoissa ja käytännöissä toimijoidensa kautta. (Hall 1997a: 25–26; Lehtonen 2000: 30–31.)

Konstruktionistinen lähestymistapa keskittyy kielen ja käsitteiden välittämän todellisuuden tutkimiseen. Esimerkiksi tiedonsosiologisesta näkökulmasta tarkastellaan, millainen tieto yhteiskunnassa määritellään relevantiksi ja sosiaalisesti hyväksytyksi sekä millaisten sosiaalisten prosessien kautta tieto ja sen oikeutus syntyvät (Berger & Luckmann 2000). Kiinnostuksen kohteina ovat siis tiedon tuottamisen käytännöt, ihmisten tavat tietää ilmiöistä ja ongelmista sekä tavat jäsentää ja tulkita niitä (Huutoniemi 2004: 5). Huomio kiinnitetään siihen yhteiskunnalliseen keskusteluun, jossa eri ryhmät esittävät jotakin ilmiötä tai ongelmaa koskevia käsityksiä ja vaatimuksia (Peuhkuri 2004: 22). Usein konstruktionistisessa tutkimuksessa tarkastellaan erilaisten todellisuudenkuvausten merkitystä yhteiskunnallisten ryhmien välisissä suhteissa ja yhteiskunnan hallinnassa. Tiedon ja tieteellisen teorian lisäksi tutkimuksen kohteena voi olla yleensäkin sosiaalisten ilmiöiden ja jopa aineellisten rakenteiden synty ja historia. (Häkli 1999: 137–147.)

Erityisesti viime vuosikymmeneltä lähtien ihmisen ja luonnon välistä vuorovaikutusta käsittelevässä maantieteen teoreettisessa keskustelussa on puhuttu paljon *luonnon yhteiskunnallisesta (sosiaalisesta) rakentumisesta* (esim. Fitzsimmons 1989; Demeritt 1994; 2001a; Olwig 1995; Gerber 1997; Castree & Braun 1998; Proctor 1998; Castree 2001; Delaney 2001; Eden 2001; Watts 2005). Ihmismaantieteilijät ikään kuin löysivät luonnon uudelleen kiinnostuessaan siihen liittyvistä kysymyksistä ja uudeltaisesta denaturalisoivasta näkökulmasta 1990-luvulla (Castree 2005: 89–90; ks. Lehtinen 2003). Kulttuurimaantieteilijöiden lisäksi muut yhteiskuntatieteilijät, kuten

sosiologit (esim. Lash & Urry 1994; Hannigan 1995; Macnaghten & Urry 1998; Burningham & Cooper 1999), filosofit (esim. Soper 1995; Rolston 1997) ja historioitsijat (esim. Oelschlaeger 1991; Cronon 1995), ovat olleet kiinnostuneita luonnon yhteiskunnallisen rakentumisen näkökulmasta, jossa luontoa pidetään kulttuurin läpätunkemana. Luonnon sosiaalinen rakentuminen voidaan kuitenkin ymmärtää kahdella erilaisella tavalla: sekä *aineellisena* että *käsitteellisenä rakentumisena* (Demeritt 2002: 778–779; Castree 2005: 90). Tämä jaottelu auttaa ymmärtämään erilaisia lähestymistapoja.

Aineellisella rakentumisella tarkoitetaan luonnon fyysistä muuttamista eli *luonnon tuottamista* inhimillisten työprosessien kautta. Tämä marxilaisesta traditiosta virikkeensä saanut lähestymistapa on siis kiinnostunut siitä, miten ihminen muokkaa luontoa ja käyttää sitä yhä voimaperäisemmin hyväkseen kapitalistisissa yhteiskunnissa (esim. Smith 1984; Fitzsimmons 1989). Toisaalta luonto asettaa myös rajoitteita ja mahdollisuuksia tälle hyödyntämiselle (Castree 2005: 155). Äärimmillään luonnon materiaalisella tuottamisella tarkoitetaan esimerkiksi geeniruuan valmistamista tieteen ja teknologian keinoin (Castree 2001: 15–16). Viimeisin kriittinen keskustelun aalto koskee luonnon uusliberalisoitumista – taloudellisen tuotteistamisen ja markkina-keskeisyyden lisääntymistä – sekä siihen liittyviä valtasuhteita (ks. Nygren 1998; McAfee 1999; Castree 2003; McCarthy & Prudham 2004).

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan ensisijaisesti luontoa koskevien käsitteiden ja kuvausten kulttuurista jäsentymistä, mikä viittaa luonnon käsitteellisen rakentumisen näkökulmaan (Demeritt 2002: 778–779). Eri aikakausina ja eri kulttuureissa luonto on mielletty ja esitetty erilaisin tavoin ja sen kohtelulle on asetettu erilaisia tavoitteita. Kiinnostus varsinkin tätä lähestymistapaa kohtaan on yhteydessä maantieteessä ja muissa yhteiskuntatieteissä 1980–90-luvulla tapahtuneeseen kehitykseen, niin sanottuun *kulttuuriseen käännteeseen*, jonka taustalla vaikuttivat nopeat talouden, yhteiskunnan ja politiikan muutokset. Kulttuurinen käänne avasi näkemystä kulttuurisista ilmiöistä ja niiden tutkimisesta; esimerkiksi ihmismaantieteilijät suuntasivat kiinnostuksensa uudenvälisiin määrittelyjen ja erontekojen kamppailuihin (Mitchell 2000; ks. Birkeland 1998; Crang 1998; Philo 2000; Vuolteenaho 2002). Tiedon ja totuuksien tuottamisesta tuli kiinnostava tutkimuskohde.

Jacqueline Burgessin (2000: 276–277) mukaan kulttuuriseen käännteeseen sisältyy ympäristön käyttöä koskevan päätöksenteon näkökulmasta kolme tärkeää piirrettä. Ensinnäkin, nykyisin tunnustetaan kielen ja muiden merkitysjärjestelmien keskeinen rooli todellisuuden ja sitä koskevan tiedon muodostamisessa. Siten tieteellinen tieto ei voi enää väittää edustavansa objektiivista totuutta. Toiseksi, nykyisin tunnustetaan sosiaalisten ryhmien ja niiden edustamien arvojen moninaisuus. Tärkeitä kysymyksiä ovat esimerkiksi, kuka saa päättää luonnonvarojen käytöstä ja millaisin perustein päätökset tehdään. Kolmanneksi, arvojen ja tiedon moninaisuutta kunnioitetaan aiem-

paa enemmän, mistä on esimerkkinä osallistavan suunnittelun käytäntöjen lisääntyminen.

Luonnon fyysisen muokkaamisen sijaan käsitteellisen rakentumisen suuntauksessa siis tarkastellaan, miten ihmiset tuottavat havaintoja, käsityksiä ja todellisuudenkuvauksia luonnosta. Luonnolle annetut merkitykset eivät perustu vain yksilön henkilökohtaisiin kokemuksiin, eivätkä ne ole puhtaasti subjektiivisia, vaan niillä on myös yhteisöllinen perusta. Kokemukset ja havainnot luonnosta ovat välittyneitä, luontoa koskevien kulttuuristen käsitteellistysten ja odotusten ehdollistamia. Tieto ja ymmärrys luonnosta toimivat ikään kuin suodattimena ihmisen ja fyysisen luonnon välillä (Castree 2005: xviii). Myös matkailu ja siihen kytkeytyvät toiminnot, kuten matkailumarkkinointi, luovat mielikuvia luonnosta. Ihmiset jakavat kollektiivisesti luontoon liittyviä ajattelu- ja toimintatapoja, jotka ovat kulttuurisidonnaisia sekä muuttuvat ajassa ja tilassa (Wilson 1992: 12; Sironen 1996: 116–118; Castree & Braun 1998: 17). Kulttuuriset käsitykset vaikuttavat yksilöiden tapoihin määrittää luontoa ja puhua luonnosta, ja samalla ihmiset uusintavat näitä käsityksiä jokapäiväisessä elämässään (ks. Tuan 1974).

Aika- ja kulttuurisidonnaisuudesta huolimatta tietynä aikana tietyssä yhteiskunnassa vallitsevat luontokäsitykset eivät ole sisällöltään yhteneviä, sillä ihmiset ja ihmisryhmät voivat liittää luontoon hyvinkin erilaisia merkityksiä lähtökohdista ja tavoitteista riippuen. Samalla ihmiset käsittelevät ja määrittävät luonnon eri tavoin. Merkitykset riippuvat muun muassa siitä käytännöllisestä toiminnasta, jonka kautta luonto kohdataan (Karvonen 1999: 93). Yhden yhtenäisen luonnon sijaan on siten olemassa useita erilaisia luontoja, jotka rakentuvat sosio-kulttuuristen prosessien kautta sekä määrittävät ja arvottuvat eri tavoin eri tilanteissa (Macnaghten & Urry 1998: 15). Kulttuuriset mielikuvat ja henkilön omakohtaiset kokemukset, elämänhistoria, elinympäristö, mielipiteet, asenteet ja arvot sekoittuvat ihmisten mielissä erilaisiksi yhdistelmiksi – luontotulkinnat ovat kulttuuris-yksilöllisiä esityksiä luonnosta (ks. Haila 2004: 38–41). Keskustelutilanteesta tai tarkastelunäkökulmasta riippuen samakin henkilö voi tuottaa luontotulkintoja erilaisin tavoin: ihminen pyrkii muodostamaan puheensa vallitsevaan kontekstiin sopivaksi (ks. Macnaghten & Urry 1998: 250; Gill 2000: 175). Paikan käsitteellistyessä erilaisista näkökulmista ja erilaisilla abstraktiotasoilla myös tulkinnat luonnosta voivat erota (ks. Vilkuna 1997).

Vaikka luontoa tarkastellaan konstruktionistisesta näkökulmasta, ei ole syytä unohtaa luonnon materiaalisuuden merkitystä ja kytkeytymistä yhteiskunnallisiin prosesseihin. Tämän tutkimuksen näkökulma edustaa niin sanottua maltillista tai kontekstuaalista konstruktionismia, jossa tunnustetaan ihmisen tulkinnoista riippumattoman todellisuuden olemassaolo ja sen vaikutus ihmisyyteisiin (Burningham & Cooper 1999: 303; ks. Huutoniemi 2004). Luontoa ei siten tule ymmärtää passiiviseksi merkitysten tuottamisen ja ihmistoiminnan objektiksi, vaan suhde ihmisen ja luonnon välillä muodos-

tuu vastavuoroisesti. Luonto on myös materiaallinen ja fyysinen todellisuus, joka asettaa rajoja ja luo mahdollisuuksia ihmisen tulkinnoille. Tilansidonnaisuus ja vallitsevat olosuhteet vaikuttavat luontokäsitysten syntyyn (ks. Jokinen 2002).

Maantieteellinen tulkinta konstruktionismista korostaakin, että kielellisen tai symbolisen tason lisäksi sosiaalinen maailma muodostuu sosiaalisina suhteina ja fyysisenä aineellisuutena (Häkli 1999: 140–144; ks. Demeritt 1994; Proctor 1998). Siten myös luonto voidaan ymmärtää poliittiseksi, sillä luonto – tai tarkemmin sanoen sen tietyt oliot ja prosessit – on osallisena inhimillisten yhteisöjen mahdollisuuksien muovautumisessa (Haila & Lähde 2003: 9–10). Luonnon materiaalisuuden merkitystä yhteiskunnan muotoihin ja toimintaan vaikuttavana tekijänä on alettu erityisesti korostaa ihmismaantieteessä jälleen viime aikoina ja on jopa puhuttu maantieteen materiaalisesta tai biofysikaalisesta käänteestä (Philo 2000: 33; Kortelainen 2003: 2). Esimerkiksi toimijaverkkoteoriassa otetaan huomioon ei-inhimillisen vaikutus yhteiskunnan ja kulttuurin rakennusprosesseissa sekä pyritään välttämään ihmisen ja luonnon dualistinen kahtiajako (Murdoch 1997; Kortelainen 1999; 2003; Cloke & Perkins 2005; Peltola 2006; ks. Castree 2005: 223–242; Lehtinen 2003; 2006).

Konstruktionistinen näkökulma ei siten merkitse ympäristöongelmien reaalisuuden kiistämistä tai fyysisen todellisuuden vaikutusten vähättelyä, eikä kaikkia tietoväitteitä tarvitse kohdella yhtä pätevinä (Huutoniemi 2004: 12). Ymmärrän tässä työssä matkailun aiheuttamat ympäristöhaitat vakaviksi luonnontieteellisesti havaituiksi ongelmiksi, joiden estämiseksi tarvitaan toimenpiteitä. Ympäristössä tapahtuvat muutokset ilmenevät fyysisesti, eivätkä ne ole vain kulttuurisidonnaisia, diskursiivisia ilmiöitä. Näitä muutoksia ei kuitenkaan suoraviivaisesti ymmärretä ympäristöongelmiksi, vaan ne määritellään ongelmiksi ja arvioidaan vakavuudeltaan sosiaalisissa, poliittisissa ja kulttuurisissa prosesseissa. Lisäksi ympäristöongelmien syntyyn kytkeytyy aina historiallinen ja kulttuurinen ulottuvuutensa ja ongelmat vaativat yhteiskunnallisia ratkaisuja (Hajer 1995: 13; Hannigan 1995: 30; Demeritt 2001a; Laine & Peltonen 2003). Ympäristöongelmien määrittely tapahtuu aina suhteessa yhteiskunnassa vallitsevaan käsitykseen luonnosta (Lash & Urry 1994: 302).

Luonnon aineellisen ja käsitteellisen rakentumisen näkökulmat ovat tiiviisti sidoksissa toisiinsa, eikä niitä voi täysin erottaa toisistaan (Demeritt 2002: 779; Eden 2001: 82). Luontokäsitykset kytkevät fyysisen luonnon ihmiseen ja kulttuuriseen kontekstiin. Ihmisten tulkinnat luonnosta vaikuttavat niihin käytäntöihin, joilla luontoa konkreettisesti muokataan (ks. Olwig 1996: 90; Valkonen 2003: 12, 30–31). Luontotulkinnat muovaavat siis sekä tapaa puhua luonnosta ja määrittää luontoa että sitä, millaiseksi luonto näiden puhetapojen seurauksena muodostuu. Luonnon materiaaliset muodot ohjaavat tapoja, joilla ihmiset ovat vuorovaikutuksessa luonnon kanssa, ja

vaikuttavat edelleen siihen, miten ihmiset havaitsevat ja käsittävät luonnon. On kuitenkin otettava huomioon, etteivät luontotulkinnat ja käytännöt aina vastaa toisiaan: ihmiset eivät esimerkiksi välttämättä käyttäydy ympäristövastuullisesti vaikka olisivatkin ympäristötietoisia ja korostaisivat ympäristöarvoja. Muun muassa tilanteisiin liittyvät tekijät, taloudelliset edellytykset, totutut tavat tai sosiaaliset paineet voivat ohjata ihmisten tekoja eri suuntaan kuin heidän luontokäsityksensä (Suhonen 1994: 117; Sharpley 2001: 45–52).

Kuvaukset luonnosta eivät koskaan ole kopioita ”objektiivisesta todellisuudesta” eivätkä siten neutraaleja, vaan niihin liittyy erilaisia tavoitteita ja vallankäyttöä. Ne ovat jostakin näkökulmasta ja jotakin käytäntöä varten tuotettuja todellisuudenkuvauksia eli *representaatioita*, joita voidaan käyttää esimerkiksi oikeuttamaan tiettyjä institutionaalisia käytäntöjä (ks. Harrison & Burgess 1994; Willems-Braun 1997; Mels 1999; Braun & Wainwright 2001). Konstruktionistisessa maantieteessä onkin tarkasteltu tietoon ja sen tuottamiseen, ylläpitämiseen ja käyttämiseen sisältyviä yhteiskunnallisia valtasuhteita. Tutkimuksessa pyritään usein osoittamaan monet luonnollisina pidetyt ilmiöt yhteiskunnallisesti tuotetuiksi ja tietyn historian omaaviksi, vakiintuneiksi todellisuuden jäsentämisen ja ajattelun tavoiksi (ks. Häkli 1999: 145–160).

Luonto rakentuu erilaisten kielellisten käsitteiden ja puhetapojen kautta eri tavoin eri ihmisille ja väestöryhmille, joten hallitsevasta luonnon tulkinnasta käydään jatkuvaa yhteiskunnallista määrittelykamppailua (Castree 2001: 12; 2005: 18). Luonnonkäytön kiistoissa neuvotellaan ennen kaikkea siitä, mistä luonnosta on kyse eli mitä luontokäsitteeseen halutaan sisällyttää ja mitä jättää sen ulkopuolelle. Eri toimijat pyrkivät rakentamaan luonnosta tiettyä tarkoitusta vastaavan objektin ja sitä kautta vaikuttamaan ihmisten suhtautumiseen luontoa kohtaan ja luonnon saamaan yhteiskunnalliseen merkitykseen. (Valkonen 2003: 30–31.) Osapuolet pyrkivät saamaan omat todellisuutta koskevat näkemyksensä suuren yleisön ja päätöksentekijöiden hyväksymiksi. Erilaiset luontokonstruktiot eivät ole tasavertaisessa asemassa yhteiskunnassa, sillä toisilla on muita legitiimimpi asema. Ihmisillä ei ole siten yhtäläisiä mahdollisuuksia luoda merkityksiä ja osallistua sosiaalisen maailman rakentamiseen (Häkli 1999: 150; ks. Lehtinen 2003).

Tiedettä on perinteisesti pidetty ympäristöasioiden legitiiminä tulkitsijana, sillä se mielletään objektiiviseksi ja arvovapaaksi ”todellisuuden kuvastimeksi” (ks. Adams 1997; Demeritt 2001a; 2001b). Osa maantieteen kulttuurista käännettä on kuitenkin ollut *representaation kriisi*, joka tarkoittaa puhtaan vapaata ja objektiivista tiedettä koskevan ihanteen kyseenalaistamista (Gregory 1994). Konstruktionistisesta näkökulmasta luonnonympäristöä ei ymmärretä yhteiskunnasta erilliseksi kokonaisuudeksi, jota voitaisiin joksikin yksiselitteisesti havainnoida. Tieteellistä tietoa ei siten käsitellä välittömäksi heijastukseksi todellisuudesta – ainoaksi oikeaksi totuudeksi. Sen sijaan kaikki tieto ymmärretään osittaiseksi ja kontekstiinsa sitoutuneeksi,

sillä kulttuurin ulkopuolella oleminen on tutkimustakin tehdessä mahdotonta. Tieteellinen tieto on vain yksi monista maailman tarkastelun tavoista, joka tuottaa representaatioita luonnosta. (Castree & Braun 1998: 27–28; Crang 1998: 178–180; Castree 2005: 33–34.) Luonnontieteellisinä tosiasioina esitetyt käsityksetkin ovat sidoksissa poliittisiin ja kulttuurisiin tekijöihin (Castree 2001: 9). Tiedon tuottamiseen sisältyy muun muassa filosofisia oletuksia, teoreettisia valintoja ja metodologia päätöksiä (Castree 2005: 105). Tiede on siten aina osallisena todellisuuden sosiaalisessa rakentamisessa (Häkli 1999: 138–139). Tämä ei silti tarkoita, etteivät kulttuurin ulkopuoliset tutkimuksen objektit, kuten luonnonoliot ja -prosessit, asettaisi rajoja tutkimuksen tekemiselle ja sen tuloksille (Rolston 1997: 56). Tieteen harjoittajien työt ja käsitykset maailmasta vaikuttavat edelleen siihen, millaisiksi luonto ja yhteiskunta kehittyvät.

Lähestyn tässä tutkimuksessa maantieteellistä todellisuutta valtasuhteisiin kytkeytyvänä, sosiaalisesti – kielen, diskurssien ja tekstien välityksellä – tuotettuna tilana. Luonto on olemassa ihmisistä riippumatta, mutta kulttuuriset käsitykset vaikuttavat siihen, millainen ihmisen suhde luontoon kulloinkin on. Tutkimuskohteenani ovat nämä ihmisen ja luonnon välistä suhdetta koskevat tulkinnat, joita tarkastelen luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutuksen kontekstissa analysoimalla matkailukäytön aseman määrittymistä Suomen kansallispuistoissa. Tätä luonnon käsitteellisen rakentumisen näkökulmaa ei voi erottaa aineellisesta rakentumisesta, sillä vallitsevat tulkinnat kansallispuistoista ja niiden matkailukäytöstä ohjaavat samalla sitä, millaisiksi puistot konkreettisesti muotoutuvat.

Ennen luonnonsuojelun ja kansallispuistojen yhteiskunnallisen rakentumisen lähempää tarkastelua teen seuraavaksi lyhyen katsauksen moderniin länsimaiseen luontoajatteluun ja erityisesti niihin historiallisiin ja kulttuuriin prosesseihin, joiden seurauksena syntyivät maailman ensimmäiset kansallispuistot Yhdysvaltoihin. Tavoitteenani on jäljittää kansallispuistojen alkuperää ja historiaa tässä kohdassa lisätäkseen ymmärrystä puistoista yhteiskunnallisesti tuotettuina ja tietyn historian omaavina ilmiöinä lukujen 2.3. ja 2.4. yleistasoisempia tarkasteluja varten. Tieto kansallispuistojen historiallisista alkujuurista on tärkeä edellytys esimerkiksi puistojen nykyisten tavoitteiden ymmärtämiseksi. Samalla pyrin muodostamaan yhteyden luontokäsitysten ja kansallispuistojen välille. Ensimmäiset puistot ovat olleet esikuvana myös Suomeen perustetuille kansallispuistoille, joiden historiallista ja kulttuurista rakentumista tarkastelen neljännessä ja viidennessä luvussa.

2.2. Modernin aikakauden luonto

Vallitsevat käsitykset luonnosta, luonnontilaisesta ja ihmisen luontosuhteesta ovat konstruoituneet eri tavoin eri kulttuureissa aikojen kuluessa. Länsimaisessa luontoajattelussa tapahtui vähitellen merkittävä muutos, kun moderni aikakausi sai alkunsa renessanssista ja tieteen vallankumouksesta. Aina 1400-luvun lopulta 1600-luvun lopulle asti ulottuneella ajanjaksolla antroposentrinen ajattelutapa eli käsitys ihmisestä luonnon hallitsijana alkoi vahvistua (Glacken 1967).

Modernille ajattelulle ominaisessa *kartesiolaisessa dualismissa* erotettiin toisistaan mieli ja ruumis, subjekti ja objekti. Vastaavasti luonto alettiin käsitellä ihmisen ulkopuoliseksi objektiksi eli erilliseksi kokonaisuudeksi, jota hallitsevat ikuiset lainalaisuudet. Ulkopuolisena tarkkailijana ihmisen uskottiin voivan tutkia näitä matemaattisia lainalaisuuksia tieteellisin – rationaalisin ja objektiivisin – menetelmin. Samalla ihmisen katsottiin voivan oppia rationaalisesti hallitsemaan luontoa ja sen resursseja. (Pepper 1984: 44–67; Williams 2003.) Luonnon metafora muuttui vähitellen elävästä organismista koneeksi (Merchant 1980: xvii). Tieteen ja hyödyntämisen objektina luontoon alettiin suhtautua kuin toiseen, inhimilliselle maailmalle vastakkaiseen todellisuuden alueeseen. Maantiede ei ollut poikkeus tieteiden joukossa (ks. Olwig 1996). Eräänä taustatekijänä tälle dualistiselle ajattelulle pidetään kristinuskoa, joka asettaa ihmisen muun luomakunnan herraksi. Ihminen ymmärretään luonnon hoitajaksi ja hallitsijaksi, Jumalan luomistyön täydentäjäksi (Worster 1977: 27–31). Luonnon käsittäminen ulkoiseksi ja mekanistiseksi sekä tieteen ja teknologian kehittyminen mahdollistivat huomattavasti aiempaa tehokkaamman luonnon hyväksikäytön. Samalla ihmisen toiminnasta aiheutuvat ympäristöhaitat alkoivat lisääntyä (Merchant 1980; Schama 1996).

Vastapainona valistuksen ajan rationaaliselle ja tieteelliselle ajattelulle syntyi romantiikka, joka vallitsi Euroopassa 1700-luvun jälkipuoliskolta alkaen. Yhdysvaltojen itärannikon kaupunkilaiseliitti kotiutti aatteen Pohjois-Amerikkaan 1800-luvun alussa. Romantiikan seurauksena kulttuurinen käsitys luonnosta alkoi vähitellen rakentua uudelleen. Aatteeseen sisältyi idea luonnon kunnioittamisesta ja *paluusta luontoon*, joten suhtautuminen ”villiiä ja kesyttämätöntä” luontoa ja erämaita kohtaan alkoi muuttua: luonnon merkitys retkeilyn ja suojelun kohteena kasvoi huomattavasti. Aiemmin näihin ”primitiivisten” ihmisten asuttamiin alueisiin oli suhtauduttu pääasiassa vihamielisesti tai välinpitämättömästi. Erämaat oli mielletty uhkaaviksi ja pelottaviksi alueiksi, minkä vuoksi ne haluttiin ottaa ihmisen haltuun. Ihanteellisena oli pidetty enemmän pastoraalista, ihmisen muokkaamaa luontoa. Luontoromantikot alkoivat kuitenkin liittää esteettisiä ja eettisiä arvoja inhimillisen kulttuurin ulottumattomissa olevaan luontoon. He alkoivat ihannoida laajoja luonnonalueita ja ponnistella niiden suojelemiseksi

yhteiskunnan modernisoitumisen aiheuttamilta mullistuksilta. (Nash 1982: 44–66; Pepper 1984: 79–84.)

Yhteiskunnan teollistuessa luonto sai siis entistä selvemmin maisemalliseesteettisiä korostuksia, kun kaupunkilaiset eivät olleet enää suorassa tuotannollisessa suhteessa luontoon. Kulttuuri- ja taide-elämän piirit omaksuivat ensimmäiseksi uudenlaisia aatteita. Kun elantoa ei saatu enää välittömästi luonnosta, luontoa ei tarkkailtu vain hyötynäkökulmasta. Arkipäiväinen luontosuhde alkoi muuttua luontoa kohtaan tunnetuksi idealisoiduksi rakkaudeksi ja epämääräiseksi kaipuiksi. Samalla maisemaihanteet muuttuivat: kaupunkilaiset kiinnostuivat ihmisen kädenjälkiä vailla olevista maisemista, kuten vuoristoista. Erityisesti maalaustaiteella ja kirjallisuudella oli keskeinen merkitys ihanteiden muuttumisessa. Kaupunkien tiivistyessä ja erilaistuesssa kaupunkilaisten maisemalliseksi ihanteeksi alkoi siis muodostua teollisen työn ja kaupunkimaisen arkiympäristön vastapainoksi mahdollisimman koskematon, alkuperäinen ja luonnontilainen luonto. (Klinge 1975: 103–120; Nash 1982: 44–46; Sironen 1996: 119–124; ks. Kivi 2004.)

Tähän villiksi ja asumattomaksi miellettyyn luontoon viitataan usein *erämaan* käsitteellä. Termiä pidetään modernin aikakauden tuotteena: Roderick Nashin (1982: xiii) mukaan ”*sivilisaatio loi erämaan*”. Käsite havainnollistaa, miten länsimaisessa ajattelussa luontoon alettiin suhtautua kuin toiseen (Cronon 1995: 80). Erämaa ei määrittynyt tiiviiksi osaksi yhteiskuntaa, vaan siitä muodostui vähitellen vallitsevan kulttuurin ulkopuolinen, ihannoitu maisema, jota haluttiin suojella ihmisen toimilta. Pohjoisamerikkalainen käsitys erämaasta (*wilderness*) ei rakentunut siellä asumisen tai elämisen näkökulmasta. Sen sijaan ihminen ymmärrettiin erämaassa vierailijaksi, joka ei jää – vaikka todellisuudessa nämä alueet olivat olleet tuhansien vuosien ajan alkuperäiskansojen asuttamia ja muovaamia (Haila 2003: 184; ks. Oelschlaeger 1991). Esittelen neljännessä luvussa suomalaisen erämaakäsityksen, joka on määrittynyt moniulotteisemmin. Koskemattoman luonnon idea on kuitenkin liitetty myös siihen.

Luonnon merkitys matkailussa heijastelee yhteiskunnassa vallitsevia arvoja. Näiden arvojen muuttuessa romantiikan seurauksena luontoa ihannoiviksi luonnosta tuli varhaisen matkailun tärkeä vetovoimatekijä. Sekä matkakohteet että matkustustavat muuttuivat vähitellen, kun ihmiset halusivat paeta kaupunkien hälinästä luonnon rauhaan. Kauniiksi ja arvokkaiksi mielletyt maisemat ja monumentaaliset luonnonnähtävyydet alkoivat vetää puoleensa matkailijoita. Laajeneva matkailu näköalapaikkoineen, näkötorneineen ja maisemakortteineen levitti romantiikan aatevirtausta vähitellen kaikkiin väestöryhmiin. Matkailun kehittymiselle loi edellytyksiä moderni tekninen kehitys, sillä rautatie-, höyrylaiva- ja muiden liikenneyhteyksien parantuminen lisäsi kaukaisten alueiden saavutettavuutta. (Towner 1996: 139–166; Wang 2000: 80–86; ks. Räsänen 2006.)

Luonnon ja kulttuurin välisen etäisyyden voidaan kuitenkin katsoa kasvaneen samalla. Luonto alkoi muuttua entistä selvemmin esteettiseksi ja kauniiksi maisemaksi – kaupunkilaisten virkistyksen ja vapaa-ajan maisemaksi, jossa vierailtiin vain turisteina. Visuaalisuus oli luonnon tarkastelussa hallitseva piirre: ihminen oli subjekti ja luonto objekti, matkailijoiden katseen kohde. Luonto alkoi siten muuttua spehtaakkeliksi, visuaalisen esittämisen ja kuluttamisen kohteeksi (Macnaghten & Urry 1998: 113; Aitchison ym. 2000: 50–52; ks. Urry 1990). Varsinkin alkuvaiheessa luontoa ihailtiin maisemakohteissa passiivisesti ja usein välimatkan päästä. Hallitsevaksi maiseman arvottamisen tavaksi muodostui näköalaestetiikka, jossa mielihyvä saadaan suoraan maiseman katselemisesta. Siinä painotetaan ihannoidun luonnon visuaalisia, dramaattisia ja kuvauksellisia ominaisuuksia sekä pyritään peittämään visuaalisia haittavaikutuksia. (Gobster 2003: 105–107, 110.) Alkuperäinen ja kesyttämätön luonto on säilynyt länsimaisten luontomatkailijoiden ihanteena nykypäivään asti, mikä osaltaan selittää koskemattomaksi miellettyjen kansallispuistojen ja muiden luonnonsuojelualueiden suosiota matkakohteina.

Ihmisen ja luonnon kahtiajako sai tilallisen muodon, kun Yhdysvaltoihin perustettiin maailman ensimmäiset kansallispuistot 1800-luvun loppupuolella. Kulttuuri sijaitsi keskuksessa ja luonto toisena oli työnnetty reuna-alueille, kulttuuriseen ja taloudelliseen periferiaan. (Macnaghten & Urry 1998: 14; ks. Wilson 1992: 25.) Modernin luonnonsuojelun perustana on siis ajatus ihmistoiminnan ulottumattomissa olevasta erämaasta. Kyseessä on kuitenkin ”hallittu erämaa”, joka on erilaisten säännösten ja interventoiden kautta säädeltyä. Luonnonsuojelu alkoi kehittyä nykyaikaisessa merkityksessään Pohjois-Amerikassa, mutta erilaisten suojeltujen luonnonalueiden historia ulottuu paljon kauemmas. Valtion muodostamiseen ja hallintaan sekä kansallisen identiteetin vahvistamiseen liittyvien tavoitteiden perusteella Yhdysvaltojen kansallispuistot voidaan myös ymmärtää Britannian kolonialistisen luonnonpuistopolitiikan jatkeiksi (Lehtinen 2006: 27). Keskiajalta lähtien kuningashuone varasi Britanniassa metsiä omaan metsästyskäyttöön- sä ja samalla pois alamaisten käytöstä perustamalla ”kuninkaanpuistoja” (ks. Tsouvalis 2000). Intiassa valtio alkoi 1800-luvun puolivälissä siirtää metsiä talonpojilta omaan käyttöönsä, ja malli levisi muihin Britannian alusmaihin (Barton 2001).

Yhdysvaltojen kansallispuistoaatteen on tulkittu syntyneen vastareaktionä eurooppalaisen kulttuurin aiheuttamille nopeille mullistuksille luonnossa. Uudisraivauksen ja ryöstöhakkuiden jäljiltä jäänyttä, alkuperäiseksi miellettyä luontoa haluttiin säilyttää tuleville sukupolville. Jo vuonna 1832 George Caitlin esitti ajatuksen suojelualueista suunnitelmassaan kansakunnan puistosta (*nation's park*). Samana vuonna Arkansasiin perustettiin ensimmäinen liittovaltion omistama suojelualue. Vuonna 1864 perustettiin Yosemite osavaltio, josta tuli myöhemmin kansallispuisto. Vuonna 1872 hyväk-

syttiin laki, jonka nojalla voitiin perustaa kansallispuistoja, ja sen jälkeen Kalliovuorille avattiin Yellowstonen kansallispuisto. Yhdysvaltoihin perustettiin useita muitakin kansallispuistoja 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa. (Nash 1982; Olwig 2002.) Yellowstonen perustamisen jälkeen kansallispuistomalli levisi ensimmäiseksi Kanadaan, Meksikoon, Australiaan, Uuteen-Seelantiin ja Etelä-Afrikkaan (ks. Butler & Boyd 2000a). Kansallispuistojen muodostamisen kriteerit sekä virkistys- ja matkailutavoitteet olivat varsin samankaltaiset kuin Pohjois-Amerikassa: puistoissa säilytettiin mahdollisimman koskemattonta luontoa, puistot olivat valtion hallinnassa ja ne olivat kaikille avoimia virkistyskäyttöön (Eagles & McCool 2002: 36; Boyd 2004: 474–476).

Yhdysvalloissa ensimmäisten kansallispuistojen perustamisella oli erityisen tärkeä merkitys nousevalle amerikkalaiselle kansallisidentiteetille. Alueiden suojelemisen tavoitteet olivat pikemminkin kulttuurisia ja romanttisiin tunteisiin vastaavia kuin ekologisii tarpeisiin perustuvia. Kansallispuistot miellettiin ensisijaisesti visuaalisiksi kokemuksiksi: näköalaestetiikka hallitsevana maiseman arvottamisen tapana vaikutti suojeltavien alueiden valikoitumiseen (Gobster 2003: 106). Maassa pyrittiin rakentamaan omaa kansallista identiteettiä säilyttämällä monumentaalisia maisemakohteita, jotka olivat kansallisen ylpeyden lähteitä. Koska Yhdysvalloissa oli vähän länsimaisen kulttuurin merkkejä, joilla nuori kansallisvaltio olisi voitu liittää alueen menneisyyteen, perusteltiin Amerikan erityisyyttä Eurooppaan nähden ainutlaatuisella luonnonperinnöllä – vastineeksi vanhan mantereen kulttuurimonumentteille. Esimerkiksi Yellowstonen kansallispuisto perustettiin yleiseksi luonnonnähtävyydeksi, ihmisten hyödyksi ja iloksi: *”as a public park or pleasuring ground for the benefit and enjoyment of the people”* (Nash 1982: 108–109). Tavoitteena oli myös suojella aluetta yksityiseltä hyväksikäytöltä. Erämaiden suojelu, villieläinten säilyttäminen ja muut ekologiset tavoitteet nousivat keskeisiksi luonnonsuojelun perusteiksi vasta 1900-luvun puolella. (Runte 1997; ks. Booth & Simmons 2000.)

Vastakkaisista mielikuvista huolimatta ensimmäiset kansallispuistot olivat usein kulttuurin muovaamia maisemia. Puistoista pyrittiin silti luomaan vallitsevan ihanteen mukaista luonnontilaista erämaata karkottamalla alkuperäisväestöä kotiseudultaan ja hävittämällä inhimillisen toiminnan jälkiä. Alkuperäiset asukkaat saatettiin myös luokitella sivistymättömiksi ja alempiarvoisiksi – osaksi luontoa. Monessa tapauksessa alueiden ”erämaisyyteen” viittaavat piirteet olivat kuitenkin tulosta nimenomaan alkuperäiskansojen luonnonkäytöstä. (Cronon 1995: 79; Olwig 2002: 199–207; ks. Wilson 1992; Olwig 1995.) Myöhemmin samankaltainen kolonialistinen kehitys on toistunut kansallispuistojen perustamisen yhteydessä muuallakin, kun on pyritty suojelemaan länsimaisen ideaalin mukaista villiä ja koskemattonta luontoa (ks. Neumann 1995; Mels 1999).

Luonnon virkistys- ja matkailukäytöllä oli tärkeä merkitys ensimmäisiä kansallispuistoja perustettaessa, joskin alkuvaiheessa puistojen kävijämäärät olivat vielä vähäisiä. Yhdysvalloissa pyrittiin edistämään luonnonsuojelualueille kohdistuvaa matkailua, sillä matkustaminen mahdollisti oman maan luonnonihmeisiin tutustumisen ja siten kansallisen identiteetin vahvistamisen. Luontoon tutustumisen uskottiin myös lisäävän luonnonsuojeluaatteen kannatusta kansalaisten keskuudessa. Rautatieyhtiötkin tukivat kansallispuistojen perustamista (Smith 2004: 6–7). Vaikka suojelualueiden muodostaminen oli vastareaktio kasvavalle luonnon hyväksikäytölle, utilistisen ajattelutavan voidaan katsoa kytkeytyvän siihenkin. Kansallispuistot nimittäin perustettiin yleensä taloudellisen toiminnan (kuten maa- ja metsätalouden) ulkopuolisille alueille. Matkailun kautta pyrittiin saamaan hyötyä näistä muuten arvottomina pidetyistä alueista. (Boyd & Butler 2000; ks. Wilson 1992: 223–255.)

Alkuvaiheessa kansallispuistojen matkailukehittäminen ei aiheuttanut Yhdysvalloissa juuri erimielisyyksiä, sillä matkailu miellettiin puistoihin sopivaksi toiminnoksi. Suojelupäätöksien katsottiin myös mahdollistavan luonnonnähtävyyksien matkailukäytön rajoittaminen, jotta käyttö ei muodostuisi liian suureksi uhaksi luonnonarvoille (Runte 1997). Ilman matkailullista merkitystä monia kansallispuistoja ei olisi välttämättä perustettu lainkaan, vaikka myös muut tekijät vaikuttivat alueiden suojeluun (Wilson 1992: 227; Butler & Boyd 2000b: 8–9). Poliittiset ja taloudelliset tekijät olivat yleensäkin merkityksellisiä kansallispuistohistorian alkuvaiheessa. Vuonna 1916 Yhdysvalloissa säädettiin kansallispuistolaki, jossa lausuttiin julki puistojen kaksoistehtävä: luonnonresurssien suojelu ja virkistysmahdollisuuksien tarjoaminen kansalaisille. Tämä kaksoisrooli on globaalistikin ominainen kansallispuistojen piirre. Matkailun nykyiseen ristiriitoja herättävään asemaan kansallispuistoissa katsotaan olevan keskeisenä syynä kykenemättömyys asettaa puistojen suojelu- ja virkistystavoitteet selkeään tärkeysjärjestykseen jo alusta lähtien (Boyd & Butler 2000: 20; Boyd 2004: 475).

Modernin luontosuhteen perustavana piirteenä pidetään siis luonnon ja kulttuurin dualistista vastakkainasettelua (Watts 2005). Tieteen uskotaan edesauttaneen tämän kahtiajaon syntymistä: luonto on käsitetty joko hyödynnettäväksi teollisuuden raaka-aineeksi tai ihailun ja suojelun kohteena olevaksi objektiksi (Lehtinen 1991; 1999). Luonto on siten otettu tehokäyttöön tai rajattu puistoiksi ja muiksi erillisiksi alueiksi, joissa ihmiset voivat käydä virkistäytymässä ja katsomassa kaunista luontoa (Neumann 1995: 152; Macnaghten & Urry 1998: 111). Kriittisen näkökulman mukaan näillä molemmilla luonnon määritelmillä on sama perusmotiivi: luonto on inhimillisen kulttuurin ulkopuolinen toinen, jota ihminen voi hallita ja käyttää hyväkseen (Lehtinen 1999: 32; ks. Adams 1997: 282–284; Willems-Braun 1997: 25; Rientjes 2002: 8). Dualistista ajattelutapaa pidetäänkin keskeisenä syynä ympäristöongelmien syntyyn (Lehtinen 1991: 70; Cronon 1995: 87).

Erillisten luonnonsuojelualueiden perustaminen saatetaan ymmärtää oikeutukseksi hyödyntää muita alueita sitäkin tehokkaammin; suojelualueet legitiimoivat ideaa luonnon ja yhteiskunnan erillisyydestä (Mels 1999: 205–206; ks. MacCannell 1992: 115). Samalla kun luonto ulkoistetaan ja jäsennetään ihmisen toiminnalta suojeltavaksi todellisuudeksi, häivytetään sen sosiaalinen ja diskursiivinen rakentuminen (Castree & Braun 1998: 34).

2.3. Luonnonsuojelu historiallisesti ja kulttuurisesti määrittyneenä toimintana

Esimerkki luonnonsuojeluliikkeen alkujuurista osoittaa havainnollisesti, ettei luonnonsuojelun käsitettä voi määritellä yksiselitteisesti. Konstruktionistisen näkökulman mukaisesti ei ole itsestään selvää, mitä tarkoitamme, kun puhumme luonnosta tai sen suojelusta. Luonnon suojeleminen on yhteiskunnallisesti määrittynyttä ja poliittista toimintaa: eri kulttuureissa ja eri aikakausina tulkinnat suojelun kohteista, motiiveista, tavoitteista ja toteuttamiskeinoista vaihtelevat. Lyhyehkölläkin aikavälillä voi havaita muutoksia luonnonsuojelun perusteissa (esim. Runte 1997; Nieminen & Saaristo 1998). Luonnonsuojeluhallinnon edustamien institutionalisoituneiden käsitysten lisäksi eri ihmisryhmillä on usein erilaisia käsityksiä suojelun arvoista luonnosta ja suojelun toteuttamisen keinoista, mikä voi aiheuttaa alueiden käyttöä koskevia erimielisyyksiä ja konflikteja.

Luonnonsuojeluun sisältyy ensinnäkin käsitys luonnon merkityksestä: mitä suojellaan, kun suojellaan luontoa (Macnaghten & Urry 1998: 23; Rientjes 2002: 1)? Jopa lakiteksteissä elää rinnakkain monta erilaista luontoa, joista otetaan käyttöön aina tilanteeseen parhaiten sopiva (Nieminen & Saaristo 1998: 74; ks. Delaney 2001). Luonnonsuojelun perustana olevia käsityksiä luonnosta voidaan havainnollistaa *ensimmäisen ja toisen luonnon* käsitteellisen jaottelun avulla.

Ensimmäisellä luonnolla tarkoitetaan alkuperäistä, ihmisen toiminnasta riippumatonta luontoa (Haila 2004: 190). Yleensä luonto ymmärretäänkin kulttuurin vastakohtaksi eli ihmisen ja inhimillisen työn ulkopuoliseksi todellisuudeksi (Soper 1995: 15). Alkuperäisen luonnon käsitteeseen sisältyy ajatus siitä, ettei ihminen ole luontoa muuttaessaan luonnollinen toimija. Kuten edellisestä alaluvusta ilmeni, ensimmäisten kansallispuistojen perustamisesta lähtien luonnonsuojeluliike on pyrkinyt ensisijaisesti tämän koskemattoman luonnon säilyttämiseen. Maapallolla on kuitenkin hyvin vähän jäljellä sellaista luontoa, johon ihmisen toiminta ei olisi millään lailla vaikuttanut: vähintään ilmansaasteiden kautta ihmisen vaikutus on levinnyt lähes kaikkialle. Luonto ei myöskään ole staattinen vaan dynaaminen, sillä se muuttuu jatkuvasti ihmisen toiminnasta riippumatta. Sen vuoksi on lähes

mahdotonta määritellä yksiselitteisesti luonnontilaisen ja ihmisen muovaaman kulttuuriympäristön välistä rajaa: esimerkiksi minä vuonna ja kuinka laajalla alueella laji tulisi olla havaittu, jotta se voitaisiin luokitella alkuperäiseksi tietyllä alueella (Rodman 1993: 143)? Alkuperäisluontoa ei voi määritellä ja tunnistaa yksiselitteisesti, vaan se voidaan ymmärtää tiettyjen historiallisten olosuhteiden ja yhteiskunnallisen keskustelun kautta rakentuneeksi käsitteeksi (ks. Katz & Kirby 1991; Cronon 1995; Proctor 1998).

Toisella luonnolla tarkoitetaan aiemman ihmistyön tuottamia kulttuurisia ja materiaalisia artefakteja, kuten viljelmiä, vesiväyliä ja teitä. Varsinkin maaseudulla luonnonelementit ja ihmisen aikaansaannokset esiintyvät rinnakkain; luonto ja kulttuuri sekoittuvat erottamattomasti toisiinsa. Toisen luonnon rakenteille on ominaista, että ne muuttuvat luonnonkaltaisiksi aineksiksi jokapäiväisessä ympäristössämme. (Haila 2004: 190; ks. Jokinen 2004.) Eri kulttuureissa mielletään usein luonnolliseksi se maisema, jonka kulttuurin aiemmat tuotantotavat ovat muokanneet (Haila & Lähde 2003: 17; ks. Macnaghten & Urry 1998: 19). Tähän luontoon viitataan usein perinnetai kulttuurimaiseman käsitteellä. Esimerkiksi Englannissa pidetään pensasaitoja luonnollisina ja suojelemisen arvoisena osana luontoa, vaikka ne ovat menneiden sukupolvien työn tulosta (Williams 2003: 56). Yrjö Hailan ja Ville Lähteen (2003: 17) mukaan pensasaidat sisältävä luonnon käsite viittaa kaikkeen siihen, minkä uskotaan olevan osa hyvää, tervettä, säilyttämisen arvoista tai ihmisten hyvää elämää tukevaa ympäristöä. Suojelun arvoisen perinteenkin määrittäminen on siten sidoksissa aikaan ja tilaan, yhteiskunnassa vallitseviin arvoihin (Aitchison ym. 2000: 94–109). Myös kansallispuistoissa pyritään suojelemaan arvokkaaksi luokiteltuja perinnemaisemia.

Ihmisen toiminnan tuloksena syntyneen maiseman säilyttäminen vaatii yleensä luonnon aktiivista hoitamista. Muutenkin luonnonsuojelualueille määriteltyjen esteettisten ja tieteellisten arvojen säilyttäminen voi edellyttää hoitotoimia. Luonnon ”silleenjättämisen” sijaan luonnonsuojelussa pyritään toteuttamaan yhteiskunnallisesti asetettuja tavoitteita; suojelun kohteena on jokin idea luonnosta, tietyn tyyppinen ja tietyn aikakauden luonto. Luonnon ja luonnontilaisen määrittelyt ohjaavat suojelun toteuttamisen käytäntöjä, ja niiden perusteella voidaan oikeuttaa toimenpiteitä (Rodman 1993: 144).

Toinen keskeinen luonnonsuojelua määrittävä kysymys on, mitä varten luontoa pyritään suojelemaan. Luonnonsuojeluliike on jakautunut kahteen suuntaukseen, joita erottaa toisistaan käsitys suojelun motiiveista ja tavoitteista. Luonnonsuojelun historiallisena lähtökohtana eri puolilla maailmaa on ollut luonnon hoito eli *konservatismi* (tai *resurssismi*), jonka tavoitteena on luonnonvarojen järkevä ja kestävä käyttö – niiden säästäminen tulevaa hyödyntämistä varten. Suuntaus on lähtökohdiltaan varsin utilistinen, sillä luonnolla nähdään olevan välineellistä käyttöarvoa ja luontoa pyritään hyödyntämään mahdollisimman tehokkaasti ihmisen hyvinvoinnin lisäämiseksi.

(Nash 1982: 129–130; Oelschlaeger 1991: 286–292; Macnaghten & Urry 1998: 34.) Konservatismi on alkuperältään lähellä Saksassa 1700-luvulla kehitettyä *sustained yield* -mallia, jossa pyrittiin pitämään metsien käyttö kestäväällä pohjalla kehittämällä kvantitatiivisia hallintamenetelmiä (Lehtinen 2006: 24–25; ks. Demeritt 2001b).

Luonnonsuojelualueiden perustamisliike puolestaan pohjautuu alkuperäisen luonnon säilyttämiseen eli *preservationism*in periaatteeseen. Tämän konservatismia radikaalimman liikkeen edustajat puolustavat erämaiden suojelemista muillakin kuin taloudellisen kehityksen utilitaristisilla perusteilla. Luonnolla katsotaan olevan olemassaolon arvo, eli luontoa pidetään arvokkaana itsessään eikä vain siitä saatavan hyödyn vuoksi. Toisaalta luonnon sisältämät tieteelliset, esteettiset, kulttuuriset ja virkistykelliset arvot ovat usein olleet suojelun motiiveina – kuten jo ensimmäisiä kansallispuistoja perustettaessa – joten preservationismiakin voi pohjimmiltaan pitää ihmislähtöisenä näkökulmana. (Nash 1982: 129–130; Oelschlaeger 1991: 286–292; Macnaghten & Urry 1998: 34.) Scott Lashin ja John Urryn (1994: 302) jaottelemat luonnonsuojelun motiivit sisältyvät tähän preservationistiseen suuntaukseen. Esteettisellä perusteella tarkoitetaan luonnon suojelemista vallitsevien kulttuuristen kauneuskäsitysten mukaisesti, kun taas tieteellisellä näkökulmalla viitataan suojelun luonnontieteellisiin kriteereihin. Seuraavassa teoksessaan Urry (1995: 186–187) on lisännyt motiiveihin kulttuurisen luonnonsuojelun, joka tarkoittaa tietyllä alueella asuvien ihmisten elämäntavan säilyttämistä ja suojelemista ulkopuolisilta häiriöiltä.

Koska preservationististakin näkökulmaa on arvosteltu antroposentrisyydestä, on syntynyt tarve suojella luontoa puhtaasti luontokeskeisistä lähtökohdista käsin. *Bio- tai ekosentriinen suuntaus* korostaa luonnon itseisarvoa ja eettisiä arvoja. Luontoa suojellaan sen sisäisen arvon vuoksi – riippumatta ihmiselle tulevasta hyödystä – ja ihmisen vastuu ulotetaan luontoon ja eläimiin (Oelschlaeger 1991: 292–301; ks. Soper 1995: 252). Toisaalta tästä näkökannasta on käyty myös kriittistä keskustelua. Luonnon itseisarvoisenkin merkityksen voidaan katsoa olevan ihmisestä lähtöisin sillä perusteella, etteivät ihmiset voi irtautua antroposentrisistä lähtökohdistaan.

Erilaiset luonnonsuojelulle annetut motiivit voivat olla keskenään ristiriidassa, mikä ilmeni jo suojeluliikkeen varhishistorian aikana Pohjois-Amerikassa (ks. Nash 1982). Etenkin vetovoimaisiin luonnonkohteisiin suuntautuvan kiinnostuksen lisääntyessä voi syntyä helposti ristiriitoja (Urry 1995: 187). Esimerkiksi luonnossa virkistäytyjien arvostamat maisemaesteettiset näkökohdat eivät välttämättä ole yhteneviä metsien monimuotoisuustavoitteiden ja muiden ekologisten arvojen kanssa (Parsons 1995). Suojelumetsien hoidossa erimielisyyksiä voivat aiheuttaa muun muassa tulen käyttö, kuolleiden ja kaatuneiden puuaineksen jättäminen metsään sekä metsien sirpaloituminen: esteettisestä näkökulmasta niitä ei välttämättä pidetä myönteisinä toimenpiteinä (Gobster 2003; ks. Nieminen & Saaristo 1998: 78).

Suojelemisen kohteita ja motiiveja koskevien arvovalintojen lisäksi luonnonsuojelussa joudutaan tekemään käytännöllisiä valintoja. Kolmas tärkeä luonnonsuojelua koskeva kysymys onkin, millaisia keinoja käyttämällä luontoa pyritään säilyttämään. Länsimaisissa yhteiskunnissa tärkein luonnonsuojelun toteuttamiskeino on perinteisesti ollut preservationismin periaatteeseen tukeutuva erillisten suojelualueiden perustaminen. Tutkimuksen aihepiiriin vuoksi keskityn seuraavaksi tarkastelemaan vain suojelualueiden perustamista luonnon suojelemisen keinona. Kuten Yhdysvaltojen esimerkki osoittaa, luonnonsuojelun tavoitteena on ollut säilyttää ennen kaikkea alkuperäiseksi miellettyä luontoa. Kansallispuistoja ja muita luonnonsuojelualueita ei kuitenkaan ymmärretä tässä koskemattomiksi ja ”silleenjätetyiksi” erämaiksi vaan historiallisten ja yhteiskunnallisten käytäntöjen tuottamiksi tiloiksi (Mels 1999; 2002). Universaalia, kaikkialla pätevää kansallispuiston määritelmää ei ole olemassa, eivätkä puistojen merkitykset tai hoidon ja käytön periaatteet ole kiistattomia luonteeltaan. Jarno Valkosen (2003: 29) kuvaus erämaista sopii myös kansallispuistoihin: ne ovat kulttuurisesti määriteltyjä, lailla ja asetuksilla rajattuja, hallinnollisesti säädeltyjä sekä erilaisin ajallisin ja tilallisin keinoin diskursiivisesti ja materiaalisesti rakennettuja alueita.

Kansallispuistot eivät ole valmiina ”odottamassa löytäjäänsä”, vaan luontokohteet rakentuvat kulttuurisesti suojelun arvoisiksi. Alueet sisältävät sellaisia sosiaalisesti määriteltyjä merkityksiä, jotka ovat tärkeitä ainakin joillekin ryhmille yhteiskunnassa (Eagles & McCool 2002: 58). Ennen kansallispuistojen perustamista on määriteltävä suojelun kriteerit edellä esille tuotujen näkökohtien mukaisesti: millaista luontoa suojellaan, mitkä ovat suojelun tavoitteet ja millaisin keinoin ne saavutetaan? Käytännössä suojelupäätökset ovat usein poliittisia kompromisseja, sillä muun muassa maanomistusolot, maan hankintahinta ja talouskäytön paine vaikuttavat päätökseen suojelualueen perustamisesta sekä alueen laajuudesta ja rajojen sijainnista. Myönteisen päätöksen jälkeen tarvitaan toimenpiteitä suojelun toteuttamiseksi: esimerkiksi hankitaan maa valtiolle, järjestetään alueen hallinta ja hoito, rakennetaan alueen käyttäjiä palvelevaa infrastruktuuria sekä muodostetaan säännöt alueen käytölle. Vallitsevat yhteiskunnalliset käsitykset kansallispuistojen luonnosta ja sen suojelun tavoitteista ohjaavat puistojen maankäytön suunnittelua eli sitä, millaisiksi puistot konkreettisesti muotoutuvat (Mels 1999: 5, 94). Kansallispuistoja hoidetaan ja käytetään yhteiskunnallisesti laadittujen periaatteiden ja tavoitteiden mukaisesti (Eagles & McCool 2002: 66).

Kenneth Olwigin (1995: 380) mukaan kansallispuistoissa on yhtä paljon kyse kansallisen identiteetin luonteesta kuin fyysisestä luonnosta: luontoa ikään kuin rakennetaan vallitsevien kulttuuristen ideoiden ja normien mukaiseksi. Kansallispuistot voidaan myös ymmärtää muuttuvien luontokäsitysten representaatioiksi – esityksiksi luonnosta (Benton & Short 1999: 156). Kansallispuistot ovat sosiaalisia instituutioita ja yhteiskuntiansa tuotteita (Eagles & McCool 2002: 66). Esimerkiksi brittiläinen kansallispuistojärjestelmä

poikkeaa merkittävästi pohjoisamerikkalaisesta mallista, sillä Iso-Britanniassa puistoihin sisältyy myös yksityisomistuksessa ja viljelykäytössä olevia maita. Kansallispuiston käsite sekä puistojen perustamisen motiivit ja tavoitteet vaihtelevat myös historiallisesti. Esimerkiksi Yhdysvalloissa kansallispuistot eivät ole enää vain monumentaalisia maisemakohteita vaan niitä on alettu perustaa ekologisin kriteerein (Runte 1997; ks. Wilson 1992: 223–255). Nykyiset käytännöt ovat silti aina sidoksissa menneisiin valintoihin ja jopa koko instituution historiallisiin juuriin; aiemmat tapahtumat selittävät ja tekevät ymmärrettäväksi myöhempiä. Yellowstone ja muut ensimmäiset kansallispuistot loivat perustan pohjoisamerikkalaisen mallin mukaiselle puistojärjestelmälle. Näiden suojelualueiden kehityksen alkuvaiheiden tapahtumat kannatusliikkeineen ja poliittisine kiistoineen olivat ratkaisevia sen kannalta, millaisia muista kansallispuistoista myöhemmin muodostettiin (Olwig 2002: 182; Smith 2004: 4–5).

Luonnonsuojelun periaatteita ja käytäntöjä on pyritty yhä enemmän yhdenmukaistamaan kansainvälisesti. Yleensä tavoitteena on täyttää länsimaiset tavoitteet ja normit (Kaltenborn ym. 2002: 32–33). Esimerkiksi Kansainvälinen luonnonsuojeluliitto IUCN on pyrkinyt suosituksia laatimalla kehittämään yleismaailmallista luonnonsuojelualuejärjestelmää. *Yhdistyneiden kansakuntien luettelo kansallispuistoista ja suojelualueista* perustuu YK:n yleiskokouksen vuonna 1962 tekemään päätökseen. Voimassa oleva luettelo on vuodelta 2003 (United Nations... 2003).

Kansainvälinen luonnonsuojeluliitto luokittelee luetteloon hyväksyttävät alueet laatimiensa kriteerien perusteella. II-luokkaan kuuluvat kansallispuistot määritellään suojelluiksi alueiksi, joiden hoidossa keskitytään ekosysteemien suojeluun ja virkistyskäytön turvaamiseen. Tarkemmin määriteltynä kansallispuisto on: ”*luonnontilainen, suojeltu maa- tai merialue, joka on perustettu (a) yhden tai useamman ekosysteemin ekologisen koskemattomuuden turvaamiseksi nykyisille ja tuleville sukupolville, (b) alueen suojelutavoitteen kanssa ristiriidassa olevan elinkeinon harjoittamisen tai muun käytön estämiseksi ja (c) ympäristön ja kulttuurin kanssa sopuinnussa olevien henkisen hyvinvoinnin, tutkimuksen, luonto-opastuksen, virkistyskäytön ja asiakaspalvelun mahdollisuuksien luomiseksi*” (United Nations... 2003: 12; suomennos Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2002: 46). Kukin valtio saa nimittää luonnonsuojelualueita haluamallaan tavalla. Kaikki kansallispuistoiksi nimetyt alueet eivät kuitenkaan välttämättä täytä IUCN:n kansallispuistomääritelmää, joka perustuu ensisijaisesti länsimaiseen ideaan koskemattoman luonnon säilyttämisestä. Esimerkiksi Iso-Britannian kansallispuistoja ei ole hyväksytty II-luokkaan.

Kuten esitin luvussa 2.1., luontoa ei tule ymmärtää vain passiiviseksi merkitysten tuottamisen ja ihmistoiminnan objektiksi vaan luonnon oliot ovat osallisia inhimillisten toimintamahdollisuuksien määrittämisessä. Koska luonnon konkreettiset tapahtumat ja prosessit vaikuttavat ihmisten tahdos-

ta ja toiminnasta riippumatta sekä yhteisöjen että yksilöiden toimeentulon määrittymiseen, voidaan niitäkin pitää toimijoina (Haila & Lähde 2003: 10–11; ks. Latour 2003; Cloke & Perkins 2005; Peltola 2006). Näin ollen luonto voidaan ymmärtää viranomaisten, matkailijoiden ja matkailuyrittäjien rinnalla yhdeksi kansallispuistojen toimijaksi, joka asettaa rajoitteita ja mahdollisuuksia ihmisen toiminnalle alueella ja vaikuttaa myös matkailukäytölle määriteltyyn asemaan. Kansallispuistot muodostuvat sekä inhimillisistä että ei-inhimillisistä tekijöistä, sosiaalisista ja bio-fyysisistä prosesseista. Kansallispuistot rakentuvat niin materiaalisessa, sosiaalisessa kuin kulttuurisessa mielessä (ks. Kortelainen 1999: 237; Tsouvalis 2000: 288–290).

2.4. Diskursiivinen näkökulma luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutukseen

Kuten Kansainvälisen luonnonsuojeluliiton kansallispuistomääritelmästä ilmenee, suoranaisesti luonnon suojelemista ja säilyttämistä koskevien tavoitteiden lisäksi kansallispuistoille ja muille suojelualueille on asetettu muun muassa tutkimukseen, opetukseen ja valistukseen sekä virkistykseen liittyviä tavoitteita. Lisäksi alueita voidaan usein käyttää hyödyksi erilaisiin tarkoituksiin suojelutavoitteiden sallimissa rajoissa. Osa näistä hyödyntämistavoista on aluekohtaisia poikkeuksia, joiden taustalla vaikuttavat esimerkiksi suojelualueen sijainti, historialliset kehitysvaiheet ja sosiaalinen konteksti.

Kansallispuistojen käyttäminen luontomatkailun kohdealueina ja matkailun yritystoiminnan tukikohtina on ympäri maailman levinnyt ilmiö, mikä on seurausta jo puistojen historiallisista juurista. Koska kansallispuistot ovat kulttuurisesti ja historiallisesti rakentuneita alueita, matkailun merkitys niiden käyttämuotona ei silti ole muuttumaton tai kiistaton luonteeltaan. Matkailu ja siihen liittyvät toiminnot eivät itsessään ole hyviä tai pahoja luonnonsuojelualueella, vaan näkökulmasta riippuen ne voidaan ymmärtää myönteisiksi, kielteisiksi tai neutraaleiksi. Matkailun ja luonnonsuojelun välistä vuorovaikutusta voidaan tarkastella ekologisesta, sosio-kulttuurisesta tai taloudellisesta näkökulmasta. Millä kriteereillä matkailukäytön asemaa kansallispuistoissa tulisi arvioida ja tehdä sitä koskevia päätöksiä? Edes matkailun ekologisten haittojen havainnointi ei ole yhteiskunnallisista määrittelyprosesseista riippumatonta. Luvussa 2.1. esitetyn konstruktivistisen idean mukaisesti muutokset kansallispuistojen luonnossa eivät määrity yksiselitteisesti ympäristöhaitoiksi tai -vahingoiksi. Haitan käsite viittaa sekä havaittavaan muutokseen että arvioon siitä, että muutos ylittää alueelle asetun standardin eikä siten ole hyväksyttävissä (Vaske ym. 2000: 204, 218–219; Eagles & McCool 2002: 18).

Eri ihmisryhmät pyrkivät määrittelemään kansallispuistot omista lähtökohdistaan, tavoitteistaan, arvoistaan ja maailmankuvistaan käsin. Ihmiset antavat puistoille erilaisia merkityksiä ja puhuvat eri tavoin matkailun asemasta puistoissa (Eagles & McCool 2002: 78; ks. Slattery 2002; Daugstad ym. 2006). Kansallispuistojen käyttöä koskevat ristiriidat johtuvatkin ennen kaikkea toimijoiden erilaisista käsityksistä siitä, mitkä ovat puistojen tärkeimmät tavoitteet – millaista puistokäsitystä sovelletaan ja mitkä arvot asetetaan ensisijaisiksi (ks. Eagles & McCool 2002: 15–16; Kaltenborn ym. 2002: 38). Samalla kun suojeltujen alueiden tärkeys ja alueiden edustamat arvot tunnustetaan eri puolilla maailmaa, suojelualueiden merkitystä koskevat ristiriidat eri osapuolten välillä lisääntyvät (Kaltenborn ym. 2002: 32).

Tarkasteltaessa luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta konstruktionistisesta näkökulmasta ja eriteltäessä kansallispuistoja koskevaa puhetta *diskurssin* käsite on hyödyllinen. Ymmärrän erilaiset suojelun ja matkailun välistä vuorovaikutusta koskevat käsitykset yhteiskunnallisiksi puhe- ja ajattelutavoiksi, jotka ovat kulttuurisidonnaisia sekä ajallisesti ja paikallisesti muuttuvia. Sosiaalinen todellisuus hahmottuu siten useiden rinnakkaisten tai keskenään kilpailevien merkityssysteemien kirjona, jossa eri diskurssit merkityksellistävät maailmaa eri tavoin (Jokinen ym. 2004: 24). Tarkastelin edellisissä luvuissa luonnon, luonnonsuojelun ja kansallispuistojen diskursiivista rakentumista. Hyödynnän kuitenkin tässä työssä diskurssin käsitettä ensisijaisesti luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutuksen analysoimisessa; kansallispuistojen toimijat esittävät lausumia suojelun ja matkailun välisestä suhteesta jonkin diskurssin sisällä.

Diskurssit ovat sosiaalisia tulkintoja todellisuuden luonteesta – tapoja ymmärtää ja esittää maailma. Ne ovat ajatusten, käsitteiden ja luokittelujen kokonaisuuksia, jotka tuotetaan sosiaalisissa käytännöissä ja joiden kautta annetaan merkityksiä fyysisille ja yhteiskunnallisille asiantiloille (Hajer 1995: 44). Diskurssit tuottavat merkityksellistä tietoa kohteestaan (Foucault 2005: 236–237). Ne sisältävät niin kognitiivisia, moraalisia kuin esteettisiä tietoväittämiä todellisuuden luonteesta (Castree 2005: 134). Kyse on siten tiedon ja merkitysten tuottamisesta kielen välityksellä. Merkitykset ymmärretään merkityksellistämisen tuloksiksi, eli niitä rakennetaan diskursseissa (Hall 1997a: 25–26; Lehtonen 2000: 67–72).

Diskurssi ei muodostu vain yhdestä vaan useista lausumista, jotka mahdollistavat aiheen näkemisen tietyllä tavalla ja rajoittavat muita sen esittämisen tapoja (Hall 1999: 98). Diskurssit ovat toistuvia ja vakiintuneita tapoja tulkita todellisuutta tiettyine sääntöineen, jotka opitaan sosiaalisissa käytännöissä. Näihin lausumattomiin historiallisiin sääntöihin viitataan *diskursiivisella käytännöllä*, joka säätelee diskurssin muodostavia ilmauksia (Foucault 2005: 155). Diskurssit siis määrittävät tietyssä ajassa ja paikassa, mitä ja miten voidaan sanoa, kuka voi puhua sekä missä ja millaisten ehtojen vallitessa (Hajer 1995: 49; Lehtonen 2000: 68–70). Ihmiset omaksuvat puhues-

saan tai kirjoittaessaan jonkin diskurssin, jota pidetään enemmän tai vähemmän sopivana käsiteltävään aiheeseen ja kyseiseen tilanteeseen (Lehtonen 2000: 70). Samalla diskurssit tuottavat subjektille aseman eli *position*, josta todellisuutta koskeva käsitys pannaan kokoon (Foucault 2005: 73–76; ks. Hall 1997a: 55–56). Diskurssit eivät vain yksinkertaisesti heijasta tai palvele jonkin luokan intressejä, vaan samaa diskurssia käyttävillä ryhmillä voi olla hyvin erilaisia tai jopa vastakkaisia luokkaintressejä (Hall 1999: 102; Castree 2005: 134). Jaetut käsitteellistämisen tavat voivat yhdistää toimijoita, vaikka näillä olisi erilaiset tavoitteet ja intressit toiminnassaan (Hajer 1995: 65–66).

Diskurssien tärkeä ominaisuus on intertekstuaalisuus. Ne määrittyvät aina suhteessa toisiinsa ja ammentavat muissa puhe- ja ajattelutavoissa olevista aineksista (Fairclough 1992: 55; Hall 1999: 100). Samanaikaisesti on olemassa useita diskursseja, jotka voivat olla keskenään synergistisiä, ristiriitaisia tai jopa kilpailevia – toisiaan tukevia tai toisensa poissulkevia. Yksi puhe- ja ajattelutapa on kuitenkin aina muita hallitsevampi ja hyväksytympi tietystä ajassa ja paikassa. Diskurssit eivät ole staattisia, vaan ne muuttuvat ajan myötä; ne elävät ja uudistuvat ihmisten toiminnassa. (Fairclough 1992; Jokinen ym. 2004; Hall 1997a; 1997b; Benton & Short 1999.)

Tässä lähestymistavassa kieltä ja tekoja ei pidetä toistensa vastakohtina, vaan diskurssin käsite sisältää idean toiminnasta. Diskurssit kattavat kaikki merkityksiä tuottavat yhteiskunnalliset käytännöt. Diskursseissa onkin keikeistä myös niiden institutionaalinen ulottuvuus: missä asioita sanotaan ja miten tietyt tavat ymmärtää asioita sisällytetään yhteiskuntaan ja muutetaan käytännöiksi (Laine & Jokinen 2001: 61)? Kielenkäyttö siis käsitteellistyy teoiksi. Diskurssit syntyvät ja muuttuvat sosiaalisissa käytännöissä, ja samalla ne vaikuttavat takaisin todellisuuteen. Diskurssit aiheuttavat muutoksia fyysisessä ympäristössä sekä ohjaavat sitä, millaiseksi todellisuus jatkossa ymmärretään. Diskurssien ja maailman välillä onkin kaksisuuntainen suhde. Asioiden ja tilanteiden määrittelyt tuottavat määrittelyjen mukaista toimintaa, ja vastaavasti määrittelyt kumpuavat käytännöistä. (Jokinen ym. 2004; Hall 1997a; Foucault 2005.) Yhtäältä yhteiskunnalliset rakenteet muovaavat diskursseja, ja toisaalta taas diskurssit rakenteita (Fairclough 1992: 64; Hajer 1995: 48–49). Kielelliset ja materiaaliset tekijät kietoutuvat siten saman prosessin aineksiksi.

Käytännössä luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta koskevat diskurssit määrittävät matkailun merkitystä ja asemaa osana kansallispuistojen käyttöä – esimerkiksi virkistysmuotoja ja palvelurakenteita koskevia säännöksiä sekä matkailun kehittämistä ja siihen suunnattua rahoitusta. Nämä puhuvat ja tiedon muodot ehdollistavat siten kansallispuistojen suunnittelua ja sen toteuttamisen käytäntöjä. Vastaavasti yksilön tasolla matkailijan tai matkailuyrittäjän omaksuma diskurssi vaikuttaa hänen käyttäytymiseensä ja toimintaansa luonnonsuojelualueilla.

Tieto, totuus ja valta kytkeytyvät yhteen diskursseissa, sillä diskurssit toimivat aina suhteessa valtaan. Tästä näkökulmasta valtaa ei tarkastella repression nojaavana pakkona tai yksilöiden omaisuutena vaan produktiivisena, sosiaaliin käytäntöihin kietoutuneena ilmiönä, joka on läsnä kaikkialla (Foucault 1980a; 1980b; 1998; Rabinow 1986; Darier 1999). Todellisuutta koskevien faktojen sijaan valta tekee asioista ”tosia” eli tuottaa ja tukee ”totuutta”. Valta ja tieto edellyttävät ja vahvistavat toinen toisiaan. Valta toimii vakiinnuttaakseen joidenkin lausumien ”totuudellisuuden” eli niiden aseman tietona, ja samalla se säätelee ihmisten puhetta ja käyttäytymistä (Foucault 1980a: 93–94; 1980b: 35, 133; Hall 1997a: 47–51). Diskursseilla tuotetaan keskenään kilpailevia todellisuuksia: tietynä aikana ja tietyssä yhteiskunnassa toiset merkitykset koetaan oikeiksi ja toiset vääriksi (ks. Foucault 1980a: 131–133). Diskurssin hallitseva asema syntyy eri ryhmittymien välisten kamppailujen tuloksena. Ryhmittymät kehittävät ja pitävät diskursseja yllä (ks. Hajer 1995: 59–66). Koska diskurssit syntyvät erilaisten pyrkimysten ja intressien täyttämässä sosiaalisessa tilassa, ne eivät ole neutraaleja, täysin luonnollisia ja viattomia esityksiä maailmasta. Ne ovat pikemminkin tietystä näkökulmasta tehtyjä tulkintoja ja representaatioita (ks. Hall 1999: 102–105).

Luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutussuhteen kehittymisessä on kyse diskurssien välisistä valtasuhteista ja niiden muuttumisesta ajassa (Saarinen ym. 2000: 7). Hallitsevista merkityksistä ja mahdollisuudesta määritellä tilaa ja sen tuottamisen ehtoja käydään jatkuvaa diskursiivista kamppailua. Kenellä on oikeus määritellä ”totuus” kansallispuistoista ja niiden käytöstä sekä samalla ohjata sitä, millaisia alueita puistoista käytännössä muodostetaan? Kyse on siitä, kenen tai minkä ehdoilla kansallispuistoja perustetaan, hoidetaan ja ylläpidetään (ks. Heikkilä 2003; Valkonen 2003; Nevalainen 2004; Peuhkuri 2004; Tonder 2005).

Hallitsevat diskurssit voivat juurtua niin syvälle ihmisten ajattelutapoihin, että niistä tulee vakiintuneita todellisuuden jäsentämisen tapoja – luonnollisia ja kyseenalaistamattomia ”totuuksia” (Fairclough 1992: 87; Jokinen & Juhila 2004: 77; ks. Castree 2001: 12; Mitchell 2000: 103–104). Tästä näkökulmasta ei ole tärkeää, onko jokin diskurssi tosi vai epätosi vaan onko sillä käytännön vaikutuksia (Hall 1999: 105). Luonnollistuessaan diskurssit toimivat tehokkaimmin. Tieto pyritäänkin tekemään vaikuttavaksi luonnollistamalla se normaaliksi osaksi jokapäiväisiä käytäntöjä: vetoamalla ja suostuttelemalla ihmiset puolelleen diskurssit pyrkivät vakuuttamaan tiedon totuudellisuudesta (Nevalainen 2004: 45, 274; ks. Jokinen 2004; Juhila 2004). Kielen neutraalistuessa yhteisössä vallitsevat arvot ja uskomukset muuttuvat näkymättömiksi ja diskurssit toimivat hämäävän maskin tavoin (ks. Mitchell 2000: 139). Samalla niillä on laajempia yhteiskunnallisia vaikutuksia. Diskurssin *institutionalisoinnilla* tarkoitetaan tietyn diskurssin johtamista käytännön toimenpiteiden muuntumiseen ja vakiintumiseen, esimerkiksi

lainsäädännön kautta (Hajer 1995: 61). Kun itsestäänselvyyksiksi koettujen todellisuudenkuvien yhteiskunnallista alkuperää ja historiaa ei tiedosteta, niiden diskursiivinen luonne hämärtyy ja vallankäytön muodot jäävät helposti näkymättömiksi.

Luonnollistamalla tietyt näkökulmat diskurssi hankkii oikeutuksen itselleen ja sulkee samalla ulkopuolelleen muut tiedon muodot (Nevalainen 2004: 53). Hegemoniset, yhteisesti hyväksytyt käsitykset ja merkitykset tukevat itsestäänselvyydessään vallitsevia valtasuhteita. Saavuttaessaan vahvan ja kyseenalaistamattoman aseman ne voivat syrjäyttää joitakin ihmisryhmiä ja tietämisen muotoja. (Lehtonen 2000: 24.) Totuusdiskurssit rajoittavat muiden vaihtoehtojen, ei-totuusiksi määriteltyjen diskurssien ilmenemistä. Toisenlaisia puhetapoja voi sulkea pois myös diskurssin rajoitettu sisäänpääsy, joka koskee esimerkiksi hallinnollisia suunnitteludokumentteja ja muita asiantuntijapuheita. Tällöin puhe vaatii erityiskielen käyttöä, kuten ammattisanastoa, tai siihen liittyy muita formaaleja osanottajien taidoille ja tiedoille asetettuja vaatimuksia. (Jokinen & Juhila 2004: 87.) Myös luonnonsuojelupuhe on painottunut asiantuntijuuteen, ja siihen sisältyy epätasaroitettuja yhteiskunnallisia voimasuhteita (Mels 1999; Berglund 2001; Demeritt 2001b). Syvennyn nykyiseen luonnonsuojelukeskusteluun tarkemmin viidennessä luvussa.

Diskurssit elävät aina jossakin ajassa ja paikassa; ne syntyvät tietyssä paikassa tietyllä hetkellä vaikuttavien ehtojen määrittämissä olosuhteissa (ks. Hall 1997a: 46–47; Foucault 2005). Puhe- ja ajattelutapojen muutokset kytkeytyvät aina laajempiin yhteiskunnassa tapahtuviin sosiaalisiin, taloudellisiin ja kulttuurisiin muutoksiin. Vallitsevat instituutiot, poliittiset tapahtumat, taloudelliset käytännöt ja prosessit mahdollistavat tietynlaisen puheen. Diskurssit ja niitä hyödyntävät puhujaryhmät käyttävät myös hyväkseen yhteiskunnassa yleisesti tiedettyjä ja hyväksytyjä asioita. Muotoillakseen ja tukeakseen uutta tietoa ne poimivat elementtejä vallitsevista teemoista, kuten talouspuheesta. Puheella pyritään vaikuttamaan vetoamalla esimerkiksi talouden kohentumisesta seuraavaan yhteiseen hyvään, yleiseen etuun ja konkreettiseen hyötyyn ihmisille. (Nevalainen 2004: 267–268.)

Luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutussuhdetta määrittäviä diskursseja ehdollistavat vallitsevat käsitykset luonnonsuojelun kohteista, tavoitteista, toteuttamiskeinoista ja suojelualueiden käyttömuodoista. Ne vaikuttavat suojelualueiden matkailu- ja virkistyskäytölle annettuun merkitykseen. Yleisemmällä tasolla tarkasteltuna luonnonsuojelualueita koskevissa diskursseissa on kyse luonnonkäytöstä: miten ihminen voi käyttää luontoa hyväkseen ja mikä ylipäänsä on ihmisen asema luonnossa (ks. Wilson 1997; Slattery 2002)? Se millaiseksi luonto määritellään eri yhteyksissä ohjaa sitä, miten luonto voidaan käyttää ja hyödyntää esimerkiksi matkailussa. Matthew A. Wilsonia (1997: 465) mukaillen kansallispuistokin voidaan ymmärtää maisemaksi – sellaiseksi symboliseksi välineeksi ja sosiaalisesti resurs-

siksi, jonka kautta ihmisryhmät ilmaisevat syvään juurtuneet uskomuksensa suhteestaan yhteiskuntaan ja luontoon. Keskustelut luonnonkäytöstä voidaan ymmärtää myös laajemmiksi kamppailuiksi yhteiskunnasta ja sen kehittämisen suunnista (Valkonen 2003: 12).

Luonnolle sekä sen käytölle ja suojelulle annettujen merkitysten lisäksi luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusdiskursseja määrittävät kulttuuriset käsitykset erilaisten alueiden matkailullisesta vetovoimaisuudesta. Ne ohjaavat matkailun kysynnässä ja tarjonnassa tapahtuvia rakenteellisia muutoksia. Yhteiskunnassa on olemassa institutionalisoituneita katsomisen ja näkemisen tapoja, joihin Urry (1990) viittaa foucaultlaisella *turistin katseen* käsitteellä (ks. Hollinshead 1999; Cheong & Miller 2000). Nämä katset noudattavat tiettyjä turismille kehittyneitä, sosiaalisesti rakentuneita kokemuksen ja merkityksellistämisen muotoja. Luonnon merkitys matkailun vetoimatekijänä heijasteleekin vallitsevia luontokäsityksiä ja muita aikakauden arvoja (ks. Urry 1995: 213). Erämaat ja muut luonnonalueet eivät ole aina houkutelleet ihmisiä, vaan luonnon historia merkittävänä matkailun vetoimatekijänä on lopulta melko lyhyt (Wang 2000: 72–90; ks. Järviluoma 2006: 76–91).

Hallitsevien luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävien puhe- ja ajattelutapojen perusteella Suomessa voidaan erotella kolme ajanjaksoa (Sievänen 1998; Saarinen ym. 2000; Sorsa 2004b). Aina 1800-luvulta 1960-luvun lopulle asti suojelun ja matkailukäytön uskottiin tukevan ja hyödyttävän toisiaan. Ympäristöherätyksen aikaan alettiin kiinnittää enemmän huomiota matkailun haitallisiin ympäristövaikutuksiin, minkä seurauksena luonnonsuojelun ja matkailun välille syntyi myös ristiriitoja. Viime vuosikymmeneltä lähtien vuorovaikutus on muuttunut jälleen kiinteäksi luontomatkailemisen ja sen aluetaloudellisen merkityksen kasvettua. Hahmotan kahden ensimmäisen vaiheen kehitystä neljännessä luvussa, kun taas viides luku ja aineistojen käsittelyluvut koskevat nykyistä ajanjaksoa.

Vaikka jäsenen luonnonsuojelun ja matkailun välistä vuorovaikutusta käsitteellisesti erillisten ajanjaksojen kautta, historiallisesti tarkasteltuna kyse on pikemminkin jatkumosta. Siirtymät vaiheesta toiseen eivät ole selvärajaisia, sillä muutos ei ole luonteeltaan kategorista vaan jatkuvaa kamppailua kansallispuistojen merkityksistä ja mielikuvista sekä niiden keskinäisestä asemasta (ks. Saarinen 2002: 27). Suojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävät puhettavat muuttuvat sisällöllisesti, ja vallitsevien merkitysten ja arvojen rinnalla esiintyy samanaikaisesti jäänteenomaisia piirteitä aiemmista puhetavoista sekä orastavia merkkejä tulevista merkityksistä (ks. Williams 1988: 140–145).

Matkailu- ja virkistyskäytön asema kansallispuistoissa sekä muut alueiden hoidon ja käytön tavoitteet määritellään siis poliittisissa prosesseissa. Yleisluonteiset suuntaviivat kansallispuistoille antaa voimassa oleva luonnonsuojelulainsäädäntö sekä sen perusteella laaditut säännökset ja määräyk-

set. Lainsäädäntö heijastaa syntyhetkensä kulttuurisia käsityksiä sekä toisaalta muokkaa ja määrittää edelleen vallitsevia tulkintoja luonnosta (Nieminen & Saaristo 1998: 74; ks. Delaney 2001). Suojelualueiden tehtävien määrittelyn lisäksi Suomen nykyinen luonnonsuojelulaki (1096/1996: 13–16 §, 18 §) sisältää esimerkiksi rauhoitus- ja liikkumisen rajoittamissäännöksiä sekä niiden poikkeuksia. Kansallispuistot perustetaan erillisillä laeilla, ja lakia täydentäviin asetuksiin sisällytetään rauhoitussäännöksiä.

Yksityiskohtaisemmat keinot laeissa määriteltyjen tavoitteiden saavuttamiseksi muodostetaan hallinnollisissa suunnitteluprosesseissa. Toimenpiteet kansallispuistojen perustamistavoitteiden toteuttamiseksi määritellään hoito- ja käyttösuunnitelmassa, joka on luonnonsuojelulain (1096/1996: 19 §) mukaan laadittava kansallispuiston hoidon ja käytön järjestämistä varten. Nämä pitkälle tai keskipitkälle aikavälille laaditut suunnitelmat toteuttavat myös Metsähallituksen ja Metsätutkimuslaitoksen asettamia tavoitteita puistojen hoidolle ja käytölle (Hoito- ja käyttösuunnittelun... 2007). Käytännössä jopa yksittäisillä luonnonsuojeluhallinnossa toimivilla ihmisillä voi olla merkittävä rooli puistopolitiikan muotoutumisen kannalta (ks. Perttunen 2006). Hoito- ja käyttösuunnitelmat ohjaavat suojelualueita hallinnoivien viranomaisten toimia, mutta niillä ei ole suoranaisia oikeudellisia vaikutuksia alueiden muihin käyttäjiin. Luonnonsuojelulain (1096/1996: 20 §) mukaan käyttäjiä varten on laadittava järjestyssääntö, jossa ohjataan liikkumista, tulentekoa ja leirytyksiä suojelualueella.

Koska kansallispuistojen hoidon ja käytön periaatteet ovat muuttuvia, lakitekstejä ja puistosuunnitelmia ei ymmärretä tässä ainoaksi mahdolliseksi ja oikeaksi tavaksi hahmottaa kansallispuistot – totuudeksi siitä, mitä puistot ovat ja miten niissä tulisi toimia. Näillä teksteillä on historiallinen ja kulttuurinen taustansa, joka on sidoksissa esimerkiksi luonnolle ja sen suojelulle konstruoituihin merkityksiin. Hallinnolliseen viranomaistekstiin kirjautuvat aikakauden kulttuuriset käsitykset. Niiden merkitystä ei juurikaan problematisoida, vaan ne kirjataan annettuina (Nieminen & Saaristo 1998: 74; ks. Atkinson & Coffin 2004). Kansallispuistojen hoidon ja käytön perustana olevat lakitekstit ja suunnitteluasiakirjat edustavat siten yhtä luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävää diskurssia muiden joukossa. Niitä voidaan kuitenkin pitää hallitsevan puhe- ja ajattelutavan ilmentyminä, sillä niiden käyttämä diskurssi on institutionalisoitunut: virallisina asiakirjoina ne ohjaavat kansallispuistojen hoitoa käytännössä (ks. Delaney 2001). Lakeihin ja suunnitelmiin on kirjattu vallitsevat diskursiiviset totuudet kansallispuistoista (ks. Nevalainen 2004).

Lakitekstien ja suunnitteluasiakirjojen edustama käsitys kansallispuistoista ei välttämättä vastaa kaikkien ryhmittymien tulkintoja luonnonsuojelualueiden merkityksistä ja tavoitteista, suojelun toteuttamiskeinoista tai alueille sopivista käyttömuodoista. Lisäksi ihmiset saattavat painottaa eri tavoin kansallispuistoille virallisesti määriteltyjä suojelu- ja virkistystavoitteita tai

muuta päämääriä. Tässä tutkimuksessa jäljitän myös puistosuunnitelmissa julkilausuttuja tavoitteita ja merkityksiä kyseenalaistavia puhetapoja haastatteleamalla matkailijoita ja matkailuyrittäjiä. Lisäksi lukuisten muiden toimijoiden – niin viranomaistahojen, järjestöjen, yritysten kuin yksityishenkilöiden – antamat lausunnot kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnitelmista ilmentävät vaihtelevia käsityksiä siitä, millainen asema matkailu- ja virkistyskäytöllä tulisi puistoissa olla. Koska kannanottoja perustellaan sekä ekologisin, sosio-kulttuurisin että taloudellisin näkökohdin, niiden vertailu keskenään on vaikeaa eikä niitä voi yksiselitteisesti asettaa tärkeysjärjestykseen. Ryhmittymät kamppailevat oikeudesta määritellä kansallispuistot ja niiden käyttö: ne pyrkivät legitimoimaan omat käsityksensä ja tavoitteensa virallisiksi, institutionalisoituneiksi hoidon ja käytön periaatteiksi.

3. TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄT

3.1. Diskurssianalyttinen lähestymistapa

Koska tarkastelen tutkimuksessa kansallispuistojen eri toimijoiden – puistoja hallinnoivien viranomaisten, matkailijoiden ja matkailuyrittäjien – tulkintoja luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutuksesta, analyysi perustuu useisiin aineistoihin. Jäsenän kunkin toimijan antamia merkityksiä käyttämällä mielestäni parhaiten tarkoitukseen soveltuvaa aineistoa. Kansallispuistojen viralliset suunnitteluasiakirjat ilmentävät puistoja hallinnoivien viranomaisten asettamia tavoitteita kansallispuistoille. Matkailijoiden ja matkailuyrittäjien osalta vastaavankaltaisia, tässä tutkimuksessa käytettäväksi soveltuvia valmiita kirjallisia aineistoja ei ole olemassa, minkä vuoksi päädyin teemahaastattelujen tekemiseen. Aineiston laaja kirjo on luontevaa konstruktionistiselle lähestymistavalle, jossa tutkimuksen kohteena on yhtä kysymystä koskeva yhteiskunnallinen määrittelyprosessi (Peuhkuri 2004: 38).

Kaikki käyttämäni aineistot ovat tekstiaineistoja. Pertti Tötön (2004: 13) mukaan yleensä käytetään tekstiaineistoja, kun pyritään selvittämään, ”(1) mitä henkilö tai ryhmä *S* tarkoittaa merkillä, teolla, teoksella, käytännöllä, tapahtumalla, ilmiöllä tai objektilla *k*, (2) miten *S* kokee, näkee, mieltää tai ymmärtää *k:n*, (3) mitä *S* aikoo, haluaa, toivoo tai pelkää *k:n* suhteen tai (4) mitä *S* uskoo, kuulee tai tietää *k:sta*”. Tekstiaineistoja käytettäessä ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin vaan päättelemään jotakin näiden henkilöiden tai ryhmien merkitysmaailmasta. Tötön (2004: 14) mukaan tarkastelu edellyttää yksilöllistä tai kollektiivista subjektia tutkittavien tekstien tuottajana.

Tässä työssä jäsenän kansallispuistojen toimijoiden antamia merkityksiä luonnolle, luonnonsuojelulle ja kansallispuistoille – erityisesti matkailukäytön asemalle puistoissa. Sen vuoksi oli tarkoituksenmukaista käyttää tekstiaineistoja ja analysoida ne laadullisin tutkimusmenetelmin. Pyrin selostamaan empiiristen aineistojen analyysiprosessin mahdollisimman yksityiskohtaisesti tässä luvussa, jotta tutkimuksen seurattavuuden mahdollisuus kasvaisi.

Käytän tutkimusaineistojen analysoinnissa diskurssianalyttistä menetelmää. Diskurssianalyysi ei ole yksi yhtenäinen menetelmä vaan väljä teoreettis-metodologinen viitekehys, jonka avulla voidaan tulkita hyvinkin erilaisia kielenkäyttöön liittyviä kysymyksiä ja tehdä monennäköistä tutkimusta. Rosalind Gillin (2000: 173) mukaan on olemassa jopa yli 50 erilaista versiota diskurssianalyysistä. Niillä on kuitenkin yhteisiä lähtökohtia, joita tarkastelin edellä toisessa luvussa. Diskurssianalyttiset tutkimukset perustuvat käsitykseen todellisuuden konstruoituneesta luonteesta sekä kielestä

sosiaalisesti jaettuna merkityssysteeminä ja todellisuutta tuottavana tekijänä (Gill 2000: 172–176; Jokinen ym. 2004: 17–22). Kun esimerkiksi kansallispuistojen toimijat puhuvat luonnonsuojelusta ja matkailusta, ne eivät kuvaile maailmaa neutraalilla tavalla vaan muodostavat siitä tietynlaisen version. Samalla ne rakentavat ja uusintavat puheellaan sosiaalista todellisuutta ja järjestystä. Samaa ilmiötä voidaan tehdä ymmärrettäväksi monin erilaisin mutta yhtä perustelluin tavoin.

Kuten Mikko Lehtonen (2000: 33, 69) toteaa, merkitykset tuotetaan diskursseissa. Merkitykset ovat siten historiallisia eli aikaan ja paikkaan sidottuja sekä sosiaalisia eli ihmisten välisiä. Ne ovat peräisin inhimillisistä käytännöistä ja toiminnoista; merkityksellistäminen on kietoutunut kaikkeen ihmisen materiaaliseen ja sosiaaliseen toimintaan. Tutkimusaineistoja ei näin ollen käsitellä todellisuuden heijastumiksi vaan pikemminkin kulttuurituotteiksi. Koska todellisuuteen sinänsä ei ole pääsyä, esitysten ja todellisuuden välisen suhteen sijaan tärkeänä pidetään eri esitysten välistä suhdetta (Eskola & Suoranta 2000: 138–139).

Diskurssianalyttisin menetelmin tutkitaan sosiaalisen todellisuuden tuottamista erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä: tutkimuskohteena ovat ne kielelliset prosessit ja käytännöt, joiden kautta sosiaalinen todellisuus rakentuu. Diskurssianalyyssissä kiinnostuksen kohteena on, miten toimijat tekevät asioita ymmärrettäväksi kielenkäytöllään ja millaisia seurauksia näillä kuvauksilla ja selityksillä on (Suoninen 1999: 18). Diskurssianalyyssissä on olemassa useampia analyysin tasoja. Lingvistisestä näkökulmasta analysoidaan hyvin yksityiskohtaisesti kielen käytön tapoja, kun taas foucaultlaisessa suuntauksessa kiinnitetään enemmän huomiota diskurssien historialliseen muodostumiseen, sosiaalisten instituutioiden käytäntöihin ja valtasuhteiden analyysiin (Fairclough 1992: 37; Gill 2000: 174; Rose 2001: 140).

Tässä työssä tutkin, millaista sosiaalista todellisuutta toimijat tuottavat kielenkäytöllään antaessaan maailmalle merkityksiä ja mitä seurauksia tällä on. Analyysin kohteena eivät niinkään ole yksittäiset sanat, lauseet ja niiden rakenteet vaan koko teksti ja siinä esiintyvät merkitykset, diskurssit ja niiden väliset keskinäiset suhteet (ks. Suopajarvi 2001; Heikkilä 2003; Laine & Peltonen 2003; Valkonen 2003; Länsman 2004; Nevalainen 2004; Saarinen 2002; 2004a; 2005b; Tonder 2005). Analysoin siis kollektiivisesti tuotettuja merkityksiä ja niiden tuottamisen tapoja (ks. Peuhkuri 2004: 38). Kiinnitän päähuomion puheen merkityksiin ja sisältöön eli mitä-kysymyksiin, mutta lisäksi tarkastelen merkitysten tuottamisen tapoja eli miten-kysymyksiä (Jokinen & Juhila 1999: 66; Silverman 2001: 97–98; ks. Fairclough 1992: 74; Holstein & Gubrium 2004).

Selvitän tutkimuksessa, miten kansallispuistojen toimijat jäsentävät matkailukäytön aseman puistoissa ja pyrin sitä kautta jäljittämään erilaisia luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittäviä diskursseja, joita esiintyy yhteiskunnallisessa puistokeskustelussa Suomessa. Lisäksi ana-

lysoin, millaisiin kulttuurisesti rakentuneisiin käsityksiin luonnosta diskurssit perustuvat (ks. Castree 2005: 135–146). Diskurssien identifioimiseksi kiinnitän huomion yhtäläisyyksiin eli sisällöllisesti samankaltaisina toistuviin merkityksiin eri aineistoissa. Diskurssien moninaisuuden ja erot huomioidalla pyrin tunnistamaan aineistojen perusteella mahdollisimman kattavan merkityssysteemien kirjon enkä pelkästään erityisen vaikutusvaltaisia ja hallitsevan aseman saaneita sosiaalisen todellisuuden tulkintoja. (ks. Jokinen & Juhila 2004: 77–81.)

Koska diskurssit kattavat kaikki merkityksiä tuottavat yhteiskunnalliset käytännöt, niiden analysoiminen ei tarkoita pelkästään puhutun ja sanotun tutkimista (Laine & Jokinen 2001: 61). Vaikka kansallispuistojen toimijoiden tuottamat puheet ja tekstit muodostavat tämän tutkimuksen ensisijaisen aineiston, pyrin tarkastelemaan myös puistojen hoidon ja käytön käytäntöjä: millaista toimintaa erilaiset asioiden määrittelytavat oikeuttavat ja millaista ne sulkevat pois? Lisäksi diskursseja analysoidessa on tärkeää paikantaa ne toimijoidensa aikaan ja omaan synty-yhteyteensä. Analysoitavaa toimintaa tarkastellaan tietyssä ajassa ja paikassa, johon tulkinta pyritään suhteuttamaan (Jokinen ym. 2004: 30; ks. Lehtonen 2000). Jäsenän kansallispuistojen toimijoiden puheen sekä luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävien diskurssien yhteiskunnallista kontekstia neljännessä ja viidennessä luvussa.

Käsitän tutkimuksessa käyttämäni asiakirja- ja haastatteluaineistot *selonteoiksi*, joiden avulla kansallispuistojen toimijat kuvaavat todellisuutta eli tekevät toisilleen ymmärrettäväksi omaa itseään ja maailmaa. Kasvokkaisissa tai tekstivälitteisissä vuorovaikutustilanteissa annettavien selonteokojen ja sosiaalisen todellisuuden välinen suhde on kaksisuuntainen. Selonteot perustuvat niihin asioiden ymmärrettäväksi tekemisen tapoihin, joita selonteon antajat ammentavat maailmasta, mutta samalla ne ohjaavat sitä, millaiseksi todellisuus ymmärretään jatkossa. Ne eivät ole raportteja sosiaalisesta todellisuudesta sellaisenaan vaan pikemminkin osa todellisuutta; ne pitävät yllä kulttuuria. Ensinnäkin toimijoiden antamat selonteot pitävät yllä niitä konventionaalisia rakenteita, joiden noudattamista tai joista poikkeamista ne perustelevat. Lisäksi ne viittaavat ja vetoavat kulttuurisesti ymmärrettäviin diskursseihin vakuuttaakseen yleisönsä, ja samalla ne pitävät yllä näitä diskursseja. Selonteoissa diskursseja siis vahvistetaan, rajataan, muotoillaan uudelleen tai täsmennetään kielenkäytön tilanteissa. Samalla selonteoilla on monenlaisia symbolisia ja aineellisia seurauksia. (Suoninen 1999: 20–25; ks. Heikkilä 2003; Lämsman 2004.) Diskurssianalyttisestä näkökulmasta myös tutkimukset tulee ymmärtää konstruktiivisiksi selonteoiksi (Jokinen ym. 2004: 23–24). Tutkija ei ole sosiaalisen todellisuuden ulkopuolinen tarkkailija vaan osallisena merkitysten muodostamisen prosessissa (ks. Lehtonen 2000).

Tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu siis Suomen kansallispuistojen virallisista suunnitteluasiakirjoista sekä Kolin kansallispuistossa tehdyistä matkailijoiden ja matkailuyrittäjien teemahaastatteluista. Aineistot poikkeavat toisistaan ominaisluonteeltaan, sillä ne ovat eri toimijoiden tuottamia ja ne ovat syntyneet erilaisilla foorumeilla ja erilaisten ehtojen vallitessa. Aineistoilta voi sen vuoksi kysyä osittain erityyppisiä kysymyksiä (Peuhkuri 2004: 54). Ensinnäkin toimijoiden selonteot on lausuttu erilaisista yhteiskunnallisista positioista, joten ne ovat painoarvoltaan erilaisia. Suunnitteluasiakirjat edustavat kansallispuistojen hoitoa ja käyttöä ohjaavaa viranomaispuhetta, kun taas matkailijoiden ja yrittäjien haastattelut ovat yksilöiden itsensä esittämää puhetta. Samalla aineistot nousevat erilaisista konteksteista. Viranomaispuhe on esitetty ympäristönhallinnan kontekstissa, mutta matkailijoiden ja yrittäjien selonteot nousevat ensisijaisesti siitä välittömästä käytännön kontekstista, jossa he elävät, sekä niistä kulttuurisista piirteistä, joita he arvostavat. (Ks. Heikkilä 2003: 136–137.) Merkitysten luominen ja tulkinnat ovat monin tavoin sidoksissa organisatorisiin intresseihin, institutionaalisiin rakenteisiin ja toimijoiden sosiaalisiin asemiin (Peuhkuri 2004: 30). Lisäksi haastattelupuhe on syntynyt vuorovaikutuksellisessa tilanteessa, tutkijan kysymyksenasettelun ohjaamana, minkä vuoksi se on olennaisesti myös tutkijan aktiivisen panoksen seurausta. Sen sijaan olemassa olevaa kirjallista aineistoa käytettäessä tutkija ei voi tiedostamattaankaan vaikuttaa siihen, mitä ja millä tavalla tekstissä on kirjoitettu. (Peuhkuri 2004: 54.)

Tutkimusaineistojen syntyyn ja kontekstiin liittyvät tekijät on otettava huomioon tekstejä ja puheita analysoitaessa: erilaisia tapoja tulkita todellisuutta voidaan tarkastella sellaisina, kuin ne kussakin havaintokontekstissaan näyttäytyvät. Täsmälleen samaa analyysimallia ei voi soveltaa kaikkiin aineistoihin. Käytänkin aineistojen analysoinnissa hieman erilaisia menetelmiä mutta tarkastelen kaikkia aineistoja kolmesta yhteisestä näkökulmasta ja etsin kansallispuistojen toimijoiden antamia vastauksia näkökulmittain eriteltyihin kysymyksiin. Teemat kietoutuvat läheisesti toisiinsa, mutta pyrin erittelemään niitä analyysiä tehdessäni. Tutkimuksen analyysikehikko on seuraavanlainen:

- 1) LUONTO- JA SUOJELUNÄKÖKULMA: toimijoiden antamat merkitykset (suojeltavalle) luonnolle ja luonnonsuojelun perusteille
 - mikä on luontoa, millaisia merkityksiä luonnolla on, missä luonto sijaitsee, millaista on suojelun arvoinen luonto, miksi luontoa on suojeltava, mitä ja keitä varten kansallispuistot ovat olemassa, mitkä ovat kansallispuistojen tavoitteet?

- 2) HOITO- JA KÄYTTÖNÄKÖKULMA: toimijoiden antamat merkitykset ihmisen asemalle kansallispuistoissa
- millainen ihmisen toiminta soveltuu kansallispuistoihin: miten puistoja voidaan hoitaa ja hyödyntää, mitkä ovat toimijan omat intressit kansallispuistoja kohtaan, keillä ihmisillä on oikeus toimia kansallispuistoissa, millainen vuorovaikutus kansallispuistoilla on ympäröivän yhteiskunnan kanssa?
- 3) MATKAILU- JA VIRKISTYSNÄKÖKULMA: toimijoiden antamat merkitykset matkailu- ja virkistyskäytön asemalle kansallispuistoissa
- miten kansallispuistoja voidaan hyödyntää matkailussa, millainen matkailu soveltuu kansallispuistoihin, mikä on matkailunäkökulmien merkitys luonnonsuojelun perusteluissa ja kansallispuistojen hoidossa, mitkä ovat perustelut kansallispuistojen matkailukäytölle, miten suojelualueen olemassaolo otetaan huomioon matkailussa, mitä ekologisia, sosio-kulttuurisia ja taloudellisia hyötyjä ja haittoja matkailusta aiheutuu, miten matkailu ja suojelu sopivat yhteen, miten ehkäistään ristiriitoja matkailun ja muiden käyttömuotojen välillä?

Kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäytölle annettujen merkitysten lisäksi siis tarkastelen, millaisiin käsityksiin luonnosta, luonnonsuojelusta ja kansallispuistoista nämä selonteot perustuvat. Päähuomion kiinnitän kuitenkin tutkimuksen kysymyksenasettelun mukaisesti matkailunäkökulmaan. Aineistoja kerätessäni ja analysoidessani sovelsin kolmea yleistä näkökulmaa erikseen jokaiseen kansallispuistojen toimijaan. Puistoviranomaisten laatimien suunnitteluasiakirjojen analysoinnissa käytin kehikkoa ja sen yksityiskohtaisia kysymyksiä lähes sellaisenaan. Sen sijaan matkailijoiden ja matkailuyrittäjien haastatteluja varten muokkasinkin kehikkoa toimijoiden mukaisesti: esimerkiksi yrittäjien haastattelut kytkeytyivät matkailun yritystoimintaan. Haastattelussa en kysynyt valmiiksi muotoiltuja kysymyksiä vaan kävin vapaamuotoisesti läpi kehikon pohjalta laaditut teemarungot (Liitteet 2 ja 5). Haastattelussa oli luontevaa aloittaa tutkimuksen kannalta tärkeimmästä ja vastaajille luultavasti helpoiten konkretisoituvasta näkökulmasta – kansallispuistojen matkailukäytöstä – ja edetä vasta sen jälkeen yleisempiin luonnon ja luonnonsuojelun teemoihin.

Koko tutkimusprosessia ohjaava yhtenäinen analyysikehikko mahdollisti toimijoiden antamien selontekojen tarkastelun samanlaisista lähtökohdista käsin, mikä helpotti erilaisten aineistojen ja eri toimijoiden puhetapojen vertailua keskenään. Lisäksi yksityiskohtaiset kysymykset edesauttoivat aineistojen läpikäymistä ja analysoimista mahdollisimman systemaattisella tavalla.

3.2. Kansallispuistojen suunnitteluasiakirjojen analyysi

Kansallispuistojen suunnitteluasiakirjojen analyysin tavoitteena oli tunnistaa luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävä hallitseva, institutionalisoitunut diskurssi: miten matkailun asema osana luonnonsuojelun perusteita ja kansallispuistojen käyttöä määritellään virallisesti? Kyseessä ovat Suomen kansallispuistoja hoitavien viranomaisten eli Metsähallituksen ja Metsäntutkimuslaitoksen antamat selonteot. Aineisto koostuu useista erilaisista suunnitteluasiakirjoista.

Tärkeimmän aineiston muodostavat kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnitelmat, jotka ohjaavat lakitekstejä tarkemmin, millaisia alueita puistoista muodostetaan ja miten niissä toimitaan (ks. Sorsa 2005a). Lisäksi käytän aineistona hoito- ja käyttösuunnitelmiin vaikuttavia ja niihin perustuvia asiakirjoja: *Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet* -opasta (1993; 2002; 2004), *Alueiden yleisökäytön tavoitetila 2010* -raporttia (2004), *Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden virkistys- ja luontomatkailukäytön edellytysten parantaminen – kehittämissuunnitelma ympäristöministeriölle* -raporttia (2004) sekä kansallispuistojen luontomatkailusuunnitelmia. Tutkimusaineistona käytetyt suunnitteluasiakirjat on eritelty lähdeluettelossa (s. 292–294). Kuten asiakirjoissa yleensäkin, suunnitelmissa ei usein yksilöidä tekstien varsinaista kirjoittajaa, mikä lisää niiden totuusvaikutelmaa ja auktoriteettia (Atkinson & Coffey 2004: 70–72).

Kansallispuistojen suunnitteluasiakirjoja analysoitaessa on otettava huomioon kontekstuaaliset tekijät, kuten *reunaehdot*, jotka ovat tekstien tuottamiseen vaikuttavia, tilanteisiin ja instituutioihin liittyviä ehtoja (Jokinen ym. 2004: 34–36). Hallinnollisen tekstin tuottamisen ehdot ovat varsin erilaiset kuin haastattelupuheen. Koska kielenkäyttö on luonteeltaan sosiaalista, toimijoiden välisessä vuorovaikutuksessa muodostuvaa, puhetapa on konventio ja sidoksissa esittäjänsä asemaan. Saman osittaisyhteisön eri puhujat käyttävät pääasiassa samanlaisia käsitteitä ja sääntöjä: konventionaalinen puhetapa määrittelee esimerkiksi ammatillisia puhetapoja. (Hoikkala 1989: 80, 202; ks. Atkinson & Coffey 2004.) Instituutionaaliset vuorovaikutustilanteet sisältävät erilaisia tuottamisehtoja. Viranomaiset toimivat edustamansa instituution kielenkäyttökongventioiden mukaisesti (Kalliokoski 1995: 17). Tosin joissakin tilanteissa kielenkäyttö saattaa muuttua vastaamaan ylhäältä päin tulevia vaatimuksia. Asiakirjoille on myös ominaista intertekstuaalisuus, eli ne sisältävät viittauksia muihin dokumentteihin ja teksteihin (Atkinson & Coffey 2004: 66–69).

Luonnonsuojeluviranomaiset esittävät siis puistosuunnitelmissa lausumia tietyistä yhteiskunnallisesta asemasta käsin ja tietyn diskurssin sisällä. Suunnitteluasiakirjoja laatiessaan viranomaiset myös toimeenpanevat eduskunnan

ja hallituksen tekemiä poliittisia päätöksiä; lainsäädäntö, viralliset menettelytavat ja toimijoiden muodollinen asema asettavat tekstin tuottamiselle ehtoja ja rajoja. Käsitän tässä tutkimuksessa poliittisen päätöksenteon tuloksena syntyneet säännökset – kuten luonnonsuojelulain ja -asetuksen sekä kansallispuistojen perustamislait – reunaehdoiksi, jotka olennaisella tavalla ohjaavat viranomaisia asiakirjojen laadinnassa. Reunaehtoja ei ole silti syytä ymmärtää toimijoiden puhetta kausaalisesti determinoiviksi tekijöiksi. (Ks. Jokinen ym. 2004: 34–36.) Myös lait ja muut säännökset ovat muodostuneet diskursiivisesti eli historiallisten ja kulttuuristen tekijöiden ohjaamana, mutta asiakirja-aineistoa analysoidessani ymmärrän ne tällä hetkellä vallitseviksi pysyviksi rakenteiksi.

Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet -julkaisu (1993; 2002; 2004) on osa Metsähallituksen ympäristö- ja laatujärjestelmää ja laajempaa ohjeistokokonaisuutta. Se ei ole sitova ohje, vaan se on tarkoitettu oppaaksi luonnonsuojelualueiden käytännön hoidossa ja niiden tarkoituksen toteuttamisessa. Se siis määrittelee suuntaviivat kunkin kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitteluprosessille muun muassa Metsähallituksen hoito- ja käyttösuunnittelun ohjeen sekä ympäristö- ja laatukäsikirjan rinnalla. Vuonna 1992 käyttöön otettavaksi vahvistettu opaskirja (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 1993) korvasi metsähallituksen vuonna 1977 vahvistaman kansallispuistojen käytön yleisohjeen. Vuonna 1993 julkaistu opaskirja on saatettu ajan tasalle jo kahdesti ilmestymisensä jälkeen, ja opas aiotaan uusia jälleen vuoden 2007 aikana (Hoito- ja käyttösuunnittelun... 2007: 11). Tämä viittaa käynnissä olevaan kansallispuistojen hoidon ja käytön periaatteiden muutosvaiheeseen.

Ensimmäisellä kerralla 2000-luvun alussa yhtenä synnä oppaan uusimiseen olivat suojelualueiden lisääntyneet kävijämäärät sekä matkailuyrittäjien ja heidän asiakkaidensa kasvava kiinnostus luontomatkailua kohtaan. Muiksi tärkeiksi syiksi mainittiin luonnonsuojelussa tapahtuneet muutokset: biologista monimuotoisuutta koskevan kansainvälisen yleissopimuksen voimaantulo, Suomen liittyminen Euroopan Unioniin, uuden luonnonsuojelulain säätäminen ja useiden uusien suojelualueiden perustaminen. (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2002: 5.) Uusimmassa, vuonna 2004 hyväksytyssä luonnonsuojelualueiden hoidon oppaassa ei ole eritelty ohjeen ajan tasalle saattamisen syitä. Sisällöllisiä muutoksia edelliseen oppaaseen on tehty pääasiassa vain matkailun yritystoimintaa sekä suojelualueita koskevaa tietoa ja toiminnan dokumentointia koskevissa luvuissa. Parhailaan käytössä olevaa opaskirjaa analysoimalla tavoitteenani on siis tunnistaa hallitseva luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävä puhetapa. Lisäksi selvitän oppaan eri painoksia vertailemalla, ovatko kansallispuistojen hoidon ja käytön periaatteet – erityisesti matkailulle määritelty merkitys – muuttuneet luontomatkailun viimeaikaisen kasvun seurauksena.

Kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnitelmien analyysi perustuu 32 voimassaolevaan tai vasta luonnoksena valmistuneeseen uuteen suunnitelmaan (s. 292–294). Aineisto siis kattaa lähes kaikki Suomen kansallispuistot. Muut hoito- ja käyttösuunnitelmat koskevat yksittäistä kansallispuistoa, mutta Petkeljärven kansallispuisto sisältyy laajempaan Petkeljärvi-Putkelanharjun ja Puohtiinsuon Natura-alueiden suunnitelmaan ja Salamajärven kansallispuisto Salamajärven suojelualuekokonaisuuden suunnitelmaan (ks. Hoito- ja käyttösuunnittelun... 2007: 14–15). Analysoitujen suunnitelmien laatimisesta on vastannut Metsähallitus (luontopalvelujen alueyksiköt) lukuun ottamatta Kolin suunnitelmaa, joka on Metsäntutkimuslaitoksen laatima. Suuri osa 1980-luvulla laadituista kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnitelmista on käytännössä yhden ihmisen käsialaa (Perttula 2006: 51–52). Nykyisin suunnitelmat eivät kuitenkaan ole yksinomaan suojeluviranomaisten laatimia: kuvailen kuudennessa luvussa tarkemmin keinoja, joilla eri sidosryhmiä osallistetaan yhä enemmän suunnitteluprosesseihin. Luonnonsuojelulaki ja -asetus sekä muut yleiset säännökset ohjaavat silti kaikkien hoito- ja käyttösuunnitelmien laadintaa, ja ympäristöministeriö vahvistaa lausunnoillaan suunnitelmat sellaisenaan tai tietyin muutoksin. Kokonaisuudessaan prosessi vaatii yleensä usean vuoden työn.

Kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnitelmat laaditaan usein moniosaisina. Aikaisemmin ne koostuivat runkosuunnitelmasta ja erityissuunnitelmista (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2002: 6). Näistä nimityksistä kuitenkin luovuttiin Metsähallituksen uuden hoito- ja käyttösuunnittelun ohjeen myötä. Sen sijaan hoito- ja käyttösuunnitelmien täydentämiseksi kansallispuistoille voidaan laatia yksityiskohtaisia toimenpidesuunnitelmia, jotka puistoviranomainen tai ympäristöministeriö vahvistaa erikseen. Kaikki Metsähallituksen luonnonsuojelualueille kirjoitettavat hoito- ja käyttösuunnitelmat noudattavat nykyisin yhteistä ohjeistusta (Hoito- ja käyttösuunnittelun... 2007). Suunnitelmat jakautuvat kolmeen osaan. Ensimmäiseksi tarkastellaan alueen historiaa, luonnon ja käytön nykytilaa sekä alueen keskeisiä luonto- ja käyttöarvoja. Varsinaisessa suunnitelmaosassa esitellään hoidon ja käytön keskeiset tavoitteet, vyöhykealuejako sekä käyttömuodoittain esitetyt tarkennetut tavoitteet, toimenpide-esitykset ja seuranta. Kolmannessa osassa tarkastellaan alueiden hallinnan ja hoidon järjestämistä sekä arvioidaan suunnitelman toteuttamisen tarvitsemat voimavarat ja suunnitelman ympäristö- ja muut vaikutukset.

Aineistona käyttämäni hoito- ja käyttösuunnitelmat on julkaistu vuosien 1984 ja 2007 välillä, mikä mahdollistaa pidemmän aikavälin vertailun. Alun perin tarkoitukseni oli tutkia käytössä olevien suunnitelmien perusteella nimenomaan nykyisin vallitsevia tulkintoja matkailun asemasta kansallispuistoissa. Koska osa hoito- ja käyttösuunnitelmista on kuitenkin julkaistu jo yli kaksikymmentä vuotta sitten, analysoidessani suunnitelmia kronologisessa järjestyksessä pystyin havaitsemaan viime vuosikymmenen vaihteessa

puhetavassa tapahtuneen muutoksen. Diskurssin muutosta jäsentäessä oli samalla otettava huomioon, että vallitseva käytäntö kirjoittaa suunnitelmia on muuttunut. Kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnitelmat ovat nykyisin selvästi aiempaa yksityiskohtaisempia ja runsaampia sisällöltään: ohuimmat 1980-luvulla julkaistut suunnitelmat ovat liitteineen alle kolmekymmensivuisia, kun taas nykyisin osa asiakirjoista on yli satasivuisia. Muutos johtuu muun muassa hoidon ja käytön suunnitteluun käytettävissä olevien resurssien lisääntymisestä 1990-luvulla.

Kansallispuistojen suunnitteluperiaatteiden uudistamisen ajankohtaisuutta ilmentää se, että lukuisia 1980–90-luvulla laadittuja hoito- ja käyttösuunnitelmia ollaan parhaillaan uusimassa tai uusimistyö on tehty hiljattain. Osa tässä työssä analysoiduista suunnitelmista onkin lähiaikoina poistumassa käytöstä. Metsähallituksen tavoitteena on uusia vilkkaimmin käytettyjen alueiden hoito- ja käyttösuunnitelmat vuoteen 2010 mennessä (Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden... 2004: 22). Myös näiden asiakirjojen ahkeruudistamistyö viittaa kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnittelussa käynnissä olevaan muutosvaiheeseen. Muutamien puistojen uusi hoito- ja käyttösuunnitelma ilmestyi tutkimuksen tekemisen aikana, minkä vuoksi analysoin sekä vanhan että uuden suunnitelman. Viitataan kuitenkin työssä vain uudempaan suunnitelmaan.

Alueiden yleisökäytön tavoitetilä 2010 -raportissa (2004) päivitetään Metsähallituksen luonnonsuojelun tulosalueen vastuulla olevien alueiden ja kohteiden yleisökäytön roolijako sekä määritellään virkistyskäytön ja luontomatkailun tavoitteet vuoteen 2010 asti. Kansallispuistojen lisäksi raportti koskee muun muassa erämaa-alueita, retkeilyalueita, virkistysmetsiä ja luonnonsuojeluohjelmiin kuuluvia, suojelualueiksi varattuja alueita. Raportin yleinen osa on julkinen mutta tulokset eivät, mikä hieman rajoitti raportin käyttämistä tutkimusaineistona. Raportissa nimetään yleisökäytön painopistealueiksi ne aluekokonaisuudet ja erillisalueet, joihin kohdistuu suurin virkistyskäytön ja luontomatkailun kysyntä. Nykyisin hoito- ja käyttösuunnitelmissa esitetyt kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäytön tavoitteet perustuvat tähän painopisteluokitukseen (Hoito- ja käyttösuunnittelun... 2007: 34).

Yleisökäytön painopistealueet sekä muut aluekokonaisuudet ja erillisalueet esitellään *Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden virkistys- ja luontomatkailukäytön edellytysten parantaminen – kehittämissuunnitelma ympäristöministeriölle* -asiakirjassa (2004). Suunnitelma perustuu valtioneuvoston tekemään periaatepäätökseen toimintaohjelmasta luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämiseksi (2003). Suunnitelmassa kuvataan virkistyskäytön nykyinen kysyntä ja tarjonta, esitellään yleisökäytön painopistealueet sekä niiden kehittämiseksi tarvittavat voimavarat ja rahoitus, tarkastellaan yhteiskunnallisten retkeilypalveluiden kannalta oleellisten toimenpiteiden tilaa ja voimavaratarvetta, tuodaan esille kävijämäärän kasvun ja sen hallin-

nan tuottamia kehittämistarpeita sekä tarkastellaan suunnitelman rahoitusta sekä talous- ja työllisyysvaikutuksia.

Metsähallituksen nimeämille yleisökäytön painopistealueille tulee tarvittaessa laatia erillinen luontomatkailun toimenpidesuunnitelma (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2004: 41). Se tulee muodostaa hoito- ja käyttösuunnitelmien linjausten mukaisiksi (Hoito- ja käyttösuunnittelun... 2007: 35). Luontomatkailusuunnitelmien laadinta on vasta käynnistynyt. Käytän aineistona jo valmistuneita Syöteen alueen luontomatkailusuunnitelmaa (2001), Oulangan kansallispuiston ja sen lähiseudun luontomatkailusuunnitelmaa (Luontomatkailusuunnitelma... 2004) sekä Kolin kansallispuiston ja Kolin alueella toimivien yritysten ja yhteisöjen yhteensovitettua kestävän matkailun kehittämissuunnitelmaa (Kolin kansallispuisto... 2006). Toiminnan periaatteita ja päämääriä tarkastelevassa Kolin suunnitelman strategiassa kansallispuistoa koskeva osuus vastaa hoito- ja käyttösuunnitelmaan sisältyvää tekstiä, jota on paikoitellen ajantasaistettu. Uutta sisältöä tuovat seitsemän erillistä toimintasuunnitelmaa, jotka käsittelevät puiston energiankäyttöä, vedenkäyttöä, jätehuoltoa, rakenteita ja polkueroosiota, esteettömyyttä, turvallisuutta sekä ympäristökasvatusta ja viestintää.

Luontomatkailusuunnitelmat ovat kansallispuistoja hallinnoivien viranomaisten vahvistamia, mutta muut toimijat ovat osallistuneet niiden laadintaan hoito- ja käyttösuunnitelmia keskeisemmin: Oulangan suunnitelma on myös Oulangan yhteistoimintaryhmän hyväksymä ja Kolin suunnitelma Kolin neuvottelukunnan hyväksymä. Lisäksi luontomatkailusuunnitelmat koskevat kansallispuistoa laajempaa matkailualueutta.

Kansallispuistojen asiakirja-aineiston analyysi perustuu tekstien yksityiskohtaiseen lukemiseen ja systemaattiseen jäsentämiseen. Poimin suunnitelmista edellisessä luvussa esitetyn analyysikehikon kysymyksiin vastaavat tekstikohdat systemaattista analyysia varten. En kuitenkaan katsonut tarpeelliseksi kerätä kaikkia kysymyksiä koskevia kohtia jokaisesta dokumentista, jos ne toistui aineistossa samanlaisina. Kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnitelmissa on melko paljon toistoa, sillä ne laaditaan yhtenäisen rungon mukaisesti ja niiden kirjoittamista ohjaavat samat yleiset luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet. Tarkastelussa ei ole silti oleellista, esiintyykö jokin puistojen matkailukäytön merkitys tai argumentti vain yhdessä vai useammassa suunnitelmassa. Kaikki merkitykset ovat ympäristöministeriön virallisesti hyväksymiä, ja aluekohtaisia poikkeuksia lukuun ottamatta niitä voidaan käyttää myöhemminkin hoito- ja käyttösuunnittelun perusteina.

Tekstikohtien keräämisen tuloksena muodostui yli 150 sivua tekstiä, jota käytin jatkossa analyysin lähteenä. Tekstin lähiluvun avulla jäsentäsin matkailukäytölle kansallispuistoissa määriteltyä merkitystä ja pyrin avaamaan asiakirjoissa ilmeneviä taustaoletuksia ja -käsityksiä. Tarkastelin puistosuunnitelmia niiden laatimisjärjestyksessä havaitakseni hoito- ja käyttösuunnittelussa kahden viime vuosikymmenen aikana tapahtuneet muutokset.

Korjasin ja täydensin ensimmäisen analyysikerran jälkeen tekemiäni päätelmiä useamman kerran, sillä uusia hoito- ja käyttösuunnitelmia sekä muita asiakirjoja julkaistiin koko tutkimuksen tekemisen ajan.

Aineistoa analysoidessani kiinnitin päähuomion asiakirjatekstien sisältöön ja merkitykseen mutta lisäksi tarkastelin tekstien muotoa: millaisin retorisin keinoin puhe pyrkii vakuuttamaan, eli miten tuotetaan kansallispuistojen matkailukäyttöä koskevia todellisuudenkuvauksia? Yksinkertaistavaa naturalisointia käytettäessä tiettyjen tietojen tai käytäntöjen sosiaalisesti tuotettu alkuperä hämärtyy ja ne alkavat näyttää luonnollisilta itsestäänselvyyksiltä (Jokinen & Juhila 2004: 90–91; ks. Juhila 2004). Koska kansallispuistojen suunnitteluasiakirjat eivät ole mitä tahansa puhetta vaan tietystä institutionaalista asemasta käsin esitettyä puhetta, naturalisoinnilla on myös käytännön merkitystä. Esittelen puistosuunnitelmien analyysin tulokset kuudennessa luvussa, ja syvennän analyysiä yhdeksännessä luvussa jäsentämällä yleisemmällä tasolla, millaisiin luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittäviin diskursseihin kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnittelu on perustunut tarkastellulla ajanjaksolla.

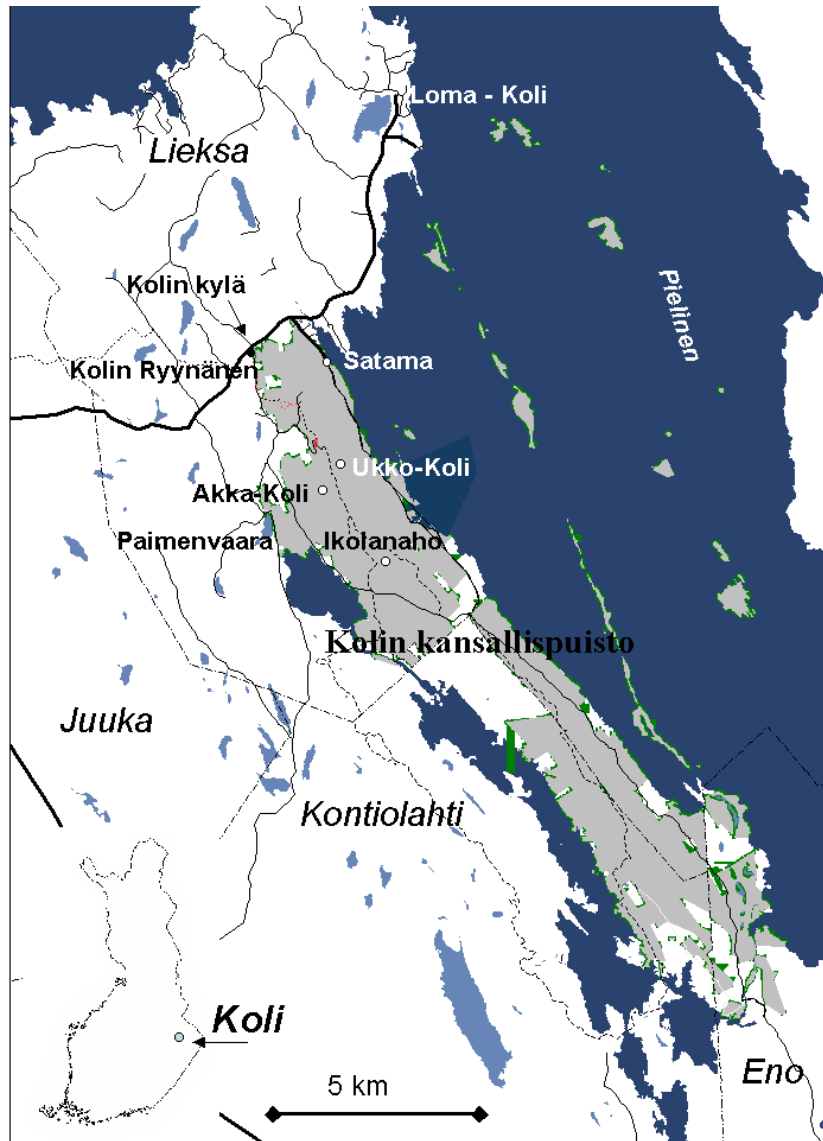
3.3. Kolin kansallispuisto haastattelujen toteuttamisaikana

Suunnitteluasiakirjojen analyysi perustuu siis kaikkia Suomen kansallispuistoja koskeviin suunnitelmiin. Tästä poiketen toteutin matkailijoiden ja matkailuyrittäjien haastattelut vain yhdessä kansallispuistossa, mikä oli luonteva ja tutkimusekonomisesti järkevä ratkaisu. Keräsin haastatteluaineiston Kolin kansallispuistosta, joka sijaitsee Pohjois-Karjalassa Pielisen lounaisrannalla, Lieksan, Kontiolahden ja Enon kuntien alueella (ks. Kuva 1). Koli on järvi- ja vaaramaisemistaan tunnettu kansallispuisto, jossa sijaitsee Etelä-Suomen korkein huippu Ukko-Koli. Kansallispuisto perustettiin vuonna 1991 ja sitä laajennettiin vuonna 1996. Nykyisin puiston pinta-ala on noin 3 000 hehtaaria. Lain (581/1991: 1 §) mukaan Kolin kansallispuisto on perustettu ”*edustavan pohjoiskarjalaisen vaara-alueen, vanhojen metsien ja niiden eliöstön sekä Kolin kansallismaiseman keskeisen osan suojelemiseksi, kaskitalouden luomien maisemien ja kasviyhdyskuntien ylläpitämiseksi sekä ympäristöntutkimusta, ympäristövalistusta ja luonnonharrastuksen edistämistä varten*”. Puisto on Metsäntutkimuslaitoksen hoidossa, mutta tehokkuutta lisätäkseen maa- ja metsätalousministeriö aikoo siirtää Kolin kansallispuiston sekä Mallan ja Vesijaon luonnonpuistot ja muut Metsäntutkimuslaitoksen tutkimusmetsät Metsähallituksen hallintaan vuoden 2008 alusta lähtien. Alkuvuonna 2007 päätös on yhä eduskunnan sinettiä vaille.

Koli on yksi parhaiten tunnetuista ja suosituimmista alueista Suomen kansallispuistojen joukossa. Kareliaaneiksi nimetyt taiteilijat tekivät Kolia tunnetuksi jo yli sata vuotta sitten, ja Kolin korkealta nähdystä järvimaisemasta onkin muodostunut Suomen kansallismaisema. Vuonna 2006 kansallispuistossa tilastoitiin 110 000 käyntikertaa. Puistossa on matkailijoiden käytettävissä monipuolisia palveluja. Ensimmäiset laskettelurinteet avattiin Ukko-Kolille jo 1930-luvulla, ja nykyinen hotellirakennus valmistui 1960-luvulla. Kansallispuistoa perustettaessa eduskunta päätti kompromissiratkaisuna turvata alueella sijaitsevat matkailupalvelujen ja rinnetoimintojen alueet ja toiminnat (Asetus Kolin... 674/1991: 7 §). Hotelli- ja rinnetoimintojen lisäksi puiston matkailupalveluihin sisältyy muun muassa satama (Kolin kansallispuisto... 2005: 12). Pääsääntöisesti hotelleja ja laskettelurinteitä ei sijoiteta kansallispuistoihin Suomessa. Puistoa perustettaessa hotellilla ja rinteillä oli vuoden 2013 loppuun asti voimassa olevat vuokrasopimukset, ja vuonna 2007 allekirjoitettiin uudet, vuoden 2027 loppuun asti kestävät sopimukset.

Kolin kansallispuiston ydin on Ukko-Koli, jossa sijaitsevat hotelli, laskettelurinteet, luontokeskus sekä suosituimmat maisemankatselupaikat ja polut (ks. Kuva 1). Kahdella matkailuyrityksellä, hotellilla ja ohjelmapalveluyrityksellä, on kiinteä toimipiste kansallispuiston alueella. Sokos Hotel Kolin rakennuskiinteistön omistaa valtio ja sitä hallinnoi Metsäntutkimuslaitos. Vuokralaisena hotellitoimintaa on harjoittanut vuodesta 1996 lähtien Pohjois-Karjalan Osuuskaupan omistuksessa oleva Hotelli Koli Oy. Hotellin alivuokralaisena toimii Koli Aktiv Oy:n Retkitupa, joka toteuttaa retkeilijöiden ohjelma- ja huoltopalvelua sekä välinevuokrausta. Hotelli Koli Oy on vuokrannut valtiolta/Metsäntutkimuslaitokselta myös kansallispuistoon kuuluvan metsä- ja rinnealueen, jossa toimii rinne- ja talviurheilukeskus.

Muiden Kolin kansallispuiston hallinnassa olevien matkailupalveluiden hoito on toteutettu erilaisin järjestelyin. Luontokeskus Ukossa opastustoiminta on järjestetty eri tavalla kuin yleensä Suomen suojelu- ja retkeilyalueiden yhteydessä sijaitsevissa luontokeskuksissa, jotka toimivat valtion budjettivaroilla kustannettuina ja ovat kävijöilleen maksuttomia. Kolin luontokeskuksen opastus-, kokous- ja siivouspalvelu sekä niitä tukevat varainhankintatoiminnot on ulkoistettu yhteistoimintasopimuksella Metsäntutkimuslaitoksen kumppanina toimivan kansallispuiston tukiyhdistyksen, Ukko-Kolin Ystävät ry:n, toiminnaksi. Tukiyhdistys tarjoaa asiakkaille osan palveluistaan ilmaiseksi ja osan maksullisina. Yhdistys ostaa työpanoksensa pääasiassa paikallisilta opastuspalveluyrityksiltä (ks. Lovén 2004: 129–130). Luontokeskus Ukko on yksi Suomen suosituimmista luontokeskuksista: vuonna 2006 Ukkoon tehtiin noin 50 000 käyntiä.

Kuva 1. Kolin alueen kartta (kansallispuiston alue on merkitty tummennetulla).

Kolin kansallispuiston sataman uudessa palvelurakennuksessa Alamajas-sa sijaitsee kahvila- ja näyttelytiloja. Rakennusta hoitaa Kolin Pursiseura ry, joka hankkii opastuspalvelun toteutuksen alihankintana yksityiseltä yritykseltä. Kylän keskustassa sijaitsevan taide- ja kulttuurikeskus Kolin Ryynäsen toiminnasta puolestaan vastaavat Kolin Kotiseutuyhdistys ry, Kolin Kulttuuriseura ry ja yksityinen yrittäjä. Edellä mainittujen kansallispuiston palvelujen lisäksi neljällä yrityksellä on Metsäntutkimuslaitokselta haettu kirjallinen toimilupa suorittaa opastuspalvelua maastossa puiston alueella ja yhden yrityksen kanssa on tehty sopimus erillisen reitin käyttöoikeudesta.

Johdantoluvussa tehdyn rajauksen mukaisesti olen kiinnostunut tässä tutkimuksessa vain Kolin kansallispuiston alueella toimivista matkailuyrityksistä eli niistä, joilla on kiinteä toimipaikka puiston alueella tai jotka käyttävät puiston aluetta liiketoiminnassaan. Näiden matkailuyritysten lisäksi yli kahdensadan yrityksen ja parinkymmenen yhdistyksen toiminta kytkeytyy Kolin kansallispuistoon: ne toimittavat hyödykkeitä puiston alueelle, hyödyntävät puistoa vetovoimatekijänä markkinoinnissa, toimivat Kolin alueella tai niillä on kumppanuussuhde puiston kanssa.

Kolin kansallispuiston perustamisen jälkeen tehdyn kävijätutkimuksen (Sievänen 1993) mukaan Koli on kesällä perinteinen nähtävyysskohte, jossa viivytään lyhyen aikaa maisemia katsellen ja jatketaan automatkailua muihin kohteisiin. Talvella Koli on pääasiassa talviliikuntakeskus, jonka tärkein vetovoimatekijä on laskettelu. Talvella Kolin alueella yöpyjien osuus on selvästi suurempi kuin kesällä.

Kesällä 2003 tehty uusi kävijätutkimus (Pyykkö 2005) osoittaa, ettei Kolin kansallispuisto ole merkittävästi muuttunut matkakohteena vuosikymmenen aikana. Kesäkävijöistä noin puolet viipyy puiston alueella korkeintaan kolme tuntia ja vain 14 prosenttia yli vuorokauden. Ylipäänsä Kolin alueella viipyy yli vuorokauden vain noin 30 prosenttia kansallispuiston kävijöistä. Koli on edelleen kesällä useimmiten vain yksi matkan suunnitelluista kohteista. Suuri osa kävijöistä liikkuu hyvin pienellä alueella kansallispuistossa eivätkä kaikki edes käytä puiston kävelyreittejä. Ukko-Kolin näköalapaikkaan tutustuu noin 90 prosenttia kävijöistä mutta esimerkiksi Akka-Kolin näköalapaikkaan vain alle puolet, vaikka se sijaitsee samalla etäisyydellä lähtöpaikalta kuin Ukko-Koli. (Pyykkö 2005: 52–53, 58.) Talvella Koli on yhä pääasiassa lasketteluun tukeutuva talviliikuntakeskus. Talvikaudella 2002–2003 Ukko-Kolin laskettelurinteiden palveluja käytti noin 35 000 asiakasta, ja sen jälkeen asiakasmäärä on pysynyt likimain samalla tasolla. Hotelli- ja rinneasiakkaat edustavat yhdessä yli puolta kansallispuiston koko vuotuisesta kävijämäärästä (Kolin kansallispuisto... 2005: 38). Varsinaisesti virkistäytymistarkoituksessa tulevien kävijöiden lisäksi puistossa vieraillee ihmisiä työhön tai ammattiin, koulutukseen tai muuhun syyhyn liittyvien tekijöiden vuoksi – esimerkiksi konferensseissa ja koulutustilaisuuksissa (Pyykkö 2005: 53).

Kansallispuistossa sijaitseva Ukko-Koli toimii laajemman Kolin matkailualueen ytimenä. Kolin vetovoimaisuuteen tukeutuvia majoitus-, ohjelmapalvelu- ja muita matkailuyrityksiä sijaitsee laajalla alueella puiston ympärillä. Yritystoimintaa on keskittynyt erityisesti Loma-Kolille, jossa sijaitsee muun muassa laskettelukeskus, leirintäalue ja loma-asuntoja. Koli on silti kapasiteetiltaan suhteellisen pieni verrattuna esimerkiksi Pohjois-Suomen matkailukeskuksiin. Koko Kolin alueen majoituskapasiteetiksi on arvioitu noin 1 400 vuodepaikkaa, minkä lisäksi yksityisissä loma-asunnoissa on noin 600 vuodepaikkaa, joita ei markkinoida tai välitetä yleisesti muuhun matkailukäyttöön (Kolin kansallispuisto... 2006: 15). Kolilla on tärkeä merkitys Pohjois-Karjalan matkailulle, sillä sitä pidetään koko maakunnan matkailun lippulaivana ja vetovoimaisimpana matkailukeskuksena (Säkenöivä toivonkipinä... 2003: 17–18). Kolin matkailun kehittämiseen kohdistuukin suuria odotuksia ja tavoitteita.

Matkailu- ja virkistyskäytön keskeisen merkityksen ansiosta Kolin kansallispuisto soveltui hyvin tämän tutkimuksen haastattelujen toteuttamispaijaksi. Haastatteluun osallistuneille matkailijoille puiston matkailupalvelut hoteleineen ja laskettelurinteineen tarjosivat vertailupohjan, jota vasten he pystyivät peilaamaan yleisiä käsityksiään kansallispuistoista sekä niiden matkailukäytön ja -kehittämisen rajoista. Lisäksi Kolilta oli mahdollista tavoittaa hyvin erilaisia kävijöitä, sillä puistoon tehdään sekä lyhyitä maiseimien katseluun painottuvia piipahduksia että useiden päivien vaelluksia. Haastattelujen tekeminen Kolilla edesauttoi siten mahdollisimman erilaisten matkailijoiden omaksumien puhetapojen tunnistamista. Oletettavasti Kolin matkailijajoukko ei ole luonteeltaan ainutlaatuinen vaan Kolin kävijöitä voidaan käyttää esimerkkinä Suomen kansallispuistoissa vierailevista matkailijoista. Kansallispuisto soveltui hyvin myös matkailuyritysten tarkastelun kohdealueeksi, sillä alueella on vilkasta matkailutoimintaa ja erilaisia matkailupalveluja. Koli tarjosi siten hyvän esimerkin kansallispuistojen matkailukäytön ja -kehittämisen rajojen tarkasteluun.

Matkailijoista ja matkailuyrittäjistä tehtyjen päätelmien kannalta ei ole kuitenkaan merkityksetöntä, mistä Suomen kansallispuistosta haastatteluaineisto kerättiin. Erityisesti haastateltujen matkailuyrittäjien puhe on tiiviisti sidoksissa Kolin historialliseen ja sosiaaliseen kontekstiin. Yrittäjät ovat saattaneet asua koko ikänsä Kolin alueella. Muualta Kolille saapuvilla matkailijoilla ei sen sijaan ole yleensä vastaavanlaista tiivistä suhdetta Koliin; samat ja samankaltaiset matkailijat vierailevat myös muissa kansallispuistoissa. Matkailijoidenkin osalta analyysin tuloksiin vaikuttaa silti haastattelupuheen konteksti- ja tilannesidonnaisuus (Hirsjärvi & Hurme 2001: 12).

Nostin jo luvussa 1.2. esille kontekstitiedon tärkeyden merkitysten ymmärtämisen kannalta (ks. Lehtonen 2000). Kansallispuistoille annettujen merkitysten ymmärtämiseksi pyrin tarkastelemaan haastateltavien puhetta Kolin alueen kehitykseen ja erityisluonteeseen peilaten. Jäsennän Kolin ke-

hittymistä luonnonsuojelu- ja matkailualueena pääpiirteissään – viimeaikaisiin tapahtumiin painottuen – neljännessä ja viidennessä luvussa. Pyrin samalla sitomaan alueen historian ja nykytilanteen laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin tarkastelemalla niitä rinnakkain kansallisen kehityskulun kanssa. Luvuista voi havaita Kolin tapahtumien heijastelevan monin tavoin luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutussuhteen kehittymistä kansallisella tasolla, mutta en ole varsinaisesti tehnyt päätelmiä Suomen kansallispuistojen matkailukäytön kehityksestä Kolin tapauksen perusteella. Pohdin haastatteluaineistoon perustuvien tulosten siirrettävyyteen liittyviä seikkoja lähemmin matkailijoiden ja matkailuyrittäjien selontekojen esittelyn yhteydessä seitsemännessä ja kahdeksannessa luvussa.

3.4. Matkailijoiden haastattelujen analyysi

Matkailijoita koskeva tutkimusaineisto koostuu 33 teemahaastattelusta, jotka tein Kolin kansallispuiston kävijöille. Koska tarkastelen työssä Suomen kansallispuistojen kulttuurisesti määrittäneitä merkityksiä, rajasin aineiston suomalaisiin matkailijoihin. Haastattelujen tavoitteena oli selvittää matkailijoiden antamia selontekoja erityisesti kansallispuistojen matkailukäytöstä ja -kehittämisestä (Liite 2; ks. Puhakka 2005a; 2005b). Pyrkimyksenä oli sitä kautta tunnistaa erilaisia luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittäviä diskursseja, joita matkailijoidenkin selonteot pitävät yllä. Yhteiskunnallisia puhe- ja ajattelutapoja voidaan jäljittää haastattelemalla yksittäisiä ihmisiä, sillä yksilön vastaukset tukeutuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa kehittyneisiin kulttuurisiin merkityksiin.

Tein haastattelut Kolin kansallispuistossa vilkkaimpana kesäsesonkina, 11.–18.7.2004 välisenä aikana. Koska jo nämä kesähaastattelut ilmensivät useita erilaisia kansallispuistoja koskevia puhetapoja, en katsonut tarpeelliseksi lisätä haastattelujen määrää tekemällä niitä myös talvimatkailijoille. Kolilla erityisesti laskettelijat muodostavat merkittävän matkailijaryhmän, mutta koska laskettelurinteitä sijaitsee kansallispuistoista vain Kolilla ja Pallas-Yllästunturilla, laskettelijoiden poisjättäminen kansallispuistojen kävijöitä kuvaavasta aineistosta on perusteltua.

Kaikki haastatellut matkailijat olivat Kolin kansallispuistossa vapaa-aikanaan ja virkistäytymistarkoituksessa. Tilastoinnissa yleisesti käytetyn matkailija-määritelmän mukaan sellaista matkustajaa, joka ei yövy kohteessa, ei kutsuta matkailijaksi vaan päiväkävijäksi (ks. Suomalaisten matkailu... 2005). Kuten esitin luvussa 1.3., nimitän kuitenkin tässä matkailijoiksi kaikkia kansallispuiston kävijöitä, sillä esimerkiksi ympäristövaikutusten näkökulmasta ei ole perusteltua erottaa toisistaan matkailijoita ja muita virkistyskäyttäjiä. Hyväksyin siten haastateltaviksi myös kansallispuiston päiväkävijät. Heidän osuutensa oli hyvin pieni: haastatteluun osallistui yksi paikka-

kuntalainen ja kaksi naapurimaakunnassa asuvaa päiväkävijää, jotka eivät yöpyneet Kolilla tai muussa kohteessa Kolin-matkansa aikana.

Sekä matkailijoiden että matkailuyrittäjien haastatteluja analysoidessa on otettava huomioon puheen tuottamisen konteksti. Haastatteluvastaukset – kuten muutkaan puheet ja tekstit – eivät rakennu sosiaalisessa tyhjiössä, vaan ne ovat tilannesidonnaisia. Sosiaalisina toimijoina ihmiset pyrkivät rakentamaan puheensa vallitsevaan kontekstiin sopivaksi (Gill 2000: 175). Todellisuudesta luodaan erilaisia versioita sen mukaan, mikä tuntuu milloinkin järkevimmältä. Haastateltavien vastaukset saattavat olla yhdenmukaisia ennen kaikkea sen vuoksi, että vastaajat ovat tuottaneet selontekoja tiettyä tarkoitusta, tutkimusta, varten (Eskola & Suoranta 2000: 138–139, 199). Koska haastattelu on merkityksiä tuottava ja vuorovaikutuksellinen tilanne, haastateltavien vastaukset heijastavat aina myös haastattelijan läsnäoloa (Hirsjärvi & Hurme 2001: 49, 102, 185; Silverman 2001: 86; Holstein & Gubrium 2004; Ruusuvoori & Tiittula 2005: 29). Sanottuun vaikuttaa keskustelun kulku, esimerkiksi edellisten puheenvuorojen sisällöt (Jokinen ym. 2004: 31).

Havaitsin tutkimusta tehdessä, että yhteisesti jaetut kulttuuriset arvot ja normit vaikuttavat haastattelujen kulkuun. Esimerkiksi luonnon tai ympäristön suojeleminen on nyky-yhteiskunnassa sellainen sosiaalinen normi, jota ihmiset eivät tunnusta vastustavansa periaatteellisesti (ks. Tulokas 2002: 12). Varsinkin aiheeseen perehtyneen tutkijan edessä haastateltavat matkailijat ja yrittäjät saattavat pyrkiä vetoamaan ja viittaamaan luonnonsuojelun tärkeyteen merkitykseen, jotta he esittäisivät itsensä suotuisassa valossa. Ihmiset ovat auliita kannattamaan laajalti tuttuja ja sosiaalisesti toivottavia merkityksiä erityisesti vieraan keskustelukumppanin seurassa (Suoninen 1999: 27). Yksi puheen funktioista onkin rakentaa puhuja moraalisesti hyväksyttävänä henkilönä (ks. Länsman 2004: 41). Diskurssianalyttisestä näkökulmasta tämä ei ole ongelmallista, sillä haastateltavien vastauksia ei käsitetä kuvauksiksi todellisuudesta sellaisenaan vaan erilaisiksi selonteoiksi, jotka tuottavat todellisuutta.

Tein matkailijahaastattelut kahdessa eri paikassa Kolin kansallispuistossa: Ukko-Kolilla sijaitsevassa luontokeskuksessa ja Ikolanahon nuotiopaikalla. Tein ensin luontokeskuksessa 25 nauhoitettua haastattelua. Pyrin valitsemaan luontokeskuksesta ja Ukko-Kolin yläpihalta haastateltaviksi mahdollisimman erilaisia ihmisiä sukupuolen, ikäluokan ja kävijätyypin mukaan (Taulukot 1 ja 2). Tavoitteena oli pystyä sitä kautta jäljittämään erilaisia puhetapoja. Kyseessä on siis harkinnanvaraisesti valittu tutkimusjoukko (ks. Silverman 2001: 250–251). Kävijätyypeistä *maisemankatselijoilla* tarkoitettiin sellaisia matkailijoita, jotka liikkuvat kansallispuistossa vain hyvin pienellä alueella – pääasiassa Ukko-Kolin yläpihan sekä Ukko- ja Akka-Kolin huippujen alueilla. *Päiväretkeilijät* patikoivat tätä pidemmän reitin puistossa, ja *vaeltajat* yöpyvät reitin varrella vaelluksensa aikana. Haastateltavia vali-

tessani arvioin matkailijoiden ikäluokan sekä kävijätyypin muun muassa vaatetuksen perusteella. Annoin kuitenkin tutkimukseen suostuneiden perheiden ja muiden seurueiden itse päättää, kuka aikuisista tulee haastateltavaksi. Tarvittaessa haastatteluun osallistumista motivoitiin kahvitarjoilulla tai luontokeskuksen näyttelyihin tutustumiseen oikeuttavalla *Ukon passilla*, mikä luultavasti vähensi haastateltavien rajautumista vain aihepiiristä todella kiinnostuneisiin ihmisiin.

Luontokeskuksessa tehtyjen haastattelujen kesto vaihteli 15–35 minuutin välillä; enimmäispituutta rajoitti haastattelutilanne. Havaitsin haastatteluja tehdessä, että puolisen tuntia on puheliaimmillekin vastaajille maksimiaika, jonka he ovat valmiita käyttämään yllättävään haastatteluun kesken lomanviettonsa. Haastattelun jälkeen jokainen osallistuja täytti taustatietolomakkeen, jossa kysyttiin vastaajan syntymävuosi, asuinkunta, elinympäristö, koulutus ja ammattiryhmä (ks. Liite 3). En kuitenkaan pyri ensisijaisesti selittämään haastateltavien antamia selontekoja heidän taustatekijöillään, sillä kyse on suppeahkosta laadullisesta aineistosta, jonka perusteella ei pysty tekemään tilastollisia päätelmiä.

Tavoittaakseni haastatteluihin useampia vaeltajia ja päiväretkeilijöitä tein lisäksi kahden päivän aikana kahdeksan vapaamuotoisempaa haastattelua Ikolanhon nuotiopaikalla, joka sijaitsee polun varrella muutaman kilometrin päässä Ukko-Kolilta (Kuva 1, s. 71). Pyysin haastateltaviksi jäseniä kaikista nuotiopaikalle pysähtyneistä seurueista. Jokaisesta haastattelusta oli tunnistettavissa päävastaaja, mutta usein keskusteluun osallistuiivat muutkin seurueen jäsenet. Parhaimmillaan nuotiohaastattelut olivat pitkiä ja vapaamuotoisia keskusteluja. Samalla osallistuin itse haastattelijana keskusteluun hieman enemmän kuin luontokeskuksen haastatteluissa, joissa kysyjän ja vastaajan roolit olivat selkeämmät. Nauhoittamisen sijaan kirjoitin näistä haastatteluisista muistiinpanot. Nuotiopaikalla haastatellut eivät täyttäneet taustatietolomaketta.

Kolin kansallispuistossa kesällä 2003 tehdyn kävijätutkimuksen perusteella tämän tutkimuksen aineisto kuvaa melko hyvin alueen kesäkävijöitä. Haastateltujen matkailijoiden määrällinen jakautuminen maisemankatselijoiden, päiväretkeilijöiden ja vaeltajien kävijätyyppeihin (Taulukot 1 ja 2) vastaa suunnilleen kävijätutkimukseen osallistuneiden käyttäytymisprofiilia: 52 prosenttia vastanneista viipyi kansallispuistossa alle 3 tuntia, 34 prosenttia viipyi 4–23 tuntia ja 14 prosenttia yli vuorokauden. Myös haastateltujen ikäjakauma vastaa kävijätutkimukseen vastanneiden rakennetta. Lisäksi luontokeskuksessa haastateltujen koulutus- ja ammattiryhmäjakaumat vastaavat suhteellisen hyvin kävijätutkimukseen osallistuneiden rakennetta (ks. Liite 3). (Pyykkö 2005: 50–53; ks. Sievänen 1993: 37–38.)

Taulukko 1. Luontokeskuksessa ja nuotiopaikalla haastateltujen naisten luokittelu ikäluokan ja kävijätyypin mukaan.

	MAISEMAN- KATSELIJA	PÄIVÄ- RETKEILIJÄ	VAELTAJA	YHTEENSÄ
18-35- VUOTIAAT	2	0	1	3
36-55- VUOTIAAT	5	2	2	9
YLI 55- VUOTIAAT	1	1	0	2
YHTEENSÄ	8	3	3	14

Taulukko 2. Luontokeskuksessa ja nuotiopaikalla haastateltujen miesten luokittelu ikäluokan ja kävijätyypin mukaan.

	MAISEMAN- KATSELIJA	PÄIVÄ- RETKEILIJÄ	VAELTAJA	YHTEENSÄ
18-35- VUOTIAAT	2	4	0	6
36-55- VUOTIAAT	3	6	1	10
YLI 55- VUOTIAAT	2	1	0	3
YHTEENSÄ	7	11	1	19

Matkailijahaastatteluja tehdessäni sovelsin luvussa 3.1. esiteltyä analyysikehikkoa. Selvitin matkailijoiden tulkintoja muun muassa kansallispuistoihin soveltuvista virkistysmuodoista sekä matkailurakenteista ja -palveluista, matkailun yhteensopivuudesta luonnonsuojelun kanssa, matkailun haitoista ja hyödyistä sekä matkailijoiden ja muiden toimijoiden vastuusta haittojen ehkäisemisessä. Lisäksi kysyin suhtautumisesta luontoon ja luonnonsuojeluun (Liite 2). Pyrin selvittämään matkailijoiden kansallispuistoille antamia merkityksiä erityisesti konkreettisten esimerkkien ja kokemusten kautta, sillä haastateltavat ovat usein kiinni omissa kokemuksissaan, välittömästi elämänsä liittyvissä yksittäisissä tapahtumissa (Ruusuvuori & Tiittula 2005: 37). Teemahaastattelujen etu esimerkiksi lomakekyselyjen tekemiseen nähdessä oli se, että vastaajilla oli mahdollisuus tuoda esille aihepiiriä koskevia asioita mahdollisimman vapaasti ja puhua niistä omin sanoin. He pystyivät käyttämään ympäröivän maailman selittämiseen omasta arkielämästään nou-

sevia ilmaisia ja käsitteitä. Lisäksi haastatteluilla oli mahdollista saada esiin vastausten taustalla olevia motiiveja (Hirsjärvi & Hurme 2001: 34). Havaittiin esimerkiksi mielipiteiden perustelujen kertovan paljon matkailijoiden kansallispuistoille antamista merkityksistä.

Tutkimusaineiston analyysin voi katsoa alkaneen jo aineistoa kerätessä. Jokaisen haastattelun jälkeen kirjoitin kuvauksen tilanteen tunnelmasta ja muista ensihavainnoista. Samalla vertailin tutkimukseen osallistuneita matkailijoita keskenään, mikä palveli myöhemmin tyypittelyn muodostamista. Haastattelujen toteuttamisen jälkeen litteroin nauhoitetun puheen ja kirjoitin puhtaaksi muistiinpanot nuotiopaikan haastatteluista. Ensimmäisten lukukertojen jälkeen pelkistin tätä yli 130-sivuista tekstiä poistamalla siitä haastattelujen kysymyksenasettelun kannalta epäolennaiset kohdat. Samalla laadin ensimmäisiä kokeilunomaisia jaotteluja, joihin pyrin sijoittamaan haastateltavat kansallispuistojen matkailukäytöstä antamiensa selontekojen perusteella, sillä havaitsin heidän tulkintojensa poikkeavan huomattavasti toisistaan. Ryhmittelyjen rungon muodostivat ääritapaukset eli myönteisimmin ja kielteisimmin matkailusta puhuvat matkailijat.

Tavoitteena oli siis muodostaa matkailijahaastattelujen perusteella tyypittely: pyrin ryhmittelemään aineiston tyypeiksi eli selviksi ryhmiksi samankaltaisia tarinoita. Tyypit tiivistävät ja tyypillistävät; tyypittely on keino kuvata laadullista aineistoa laajasti ja mielenkiintoisesti, mutta samalla taloudellisesti (Eskola & Suoranta 2000: 182–183). On kuitenkin otettava huomioon, että ryhmittelyt ovat teoreettisia apuvälineitä ja antavat jossakin määrin yleistetyn kuvan matkailijoista. Tyypittely ei ole yksinkertaista, sillä sen perustana olevat tekijät ovat sekä jatkumon kaltaisia että ajassa ja tilassa muuttuvia. (Saarinen 1997: 58.) Matkailun tutkimuksen piirissä tyypittelyjä on muodostettu erityisesti matkailijoiden motiivien perusteella (esim. Cohen 1979; Saarinen 1997). Tässä työssä tavoitteena ei ollut tunnistaa ”keskimääräistä” matkailijaa vaan havainnollistaa tyypittelyn avulla erilaisia matkailijoiden antamia selontekoja kansallispuistojen matkailukäytöstä ja -kehittämisestä. Pelkästään aineiston yhtäläisyyksiin ja samanlaisuuteen keskittymisen sijaan tarkastelin aineiston eroja ja moninaisuutta, jotta pystyisin lopulta tunnistamaan matkailijoiden selonteosta erilaisia luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittäviä diskursseja (ks. Jokinen & Juhila 2004: 77–81). Analyysiprosessissa tämän melko yksityiskohtaisiin ja konkreettisen tason seikkoihin perustuvan tyypittelyn muodostaminen oli välivaiheena tärkeä edellytys erilaisten puhe- ja ajattelutapojen hahmottamiselle yleisemmällä tasolla. Matkailijatyyppittely toimi siten laajemman analyysin ja tulkinnan lähtökohtana.

Tutkimuksessa muodostettuja tyyppejä ei tulisi sitoa yksinomaan matkailijan persoonaan (Cohen 1979). Max Weberin (1978) toiminnan muotoihin liittyvän ajatuksen mukaisesti tyyppejä voidaankin pitää ideaalityyppeinä, joihin matkailijoita ei voi välttämättä puhtaasti sijoittaa (ks. Saarinen 1997:

59, 62). Matkailija ei välttämättä edusta vain yhtä tyyppiä, vaan henkilön antamat selonteot voivat sisältää piirteitä useamman tyyppin puhetavasta ja näkökulmasta. Esimerkiksi erilaisissa tilanteissa saattavat painottua ihmisten erilaiset tavat rakentaa kansallispuistoja puheessaan. Matkailijoiden tyyppitelystäkin on siis kyse erilaisista selonteista ja puhetaivoista.

Tutkimuksen seurattavuutta lisätäkseni käytin haastattelujen analysoinnissa mahdollisimman systemaattista otetta. Jotta aineiston hallinta helpottuisi, *koodasin* satasivuisen auki kirjoitetun haastattelutekstin eli ilmaisin sen sisältämän keskeisen tiedon mahdollisimman tiiviissä muodossa (ks. Miles & Huberman 1984; Kumpulainen 1999: 57; Eskola & Suoranta 2000: 154–159). Esimerkiksi koodit *käynnit/x*, *käynnit/xx* ja *käynnit/xxx* ilmaisivat vastaajan vierailujen useutta kansallispuistoissa. Laadin alustavan koodiluettelon teemarungon perusteella ja muokkasin sitä koodauksen edetessä haastattelujen mukaisesti. Kokosin valmiit koodiluettelot ”samalle lakanalle” eli yhteen Excel-taulukkoon. Tiivis koodilista auttoi havaitsemaan selkeästi haastateltavien väliset erot, ja pystyin muodostamaan ensimmäisen version lopullisesta neljän tyyppin matkailijaryhmittelystä.

Koska yksinkertaistavassa koodauksessa oli menetetty informaatiota, koodien sijaan oli mielekäästä palata jälleen analysoimaan kokonaisia haastattelutekstien pätkiä. Ensin tarkastelin muodostamiani tyyppisiä teemoittain eli kokosin yhteen tiedostoon jokaisen tyyppiin luokitellun haastateltavan vastaukset kuhunkin teemaan. Kokonaisten tekstinosien lukeminen mahdollisti tyyppittelyn onnistumisen tarkistamisen tiiviitä koodilistoja paremmin. Samaa tavoitetta palveli haastattelujen uudelleenkoodaus. Tein koodauksen eri tavalla kuin ensimmäisellä kerralla: kirjoitin haastattelujen sisältämän keskeisen informaation pelkistetyssä mutta kuitenkin helposti ymmärrettävässä muodossa (ks. Tuomi & Sarajärvi 2002: 111–112). Kokosin siis yhtenäisin lausein ja ilmaisuin jokaisen haastateltavan puheen tyypeittäin ja teemoittain luetteloksi (ks. Liite 4). Esimerkiksi koodi *Kansallispuistojen vetovoimaisuuden arviointi: palvelut* tarkoittaa, että haastateltava kiinnittää huomionsa palveluihin arvioidessaan puistojen vetovoimaisuutta. Aineiston tarkastelu helpottui ja vähemmän tietoa ”katosi”, kun lyhyiden kirjainyhdistelmien sijaan käsittelin aineistoa paremmin ymmärrettävässä muodossa. Tarinajoukon jäsentäminen eli teemoittelu on edellytys tyyppittelyn muodostamiselle (Eskola & Suoranta 2000: 182).

Aineiston uudelleensupistamisen jälkeen ryhmittelin ja yhdistin havaintoja laajemmiksi kokonaisuuksiksi ja yleisemmiksi käsitteiksi, mikä auttoi myös teoreettisten ja käytännöllisten johtopäätösten tekemistä (ks. Tuomi & Sarajärvi 2002: 112–115) – erityisesti luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävien puhetapojen jäsentämistä yleisemmällä tasolla. Yksinkertaisimmillaan havaintojen yhdistäminen tarkoitti esimerkiksi sitä, että haastateltavan positiivinen suhtautuminen hotelleihin, loma-asuntoihin, las-ketteluun ja moottorikelkkailuun kansallispuistoissa ilmaisi myönteistä se-

lontekoa puistojen matkailukäytöstä. Havaintojen tarkasteleminen sopivalla yleisyystasolla edesauttoi ryhmittelyn muodostamista.

Matkailijoista laatimani tyypittely täsmentyi lopulliseksi aineiston systemaattisen pelkistämisen, havaintojen yhdistämisen ja useaan kertaan tehdyn vertailun jälkeen. Aineistosta löytyneiden yhteisten piirteiden perusteella muodostin neljä erilaista tyyppiä sen mukaan, millaisia selontekoja matkailijat antavat kansallispuistojen matkailukäytöstä ja -kehittämisestä. Tein siis ryhmittelyn aineistolähtöisesti. Pysin muodostamaan yhdistettyjä, mahdollisimman yleisiä tyyppiä, eli otin mukaan vain sellaisia asioita, jotka esiintyvät suurella osalla tai kaikissa vastauksissa (Eskola & Suoranta 2000: 182). Konkreettiset esimerkit Koltalta ja muista kansallispuistoista auttoivat puhe- ja kirjoitusten jäsentämisessä: erityisesti suhtautuminen majoitus- ja rinnetoimintoihin erotteli vastaajia. Suojelualueiden matkailukäyttöä koskevien tulkintojen lisäksi muun muassa tyyppien antamat merkitykset luonnolle ja luonnonsuojelulle sekä matkailun vetovoimatekijät määrittivät haastattelupuheen perusteella monin paikoin erilaisiksi. Koska matkailijat poikkeavat toisistaan useampien ulottuvuuksien perusteella, aineiston jakaminen vain kahtia kansallispuistojen matkailukäyttöä koskevien (myönteisten ja kielteisten) selontekojen perusteella ei ollut tarkoituksenmukaista.

Esittelen matkailijatyypittelyn seitsemännessä luvussa, ja syvennän analyysiä yhdeksännessä luvussa jäsentämällä tarkemmin, millaisia luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittäviä diskursseja kukin tyyppi käyttää puheessaan.

3.5. Matkailuyrittäjien haastattelujen analyysi

Matkailuyrittäjille tehdyillä haastatteluilla oli sama tavoite kuin matkailijoiden haastatteluilla: pyrkimyksenä oli analysoida kansallispuistoa liiketoiminnassaan käyttävien matkailuyrittäjien antamia selontekoja kansallispuistojen matkailukäytöstä ja -kehittämisestä. Yrittäjiksi nimitettyihin toimijoihin sisällytetään tässä niin ammatinharjoittajat, yksinyrittäjät, toiminimet kuin eri yhtiömuodot – kaikki taloudellista toimintaa harjoittavat yksiköt niiden oikeudellisesta muodosta riippumatta.

Tutkimuksen kohdejoukkoon kuuluvat ne matkailuyritykset, joilla on kiinteä toimipaikka Kolin kansallispuiston alueella (kaksi yritystä) tai jotka käyttävät puiston aluetta yritystoiminnassaan. Jälkimmäisellä tarkoitan niitä matkailuyrityksiä, joilla on lupa harjoittaa opastuspalvelua maastossa tai sopimus reitin käyttöoikeudesta (yhteensä kuusi yritystä haastatteluajankohdasta). Käytännössä kaikilla aktiivisesti kansallispuiston alueella toimivilla matkailuyrityksillä on toimilupa, mutta muutkin yritykset saattavat satunnaisesti käyttää aluetta liiketoiminnassaan. Rajasin yhden toimiluvan saaneista matkailuyrityksistä tutkimuksen ulkopuolelle, sillä luvasta huolimatta yritys

ei käytännössä harjoita liiketoimintaa. Kaksi yrittäjää kieltäytyi haastattelusta. Kaksi yrittäjää puolestaan osallistui omasta toiveestaan yhdessä haastateluun; muutamaa kuukautta myöhemmin heidän yrityksensä yhdistivät liiketoimintonsa ja muodostivat uuden osakeyhtiön. Tein siten matkailuyrittäjille yhteensä kolme haastattelua Kolilla ja yhden puhelimitse syksyllä 2005 (yrittäjähaastattelut 4–7).

Näiden haastattelujen lisäksi käytän aineistona kesällä 2001 tekemiäni matkailuyrittäjien haastatteluja, jotka analysoin uudelleen tämän tutkimuksen kysymyksenasettelun näkökulmasta. Haastattelut on alun perin tehty pro gradu -tutkielmaani varten (Sorsa 2002). Tarkastelin tutkielmassa Kolin alueen matkailuyrittäjien asennoitumista ja toimintaa suhteessa ympäristöön ja kestävän matkailun periaatteisiin. Tutkimuksen rajauksen mukaisesti hyödynnän tässä työssä vain Kolin kansallispuiston alueella liiketoimintaa harjoittavien matkailuyrittäjien haastatteluja (yrittäjähaastattelut 1–3). Näistä kolmesta haastattelusta yrittäjästä kaksi osallistui tutkimukseen myös vuonna 2005. Kaikkien aineistona käyttämäni yrittäjähaastattelujen kesto vaihteli puolen tunnin ja tunnin välillä.

Matkailuyrittäjiä koskeva tutkimusaineisto koostuu siis yhteensä seitsemästä haastattelusta, jotka on tehty viiden (haastatteluajankohtana kuuden) eri matkailuyrityksen edustajille. Tutkimukseen osallistuneet yritykset harjoittavat majoitus- ja ravitsemistoimintaa sekä virkistys- ja ohjelmapalvelutoimintaa. Suurimmassa yrityksessä on yli 30 työntekijää, kun taas muissa yrityksissä työntekijöiden määrä vaihtelee yhden ja viiden välillä. Yritykset ovat myös liikevaihdoltaan hyvin erikokoisia. Yritykset on perustettu vuosien 1989 ja 2006 välisenä aikana; kaksi yritystä on aloittanut toimintansa ennen kuin Kolin kansallispuisto perustettiin vuonna 1991. Haastatelluista yrittäjistä kolme on naisia ja kolme miehiä, ja heidän ikänsä vaihtelee noin 35–60 vuoden välillä. Yrittäjistä neljä asuu vakituisesti Kolilla tai sen lähi-alueella.

Syksyllä 2005 tehtyjen matkailuyrittäjien haastattelujen teemarunko rakentui luvussa 3.1. esitellyn analyysikehikon ympärille. Selvitin haastatteluisissa muun muassa yrittäjien käsityksiä kansallispuiston merkityksestä yritystoiminnan kannalta, puistoihin soveltuvista virkistysmuodoista sekä matkailurakenteista ja -palveluista, matkailun yhteensopivuudesta luonnonsuojelun kanssa sekä yritysten ja muiden toimijoiden vastuusta ympäristöhaittojen ehkäisemisessä (Liite 5). Lisäksi tein muutamia kysymyksiä kansallispuistojen matkailijoista ja heidän yrittäjille antamastaan palautteesta ja sain siten vahvistusta eräisiin matkailijoiden haastattelujen perusteella tehtyihin päätelmiin. Matkailuyrittäjille esitetyt kysymykset koskivat matkailijoiden haastatteluja selvemmin ensisijaisesti Kolia ja kunkin yrityksen toimintaa (ks. Ruusuvoori & Tiittula 2005: 37), mutta pyrin selvittämään myös yleisemmällä tasolla yrittäjien kansallispuistoille sekä yleensäkin luonnolle ja luonnonsuojelulle antamia merkityksiä.

Vuonna 2001 tehdyissä haastatteluissa tarkastelin ennen kaikkea, miten matkailuyritykset pyrkivät toteuttamaan ekologisen, sosio-kulttuurisen ja taloudellisen kestävyuden periaatteita yritystoiminnassaan sekä mitkä tekijät motivoivat matkailuyrittäjiä kestävien toimintatapojen käyttöönottoon (Liite 6). Kiinnitin siis päähuomion yritysten ympäristövastuullisiin käytäntöihin, kun taas tässä työssä olen enemmän kiinnostunut yrittäjien kansallispuistoille ja niiden matkailukäytölle antamista merkityksistä. Haastattelut täydentävätkin toisiaan. Vuonna 2001 tehdyistä haastatteluista hyödynsin tässä tutkimuksessa erityisesti niitä kohtia, joissa matkailuyrittäjät puhuvat suhtautumisestaan ympäristönsuojeluun, kansallispuiston merkityksestä yritykselle, yritystoiminnan aiheuttamista ympäristöhaitoista ja niiden ehkäisemisen motiiveista sekä yritystoiminnan soveltuvuudesta luonnonsuojelualueelle.

Analysoin matkailuyrittäjien haastattelut samanlaisin menetelmin kuin matkailijoiden haastattelut. Jokaisen haastattelun jälkeen kirjoitin muistiinpanoja ensihavainnoista ja pyrin vertailemaan yrittäjiä keskenään. Seuraavaksi litteroin nauhoitetun puheen, ja ensimmäisten lukukertojen jälkeen supistin tätä lähes 60-sivuista tekstiä poistamalla siitä tutkimuksen aihepiiriin kannalta epäolennaiset kohdat. Samalla muodostin alustavan jaottelun, johon sijoitin yrittäjät heidän kansallispuistojen matkailukäyttöä ja -kehittämistä koskevien selontekojensa perusteella. Myöskään matkailuyrittäjien puhetta ei ollut perusteltua jäsentää yhtenäisenä kokonaisuutena.

Ryhmittelyn perustana toimi Kolin alueen matkailuyrittäjistä aiemmin muodostamani tyypittely, joka on laadittu sen perusteella, miten yrittäjät suhtautuvat ympäristöön ja kestävään matkailuun sekä miten he pyrkivät tekemään toiminnastaan kestävyuden periaatteiden mukaista (Sorsa 2002). Pyrkimyksenäni ei ollut nimenomaisesti hyödyntää aiempaa tyypittelyä sellaisenaan vaan tavoitteenani oli muodostaa kansallispuistossa toimivien matkailuyrittäjien ryhmittely uuden aineiston ja analyysin perusteella. Aiemmassa tyypittelystä matkailuyritysten ympäristövastuulliset käytännöt ja niiden motiivit muodostivat keskeisen luokittelukriteerin, kun taas vuonna 2005 tehdyt haastattelut laajensivat aineistoa yrittäjien luonnolle ja sen suojelulle antamien yleisempien merkitysten suuntaan. Käytännössä aiempi tyypittely osoittautui edelleen toimivaksi, vaikka sen perusteet monipuolistuivatkin. Aineiston eroja ja moninaisuutta tarkastelemalla jäljitin myös matkailuyrittäjien antamista selonteoista erilaisia luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittäviä diskursseja.

Pyrin käyttämään matkailuyrittäjien haastattelujen analysoinnissa mahdollisimman systemaattista otetta. Ensin tarkastelin alustavasti muodostamiani tyyppisiä teemoittain eli kokosin yhteen jokaisen tyyppiin luokitellun haastateltavan vastaukset kuhunkin teemaan. Aineiston hallintaa helpottaakseni koodasin seuraavaksi auki kirjoitetun haastattelutekstin. Matkailijahaastattelujen analyysin tavoin kirjoitin haastattelujen sisältämän keskeisen informaation yhtenäisin lausein eli pelkistetyssä mutta samalla helposti ym-

märrettävässä muodossa. Tämä helpotti haastateltavien puheiden vertailua keskenään. Seuraavaksi ryhmittelin ja yhdistin havaintoja laajemmiksi kokonaisuuksiksi ja yleisemmiksi käsitteiksi (ks. Tuomi & Sarajärvi 2002: 112–115). Yrittäjähaastatteluja analysoidessa jätin siis tekemättä sen tiiviin koodauksen, jonka avulla pystyin vertailemaan matkailijoita ”yhdellä lakanalla” ja muodostamaan alustavan tyypittelyn. Matkailuyrittäjiä tarkasteltaessa tämä koodaus ei ollut tarpeellinen, sillä haastattelujen vähäisen määrän vuoksi aineisto oli muutenkin helpommin hallittavissa ja pystyin muodostamaan alustavan ryhmittelyn jo aikaisemman työni ja siinä laaditun tyypittelyn perusteella (Sorsa 2002).

Matkailuyrittäjistä alustavasti tekemäni tyypittelyn pätevyys varmistui aineiston systemaattisen pelkistämisen, havaintojen yhdistämisen ja haastateltavien puheiden vertailemisen jälkeen. Muodostin tutkimuksessa kaksi erilaista tyyppiä sen mukaan, millaisia selontekoja kansallispuistossa toimivat matkailuyrittäjät antavat puistojen matkailukäytöstä ja -kehittämisestä. Haastattelujen perusteella myös muun muassa tyyppien ympäristöarvot ja suhde luontoon sekä ympäristövastuullisen yritystoiminnan motiivit määrittyvät erilaisiksi. Edellisessä alaluvussa esitetyt huomautukset muun muassa ideaalityypeistä koskevat myös matkailuyrittäjien ryhmittelyä. Esittelen yrittäjien tyypittelyn kahdeksannessa luvussa, ja syvennän tarkastelua yhdeksännessä luvussa analysoimalla tyyppien omaksumia luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittäviä diskursseja.

4. MATKAILUN MERKITYS LUONNON-SUOJELUN PERUSTEISSA JA KANSALLISPUISTOJEN KÄYTÖSSÄ 1800-LUVULTA 1980-LUVULLE

4.1. Maisemalliset ja matkailulliset tekijät osana luonnonsuojelun motiiveja

4.1.1. Varhainen luonnonnähtävyyksien rauhoittamisen kausi

Suomen kansallispuistojen historialla on yhtymäkohtia sekä muualla Euroopassa että Pohjois-Amerikassa tapahtuneeseen modernin luonnonsuojeluaatteen kehitykseen. Kansallispuistojen ja muiden suojelualueiden eurooppalainen perustamishistoria poikkeaa jonkin verran luvussa 2.2. esittelystä Pohjois-Amerikan kehityksestä. Jo keskiajalla Britanniassa ja Ranskassa rauhoitettiin alueita kuningashuoneen metsästyskäyttöön (Lehtinen 2006: 27). Myöhemmin teollistuminen ja maatalouden kehitys eivät aiheuttaneet äkillisiä muutoksia maisemassa, sillä luonto ja maisema olivat jo muuttuneet vähitellen ihmistoiminnan vaikutuksesta. Tiheään asutussa Keski-Euroopassa ei tullut kyseeseen laajojen erämaiden suojelu Pohjois-Amerikan tavoin vaan pikemminkin pienempien suojelualueiden ja luonnonmuistomerkkien perustaminen (Borg & Ormio 1978: 12–13; ks. Kivi 2004).

Euroopassa varhaisen aatteellisen luonnonsuojelun johtohahmoja oli saksalainen professori ja kasvitieteilijä Hugo Conwentz, jonka kuuluisa teos luonnonmuistomerkkien suojelusta ilmestyi vuonna 1904. Conwentzin luonnonsuojeluohjelmaa alettiin toteuttaa Saksassa, ja vuonna 1906 Preussiin perustettiin erityinen virasto huolehtimaan suojelutehtävistä. Tavoitteena oli suojella yksittäisiä luonnonmuistomerkkejä, kuten puita ja siirtolohkareita, estää kasvi- ja eläinlajeja kuolemasta sukupuuttoon sekä perustaa rauhoitettuja suojelualueita. Conwentzin ideat muodostivat tärkeän perustan luonnonsuojelulle Suomessa ja muissa Pohjoismaissa. (Palmgren 1922: 196–201; Pekurinen 1997: 136–137.) Suomen luonnonsuojeluun otettiin mallia myös Ruotsista, jonne perustettiin Euroopan ensimmäiset kansallispuistot vuonna 1909 (ks. Mels 1999). Euroopassa puistojen virkistys- ja matkailukäytöllä ei ollut yhtä tärkeää merkitystä kuin Pohjois-Amerikassa vaan matkailua pidettiin jopa uhkana suojelutavoitteille. Kansalaisten kasvattamisen ja valistamisen sijaan kansallispuistoissa korostettiin enemmän tieteellistä tutkimusta,

sillä suojeluhankkeiden käynnistäjiä olivat yleensä tieteelliset seurat tai yksittäiset tutkijat (Borg & Ormio 1978: 13).

Suomessa aatteellinen luonnonsuojelu sai nykymerkityksessään alkunsa 1800-luvun loppupuolella mutta erilaisia pyrkimyksiä luonnon säilyttämiseksi oli jo paljon aiemmin. Suomalaisilla on esimerkiksi ollut vanhastaan pyhiä alueita, kuten uhrilehtoja, jotka eivät ole olleet hyötykäytössä. Julkista keskustelua kaskenpolton, metsänhakkuiden ja järvenlaskujen ympäristövaiikutuksista käytiin ainakin 1700-luvulta lähtien. Saksalaisen *sustained yield* -tradition mukaisesti tässä oli kyse ennen kaikkea metsää hyödyntävien elinkeinojen intressien turvaamisesta talonpoikien harjoittamalta ryöstötaloudelta (Lehtinen 2006: 24; ks. Reunala & Heikinheimo 1987; Massa 1994).

Luonnon matkailukäytön historia on Suomessa yhtä pitkä kuin matkailukin modernissa muodossaan, sillä Suomen matkailu ja sen markkinointi ovat pääasiassa perustuneet luonnon vetovoimaisuuteen. Ennen 1800-lukua ja modernin matkailun aikakauden alkua luonnolla ei ollut tärkeää merkitystä matkailuattraktiona. Romantiikan aatesuunnan vaikutuksesta luontoon liitetty yhteiskunnalliset arvot ja ihmisen luontosuhde alkoivat kuitenkin muuttua. Suomessa varhaisen matkailun perustaksi muodostui maisemien ja luonnon erikoisuuksien ihailu; erityisesti erämaat ja koskematon luonto alkoivat houkutella teollistuvan ja kaupungistuvan yhteiskunnan niitä asukkaita, joilla oli varaa matkustaa. Teollistumiskehityksen käynnistyminen ja liikenneyhteyksien parantuminen loivat edellytyksiä matkailun kehittymiselle (ks. Myllyntaus 1992: 37–42). Organisoitu matkailutoiminta alkoi Suomessa 1880-luvulla, joskaan matkailijoiden määrä ei ollut vielä kovin huomattava. (Hirn & Markkanen 1987; Saarinen 2000c: 96–97.)

Samaan aikaan 1800-luvun loppupuolella kansallisuusaate alkoi voimistua Suomessa ja luonto alettiin nähdä kansallisomaisuutena. Luonnonmaisemasta tuli vahvasti ideologinen; se kytkeytyi osaksi kansakunnan *kollektiivista muistia*, joka sitoo kansakunnan jäseniä nationalistiseen menneisyyteen ja vahvistaa yhteisesti jaettua kulttuuri-identiteettiä (Raivo 2004: 142–145; ks. Schama 1996; Osborne 1998). Suomalaisuuden rakentamisen ja karelianismin aikaan kansallista identiteettiä etsittiin Karjalan villeistä luonnonmaisemista ja myöhemmin pohjoisesta Suomesta. Koska Suomen valtiollinen historia oli lyhyt verrattuna moniin muihin Euroopan maihin, luontoa pidettiin sopivimpana identifikaatiokohteena – samaan tapaan kuin Pohjois-Amerikassa. Korkealta panoraamana nähty metsäinen järvimaisema vakiintui kansallismaisemaksi, suomalaisuuden symboliksi (Lukkarinen 2004: 38–40; ks. Häyrynen 1997; 2000; 2005; Kivi 2004: 92–117). Kansallismaisema voidaankin ymmärtää kulttuuriseksi konstruktioksi, jolla on ajoitettavissa oleva syntyhetki sekä kansallisvaltion luomispyrkimyksiin liittyvät perustelut (Ilmonen 1995: 14).

Kansallisuusaatteen voimistuessa maisemasta tuli varhaisten matkailijoiden katseen kohde: maisema muuttui ”näyttämöksi, jonka ääreen matkailijat

tulevat seuraamaan näytöstä, speaktaakkelia, kuin teatteriin tullessaan” (Waenerberg 2004: 324). Matkailun kansallisena merkityksenä pidettiin isänmaan tuntemuksen lisääntymistä ja sen kautta kotimaanrakkauden syventymistä sekä suomalaisen identiteetin muodostumista. Matkailun kasvu palveli siis nationalistisia tarkoituksia ennen Suomen itsenäistymistä vuonna 1917. Kansallisromantiikan elvyttävä voima ilmenee selvästi kotimaanmatkailun kehityksessä. (Hirn & Markkanen 1987: 151.) Maalaustaiteella ja kirjallisuudella, kuten Sakari Topeliuksen vuonna 1875 ilmestyneellä *Maamme*-kirjalla, oli tärkeä merkitys kansallisesti arvokkaan maiseman löytämisessä ja esittelemisessä kansalaisille sekä sitä kautta maisemäkäsitysten vakiintumisessa. Suomalaisessa taiteessa keskityttiin 1900-luvun vaihteessa ihmisen koskemattoman erämaaluonnon kuvaamiseen (ks. Kivi 2004: 98–101; Lukkarinen 2004). Samalla erämaan merkitys idealisoitui. Erämaa ei enää määrittynyt tiiviiksi osaksi yhteiskuntaa, vaan siitä tuli vallitsevan kulttuurin ulkopuoliseksi mielletty ihannoitu maisema. Historiallisesti suomalainen erämaakäsitys ei perustu luonnon ja kulttuurin vastakkainasetteluun vaan se kytkeytyy eränkäyntiin ja pyyntikulttuuriin. Erämaa on merkinnyt asutuksesta erillistä seutua, jolla on metsästyksen ja kalastukseen liittyvää taloudellista merkitystä. (Hallikainen 1998: 16–17; Saarinen 2002: 26–27; ks. Lehtinen 1991; Ilmonen 1995.)

Luonnonsuojelun ja matkailun yhteinen historia Suomessa ulottuu 1800-luvulle, jolloin alettiin rauhoittaa tärkeimpiä luonnon vetovoimaisuuteen perustuvia matkailunähtävyyksiä muulta maankäytöltä – ennen kaikkea paikallisten asukkaiden taloudellisilta pyrkimyksiltä (Leino-Kaukiainen 1994: 44–45). Luonnonsuojelualueiden historian katsotaan alkaneen vuonna 1803, kun Venäjän keisari Aleksanteri I vieraili sotilaallisella tarkastusmatkalla Punkaharjulla ja määräsi harjun metsät hakkuukieltoon. Yhdeksi selitykseksi määräykselle on esitetty keisarin ihastumista harjun luonnonkauneuteen. Luontevimpana perusteluna pidetään kuitenkin käytännöllisiä syitä: puuston jättäminen teki jyrkkärinteisen harjun laella kulkevasta maantiestä turvallisemman reitin hevosajoneuvoille. (Paaskoski 2005: 43–45.) Senaatin päätöksellä Punkaharju lunastettiin valtiolle vuonna 1840. Myöhemmin valtio hankki omistukseensa myös muita luonnonkauneudestaan tunnettuja alueita, kuten Aavasaksan (1878), Imatrankosken (1883–1929), Kolin (1907), Tolvajärven (1910), Oulujoen koskireitit (1913–1917) sekä Kangasalan Vehonienharjun ja Keisarinharjun (1934–1937) (Mäkelä 1997: 225). Vuonna 1887 perustettu Suomen Matkailijayhdistys otti hoitoonsa matkailijoiden palvelun useissa valtion omistamissa kohteissa (Leino-Kaukiainen 1994: 43).

Tämän työn matkailija- ja yrittäjähaastattelujen toteuttamispaikkana toimineen Kolin historiallinen kehityskulku on havainnollinen esimerkki varhaisen luonnonsuojelun, kansallisuusaatteen ja matkailun intressien yhdistymisestä. Karelianistisen kiinnostuksen seurauksena Koli alkoi saada tun-

nettavuutta ja siitä tuli Itä-Suomen vetovoimainen matkailukohde 1890-luvulla. Edellytyksiä matkailun kehittymiselle oli luonut vuonna 1869 Pielisellä alkanut höyrylaivaliikenne. Vuosisadan loppupuolella alettiin kiivettä yhä useammin Kolille ihailemaan maisemia (Waenerberg 2004: 230). Alkuvaiheessa matkailu oli pääasiassa omatoimista ja epäsäännöllistä eikä matkailijoiden määrä ollut suuri. Koli oli ensisijaisesti kesäviikonloppujen matkakohde, ja valtaosa kävijöistä saapuikin aivan lähialueelta. Vuosisadan vaihteessa Kolille ryhdyttiin rakentamaan nimenomaan matkailua palvelevia rakenteita ja Kolin matkailumaine alkoi vähitellen levitä. Vuonna 1896 valmistui Suomen Matkailijayhdistyksen rakennuttama Kolin ylämaja sekä autoyhteys Joensuusta Kolille. (Saarinen & Lovén 2000: 139–140.)

Vuonna 1907 Kolin ydinalue (noin 950 hehtaaria) hankittiin valtiolle kruununpuistoksi metsämaiseman suojelemiseksi. Metsähallituksen ylitirehtööri P. W. Hannikainen oli ihastunut Kolin kauneuteen, minkä vuoksi hän ryhtyi pikaisiin toimenpiteisiin kuullessaan alueelle suunnitelluista hakkuista (Mäkelä 1997: 226). Kolin valtionmaa siirrettiin vuonna 1924 metsähallitukselta Metsätieteelliselle tutkimuslaitokselle, jonka nimi muutettiin myöhemmin Metsäntutkimuslaitokseksi. Valtio alkoi vuosisadan alkupuolella tukea Kolin matkailua budjettivaroin. Alueen palvelurakennetta kehitettiin ja markkinointi käynnistettiin, joten matkailijamäärät kasvoivat (Saarinen & Lovén 2000: 140).

Kolin maisemat kiehtoivat myös taidemaalareita, kirjailijoita, säveltäjiä ja valokuvaajia. Kolilla vierailleiden matkailijoiden joukossa oli useita aluetta tunnetuksi tehneitä taiteilijoita, kuten Juhani Aho, Jean Sibelius, Eero Järnefelt ja I. K. Inha. Kareliaaneiksi kutsutut, karjalaisuutta ihannoivat taiteilijat ovat vaikuttaneet merkittävästi suomalaisten mielikuviin luonnosta ja samalla houkuttelleet matkailijoita Kolille näkemään maiseman omin silmin. Kolin maisema yhdistyykin voimakkaasti kansallisromantiikkaan ja isänmaallisuuteen. Vuonna 1899 Eero Järnefelt maalasi kuuluisan teoksensa *Syysmaisema Pielisjärveltä*, josta tuli suomalaisuuden, autonomian ja itsenäisyyden symboli. Kolista muodostui Suomen kansallismaisema, osa kollektiivista mielenmaisemaamme. Kolin kuuluisaksi maisemaksi vakiintui yksinomaan Ukko-Kolilta Pieliselle päin avautuva järvi- ja metsänäkymä, joka vastaa pääosin suomalaisten nykyistä mielikuvaa erämaasta. Pysyvä asutus ja kaskiviljely olivat kuitenkin levinneet Kolille jo 1700-luvun puolivälissä ja muokanneet vaaramaisemaa. (Waenerberg 2004; ks. Häyrynen 1997: 107–108; 2005.)

Luontoa pyrittiin siis suojelemaan ennen kaikkea maisemallisten ja matkailullisten syiden vuoksi 1800-luvulla. Matkailua ja luonnonsuojelua edistettiin käsi kädessä, joten niiden välinen vuorovaikutussuhde oli hyvin kiinteä. Tätä luonnonsuojelun varhaista vaihetta pidetään maisemankauneuden ja luonnonromantiikan kautena: etsittiin maisemallisesti houkuttelevia luontokohteita, joihin tunnetut taiteilijat kävivät tutustumassa. Näin kohteista tuli

tunnettuja luonnonnähtävyyksiä ja kansallisuusaatetta palvelevia Suomen luonnon symboleja, joihin vuosisadan lopun matkailu pääasiassa keskittyi. (Borg & Ormio 1978: 42–43.)

4.1.2. Klassisen luonnonsuojelun syntyminen

Luonnonsuojelu muotoutui Suomessa 1800-luvun loppupuolella käsitteelliseksi kokonaisuudeksi ja aatteeksi, jolla oli tietyt päämäärät ja ohjelma. Pohjoismaisen luonnonsuojelukeskustelun avauspuheenvuorona pidetään suomalaissyntyisen tutkimusmatkailijan ja tiedemiehen A. E. Nordenskiöldin ehdotusta suojelualueiden perustamisesta valtion maille. Ehdotuksen julkilausumattomana esikuvana olivat todennäköisesti Yhdysvaltoihin perustetut kansallispuistot (Järvikoski 1993: 8). Vuonna 1880 Tukholmassa pitämässään puheessaan ja Pietari Brahen juhlamuistojulkaisun kirjoituksessaan *Förslag till inrättandet af Riksparker i de nordiska länderna (Ehdotus valtiopuistojen perustamiseksi Pohjoismaihin)* Nordenskiöld kiinnitti huomionsa koskemattoman luonnon peruuttamattomaan tuhoamiseen, joka aiheutui taloudellisesta kehityksestä. Nordenskiöld uskoi, että ”jos nykyisin maksetaan miljoonia muinaisten mestarien maalauksista, niin mitä ollaankaan vuosisadan perästä halukkaat maksamaan isänmaan todellisesta kuvasta, joka näyttää mimmoinen se oli muinoin, kun peltomaa oli vielä vähäalainen, kun vielä oli olemassa viljelemättömiä rantoja ja metsiä, joihin kirves ei ollut koskenut” (sit. Blåfield 1980: 220).

Nordenskiöld perusteli valtiopuiston muodostamisen tarvetta patrioottisilla ja sivistyksellisillä, kansalliseen yhtenäisyyteen ja pohjoiseen kulttuuriin liittyviä syillä (ks. Mels 1999: 78). Hän ymmärsi luonnon samalla tavoin kansalliseksi perinnöksi kuin kulttuurin tuotteet: tuleville sukupolville tuli säilyttää näytteitä alkuperäisestä luonnosta eli ikään kuin museoida luontoa reservaatteihin. Nordenskiöld viittasi näin implisiittisesti suojelualueiden matkailulliseen merkitykseen tulevien polvien nähtävyyksinä. Lähestymistapa olikin melko estetistinen; Nordenskiöld puhui suojelualueista nimenomaan kuvina ja tauluina (Lukkarinen 2004: 75). Nordenskiöldin teksti tuli laajasti tunnetuksi Suomen ja Ruotsin sivistyneistön keskuudessa (Linkola 1941: 8), mutta se ei johtanut välittömästi luonnonsuojelualueiden perustamiseen.

Nordenskiöldin ehdotuksen jälkeen yksittäisten nähtävyyksien suojeleminen vain matkailun tarpeita varten jäi taka-alalle keskustelussa. Sen sijaan alettiin pyrkiä alkuperäisluontoa edustavien laajempien kokonaisuuksien säilyttämiseen perustamalla erityisiä suojelualueita. Samalla suojelun perusteet muuttuivat luonnonkauneuden korostamisesta tieteellisemmiksi. Keskustelua alkoi viritä luonnontieteilijöiden ja metsänhoitajien piireissä eli Suomen Metsänhoitoyhdistyksessä, Societas pro Fauna et Flora Fennica -

seurassa ja Suomen Maantieteellisessä Yhdistyksessä. Vuonna 1881 Evon metsäopiston johtaja A. G. Blomqvist otti kantaa Nordenskiöldin ehdotukseen ja korosti erityisesti puistojen merkitystä tieteelliselle tutkimukselle. Suomen metsänhoitoyhdistyksen vuosikokouksessa syntyneessä keskustelussa nostettiin esille myös matkailun intressit. Rautatieyhteyksien läheisyyttä pidettiin tärkeänä, jotta luonnonsuojelualueet olisivat helposti matkailijoiden saavutettavissa. (Blåfield 1980: 221; Leino-Kaukiainen 1994: 44–45; Pekurinen 1997: 130–131.)

Suojelualue-ehdotuksen toteuttaminen lykättiin tulevaisuuteen, ja samalla keskustelu kansallis- ja luonnonpuistoista hiipui vuosikymmeneksi. Vuonna 1891 tohtori Ragnar Hult piti Maantieteellisessä yhdistyksessä esitelmän, joka julkaistiin myöhemmin yhdistyksen aikakauskirjassa. Hult käytti ensimmäisenä Suomessa kansallispuisto-termiä ja korosti puistojen tieteellistä ja käytännöllistä merkitystä erityisesti kasvitieteelle ja metsänhoidolle. Toisin kuin museaalisuutta ja staattisuutta korostanut Nordenskiöld, Hult painotti suojelualueiden dynaamisuutta ja tutkimuksesta yhteiskunnalle koituvia kansantaloudellisia ja muita hyötyjä. Lisäksi Hult viittasi kansallispuistojen merkitykseen kansalaisten virkistysalueina. (Blåfield 1980: 221–222; Järvikoski 1993: 8–10.) Maantieteellisen yhdistyksen senaatille tekemä esitys kansallispuiston perustamisesta ei saanut valtiovallan tukea, mutta suojelualuekysymys pysyi esillä tiedemaailmassa (Pekurinen 1997: 135).

Vuonna 1898 professori J. P. Norrlin piti esitelmän Societas pro Fauna et Flora Fennica -seuran kokouksessa, mikä johti suojelualueanomuksen lähettämiseen senaatille. Norrlin laajensi suojelualuekysymyksen yleiseksi luonnonsuojeluksi, johon sisältyi muun muassa uhanalaisten kasvien ja eläinten suojelu. Hultin tavoin Norrlin korosti luonnonsuojelun käytännöllistä ja taloudellista merkitystä tieteellisen tutkimuksen kannalta sekä toisaalta katsoi suojelualueiden edustavan museaalista ikkuna-aukkoa luontoon. Norrlinin ajatuksissa oli myös uudenlaista kriittisyyttä, eettisyyteen perustuvan luonnonsuojelun piirteitä. Myös J. I. Lindroth esitti eettisiä suojeluperusteluja vuonna 1899 ilmestyneessä artikkelissaan. (Järvikoski 1993: 10–11; Pekurinen 1997: 135–136.)

Keskustelu luonnonsuojelualueista vilkastui tieteellisissä piireissä 1900-luvun alussa. Suomessa seurattiin Ruotsissa ja Tanskassa käytyä keskustelua sekä saksalaisen Conwentzin kirjoituksia (Leino-Kaukiainen 1994: 47–48; Muittari 1997: 24). Vuonna 1902 Suomen metsänhoitoyhdistyksen vuosikokouksessa ehdotettiin useita alueita luonnonpuistoiksi. Kaksi vuotta myöhemmin professori J. A. Palmén piti Suomen maantieteellisen seuran vuosikokouksessa esitelmän luonnonsuojelusta. Palmén toi Saksasta Suomeen eurooppalaisen, ”perinteisen luonnonsuojeluaatteen”, joka perustui Conwentzin ideoihin. Conwentz ja Palmén rinnastivat luonnonmuistomerkkien eli erikoisten luonnonmuodostumien säilyttämisen ihmisen pystyttämien historiallisten muistomerkkien suojelemiseen. Varhaisessa luonnonsuojelu-

keskustelussa käytettiinkin paljon samankaltaista argumentointia kuin kulttuuriperinnön suojelussa (Tuominen 2002). Norrlinin tavoin Palmén nosti suojelualueiden perustamisen rinnalle yleisen, vapaaehtoiseen kansalaistoimintaan perustuvan luonnonsuojelun. Palmén piti yksittäisten luonnonsuojelukohteiden säilyttämistä isänmaallisena kulttuuritehtävänä, ja 1900-luvun alkupuolella näiden luonnonsuojelukohteiden suojeleminen pyrittiin liittämään osaksi vahvistuvaa kotiseutuliikettä. Aina 1960-luvulle asti suomalainen luonnonsuojeluliike pysyi perinteisellä conwentzilaisella linjalla. (Järvikoski 1984: 163–164; 1993: 11–14; Pekurinen 1997: 136–138.)

Luonnonsuojelualue oli Suomessa osa kansallisen itsenäistymisen ja isänmaallisuuden kehitystä. Kansallisessa metsäkeskustelussa 1800-luvun lopulla oli kyse paitsi metsien riittävydestä myös metsän ja muun koskemattoman luonnon symboliarvoista ja merkityksestä kansalliselle identiteetille (Kuisma 1993). Luonto toimi nousevan kansallisuusajattelun vankkana pohjana, sillä luonnon katsottiin edustavan suomalaisten identiteettiä sekä historiaa ja kulttuuria. Näkemys luonnon ja sen menneisyyden deterministisestä vaikutuksesta identiteettiin oli perustana sivilisaatio- ja kehityskritiikille (Palmgren 1922; ks. Järvikoski 1993: 17–21), jossa uskottiin luonnon tuhoamisen uhkaavan kansan elinvoimaa ja identiteettiä. Koko luonnonsuojelun ajatussuunnan nousu olikin pitkälti vastareaktiota teollistumiselle ja kaupungistumiselle (Pekurinen 1997: 140).

Nationalismin kaksi suuntausta asettuivat Suomessa vastakkain: luonnon tehokkaaseen hyödyntämiseen pyrkivä teollisuus ja luontoromantikoista koostuva kulttuurisivistyneistö. Luontoideologia kärsi tappion laajenevalle teollisuuskapitalismille, ja luontoromantikkojen käsitys metsäteollisuudesta muuttui lopulta positiiviseksi vaurauden synnyttäjäksi. Luonnonsuojelu pyrki yhä selvemmin säilyttämään yksittäisiä, taloudellisesti vähämerkityksisiä luontosaarekkeitä, kun taas näiden ”luonnonsuojelukohteiden” ulkopuoliset alueet jätettiin teollisuuden hyödynnettäväksi. Kriittisiä luontoromantikkoja lukuun ottamatta luonnon taloudelliseen hyväksikäyttöön ei sinänsä suhtauduttu vastustavasti. (Kuisma 1993: 361–365; ks. Myllyntaus 1991: 330.) Edistyksen ja luonnonsuojelun välistä suhdetta 1900-luvun alkupuolella kuvaa hyvin keskustelu Imatrankosken valjastamisesta. Imatrankoski oli Suomen merkittävimpiä nähtävyyksiä, mutta vain pieni joukko puolusti luonnonsuojelullisia arvoja ja vastusti kosken valjastamista. Teollistumiseen suuntautuvassa yhteiskunnassa uskottiin, että modernin tekniikan uudet saavutukset saattaisivat kiinnostaa ihmisiä jopa enemmän kuin kahlitsematon luonto. (Kylämäki ym. 1980.)

4.1.3. Luonnonsuojelulaki ja ensimmäiset kansallispuistot

Tieteelliset seurat ja yhdistykset tekivät senaatille lukuisia luonnonsuojelualue-ehdotuksia 1880-luvulta lähtien, mutta hankkeet eivät edenneet muun muassa epävakaiden valtiollisten olojen vuoksi (ks. Rytteri 2005: 5). Yksityiset ihmiset ja yhdistykset perustivat kuitenkin pieniä rauhoitusalueita. Vuodesta 1903 lähtien valtion metsiä hoitava metsähallitus rauhoitti hakkuilta useita koskemattomia metsäalueita – niin sanottuja säästömetsiä – ja perusti omilla päätöksillään kansallis- ja luonnonpuistoja jo ennen luonnonsuojelulain säätämistä (Mäkelä 1997: 226–227). Vuonna 1907 hakkuiden lisääntyttyä nimitettiin suojametsäkomissio arvioimaan Pohjois-Suomen tilannetta, mutta ehdotuksia suojelualueiden perustamisesta ja pienempien alueiden rauhoittamisesta ei toteutettu ennen maan itsenäistymistä. Komitean laatima mietintö oli silti merkittävä edistysaskel luonnonsuojelussa, sillä sen myötä keskustelu suojelualueista siirtyi tieteellisiltä piireiltä valtiolliselle tasolle. (Myllyntaus 1991: 328; Muittari 1997: 29–34; Rytteri 2006: 69–71.)

Tieteelliset seurat olivat edelleen aktiivisia suojelukysymyksessä, ja Societas pro Fauna et Flora Fennica -seuran vuonna 1917 tekemä esitys luonnonsuojelulain säätämisestä osoittautui lopulta menestykselliseksi. Laki hyväksyttiin vuonna 1923 pitkällisen valmistelun jälkeen (Muittari 1997: 40–47). Lakia koskevan esityksen mukaan alkuperäistä luontoa olisi säilytettävä tieteen hyödyksi, tulevien sukupolvien opiksi ja sivistyksen edistämiseksi. Säilyttämistavoitteen vuoksi nimenomaan suojelualueet olivat laissa erityisen tärkeitä. Eduskunnan laki- ja talousvaliokunta kirjoitti lakiehdotuksesta mietinnön, jossa käytettiin ensimmäisen kerran rinnakkain luonnon- ja kansallispuiston käsitteitä. Luonnonpuistojen katsottiin palvelevan ensisijaisesti tieteellisiä tutkimustarkoituksia, minkä vuoksi niiden käyttö- ja liikkumisrajoitukset olivat erittäin tiukat. Kansallispuistot sen sijaan käsitettiin myös virkistys- ja matkailukohteiksi – yleisiksi nähtävyyksiksi. Laki- ja talousvaliokunta totesi Ragnar Hultin sanoja mukaillen, että kansallispuistot on tarkoitettu huviksi ja hyödyksi kaikille kansalaisille, niillä tulee olla nähtävyyssarvoa ja niiden tulee olla helposti saavutettavissa. (Muittari 1997: 44; Rytteri 2005: 6.)

Luonnonsuojelulaissa puhuttiin yleisistä ja erityisistä luonnonsuojelualueista. Lain (71/1923: 1 §) mukaan erityinen suojelualue voitiin muodostaa ”luonnonkauniin tai muuten luontonsa puolesta huomattavan paikan säilyttämiseksi vastaisuutta varten sellaisenaan taikka jonkin eläin- tai kasvilajin rauhoittamiseksi”. Puistojen perustamislajeissa käytettiin näistä alueista kansallispuisto-nimitystä ja yleisistä suojelualueista luonnonpuisto-nimitystä. Muiden Pohjoismaiden rinnalla Suomi oli ensimmäisiä maita luonnonsuojelulainsäädännön kehittämisessä, vaikka lakisäätteisten suojelualueiden perustamiseen kului vielä aikaa.

Luonnonsuojelu oli siten saanut aatteena painoarvoa, mutta sitä ei vielä pidetty talous- ja yhteiskuntaelämän kannalta merkityksellisenä ilmiönä Suomessa. Metsäammattilaisten ja luonnonsuojelijoiden välille ei syntynyt todellisia konfliktitilanteita, sillä suojelu perustui yksittäisten luonnonsaarekkeiden säilyttämiseen. Luonnonsuojelu käsitettiin osaksi metsänhoitajaammattikunnan toimenkuvaa. Teollistumisen aikakaudella 1920–30-luvulla panostettiin koskien rakentamiseen ja muuhun luonnon taloudelliseen hyödyntämiseen ja metsäteollisuuden etua alettiin pitää yhä selvemmin kansakunnan etuna. Suomesta muodostuikin vähitellen metsäteollisuuden varassa pyörivä ”metsäsektoriyhteiskunta”. (Mikkeli 1992: 208–212; Pekurinen 1997: 150–151.)

Luonnonsuojelukeskustelua käytiin teollisuuskehityksen varjossa; muun muassa matkailijayhdistykset ja metsästysseurat olivat kiinnostuneita alkuperäisen luonnon säilyttämisestä. Esimerkiksi Suomen Matkailijayhdistyksen puheenjohtaja, professori Theodor Homén otti luonnonsuojelun ja erityisesti Imatran koskien säilyttämisen puolesta kantaa vuonna 1920 Matkailijayhdistyksen aikakauskirjassa (Palmgren 1922: 310–313). Myös kunnat osallistuiivat luonnonsuojeluun, sillä tärkeiden matkailukohteiden vaaliminen oli niille osa identiteettiä, jonka kehittämiseen oltiin valmiita sijoittamaan julkisia varoja 1920-luvulla. Esimerkiksi Kuopion Puijo ja Hämeenlinnan Aulanko olivat kunnallisia suojelukohteita, joissa sallittiin virkistyskäyttö ja hoidettiin metsiä esteettisten ja maisemallisten periaatteiden mukaisesti. (Leino-Kaukiainen 1994: 47.)

Samalla kun hallinnollinen luonnonsuojelu otti ensiaskeleitaan Suomessa, matkailusektorilla tapahtui suuria muutoksia. Ensimmäisen maailmansodan jälkivaikutusten laannuttua matkailu kasvoi paikallisesta ilmiöstä maailmanlaajuiseksi joukkoilmiöksi. Ulkomaanmarkkinointi oli Suomessa voimakasta, ja maahan onnistuttiinkin houkuttelemaan aiempaa enemmän ulkomaalaisia matkailijoita. Suomen vetovoimatekijöinä pidettiin muun muassa retkeily-, kalastus- ja talviurheilumahdollisuuksia. Suomessa 1920- ja 30-lukujen jälkipuoliskot olivat talouden kehittymisen kannalta hyviä aikoja. Suomalaisen elintaso ja kulutustaso nousivat merkittävästi, ja kaupunkien vaurauden nopea kasvu ja nykyaikaistuminen alkoivat vähentää yhteiskunnan maa-seutuhenkisyyttä (Myllyntaus 1992: 43–45). Matkailusta tuli mahdollista muillekin kuin kaikkein varakkaimmille ihmisille, mikä loi hyvät edellytykset erityisesti kotimaanmatkailun kehittymiselle. Suomen itsenäistymisen ja talvisodan välisenä aikana matkailu eli kukoistuskauden, jonka aikana muodostettiin uudenaikaisen matkailun perusrakenne. Kotimaanmatkailun ensimmäinen nousukausi alkoi 1920-luvun lopulla, ja matkailu vilkastui jälleen pulakauden jälkeen vuodesta 1935 alkaen. (Hirn & Markkanen 1987.)

Myös vapaa-ajan retkeily ja luonnon virkistyskäyttö käynnistyivät Suomessa laajamittaisemmin ja organisoidusti 1920–30-luvulla. Nousevan kansallistunteen lisäksi luonnon matkailullisen merkityksen kasvun taustalla

vaikuttivat poliittiset syyt. Vuoden 1918 kansalaissodan jälkeen suomalaista yhteiskuntaa rakennettiin yhtenäiseksi kansakunnaksi; yhtenäisyyttä korostettiin myös matkailuorganisaatioissa sekä matkailukirjallisuudessa ja -esitteissä. Lisäksi Petsamon alue liitettiin Suomeen vuonna 1920, ja siitä tuli yksi suosituimmista matkailukohteista. Lapin ja Saamen kulttuurin matkailullinen merkitys kasvoi jälleen. (Hirn & Markkanen 1987; Saarinen 2000c: 98–99.) Perifeerisen Pohjois-Suomen lisäksi nationalistinen kiinnostus suuntautui Karjalaan – kuten Laatokalle, Kannakselle ja Raja-Karjalaan – joka oli keskeinen osa kansallista maisemakuvastoa (Raivo 1998: 22–25; Häyrynen 2005: 169–177). Matkailupropaganda hyödynsi kansallisia maisemasymboleja, kunnes se alkoi 1930-luvulle tultaessa eriytyä yhä selvemmin omaksi, kansainvälisten mallien mukaiseksi kaupalliseksi maisemakuvastokseen (Häyrynen 2000: 43).

Kolinkin matkailijamäärät nousivat 1930-luvulla aiempaa voimakkaammin, ja matkailua kehitettiin muun muassa panostamalla talvikauteen. Vuonna 1937 rakennettiin syöksy- ja pujottelurinne sekä leirintäalue, ja kaksi vuotta myöhemmin avattiin hiihtohissi. Koli ei ollut enää riippuvainen vain lähiseudun ja kesäajan viikonloppumatkailusta: vuosittaiset kävijämäärät nousivat runsaaseen 7 000 matkailijaan. Kolin matkailuun uskottiin vahvasti ja aluetta pyrittiin jokseenkin määrätietoisesti kehittämään suurempia matkailijamääriä palvelevaksi matkailukeskittymäksi. Sodan syttyminen katkaisi kuitenkin kehityksen, ja Kolin – kuten muidenkin kohteiden – matkailu taantui runsaaksi kahdeksikymmeneksi vuodeksi. (Saarinen & Lovén 2000: 142.)

Lähes kuusikymmentä vuotta kestänyt keskustelu lakisääteisten luonnonsuojelualueiden perustamisesta johti lopulta tuloksiin jo ennen sota-aikaa. Monivaiheisen lainsäädäntöprosessin jälkeen vuonna 1938 valtion maille perustettiin neljä kansallispuistoa (erityistä luonnonsuojelualuetta) ja kuusi luonnonsuojelualuetta (yleistä luonnonsuojelualuetta), jotka määrättiin Metsätutkimuslaitoksen hallintaan (ks. Rytteri 2005). Metsätieteellinen tutkimuslaitos oli perustettu vuonna 1918 metsähallituksen valvomaksi yksiköksi, jolle erotettiin metsähallituksen maista omat alueet. Laitoksen siirtyessä vuonna 1929 suoraan maatalousministeriön alaisuuteen koealueet jäivät Metsätutkimuslaitoksen hallintaan. Laitoksen nimenmuutos tapahtui järjestelyn yhteydessä. (Mäkelä 1997: 227.)

Esikuvana luonnonsuojelualueiden perustamisessa käytettiin erityisesti ruotsalaista toimintamallia (ks. Mels 1999). Kansallis- ja luonnonsuojelujen perustamista edelsi poliittinen kiista, jossa määriteltiin luonnonsuojelun yhteiskunnallista merkitystä ja käytännön toteutuksen ehtoja. Suojelualueiden vastustus johtui erityisesti paikallisten asukkaiden oikeuksien loukkaamisen pelosta. Suomessakaan luonnonsuojelulla ei silti haluttu rajoittaa merkittäviä kansantaloudellisia hankkeita, mikä otettiin huomioon suojelualueiden sijoittamisessa: luonnon- ja kansallispuistot perustettiin pääasiassa maan pohjoisosaan. Keskustelussa nostettiin jo tuolloin esille taloudelliset hyödyt, joita

suojelusta voisi tulla paikallisille asukkaille matkailuliikenteen lisääntytyä. (Rytteri 2005; ks. Kalliola 1941: 17.) Kansallispuistoja suunniteltaessa pyrittiin myös selvittämään matkailun kannalta välttämättömät toimenpiteet, kuten liikenne- ja majoituskysymykset (Muittari 1997: 47–56). Uusista puistoista laadittiin opaskirjoja sekä luontokuvauksia, ja niissä työskenteli varti-joita (Perttula 2006: 54).

Kansallis- ja luonnonpuistojen perustamisen saavutuksesta ei kuitenkaan saatu nauttia pitkään. Talvi- ja jatkosodan sekä niitä seuranneiden alueluovutusten jälkeen Suomeen perustetusta kymmenestä luonnonsuojelualueesta vain Pallas-Ounastunturin ja Pyhätunturin kansallispuistot sekä Mallan ja Pisavaaran luonnonpuistot jäivät Suomelle. Samalla opastustoiminta puistoissa hiipui (Perttula 2006: 54).

Vuonna 1938 perustettiin pääasiassa metsänhoitajista ja muista kouluteuista koostuva Suomen Luonnonsuojeluyhdistys, jonka tehtävät keskittyivät alkuvaiheessa klassiseen luonnonsuojeluun tieteellisine, esteettisine ja eettisine näkökohtineen (Järvikoski 1993: 23–29; Pekurinen 1997: 155–158). Luonnonsuojelun näkökulma henkilöityi 1940–50-luvulla vahvasti kahteen mieheen: kasvitieteen professoriin Niilo Söyrinkiin sekä valtion luonnonsuojelunvalvojaan, maantieteilijä Reino Kalliolaan. Uuden yhdistyksen perustajajäsenet alkoivat pohtia luonnonsuojelun tehtäviä entistä syvällisemmin ja linjasivat samalla kansallispuistojärjestelmän kehitystä. Luonnonsuojelun toiminnallisiksi osa-alueiksi määriteltiin tutkimuksellinen, kulttuurinen, sosiaalinen ja taloudellinen merkitys. Tutkimuksellinen ja taloudellinen merkitys olivat kiinteässä yhteydessä toisiinsa. Kulttuurisella merkityksellä tarkoitettiin sivistysvaltion velvollisuutta säilyttää näytteitä alkuperäisestä luonnosta: kansan identiteetin ja kulttuurievoluution tuntemisen uskottiin edellyttävän luonnonympäristön menneisyyden tuntemista. Sosiaalisen luonnonsuojelun käsitteellä viitattiin lähinnä luonnon virkistyskäyttöön. (Kalliola 1941; Söyrinki 1943.)

Luonnonsuojeluyhdistyksessä pyrittiin lisäämään aatteen kannatusta, mihin otettiin mallia Ruotsista. Siellä oli painotettu 1930-luvulta lähtien ihmiskeskeistä näkökulmaa. Luonnonsuojelun sisältöä pyrittiin siten Suomessakin avartamaan kulttuurimaiseman suojeluun ja luonnon virkistyskäyttöön. (Leino-Kaukiainen 1997: 175.) Suojelukohteet ja muut virkistysalueet tarjosivat luonnosta vieraantuneille kaupunkilaisille mahdollisuuden virkistäytyä luonnossa ja palata jälleen uusin voimin työhön yhteiskuntaa hyödyttämään (Söyrinki 1954: 286–291). Matkailu oli alkanut elpyä Suomessa jo melko nopeasti sotien jälkeen, vaikka Petsamo ja muita tärkeitä matkailualueita menetettiin sekä Lappi tuhottiin. Lappi silti korvasi pitkälti menetetyn Karjalan merkityksen kansallisena symbolikohteena, ja jälleenrakennuksen jälkeen Lapin matkailu alkoi palata entiseen loistoonsa. (Hirn & Markkanen 1987: 330–334; Häyrynen 1997: 108–109.) Kansallispuistojen kävijämäärät olivat silti yhä melko vähäisiä.

Luonnonsuojeluyhdistyksessä nähtiin luonnolla olevan itseisarvoa, mutta yhdistyksen mukaan ”*luontoa ei kuitenkaan suojella ja hoideta vain sen itsensä takia, vaan myös ja ennen kaikkea ihmisten hyväksi, kansamme hyödyksi, hyvinvoinniksi ja iloksi*” (Pekurinen 1997: 162). Luonnon suojeleminen ensisijaisesti ihmistä varten pysyi suojelun lähtökohtana 1960-luvulle asti. Vähäisistä muutoksista huolimatta suomalainen luonnonsuojelujajattelu oli säilynyt vuosisadan alusta lähtien peruslinjoiltaan samana. Sotien jälkeiselle aikakaudelle oli ominaista luonnonsuojeluun liittyvän harrastustoiminnan ja vapaaehtoistyön lisääntyminen. Vaikka valistustyö oli aktiivista, suojeluliikkeen kannatus kasvoi melko hitaasti ennen 1960-luvun loppupuolta. Luonnonsuojelu vakiinnutti asemansa Suomen aatteellisessa kentässä, mutta sillä ei ollut vielä selvää vaikutusta yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. (Järvikoski 1984: 167–168.)

Sotien ja suojelualuemenetysten jälkeen Suomessa ryhdyttiin suunnittelemaan uusien kansallis- ja luonnonpuistojen perustamista, jotta saataisiin toimiva sekä eri luonto- ja maisematyypit kattava luonnonsuojelualueverkosto. Yhtenä tärkeänä perusteena oli asutustoiminnan voimakas laajeneminen, joka pienensi valtion metsäalaa varsinkin Etelä-Suomessa. Vuonna 1956 perustettiin lopulta kaksitoista luonnonpuistoa ja seitsemän kansallispuistoa metsähallituksen maille. (Leino-Kaukiainen 1997: 174, 180–181.) Useimmissa puistojen sijaintikunnissa paikallinen väestö suhtautui hankkeisiin myönteisesti ja piti niiden matkailullista merkitystä tärkeänä (Rytteri 2006: 86–88). Menetettyjä Karjalan maisemia, Paanajärveä ja Tolvajärveä, kompensoivat uudelle rajalle perustetut Oulangan ja Petkeljärven kansallispuistot (Häyrynen 1997: 109).

4.1.4. Yhteenveto: matkailun asema varhaisessa luonnonsuojelussa

Klassisen luonnonsuojelun aikakausi vallitsi Suomessa 1960-luvun lopulle asti. Luonnonsuojelua perusteltiin ennen kaikkea kansallisen kulttuuriperustan säilyttämisellä, esteettisillä syillä ja tieteellisen tutkimuksen tarpeilla – suojelualueiden historiallista syntyideologiaa ei voi pelkistää vain yhteen näkökulmaan. Yhtäältä luonnonsuojelun motiivina oli pyrkimys heijastaa kansallisia arvoja kulttuurisesti määritellyn luonnon kautta, toisaalta pyrittiin alkuperäiseksi luokitellun luonnon säilyttämiseen. Uhkina luonnolle pidettiin teollistumista, sivistystä ja kulttuuria yleensä sekä erityisesti maataloutta (Nieminen & Saaristo 1998: 76).

Matti Niemisen ja Kimmo Saariston (1998: 74–76; ks. Sairinen 2000: 72–73) mukaan luonnonsuojelulain säätämisen aikaan 1920-luvulla – ja koko klassisen luonnonsuojelun aikakaudella – luonto käsitettiin jokseenkin selvärajaiseksi ”jossakin tuolla” sijaitsevaksi ja hallittavissa olevaksi koko-

naisuudeksi. Luonnonsuojelun lähtökohtana oli ajatus ihmisen vaikutuksen ulkopuolella olevasta alkuperäisestä luonnosta, ja suojelukohteet olivatkin selkeästi rajattavia alueita, ”silleenjätettyjä” ekologisia reservaatteja. Ne olivat ikään kuin taloudellisesta ja sosiaalisesta ympäristöstään irti repäistyjä saarekkeita. Yhteiskunnallisen kehityksen ja luonnonvalloituksen vastapainoksi haluttiin säilyttää edes pieni, taloudellisesti merkityksetön osa koskemattomaksi mielletystä luonnosta (ks. Lehtinen 1991). Luonnonsuojelu ymmärrettiin alisteiseksi ihmisen hyvinvoinnille: suojelutoimet eivät saaneet aiheuttaa suurta vahinkoa taloudelliselle toiminnalle tai loukata yksityisen etua ja oikeutta (Rytteri 2005: 13; 2006: 87–88). Luonnonsuojelu oli siten marginaalinen, taloudellista kehitystä täydentävä tekijä. Se ei vielä häirinnyt kovinkaan monen ryhmän intressejä, joten siihen suhtauduttiin yleensä myönteisesti (Järvikoski 1984: 165). Tämä luonnon ulkoistamiseen ja objektivointiin perustuva suojeluaste heijastaa luvussa 2.2. esiteltyä modernia länsimaista luontoajattelua (ks. Mels 1999: 14–15).

Luonnonsuojelulain säätämisen aikaan luonto oli luonnon muistomerkkejä, kauniiksi miellettyjä maisemia ja kohteita: laissa (71/1923: 1 §) pyrittiin säilyttämään ”luonnonkauniita” tai ”muuten luontonsa puolesta huomattavia paikkoja”. Tämä ilmentää esteettisten näkökohtien merkitystä varhaisessa luonnonsuojelussa.

Luontoa haluttiin myös säilyttää ”vastaisuutta varten”, mikä viittaa luonnon suojelemiseen jälkipolvia varten ja tieteen hyväksi (Nieminen & Saaristo 1998: 75). Suomen alkuperäisten piirteiden ja lajien säilyttäminen ymmärrettiin juuri itsenäistyneen kansakunnan isänmaalliseksi velvollisuudeksi tulevia polvia kohtaan, ja sitä pidettiin sivistysvaltion tehtävänä. Luonnonsuojelulain yhtenä taustatekijänä vaikuttikin itsenäistyminen Venäjältä ja sen tuoma uusi riippumattomuus (Nieminen & Saaristo 1998: 73). Luonnonsuojelu perustui ajatukseen ihmisen ykseydestä luonnon kanssa: kansallishenkeä nostatettiin yhdistämällä tietty maisema tiettyyn kansaan (ks. Mels 1999: 14–15). Kuten Yhdysvalloissa, suojelualueet olivat Suomessa pitkälti kulttuurinationalismin tuotteita ja kansallisia monumentteja. Patrioottisiin tavoitteisiin viittaa jo kansallispuisto-nimitys, joka muun muassa Yhdysvaltojen (*national park*) ja Ruotsin (*nationalpark*) tavoin otettiin käyttöön Suomessa. Suojelualuehankkeilla siis rakennettiin omaa kansallista identiteettiä ja pyrittiin nostamaan Suomi muiden kulttuurikansojen joukkoon (Rytteri 2005: 4). Teollistumisesta seuraava sivistyminen ja vaurastuminen nähtiin jopa edellytykseksi sille, että kansakunnalla oli varaa ja tarvetta suojella luontoaan (Mikkeli 1992: 211).

Sivistykselliset, kansallisen identiteetin muodostamiseen liittyvät tavoitteet yhdistivät luonnonsuojelua ja matkailua, joita käytettiin Suomen itsenäistymiskehitystä palvelevina ideologisina välineinä. Luonnonsuojelulla nähtiin olevan kansalaisille huomattava sivistyksellinen merkitys, sillä tärkeä suojelun peruste oli oppimisen, sivistyksen ja ihailun mahdollistuminen

(Nieminen & Saaristo 1998: 82). Luonnon arvojen tuntemuksen uskottiin lisäävän kansan sivistystä. Myös kotimaanmatkailulla katsottiin olevan isänmaallinen kasvatustehtävä, ja se oli osa kansalaisten sosiaalistumisprosessia uuteen valtioon (Hirn & Markkanen 1987: 214).

Aina 1800-luvulta 1960-luvun lopulle asti ulottuneella ajanjaksolla luonnonsuojelun ja matkailun välinen vuorovaikutussuhde oli varsin kiinteä Suomessa (Sievänen 1998; Saarinen ym. 2000: 5; Sorsa 2004b: 34–38). Jo 1800-luvulla ennen aatteellisen suojelukeskustelun alkua alettiin rauhoittaa luontokohteita maisemallisista ja matkailullisista syistä. Esimerkiksi Suomen Matkailijayhdistyksen tavoitteet luonnonkauneuden säilyttämiseksi yhdistyivät usein suojelun intresseihin. Ensimmäiset kansallispuistot käsitettiin koko kansan nähtävyyksiksi, ja ne perustettiin esteettisesti arvokkaisiin kohteisiin, joilla oli jo ennestään jonkinlaista matkailutoimintaa. Pallas-Ounastunturin ja Pyhätunturin kansallispuistoihin myös sallittiin matkailurakentamista. Vaikka aatteelliset kriteerit olivat luonnonsuojelussa etusijalla, hankkeen kannatuksen uskottiin lisääntyvän osoittamalla muun muassa matkailun kasvusta koituvia taloudellisia hyötyjä (Rytteri 2005: 13). Kansallispuistojen lisäksi nähtävyyksinä toimivat luonnonmuistomerkit, jotka olivat erikoisia tai tieteelle merkityksellisiä luonnonmuodostumia.

Luonnon virkistyskäytön kasvaessa kansallispuistojen merkitystä virkistysalueina alettiin korostaa yhä enemmän eksplisiittisesti, joskaan luonnossa virkistäytyminen ei ollut vielä levinnyt koko kansan harrastukseksi eikä sen suunnitteluun juuri panostettu puistoissa (Perttula 2006: 21–22). Luonnonsuojelun ja matkailun uskottiin tukevan ja hyödyttävän toisiaan, sillä varhaisia nähtävyyksiä rauhoitettaessa ja kansallispuistoja perustettaessa ajateltiin alueiden suojelua muulta maankäytöltä. Luonnonsuojelun alueiden muodostamista perusteltiin myös järjestämättömän matkailuliikenteen aiheuttamien haittojen vähentämisellä (ks. Rytteri 2005: 11).

Vaikka maisemalliset ja matkailulliset tekijät vaikuttivat Suomen ensimmäisten luonnonsuojelun alueiden perustamiseen, kiinnitettiin alueiden matkailu- ja virkistyskäyttöön selvästi vähemmän huomiota kuin esimerkiksi Pohjois-Amerikassa. Yhdysvalloissa kansallispuistoihin suuntautuvaa matkailua edistettiin voimakkaasti alusta asti ja puistoihin rakennettiin runsaasti matkailijoita palvelevaa infrastruktuuria (ks. Boyd & Butler 2000). Sen sijaan Suomessa puistojen käyttö- ja liikkumisrajoitukset olivat – ja ovat edelleen – verrattain tiukat, mihin syynä on pidetty muun muassa suojelun aluehankkeiden käsittelyn akateemisuutta ja luonnontieteellistä näkökulmaa (Borg & Ormio 1978: 48–49). Tieteellisyyden korostumisen on uskottu olleen syynä myös siihen, että luonnonsuojelu pysyi Suomessa pääasiassa vain pienen asiantuntijapiirin harrastuksena (Linkola 1941: 11–12). Varhaista luonnonsuojeluliikettä onkin pidetty sekä poliittisesti passiivisena että elitistisenä (Massa 1994: 135). Yhdysvalloissa sen sijaan haettiin kansalaisilta

tukea suojelutavoitteille korostamalla voimakkaasti kansallispuistojen virkistys- ja matkailukäyttöä.

Suomessa suhtautuminen matkailuun luonnonsuojelualueilla ei ollut pelkästään myönteistä, sillä myös matkailun aiheuttamat ympäristöhaitat nostettiin esille. Esimerkiksi Suomen ensimmäinen luonnonsuojeluvalvoja Rolf Palmgren (1922: 35, 209) suhtautui kriittisesti liikenneyhteyksien kehittämiseen suojelualueille: ”*Vaaran luonnonkauniiden paikkojen alkuperäisen luonnon säilymiselle muodostaa nykyaikainen matkailuliikenne.*” Palmgren (1922: 216) ei rinnastanut Suomen Matkailijayhdistyksen suojelemissa kohteita varsinaisiin luonnonsuojelualueisiin: edelliset toimivat suuren yleisön virkistyskohteina, kun taas jälkimmäisissä tulisi hillitä liiallista matkailijatulvaa. Myös metsähallituksen pääjohtajana myöhemmin toiminut A. K. Cajander erotti vuosisadan vaihteessa tieteelliseen käyttöön tarkoitettuja varsinaiset luonnonpuistot ensisijaisesti matkailukäyttöön tarkoitetuista ”huvittelupuistoista”, joissa ei pystytä pitämään yllä alkuperäistä luontoa (Mikkeli 1992: 208). Professori J. A. Palmén puolestaan sisällytti vuonna 1905 kirjoittamassaan artikkelissa matkailun niihin menettelytapoihin, joilla ihminen voi aiheuttaa luonnolle vahinkoa (Järvikoski 1984: 164).

4.2. Matkailun ja luonnonsuojelun kiinteän vuorovaikutuksen heikkeneminen

4.2.1. Klassisesta luonnonsuojelusta ympäristönsuojeluun

Sotien jälkeen suomalaisessa yhteiskunnassa elettiin uudelleenrakentamisen ja taloudellisen kasvun edistämisen aikaa. Erityisesti metsätaloudella oli suuri kansantaloudellinen ja työllistävä merkitys (ks. Rytteri 2004). Luonto oli valjastettu jälleenrakennuksen käyttöön. Voimakkaasta teollistumiskehityksestä seurasi myös ympäristömuutoksia (ks. Reunala & Heikinheimo 1987; Massa 1994; Sairinen 2000: 109–111). Samaan aikaan luonnonsuojelun tehtäväkenttää alettiin jäsentää uudelleen ulkomailta saadun esimerkin mukaisesti. Alkuperäisen luonnon säilyttämisen lisäksi ryhdyttiin puhumaan saastumisen ehkäisemisestä sekä luonnonvarojen suojelusta ja hoidosta. Metsän puuntuotannollisen tehostamisvaatimuksen seurauksena luonnontieteilijöiden ja metsäammattilaisten läheinen yhteistyö alkoi rakoilla 1950-luvulla, ja lopulta koskiensuojelusta muodostui vakava kiistakysymys luonnonsuojeluyhdistyksen ja talouselämän välillä (Leino-Kaukiainen 1997: 182).

Lopullisesti luonnonsuojelua ajattelun perusteissa tapahtui merkittävä muutos 1960-luvun lopulta lähtien, kun huoli ihmiskunnan tulevaisuudesta kas-

voi. Luonnonsuojeluliikkeen oli muutettava linjaansa, sillä klassinen suoje-
luideologia ei enää pystynyt vastaamaan yhteiskunnan muuttuneisiin olosu-
hteisiin (Myllyntaus 1991: 330). Modernin ympäristötietoisuuden syntyä on
nimitetty ympäristöliikkeen ensimmäiseksi aalloksi (Rannikko 2003:
161). Usko rajattomaan taloudelliseen kasvuun ja jatkuvaan edistykseen
alettiin kyseenalaistaa ja luonnossa näkyviä taloudellisen toiminnan vaiku-
tuksia arvioitiin yhä kriittisemmin. Luontoa ryhdyttiin tarkastelemaan inhi-
millisen olemassaolon välttämättömänä perustana ja luonnonsuojelua kysy-
myksenä luonnonvarojen käytöstä. Passiivisesta luonnon säilyttämisestä
alettiin siirtyä aktiiviseen hoitoon, ja kulttuuriharrastuksenomainen klassinen
luonnonsuojelu laajeni siten kokonaisvaltaisemmaksi ympäristönsuojeluksi.
Luonnonsuojelua ei voinut enää rajata omalle lohkolleen vain joidenkin al-
kuperäisen luonnon osien säilyttämiseksi ja lajien rauhoittamiseksi, vaan sen
oli ulotettava kaikkeen yhteiskunnalliseen toimintaan. Luonnonsuojelun
painopiste siirtyikin ihmisen käyttämän ympäristön ongelmiin, kuten ympä-
ristömyrkköjen ja vesienpuhdistuksen teemoihin. Ympäristökysymykset alettiin
ymmärtää yhtenä kokonaisuutena ja yhteiskunnallisena ongelmana, jonka
havainnoinnissa kiinnityttiin tiukemmin ekologiseen tietämykseen. (Leino-
Kaukiainen 1997: 182–192; Pekurinen 1997: 163–165; ks. Järvikoski 1984;
Leino-Kaukiainen 1994; Sairinen 2000; Laine & Peltonen 2003.)

Ympäristönsuojelun käsitteen käyttöönotto ei syrjäyttänyt luonnonsuoje-
lu-termiä, mutta luonnonsuojelulla tarkoitettiin tämän jälkeen yleensä vain
yhtä ympäristönsuojelun osa-aluetta (ks. Leino-Kaukiainen 1997: 191–192).
Luonnonsuojelualueverkoston määrätietoinen kehittäminen aloitettiin Suo-
messä 1970-luvun lopussa, kun ryhdyttiin laatimaan vallitseviin luontotyyppi-
peihin ja elinympäristöihin perustuvia kansallisia suojeleohjelmia. Näin
tavanomaisempi luonto, kuten suot, vahvisti paikkaansa luonnonsuojelussa
ja suojeleusta tuli laaja-alaisempaa ja järjestelmällisempää.

Moderni ympäristöliike syntyi Suomessa hieman myöhemmin kuin muu-
alla Länsi-Euroopassa. Uusi ympäristötietoisuus levisi aluksi erityisesti tut-
kija- ja opiskelijapiireissä. Nuori sukupolvi kritisoi alkuperäisluonnon osien
säilyttämiseen tähtäävää luonnonsuojelua, joka oli aatetaustaltaan epäpoliit-
tista ja konservatiivista. Luonnonsuojelun tavoitteiden ja keinojen uudistu-
minen johtikin organisaatiomuutoksiin Suomen Luonnonsuojeluyhdistykses-
sä 1960-luvun lopulla. Uuden radikaalin suuntauksen nuoret edustajat ”val-
tasivat” yhdistyksen johtokunnan, ja siten luontoharrastuksen edistämisen
sijaan kasvoi pyrkimys yhteiskunnalliseen ja poliittiseen vaikuttamiseen.
Vuonna 1969 Suomen Luonnonsuojeluyhdistys lopetti toimintansa ja sen
työtä jatkoi Suomen luonnonsuojeluliitto paikallisjärjestöineen. Järjestön
jäsenmäärä kasvoi nopeasti 1970-luvulla. Samalla ympäristökysymykset
”demokratisoituivat” eivätkä olleet enää vain tiedemiesten ja muiden ammat-
tilaisten huolenaiheena. 1970-luvun alkuvuosien innostuksen jälkeen ympä-

ristöasiat jäivät kuitenkin pian sivuun yhteiskunnallisessa keskustelussa. (Järvikoski 1984: 169–172; Leino-Kaukiainen 1997: 187–190.)

Modernin ympäristöliikkeen toiseksi aalloksi ja kukoistuskaudeksi on nimetty 1980-luvun vaihdetta, jota luonnehtii kansalaistoiminnan ja elämäntavan kritiikin aikakausi (Rannikko 2003: 161). Tuolloin lukuisat ruohonjuuritason kansalaisryhmät, kuten Kojjärvi-liike, vastustivat suoralla toiminnalla ympäristöä pilaavia hankkeita sekä nostivat esille kulutusyhteiskunnan kritiikin, kansainvälisen solidaarisuuden ja kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien tärkeyden. Useissa konflikteissa paikalliset asukkaat vastustivat luonnon tehokäyttöä luonnonsuojelijoiden rinnalla. (Järvikoski 1984: 171–172; Rannikko 2003: 165–168.)

Luonnonsuojelun uudet pyrkimykset koskivat myös metsien käyttöä, ja metsätalouden uutena tavoitteena tuotiin esille metsien moninaiskäyttö. Kasvaviin virkistystarpeisiin haluttiin kiinnitettävän huomiota myös talousmetsissä, joiden käyttö oli huomattavasti tehostunut sotien jälkeisellä aikakaudella (Rytteri 2006: 104–105). Metsätalouden edustajat uskoivat nimenomaan metsien talouskäytön edistävän moninaiskäyttöä, sillä hoidetut ja siistit talousmetsät soveltuivat heidän mielestään hyvin virkistyskäyttöön. Metsätalouden suuren kansantaloudellisen ja työllistävän merkityksen vuoksi jo perustettuja luonnonsuojelualueita laajempia metsäalueita ei katsottu voitavan jättää taloudellisen käytön ulkopuolelle. (Leino-Kaukiainen 1997: 193–201.) Luonnonsuojeluliikkeen uudistunut, tehometsätaloutta avohakuineen ja soiden ojituksineen kiivaasti kritisoiva linja johti lopulta voimakaisiin kiistoihin metsätalouden edustajien kanssa (Reunala & Heikinheimo 1987: 43–60; Rytteri 2006: 106–109). Ympäristöliikkeen nousun ja metsätalouden tehostumisen lisäksi kasvava luonnon virkistyskäyttö vaikutti ristiriitojen syntyyn (Mikkeli 1992: 212). Metsänhoitajat menettivät asemansa suojeluliikkeen johdossa, ja metsäammattilaisten ja luonnonsuojelijoiden läheinen suhde muuttui välirikoksi. Metsäpolitiikassa metsien kansantaloudelliset, tehometsätalouteen perustuvat merkitykset säilyivät edelleen etusijalla. Metsätalouden työllistävyys alkoi kuitenkin vähentyä rajusti muun muassa koneellistumisen seurauksena (Rytteri 2004: 58–65).

Kiivas keskustelu tehometsätalouden haitoista, monikäytön eduista, Lapin metsien käsittelystä ja suojeluvaatimuksista vaimeni 1970-luvun lopulla. Metsänkäsittelyssä alettiin vähitellen siirtyä varovaisempiin menetelmiin ja tehometsätaloutta ryhdyttiin arvostelemaan myös metsäalan sisällä. Virallisesti metsällä tunnustettiin olevan muitakin kuin taloudellisia arvoja, kun vuonna 1985 julkistetun Metsä 2000 -ohjelman peruslinjaksi tuli metsän eri käyttömuotojen kehittäminen eli monikäyttö. Puun tuottaminen kansantalouden tarpeisiin säilyi silti tärkeimpänä käyttömuotona. Matkailua ei tarkasteltu ohjelmassa erillisenä metsänkäyttömuotona, mutta se mainittiin metsiä hyödyntäväksi elinkeinoksi (ks. Hytönen 2002: 185). Luonnonsuojelijat suhtautuivat kriittisesti metsäammattilaisten monikäyttöajatuksen sisältöön

ja merkitykseen, mikä ilmeni 1980-luvulla useissa suoran toiminnan metsäkiistoissa. (Reunala & Heikinheimo 1987: 68–85; Leino-Kaukiainen 1997: 210–214.)

Ympäristöpolitiikan institutionalisoituminen käynnistyi, kun ympäristönsuojelu tuli mukaan politiikkaan 1960-luvun lopulla. Ympäristöhallintoa ja -lainsäädäntöä kehitettiin Suomessa 1970–80-luvulla, joskin vastustuksen vuoksi ympäristöministeriön perustaminen ja keskeisten lakien säätäminen viipyivät. 1980-luvun vaihteen liikehdintä nosti ympäristökysymykset lopullisesti politiikkaan ja joudutti muuan muassa ympäristöministeriön perustamista (Rannikko 2003: 167). Ministeriö aloitti toimintansa vuonna 1983. Kun huomio keskittyi ihmisen elinympäristön pilaantumiseen ja muihin ympäristönsuojelun kysymyksiin, perinteinen luonnonsuojelu jäi väistämättä hieman taka-alalle. Se muodostui kuitenkin lopulta Suomen luonnonsuojelu-liiton tärkeimmäksi toiminta-alueeksi. Lähtökohtana pidettiin luonnon suojelua sen itseisarvon vuoksi ja luonnon suojeleminen ymmärrettiin elämän suojelemiseksi. (Järvikoski 1984: 169–173; Leino-Kaukiainen 1997: 202–206.)

4.2.2. Matkailunäkökulmat 1970-luvun kansallispuistokeskustelussa

Sotien jälkeinen laaja yhteiskunnallinen rakennemuutos vaikutti merkittävästi matkailun kehittymiseen Suomessa. Teollistumisen ja kaupungistumisen seurauksena 1960–70-luvulla suomalaisten vapaa-ajan määrä lisääntyi ja elintaso nousi (ks. Myllyntaus 1992: 47–50), mikä johti luonnon retkeilykäytön ja muun matkailun voimakkaaseen kasvuun. Matkailusta tuli Suomessa ammattimaista elinkeinotoimintaa (Hirn & Markkanen 1987: 333–334). Samalla kasvoi tarve rajata luonnonalueita ja niiden käyttömuotoja virkistytymistä varten; esimerkiksi ensimmäiset ulkoilulain (606/1973) mukaiset retkeilyalueet perustettiin 1970-luvun lopulla.

Luonnon virkistyskäyttöä ja suojelua pidettiin usein eräänlaisina liittolaisina, sillä virkistykseen katsottiin sulkevan pois muita metsän käyttömuotoja (ks. Niinisalo 1971: 320–322). Luonnonsuojelun kannattajat uskoivat metsätalouden tehostumisen uhkaavan retkeilyn edellytyksiä (Leino-Kaukiainen 1997: 197–199), kun taas metsätalouden näkökulmasta luontoon perustuvan matkailun kehittäminen jarrutti taloudellista kehitystä. Luonnonsuojelijat katsoivat luonnonharrastuksen kasvun lisäävän uusien kansallispuistojen perustamisen tarvetta, erityisesti Etelä-Suomessa (Söyrinki 1954: 290; Häyrinen 1971a: 29), ja pitivät matkailua eräänä syynä alkuperäisen luonnon alueiden ja nähtävyyksien suojelemiseen (Linkola 1971: 334). Puistoja pidettiin tärkeinä henkisen ja ruumiillisen virkistytymisen sekä opetustoiminnan kannalta (Häyrinen & Linkola 1967: 54). Vastakkain asettui siten kaksi eri-

laista metsäkuva: metsä ihanteellisena alkuperäisluontona ja virkistäytymislähteenä sekä metsä taloudellisena raaka-ainelähteenä (ks. Lehtinen 1991).

Matkailijamäärät alkoivat lisääntyä myös Kolilla, joskin kehitys lähti sotien jälkeen hitaasti käyntiin. Uuden valtionrajan toiselle puolelle Karjalaan oli jäänyt tunnetuiksi tulleita kansallisia maisema- ja nähtävyyspaikkoja, minkä seurauksena Kolista muodostui koko Karjalan maisemallinen symboli (Raivo 1998: 26). Kolilla ryhdyttiin 1950–60-luvulla parantamaan tieyhteyksiä, uusittiin leirintäalue ja rakennettiin uusi hotelli vanhan ylämajan tilalle (Saarinen & Lovén 2000: 143). Lisäksi rakennettiin Loma-Kolin matkailukeskus hotelleineen, lomamökkeineen ja leirintäalueineen. Kolille raivattiin uusia laskettelurinteitä, ja matkailu alkoi keskittyä yhä enemmän talvisesoniin. Matkailua palvelevat toiminnot kasvoivat pitkään luonnonsuojelun kustannuksella: Kolia ehdotettiin kansallispuistoksi jo 1920-, 50- ja 70-luvuilla, mutta suunnitelmat eivät toteutuneet. Luonnonsuojelu ja matkailu toimivat kuitenkin rinnakkain ilman näkyviä ristiriitoja aina 1960-luvulle asti. (Vartiainen & Vesajoki 1991: 178–179; Kortelainen 1995: 66–69.)

Vuonna 1956 Suomeen perustettua luonnonsuojelualueiden verkostoa pidettiin suunnitteluvaiheessa lopullisena eikä sen täydentämistä katsottu tarpeelliseksi. Tarve kasvoi kuitenkin nopeasti taloudellisen toiminnan laajentunutta, ja uusien suojelualueiden perustamista alettiin valmistella 1960-luvulta lähtien (Rytteri 2006: 110–111). Metsätalouden MERA-ohjelman, vesirakentamisen, rantojen huviloitumisen ja saastumisen lisäksi kasvava matkailu- ja retkeilykäyttö aiheutti lisäpaineita luonnolle (Häyrinen & Linkola 1967: 54–55). Metsähallituksessa enimmäkseen vastustettiin uusien kansallispuistojen perustamista: lisäsuojelun tulisi tapahtua yksityisten eikä valtion metsissä. Luonnonsuojelualueiden perustamissuunnitelmien yhteydessä 1970-luvulla käytiin myös keskustelua suojelun perusteista. Metsähallituksessa kannatettiin ”aktiivisen luonnonsuojelun” ideaa, jonka mukaan puustoa täytyi uusia myös suojelualueilla ja kansallispuistoja koskevia säännöksiä tulisi siten uudistaa. Luonnonsuojelupiireissä ajatusta puistohakkuista kuitenkin vastustettiin. Esimerkiksi valtion luonnonsuojelualvoja Reino Kalliola torjui väitteet metsien rappeutumisesta ja ”kuoleman suojelusta”: hänen mukaansa kansallispuistot tuli säilyttää luonnon omien voimien näytämönä. (Leino-Kaukiainen 1997: 207–208.)

Vuonna 1976 ilmestyneessä Kansallispuistokomitean mietinnössä ehdotettiin 42 kansallispuiston ja 16 luonnonpuiston perustamista sekä 15 vanhan puiston laajentamista. Toteuttamisaikataulu ulotettiin 2010-luvulle asti. Aikaisemman luonnonpuistoja suosineen suuntauksen sijaan ehdotus painottui selvästi kansallispuistoihin. Luonnonsuojelujattelun vähittäisestä uudistumisesta huolimatta suunnitelma perustui edelleen luonnonarvoja säilyttävien suojelumetsien ja tehokkaasti hyödynnettävien talousmetsien jyrkkään jaoteluun (Rytteri 2006: 164). Komitea määritteli mietinnössään (1976: 40) suojelualueiden tärkeimmäksi tehtäväksi luonnonsuojelun ja -hoidon sekä

muiksi päätavoitteiksi alueiden tutkimuksen, opetuksen ja valistuksen sekä virkistykseen. Ne vastasivat Kansainvälisen luonnonsuojeluliiton yleiskokouksessa vuonna 1969 laaditun ensimmäisen kansainvälisen kansallispuistomääritelmän tavoitteita. Komitea kiinnitti ehdotuksessaan huomiota muun muassa suojelualueverkon tiheyteen, alueelliseen edustavuuteen sekä eri luonto- ja maisematyyppien suojelutarpeeseen. Erikoisuuksien ja ainutlaatuisten luonnonmuodostumien sijaan pyrittiin suojelemaan myös Suomen luonnon tyyppillisiä piirteitä. Uutta aikaisempiin suojeluohjelmiin verrattuna oli vetoaminen geneettisen aineksen suojeluun ja populaatioekologiaan periaatteisiin. Uudet tieteen näkökulmat kytkettiin siten luonnonsuojelukeskusteluun (Rytteri 2006: 111).

Valtioneuvosto hyväksyi kansallis- ja luonnonpuistoverkon kehittämissuunnitelman vuonna 1978. Ensimmäisessä toteutusvaiheessa vuonna 1982 perustettiin kymmenen kansallispuistoa ja viisi luonnonpuistoa. Kolme kansallispuistoa sisältyi komitean ehdotukseen, mutta puiston perustamista saatiin odottaa 1990-luvulle asti.

Kansallispuistokomitean mietinnössä (1976) tarkasteltiin puistoiksi ehdotettujen alueiden merkitystä retkeily- ja matkailukohteina sekä suunnitelmia niiden virkistyskäytön edistämiseksi. Luonnonsuojelun perustamisen uskottiin mahdollistavan – esimerkiksi Kolilla – järjestämättömän matkailun ohjaaminen ja sitä kautta luontoon kohdistuvan kulutuspaineen vähentäminen. Kansallispuistojen merkitystä matkailuelinkeinolle ei kuitenkaan pidetty kovin huomattavana: mietinnön (1976: 56) mukaan ”*eräillä ehdotetuista puistoista saattaa olla merkitystä matkailun kannalta*”. Matkailun kasvun vaikutus paikallisväestön työllisyyteen ja elinkeinoelämään mainittiin mietinnössä, mutta aluetaloudellisia vaikutuksia ei pyritty edes arvioimaan rahamääräisesti. Kokonaisuudessaan luonnon- ja kansallispuistojen perustamisesta aiheutuvia aluetaloudellisia menetyksiä pidettiin hyötyjä suurempina (Rytteri 2006: 110–114).

Tärkeimpinä kansallispuistoina retkeilyn ja matkailun edistämisen kannalta pidettiin 1970-luvulla Pohjois- ja Itä-Suomen puistoja (Ratilainen 1976). Esimerkiksi metsätieteilijä Olli Saastamoisen (1982; ks. Vuoristo 1984) väitöstutkimuksen mukaan ulkoilu- ja matkailukäyttö oli taloudellisesti tärkein käyttömuoto Saariselän alueella ja pitkällä aikavälillä taloudellisesti kannattavin käyttömuotojen yhdistelmä oli matkailu ja poronhoito. Tämä tieto vaikutti Urho Kekkosen kansallispuiston perustamiseen vuonna 1982. Matkailun kehittämisen kautta alueen uskottiin säilyvän uhkaavilta hakkuilta (ks. Saarinen 2001). Yleisesti puistojen perustaminen ei silti saanut vielä laajaa kannatusta matkailusyidenkään vuoksi. Suosituimpia kansallispuistoja lukuun ottamatta suojelualueille suuntautuvan matkailun taloudellisia hyötyjä ei pidetty kovin merkittävänä (Lovén 1976). Luonnon virkistyskäytön kasvusta huolimatta puistojen matkailijamäärät olivatkin suhteellisen vähäisiä vielä 1970-luvulla: ne vaihtelivat Linnansaaren kansallispuiston muuta-

masta sadasta Oulangan ja Pallas-Ounastunturin muutamaan kymmeneen tuhanteen kävijään (Ormio 1976: 7; Sippola 1989: 156). Saariselän alueella käyntien määrä oli vuonna 1979 lähes 50 000, josta eräretkeilyn käyntikerrat olivat lähes 8 000 (Saastamoinen 1982: 50).

Metsähallituksen tavoitteena oli, että kansallispuistojen luontoon tutustuu mahdollisimman moni, ja siten pyrittiin edistämään omatoimisesti ja omin voimin tapahtuvaa retkeilyä (Ormio 1976: 13). Kansallispuistojen hoidon ja käytön suunnittelu aktivoitui huomattavasti 1970-luvulla, kun metsähallituksessa valmisteltiin puistojen hoitoa koskeva yleisohje sekä ryhdyttiin laatimaan perusteellisia hoito- ja käyttösuunnitelmia. Vuonna 1982 perustettuja kansallis- ja luonnonpuistoja koskeva asetus edellytti, että kansallispuistojen hoitoa ja käyttöä varten on laadittava hoito- ja käyttösuunnitelma, jonka maa- ja metsätalousministeriö vahvistaa. Ilman hoitoa ja hallinnointia suoje-lualueiden uskottiin olevan alttiita monenlaisille uhille, kuten hallitsemattomalle matkailukehitykselle. Retkeilijöille tarkoitettua opastus- ja palveluvarustusta, esimerkiksi reittejä, laavuja ja nuotiopaikkoja, alettiin rakentaa puistoihin ensimmäisten hoito- ja käyttösuunnitelmien mukaisesti vuodesta 1978 lähtien. (Perttula 2006.)

Luonnonsuojeluvirkamiehet hakivat oppia hoidon ja käytön järjestämiseen Yhdysvalloista, jossa kansallispuistoja hallinnoiva *National Park Service* -virasto oli aloittanut puistojen hoidon suunnittelun jo 1920-luvulla. Yhdysvaltojen käytännöt vaikuttivatkin voimakkaasti Suomen kansallispuistojen hoitoon. 1970-luvulla luotu malli muodostaa perustan puistojen nykyiselle hoito- ja käyttösuunnittelulle Suomessa. Aluksi sekä taloudellisia että henkilöresursseja oli vähän käytettävissä suunnitteluun, ja suoje-lualueita hoidettiin ikään kuin sivutoimisesti metsätalouden ja metsäntutkimuksen ohessa. Vuonna 1981 metsähallitukseen perustettiin luonnonsuojelualueoimisto, joka oli vain Helsingissä toimiva pieni yksikkö. (Perttula 2006; ks. Borg & Ormio 1978; Vuoristo 1984.)

4.2.3. Huomio kasvavan matkailun ympäristöhaittoihin

Matkailun aiheuttamiin haitallisiin ympäristövaikutuksiin alettiin kiinnittää luonnonsuojelualueilla laajemmin huomiota toisen maailmansodan jälkeen. Kasvavan luonnon virkistyskäytön ja matkailun uskottiin rasittavan suosittujen kohteiden luontoa. Pohjois-Amerikan kansallispuistoissa matkailua oli kehitetty hyvin intensiivisesti, minkä vuoksi kritiikki matkailua kohtaan oli voimakkaampaa kuin Suomessa. Esimerkiksi Yhdysvalloissa puistohallinnon ensimmäiset johtohenkilöt olivat suosineet matkailun kehittämistä, joten matkailua palvelevat rakennelmat ja toiminnot olivat saaneet lisääntyä puistoissa melko vapaasti. Kansallispuistoista oli tullut ”kansallisia huvipuisto-

ja”, joiden tärkeimpinä tehtävinä pidettiin virkistyspalvelujen tarjoamista ja matkailun edistämistä (Borg & Ormio 1978: 10–11). Puistojen kävijämäärien nopea kasvu ja yksityisautoilun yleistyttyä erityisesti motorisoitunut liikuminen aiheuttivat kuitenkin yhä enemmän luontoon kohdistuvaa painetta. Kansallispuistojen suojelun tavoitteet alkoivat muuttua selvästi luontokeskeisemmiksi 1960–70-luvulla, kun ryhdyttiin korostamaan ekologisen eheyden säilyttämisen periaatetta ja ottaa tarkemmin huomioon suunniteltujen toimenpiteiden ekologiset vaikutukset (Boyd & Butler 2000: 22–27; ks. Nash 1982; Runte 1997; Booth & Simmons 2000; Shultis & Way 2006).

Yhdysvaltojen kansallispuistojen kehitystä seurattiin myös Suomessa, ja luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta koskevat kysymykset saivat palstatilaa esimerkiksi Suomen Luonto -lehdessä. Suomen puistopolitiikassa ei kuitenkaan tapahtunut yhtä selvää suunnanmuutosta, sillä suojelualueiden matkailukäyttöä ei oltu korostettu samalla tavoin kuin Pohjois-Amerikassa. Luonnonsuojelun voimahahmot Reino Kalliola ja Niilo Söyrinki kiinnittivät huomion matkailun aiheuttamiin muutoksiin luonnossa 1950-luvulla. Kalliola (1954) ja Söyrinki (1954: 292–296; 1957) painottivat erityisesti matkailusta aiheutuvia haittoja kasvillisuudelle ja eläimistölle: ” – – *kauneudestaan kuuluisat tai muuten erityisen puoleensavetävät seudut ja maastokohdat ovat meilläkin jo osittain joutuneet aivan liian läheisesti kokemaan, mitä vaaroja yleisön suosio helposti tuo mukanaan. Se erikoinen luonnon kauneus ja rikkaus, joka juuri on antanut paikalle sen omalaatuisen viehätysten saattaa ajan mittaan korvaamattomasti turmeltua*” (Söyrinki 1957: 2).

Haitallisista vaikutuksista huolimatta Kalliola ja Söyrinki kannattivat matkailua, sillä muut luonnon käyttömuodot olivat heidän mielestään vielä ongelmallisempia luonnonsuojelun kannalta. He uskoivat matkailun ongelmista selvittävän valistusta lisäämällä. Kalliola (1954) nimesi matkailun ”epälojaaliksi haitaksi” säännöistä piittaamattoman käytöksen, kuten roskaamisen ja ilkivallan. Toisaalta Kalliola tunnusti matkailun taloudellisen merkityksen luonnonsuojelualueilla. Hänen mukaansa matkailun ”lojaaleihin oikeuksiin” kuului, että tarvittavan infrastruktuurin rakentamisen vuoksi matkailu aiheuttaa luonnossa väistämättä muutoksia. Kalliola hyväksyi nämä muutokset kansallispuistoissa, joskin hän korosti luonnon suojelemisen tavoitteen ensisijaisuutta ja rakentamisen minimitasoa. Vastapainoksi matkailukäytössä oleville kansallispuistoille Kalliola painotti tieteellistä tutkimusta varten koskemattomina säilytettävien luonnonpuistojen tarvetta.

Kritiikki matkailun ympäristöhaittoja kohtaan kasvoi Suomessa 1960–70-luvulla. Erityisesti laajamittaisen turismin uskottiin turmelevan luontoa; arvostelun kohteiksi joutuivat esimerkiksi talviurheilukeskukset ja motorisoitu matkailu (Häyrinen & Linkola 1967: 61; Linkola 1971: 338–341; Niinisalo 1971: 321–323, 330). Metsätieteilijä, vt. apulaisprofessori Pekka Kilkki (1970) arvosteli varsin kovin sanoin matkailun kehittämistä luonnonsuojelualueilla. Kilkin (1970: 96) mukaan matkailu ja siihen liittyvän infra-

struktuurin rakentaminen aiheuttaa niin ekologisia kuin sosiaalisia haittoja: ” – on nähdäkseni vähintäänkin kevytmielistä lähteä poistamaan metsätalouden luonnolle aiheuttamia häiriöitä korvaamalla puun tuottamiseen tähtäävä metsätalous massaturismilla”. Monet luonnonsuojelijat asennoituvat sinänsä myönteisesti retkeilyyn ja matkailuun kansallispuistoissa mutta korostivat suojelun ensisijaisuutta ja puolsivat tarkkoja rajoituksia erityisesti palvelujen rakentamiselle (Söyrinki 1954: 291–296; Häyrinen 1971a: 30–33). Myös metsähallituksessa tiedostettiin virkistyskäytön ristiriidat suojelutavoitteiden kanssa, mutta haittojen ehkäisemiseen pyrittiin matkailukäytön huolellisella suunnittelulla ja ohjaamisella (Ormio 1976: 13; ks. Borg & Ormio 1978).

Matkailun haitallisiin vaikutuksiin kiinnitettiin huomiota erityisesti Pohjois-Suomessa, jossa sijaitsivat vilkkaimmassa retkeilykäytössä olevat alueet. Luonnon matkailukäytölle esitettiin rajoituksia, sillä matkailun rajoittamattoman kasvun uskottiin johtavan luonnon liialliseen kulumiseen (Valkonen 2003: 94–95). Kärjistyneinä matkailun aiheuttamat ongelmat tulivat esiin 1970-luvulla Saariselällä, jossa selvitettiin matkailun haittoja poronhoidolle (Matkailu/porotaloustoimikunnan mietintö 1973) ja tehtiin ensimmäiset tutkimukset matkailun aiheuttamasta maaston ja kasvillisuuden kulumisesta (Hoogesteger 1976; Saastamoinen 1982: 68–69). Kulumisongelmia tarkasteltiin myös maantieteen aikakauskirjassa *Terrassa* vuonna 1976 ilmestyneessä kansallispuistonumerossa (Hoogesteger & Havas 1976) – muun muassa puistojen vaikutusalueiden (Ratilainen 1976) ja taloudellisten vaikutusten rinnalla (Lovén 1976). Myöhemmin Lapissa tehdyssä tutkimuksessa (Assmuth & Seppänen 1984) havaittiin roskaantuneimpien polkujen sijaitsevan luonnonsuojelualueilla.

Suojelualueille kohdistuvaa matkailua arvostelevissa puheenvuoroissa tulee paikoitellen ilmi vastuullisen retkeilyn ja luontoa tuhoavan massaturismin jyrkkä erottaminen toisistaan. Esimerkiksi luonnonsuojeluliikkeen aktiivijäsenet Urpo Häyrinen ja Martti Linkola (1967: 61) kirjoittivat kansallispuistojen tulevaisuuden haasteista: ”*Samalla tulevat käsiteltäväksi monet muut puistojen virkistyskäytön seikat, kuten esim. yhtäältä massaulkoilun ja toisaalta yksilön oma-aloitteisuutta ja omaa havainto- ja eläytymiskykyä kehittävän ulkoilun ohjaaminen puistojen eri osiin tai peräti eri puistoihin.*” Laajamittaisen matkailun uskottiin turmelevan maisemaa ja kuluttavan luontoa sekä alentavan elämysten laatua – pilaavan ”*matkailuun syvemmin asennoituvan ihmisen matkailumahdollisuudet*” (Linkola 1971: 340). ”*Valistuneimmille ja taitavimmille, kunnon retkeilijöille*” olisi sen vuoksi varattava eräretkeilyä varten laajoja rakentamattomia alueita, joissa saa liikkua vapaasti (Häyrinen 1971b: 308–312; ks. Söyrinki 1954: 293–294; Linkola 1971: 336–337). Erottelemalla suojelualueille soveltuvan ja soveltumattoman retkeilyn toisistaan aktiiviset luonnonharrastajat pyrkivät kenties samalla turvaamaan omien luontokokemustensa häiriöttömyyden.

Matkailun kasvaessa ja sen muotojen teknistyessä hyödyntämis- ja suoje-
luintressit alettiin nähdä myös Kolilla vastakkaisina. Matkailun ja luonnon-
suojelun kannattajat joutuivat ensimmäisen kerran julkiseen kiistaan 1960-
luvulla, mutta vasta myöhemmin suunnitelmien laajentuessa kamppailu kär-
jistyi (Kortelainen 1995: 66–69). 1960-luvun lopulta alkaen tehdyt laajat
maankäytön ja matkailun kehittämissuunnitelmat eivät toteutuneet ongelmal-
listen maanomistusolojen sekä taloudellisten taantumien ja pääomapolan
vuoksi. Noususuhdanteen aikana 1980-luvun loppupuolella Kolia pyrittiin
jälleen kehittämään nopeasti ja laajamittaisesti. Vuodepaikkojen toteutunut
määrä suunniteltiin jopa kymmenkertaistettavan 10 000 paikkaan. Kolin
alueen matkailijamäärät nousivatkin nopeasti 1980-luvulla: vuotuinen asia-
kasmäärä kasvoi yli 100 000:een laskettelurinteiden käytön laajentuessa ja
mökkimatkailun lisääntyessä. Noususuhdanne ja investointien ylikuumene-
minen kiihdyttivät maakauppaa, minkä seurauksena maan arvo nousi ja ke-
hittämispaineet lisääntyivät. Esimerkiksi Paimenenvaaralle rantakaavoitusta
hakeneet maanomistajat olivat lähes poikkeuksetta ei-paikallisia sijoitusyhti-
öitä. Laajamittaiset lomakaupunkisuunnitelmat kalliohotelleineen ja uusine
laskettelurinteineen saivat aikaan ensin paikallista ja myöhemmin myös val-
takunnallista vastustusta, eivätkä kehittämissuunnitelmat lopulta toteutuneet.
(Vartiainen & Vesajoki 1991: 179–180; Sankari 1994: 34–36; Saarinen &
Lovén 2000: 143–144; Vanhamäki 2003: 16–18.)

4.2.4. Kiistat luonnonsuojelualueiden perustamisesta

Luonnonsuojelun yhteiskunnallisen painoarvon noustessa kritiikki sitä koh-
taan kasvoi. Suojelualueiden perustaminen on ollut – ja on osittain yhä edel-
leen – hyvin kiistanalainen prosessi Suomessa. Jo ensimmäisten kansallis- ja
luonnonpuistojen perustaminen 1930-luvulla aiheutti kriittistä keskustelua
suojelun vaikutuksista paikallisten asukkaiden elinoloihin, mutta paikallisten
vaatimukset otettiin lopulta huomioon erityisellä huolella (Rytteri 2005).
Myös vuonna 1976 julkaistu Kansallispuistokomitean mietintö kymmenine
puistoehdotuksineen herätti hyvin voimakkaan vastustuksen ja kiihvasta kes-
kustelua luonnonsuojelun ylimerittoksesta. Niin yksityiset maanomistajat,
metsäteollisuus, kuntien hallintoelimet kuin paikalliset asukkaat kritisoiivat
ankarasti suojelualueiden perustamista (Tamminen 1981; Reunala & Heikin-
heimo 1987: 60–63). Esimerkiksi maa- ja metsätalouden etujärjestö MTK
kampanjoi aktiivisesti suojelualueita vastaan. Myös metsähallitus vastusti
suunnitelmaa (Rytteri 2006: 113). Luonnonsuojelun ja talouden välille teh-
tiin näin jyrkkää pesäeroa.

Luonnonsuojelualueiden perustamisen vastustuksen taustalla vaikuttavat
useat tekijät. Suojelukeskustelua on luonnehtinut keskus–periferia-ajattelu:

vastakkain ovat asettuneet pohjoinen ja etelä, maaseutu ja kaupunki, oma tila ja ulkopuoliset tunkeilijat (ks. Rannikko 1995). Ympäristöministeriön toimintaa on pidetty etelän ja ulkopuolisten sanelupolitiikkana. Maaseudun väestö on tuntenut epäluuloa keskuksesta tulevia päätöksiä kohtaan ja pelkoa omistusoikeuksiansa loukkaamisesta. Alueiden ”museoimisen” on pelätty johtavan toimeentulovaikeuksiin, työpaikkojen häviämiseen ja elinolosuhteiden heikkenemiseen. Luonnonsuojeluristiriitojen syntyyn ovat vaikuttaneet myös maanomistajuuden suuri kulttuurinen merkitys (ks. Nieminen 1994) sekä suojeluhallinnon ja alueen asukkaiden – erityisesti maatalouden harjoittajien – erilaiset käsitykset suojelun arvoisesta luonnosta ja suojelun toteuttamisen keinoista (ks. Lehtinen 1991; Rannikko 1995; Kumpulainen 1999; Hellén 2001; Silvasti 2001; Oksanen 2003). Vastustusta on syntynyt, kun perifeerisiä alueita on pyritty suojelemaan keskuksessa määritettyyn luontokäsitykseen perustuen (Nieminen 1994: 103). Vajavainen tiedottaminen on saattanut vaikuttaa kuulopuheisiin ja ennakoasenteisiin perustuvien epäluulojen syntymiseen.

Lisäksi 1970-luvun luonnonsuojelukeskustelussa metsäteollisuus pelkäsi suojelun vähentävän hakkuita valtion metsissä ja kiristävän yksityisten puuntuottajien kilpailua. Perinteisesti metsäteollisuus oli saanut tasaisesti puuta valtion metsistä, mikä oli padonnut yksityisten tuottajien hintakilpailua. (Leino-Kaukiainen 1997: 209.)

1980-luvun puolivälin jälkeen keskeiseksi kysymykseksi luonnonsuojelussa nousi erämaiden ja vanhojen metsien suojeleminen. Ympäristöaktiivisuuden kannalta hiljaisempien vuosien jälkeen metsäkeskustelu vilkastui jälleen ja Suomessa käytiin useita suurta julkisuutta saaneita ympäristökamppailuja – esimerkiksi Kolilla, Talaskankaalla, Porkkosalossa ja Kessissä (ks. Lehtinen 1991). Tämän 1990-luvun vaihteeseen ajoittuvan ympäristöliikkeen kolmannen aallon aikana kiinnostus suuntautui uudelleen luonnonsuojelukäytäntöihin eli alkuperäisen luonnon ja kansallisten kulttuuriarvojen suojelemiseen ja samalla teollisuuden saastepäästöt jäivät keskustelusta syrjään (Rannikko 2003: 168–171).

Jerisjärvellä kiisteltiin, voiko Pallas-Ounastunturin kansallispuiston alueelle rakentaa tien kahden ja puolen kilometrin matkalle. Muonion ja Kittilän kunnat kannattivat tietä pääasiassa matkailuhyötyjen takia ja paikalliset asukkaat parempien kulkuyhteyksien ja lyhenevien työmatkojen vuoksi. Luonnonsuojelujärjestöt ja ympäristöministeriö pitivät tietä kansallispuistoasetuksen vastaisena sekä pelkäsivät sen hämärtävän ideaa kansallispuistoista ja johtavan vastaaviin hankkeisiin muuallakin. Vastustuksesta huolimatta tie rakennettiin alkuperäisten suunnitelmien mukaisesti. (Aaltonen 1994.)

Ylä-Lapin metsäkiistojen seurauksena valtioneuvosto asetti erämaatoimikunnan. Sen mietinnön perusteella säädettiin 12 laajaa ja asumaton syrjäistä aluetta Lapista erämaalaila (62/1991) suojeltaviksi vuonna 1991 (ks. Lehtinen 1991). Lisäksi 1990-luvun alussa valmisteltiin valtion mailla olevien

vanhojen metsien suojeluohjelma, jonka hallitus hyväksyi vuonna 1996. Sekin herätti Pohjois- ja Itä-Suomen syrjäseuduilla kritiikkiä paikallisväestön elinmahdollisuuksiin liittyvien syiden vuoksi. Arvostelua voimisti taloudellisen lamakauden iskeminen Suomeen. (Leino-Kaukiainen 1997: 214–217.)

Myös Kolilla käytiin kiivas kamppailu kansallispuiston perustamisesta. Yksittäiset kolilaiset ja lieksalaiset alkoivat 1980-luvulla huolestua voimakkaan rakentamisen aiheuttamista vaikutuksista kansallismaiseen arvoon sekä yleensäkin ”turistikylä”-kehitystä seuraavista haitoista. Vuosikymmen puolivälissä Kolin alueen matkailurakentamista tukeva osayleiskaavaehdotus herätti pääasiassa paikallisella tasolla ristiriitoja ja toi esille pinnan alla kyteneet erimielisyydet Kolin kehittämisen lähtökohdista ja arvomaailmoista niiden takana. Kuitenkin vasta vuosikymmenen lopulla Paimenenvaaran rantakaavatyön edistyessä kiista kärjistyi ja levisi valtakunnalliseen julkisuuteen. Vuonna 1989 parinkymmenen kolilaisen ja lieksalaisen yksityishenkilön perustama suojeluryhmä käynnisti kansallispuiston perustamiseen tähtäävän suojelukampanjan, joka lopulta laajeni maanlaajuiseksi liikkeeksi: yli 84 000 kansalaista vetosi kansallispuiston perustamisen puolesta. Voimakas kansalaismielipide tuki poliittista päätöksentekoa. (Sankari 1994.)

Kansallispuisto päätettiin ensin perustaa valtion omistamalle 1 135 hehtaarille. Metsäntutkimuslaitoksen hallintaan jäänyttä puistoa koskeva laki (581/1991) ja asetus (674/1991) hyväksyttiin vuonna 1991. Hallituksen lakiesityksen (HE 307/1990) perusteluissa esiteltiin noin 1 500 hehtaarin laajuinen, yksityisten maille ulottuva kansallispuiston tavoiterajausalue, mikä herätti voimakasta kriittistä keskustelua maanomistajien oikeuksista.

Lisäksi ensin suunniteltiin laskettelutoiminnan kieltämistä ja rinteiden purkamista kansallispuiston alueelta. Pohjois-Karjalan lääninhallitus kuitenkin esitti ympäristöministeriölle, että Ukko-Kolin laskettelurinteiden veto-voima maakunnan talvimatkailun pääkohteena tulisi ottaa huomioon suunnitelmissa ja pitää rinteet käytössä ainakin silloisen vuokra-ajan loppuun vuoteen 2013 asti. Ehdotuksessa hallituksen esitykseksi vielä esitettiin, ettei rinteiden vuokrasopimuksia jatkettaisi vuoden 2013 jälkeen. (Vanhamäki 2003: 11–13.) Kriittisten kannanottojen jälkeen Kolin kansallispuistosta annetussa asetuksessa (674/1991: 7 §) lopulta säädettiin, että alueella sijaitsevat matkailupalvelujen ja rinnetoimintojen alueet ja toiminnot turvataan kansallispuistoa toteutettaessa. Vuokrasopimukset jäävät voimaan kussakin sopimuksessa määräytyksi ajaksi, ja sopimusten voimassaoloaikaa voidaan jatkaa sopijaosapuolten niin päättäessä.

Kansallispuiston perustaminen jähdytti laajamittaiset matkailun kehittämissuunnitelmat Kolilla, mutta vuosien 1991–92 taloudellinen lama aiheutti vielä suuremmat vaikutukset matkailuun ja hidasti matkailijamäärien ja rakentamisen kasvuvauhtia (Saarinen & Lovén 2000: 144). Vuonna 1996 Ko-

lin kansallispuistoa laajennettiin liittämällä siihen 1 450 hehtaaria maita, jotka oli hankittu valtiolle vapaaehtoisin kaupun tai aluevaihdoin.

Adressin Kolin kansallispuiston puolesta allekirjoitti noin 2 200 lieksalaista (väkiluku silloin noin 18 000), joista kolilaisia oli kuusikymmentä (väkiluku hieman yli 400) (Sankari 1994: 51). Kolin suojelua kannattivat aktiivisimmin paikallisen suojeluryhmän lisäksi Pohjois-Karjalan luonnonsuojelupiiri ja ympäristöministeriön virkamiehet. Tukea antoivat kannanotoillaan myös valtakunnalliset tiede-, taide- ja luonnonsuojelujärjestöt. Yhteisestä päämäärästä huolimatta suojelijoiden mielipiteet ja motiivit olivat erilaisia. Valtakunnalliset tiede- ja taidejärjestöt puolustivat kansallista kulttuurimaisemaa, joten kannanotot edustivat perinteistä luonnonsuojelua. (Sankari 1994: 45–47; Rannikko 1995: 82–84.) Tähän Kolin kiistaan ulottuvat kansallismaisema-käsitteen vakiintumisen juuret: vasta Kolin kiistan yhteydessä alettiin puhua kansallismaisemasta konkreettisena paikkana (Häyrynen 2005: 17–18). Suojelun kannattajat pyrkivät nimityksellä nostamaan Kolin taloudellisten intressien yläpuolelle yhteiseksi ”kansallisomaisuudeksi” (Häyrynen 2000: 35–36). Nuoremmat luonnonsuojelijat kiinnittivät huomionsa laajemmin myös luonnon monimuotoisuuteen ja kritisoivat elinkeinoelämää (Rannikko 1995: 84).

Lieksan kaupunki ja lähes kaikki esitetyn kansallispuistoalueen maanomistajat vastustivat voimakkaasti varsinkin puiston laajentamistavoitteita. Maanomistajat ja suojeluryhmä joutuivat siten ilmiriitaan. Vastustajia tukivat maakuntatason vaikuttajat, etenkin maakuntaliitto ja lääninhallitus. Kolin matkailukehittämisen kannattajien perusteluita olivat elinkeinojen edistäminen ja työpaikkojen turvaaminen, kuten yleensäkin luonnon hyötykäytön ajajilla ympäristökonflikteissa. Maakunnallisella ja paikallisella tasolla päätöksentekijät ovat yleensä voimakkaasti sidoksissa taloudellisiin arvoihin. Maanomistajien kansallispuistoa vastustavissa mielipiteissä ei kuitenkaan ollut kyse pelkästään omien taloudellisten etujen puolustamisesta. Taustalla on katsottu vaikuttaneen myös maanomistajien käytännöllinen ja toiminnallinen ympäristösuhde sekä tiedollinen epävarmuus lain konkreettisista vaikutuksista. (Sankari 1994: 45–47; Rannikko 1995: 81–84.)

4.2.5. Yhteenveto: matkailun ja luonnonsuojelun vuorovaikutus ympäristöherätyksen aikana

Toisen maailmansodan jälkeisellä uudelleenrakentamisen aikakaudella Suomi muuttui vähitellen maatalousyhteiskunnasta teollisuusyhteiskunnaksi. Matkailu kasvoi kansalaisten elintason ja vapaa-ajan määrän kasvun seurauksena, ja samalla lisääntyi tarve rajata alueita luonnon virkistyskäyttöä varten. Matkailukäytön laajentuessa myös haitalliset ympäristövaikutukset lisääntyivät. Ympäristövaikutusten kritiikki ei kuitenkaan johtunut vain hait-

tojen kasvusta, vaan samaan aikaan yhteiskunnalliset luontoa ja luonnonsuojelua koskevat arvot muuttuivat sekä tietämys luonnonprosesseista ja niiden uhkatekijöistä laajeni. Ympäristön tilasta oli kannettu huolta jo aikaisemminkin, mutta varsinainen ympäristöherätys tapahtui Suomessa 1960–70-luvun aikana. Modernin ympäristötietoisuuden syntyessä suojelukeskustelun painopiste siirtyi klassisesta luonnonsuojelusta kokonaisvaltaisempaan ympäristönsuojeluun, jossa ympäristö käsitettiin laajempaan kuin tietynä luonnonympäristönä tai maisemana. Perinteinen alkuperäisluonnon osien säilyttämiseen pyrkivä luonnonsuojelu jäi taka-alalle, kun tavoitteeksi tuli maapallon elinehtojen turvaaminen.

Myös perinteisen luonnonsuojelun perusteluissa tapahtui muutoksia, kun alettiin painottaa uhanalaisten ja harvinaisten lajien ja niiden elinympäristöjen suojelua sekä sukupuuttojen ehkäisemistä. Maankäytön tehostumisen seurauksena eliölajisto oli alkanut jo köyhtyä. Kansallispuistoja ryhdyttiin hoitamaan aktiivisesti niille määriteltyjen luonnonsuojelu- ja virkistystavoitteiden toteuttamiseksi. Enää ei riittänyt, että alueita vain suojellaan vahingolliselta käytöltä.

Ympäristöajattelussa tapahtuneiden muutosten seurauksena matkailua ja muuta ihmisen toimintaa luonnossa alettiin arvioida uudesta näkökulmasta ja arvomaailmasta käsin. Luonnon virkistyskäytön kasvaessa luonnonsuojelun ja matkailun välille ilmaantui ristiriitoja, joskin suojelua ja matkailua pidettiin usein myös eräänlaisina liittolaisina metsätaloutta vastaan. Matkailun ympäristöhaittoihin kohdistuvien tutkimusten määrä lisääntyi, ja niissä todettiin matkailun aiheuttavan muun muassa luonnon kulumista, eläinten häiriintymistä sekä liiallista liikenteen ja matkailua palvelevien rakenteiden lisääntymistä. Myös luonnonsuojelualueille suuntautuvaa matkailua kritisoitiin. Esteettiset ja ihmisen luonnosta saamat taloudelliset ja sosiaaliset hyödyt, kuten virkistys- ja matkailukäyttö, eivät saaneet enää yhtä suurta huomiota luonnonsuojelun perusteluissa kuin aiemmin. Merkittävien luonnonnähtävyyksien rauhoittamisen lisäksi kansallispuistoja haluttiin perustaa myös tavanomaisen luonnon säilyttämiseksi. Tällä ajanjaksolla matkailun ja luonnonsuojelun välinen kiinteä vuorovaikutussuhde siten heikkeni (Sievänen 1998; Saarinen ym. 2000: 5–6; Sorsa 2004b: 38–41).

Vuorovaikutuksen heikkeneminen ei silti merkinnyt matkailun ja suojelun täydellistä vastakkainasettelua. Vähentyneestä merkityksestä huolimatta luonnon matkailu- ja virkistyskäyttö säilyi yhtenä suojelualueiden muodostamisen perusteena, ja kansallispuistojen opastus- ja palvelutasoa ryhdyttiin kehittämään. Yhdysvalloista saadun opin mukaisesti puistojen suunnitelmallinen hoito sekä sen tuoma maine ja arvostus alettiin 1970-luvulta lähtien ymmärtää luonnonsuojeluhallinnossa tärkeinä ehtoina puistojen säilymiselle (Perttula 2006: 52; ks. Vuoristo 1984). Puistopolitiikan muuttuessa aiempaa aktiivisemmaksi luotiin samalla perustaa kansallispuistojen matkailullisen merkityksen tulevalle muutokselle. Vaikka jäsenän tässä luonnonsuojelun

ja matkailun vuorovaikutussuhdetta erillisten ajanjaksojen kautta, hallitsevat puhutavat eivät muutu äkillisesti vaan kyse on pikemminkin historiallisesta jatkumosta.

Kansallispuistojen perustamisen merkitys retkeilyn ja matkailun edistämisen kannalta tiedostettiin 1970–80-luvulla, mutta sitä ei pidetty kovin huomattavana suosituimpia Pohjois-Suomen puistoja lukuun ottamatta. Kansallispuistojen kävijämäärät olivat Suomessa vielä suhteellisen vähäisiä; jokamiehenoikeuksien maassa luonnossa virkistäytyminen on ollut mahdollista muuallakin kuin erityisesti retkeilykäyttöön tarkoitetuilla alueilla. Kansallispuistojen matkailulla ei yleensä nähty olevan erityisen tärkeää alue- tai kansantaloudellista merkitystä. Luonnonsuojelualueiden perustamista vastustettiin paikallistasolla voimakkaasti muun muassa talouteen ja työllisyyteen liittyvien syiden vuoksi. Luonnon- ja ympäristönsuojelu olivat vähitellen ulottuneet koskemaan metsätaloutta ja muuta taloudellista toimintaa, mutta kansallispuistot ja muut suojelualueet olivat edelleen pääasiassa talouselämästä irrallisia alueita.

Matkailun ja luonnonsuojelun kiinteän vuorovaikutuksen heikkeneminen ilmeni ympäristöhaittojen kritiikin lisäksi toisellakin tavalla. Kiista Kolin kansallispuiston perustamisesta osoittaa, miten suojelualueen perustamisen katsottiin jarruttavan matkailun kehittämistä. Puistoa voimakkaasti vastustaneet tahot kritisoivat luonnonsuojelusta matkailun kehittämiseksi aiheutuvia rakentamis- ja muita rajoituksia eivätkä niinkään mieltäneet kansallispuistonimitystä tavoiteltavaksi statukseksi, joka edistäisi alueen matkailua – esimerkiksi lisäisi Kolin tunnettavuutta tai parantaisi alueen imagoa. Tosin puistonimityksellä ei ollut yhtä suurta merkitystä Kolin tunnettavuuden kannalta kuin monilla muilla alueilla Suomessa. Kolin matkailun kehittäjät halusivat hyötyä matkailun kasvusta rakentamalla Kolistä suuren ja monipuolisen lomakeskuksen, ja he näkivät luonnonsuojelualueen perustamisen esteeksi tälle aluetalouden kannalta tärkeänä pitämälleen kehitykselle. He uskoivat suojelupäätöksen olevan kuolinisku Kolin matkailulle. Kolin alueen suojeluryhmä sen sijaan nosti esille myös Kolin luontoon ja luonnonkauneuteen perustuvat matkailulliset mahdollisuudet; ryhmä vastusti lyhytnäköistä ja voimakasta elinkeinoelämän ehdoilla tapahtuvaa matkailukehittämistä (Sankari 1994: 42–43). Seuraavassa luvussa käsittelen sitä, miten matkailun muotojen muuttuessa käsitys luontoon ja kansallispuistojen vetovoimaisuuteen perustuvan matkailun mahdollisuuksista alkoi saada Suomessa enemmän jalansijaa 1990-luvulta lähtien.

5. KANSALLISPUISTOJEN NOUSU LUONTOMATKAILUN VETOVOIMA- TEKIJÖIKSI 1990-LUVULTA LÄHTIEN

5.1. Biodiversiteetin säilyttäminen ja kestävä kehitys suojelutavoitteiksi

Vanhojen metsien suojelun rinnalla luonnon biodiversiteetin eli monimuotoisuuden säilyttäminen nousi keskeisimmäksi tavoitteeksi Suomen luonnonsuojelussa 1980-luvun puolivälin jälkeen. Monimuotoisuustavoitteita oli tosin sisällytetty suojeluun jo edelliseltä vuosikymmeneltä lähtien. Luonnonsuojelun toimintaympäristöä laajensi merkittävästi biologista monimuotoisuutta koskeva yleissopimus, joka laadittiin YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssissa Rio de Janeirossa vuonna 1992. Sopimuksessa asetettiin tavoitteiksi luonnonvarojen kestävä käyttö ja eliöiden perinnöllisen vaihtelun säilyttäminen. Biodiversiteetin käsite kytkettiin nopeasti muun muassa metsien suojelua koskeviin kansainvälisiin sopimuksiin ja kansallisiin lainsäädäntöihin (Leino-Kaukiainen 1997: 214–219). Kestävän kehityksen periaatteet oli YK:ssa hyväksytty ihmisen luontosuhteen määrittelyn perustaksi jo 1980-luvun lopulla niin sanotun Brundtlandin komission eli Ympäristön ja kehityksen maailmankomission työn tuloksena (Yhteinen tulevaisuutemme 1988).

Myös Suomen liittymisestä Euroopan unioniin vuonna 1995 seurasi uusia luonnonsuojelua koskevia vaatimuksia. Tärkeimmät EU:n suojelusäännökset ovat direktiivi luontotyyppien ja luonnonvaraisten eläinten ja kasvien suojelusta (luontodirektiivi), direktiivi luonnonvaraisten lintujen suojelusta (lintudirektiivi) sekä asetus luonnonvaraisen eläimistön ja kasviston uhanalaisten lajien kansainvälisestä kaupasta (CITES-asetus). Kansainväliset muutokset olivat Suomen luonnonsuojelulainsäädännön uusimisen tärkeitä käynnistäjiä. Vuonna 1923 säädetyin luonnonsuojelulain uudistamista oli pidetty aiheellisena jo pitkään, sillä luonnonsuojelun yhteiskunnallinen merkitys ja koko käsitteen sisältö oli muuttunut merkittävästi. Vuosikymmenten kuluessa lakiin oli tehty vähäisiä osauudistuksia mutta kokonaisuudistukseen ei ollut löytynyt yksimielisyyttä (Mäkelä 1997: 235–237). Uusi luonnonsuojelulaki astui lopulta voimaan vuonna 1997. Nykyisin sekä luontoon kohdistuvat uhkat että keinot niiden hallitsemiseksi ovat globalisoituneet. Suomen luonnonsuojelun tavoitteet ovatkin laajentuneet kansainvälisen kehityksen mukaisiksi erilaisten velvoittavien sopimusten ja sitoumusten myötä (Nieminen & Saaristo 1998: 79–82; ks. Sairinen 2000).

Suomen uudistetun luonnonsuojelulain (1096/1996: 1 §) ensimmäiseksi tavoitteeksi on asetettu luonnon monimuotoisuuden ylläpitäminen, joka ymmärretään luonnon olemassaolon ja tuottokyvyn suojelemiseksi. Uhanalaisten lajien ja kohteiden suojelutarpeen korostamisen sijaan nykyisin tavoitteena on säilyttää elinvoimaisina kaikki Suomessa luontaisesti esiintyvät eliölajit ja luontotyypit. Samalla kansallispuistoja perustetaan osana laajempaa luonnonsuojelualueiden verkostoa. Luonnonsuojelu pyrkii ensisijaisesti luonnon prosessin jatkuvuuden turvaamiseen. (HE 79/1996.)

Matti Niemisen ja Kimmo Saariston (1998) mukaan uusi luonnonsuojelulaki on laajentanut luontokäsitystä. Luontoa määritetään uudellaisiin muuttujiin ja käsitteihin, joita ovat biodiversiteetin lisäksi muun muassa ekosysteemi, suotuisa suojelutaso, kestävä käyttö, luontotyyppi ja maisema-arvo. Laki on ottanut piiriinsä myös ihmiskäden tuottamaa luontoa eli laventanut luontokäsitystä enemmän *toisen luonnon* suuntaan (ks. Haila 2004: 190). Luonnonsuojelulailla (1096/1996: 10 §) pyritään esimerkiksi suojelemaan harvinaistuvia perinneluontotyyppisiä. Käsitteet suojelemisen arvoisista perinne- ja kulttuurimaisemista ovat kuitenkin muuttuvia. Suomessa halutaan nykyisin säilyttää esimerkiksi niitä maatalousmaisemia, jotka ovat syntyneet 1920-luvulla säädetyin vanhan luonnonsuojelulain tarkoittaman ”tärvelyn” seurauksena: asutusta levittävä ja luontoa muuttava sivistys oli keskeisiä pontimia vuosisadan alkupuolen suojelukeskustelussa (Nieminen & Saaristo 1998: 79).

Vaikka luonnonsuojelulaista on pääsääntöisesti kadonnut tarkka erottelu luontoon ja ei-luontoon, alkuperäisen ja koskemattoman luonnon ajatuksesta ei ole luovuttu. Luonto määritetty edelleen lakitekstissä usein ihmisen ulkopuoliseksi kokonaisuudeksi, jonka muuttaminen ei ole suotavaa. Vanhan lain tavoin uudessakin luonnonsuojelulaissa (1096/1996: 1 §; ks. 10 §) pyritään vaalimaan luonnonkauneutta ja maisema-arvoja: se on määritelty toiseksi tavoitteeksi heti luonnon monimuotoisuuden ylläpitämisen jälkeen. Uuden lain perusteluissa ilmenee antroposentrisenkin ”luonto ylläpitää ihmistä”-ajattelu, jolla monimuotoisuuden säilyttäminenkin perimmiltään legitimoidaan. (Nieminen & Saaristo 1998.)

Viimeisten vuosikymmenten aikana luonnonsuojelun merkitys metsien käyttömuotona on kasvanut. Vuoden 2007 alussa Suomessa oli erilaisia luonnonsuojelualueita yhteensä yli 1,77 miljoonaa hehtaaria (Suojeluohjelmien ja... 2007). Maanomistusolojen, maan hankintahinnan ja talouskäytön paineen vuoksi suojelualueverkosto on painottunut maan pohjoisosaan, jossa suojelualueet ovat pinta-alaltaan selvästi suurempia kuin eteläisessä Suomessa. Yleisten ja erityisten luonnonsuojelualueiden sijaan uudessa laissa jaetaan luonnonsuojelualueet kansallispuistoihin, luonnonpuistoihin ja muihin luonnonsuojelualueisiin.

SUOMEN LUONNONSUOJELUALUEET

Suomen luonnonsuojelulaissa (1096/1996: 10 §) määritellään luonnonsuojelualueiksi kansallispuistot, luonnonpuistot ja muut luonnonsuojelualueet. Vain luonnonsuojelulain nojalla suojellut alueet luokitellaan luonnonsuojelualueiksi. Natura 2000 -verkostoon kuuluva alue ei ole laissa tarkoitettu luonnonsuojelualue, ellei sitä ole erillisellä päätöksellä sellaiseksi perustettu.

Luonnonsuojelulain (1096/1996: 10 §) mukaan luonnonsuojelualueen perustamisen yleisenä edellytyksenä on, että:

- "1) alueella elää tai on uhanalainen, harvinainen tai harvinaistuva eliölaji, eliöyhteisö tai ekosysteemi;*
2) alueella on luontodirektiivin liitteessä IV (a) tarkoitettuihin eläinlajeihin kuuluvien yksilöiden lisääntymis- ja levähdyspaikkoja;
3) alueella on erikoinen tai harvinainen luonnonmuodostuma;
4) alue on erityisen luonnonkaunis;
5) alueella on harvinaistuva perinneluontotyyppi;
6) luontotyyppin tai eliölajin suotuisan suojelutason säilyttäminen tai saavuttaminen sitä vaatii; tai
7) alue on muutoin niin edustava, tyypillinen tai arvokas, että sen suojelu voidaan katsoa luonnon monimuotoisuuden tai kauneuden säilyttämisen kannalta tarpeelliseksi."

Luonnonsuojelualueverkon tehtäväksi määritellään ennen kaikkea alkuperäisen luonnon, nimenomaan Suomelle tyypillisten ja häviämisvaarassa olevien luontotyyppien, muodostumien ja piirteiden säilyttäminen. Tavoitteena on säilyttää näytealueita Suomen luonnosta sekä nykypolville että tuleville sukupolville, minkä lisäksi suojelualueilla katsotaan olevan tärkeä merkitys luontotyyppien ja eliölajien suotuisan suojelutason säilyttämisessä. Suojelutavoitteiden sallimissa rajoissa alueiden tehtävänä on palvella myös tutkimusta ja ympäristön tilan seurantaa, ympäristökasvatusta, opetusta ja yleistä luonnontuntemusta ja -harrastusta sekä luonnossa sen ehdoilla tapahtuvaa virkistystä. (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2004: 6.)

Luonnonsuojelualueverkon rungon muodostavat kansallispuistot ja luonnonpuistot. Kansallispuisto määritellään seuraavasti (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2004: 8; ks. Luonnonsuojelulaki 1096/1996: 11 §):

"Kansallispuisto on valtion omistama suuri ja luontonsa puolesta monipuolinen tai muuten merkittävä, suojeluarvoltaan vähintään valtakunnallinen luonnonsuojelualue. Sillä on oltava myös merkitystä yleisenä luonnontuntemuksen lisäämisen tai luonnontuntemuksen kannalta. Se säilytetään pysyvästi luontoa muuttavan taloudellisen toiminnan ulkopuolella, ja sen luonnontila pyritään ylläpitämään tai palauttamaan. Uuden luonnonsuojelulain mukaan kansallispuiston pinta-alan on oltava vähintään 1 000 hehtaaria."

Muiden suojelualueiden tavoin kansallispuistojen tärkeimpänä tehtävänä on alkuperäisen luonnon sekä ihmisen toiminnan tuloksena syntyneiden perinteisten ympäristöjen suojelu. Kansallispuistot palvelevat ympäristökasvatusta, tutkimusta ja virkistystä suojelun sallimissa rajoissa: muut toiminnot on sopeutettava niin, ettei ensisijaiseksi määritelty suojelutavoite vaarannu. (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2004: 8–9.)

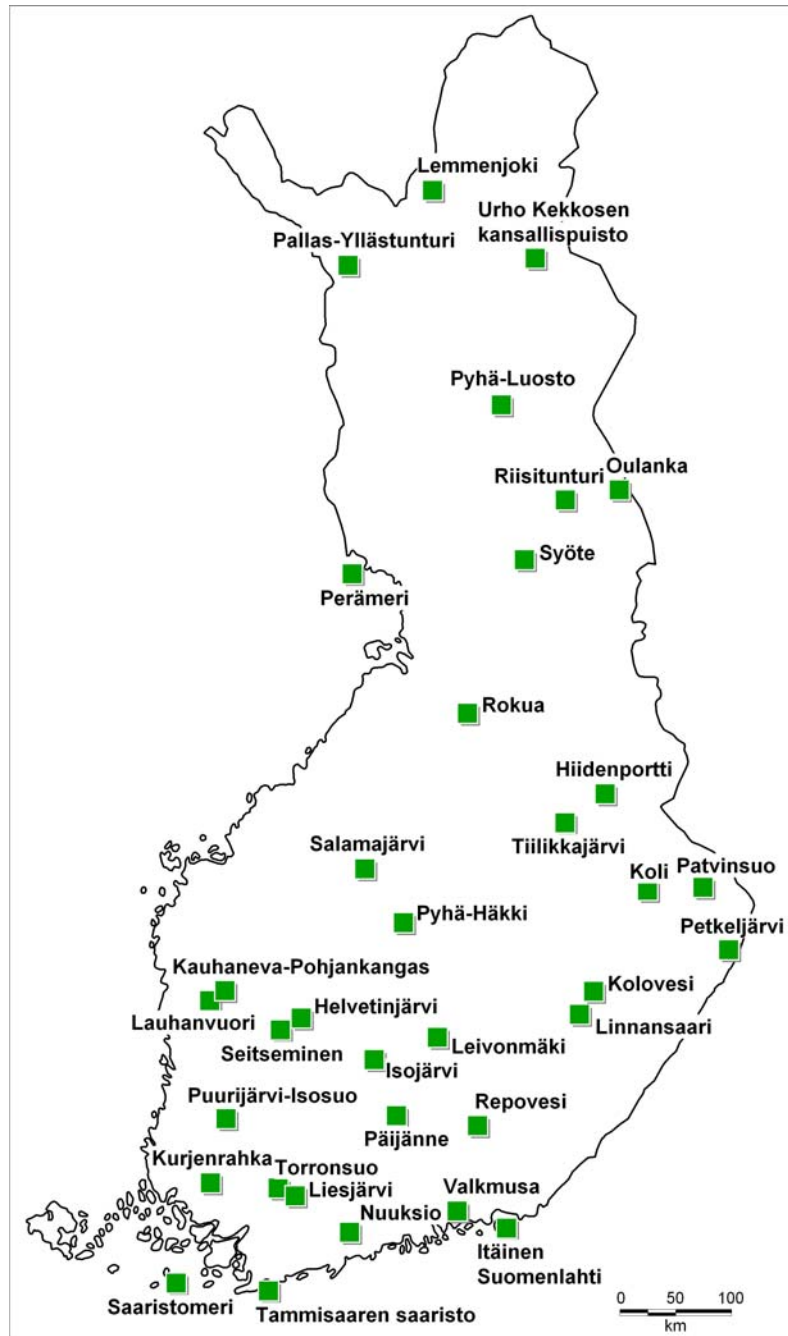
Luonnonpuisto määritellään seuraavasti (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2004: 10; ks. Luonnonsuojelulaki 1096/1996: 12 §):

”Luonnonpuisto on valtion omistama valtakunnallinen luonnonsuojelualue, joka poikkeuksellisen suuren tieteellisen arvonsa vuoksi säilytetään pysyvästi mahdollisimman luonnontilaisena ja häiriöttömänä. Tämän vuoksi rajoitetaan mm. yleisön pääsyä. Luonnonpuistolla on oltava merkitystä luonnonmukaisen kehityksen turvaamiselle, tieteelliselle tutkimukselle tai opetukselle.”

Luonnonpuistojen tehtävät painottuvat eri tavoin kuin kansallispuistojen, sillä luonnonsuojelu- ja tutkimustavoitteet hallitsevat selvästi luonnonpuistoissa. Vaikka Suomeen perustetut luonnonpuistot on periaatteessa rauhoitettu kokonaan, niillä on rajoitetusti merkitystä virkistyskohteina. Luonnonpuistoissa liikkuminen on sallittu erikseen osoitetuilla teillä, poluilla tai alueilla.

Vuoden 1982 jälkeen uusia kansallispuistoja on perustettu Suomeen yksitel- len, yhteensä 15 puistoa. Lisäksi vuonna 2005 Pallas-Ounastunturin ja Pyhä- tunturin kansallispuistot lakkautettiin ja tilalle perustettiin huomattavasti laajemmat Pallas-Yllästunturin ja Pyhä-Luoston kansallispuistot. Nykyisin kansallispuistoja on yhteensä 35, ja niiden pinta-ala on vuoden 2007 alussa yhteensä noin 8 850 neliökilometriä (Suojeluohjelmien ja... 2007; ks. Kuva 2; Liite 1). Aikaisemmin Metsäntutkimuslaitoksen hallinnassa olleet Pallas- Ounastunturin ja Pyhäntunturin kansallispuistot siirtyivät Metsähallitukselle vuoden 2002 alussa. Kolin kansallispuiston, Mallan ja Vesijaon luonnon- puistojen sekä muiden Metsäntutkimuslaitoksen tutkimusmetsien siirto Met- sähallitukselle on suunniteltu toteutettavaksi vuoden 2008 alussa.

Suomen nykyinen luonnonsuojelualueverkosto perustuu vuoden 1976 Kansallispuistokomitean mietintöön. Puistojen perustaminen yksitel- len vuoden 1982 jälkeen johtuu pääasiassa teknisistä syistä, sillä yksityisomistuk- sessa olevat maat on täytynyt ostaa valtiolle ennen suojelualueen perusta- mispäätöksen tekemistä. Vuoden 1978 Kansallis- ja luonnonpuistoverkon kehittämisohjelmassa sekä sitä myöhemmissä puistojen perustamista tai laajentamista koskevissa valtioneuvoston periaatepäätöksissä suunnitellusta kansallispuistojen pinta-alasta on toteutunut jo noin 99 prosenttia (Suoje- luohjelmien ja... 2007). Nyt puistoja perustetaan pääasiassa paikallisaloittei- den perusteella. Uusia kansallispuistoja on esitetty perustettavaksi esimer- kiksi Sipoonkorpeen, Porkkalan saaristoon, Suur-Saimaalle ja Selkämerelle.

Kuva 2. Suomen kansallispuistot vuoden 2007 alussa.

LUONNONSUOJELUALUEIDEN HALLINNASTA VASTAAVAT VIRANOMAISET

Kansallispuistojen ja muiden luonnonsuojelualueiden hallintaan liittyvistä viranomaistehtävistä vastaavat Suomessa ympäristöministeriö, Metsähallitus ja Metsäntutkimuslaitos (Metla). Ympäristöministeriön tehtäviksi on annettu muun muassa luonnonsuojelualueverkoston kehittäminen ja luonnonsuojelualueiden hoito ja käyttö sekä Metsähallituksen ja Metlan ohjaus luonnonsuojelualueiden hoidossa (Valtioneuvoston asetus... 708/2003: 2–3 §). Metsähallitus ja Metla hallinnoivat valtion mailla sijaitsevia luonnonsuojelualueita.

Vuodesta 1994 lähtien Metsähallitus on ollut maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalalla toimiva valtion liikelaitos, jolla on sekä liiketaloudellista toimintaa että julkisia hallintotehtäviä. Metsähallitus hoitaa ja käyttää valtion omistamia maa- ja vesialueita: sen perustehtäviä ovat metsätalouden harjoittaminen ja luonnonsuojelu. Laki Metsähallituksesta (1378/2004: 2 §) määrittelee Metsähallituksen tehtäviksi sen hallinnassa olevien luonnonvarojen ja muun omaisuuden kestävä ja tuloksellisen hoidon, käytön ja suojelun. Toiminnassa on otettava huomioon biologisen monimuotoisuuden suojelu sekä luonnon virkistyskäytön ja työllisyyden edistämisen vaatimukset (4 §).

Eduskunta hyväksyy vuosittain Metsähallituksen keskeiset palvelu- ja muut toimintatavoitteet. Eduskunnan asettamien tavoitteiden pohjalta maa- ja metsätalousministeriö päättää vuotuisista Metsähallituksen tulostavoitteista. Julkisista hallintotehtävistä sekä niiden tavoitteista ja rahoittamisesta sovitaan ympäristöministeriön sekä maa- ja metsätalousministeriön kanssa. Metsähallituksesta annetussa laissa (1378/2004: 6 §) määritellyt julkiset hallintotehtävät hoidetaan Metsähallituksen luontopalveluissa, erillään liiketoiminnasta. Ne rahoitetaan pääsääntöisesti valtion talousarviossa osoitetuilla määrärahoilla. Julkisiin hallintotehtäviin kuuluvat muun muassa luonnonsuojelulaissa ja luonnonsuojelualueita koskevissa laeissa säädetyt luonnonsuojelutehtävät ja luonnonsuojelualueiden hankinta sekä luonto- ja retkeilypalveluiden tuottaminen. Luonnonsuojeluasioissa Metsähallitus on ympäristöministeriön ohjauksessa.

Vuoden 2006 alussa luontopalvelut selkeytti toimintaansa organisoidumalla kuuden sijaan kolmeen alueyksikköön: Etelä-Suomen, Pohjanmaan ja Lapin luontopalveluihin. Luontopalvelujen ydinprosesseja ovat luonnonsuojelu, luonnon virkistyskäyttö, alueiden hallinta ja eräasiat (Metsähallituksen julkisten... 2005: 8–9). Metsähallituksen liiketoimintaluonnon alueisiin sisältyy Villi Pohjola, joka vastaa maksullisista luontomatkailupalveluista. Villi Pohjola myy ja markkinoi myös ulkomailta kalastus-, metsästys- ja muita luontomatkoja.

Metsäntutkimuslaitos on asiantuntijayksikkö, joka hoitaa yhdeksää toimintayksikköä eri puolilla Suomea sekä koko maan kattavaa tutkimusmetsäverkostoa. Metla toimii maa- ja metsätalousministeriön alaisuudessa, ja sen tehtäväksi on määritelty metsien taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä hoidon ja käytön edistäminen tutkimuksen keinoin (Laki Metsäntutkimuslaitoksesta 1114/1999: 1–2 §). Luonnonsuojelualueiden osalta Metla toimii ympäristöministeriön tulosohjauksessa. Kolin kansallispuiston lisäksi Metla hallinnoi yhä Mallan ja Vesijaon luonnonsuojelualueita sekä useita pienempiä luonnonsuojelualueita. Kolin kansallispuiston hoidosta vastaa Metlan Joensuun toimintayksikkö, jonka tehtävänä on edistää metsä- ja puusaamiseen liittyvää alueellista kehittämistä erityisesti Itä-Suomessa.

Kansainväliset tavoitteet ohjaavat suomalaista luonnonsuojelua myös erilaisten arviointien kautta: niissä verrataan suojelujärjestelmiä ennalta laadittuihin kriteereihin. Vuonna 2004 toteutettiin kattava Suomen luonnonsuojelualueiden tehokkuuden ja vaikuttavuuden arviointi (Gilligan ym. 2005), jonka mukaan suojelualueet ovat yleisesti hyvin hoidettuja ja saavuttavat yleensä niille asetetut suojelutavoitteet. Arvioinnin mukaan Suomen luonnonsuojelualueiden tulisikin toimia mallina muiden maiden suojelualuejärjestelmille. Arvioinnissa annettiin kuitenkin myös suosituksia hoitokäytäntöjen parantamiseksi. Suomen kansallispuistojärjestelmä vastaa pääosin Kansainvälisen luonnonsuojeluliiton IUCN:n suosituksia, joista kerroin luvussa 2.3. Nykyisin kaikki 35 kansallispuistoa on hyväksytty kansallispuistokategoriaan (II). Selvitän kuudennessa luvussa tarkemmin, miksi eräät Suomen kansallispuistot jätettiin välillä II-luokan ulkopuolelle.

Tärkeä muutos Suomen luonnonsuojelussa on ollut liittyminen Euroopan unionin Natura 2000 -ohjelmaan, jolla pyritään saavuttamaan Rio de Janeirossa sovittuja monimuotoisuuden säilyttämisen tavoitteita. Natura 2000 -suojelualueverkosto koostuu Suomessa lintudirektiivin perusteella EU:n komissiolle ilmoitetuista linnustonsuojelualueista sekä alueista, jotka komissio on luontodirektiivin perusteella hyväksynyt yhteisön tärkeinä pitämiksi alueiksi (Luonnonsuojelulaki 1096/1996: 64 §). Tavoitteena on saavuttaa direktiiveissä määriteltyjen luontotyyppien sekä eläin- ja kasvilajien suotuisan suojelun taso, jolla lajien ja luontotyyppien luontaiset levinneisyysalueet säilyvät ennallaan tai laajenevat. Valtaosa Suomen Natura-alueista on kansallisilla päätöksillä perustettuja luonnonsuojelualueita, erämaa-alueita ja suojeluohjelmiin kuuluvia alueita. Kaikkia Natura-alueita ei muodosteta lakisääteisiksi luonnonsuojelualueiksi, vaan ne voidaan usein suojella riittävästi erämaalain, maa-aineslain, vesilain tai muun erityislainsäädännön mukaisilla toimilla. Suojelu voi perustua myös hallinnollisiin määräyksiin tai vapaaehtoisin sopimuksiin.

Suomen kansallispuistot kuuluvat kokonaan tai osittain Natura-verkostoon, mikä asettaa omat suojelutavoitteensa puistoille. Jos Natura-alueelle aiottu hanke tai suunnitelma saattaa merkittävästi heikentää alueen niitä luonnonarvoja, joiden suojelemiseksi alue on sisällytetty verkostoon, hankkeen toteuttajan on arvioitava hankkeen vaikutukset. Sama koskee sellaista hanketta tai suunnitelmaa alueen ulkopuolella, jolla on todennäköisesti alueelle ulottuvia merkittäviä haitallisia vaikutuksia. (Luonnonsuojelulaki 1096/1996: 65 §.) Natura-alueilla voidaan sallia toiminta, joka ei uhkaa suojeltavia luontoarvoja.

Kuten Natura 2000 -ohjelman toteuttamistapa ilmentää, monimuotoisuuden ylläpitämistavoitteiden seurauksena luonnonsuojelun tehtäväkenttä on laajentunut erillisten suojelualueiden ja -kohteiden ulkopuolelle. Myös luonnonsuojelulaissa on monipuolistettu suojelun keinovalikoimaa. Viime vuosina Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelmassa METSOssa on kehitetty maanomistajia osallistavia ja motivoivia suojelumenetelmiä. Nykyisin korostetaan myös talouskäytössä olevien alueiden kestäväää käyttöä ja tavallisten eliölajien elinmahdollisuuksien säilyttämistä. Luonnon- ja ympäristönsuojelu ei ole enää taloudellisesta toiminnasta irrallinen osa-alueensa, vaan vastuu suojelun toteuttamisesta on laajentunut vähitellen kaikille hallinnonaloille, elinkeinosektoreille ja kansalaisille (ks. Sairinen 2000). Ympäristöarvojen merkitys yhteiskunnassa on yleensäkin korostunut ja ihmisten ympäristötietoisuus kasvanut: nykyisin lähes kaikki suomalaiset pitävät ympäristönsuojelua tärkeänä (Tulokas 2002: 12).

Myös kansainvälistynyt metsäsektori on joutunut suhtautumaan ympäristön- ja luonnonsuojelukysymyksiin entistä vakavammin muun muassa markkinoiden paineen vuoksi (Rannikko 2003: 169–170; Rytteri 2004: 65–67). Samalla se on alkanut hyödyntää ympäristövastuullista julkisuutta. Esimerkiksi metsäyhtiö UPM on saanut myönteistä julkisuutta Repoveden kansallispuiston yhteydessä: puiston perustaminen mahdollistui, kun yhtiö lahjoitti valtiolle maata luonnonsuojelutarkoitukseen vuonna 2002 (ks. Kivi 2004: 103). Suuri osa alueen kävijöistä ei liiku itse kansallispuistossa – joka on valtaosaltaan Pahkajärven ampuma-alueen varoaluetta – vaan sen yhteydessä sijaitsevalla Aarnikotkan metsän luonnonsuojelualueella. Se on edelleen UPM:n omistuksessa oleva ja Kaakkois-Suomen ympäristökeskuksen päätöksellä rauhoitettu suojelualue. Metsähallitus kuitenkin hoitaa aluetta kansallispuiston kanssa yhteisen hoito- ja käyttösuunnitelman mukaisesti.

Viimeaikaisten metsäsektorilla tapahtuneiden muutosten lisäksi metsänkäsittelykäytäntöjä koskevat säännökset ovat uudistuneet. Esimerkiksi vuonna 1997 voimaan tullut uusi metsälaki (1093/1996: 1 §) pyrkii edistämään ”*metsien taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti kestäväää hoitoa ja käyttöä siten, että metsät antavat kestävästi hyvän tuoton samalla, kun niiden biologinen monimuotoisuus säilytetään*” (ks. Rytteri 2006: 127–133). Luonnonsuojelijat ovat silti yhä arvostelleet metsäteollisuuden puuntuotantoperi-

aatteita ja pitäneet metsälakia riittämättömänä takaamaan suojelun toteutuminen (ks. Leino-Kaukiainen 1997: 219–222). Viime vuosina esimerkiksi ympäristöjärjestö Greenpeace on kampanjoinut Suomessa ahkerasti metsien suojelun puolesta.

5.2. Luonnonsuojelun tieteellistyminen

W. M. Adamsin (1997) mukaan luonnonsuojelu on ollut rationaalista, luonnon- ja teknisten tieteiden määrittämää ja valtion ohjaamaa toimintaa (ks. Demeritt 2001b; Rientjes 2002). Hallinnollinen luonnonsuojelu perustuu myös Suomessa pitkälti asiantuntijuuteen – luonnontieteellisiin ja biologisiin käsityksiin luonnosta (Nieminen & Saaristo 1998; Berglund 2001). Viime vuosikymmenen metsäkeskustelussa tieteellinen retoriikka syrjäytti poliittiset ja eettiset arvot ja argumentit (Rannikko 2003: 170), mutta kehitys tähän suuntaan oli alkanut vahvistua jo 1970-luvulla (ks. Kansallispuistokomitean mietintö 1976). Ympäristökeskustelu on yleensäkin tieteellistynyt voimakkaasti: tieteestä on tullut keskeinen argumentoinnin ja auktoriteetin lähde, ja luonnontieteilijät ovat saaneet näkyvämmän roolin ympäristöongelmien määrittelyssä (Sairinen 2000; Demeritt 2001a).

Suojeluohjelmien yhä kansainvälisempi luonne vahvistaa universaalien, luonnontieteellisen tiedon asemaa ympäristöä koskevassa päätöksenteossa (Peuhkuri 2004: 158). Esimerkiksi luonnonsuojelualueiden valinnassa ja rajauksessa korostuvat ekologiset kriteerit: Natura 2000 -alueita nimettäessä ei otettu huomioon yhteiskunnallisia perusteita. Ekologisten näkökulmien painottumisesta huolimatta Suomen luonnonsuojelulaissa (1096/1996: 2 §) säädetään, että lakiin perustuvassa suojelussa on otettava huomioon myös taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset näkökohdat sekä alueelliset ja paikalliset erityispiirteet. Lain yksityiskohtaisten perustelujen mukaan sosiaalisia tekijöitä ovat esimerkiksi työllisyysvaikutukset ja kansalaisten virkistystarpeisiin liittyvät näkökohdat (HE 79/1996).

Biodiversiteetin säilyttämisen nousu hallitsevaksi puhettavaksi on esimerkki luonnonsuojelukeskustelun tieteellistymisestä ja kansainvälistymisestä. Hallinnollis-tieteellisen biodiversiteettidiskurssin katsotaan ohjaavan nykyisin suomalaista luonnonsuojelua (Nieminen 2003: 154). Esimerkiksi ajatus luonnon itseisarvosta ei ole pystynyt menestyksekkäästi haastamaan ihmiskeskeisiä suojeluarvoja ja biologisia näkökulmia (Vilka 2000; ks. Nieminen & Saaristo 1998: 83). Monimuotoisuuden suojelun perusteluissa käytetään yleensäkin vähemmän eettisiä ja esteettisiä kuin taloudellisia ja utilitaarisia argumentteja (Rientjes 2002: 5, 12). Biodiversiteetistä puhutaan ikään kuin luonnosta itsestään kumpuavana arvona, vaikka suojeluperusteet ovat viime kädessä aina lähtöisin ihmisen arvoista (vrt. Pietarinen 2000: 45–53). Biodiversiteetin käsite ja sen merkitys luonnonsuojelun kannalta ovat

rakentuneet kulttuurisesti (ks. Kotilainen 1996). Matti Nieminen (2003: 146–151) nimittää biodiversiteettiä uudeksi tieteellisemmäksi ja universaalimmaksi ”käsitediskurssiksi”, jonka avulla määritetään uudelleen vanhoja ideoita. Termiä käyttämällä tiedemiehet yrittävät nostaa esiin realistisen käsityksen luonnosta, kieltää luonnon kulttuurisuuden ja diskursiivisuuden sekä vahvistaa omaa rooliaan sen asiantuntijoina (ks. Proctor & Pincetl 1996). Biodiversiteetistä puhumalla vältetään ottamasta kantaa erilaisiin arvoihin ja intresseihin sekä lisätään tieteen puhevaltaa luontoa koskevassa päätöksenteossa (Rannikko 2003: 171).

Ympäristökeskustelun tieteellistymisen seurauksena toiminta metsäliik-
keessä ei jaksanut viime vuosikymmenellä kiinnostaa Suomessa suuria jouk-
koja, sillä se vaati paljon biologista tietoutta. Samaan aikaan alkoi kuitenkin
esiintyä uudenlaista eettistä huolenkantoa ja kansalaistoimintaa: ympäristö-
liikeddinnän neljänneksi aalloksi on nimetty eläinoikeusliikkeen nousu julki-
suuteen 1990-luvun jälkipuoliskolla. Muutamaa vuotta myöhemmin monet
liikkeen jäsenistä olivat mukana laajenevassa globalisaatiokriittisessä liikeh-
dinnässä. (Rannikko 2003: 161, 170–175.) Tieteellisen suojelukeskustelun
rinnalla myös muut ympäristökysymykset ovat siis nousseet tärkeiksi hu-
olenaiheiksi, vaikka ne eivät ole saavuttaneet hallinnollisessa suojelutyössä
yhtä merkittävää asemaa.

Tiede määrittelee hallitsevan tulkinnan luonnosta ja luonnollisesta sekä
ohjaa samalla, millaista ympäristöä suunnittelun kautta tuotetaan (Adams
1997: 287; ks. Keulartz 1999; Rientjes 2002; Daugstad ym. 2006). Objektii-
visina ja arvovapaina esitettyihin tieteellisiin argumentteihin vetoamalla
luonnonsuojelussa pyritään oikeuttamaan tiettyjä käytäntöjä ja syrjäyttämään
muuta puheenvuoroja (Berglund 2001: 846; Demeritt 2001a: 329; Castree
2005: 185). Tieteelliset perustelut tuovat auktoriteettia suojelun toteuttajille.
Väittämien tehoa pyritään lisäämään viittaamalla lakeihin, direktiiveihin,
sopimuksiin ja julistuksiin. Erilaiset määrällistävät ja graafiset välineet, ku-
ten tilastot ja kartat, ovat osoittautuneet tehokkaiksi luontoa koskevien ”tosi-
asioiden” rakentajiksi (Demeritt 2001b). Kun luonto pidetään yhdellä ainoal-
la tavalla eli luonnontieteellisesti määriteltynä, neutraloidaan paikallinen
ekososiaalinen vaihtelu ja mahdollistetaan luonnon tehokas hallinta (Jokinen
2004: 50–51). Ympäristön hallitseminen on keino hallita myös ihmisten
käyttäytymistä (Haila & Jokinen 2001: 283–286; Rientjes 2002: 14–15; ks.
Darier 1999; Sairinen 2000; Lehtinen 2003; 2005; 2006).

Luonnonsuojeluun sisältyy siten epätasa-arvoisia yhteiskunnallisia val-
tasuhteita. Suojelun alueiden läheisyydessä asuvat paikalliset ihmiset ja muu
suuri yleisö vieraantuvat helposti suojelukeskustelusta ja jäävät sen ulkopuo-
lelle, sillä heidän luontokäsityksensä ja -suhteensa eivät yleensä perustu
tieteelliseen asiantuntijuuteen ja terminologiaan. Sen sijaan ne rakentuvat
elämäkokemusten sekä jokapäiväisen elämän aineellisten käytäntöjen, sosi-
aalisten suhteiden ja arvojen kautta. Luonnonsuojelun suunnittelun näkö-

kulmasta luonto määrittyy abstraktiksi ja fyysiseksi tilaksi, kun taas asukkaille se on eletty ja koettu, arjessa kohdattu kotiympäristö. Luonto jäsenyy heille paikkasidonnaisesti: se muodostuu konkreettisista, historiallisista paikoista, joihin liittyy runsaasti kulttuurisia merkityksiä. (Tuan 1974; Vilkuna 1997; Valkonen 2003; Sorsa 2004a.) Nämä erilaiset käsitykset luonnosta vaikuttavat myös suojelukonfliktien taustalla (Nieminen 1994; Berglund 2001; Oksanen 2003; Lehtinen 2006: 133–143). Maallikkotietoa ei ole perinteisesti hyväksytty luonnonvarojen käytön määrittelyn perustaksi tasavertaisesti tieteen rinnalla (ks. Keulartz 1999; Peuhkuri 2004). Tilannetta on parannettu ottamalla käyttöön osallistavan suunnittelun periaatteita, joiden avulla pyritään lisäämään kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia esimerkiksi luonnonsuojelua koskevassa päätöksenteossa.

Kriittisen näkökulman mukaan ihmisen luontosuhteessa ei ole tapahtunut merkittävää muutosta modernista post-moderniin aikakauteen siirryttäessä (Rientjes 2002: 6–8, 17–18). Luontokäsitysten ja luonnonsuojelun tehtäväkentän laajentumisesta huolimatta luonnon objektivoinnin ja ulkoistamisen katsotaan edelleen olevan yleinen piirre länsimaisessa suhteessa luontoon (Katz & Kirby 1991: 265; Proctor & Pincetl 1996: 702–703; Willems-Braun 1997: 25; Castree & Braun 1998: 33; Lehtinen 1999: 38; Jokinen 2004: 52). Rationaaliin ja utilitaarisiin perusteisiin nojaavan biodiversiteetti-puheen korostumisen seurauksena luonnon ulkoistaminen on saattanut jopa lisääntyä (ks. Rientjes 2002: 17–18).

Ruotsin kansallispuistosuunnittelua tarkastelleen Tom Melsin (1999; 2002; ks. Daugstad ym. 2006) mukaan kansallispuistot esitetään edelleen usein abstrakteiksi tiloiksi – historiattomiksi ja kulttuurittomiksi erämaiksi – ja samalla ne irrotetaan yhteiskunnallisesta kontekstistaan. Kansallispuistot representoidaan ihmisen toimintaa ilmentämättömien karttojen, luontovalokuvien ja hallinnollisten tekstien välityksellä. Ne viestivät abstraktia kuvaa puistoista, minkä vuoksi puistojen yhteiskunnallinen luonne häviää näkyvistä (ks. Berglund 2001; Demeritt 2001b). Kansallispuistot käsitteellistyvät pikemminkin luonnollisiksi ja objektiivisiksi alueiksi kuin diskursiivisten ja materiaalien käytäntöjen kautta tuotetuiksi tiloiksi. Puistot antavat esteettisen vaikutelman luonnollisuudesta, kun niiden yhteiskunnallinen rakentuminen peitetään (Katz & Kirby 1991: 266; Olwig 1995: 395; Macnaghten & Urry 1998: 19). Kansallispuistojen esittäminen koskemattomana ja alkupe räisenä luontona legitimo i luonnonsuojelun ensisijaisuutta, oikeuttaa tiettyjä institutionaalisia käytäntöjä ja jättää toissijaisiksi paikallisyhteisöjen elämäntavat, arvot ja mielipiteet.

Mels (1999) tukeutuu tarkastelussaan filosofi Henri Lefebvren sosiaalisen tilan teoriaan ja nimeää abstraktin tilan ulottuvuuksiksi *absoluuttisen, organisen* ja *optisen tilan*. Ensimmäisen ulottuvuuden mukaan kansallispuistot mielletään luonnontilaisiksi maisemiksi ja ”tyhjiksi” tiloiksi, joihin yhdistyy käsitys erämaisyydestä, yhteiskunnan ulkopuolisesta luonnosta ja täysin

luonnontilaisista ekosysteemeistä. Orgaanisella tilalla Mels viittaa kansallispuistoihin ”kotimaisemina” tai kansallisena luontona. Käsitukseen liittyy patriootin näkemys ihmisen, maan ja kansan välisestä siteestä universaalissa luonnossa. Niin Ruotsin kuin Suomen kansallispuistojen perustamishistoriaan sisältyy keskeisesti nationalistisia ja kansallisromanttisia piirteitä. Orgaaniseen tilaan kytkeytyy mukaanlukemisen ja poissulkemisen käytäntöjä: kansallispuistot ovat palvelleet maan kaupungistuneen eliitin (kuten matkailijoiden ja tutkijoiden) tarpeita samalla kun esimerkiksi saamelaiset on syrjäytetty alueiden suunnittelusta. Optinen tila puolestaan tarkoittaa käsitystä kansallispuistoista maisemallisena tai ”fasadiluontona”: siihen liittyy idea esteettisestä mielihyvästä ja luonnontilaisen visuaalisesta vaikutelmasta. Optinen tila ilmenee esimerkiksi matkailuelinkeinon hyödyntämissä panoraamaisemissa, joissa ei näy jälkiä ihmistoiminnasta. Melsin (1999, 62) mukaan kansallispuistot tulee siten ymmärtää siinä historiallisessa kontekstissa, jossa ne on muodostettu ”luonnollisen” artikulaatioiksi.

5.3. Koskemattoman luonnon vetovoimaisuus

Luonto on yksi tärkeimmistä matkailun vetovoimatekijöistä, ja esimerkiksi Suomessa sen merkitys on kiistaton (Järviluoma 2006; ks. Suomen matkailustrategia... 2006). Viimeisen parinkymmenen vuoden aikana matkailussa on tapahtunut merkittäviä rakenteellisia kysynnän ja tarjonnan muutoksia, jotka ovat vaikuttaneet luontomatkailun kehittymiseen. Muutokset liittyvät laajempiin kuluttamisen ja taloudellisen tuotannon muutoksiin eli siirtymiseen fordistisesta massatuotannosta kohti jälki-fordistista, yksilöllistä ja joustavaa tuotantoa ja siihen liittyvää kuluttamista (Urry 1990: 14; Poon 1993: 10; Saarinen 2002: 32–33). Matkailussa nämä muutokset ovat johtaneet massamatkailun suhteellisen merkityksen vähenemiseen sekä uusien yksilöllisten matkailun muotojen ja matkailijoiden ilmaantumiseen markkinoille (ks. Mowforth & Munt 1998). Tuotannon ja kulutuksen rakenteiden muutokseen liittyy myös elämysten ja elämyshakuisuuden esiinnousu länsimaisissa yhteiskunnissa; on puhuttu elämysteollisuuden tai -talouden kasvusta (Saarinen 2004b: 441). Niin kutsutun *uuden matkailun* (Poon 1993) taustalla on matkailun kysynnän muuttuminen aiempaa joustavammaksi, yksilöllisemmäksi ja kuluttajavetoisemmaksi sekä ympäristökysymysten ja -arvojen painottuminen matkakohteiden valinnassa. Uusi matkailu korostaa myös aitoutta, luonnollisuutta, pienimuotoisuutta ja paikallisuutta sekä markkinoiden ja asiakkaiden tarpeiden syvällistä tuntemista.

Uuden matkailun yhteydessä on tuotu esiin luontomatkailun merkitys ja kasvamahdollisuudet sekä kestäväen kehityksen näkökulma. Luontoon perustuva matkailu onkin noussut yhdeksi voimakkaimmin kasvavista matkailun osa-alueista (ks. Mowforth & Munt 1998; Fennell 1999; Hall & Page 1999;

Franklin 2003). Kiinnostus luontoa kohtaan on yhteydessä ympäristötietoisuuden ja ympäristöarvojen merkityksen korostumiseen yhteiskunnassa. Luontomatkailusta on puhuttu paljon matkailun tutkimusta ja kehittämistä koskevassa keskustelussa 1980-luvun lopulta lähtien, mutta ilmiö sinällään ei ole Suomessakaan uusi. Neljännessä luvussa ilmeni, että vetovoimaiset luonnonympäristöt ovat olleet jo pitkään nähtävyyksiä ja virkistäytymiskohteita. Nykyinen luontomatkailu edustaa ilmiönä monin osin uutta matkailua. Uusi matkailu ei ole itsenäinen matkailun muoto vaan pikemminkin laajempi matkailutuotantoa koskeva toimintakulttuurinen piirre, johon sisältyy muun muassa uudenlainen tapa tuotteistaa matkailuympäristöjä (Saarinen 2002: 32–33). Luonnosta on tullut yhä selvemmin kaupallinen matkailutuote ja -hyödyke, jota esimerkiksi ohjelmalveluyritykset käyttävät resurssina toiminnassaan (ks. Kaltenborn ym. 2001; Bell & Lyall 2002; Cloke & Perkins 2002; 2005; Nelson 2005).

Nykypäivän luontomatkailussa toimintaympäristöä edustaa yleensä mahdollisimman luonnontilainen, alkuperäinen ja koskematon luonto (Wilson 1992; Norton 1996; Crawshaw & Urry 1997; Cloke & Perkins 1998; Saarinen 2002; 2004b; Waitt ym. 2003; Nelson 2005; Sorsa 2005b). Suomessa tehdyn tutkimuksen mukaan vesistöt ja luonnontilaiset metsät sopivat kansalaisten mielestä parhaiten luontomatkailuun (Silvennoinen & Tyrväinen 2001: 117). Historiattoman ja kulttuurittoman luonnon tai erämaan mielikuvaan perustuvan matkailun juuret ulottuvat romantiikan aatesuuntaan (Wang 2000: 72–90). Yhteiskunnan kaupungistumisen ja ihmisten luonnosta vieraantumisen seurauksena luonnon esteettisen ja eettisen arvostuksen katsotaan lisääntyneen (ks. Lehtinen 2005: 27–28). Luonto ei ole enää useimmille ihmisille työn ja aineellisen elämän välitön ehto, eikä luonnossa liikkuminen ole välttämättä normaali osa päivittäistä arkea samalla tavoin kuin aiemmin. Nykyisin luontoon matkustetaan usein erikseen virkistäytymään – hakemaan henkisiä ja fyysisiä elämyksiä. Ihmisen koskemattomiksi mielletyt kansallispuistot ja muut luonnonalueet tarjoavat erityisesti kaupunkilaisväestölle houkuttelevan poikkeaman arjesta, sillä matkailu on jo lähtökohtaisesti ennen kaikkea erilaisuuden etsimistä. Matkailussa esteettisesti kulutettavien paikkojen on poikettava niitä näkymistä, joita matkailija näkee arkisin (Urry 1990: 11; Wilson 1992: 22; ks. Bell & Lyall 2002: 25).

Urry (1990) korostaa *turistin katseen* käsitteellä visuaalisuuden merkitystä matkailussa. Hän viittaa termillä modernin matkailijan kulttuuriseen maailmankatsomukseen ja tapaan suunnata katseensa käytännössä. Yhtä yhtenäistä turistin katsetta ei ole olemassa, sillä katset ovat historiallisesti ja kulttuurisesti jäsenyneitä. Urry kuvaa *romanttisen katseen* käsitteen avulla matkailua, jossa korostuu yksinäisyys, yksityisyys ja henkilökohtainen, osittain hengellinen suhde katseen kohteeseen. Romanttisen katseen kohteena on usein juuri koskemattomaksi ja aidoksi mielletty luonto, joka on sosiaalisissa prosesseissa muodostunut näkemisen arvoiseksi, vetovoimaiseksi matkailu-

kohteeksi (ks. Nelson 2005). Urryn (1995: 179–186) mukaan romanttinen katse tukee luonnonsuojelun tavoitteita, sillä esimerkiksi monet kansallispuistot on perustettu matkailullisten syiden vuoksi. Toisaalta Urry katsoo kiinnostuksen luontoa kohtaan johtaneen matkailun – ja sen haitallisten vaikutusten – leviämiseen alati uusille alueille. Adrian Franklinin (2003: 213) mukaan visuaalisuus on edelleen keskeinen osa matkailua mutta keholliset kokemukset ovat nousseet yhä tärkeämmiksi matkailun uusien muotojen syntyessä. Fyysinen kokemus on keskeinen erityisesti aktiivisissa luontomatkailun muodoissa (Clope & Perkins 1998; 2002; Markwell 2001; Bell & Lyall 2002). Myös auditiiviset kokemukset, kuten luonnon hiljaisuus ja rauha, ovat usein tärkeitä luontomatkailijalle (Tuulentie 2004: 54–55; Järvi- luoma 2006: 122–125).

Kansallispuistoista ja muista luontomatkailukohteista konstruoidaan ideaalisen luontokäsityksen mukaisia sekä diskursiivisin että materiaalisin keinoin: matkailuelinkeino muodostaa luonnosta kuvauksia matkailijoille, ja toisaalta kohteiden luontoa ja rakennettua ympäristöä muokataan fyysisesti. Matkailijan kokemus luonnosta onkin aina välittynyt (Markwell 2001; Cloke & Perkins 2005). Ensinnäkin matkailu ja erityisesti siihen liittyvä mainonta ja muu viestintä, kuten matkakirjallisuus, luovat mielikuvia viestien vastaanottajille vieraista alueista ja arvottavat niitä muihin alueisiin nähden. Matka-kohteiden merkityksiä tuotetaan, vahvistetaan ja uusinnetaan imagon rakentamisen ja markkinoinnin keinoin (Shields 1991; Norton 1996; Cloke & Perkins 1998; Saarinen 2001: 39–46; 2004b; Ateljevic & Doorne 2002; Nelson 2005). Mielikuvalliset seikat ja maine ohjaavat ratkaisevasti ihmisten tekemiä valintoja ja päätöksiä, minkä vuoksi niistä on tullut nykyisessä *mielikuvayhteiskunnassa* keskeisiä menestystekijöitä (Karvonen 1999: 17–18).

Matkailun kautta esitetyt kuvaukset luonnosta heijastavat vallitsevia luontokäsityksiä sekä yleensäkin syntyhetkensä yhteiskunnallisia olosuhteita ja arvomaailmaa. Nämä representaatiot ovat tietystä näkökulmasta esitettyjä tulkintoja todellisuudesta, joten ne kytkeytyvät aina yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja vallankäyttöön (Saarinen 2001: 39–46; 2004b; Ateljevic & Doorne 2002). Totuusvaikutelmastaan huolimatta valokuvatkin ovat sosiaalisesti rakentuneita esityksiä luonnosta (Suonpää 2002; ks. Crawshaw & Urry 1997). Toisaalta luonnon matkailulliset tulkinnat tuottavat ja pitävät yllä kollektiivisesti jaettuina käsityksiä luonnosta ja vaikuttavat siihen, millaiseksi ihmisen suhde luontoon muodostuu. Matkailu ja siihen liittyvä markkinointi on yksi voimakkaimmista välineistä, joka ohjaa luontoa koskevien havaintojen ja arvostusten syntymistä (Wilson 1992: 19, 28; Lash & Urry 1994: 295; Norton 1996: 356; Gössling 2002: 552; Saarinen 2004b: 445; 2005b: 48). Mielikuvat luonnosta voivat vakiintua ja vaikuttaa alueita koskeviin käytäntöihin esimerkiksi luonnon hyödyntämisen periaatteita, tapoja ja arvoja määrittävän luontopolitiikan tai potentiaalisen matkailukysynnän kautta (Saarinen 2002: 30).

Representaatioiden tuottamisen lisäksi matkailijan kokemusta ja käsitystä luonnosta voidaan ohjata muuttamalla matkakohteen luontoa tai rakennettua ympäristöä fyysisesti. Esimerkiksi Niagaran putousten vaikuttavuutta matkailunähtävyytenä on lisätty varsin huomattavinkin ihmisen toimin, kuten säännöstelemällä veden virtausta (Sternberg 1997). Luonnon vetovoimaisuuteen takeutuvien matkailukohteiden rakennettuja ympäristöjä on myös suunniteltu niin, että ne ilmentävät erämaisuutta ja siihen liittyviä kulttuurisia piirteitä: esimerkiksi joihinkin Lapin matkailukeskuksiin on ”istutettu” keloja. Toisaalta maisemasta pyritään poistamaan erämaista vaikutelmaa häiritseviä kulttuurisia merkkejä, kuten paikalliseen arkeen viittaavia talusrakennuksia. (Saarinen 2002: 30; ks. Wilson 1992; Urry 1995.) Kevin Markwellin (2001: 42, 49) mukaan kansallispuistoissa ja muissa luontomatkailukohteissa säädellään matkailijoiden välitöntä kosketusta ”villiin luontoon” muodostamalla erilaisia fyysisiä ja symbolisia rajoja. Niitä voivat olla esimerkiksi rakennetut polut ja aidat, liikkumista ja käyttäytymistä koskevat säännöt tai opastetut retket. Yleensä näitä rajoja muodostetaan matkailun aiheuttamien haittojen estämiseksi. Samalla ne Markwellin mukaan kuitenkin erottavat matkailijat luonnosta ja vahvistavat käsitystä luonnosta objektina, turistisen katseen kohteena.

Luontomatkailussakin tuotetaan siten luonnon toiseutta, mikä vahvistaa luonnon ja kulttuurin erottamista toisistaan (Nelson 2005: 133, 140). Yhdysvaltalainen Dean MacCannell (1992: 115) jopa kutsuu kansallispuistoja ”museoiduksi luonnoksi”. Hänen mukaansa ne ovat lavastettuja luonnon representaatioita, jotka vahvistavat ihmisen valtaa hallita luontoa. Kansallispuistoissa luonnon tulee olla vallitsevien yhteiskunnallisten ideaalien mukainen: esimerkiksi laaja, saasteeton ja rauhallinen – suurkaupungin täydellinen vastakohta. (MacCannell 1992: 115; ks. Ryan ym. 2000.) Luontomatkailussa luonto esitetään samanaikaisesti sekä koskemattomaksi ja luonnontilaiseksi että ihmisen hallittavissa olevaksi. Luonto toimii matkailijoiden aktiviteettien tapahtumapaikkana. Luontomatkailun representaatioiden mukaan ihminen pystyy saavuttamaan ja jopa valloittamaan luonnon – tarvittaessa nykyaikaisen teknologian keinoin (ks. Crawshaw & Urry 1997: 192; Cloke & Perkins 1998: 202–204; 2002: 538; Nelson 2005: 140–141). ”Koskemattomaan erämaahan” yhdistetään sujuvasti modernin yhteiskunnan luomia kuluttamisen ja elämisen mahdollisuuksia (Saarinen 2002: 30; ks. Gössling 2002: 547). Luonnossa liikkumisesta pyritään tekemään ihmisille mahdollisimman vaivatonta ja riskitöntä (Sorsa 2005b: 123–124). Luonnon tuotteistaminenkin voidaan ymmärtää tavaksi kontrolloida ja pilkkoa luontoa erilaisiin osiin (Valkonen 2003: 72).

5.4. Luontomatkailusta alueellisen kehittämisen väline

Luontomatkailun kehityksestä ja nykyisestä merkityksestä ei ole käytettävissä systemaattiseen tilastointiin perustuvia tunnuslukuja, mikä johtuu muun muassa luontomatkailun käsitteen erilaisista tulkinnoista (Koivula ym. 2005: 8–9; Saarinen 2005a: 119). Suomen tilastollisessa toimialaluokituksessa edes matkailu ei ole erillinen toimiala. Luontomatkailun kehitystä voidaan kuitenkin arvioida tarkastelemalla esimerkiksi kansallispuistojen kävijämääriä tai Lapin suurten matkailukeskusten kapasiteettia. Niiden perusteella luontoon perustuva matkailu alkoi kasvaa voimakkaasti viime vuosikymmenellä; käsittelen seuraavassa luvussa tarkemmin kansallispuistojen kävijämäärien kehitystä. Matkailun edistämiskeskus on arvioinut luontomatkailun edustavan nykyisin noin neljännestä matkailun kokonaismerkityksestä Suomessa (Koivula ym. 2005: 15). Noin 40 prosenttia suomalaisista tekee yöpymisen sisältäviä luontoon suuntautuvia matkoja (Pouta & Sievänen 2001: 62).

Luonnon vetovoiman ja luonnossa tapahtuvien vapaa-ajan toimintojen merkityksen uskotaan vielä huomattavasti kasvavan tulevaisuudessa. Luontomatkailua pyritään Suomessa edistämään työllisyyttä tukevan valtakunnallisen toimintaohjelman avulla (Ohjelma luonnon... 2002). Ohjelman laatinut ympäristöministeriön asettama Luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämistyöryhmä (VILMAT) arvioi, että kehittämistoimien tuella luontomatkailu kasvaa Suomessa selvästi nopeammin kuin matkailu kokonaisuudessaan. Suomen matkailupoliittisia linjauksia koskevassa valtioneuvoston periaatepäätöksessä (2001) matkailun tavoitteeksi on asetettu noin neljän prosentin vuotuinen kasvu vuoteen 2010 mennessä, kun taas työryhmä arvioi luontomatkailun vuosikasvuksi kahdeksan prosenttia. Työryhmä asetti tavoitteeksi myös alan työpaikkojen määrän kaksinkertaistamisen 64 000 henkilötyövuoteen vuoteen 2010 mennessä. (Ohjelma luonnon... 2002: 39.) Tavoitteita on pidetty varsin haastavina (Saarinen 2004a: 35; Koivula ym. 2005: 18, 44). Työryhmän raportin perusteella valtioneuvosto teki vuonna 2003 periaatepäätöksen toimintaohjelmasta, joka sisältää 30 toimenpidettä luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämiseksi (Valtioneuvoston periaatepäätös... 2003).

Luontomatkailun kasvun seurauksena myös alan taloudellinen ja poliittinen merkitys on lisääntynyt huomattavasti. Aiemmin matkailun merkitystä metsäluonnon käyttömuotona pidettiin vähäisenä Suomessa. Luontoon perustuvan matkailun uskottiin jopa jarruttavan tai estävän taloudellista kehitystä, sillä matkailu miellettiin usein metsätalouden kanssa kilpailevaksi toiminnoksi. 1990-luvun vaihteessa kansainvälisen matkailun nopea kasvu, metsätalouden työllisyysvaikutusten heikkeneminen ja talouden lama muuttivat kuitenkin käsityksiä luontomatkailun merkityksestä. (Saarinen 2000a:

71.) Vaikka luontomatkailun suora taloudellinen arvo on edelleen suhteellisen pieni verrattuna esimerkiksi metsäteollisuuteen, matkailun merkitys alueellisesti tai paikallisesti voi olla hyvinkin suuri. Luontomatkailun myönteiset taloudelliset ja sosiaaliset vaikutukset kohdistuvat usein syrjäisille ja taantuneille alueille, joissa sijaitsee muun muassa monia suosittuja kansallispuistoja. Viimeisten vuosikymmenten aikana maaseudun perinteiset alktuotantoelinkeinot, kuten maa- ja metsätalous, ovat menettäneet taloudellista ja työllistävää merkitystään huomattavasti (Keränen 2004: 36; Metsätalostollinen vuosikirja 2005: 232). Myös julkisen sektorin työpaikat ovat vähentyneet, ja esimerkiksi muuttotappiosta ja ikärakenteen vinoutumisesta on tullut syrjäisten kuntien ongelmia. Raaka-ainetuotantokeskeisyyden vähentyessä alueet ovat joutuneet etsimään uusia elämisen mahdollisuuksia ja tukeutumaan voimakkaammin muunlaisiin luonnon käytön muotoihin. Metsien ja luonnon käytössä ollaan parhaillaan siirtymässä teollisesta ”jälkitekolliseen” aikaan (ks. Raitio & Rannikko 2006).

Suomen nykyisen maaseutupolitiikan ydintavoitteita ovat elinkeinotoiminnan monipuolistaminen ja maaseudun laaja-alainen kehittäminen. Yhdeksi tavoitteiden saavuttamisen keinoksi on määritelty matkailun kehittäminen (Elinvoimainen maaseutu... 2004: 155–161; ks. Butler ym. 1998; Saarinen 2004a; Lüthje 2005; Puhakka & Salonen 2005). Maaseutu on muuttunut tuotannon sijaintipaikasta yhä selvemmin virkistystä tarjoavaksi kuluksen ja vapaa-ajan maisemaksi. Kasvavaa luontomatkailua pidetään yhtenä harvoista keinoista säilyttää syrjäisiä maaseutualueita elinvoimaisina (Ohjelma luonnon... 2002: 8).

Luontomatkailuelinkeinon kehittämiseen on panostettu paljon viime aikoina: esimerkiksi Euroopan unionin hankerahoitus on mahdollistanut tuhansien matkailuun liittyvien hankkeiden toteuttamisen Suomessa. Samalla luontomatkailun ohjelmajärjestelyjen määrä on kasvanut huomattavasti ja luonnon vetovoimaisuuden sekä erilaisten luontoaktiviteettien tuotteistaminen on lisääntynyt. Erityisesti Lapissa matkailulla – joka perustuu pääasiassa luontoon – on merkittävä rooli aluetaloudessa ja -kehityksessä (Lapin matkailutilastollinen... 2004: 22–27; ks. Kauppila 2000; 2004; Saarinen 2002; 2005b). Luonnon matkailullisesta vetovoimasta on siten muodostunut luontopolitiikan argumentti, johon esimerkiksi ympäristökiistojen osapuolet usein vetoavat (Valkonen 2003). Kaakkois-Suomessa sijaitseva Imatrankoski on myös hyvä esimerkki luontomatkailun aluetaloudellisen merkityksen ja yhteiskunnallisten arvojen muutossuunnasta: Imatralla on herännyt kiinnostus palauttaa 1920-luvulla energiantuotantoon valjastettu koski mahdollisimman ennalleen (Helsingin Sanomat 10.1.2006).

Aluekehityksen näkökulmasta matkailu on siinä mielessä edullinen elinkeino, että sen työllistävät ja palvelurakennetta laajentavat vaikutukset ovat merkittävämmät kuin suorat tulovaikutukset. Matkailu on hyvin työvoimavaltainen ala; varsinkin ohjelmajärjestelyt työllistävät työntekijöitä tehok-

kaemmin kuin moni muu matkailutalouden toimiala. Lisäksi luontomatkailu työllistää hyvin paikallisia asukkaita, joskin ongelmana on voimakas sesonkiluonteisuus. (Kauppila 2000: 5–7; Saarinen & Kauppila 2002: 32.) VILMAT-työryhmä on arvioinut luontomatkailun osuuden olevan noin kolmasosa matkailun kokonaistyöllistävyydestä Suomessa (Ohjelma luonnon... 2002: 13–14). Matkailun kehittäminen vaikuttaa usein myönteisesti alueen väestömäärään ja -rakenteeseen. Matkailuelinkeinon kerrannaisvaikutukset ulottuvat myös muille, esimerkiksi kaupan ja rakentamisen, aloille. Matkailijoiden aiheuttama lisäkysyntä edesauttaa palvelujen ja infrastruktuurin säilymistä ja parantumista sekä yleensäkin uuden yritystoiminnan luomista harvaan asutuilla alueilla. Aineellisten vaikutusten lisäksi matkailun kehittämisen seurauksena syntyy aineettomia – alueen imagoon, mielikuviin ja itsetuntoon liittyviä sosio-ekonomisia vaikutuksia – jotka tukevat myönteistä kehitystä alueella. (Kauppila 2004: 84–87.) Matkailu ei kuitenkaan automaattisesti hyödytä laajemmin syrjäseutujen aluetaloutta (Saarinen 2004a). Matkailun taloudelliset ja sosiaaliset vaikutukset jakaantuvat epätasaisesti sekä alueellisesti että ajallisesti. Myönteisistä vaikutuksista huolimatta matkailun voimakaskaan kehittäminen ei ole riittänyt estämään syrjäseutujen taantumista (Kauppila 2000; 2004; ks. Raitio & Rannikko 2006).

Luontomatkailun kasvaessa paineet metsätalouden suuntaan ovat jatkuvasti lisääntyneet (ks. Saarinen 2000a). Luonnonsuojelijatkin hakevat usein tukea suojelulle vetoamalla luontomatkailun tulo- ja työllisyysvaikutuksiin: matkailua pidetään vähemmän rasittavana toimintona kuin esimerkiksi metsätaloutta (Harkki ym. 2003). Matkailusta on tullut luonnonsuojelukysymyksissä yhä vahvempi argumentointiperusta, jota pelkäästään suojelun kautta on ollut yleensä vaikea muodostaa. Metsätalouden ja kasvavan luontomatkailun välille voi syntyä ristiriitoja, sillä metsätalouden puunkäsittelykäytäntöjen seurauksena syntyvät maisemat eivät välttämättä vastaa luontomatkailijoiden arvostuksia (ks. Silvennoinen & Tyrväinen 2001: 117). Alkuvuonna 2007 Metsähallitus päätti pidättäytyä kymmeneksi vuodeksi Pallas-Yllästunturin kansallispuiston lähelle suunnitelluista hakkuista matkailuyrittäjien ja heitä tukevien tahojen vastustuksen seurauksena. Yrittäjät maksavat Metsähallitukselle korvausta metsien säästämisestä (Helsingin Sanomat 28.2.2007). Kansallispuistojen lähialueet ja muut talousmetsät ovat erityisen tärkeitä sellaisille luontomatkailun ohjelmopalveluille (kuten poro-, koiravaljakko- ja kelkkasafareille), joiden harjoittaminen ei ole sallittua puistoissa.

Toisaalta kiinnostus luontomatkailua kohtaan on kasvamassa myös metsälalla ja matkailu on integroitumassa osaksi metsien hoidosta vastaavien organisaatioiden toimintaa. Metsäpolitiikan linjauksissa, toimintaohjelmissa ja käytännön metsätaloudessa luontomatkailua tarkastellaan yleensä osana metsien monikäyttöä ja usein yhdessä metsien virkistyskäytön kanssa. Kansainvälisten vaatimusten seurauksena Suomen metsäpolitiikan tyyli ja tavoit-

teet muuttuivat selvästi viime vuosikymmenen alkupuolella. Samalla kun pyrkimyksenä on yhä hakkuiden lisääminen, metsäpoliittisissa toimintaohjelmissa on nostettu esille metsätalouden kestävyden ja luonnon monimuotoisuuden ohella muun matkailun edellytykset. Luontomatkailupalvelujen tuotteistaminen ja markkinoinnin edistäminen on nykyisin asetettu yhdeksi metsäpoliittiseksi tavoitteeksi. Matkailuyrittäjyys kytketään työllistävyyden ja maaseudun elinkeinotoiminnan monipuolistamisen kautta metsienkäytön sosiaalisen kestävyden tavoitteeseen. (Hytönen 2002; Koivula ym. 2005: 32–34.)

Maaseudun perinteisten alkutuotantoalojen kasvavaa kiinnostusta luontomatkailun kehittämiseen ja tutkimiseen osoittavat myös hiljattain ilmestyneet raportit. Maa- ja metsätalousministeriön käynnistämän Metsäalan tulevaisuusfoorumin erillisryhmä on pohtinut metsienkäytön ja luontomatkailun kehittämisen ja tutkimuksen tulevaisuutta (Koivula ym. 2005). Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos puolestaan on selvittänyt yhdessä muiden toimijoiden kanssa luontomatkailualan tutkimustoimintaa ja -tarpeita (Toivonen ym. 2005).

Matkailun kasvun jatkuessa ja yleisen ympäristötietoisuuden lisääntyessä matkailun aiheuttamiin ympäristöhaittoihin on alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota ja ympäristövaikutuksia koskeva tutkimus on lisääntynyt (ks. Mathieson & Wall 1982; Hunter & Green 1995; Mieczkowski 1995; Butler 2000a; Ryan 2003). Luonnon vetovoimaisuuden säilyminen on tärkeä luontomatkailun kehittämisen ja menestymisen edellytys. Vaikka ympäristö vastuullisuuden tai kestävyden ideaa ei käsitteellisessä mielessä sisällytetä yleensä luontomatkailuun, käytännössä luontomatkailussa on huolehdittava resurssin säilymisestä vetovoimaisena luontokohteena. Tämä edellyttää matkailun vaikutusten ohjaamista ja hallintaa. Yhtenä näkökulmana luonnon ja matkailun tasapainoiseen ja jopa toisiaan hyödyttävään suhteeseen on esitetty kestävä matkailua, jonka sisältöä tarkastelin luvussa 1.3. Käsitettä alettiin käyttää 1980-luvun lopulla, kun matkailusektorilla ryhdyttiin pohtimaan Brundtlandin komission raportin vaikutuksia matkailutoimintoihin (Swarbrooke 1999: 9; ks. Hunter & Green 1995; Butler 1998; Mowforth & Munt 1998; Saarinen 2006).

Suomessa on viime vuosikymmeneltä lähtien tutkittu kestävä matkailun käsitettä, periaatteita ja käytäntöjä sekä laadittu eri toimijoita varten käyttäytymis- ja menettelytapaohjeita sekä ympäristöjärjestelmiä ja -strategioita (esim. Majoitus- ja ravitsemisalan... 1997). Näkökulma on otettu huomioon matkailun alueellisissa ja kansallisissa strategioissa (esim. Valtioneuvoston periaatepäätös 2001; Suomen matkailustrategia... 2006), mutta niissä ei useinkaan tarkastella kestävyden sisällöllisiä ja kehittämisen käytäntöihin vaikuttavia toimenpiteitä (Saarinen 2004a: 31). Luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämissuunnitelmassa kestävyden tavoitteita ja sisällöllisiä tekijöitä on kuitenkin sisällytetty ohjelman toimenpiteisiin (Ohjelma luon-

non... 2002: 31–37). Myös matkakohteiden suunnittelussa ja elinkeinotoiminnassa on vähitellen omaksuttu ympäristövastuullisia toimintatapoja (ks. Sorsa 2002; Sorsa & Saarinen 2003; Jurvakainen 2007). Kansallispuistojen ja muiden luonnonsuojelualueiden matkailukehitystä pyritään nykyisin ohjaamaan kestävyuden periaatteiden mukaiseksi (ks. Fotiou ym. 2003), ja kansainväliset organisaatiot ovat laatineet suojelualueille toimintaohjelmia matkailun haittojen vähentämiseksi (esim. Loving them... 1993). Tarkastelen kuudennessa ja kahdeksannessa luvussa Suomen kansallispuistoissa toteutettuja kestävä matkailun kehittämistoimia.

5.5. Kansallispuistojen kävijämäärien kasvu

Samalla kun luonnonsuojelun tehtäväkenttä ja näkökulma ovat laajentuneet erillisten suojelualueiden ulkopuolelle, taloudellisesta ja sosiaalisesta ympäristöstään irralliseksi mielletyt suojelualueet ovat kytkeytyneet tiiviimmin osaksi muuta yhteiskunnallista toimintaa. Alueelliset ja paikalliset elinkeinot, kuten matkailu, ovat nykyisin usein tärkeä osa luonnonsuojelualueiden toimintoja. Tosin eräät paikalliset elinkeinot ja toiminnot – poronhoito, metsästys ja kalastus – ovat Pohjois-Suomessa sisältyneet osaksi suojelualueiden käyttöä jo pitkään. Vaikka kansallispuistojen merkitys virkistys- ja matkailukohteina nostettiin esille jo 1920-luvulla luonnonsuojelulakia laadittaessa, vasta Suomen uudessa luonnonsuojelulaissa (1096/1996: 11 §; ks. 1 §) se lausutaan eksplisiittisesti: ”*Alueella on oltava merkitystä yleisenä luonnontuntemuksena tai muutoin luonnontuntemuksen lisäämisen tai yleisen luonnonharrastuksen kannalta.*”

Luonnonsuojelulain perustelujen mukaan kansallispuistojen muodostamisella pyritään tarjoamaan kansalaisille mahdollisuuksia luonnonkauneudesta nauttimiseen ja muiden luontoelämysten kokemiseen. Valtaosan kansallispuistoista katsotaan sijaitsevan liian kaukana Etelä-Suomen suurten kaupunkien asukkaista; tosin tätä epäkohtaa on korjattu viimeisen kymmenen vuoden aikana perustamalla uusia puistoja. Luonnossa virkistäytymisen uskotaan saavan ihmiset ymmärtämään luonnon suojelemisen tärkeys myös ihmisen kannalta ja luovan myönteisiä asenteita suojelua kohtaan. (HE 79/1996.) Nämä virkistykelliset ja ympäristökasvatukselliset tekijät ovat kansallispuistojen matkailukäytön lähtökohtia, vaikka suojelualueet eivät ole automaattinen ratkaisu luonnonharrastuksen ja -tuntemuksen lisäämiseen tai ympäristövastuullisen käyttäytymisen motivoimiseen (Nieminen & Saaristo 1998: 84–85). Luonnonsuojelulain perusteluissa kansalaisille annetaan nimenomaan ”luonnon käyttäjien” rooli (HE 79/1996; ks. Nieminen & Saaristo 1998: 83). Samalla jätetään huomioimatta se, että ihmiset saattavat pitää luonnon säilymistä itsessään tärkeänä ilman välitöntä luonnon kokemista tai ilman ihmisten lisääntyvää hyvinvointia (ks. Tulokas 2002: 68). Pohjimmil-

taan kansalaisten asema ei uuden luonnonsuojelulain perustelujen mukaan eroa vuoden 1923 lakiperusteissa ihmisille annetusta roolista luonnon ihailijoina ja luonnosta sivistystä ammentavina oppijoina (Nieminen & Saaristo 1998: 84–85).

Luonnonsuojelulain ja -asetuksen lisäksi kansallispuistojen matkailukäytön määrittely hoito- ja käyttösuunnitelmissa perustuu puistojen perustamislakeihin ja -asetuksiin, muihin puistoille asetettuihin tavoitteisiin ja ohjeistuksiin sekä Metsähallituksen ja Metsäntutkimuslaitoksen omiin tavoitteisiin. Eduskunta hyväksyy vuosittain Metsähallituksen keskeiset palvelu- ja muut toimintatavoitteet, ja ympäristöministeriö sekä maa- ja metsätalousministeriö asettavat omat suojele- ja virkistystavoitteensa. Vuodelle 2005 eduskunta hyväksyi esimerkiksi seuraavan tavoitteen: ”*Luonnonsuojelu-alueiden virkistys- ja luontomatkailukäytön edellytyksiä parannetaan erityisesti kansallispuistoissa ja muissa suosituissa suojelukohteissa*” (Metsähallituksen julkisten... 2006: 25). Kansallispuistoille on asetettu samankaltaisia tavoitteita jo aikaisemmin (esim. Below & Vauramo 1999: 7; Hokkanen & Vauramo 2000: 7).

Vuoden 2005 tavoite perustuu luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämissuunnitelmaan (Ohjelma luonnon... 2002: 32), jonka yhdeksi toimenpiteeksi on määritelty luonnonsuojelualueiden ympäristövastuullisen virkistys- ja luontomatkailukäytön edellytysten parantaminen, mikä tulee ottaa huomioon hoito- ja käyttösuunnitelmia laadittaessa ja uusittaessa. Valtioneuvoston tekemän periaatepäätöksen (2003) mukaisesti Metsähallituksen luonnonsuojelun tulosalue sai ympäristöministeriön tulosohjauksessa tehtäväkseen hallinnassaan olevien valtion alueiden virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämissuunnitelman valmistelun (Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden... 2004; ks. Metsähallituksen yhteiskunnallisten... 2004). Lisäksi ympäristöministeriön ja Metsähallituksen tehtäväksi annettiin selvittää mahdollisuudet käyttää Nuksion kansallispuistoa luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun sekä kotimaisen että kansainvälisen markkinoinnin välineenä.

Luonnonsuojelualueet vetävät puoleensa koskematonta ja alkuperäistä luontoa etsiviä matkailijoita, joskin suomalaiset tekevät paljon luontomatkoja myös muille alueille (Pouta & Sievänen 2001: 64; Silvennoinen & Tyrväinen 2001: 114). Huomattava osa luontomatkailusta keskittyy kansallispuistoihin tai niiden välittömään läheisyyteen. Aivan puistojen vieressä tai jopa niiden sisällä voi sijaita matkailukeskuksia. Eräissä tapauksissa puistot ovat luontomatkailualueiden ytimiä, joiden ympärille muut matkailupalvelut ovat syntyneet. Kansallispuistot luontomatkailun kohdealueina on nostettu esille myös Suomen uudessa matkailustrategiassa (2006: 58). Luontoon perustuvan matkailun kasvun seurauksena Suomen kansallispuistojen kävijämäärät ovat lisääntyneet voimakkaasti viime vuosikymmeneltä lähtien. Metsähallituksen tilastojen mukaan puistojen keskimääräinen käyntikertojen

määrä noin kaksinkertaistui 1990-luvulla (Taulukko 3). Tällä vuosikymmenellä kasvu on alkanut tasoittua. Kasvun ei uskotakaan voivan jatkaa kii-vaimmalla tasolla vuodesta toiseen (Koivula ym. 2005: 19; Saarinen 2005a: 121). Kansainvälisesti luonnonsuojelualueille suuntautuvan matkailun on ennustettu jatkavan edelleen kasvuaan (Eagles 2004: 18).

Osa tilastoissa näkyvästä kansallispuistojen käyntimäärien kasvusta on kuitenkin näennäistä. Huomattava osa kansallispuistojen yhteenlasketun ja keskimääräisen käyntikertojen määrän kasvusta 2000-luvulla johtuu puistojen hallinnansiirroista Metsähallitukselle ja samalla sen tilastoinnin piiriin (Pallas-Ounastunturi ja Pyhätunturi), Kolin käyntimäärien julkaisemisen aloittamisesta, uusien puistojen perustamisesta (Syöte, Repovesi ja Leivonmäki) sekä puistojen laajennuksista (Pallas-Yllästunturi ja Pyhä-Luosto). Ilman laajennuksia vuoden 2005 käyntimäärien kasvu edelliseen vuoteen nähden oli vain noin yhden prosentin verran. Laajennusten seurauksena Pallas-Yllästunturin ja Pyhä-Luoston kansallispuistojen alueella liikkuvien ihmisten määrä on lisääntynyt huomattavasti. Pallas-Yllästunturi onkin nykyisin Suomen selvästi suosituin kansallispuisto 310 000 vuotuisella käynnillä. Vuonna 2006 myös Oulangan, Urho Kekkosen, Nuuksion, Kolin ja Pyhä-Luoston puistoissa tilastoitiin yli 100 000 käyntikertaa. Samana vuonna Suomen kansallispuistoihin tehtiin yhteensä noin 1,6 miljoonaa käyntiä. Kasvua edellisvuoteen nähden oli yli viisi prosenttia, ja käyntimäärä kasvoi kaikkiaan 19 puistossa.

Metsähallituksen ja Metsäntutkimuslaitoksen julkistamien lukujen perusteella voidaan arvioida Suomen kansallispuistojen käyntimäärien suuruusluokkaa ja kehitystä. Lukujen tarkkuuteen on syytä suhtautua varauksellisesti, sillä varsinkaan vanhemmat luvut eivät välttämättä perustu kävijätutkimuksiin vaan ne edustavat arvioituja käyntikertojen määriä. Useiden lukujen on arveltu olevan aliarvioita (Sievänen 1998: 16). Metsähallituksessa alettiin 1990-luvulla panostaa kävijätutkimusten tekemiseen ja käyntimäärien laskemiseen. Uusien elektronisten laskurien käyttöönoton seurauksena laskenoista on tullut entistä systemaattisempia ja tarkempia: Metsähallituksessa pidetään tuloksia nykyisin erittäin luotettavina (Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden... 2004: 11). Kävijälaskentaa on alettu edellyttää Metsähallituksen laatiman alueiden yleisökäytön luokitusmallissa ensimmäiseen, toiseen ja kolmanteen luokkaan sijoitetuilta alueilta ja kohteilta (Alueiden yleisökäytön... 2004). Taulukossa 3 havaittavat käyntimäärien äkilliset heilahdukset saattavat kertoa todellisten muutosten sijaan myös siitä, että kansallispuistossa on alettu suorittaa kävijälaskentaa ja tulokseksi on saatu aiempia arvioita paikkansapitävämpiä lukuja. Lisäksi esimerkiksi uuden opastuskeskuksen rakentaminen saattaa tuoda aiemmin tilastoimattomia matkailijavirtoja tilastoinnin piiriin (Koivula ym. 2005: 9). Toisaalta muun muassa sääolosuhteiden vuoksi käyntimäärät voivat vuosittain vaihdella paljonkin erityisesti saaristokansallispuistoissa.

Kansallispuistojen käyntikertojen määriä tarkasteltaessa on otettava huomioon, etteivät luvut kerro siitä, kuinka suurelle ja millaiselle alueelle käyttö kohdistuu puistossa. Esimerkiksi Kolin kansallispuistossa valtaosa kävijöistä liikkuu hyvin pienellä alueella Ukko-Kolilla eikä osa edes käy lainkaan puiston poluilla ja reiteillä. Jos huomattava osa käytöstä suuntautuu rakennetuille alueille, kansallispuistojen luontoon kohdistuvaa painetta ei voi arvioida pelkästään käyntimäärien perusteella.

Lukujen mahdollisesta epätarkkuudesta huolimatta Suomen kansallispuistojen kävijämäärien voi todeta kasvaneen selvästi 1990-luvun alkupuolelta lähtien. Kehitys ei ole kuitenkaan ollut alueellisesti tasaista. Määrät ovat kasvaneet Pohjois-Suomessa suhteellisesti selvästi nopeammin kuin Etelä-Suomessa. Tosin pääkaupunkiseudulla sijaitsevassa Nuuksion kansallispuistossa käyntimäärien kasvu on ollut hyvin voimakasta. Korkeat käyntimäärät ovat yhteydessä runsaaseen palvelutarjontaan sekä puistojen rajojen sisäpuolella että ympäröivillä alueilla: Lapissa ja suurten kaupunkien läheisyydessä sijaitsevilla puistoissa on monipuolisia palveluja matkailijoille (Puustinen ym. 2006: 309). Muutamissa Pohjois-Suomen matkailukeskusten läheisissä kansallispuistoissa käyntikerrat ovat lisääntyneet hyvin voimakkaasti. Kehitys heijastaa matkailun yleistä kehitystä: suuret matkailukeskukset ja -keskittymät toimivat luontomatkailevan vetureina. Lapin ja Koillismaan suosittu kansallispuistot kuuluvat myös pinta-alaltaan suurimpien puistojen joukkoon. Esimerkiksi Rukan lähellä sijaitsevan Oulangan ja Saariselän lähellä sijaitsevan Urho Kekkosen kansallispuistoissa käyntimäärät ovat noin kolminkertaistuneet vuosien 1992–2006 välisenä aikana: Oulangalla 60 000:sta 183 500:aan ja Urho Kekkosen kansallispuistossa 60 000:sta 170 000:een.

Viime vuosina luontomatkailevan kasvu onkin keskittynyt yhä enemmän vetovoimaisina pidettyihin kansallispuistoihin ja muihin luonnonsuojelualueisiin sekä niiden välittömään läheisyyteen. Merkittävä osa erityisesti Pohjois- ja Itä-Suomen matkailukeskittymistä on tukeutunut ja tukeutuu tulevaisuudessa yhä kasvavassa määrin suojelualueisiin. (Saarinen 2005a: 121; ks. Virkistyskäytön ja... 2006.) Tällaisia matkailukeskusten välittömässä läheisyydessä sijaitsevia kansallispuistoja ovat Oulangan ja Urho Kekkosen puistojen lisäksi muun muassa Pallas-Yllästunturin, Syötteen, Pyhä-Luoston ja Kolin kansallispuistot. Suojelualueet eivät välttämättä sellaisenaan riitä matkailun perustaksi, vaan usein ne tukevat alueiden muuta luontomatkailevan kehittämistä. Metsähallitus on pyrkinyt lisäämään virkistys- ja luontomatkailevan käytön suunnittelun kokonaisvaltaisuutta muodostamalla yleisökäytön aluekokonaisuuksia (Alueiden yleisökäytön... 2004; Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden... 2004). Kansallispuistoilla voi olla myös mielikuvien kautta merkitystä alueen luontoon perustuvalla vetovoimalla, vaikka matkailijat eivät vierailisikaan itse puistoissa.

Taulukko 3. Suomen kansallispuistojen käyntikertojen määrät vuosina 1992–2006 (lähteet: Metsähallitus, Metsäntutkimuslaitos).

Kansallispuisto*	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Helvetinjärvi	16 000	23 000	26 000	28 000	28 000	30 000	30 000
Hiidenportti	6 000	6 000	6 000	6 000	6 000	6 000	6 000
Isojärvi	5 000	7 000	7 000	7 000	8 000	8 000	7 000
Itäinen Suomenlahti	12 000	12 000	13 000	15 000	25 000	25 000	25 000
Kauhaneva-Pohjankangas	4 000	6 000	6 000	6 000	6 000	6 000	6 000
Kolovesi	3 000	2 000	2 000	3 000	3 500	2 500	3 000
Kurjenrahka							10 000
Lauhanvuori	20 000	23 000	26 000	26 000	26 000	30 000	30 000
Lemmenjoki	8 000	8 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000
Liesjärvi	8 000	8 000	8 000	10 000	15 000	15 000	20 000
Linnansaari	15 000	12 000	15 000	15 000	15 000	19 000	18 000
Nuoksio			40 000	60 000	60 000	60 000	80 000
Oulanka	60 000	65 000	80 000	100 000	100 000	100 000	145 000
Patvinsuo	9 000	9 000	8 000	10 000	10 000	10 000	13 000
Perämeri	1 500	2 000	3 000	3 000	3 000	8 000	12 000
Petkeljärvi	20 000	15 000	13 000	13 000	12 000	15 000	15 000
Puurijärvi ja Isosuo		5 000	4 000	8 000	10 000	15 000	20 000
Pyhä-Häkki	7 000	8 000	9 000	10 000	12 000	12 000	12 000
Päijänne		5 000	20 000	20 000	20 000	20 000	11 000
Riisitunturi	2 000	2 000	2 000	2 000	2 500	2 000	5 000
Rokua	4 000	6 000	5 000	5 000	5 000	15 000	15 000
Saaristomeri	30 000	34 000	61 000	35 000	50 000	50 000	50 000
Salamajärvi	7 500	9 000	10 000	8 000	10 000	10 000	10 000
Seitsemäinen	35 000	35 000	35 000	37 000	37 000	40 000	40 000
Tammisaaren saaristo	20 000	20 000	20 000	25 000	30 000	30 000	25 000
Tiilikkajärvi	3 000	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000
Torransuo	2 000	2 000	2 000	2 000	5 000	5 000	5 000
Urho Kekkonen**	60 000	60 000	60 000	200 000	200 000	200 000	140 000
Valkmusa					1 000	1 000	4 000
Yhteensä	358 000	388 000	495 000	668 000	714 000	748 500	771 000
Keskimäärin	14 917	14 923	18 333	24 741	25 500	26 732	26 586

* Kolin, Pallas-Ounastunturin ja Pyhätunturin kansallispuistojen tiedot puuttuvat

** Vuosina 1995–97 käytetty kävijävuorokausia UKK-puiston kävijöissä

Kansallis- puisto	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Helvetinjärvi	30 000	32 000	32 000	32 000	32 000	32 000	32 000	32 000
Hiidenportti	4 500	9 000	7 300	8 000	7 500	7 700	10 000	10 000
Isojärvi	8 000	8 000	7 000	8 000	8 000	9 000	8 000	7 000
Itäinen Suo- menlahti	10 000	16 000	15 000	15 000	15 000	15 000	16 000	17 000
Kauhaneva- Pohjankang. Koli	6 000	6 000	6 000	6 000	6 000	6 000	6 000	6 000
Kolovesi	3 500	4 000	4 500	6 000	6 000	6 000	6 500	7 000
Kurjenrahka	15 000	15 000	20 000	20 000	20 000	20 000	25 000	25 000
Lauhanvuori	26 000	28 000	28 000	30 000	25 000	27 000	27 000	27 000
Leivonmäki					4 500	7 000	10 000	11 000
Lemmenjoki	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000
Liesjärvi	25 000	25 000	25 000	15 000	15 000	16 000	25 000	25 000
Linnansaari	25 000	25 000	25 000	27 500	28 000	28 000	28 000	29 000
Nuukio	80 000	80 000	100 000	100 000	100 000	100 000	110 000	142 000
Oulanka	150 000	145 000	143 000	162 000	165 000	173 000	173 500	183 500
Pallas- Ounastunturi, Pallas- Yllästunturi				98 000	125 000	125 000	300 000	310 000
Patvinsuo	13 000	15 000	15 000	15 000	15 000	20 000	14 000	15 000
Perämeri	10 000	10 000	10 000	6 500	7 000	7 200	2 500	5 500
Petkeljärvi	15 000	15 000	15 000	17 000	17 000	17 000	17 500	18 500
Puurijärvi ja Isosuo	25 000	22 000	22 000	15 000	15 000	15 000	17 000	12 500
Pyhä-Häkki	12 000	12 000	11 000	11 000	11 000	11 000	9 000	15 500
Pyhätunturi, Pyhä-Luosto				35 000	25 000	25 000	95 000	103 500
Päijänne	7 000	8 000	8 000	8 000	8 000	10 000	12 000	12 000
Repovesi					65 000	65 000	65 000	69 000
Riisitunturi	6 000	10 000	6 000	6 000	7 000	7 000	7 000	7 000
Rokua	20 000	30 000	28 000	24 000	24 000	20 000	20 000	18 000
Saaristomeri	50 000	40 000	40 000	60 000	80 000	80 000	60 000	60 000
Salamajärvi	10 000	8 000	7 000	7 000	7 000	9 000	10 000	12 000
Seitsemäinen Syöte	37 000	37 000	37 000	37 000	40 000	40 000	40 000	42 000
Tammisaaren saaristo	30 000	30 000	30 000	25 000	24 000	34 000	33 500	33 000
Tiilikajärvi	30 000	22 000	22 000	24 000	20 000	20 000	23 000	25 000
Torransuo	5 000	5 000	5 000	6 000	6 000	7 000	6 500	7 000
Urho Kekko- nen	8 000	10 000	15 000	20 000	20 000	20 000	20 000	20 000
Valkmusa	150 000	150 000	150 000	150 000	160 000	160 000	165 000	170 000
Yhteensä	797 000	833 000	849 800	1 010 000	1 223 000	1 263 900	1 520 000	1 603 500
Keskimäärin	27 483	27 767	28 327	31 563	34 943	36 111	43 429	45 814

Suhteellisesti eniten kansallispuistojen käyntikertojen määrä on kasvanut muutamissa vähemmän tunnetuissa ja pinta-alaltaan pienehköissä puistoissa, joissa lähtötaso on ollut hyvin alhainen. Esimerkiksi Hämeessä sijaitsevan Torronsuon käyntimäärä on kymmenkertaistunut 1990-luvun alkupuolen 2 000:sta käynnistä 20 000:een. Erityisesti soiden suojelun vuoksi perustetuissa kansallispuistoissa palvelujen määrä on kuitenkin yleensä matala ja kävijämäärät yhä suhteellisen alhaiset (Puustinen ym. 2006: 309). Suomalaiset katsovat soiden soveltuvan melko huonosti luontomatkailuun (Silvennoinen & Tyrväinen 2001: 117). Yleisestä kasvutrendistä huolimatta käynnit eivät ole lisääntyneet kaikissa kansallispuistossa. Muutamissa syrjäisemmissä tai heikommin tunnetuissa puistoissa (kuten Lemmenjoen ja Kauhanevan-Pohjankankaan) ne ovat pysyneet suunnilleen samalla tasolla 1990-luvun alkupuolelta lähtien.

Viime vuosikymmenellä tehdyn laajan organisaatiomuutoksen jälkeen Metsähallituksessa on pystytty panostamaan aiempaa enemmän luonnonsuojelualueiden hoidon ja käytön suunnitteluun. Vuonna 1992 luonnonsuojelusta tehtiin yksi viidestä tulosalueesta ja siitä tuli metsähallituksen toinen päätehtävä metsätalouden rinnalla. Luonnonsuojelulle muodostettiin oma alueellinen organisaationsa, suojelualueiden hoidon määrärahat kasvoivat merkittävästi ja suojelualueille saatiin omaa kenttähenkilökuntaa. Samalla parantuivat mahdollisuudet kehittää kansallispuistojen opastus- ja varustetasoa luontomatkailua tukevaksi.

Vuodesta 1985 lähtien kansallispuistojen ja retkeilyalueiden yhteyteen on rakennettu yhteensä 22 luontokeskusta ja -taloa sekä 4 palvelupistettä. Kunnissa tuettiin näiden potentiaalisten matkailun vetonaulojen rakentamista jo ennen kuin uskottiin itse luonnon vetovoimaisuuteen kansallispuistoissa (Perttula 2006: 55). Myös asiakaspalvelupisteiden käyntimäärät ovat kasvaneet (Metsähallituksen julkisten... 2006: 27–28). Vuonna 2006 Metsähallituksen luontokeskuksissa ja -taloissa sekä palvelupisteissä vierailtiin yhteensä 775 400 kertaa; selvästi suosituin kohde oli saamelaismuseumo Siida yli 122 000 käynnillään (Käyntimäärät luontokeskuksissa... 2007). Uusia luontokeskuksia on suunniteltu rakennettavaksi Nuuksion, Repoveden ja Leivonmäen kansallispuistojen yhteyteen. Metsähallitus on pyrkinyt kehittämään yhteistyömalleja asiakaspalvelupisteiden ylläpidon kustannusten pienentämiseksi (Metsähallituksen julkisten... 2006: 30–33). Tulevaisuudessa uusia luontokeskuksia tultaneen rakentamaan laajan rahoituspohjan tai hankerahoituksen turvin ja samalla Kolin luontokeskuksen asiakasvastausta korostava malli yleistyneenä muissakin keskuksissa (ks. Lovén 2004).

Jo aikaisemminkin Metsähallituksen toimintaa on pyritty muuttamaan taloudellisesti tehokkaammaksi tekemällä hallinnollisia uudelleenjärjestelyjä. Suurin muutos on Metsähallituksen muuttuminen keskusvirastosta valtion liikelaitokseksi vuonna 1994. Metsähallituksen organisaatiomuutokset ovat osa valtion ja kuntien hallintorakenteissa ja prosesseissa 1990-luvulla tapah-

tunutta reformia, jonka päähankkeita olivat liikelaitosuudistus, valtionosuusuudistus ja tulosjohtamisuudistus (Julkunen 2001: 107). Laajemmin tarkasteltuna valtionhallinnon uudistusten voidaan katsoa kytkeytyvän uusliberalistisen politiikan nousuun länsimaissa. Hyvinvointivaltion ajaututtua kriisiin 1980-luvulla johtavien länsimaiden konservatiivihallitukset alkoivat ajaa uusliberalistista (talous)politiikkaa, jolla leikattiin valtion budjetit ja yksityistettiin toimintoja (Kantola ym. 1999: 286–288). Suomessa hyvinvointivaltion tilanne on myötäillyt kansainvälistä kehitystä, mistä seurauksena on ollut suuri yhteiskunnallinen muutos. Viime vuosikymmeneltä lähtien valtion menot on leikattu rajusti, toiminnoille on asetettu tehokkuustavoitteita ja uusliberalistiset opit ovat lisänneet kannatustaan. Kilpailukykyä on alettu korostaa, ja julkisten alojen toimintojen tehostamista on pyritty toteuttamaan jäljittelemällä yksityisen sektorin toimintamalleja. (Julkunen 2001; Heiskala 2006.)

5.6. Paikallistason tuki kansallispuistojen perustamiselle

Kansallispuistojen matkailullisen merkityksen kasvun seurauksena luonnonsuojelun ja matkailun välinen vuorovaikutussuhde muuttui jälleen kiinteäksi viime vuosikymmenellä (Sievänen 1998; Saarinen ym. 2000: 6; Sorsa 2004b: 41–43). Nykyisin Suomessa uskotaan, että matkailun ansiosta luonnonalueiden suojelusta voi seurata taloudellista hyvinvointia esimerkiksi syrjäseutujen kunnille ja asukkaille. Taloudessa tapahtuneiden muutosten seurauksena luonnonsuojelusta aiheutuvien konkreettisten hyötyjen osoittaminen on tullut entistä helpommaksi. Erityisesti kansallispuistojen perustamisen yhteydessä nostetaan esille matkailuun liittyviä sekä yleensäkin taloudellisia ja sosiaalisia näkökulmia. Kansallispuistoilla voi olla paikallisesti tai alueellisesti tärkeä merkitys maaseutualueiden kehityksessä, sillä puistojen sinänsä maksuttomalla virkistyskäytöllä on usein huomattavia aluetaloudellisia vaikutuksia (Peura & Inkinen 1994: 35–36; Ovaskainen ym. 1999: 25–27; Luontomatkailusuunnitelma... 2004: 26; Berghäll 2005; Huhtala 2006). Perinteisesti kansallispuistot ovat olleet jokamieskäyttäjien matkakohteita, mutta nykyisin luontomatkailuyrittäjien ja heidän asiakaskuntansa merkitys on huomattava. Sadat matkailuyrittäjät käyttävät suojelualueita osana liiketoimintaansa, ja myös alueiden läheisyydessä toimivat yritykset hyötyvät matkailijavirroista. Matkailun kautta tulevan välillisen merkityksen lisäksi myös Metsähallituksen luonnonsuojelutehtävien suora työllistävyys on lisääntynyt jatkuvasti (Raitio & Rannikko 2006: 280–281).

Luontomatkailun kasvaessa suhtautuminen kansallispuistoihin on muuttunut paikallistasolla myönteisemmäksi. Esimerkiksi Saaristomeren kansal-

lispuistossa tehdyn tuoreen tutkimuksen mukaan puiston suosio on parantunut paikallisten asukkaiden ja yrittäjien keskuudessa (Helsingin Sanomat 19.4.2007). Kansallispuistoilla katsotaan olevan tärkeä sosio-taloudellinen merkitys erityisesti Pohjois-Suomessa (ks. Gilligan ym. 2005: 153). Nykyisin puistoja pidetään usein myönteisen aluekehityksen ja matkailullisen imagonrakentamisen välineinä. Nimitys kansallispuistoksi mielletään kohteen tunnettavuutta, vetovoimaisuutta ja arvostusta lisääväksi sekä siten luontomatkailua edistäväksi statukseksi. Paitsi syrjäisillä maaseutualueilla myös pääkaupunkiseudulla kansallispuistoon kohdistetaan alueellisia kehittämissuunnitelmia: *Nuukсион kehittäminen – suunnittelu ja toteuttaminen* on yksi Uudenmaan aluekehittämissopimuksen 2002–2006 kärkihankkeista (Nuukсион kansallispuiston... 2006: 52). Luonnonsuojelu on saanut uudenlaisen roolin matkailun veturina: suojelualueverkostoa pidetään keskeisenä luontomatkailun vetovoimatekijänä sekä fyysisenä toiminta-alueena että matkailua edistävänä taustatekijänä (Saarinen & Vaara 2002: 7; Sorsa 2004b: 41–43; ks. Koivumaa 2005).

Luontomatkailun taloudellisen ja poliittisen merkityksen kasvun seurauksena alueelliset ja paikalliset toimijat tukevat nykyisin vahvasti uusia kansallispuistoesityksiä, mistä esimerkkinä ovat Suomeen viimeisimmäksi perustetut puistot. Kansallispuistoja perustellaan luontomatkailun kehittämiseen tähtäävillä tekijöillä, ja puistojen matkailukäyttöön kohdistuu suuria odotuksia. Esimerkiksi Keski-Suomessa sijaitseva Leivonmäen kansallispuisto perustettiin vuonna 2003 vetoamalla talouteen ja työllisyyteen. Kunta teki ympäristöministeriölle aloitteen luonnonsuojelualueen muuttamisesta kansallispuistoksi, ja paikallistasolla tehtiin aktiivisesti työtä puiston perustamisen puolesta. Kunta oli 1970-luvulla vastustanut Kansallispuistokomitean mietintöön (1976) sisältynyttä ehdotusta samoin taloudellisin perustein – painottaen metsätalouden ja soiden turvetuotannon intressejä. Kiinnostus Leivonmäen kansallispuistoa kohtaan on selvästi kasvanut. Ensimmäisenä toimintavuotena 2003 käyntikertojen määrä arviolta kaksinkertaistui verrattaessa sitä kansallispuiston perustana olleen Haapasuo-Syysniemen luonnonsuojelualueen käyntimäärään (Leivonmäen kansallispuiston... 2006: 35). Vuoden 2003 käyntimääräkin on jo lähes 2,5-kertaistunut: vuonna 2006 Leivonmäellä tilastoitiin 11 000 käyntiä (Taulukko 3, s. 138–139). Metsähallitus on asettanut puistolle tavoitteeksi 15 000 vuosittaista käyntiä (Leivonmäen kansallispuiston... 2006: 53).

Muun muassa Syötteen ja Pallas-Yllästunturin kansallispuistojen perustamisprosessi on ollut samankaltainen kuin Leivonmäen. Pohjois-Suomen uudet kansallispuistot sijoittuvat matkailukeskusten ulkopuolelle eivätkä näin uhkaa itse keskusten kehittämistä. Sen sijaan vieressä sijaitsevat kansallispuistot voivat lisätä matkailukeskusten luonnonläheistä imagoa, mikä osaltaan selittää myönteistä suhtautumista puistojen perustamiseen.

Myös kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnitelmista annetuista lausunnoista ilmenee kuntien, maakuntaliittojen, yrittäjäjärjestöjen sekä muiden alueellisten ja paikallisten kehittämisorganisaatioiden tuki kansallispuistoille sekä pyrkimys puistojen hyödyntämiseen matkailussa. Lausunnoissa vaaditaan usein luonnonsuojeluviranomaisilta matkailunäkökulmien laajempaa huomioonottamista ja jopa suojelurajoitusten lieventämistä. Lisäksi kansallispuistojen perustamisen merkitys virkistys- ja matkailukäytön kehittämisen kannalta sekä matkailusta seuraavat aluetaloudelliset hyödyt nostetaan nykyisin esille uusia puistoja koskevien lakiesitysten perusteluissa ja muissa eduskunnan asiakirjoissa. Esimerkiksi Syötteen alueen matkailutulojen odotetaan kaksinkertaistuvan kansallispuiston perustamisen myötä seuraavan kymmenen vuoden aikana (HE 196/1999).

Seija Tuulentie ja Jari Järviluoma (2005: 71–72) toteavat kansallispuistoihin liittyvien imagollisten ja matkailullisten hyötyjen johtaneen tietysmielissä paradoksaaliseen tilanteeseen. Pallas-Yllästunturin kansallispuisto on heidän mukaansa esimerkki siitä, että nykyisin voidaan perustaa kansallispuisto käyttämällä perustamiskriteereinä pitkälti muita(kin) kuin luonnonsuojelua koskevia argumentteja. Pallas-Yllästunturin kansallispuiston alue oli jo aiemmin lähes kokonaan luonnonsuojelualue, ja se sisältyy Suomen Natura 2000 -verkoston alueisiin. Puiston perustamisen seurauksena alueen suojelun aste nousi, mutta uusia alueita ei juuri tullut suojeltavaksi (ks. Saarinen & Vaara 2002: 7). Hallituksen esityksessä Pallas-Yllästunturin kansallispuiston laiksi (169/2003) perustellaan suojelun toteuttamista nimenomaan kansallispuistotyypisenä suojelualueena sillä, että Pallas-Ounastunturin ja Ylläs-Aakenustunturin alueilla on merkitystä yleisinä luonnonnähtävyyksinä ja ne ovat matkailullisesti vetovoimaisia. Pyhä-Luoston kansallispuistoa perustellaan hallituksen lakiesityksessä samalla tavoin.

Suhtautuminen luonnonsuojelualueiden matkailukäyttöön ei ole pelkästään myönteistä, sillä kuntien ajama elinkeinokehittäminen kansallispuistoissa on herättänyt myös kriittisiä puheenvuoroja (esim. Finne 1989). Kansallispuistojen perustamiselle annetusta tuesta huolimatta luonnonsuojelun vastustus ei myöskään ole loppunut Suomessa. Pallas-Yllästunturin tavoin monet muut uudet kansallispuistot, kuten Pyhä-Luosto, Repovesi ja Leivonmäki, ovat jo aiemmin suojeltuja kohteita, mikä osittain selittää puistojen vähäistä vastustusta. Sen sijaan esimerkiksi Natura 2000 -verkoston muodostaminen on aiheuttanut voimakkaita ristiriitoja, joiden taustalla vaikuttavat muun muassa osapuolten erilaiset käsitykset suojelunarvoisesta luonnosta ja suojelun toteuttamisen keinoista (Nieminen 1994; Oksanen 2003). Varsinkin metsänomistaja- ja työntekijäjärjestöjen piirissä metsien suojelua on pidetty yhä syrjäseutujen kannalta epäoikeudenmukaisena muun muassa talouteen ja työllisyyteen liittyvien syiden vuoksi (Rytteri 2004: 66–67; 2006: 149–153; ks. Tulokas 2002: 68). Esimerkiksi viimeaikaisessa Ylä-Lapin metsien käyt-

töä koskevassa kiistassa ovat kohdanneet metsätalouden, porotalouden, luonnonsuojelun ja luontomatkailun intressit (ks. Raitio & Rytteri 2005).

Luontomatkailun aluetaloudelliset hyödyt kohdistuvat vain osaan luonnonsuojelualueista; edes kaikki kansallispuistot eivät ole merkittäviä matkailukohteita. Esimerkiksi Väli-Suomessa tehdyn tutkimuksen (Vehkala & Vainio 2000: 54–61) mukaan kuntien edustajista (viranhaltijoista) vain seitsemän prosenttia uskoo luonnonsuojeluohjelmien toteuttamisen luoneen uusia työpaikkoja ja neljäs arvioi suojelualueiden lisännen matkailua kuntaan. Lähes joka toinen vastaaja katsoo kuitenkin luonnonsuojelun monipuolistaneen kunnan virkistys- ja matkailutoimintaa. Lisäksi suurin osa kuntien edustajista pitää matkailua tärkeimpänä suojelualueiden kehittämismahdollisuutena ja myöntää, että alueiden virkistys- ja matkailumahdollisuudet ovat jääneet kokonaan tai osittain käyttämättä.

Luontomatkailun kehittäminen ei takaa paikallisväestön myönteistä suhtautumista luonnonsuojelualueiden perustamiseen, sillä asukkaat eivät yleensä hyödy tasapuolisesti matkailun tulo- ja työllisyysvaikutuksista. Etenkin syrjäseuduilla matkailun suunnittelu ja kehittäminen saattavat tapahtua ulkopuolisten ehdoilla ja suuri osa hyödyistä voi siten valua alueen ulkopuolelle. Paikalliset asukkaat voivat asennoitua kielteisesti matkailuun, jos siitä seuraa esimerkiksi ympäristöhaittoja, vastakkainasetteluja matkailijoiden kanssa, yhdyskuntarakenteen ja virkistysalueiden ruuhkautumista tai virkistysmahdollisuuksien heikentymistä (ks. Rämetsä ym. 2005: 21–22, 29–30). Myös paikallisyhteisöjen kulttuuriin, identiteettiin ja itsemääräämisoikeuteen liittyvät ongelmat voivat nousta matkailun yhteydessä esille Suomessa (ks. Saarinen 2001: 42–46; Lämsä 2004; Sorsa 2005b: 128–131; Puhakka & Salonen 2005: 11–15).

5.7. Kolin matkailukehittämisen uusi suunta

Viimeaikaiset matkailun kysynnässä ja tarjonnassa tapahtuneet rakenteelliset muutokset ilmenevät myös Kolilla, jossa matkailukehittämisen suunta alkoi muuttua 1990-luvulla. Muutos on osittain seurausta kansallispuiston perustamisesta vuonna 1991. Suojelumääräysten vuoksi matkailun kehittämisestä tuli rajoitettua ja lomarakentamisen laajentamissuunnitelmista oli luovuttava puiston alueella. Suojelualueen ulkopuolellakaan 1980-luvun loppupuolella ja 1990-alkupuolella laaditut osayleis- ja rantakaavat eivät ole toteutuneet suunnitellussa mitoituksessa, mikä on johtunut muun muassa kansallispuiston laajenemisesta ja taloudellisesta lamakaudesta (Vanhamäki 2003: 28–37). Jarmo Kortelaisen (1995: 68–69) mukaan kansallispuiston perustamisen jälkeen Kolin arvon määrittelystä ja alueen käytöstä käydyssä kamppailussa suojelu nousi tärkeämpään asemaan ja matkailurakentajat joutuivat puolustusasemiin. Luonnonsuojelu ei ole kuitenkaan syrjäyttänyt Kolilla matkailu-

ja virkistyskäyttöä, vaan uudentyyppinen luontosuuntautunut matkailu on korvannut aiemman laajamittaisen ja yksipuolisemmin lasketteluun perustuneen kehittämisen ainakin kansallispuiston alueella. Jarkko Saarisen ja Lasse Lovénin (2000: 144) mukaan Kolilla on käynnissä matkailukehityksen uudelleen suuntaaminen: kehityksen kulmakivinä pidetään alueen omaleimaista luontoa ja kulttuuria sekä matkailun kestävyyttä.

Kolin kansallispuiston perustaminen käynnisti matkailu- ja virkistyspalveluiden uudistamisen alueella. Kansallispuistossa ja sen ympärillä on panostettu voimakkaasti palveluiden kehittämiseen, ja samalla puiston matkailullinen rooli on kasvanut. Vuosien 2000–2006 välisenä aikana Kolin alueelle investoitiin yli 30 miljoonaa euroa (Kolin kansallispuisto... 2006: 3). Vuosikymmenen vaihteessa Ukko-Kolin yläpihalle rakennettiin luontokeskus, hotelli peruskorjattiin ja pysäköintialueelta yläpihalle rakennettiin kiskohissi autoliikenteen vähentämiseksi. Sen jälkeen kylällä sijaitseva Kolin Rynäsen kulttuuritalo on liitetty kansallispuistoon ja puiston satama on uudistettu rakentamalla sinne uusi palvelukeskus Alamaja. Kolin historiallisten merkitysten matkailullisesta hyödyntämisestä ovat esimerkkeinä kaskikulttuurin elvyttäminen, perinnepihojen kunnostaminen ja kulttuuriprojektien toteuttaminen näytelmineen. Lisäksi kansallispuistossa on muun muassa kunnostettu vanhoista rakennuksista varausmajoja, tehty uusia opetuksellisia luontopolkuja ja nuotiopaikkoja sekä kehitetty leirikoulutoimintaa Ukko-Kolin Ystävät ry:n vetämän EU/LEADER-hankkeen voimin.

Keskustelu Kolin kansallispuistossa sijaitsevien hotellin ja laskettelurinteiden tulevasta kohtalosta käynnistyi jo yli vuosikymmen ennen kuin vuokrasopimusten oli määrä päättyä vuoden 2013 lopussa. Mahdollisimman aikaista päätöstä sopimusten jatkamisesta pidettiin tärkeänä matkailuinvestointien kannalta. Esimerkiksi Pohjois-Karjalan maakunnan matkailustrategiassa (Säkenöivä toivonkipinä... 2003: 17–18), Kolin kehittämissuunnitelmassa ja Kolin alueen kestävä matkailun kehittämissuunnitelmassa (Kolin kansallispuisto... 2006: 11) korostetaan vuokrasopimusten pikaisen uusimisen tarkeyttä. Sen sijaan Suomen luonnonsuojeluliitto ilmoitti syksyllä 2006 vaativansa Ukko-Kolin laskettelurinteiden lakkauttamista vuonna 2013 (Kolin kansallispuiston... 2006). Liiton mukaan rinnealue heikentää olennaisesti kansallispuiston luonnonsuojelullista arvoa silpoessaan aarnialueita. Lisäksi se aiheuttaa maisemavaurioita sekä melu- ja valohaittoja. Vuoden 2006 lopussa valtioneuvosto päätti kuitenkin hotellikiinteistön, sitä ympäröivän maa-alueen ja laskettelurinteiden vuokraamisesta edelleen Pohjois-Karjalan Osuuskaupan omistamalle Hotelli Koli Oy:lle vuoden 2027 loppuun asti. Ennen päätöstä tehtiin selvitys rinnetoimintojen ympäristövaikutuksista.

Pohjois-Karjalan matkailustrategian (Säkenöivä toivonkipinä... 2003: 17–18) mukaan Koli on maakunnan vetovoimaisin matkailukeskus ja Kolin kehittyminen edellyttää majoituskapasiteetin nopeaa kaksinkertaistamista (viidessä vuodessa). Myös Kolin kehittämissuunnitelmassa ja Kolin alueen kes-

tävän matkailun kehittämissuunnitelmassa (Kolin kansallispuisto... 2006: 22) asetetaan voimakkaita kasvutavoitteita matkailualueelle: vuosille 2005–2015 on esitetty tavoitteeksi muun muassa 150 prosentin lisäys matkailijamäärään. Kansallispuiston suojelumääräyksiin soveltumaton matkailukehittäminen suunnataan puiston ulkopuolelle. Esimerkiksi Loma-Kolin alueen matkailua pyritään kehittämään.

Vuosina 2005–2007 Kolilla on käynnissä EU:n Interreg IIB-ohjelmaan kuuluva NEST-hanke (*Northern Environment for Sustainable Tourism*), jossa pyritään Metsäntutkimuslaitoksen ja ulkomaisten yhteistyökumppanien vetämänä kehittämään kansallispuiston ja sitä ympäröivän alueen luontomatkailua. Hankkeen tavoitteena on muun muassa tukea työpaikkojen muodostamista. Hankkeeseen sisältyy kestävän matkailun kehittämissuunnitelman laatiminen Kolin kansallispuistolle ja matkailualueelle sekä puiston kanssa yhteistyössä toimiville yrityksille ja muille kumppaneille. Tavoitteena on saada Kolille Euroopan kansallispuistoliiton EUROPARC:in myöntämä kestävän matkailun tunnustus (*European Charter for Sustainable Tourism in Protected Areas*). Se on eräänlainen alueellinen ympäristömerkki tai sertifikaatti, joka osoittaa alueen sitoutuneen kestävän matkailun periaatteisiin ja kehittäneen käytäntöjä periaatteiden toteuttamiseksi. Määrääjäksi myönnettävä merkki kattaa kansallispuiston ja sen kanssa verkostossa olevat toimijat, jotka sitoutuvat noudattamaan kestävyden periaatteita. Merkin odotetaan edistävän alueen matkailumarkkinointia. Tavoitteena on saada tunnustus vuonna 2007; evaluointi on jo suoritettu Kolilla ja vastaus myönteisestä käsittelystä on saatu. Suomessa merkki on myönnetty Syötteen kansallispuistolle vuonna 2004.

Parhaillaan käynnissä oleva Itä-Suomen maailmanperintöhanke on esimerkki siitä, miten matkailun edistämistä ja aluekehittämistä koskevia tavoitteita yhdistetään yhä tiiviimmin luonnonsuojelun päämääriin sekä miten alueelliset ja paikalliset tahot ovat nousseet tässä aktiivisiksi toimijoiksi. Kolin, Koloveden ja Linnansaaren kansallispuistot sisältyvät Saimaa–Pielisen järvialueeseen, joka pyritään saamaan Unescon ylläpitämään maailmanperintöluetteloon luonnonperintökohteeksi geologisten ja esteettisten kriteerien perusteella (ks. Itä-Suomen luonnon... 2006a: 19–26). Opetusministeriö liitti valtioneuvoston päätöksellä Saimaa–Pielisen maailmanperintökohteiden aieluetteloon vuonna 2004.

Maailmanperintöluettelo perustuu vuonna 1972 hyväksytyyn kansainväliseen *Yleissopimukseen maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta*. Luettelo koostuu sopimuksen perusteella säilytettäväksi valituista ainutlaatuisista, yleismaailmallisesti erityisen arvokkaista kohteista, jotka on suojeltu kunkin maan kansallisen lainsäädännön nojalla. Vuoden 2007 alussa luetteloon sisältyi 830 kulttuuri- ja luonnonperintökohdetta, joista seitsemän sijaitsee Suomessa. Kansainvälisellä yhteistyö- ja avustusjärjestelmällä pyritään tukemaan valtioita kohteiden säilyttämisessä. Vuosikymmeniä sitten

allekirjoitetussa sopimuksessa käsitellään matkailua ainoastaan esimerkkinä niistä vaaroista, jotka voivat uhata kohteita (ks. *Maailmanperintö – tutki...* 2001: 159–171).

Maailmanperintöstatusta tavoitteleva Saimaa–Pielisen järvialue koostuu 16 erillisestä ja eri tavoin suojellusta kohteesta – kansallispuistoista, Natura 2000 -alueista ja muista suojelualueista. Tavoitteena on edistää prosessia hanketyönä ja jättää esitys maailmanperintökomitealle tämän vuosikymmenen lopulla (ks. *Itä-Suomen luonnon-...* 2006b). Maailmanperintöhanke sisältyy osaksi Pohjois-Karjalan, Etelä-Karjalan, Pohjois-Savon, Etelä-Savon ja Kainuun maakuntien yhteistä Itä-Suomi-ohjelmaa (2005), jonka tavoitteena on erityisesti lisätä Itä-Suomen taloudellista kilpailukykyä sekä vetovoimaisuutta ihmisten asuinpaikkana, yritysten sijaintipaikkana ja matkailukohteena. Matkailun arvioidaan olevan Itä-Suomen maakuntien nopeimmin kasvavia sekä arvonalisäykseltään ja työllisyysvaikutuksiltaan tärkeimpiä toimialaryhmiä (Itä-Suomi-ohjelma 2005: 6–7).

Yksi Itä-Suomi-ohjelman neljästätoista maakuntarajat ylittävästä makrohankkeesta on *Lakeland-imagon kohottaminen: Saimaa–Pielinen maailmanperintökohteeksi*, jonka toteutuksesta vastaavat muun muassa Metsähallitus ja Metsäntutkimuslaitos. Ohjelman mukaan maailmanperintöstatus on hyvin vahva ja kansainvälisesti tunnettu markkinointivaltti, jota voidaan hyödyntää matkailun, vapaa-ajanvieton, tuotemarkkinoinnin ja maanarvon kautta (Itä-Suomi-ohjelma 2005: 20). Kolin kansallispuiston johtaja Lasse Lovén (2003: 11–12) onkin määritellyt maailmanperintömerkin matkailuun liittyväksi laatumerkkijärjestelmäksi ja brandiksi, joka toimii markkinoinnin välineenä. Luonto- ja kulttuuriarvojen säilyttämisen lisäksi makrohankkeen tavoitteena on lisätä alueen tunnettavuutta, mihin liittyy matkailun kehittäminen, imago-merkityksen kasvattaminen ja tuotteistaminen (Itä-Suomi-ohjelma 2005: 20). Maailmanperintöhanketta ei käsitetä suojeluohjelmaksi vaan pikemminkin alueen kilpailukykyä vahvistavaksi kehittämishankkeeksi (Vauhkonen 2005). Makrohankkeen toteuttamiskustannuksiksi on laskettu 1,6 miljoonaa euroa, mutta myös odotukset aluetaloudellisista hyödyistä ovat suuret. Ennen kaikkea matkailuelinkeinon vahvistumisen kautta hankkeen uskotaan mahdollistavan jo suojeltujen ja niitä ympäröivien alueiden suurimman mahdollisen hyödyn kestävä realisointi. (Itä-Suomen luonnon-... 2006a: 4, 15.)

Maailmanperintöluettelolle ja sen olemassaolon perustalle annetaan siten sellaisia merkityksiä, jotka eivät ole luettavissa vuonna 1972 laaditusta maailmanperintösopimuksesta. Luultavasti esimerkki Saimaa–Pielisen järvialueen maailmanperintöhankkeen matkailullisista ja aluetaloudellisista motiiveista ei ole poikkeuksellinen kansainvälisesti tarkasteltuna. Sen sijaan että määriteltäisiin yksioikoisesti toiset merkitykset oikeiksi ja toiset vääriksi, maailmanperintöluettelolle nykyisin annettujen arvojen voidaan tulkita osoittavan yhteiskunnan ja sen talouden muotojen muuttumista. Valinta maailmanperintökohteeksi mielletään tunnustukseksi alueen ainutlaatuisuudesta,

minkä uskotaan edistävän alueelle suuntautuvaa matkailua. Länsimaisissa yhteiskunnissa luetteloon kuulumisella ei nähdä olevan niinkään merkitystä kohteiden säilyttämisen kannalta, sillä kansalliset suojelujärjestelmät ovat hyvin kehittyneitä.

Toisaalta Suomessakaan suojelujärjestelmä ei ole täysin aukoton: esimerkiksi Verlan tehdasalueen eli metsäyhtiö UPM:n omistaman maailmanperintökohteen toiminta voisi muuttua paljonkin, jos UPM siirtyisi ulkomaalaiselle omistajalle (Helsingin Sanomat 20.3.2006). Jos kohteen hoidosta ja suojelusta ei huolehdittaisi riittävän hyvin, se voitaisiin liittää Unescon uhanalaisten maailmanperintökohteiden luetteloon. Näitä kohteita varten ollaan tarvittaessa valmiita ryhtymään hätätoimenpiteisiin. Tämä äärimmäinen vaihtoehto osoittaa maailmanperintöluettelon merkityksen kohteiden suojelemisen kannalta. Verlan tapauksessa valtio kuitenkin puuttuisi todennäköisesti tilanteeseen jo ennen uhanalaisten listalle joutumista, sillä maailmanperintökohteet ovat imagollisesti tärkeitä Suomelle (Helsingin Sanomat 20.3.2006).

Suomen luonnonsuojeluliitto uskoo laskettelutoiminnan heikentävän Kolin kansallispuiston ja siten koko Saimaa–Pielisen järviolueen mahdollisuuksia päästä Unescon luonnonperintökohteeksi (Kolin kansallispuiston... 2006). Paikallisella tasolla puolestaan maailmanperintöhankkeeseen ei ole suhtauduttu yksimielisen hyväksyvästi, mihin selityksenä on ylipaikallisia suojeluohjelmia kohtaan yhä tunnettu epäluulo ja vastustus. Esimerkiksi Kolilla kielteiset asenteet luonnonsuojelua ja ympäristöviranomaisia kohtaan ovat seurausta kansallispuiston perustamisprosessiin liittyvistä syistä. Maailmanperintöhankkeen aluetaloudellisia hyötyjä painottava puhe onkin myös keino yrittää saada hankkeelle paikallistasolta mahdollisimman laaja hyväksyntä.

Kolin kylällä vuonna 2003 järjestetyssä äänestyksessä asukkaista 56 prosenttia (99 henkilöä) kannatti ja 44 prosenttia (77 henkilöä) vastusti liittymistä Saimaa–Pielisen järviolueen maailmanperintöaloitteeseen. Vuonna 2004 kaikkiaan 16 maanomistajaa teki kaksi eri valitusta opetusministeriön päätöksestä liittää alue maailmanperintökohteiden aieluetteloon. Kolia koskevan valituksen allekirjoitti 13 maanomistajaa – joiden joukossa on myös matkailuyrittäjiä. He pelkäävät luonnonsuojelun vahvistumista, maankäytön rajoittumista ja maailmanperintöalueen laajentumista kansallispuiston ulkopuolelle. Korkein hallinto-oikeus jätti kuitenkin tutkimatta valitukset, sillä aieluettelo ei sisällä hallintomenettelylaissa tarkoitettua ratkaisua. (Karjalainen 6.12.2004.) Lisäksi muutamien muiden Saimaa–Pielisen alueen kuntien suhtautuminen maailmanperintöhankkeeseen on ollut kielteistä tai varauksellista (Itä-Suomen luonnon-... 2006a: 4–5).

Kolin esimerkki osoittaa havainnollisesti, miten Suomen maaseutualueilla eletään parhaillaan eräänlaista murrosvaihetta, jonka aikana eri elinkeinon ja luonnonkäytön muotojen merkitys sekä samalla suhtautuminen luonnonsuojeluun ovat muuttumassa. Kolilla sekä maailmanperintöhankkeen

kannattajat että vastustajat vetoavat aluekehittämisen näkökulmiin. Heillä on varsin samankaltaisia tavoitteita ja päämääriä, mutta keinot niiden saavuttamiseksi ovat erilaiset. Maailmanperintöhankkeen vastustajille luonnon suojeleminen merkitsee edelleen ensisijaisesti tulojen ja työpaikkojen menetyksiä, kun taas kannattajat pyrkivät lisäämään taloudellisia hyötyjä kehittämällä suojelualueille soveltuvaa luontomatkailua.

6. MATKAILUN ASEMA KANSALLISPUISTOJEN HOITO- JA KÄYTTÖSUUNNITTELUSSA

6.1. Matkailu- ja virkistyskäytön yleiset periaatteet

Suomen kansallispuistoja hallinnoivien viranomaisten eli Metsähallituksen ja Metsäntutkimuslaitoksen antamia selontekoja puistojen matkailukäytöstä ja -kehittämisestä analysoidaan tässä luvussa hoito- ja käyttösuunnitelmien sekä muiden luvussa 3.2. lueteltujen suunnitteluasiakirjojen perusteella. Näiden suunnitelmien lähtökohtana ovat lakisäätteiset velvoitteet ja muut puistoille asetetut tavoitteet. Matkailu- ja virkistyskäytön asema kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnittelussa perustuu luonnonsuojelulain (1096/1996: 11 §) määritelmään puistoista yleisinä luonnonnähtävyyksinä. Metsähallituksen *Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet* -oppaassa (2004: 28) linjataan, että suojelualueiden avulla ”*jokaisella halukkaalla on oltava mahdollisuus nähdä ja kokea alkuperäistä suomalaista luontoa*”. Virkistystavoitteet sisällytetään suunnitelmissa osaksi kansallispuistojen *hoitoa*, jota alueen hallinnasta vastaava viranomainen tai laitos tekee suojelualan tavoitteiden toteuttamiseksi. Esimerkiksi opastus- ja palveluvarustuksen rakentaminen sekä muu opastus- ja opetustoiminta sisältyvät hoidon tavoitteisiin (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2004: 5). Matkailun yritystoiminta sen sijaan luokitellaan luonnon *hyödyntämiseksi* eli sellaiseksi toiminnaksi, joka ei ole suojelutavoitteista johtuvaa vaan tapahtuu niistä riippumatta tai niistä huolimatta (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2004: 36). Hieman negatiivisävytteisestä luonnon hyödyntämisen käsitteestä on kuitenkin luovuttu uusissa hoito- ja käyttösuunnitelmissa sekä hoito- ja käyttösuunnittelun ohjeessa (2007), joissa puhutaan vain luonnon hoidosta ja *käytöstä*.

Kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäytön yleiset periaatteet määritellään *Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet* -oppaassa (2004). Tärkeimpänä yleisperiaatteena on liikkuminen lihasvoimin. Puistojen ulkopuolelle suunnattaviksi virkistystavoiksi määritellään sellaiset, jotka ”*aiheuttavat uhkaa luonnonarvoille tai häiriötä alueen eläimistölle tai toisille käyttäjille, joita voidaan harjoittaa muualla ja joiden lähtökohtana ei ole nimenomaan suojelualueeseen ja sen luontoon tutustumisen halu*”. Pääsääntöisesti kielletyiksi virkistysmuodoiksi luokitellaan esimerkiksi laskettelu, kilpaurheilu, maastoajoneuvoliikenne ja metsästys. (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2004: 30, 37; ks. Metsästys eteläisen... 2006.) Onkiminen ja pilkkiminen on sallittu uuden luonnonsuojelulain nojalla perustetuissa kansallis-

puistoissa jo lain (1096/1996: 14 §) mukaan. Muunkinlainen virkistyskalastus on sallittu osassa puistoja – vaikka kalastuksen todetaan olevan ristiriidassa luonnonsuojelualueiden suojelutavoitteen kanssa (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2004: 37).

Kansallispuistoihin voidaan rakentaa hoito- ja käyttösuunnitelmien mukaisesti polkureittejä, opasteita, tulenteko- ja levähdyspaikkoja, telttailualueita, laavuja, autio- ja varaustupia, luontotorneja, rantautumispaikkoja, paikoitusalueita ja muuta pienimuotoista palveluvarustusta sekä rakennuksia opastustarkoituksiin. Uusia sisämajoitustiloja rakennetaan puistojen sisälle vain poikkeustapauksissa. Kaupalliset matkailupalvelut, kuten latukahvilat ja opastuskeskusten kahvilat, toimivat yleensä yksityisten yrittäjien vetäminä. Kansallispuistojen ulkopuolelle sijoitetaan muun muassa hotellit ja muut korkeatasoiset matkailupalvelut, yksityiset lomamajat sekä yleensä leirintä- ja matkailuvaunualueet. (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2004: 31–33.) Esimerkiksi Oulangan, Petkeljärven ja Linnansaaren puistoissa on yrittäjävetoisesti toimiva leirintäalue palveluineen, mutta enää hoito- ja käyttösuunnitelmissa ei esitetä varsinaisten leirintäalueiden rakentamista. Leiriytyminen ja tulenteko on sallittu kansallispuistoissa niille osoitetuilla paikoilla. Pohjois-Suomen puistojen erämaaosissa säännökset ovat kuitenkin väljemmät.

Näistä yleisistä kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäyttöä koskevista rajoituksista on olemassa useita poikkeuksia. Ne johtuvat ensinnäkin puistojen maantieteellisestä sijainnista ja paikallisesta kontekstista. Luonnonsuojelulain (1096/1996: 2 §) mukaan alueelliset ja paikalliset erityispiirteet on otettava huomioon suojelua toteutettaessa, ja laki (14–16 §) mahdollistaa poikkeukset rauhoitussäännöksistä. Pohjois-Suomen ja merensaariston kansallispuistoissa paikallisilla asukkailla on muun muassa kalastusta ja metsästystä koskevia erityisoikeuksia (ks. Metsästys eteläisen... 2006: 44). Myös poronhoidon harjoittaminen on sallittu Pohjois-Suomessa poronhoitolain mukaisesti.

Laajojen paikallisväestön oikeuksien ei ole tulkittu sopivan täysin yhteen koskemattoman luonnon säilyttämiseen perustuvan suojelukäsityksen kanssa. Pallas-Ounastunturin ja Urho Kekkosen kansallispuistot jätettiin 1990-luvulla pois Kansainvälisen luonnonsuojeluliiton IUCN:n luokittelun kansallispuistokategoriasta (II) ja sijoitettiin väljemmin suojeltuun luontotyyppien tai lajien hoitoalueen luokkaan (IV). Metsähallituksen mukaan kansainväliset vaatimukset eivät välttämättä täytyneet muissakaan Pohjois-Suomen kansallispuistoissa, ”joissa paikallisella väestöllä on alkuperäiskansoille kuuluvia luontaistalouden harjoittamisoikeuksia suuremmat virkistysmetsästyks-, virkistyskalastus- ja muut oikeudet” (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2002: 9). Vuonna 2003 puistot siirrettiin takaisin tavoiteltuun kansallispuistoluokkaan. Pallas-Ounastunturilla tähän vaikuttivat erityisesti metsästyskäytäntöjen kehittäminen ja erityissuojelualueiden muodostaminen (Pallas-Yllästunturin kansallispuiston... 2005: 29). Eteläisen Suomen kansallispuis-

toissa on suunniteltu metsästyskäytäntöjen yhtenäistämistä sallimalla pääsääntöisesti hirvenajo. Luonnonsuojelujärjestöt ovat kuitenkin arvostelleet metsästyssäädöksiä liian löysiksi IUCN:n kriteereihin nähden (Metsästyseteläisen... 2006: 20, 26–29; ks. Gilligan ym. 2005: 32–33, 38, 43–44). Nykyisin kansallispuistoihin tulisi kuulua kokonaan metsästykseltä ja kalastukselta rauhoitettuja osia (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2004: 38).

Kansallispuistojen matkailukäyttöä suoranaistemmin koskevat poikkeukset juontavat usein juurensa luonnonsuojelualan perustamista edeltäneelle ajalle. Näidenkin poikkeusten taustalla on paikallisten asukkaiden tai muiden toimijoiden hyväksi tehtyjä ratkaisuja, mistä esimerkkinä on päätös hotellin ja laskettelurinteiden turvaamisesta Kolin kansallispuistossa. Myös Pallaksen matkailukeskus hotelleineen, laskettelurinteineen ja matkailuvaunualueineen sijaitsee kokonaisuudessaan kansallispuiston sisällä. Lisäksi Pallas-Yllästunturin puiston eteläosassa sijaitsee pieni hotelli. Pallaksen nykyinen tunturihotelli valmistui vuonna 1948 eli kymmenen vuotta Pallas-Ounastunturin kansallispuiston perustamisen jälkeen. Juuri ennen puiston perustavan lain voimaantuloa käyttöön otettu, nykyistä suurempi hotelli oli tuhouttu sodassa. Pallaksen ensimmäinen, sittemmin purettu hiihtohissi rakennettiin vuonna 1953, ja kaksi muuta hissiä valmistuivat vuosina 1969 ja 1984. (Sippola & Rauhala 1992: 65–81.) Pallas-Ounastunturin luokan alenukseen IUCN:n suojelualuekategoriasa vaikutti myös matkailun aiheuttama uhka suojelulle (Pallas-Yllästunturin kansallispuiston... 2005: 28–29). Vuonna 2004 käynnistyneen hankkeen avulla Muonion kunta pyrkii kehittämään Pallasta kansallispuistoon soveltuvaksi luontomatkailukeskukseksi.

Hoito- ja käyttösuunnitelmissa ei juuri perustella yleisiin kansallispuistomääritteliin sopimattomia palvelurakenteita tai virkistysmuotoja eikä niiden olemassaoloon johtaneita syitä kerrota. Rauhoitussäännösten poikkeuksia ei kyseenalaisteta vaan ne pikemminkin esitetään kyseisiin kansallispuistoihin kiistatta kuuluviksi. Poikkeuksiin liittyvä kompleksisuus ja ristiriitaisuus ovat väistyneet yksinkertaistamisen tieltä (ks. Jokinen & Juhila 2004: 90). Esimerkiksi Salamajärven suojelualuekokonaisuuden hoito- ja käyttösuunnitelmassa (2007: 43) muodostetaan kalastuksesta kyseenalaistamaton kansallispuiston virkistyskäytön lähtökohta jo ensimmäisessä sitä koskevassa maininnassa: ”*Alueen suosituin virkistyskalastusvesi on Iso Koirajärvi, joka sijaitsee kansallispuiston alueella. Järven virkistyskalastuksella on pitkät perinteet, mitä on painotettu myös kansallispuiston perustamisvaiheissa.*” Kalastuksen ja kalanistutuksen haittoja pyritään ehkäisemään asettamalla rajoituksia, mutta tekstissä ei sinänsä problematisoida kalastuksen soveltuvuutta kansallispuistoon (Salamajärven suojelualuekokonaisuuden... 2007: 65–66). Tässä on kyse yksinkertaistavasta naturalisoinnista, jonka seurauksena kalastus alkaa näyttää puistossa luonnolliselta itseäänselvyydeltä (ks. Jokinen & Juhila 2004: 91–92).

Aluekohtaisia rauhoitussäännösten poikkeuksia tarkasteltaessa on kuitenkin otettava huomioon, että ne on yleensä säädetty kansallispuistojen perustamisasetuksissa eikä niihin pystytä hoito- ja käyttösuunnitelmien perusteella vaikuttamaan. Salamajärven suunnitelmassa (2007: 66) nostetaan esille kalanistutusten sopimattomuus kansallispuistoon. Kirjoloihen istutus tullaan lopettamaan vuoden 2008 jälkeen, mutta alueelle luontaisten kalalajien istutusten jatkamista perustellaan virkistyskalastuksen pitkällä perinteellä sekä sen merkittävillä aluetaloudellisilla ja työllisyysvaikutuksilla.

6.2. Matkailun merkityksen kasvu

Vuosien 1984 ja 2007 välillä julkaistujen hoito- ja käyttösuunnitelmien vertailun perusteella matkailun merkitys on selvästi kasvanut kansallispuistoissa kahden viime vuosikymmenen aikana. Puistot eivät enää määrity suunniteluasiakirjoissa pelkästään luonnonsuojelualueiksi vaan myös maakunnalliseksi, valtakunnalliseksi tai kansainväliseksi matkailukohteiksi. Kansallispuistojen hoidon ja käytön tavoitteisiin on alettu sisällyttää luontomatkailu: ” – tavoitteena on luoda Nuuksion kansallispuistosta arvostettu luontomatkailukohde, jonka vetovoimatekijänä ovat luonnonarvot” (Nuuksion kansallispuiston... 2006: 28). Pallas-Yllästunturin määritellään olevan Suomen kansallispuistoista merkittävin luontomatkailuarvoiltaan (Pallas-Yllästunturin kansallispuiston... 2005: 37). Puistojen hoidosta ja hallinnasta vastaavien viranomaisten tehtäviin sisällytetään nykyisin matkailu- ja virkistyskäytön edistäminen: Metsähallitus ja Metsäntutkimuslaitos pyrkivät muun muassa ”kansallispuistoa kehittämällä luomaan edellytyksiä monipuoliselle luontomatkailulle” (Kurjenrahkan kansallispuiston... 2006: 39).

Hoito- ja käyttösuunnitelmissa uskotaan kansallispuistojen perustamisen ja matkailupalvelujen kehittämisen lisäävän alueiden kävijämääriä. Esimerkiksi Kurjenrahkan käyntikertojen määrän odotetaan kymmenen vuoden aikana jopa kaksin- tai kolminkertaistuvan parinkymmenen tuhannen käynnin lähtötasosta (Kurjenrahkan kansallispuiston... 2006: 54). Suunnitelma osoittaa, ettei matkailunäkökulmien esilletuonti koske enää vain niitä kansallispuistoja, joissa vierailee paljon kävijöitä ja jotka ovat saattaneet olla tunnettuja matkailukohteita jo vuosikymmenten ajan. Myös Valkmusan hoito- ja käyttösuunnitelmassa (2002: 22) pohditaan yhteistyötä lähiseudun matkailuyritysten kanssa ja todetaan, että kansallispuistolla on ”*sijaintinsa ja luontonsa ominaisuuksien ansiosta hyvät edellytykset kehittyä myös tärkeäksi luontomatkailukohteeksi*”. Vuonna 2006 Valkmusassa tilastoitiin 6 500 käyntikertaa, joten alue kuuluu vähiten suosituimpien kansallispuistojen joukkoon (Taulukko 3, s. 138–139). Sekä Valkmusa että Kurjenrahka ovat suokansallispuistoja, joissa palvelutarjonta ja kävijämäärät ovat edelleen

yleensä suhteellisen alhaisia muihin puistoihin verrattuna (Puustinen ym. 2006: 309).

Matkailukäytön aseman vahvistuminen kansallispuistoissa ilmenee myös *Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet* -oppaasta: suojelualueiden matkailullinen merkitys rakentuu selkeämmin vuosien 2002 ja 2004 uudistetussa versioissa kuin vuonna 1993 laaditussa opaskirjassa. Muutosta heijastavat jopa yksittäisiin lauseisiin tehdyt, vähäisiltä vaikuttavat korjaukset. Esimerkiksi uudistettujen oppaan versioden mukaan ”*luonnonsuojelualueiden taloudellinen hyödyntäminen esim. luontomatkailun avulla on mahdollista, mikäli se ei vaaranna luonnonsuojelutavoitteiden saavuttamista*” (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2002: 7; 2004: 6). Aikaisemmassa ohjeessa taloudellinen hyödyntäminen määrittyy hieman kielteisemmin eikä luontomatkailua mainita esimerkkinä: ”*Mikäli luonnonsuojelualueiden taloudellinen hyväksikäyttö joillakin alueilla sallitaan, se ei saa vaarantaa alueiden edellä lueteltujen tehtävien toteutumista*” (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 1993: 9).

Myös eräiden yksittäisten sanojen käytön perusteella voi tehdä päätelmiä siitä, miten matkailulle kansallispuistojen suunnitteluasiakirjoissa määritelty asema on muuttunut kahden viime vuosikymmenen aikana. Matkailu- ja asiakas-sanojen käyttöönotto viittaa puistojen virkistyskäytön taloudellisen merkityksen muutoksiin. 1980-luvulla laadituissa hoito- ja käyttösuunnitelmissa käytetään harvoin matkailu-sanaa. Sen sijaan puhutaan kansallispuistojen retkeily-, virkistys-, nähtävyy- ja opastuskäytöstä: ”*Hoidossa varaudutaan pääasiassa patikkaretkelyyn. Aluetta kehitetään jonkin verran myös päiväkäyttöisenä nähtävyy- ja opetuskohteena*” (Helvetinjärven kansallispuiston... 1986: 1). Matkailu-sanalla viitataan 1980-luvulla pääasiassa vain alan yritystoimintaan, joka määrittyy suojelualan hallinnoijan ulkopuoliseksi toiminnaksi – erääksi suojelutavoitteista riippumattomaksi luonnon hyödyntämisen muodoksi. Tosin tutkimusaineistoon sisältyvät 1980-luvun hoito- ja käyttösuunnitelmat on laadittu kansallispuistoille, joiden kävijämäärät ovat suhteellisen alhaiset. Siten matkailun sijaan saattoi olla tarkoituksenmukaisempaa puhua nimenomaan virkistyskäytöstä, jolla viitataan yleensä ihmisten omassa asuinympäristössään harjoittamiin vapaa-ajan-aktiviteetteihin.

Viime vuosikymmenellä alettiin kirjoittaa aiempaa seikkaperäisempiä hoito- ja käyttösuunnitelmia ja samalla matkailun ja virkistyskäytön tarkasteluun käytetty sivumäärä lisääntyi. Kuitenkin vasta 2000-luvun vaihteessa tapahtui selvä muutos kansallispuistojen matkailukäytölle määritellyssä asemassa ja sen perusteluissa. Nykyisin matkailu-sanaa käytetään runsaasti hoito- ja käyttösuunnitelmissa ja se ymmärretään laajemmin kuin pelkästään yritystoimintaan viittaavana käsitteenä. Suunnitelmissa otettiin 1990-luvun loppupuolella käyttöön luontomatkailun käsite jo aiemmin hyödynnettyjen retkeily- ja virkistyskäytön termien rinnalle. Ensimmäinen kansallispuiston

luontomatkailusuunnitelma julkaistiin vuonna 2001 (Syötteen alueen... 2001), ja *Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet* -oppaassa alettiin puhua luontomatkailusta vuonna 2002 julkaistussa versiossa. Luontomatkailu ymmärretään puistojen suunnitteluasiakirjoissa yleensä samalla tavalla kuin luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämissuunnitelmassa (Ohjelma luonnon... 2002: 7), eli sillä tarkoitetaan kaikkea luontoon tukeutuvaa matkailua (esim. Alueiden yleisökäytön... 2004; Luontomatkailusuunnitelma... 2004; Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden... 2004; vrt. Syötteen alueen... 2001).

1980- ja 90-luvuilla laadituissa hoito- ja käyttösuunnitelmissa puhutaan kansallispuistojen kävijöistä tai retkeilijöistä, mutta nykyisin heitä nimitetään myös matkailijoiksi ja asiakkaiksi. Sanoilla ei viitata pelkästään matkailuyritysten asiakkaisiin vaan yleensäkin puistoissa vieraileviin ihmisiin. Lovénin (2004: 125–126) mukaan on luontevaa puhua asiakkaista, sillä kansallispuistoista on Suomessakin tullut uudentyyppisiä syrjäisten alueiden kehittämiskeskustoja, joiden yhteydessä on matkailijoiden käyttöön tarkoitettuja palveluja ja matkailun varsinaista elinkeinotoimintaa. Lovén katsoo matkailijoista ja retkeilijöistä tulevan siten heille suunnattujen palvelujen käyttäjiä ja lopulta palvelujen tarjoajien asiakkaita.

Matkailukäyttöä koskevat periaatteet eivät ole kansallispuistoissa yhteneviä, sillä puistojen matkailullinen merkitys vaihtelee niiden koon, sijainnin ja ominaispiirteiden mukaan (ks. Puustinen ym. 2006). Sen vuoksi kansallispuistot ”*kehitetään toiminnoiltaan, saavutettavuudeltaan ja kävijämääriltään eritasoisiksi*” (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2004: 10). Apuvälineenä Metsähallitus käyttää alueilleen laatimaansa yleisökäytöllistä luokittelua, joka muodostettiin ensimmäisen kerran 1990-luvun lopulla. Luokittelun esittelevä *Alueiden yleisökäytön tavoitetila 2010* -raportti (2004) osoittaa matkailun merkityksen vahvistuneen kansallispuistoissa: tekstissä lausutaan julki Metsähallituksen asettamia matkailun kehittämistavoitteita. Raportin mukaan yleisökäytöllistä luokittelua päivitettäessä luokkien ominaisuuksiin lisättiin kysyntää ja luontomatkailua kuvaavia tekijöitä. Ensimmäiseen luokkaan kuuluvat alueet määritellään matkailun valtakunnallisiksi vetovoimakohteiksi, joissa on runsas ja monipuolinen palveluvarustus sekä hyvät majoittumis- ja muut matkailupalvelut alueella tai sen ympäristössä. Alueen käyntimäärä on vähintään 50 000 käyntiä vuodessa tai alueen kävijöiden kokonaisviipymä 25 000 vuorokautta vuodessa. Näitä ympärivuotisia luontomatkailukohteita markkinoidaan tehokkaasti. Seuraavissa yleisökäytön luokissa alueiden matkailupalveluja ja käyntimääriä koskevat vaatimukset vähenevät asteittain; kuudenteen luokkaan kuuluvat alueet ovat yleisöltä suljettuja.

Lisäksi *Alueiden yleisökäytön tavoitetila 2010* -raportissa (2004) nimitään yleisökäytön toiminnalliset aluekokonaisuudet, joiden virkistys- ja luontomatkailukäyttöä on tarkoituksenmukaista kehittää yhtenä kokonaisuutena.

Työssä on hyödynnetty *recreation opportunity spectrum* (ROS) -menetelmää (ks. Pigram & Jenkins 1999). Yleisökäytön painopistealueiksi nimetään ”*ne aluekokonaisuudet ja erillisuusalueet, joihin kohdistuu nyt tai vuoteen 2010 mennessä suurin kotimainen ja kansainvälinen virkistyskäytön ja luontomatkailun kysyntä*”. Raportin mukaan painopistealueet ovat kansainvälisesti tai valtakunnallisesti tunnettuja matkailualueita, joilla on muun muassa paljon asiakkaita ja palveluvarustusta sekä kasvavaa matkailun kysyntää ja yritystoimintaa. Aluekokonaisuuksille ja tärkeimmille erillisalueille asetetaan vuodelle 2010 yleisökäytön tavoitela, jossa tarkastellaan muun muassa asiakasmääriä ja viipymiä, ulkomaalaisten matkailijoiden osuutta, Metsähallituksen tarjoamia harrastusmahdollisuuksia, majoitus- ja ravitsemispalveluja sekä yrittäjien tuottamia muita palveluja. Tutkimusaineistona käytetyssä raportin julkisessa osassa ei kerrota työn tuloksia.

Yleisökäytön aluekokonaisuudet esitellään kuitenkin tiivistetysti luonnonsuojelualueiden virkistys- ja luontomatkailukäytön kehittämissuunnitelmassa (Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden... 2004). Yhteensä lähes 40 painopistealueeseen sisältyy 31 kansallispuistoa. Itäisen Suomenlahden, Puurijärven ja Isonsuon sekä Valkmusan kansallispuistot sijaitsevat vasta kehittymässä olevilla aluekokonaisuuksilla. Kolin kansallispuisto ei sisälly Metsähallituksen luokitteluun.

Luonnonsuojelualueiden virkistys- ja luontomatkailukäytön kehittämissuunnitelmasta (Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden... 2004) ilmenee, että Metsähallitus on alkanut asettaa kansallispuistoille matkailun kasvua koskevia määrällisiä tavoitteita, jotka ovat eräissä puistoissa varsin huomattavia. Tavoitteiden avulla pyritään osaltaan toteuttamaan luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämissuunnitelmassa (Ohjelma luonnon... 2002: 32) esitettyä toimenpidettä suojelualueiden virkistys- ja luontomatkailukäytön edellytysten parantamisesta. Metsähallitus tavoittelee kansallispuistoissa sekä yleisökäytön painopistealueilla noin viiden prosentin vuosittaista käyntimäärien kasvua, mikä vastaa lähes neljänkymmenen prosentin kokonaiskasvua käynneissä vuoden 2003 tasosta vuoteen 2010 (Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden... 2004: 22, 71). Vuonna 2006 tavoite saavutettiin. Metsähallituksen tavoite on siis pienempi kuin VILMAT-työryhmän luontomatkailulle asettama kahdeksan prosentin vuotuinen kasvutavoite (Ohjelma luonnon... 2002: 39). Metsähallitus pyrkii ohjaamaan luontomatkailun kasvun jo ennestään vilkkaasti käytetyille painopistealueille. Pohjois-Suomessa, varsinkin Pohjanmaan–Kainuun alueella, tavoitellaan selvästi suurempaa lisäystä käynteihin kuin Etelä-Suomessa (Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden... 2004: 79). Lapissa kansallispuistojen ja niiden lähi-alueiden vuosittaisen käyntimäärien kasvun arvioidaan olevan noin kuusi tai seitsemän prosenttia (Virkistyskäytön ja... 2006).

Koska yleisökäytön aluekokonaisuudet muodostuvat yleensä yksittäistä kansallispuistoa suuremmasta alueesta, puistojen osuutta käyntimäärien kas-

vutavoitteesta ei pysty tarkasti erittelemään. Eräillä aluekokonaisuuksilla tavoitteiden voi kuitenkin päätellä merkitsevän huomattavaa käyntikertojen lisäystä myös kansallispuistoissa. Esimerkiksi Syötteen kansallispuistossa ja muilla valtionmailla tavoitellaan käyntien määrän kaksinkertaistamista vuoden 2003 tasosta (60 000 käyntiä) vuoteen 2010. Lisäksi 20 000–60 000 käynnin kasvua tavoitellaan muun muassa pääkaupungin viherkehän aluekokonaisuudella (sisältää Nuuksion kansallispuiston), Saariselän aluekokonaisuudella (sisältää Urho Kekkosen kansallispuiston) ja Repoveden kansallispuistossa. Toisaalta eräillä kansallispuistoja sisältävillä aluekokonaisuuksilla kasvutavoitteet ovat vain muutamia tuhansia. (Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden... 2004.)

Näiden tavoitteiden asettamisen jälkeen matkailun määrällisiä kasvutavoitteita on alettu lausua julki kaikkein uusimmissa hoito- ja käyttösuunnitelmissa. Pallas-Yllästunturin kansallispuiston suunnitelmassa (2005: 55) asetetaan tavoitteelliseksi vuosittaiseksi käyntimääräksi 500 000, mikä merkitsee noin 60 prosentin kasvua nykyiseen 310 000 käyntiin. Pyhä-Luostolla puolestaan tavoitellaan 95 000 käyntiin 50 prosentin kasvua vuoteen 2015 mennessä (Pyhä-Luoston kansallispuiston... 2006: 80). Myös Leivonmäen kansallispuiston (2006: 53), Petkeljärvi-Putkelanharjun ja Puohtiinsuon Natura-alueiden (2006: 62) sekä Salamajärven suojelualuekokonaisuuden (2007: 62) hoito- ja käyttösuunnitelmissa asetetaan kansallispuistoille käyntimäärätavoitteet. Uuden hoito- ja käyttösuunnittelun ohjeen (2007: 34) mukaan suunnitelmissa tuleekin ilmoittaa kävijämäärätiedot sekä painopiste- luokitus nykytilanteessa ja tavoitetilassa.

Luonnon virkistyskäytön muotojen monipuolistumisen ja teknistymisen seurauksena hoito- ja käyttösuunnitelmissa määritellään myös entistä tarkemmin sallitun matkailukäytön rajoja. Pelkkä yleisohje liikkumisesta lihasvoimin ei enää riitä, vaan nykyisin otetaan kantaa siihen, miten erilaiset suosituiksi tulleet virkistysmuodot soveltuvat kansallispuistoihin. Maastopyöräily ja -ratsastus sekä porolla tai koiravaljakolla ajo sallitaan usein puistoissa teillä ja erikseen osoitetuilla reiteillä. Syötteen kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelmassa (2006: 24) ratsastus ja koiravaljakolla ajo on vain määriteltä luvanvaraisiksi, mutta ympäristöministeriö huomautti lausunnossaan, että ne tulisi sallia ainoastaan näihin tarkoituksiin osoitetuilla reiteillä. Kallio- ja jääkiipeily sallitaan rajatuilla alueilla Nuuksion ja Helvetinjärven kansallispuistoissa sekä Repoveden kansallispuiston yhteydessä sijaitsevalla Aarnikotkan metsän luonnonsuojelualueella. Tosin vuonna 1986 laaditussa Helvetinjärven hoito- ja käyttösuunnitelmassa ei ole mainintaa kiipeilystä. Uusina virkistysmuotoina ovat nousseet esille myös lumikenkäily ja sauvakävely, jota varten perustettuja reittejä suunnitellaan kulkemaan muun muassa Pallas-Yllästunturin kansallispuistossa.

Virkistysmuotojen hyväksyttävyyden määrittelyyn vaikuttaa keskeisesti käsitys jokamiehenoikeuksista luonnonsuojelualueilla. Vuonna 1993 laadi-

tussa *Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet* -oppaassa (s. 38) todetaan, etteivät jokamiehenoikeudet periaatteessa koske erityiskäyttöön varattuja suojelualueita. Sen sijaan uudistetuissa oppaan versioissa (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2002: 35; 2004: 36) ne ulotetaan koskemaan suojelualueita. Järjestyssäännöillä voidaan kuitenkin rajoittaa oikeuksia. Hoito- ja käyttösuunnitelmissa on alettu vedota jokamiehenoikeuksiin sallittuja virkistysmuotoja määriteltäessä: ”*Jokamiehenoikeudet sallivat kävelyn, hiihdon ja lumikenkävävelyn, luistelun, uimisen, soutelun ja melonnan – –*” (Repoveden kansallispuiston... 2004: 45). Myös matkailun yritystoimintaa harjoitetaan jokamiehenoikeudella kansallispuistoissa. Linjausta jokamiehenoikeuksista tehdään vuonna 1997 voimaan tulleen uuden luonnonsuojelulain yksityiskohtaisissa perusteluissa. Niiden mukaan oikeuksien rajoittaminen kansallispuistoissa tulee kysymykseen vain poikkeuksellisesti, sillä alueet on tarkoitettu yleisiksi luonnonnähtävyyksiksi (HE 79/1996).

Vanhankin luonnonsuojelualueiden hoidon oppaan (1993: 38) mukaan jokamiehenoikeuksia rajoitetaan järjestyssäännöllä vain luonnonsuojeluyksistää, mutta tästä huolimatta määritelmän tarkentuminen voi vaikuttaa kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäyttöön. Monet uudet matkailun muodot tulkitaan jokamiehenoikeuksiin sisältyviksi, eikä niitä siten voi automaattisesti kieltää puistoissa ilman perusteltuja suojelullisia syitä. Liikkumiskielto tai -rajoitus edellyttää, että alueen kasvillisuuden tai eläimistön säilyminen vaatii sellaista (Luonnonsuojelulaki 1096/1996: 18 §).

Esimerkki maastopyöräilystä osoittaa, miten erilaisia määrittelyjä muodostamalla virkistysmuoto pystytään luokittelemaan kansallispuistoon joko hyvin tai huonosti soveltuvaksi. Vuoden 1993 *Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet* -oppaan (s. 41) mukaan luonnonsuojelualueilla ”*ei suosita ns. maastopyöräilyä, purjelautailua tai muita urheilunomaisia liikuntamuotoja, jotka eivät liity suojelualan tarkoitukseen*”. Uudistetussa oppaassa (2004: 31) samassa lauseessa ei enää mainita maastopyöräilyä ja purjelautailua esimerkkeinä. Sen sijaan pyöräily määritellään jokamiehenoikeuksiin kuuluvaksi liikkumismuodoksi (joka kuitenkin yleensä ohjataan omille reiteilleen tai kielletään kokonaan) (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2004: 36). Nuuksion hoito- ja käyttösuunnitelmassa (2006: 61) pyöräily luokitellaan sallituksi yritystoiminnan muodoksi sillä kriteerillä, että ”*kansallispuistossa hyväksytään vain luonnon- ja lihasvoimin liikkumiseen (patikointi, hiihto, lumikenkävaellus, ratsastus, pyöräily, melonta) perustuvat luontomatkailutoiminnot*”. Myös jokamiehenoikeuksiin sisällytetyllä ratsastuksella on ainakin toistaiseksi vahva asema puistoissa – huolimatta Oulangan kansallispuistossa tehdyssä tutkimuksessa havaituista ekologisista, kulumiseen ja vieraslajiston leviämiseen liittyvistä haitoista (Tolvanen ym. 2004: 267).

Moottoriajoneuvojen maastoajo ei sisälly jokamiehenoikeuksiin, mutta moottorikelkkailun suosion lisääntyttä puistosuunnitelmissa on tullut ajankohtaiseksi ottaa kantaa myös sen hyväksyttävyyteen. Vanhan *Luonnonsuo-*

jelualueiden hoidon periaatteet -oppaan (1993: 38) mukaan varsinainen vapaa-ajan moottorikelkkailu tai muu maastoajo ei ole sallittu suojelualueilla. Oppaan uudistetuissa versioissa maininnan perään on kuitenkin tehty lisäys: ”*Poikkeuksen muodostaa pohjoisin Lappi, jossa erämaa-alueiden ja suojelualueiden laajuuden vuoksi kelkkauria on väistämättä suunnattava myös näiden alueiden kautta*” (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2004: 40). Tällä lisäyksellä moottorikelkkailusta tuotetaan itsestäänselvyys, Lapin luontoon kiistatta kuuluva virkistysmuoto, jonka hyväksi myös luonnonsuojelualueilla on poikettava yleisistä periaatteista. Moottorikelkkailun sijaan suoje- lu- ja erämaa-alueiden laajuus muodostuu lauseessa ongelmaksi ja vain yksi vaihtoehto – urien suuntaaminen suojelualueiden kautta – rakentuu mahdolliseksi. Tekstinmuutos havainnollistaa suunnitteluasiakirjoissa käytettyjä naturalisoinnin keinoja (ks. Jokinen & Juhila 2004: 90–91).

Moottorikelkkailuoikeuksia on jo lisätty kansallispuistoissa. Pyhä-Luoston kansallispuiston laajennusosalle jo aiemmin rakennetut kelkkareitit jätettiin osittain puistoon. Suojelunäkökohtien sijaan päätös tehtiin matkailullisin perustein: ”*Puiston pituuden ja muodon takia niiden poistaminen kokonaan olisi tuottanut suhteettomia haittoja matkailulle*” (Pyhä-Luoston kansallispuiston... 2006: 53). Sama ratkaisu tehtiin Pallas-Yllästunturilla, mutta hoito- ja käyttösuunnitelmassa vain todetaan reittien ja urien sijainti eikä perustella tätä yleisten kansallispuiston periaatteiden vastaista ratkaisua (Pallas-Yllästunturin kansallispuiston... 2005: 71–72). Lisäksi Keski-Suomessa sijaitsevan Salamajärven kansallispuiston alueella kulkee puolen kilometrin pituinen yleinen moottorikelkkaura, jota perustellaan luontotuvan palvelujen yhdistämisellä maakunnalliseen kelkkaurastoon sekä haittojen vähäisyydellä (Salamajärven suojelualuekokonaisuuden... 2007: 71).

Hoito- ja käyttösuunnitelmissa oikeutetaan kansallispuistojen matkailukehittämistä luonnollistamalla se normaaliksi ja kyseenalaistamattomaksi toiminnoksi puistoissa. Tämä tapahtuu erityisesti vetoamalla matkailu- ja virkistyskäytön pitkäaikaisuuteen ja kohteiden suosioon. Esimerkiksi Oulangan (2003: 8, 10, 18, 25) ja Urho Kekkosen (2001: 7–8) kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnitelmissa määritellään puistot perinteisiksi, suosituiksi ja tunnetuiksi retkeilykohteiksi, minkä todetaan edellyttävän runsasta ja toimivaa palveluvarustusta. Myös esimerkiksi vakiintunut- ja luontainen-sanojen käytön seurauksena kansallispuistojen sosiaalisesti tuotettu alkuperä alkaa hämärtyä ja matkailu- ja virkistyskäyttö näyttää luonnolliselta itsestäänselvyydeltä (ks. Jokinen & Juhila 2004: 91). Samankaltaisia strategioita käytetään muidenkin käyttömuotojen oikeuttamiseksi. Esimerkiksi Paliskuntain yhdistys vaatii lausunnossaan Urho Kekkosen kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelmasta rajoituksia retkeilykäytölle ja huomauttaa, että ”*ennen puiston perustamista porotalous on ollut alueen ainut perinteinen käyttäjä*” (Urho Kekkosen... 2001: 56). Pitkään historiaan ja perinteisyyteen vetoamalla pyritään siis vahvistamaan tietyn käyttömuodon asemaa kansallispuis-

tossa muihin käyttömuotoihin nähden sekä legitimoimaan toimijan oikeus osallistua keskusteluun ja päätöksentekoon. Seuraavissa alaluvuissa analysoin, millaisin uudenlaisin keinoin puistojen matkailu- ja virkistyskäyttöä on alettu viime vuosina legitimoida.

6.3. Yhteiskunnallisten sidosten vahvistuminen

Paikallisväestön erityisoikeudet ovat alusta alkaen sisältyneet eräiden kansallispuistojen säännöksiin, mutta 2000-luvulla laaditut suunnitelmat ilmentävät puistojen selvästi tiiviimpää kytkeytymistä ympäröivään yhteiskuntaan. Sidosten voimistumista osoittaa myös suunnittelumenetelmien muutos. Perinteisesti hoito- ja käyttösuunnittelu on perustunut asiantuntijuuteen. Ensimmäisessä, 1970-luvulla laaditussa, kansallispuistojen hoidon yleisohjeessa ei edellytetty paikallisten kuulemistä (Perttula 2006: 51). Seuraavan vuosikymmenen alussa alettiin vaatia vuorovaikutusta ja yhteistyötä: suunnittelu-ryhmät koostuivat yleensä alueviranomaisista ja pysyviksi asiantuntijoiksi nimetyistä puistojen sijaintikuntien edustajista. Lisäksi järjestettiin kaikille avoimia suunnittelun alkukokouksia. 1990-luvun alussa Metsähallitus aloitti osallistavan suunnittelun projektin, ja sittemmin osallistamisesta on tullut tärkeä osa kaikkea sen alueellista ja paikallista päätöksentekoa (Raitio & Rannikko 2006: 285–286; ks. McCool & Patterson 2000: 116–117).

Nykyisin kansallispuistojen suunnittelu- ja yhteistyöryhmissä saattaa olla edustettuina hyvinkin laaja joukko sidosryhmiä. Hoito- ja käyttösuunnitelmien luonnoksia esitellään yleisötilaisuuksissa, ja niistä pyydetään virallisia lausuntoja jopa kymmeniltä tahoilta. Kansalaiset voivat tutustua luonnoksiin Metsähallituksen verkkosivuilla ja antaa palautetta (ks. Hoito- ja käyttösuunnittelun... 2007: 18–20). Lisäksi hoitoon ja käyttöön liittyvien kysymysten ratkaisemiseksi muutamiin kansallispuistoihin on perustettu luonnonsuojeluasetuksen (160/1997: 8 §) mukaisia neuvottelukuntia. Tulevaisuudessa osallistavan suunnittelun merkitys tulee yhä kasvamaan, kun vilkkaimmin käytetyille kohteille aletaan laatia luonnonsuojelun reunaehtojen puitteissa vaihtoehtoisia kehitysehdotuksia, joista parhaaksi esitetystä vaihtoehdosta laaditaan varsinainen hoito- ja käyttösuunnitelma (Hoito- ja käyttösuunnittelun... 2007: 13).

Luontomatkaailusuunnitelmat laaditaan yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Esimerkiksi Oulangan kansallispuiston ja sen lähiseudun luontomatkaailusuunnitelman (2004) on laatinut Oulangan yhteistyöryhmä, jossa ovat Metsähallituksen lisäksi edustettuina lähikunnat, paikalliset asukkaat, matkailusektori ja luonnonsuojelujärjestö. Vuorovaikutus on lisääntynyt myös siten, että puistoviranomaiset osallistuvat alueellisiin ja paikallisiin luonto-

matkailun kehittämishankkeisiin ja pystyvät samalla entistä paremmin ohjaamaan matkailun kehityssuuntaa puistoa ympäröivällä alueella.

Kaksi vuosikymmentä sitten laadituissa hoito- ja käyttösuunnitelmissa mielletään kansallispuistot nykyistä selvemmin muusta yhteiskunnasta irrallisiksi saarekkeiksi. Menneestä luonnonkäytöstä ja sen jäljistä kerrotaan puistojen kuvauksissa mutta ei niinkään esimerkiksi alueiden vallitsevasta merkityksestä paikallisasukkaille tai muille kansalaisille. Kansallispuistoihin suuntautuvan matkailun taloudellisesta ja työllistävästä merkityksestä ei kirjoiteta, vaikka puistot käsitetäänkin retkeily-, virkistys- ja nähtävyysskäytön kohteiksi ja niissä sallitaan tiettyjä yritystoiminnan muotoja. Suunnitelmista annetuissa lausunnoissa kunnat sekä muut paikalliset ja alueelliset toimijat kiinnittävät laajemmin huomiota matkailua ja virkistystä koskeviin näkökohtiin.

Viime vuosikymmenen vaihteesta lähtien kansallispuistojen suunnitteluasiakirjoissa on alettu nostaa huomattavasti laajemmin esiin aluekehitystä koskevia tekijöitä. Muutos on tiiviissä yhteydessä kansallispuistojen matkailukäytön merkityksen kasvuun: puistoihin suuntautuvaa matkailua on alettu perustella talouteen ja työllisyyteen liittyvillä syillä myös puistoviranomaisten laatimissa suunnitelmissa. Kansallispuistoille asetetut tavoitteet eivät koske enää pelkästään luonnon suojelemista sekä tutkimusta, ympäristökasvatusta ja virkistystä. Esimerkiksi Syötteen suunnitelmassa (2006: 22) nimitään yhdeksi puiston hoidon ja käytön tavoitteeksi paikallisväestön toimeentulomahdollisuuksien kehittäminen; keinoina tähän pidetään luontomatkailua ja poronhoitoa.

Hoito- ja käyttösuunnitelmissa aluekehitykseen liittyvät näkökohdat tulevat selvimmän esille ympäristövaikutusten arvioinnin osuudessa, joka tulee nykyisin sisällyttää suunnitelmiin (Hoito- ja käyttösuunnittelun... 2007: 38–39). YVA-lain (Laki ympäristövaikutusten... 468/1994) mukaista arviointimenettelyä ei tarvitse tehdä, mutta YVA-laki edellyttää ympäristövaikutusten arviointia ja selvitystä riittävässä määrin sellaisten suunnitelmien valmistelussa, joiden toteuttamisella saattaa olla merkittäviä ympäristövaikutuksia. Kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnitelmat luetaan tällaisiin suunnitelmiin (Syötteen kansallispuiston... 2006: 46; ks. Laki viranomaisten... 200/2005). Arvioinneissa tarkastellaan paitsi suunnitelmien toteuttamisen ekologisia myös sosiaalisia ja taloudellisia vaikutuksia. Arvioinneissa mainitaan kansallispuistoihin suuntautuvan matkailun myönteiset vaikutukset alueiden talouteen, työllisyyteen ja imagoon.

Luonnonsuojelualueiden virkistys- ja luontomatkailukäytön kehittämisuunnitelmassa (Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden... 2004: 71–73, 78–79) puolestaan esitellään luontomatkailun aluetaloudelliset vaikutukset Suomen eri osien painopistealueilla vuonna 2010. Käyntimäärien kasvutavoitteiden mukaisesti matkailutulojen ja -työllistävyyden odotetaan nousevan huomattavasti erityisesti pohjoisessa Suomessa – Lapissa, Koillismaalla

ja Kainuussa. Metsähallituksessa pidetään luontomatkailun aluetaloudellisten vaikutusten seurantaan tärkeänä (Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden... 2004: 66) ja se on jopa alettu sisällyttää puiston käytön ohjauksen kannalta välttämättömiin tietoihin (Pyhä-Luoston kansallispuiston... 2006: 86).

Samalla kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnittelussa otetaan yhä laajemmin huomioon matkailun edistämistä ja muuta aluekehittämistä koskevia tavoitteita sekä kerrotaan puistojen asemasta osana laajempaa matkailualueetta, mikä on vahvistanut vuorovaikutusta ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Esimerkiksi Kolin hoito- ja käyttösuunnitelmassa (2005: 6) ”*pyritään ottamaan huomioon Kolin kansallispuiston rooli valtakunnallisen luonto- ja kulttuurimatkailun alueverkoston kehittämisessä ja Pohjois-Karjalan maakunnallisen kehittämisstrategian asettamat kehittämistavoitteet – –*”. Kolin kestävän matkailun kehittämissuunnitelma (2006) perustuu osittain alueen keskeisistä toimijoista koostuvan Kolin neuvottelukunnan laatimaan *Koli Visio* -kehittämisohjelmaan. Kansallispuistojen yhteydet sidosryhmiin ovatkin tiivistyneet: esimerkiksi alueellisille kehittämisorganisaatioille annetaan mahdollisuus vaikuttaa puistojen kehittämishankkeiden tärkeysjärjestykseen ja voimavaroihin sekä matkailun kehittämiseen (Kolin kansallispuisto... 2005: 59–60). Hoito- ja käyttösuunnitelmia saatetaan nykyisin kirjoittaakin sidosryhmät silmällä pitäen. Painottamalla tulo- ja työllisyysnäkökulmia voidaan hakea kansallispuistolle hyväksyntää siihen alun perin kielteisesti suhtautuneilta tahoilta.

Kansallispuistojen yhteiskunnallisten sidosten vahvistuessa myös matkailun yritystoiminnalle suunnitteluasiakirjoissa määritelty asema on muuttunut. 1980-luvulla laadituissa hoito- ja käyttösuunnitelmissa yritystoimintaa käsitellään vain maininnanomaisesti ja jopa lähes samoin sanoin eri alueiden suunnitelmissa: ”*Kansallispuiston aluetta käyttävä matkailun yritystoiminta edellyttää metsähallituksen lupaa. Tällaisina toimintamuotoina tulevat kysymykseen opastetut ja huolletut retket sekä kioski- ja kahvilatoiminta. Kansallispuistosta ei vuokrata maata näihin tarkoituksiin, mutta puistossa olevia rakenteita voidaan luovuttaa yritystoiminnan käyttöön*” (Pyhä-Häkin kansallispuiston... 1984: 8–9). Eräissä 1990-luvun suunnitelmissa (Tammisaaren saariston... 1992: 18; Koloveden kansallispuiston... 1993: 16; Linnansaaren kansallispuiston... 1994: 22) ilmoitetaan Metsähallituksen rajoittavan yritystoiminnan määrää tai muotoja, jos matkailukäyttö haittaa puiston tavoitteiden toteutumista. Varovaista suhtautumista selittää se, että Yhdysvalloista 1970-luvulla oppia hakeneiden suojeluviranomaisten koulutuksessa yritystoiminnan hallinta oli keskeisessä asemassa – lukuisten huonojen esimerkkien vuoksi. Tämä tiukka asenne välittyi ensimmäiseen suomalaiseen kansallispuistojen käytön yleisohjeeseen. (Perttula 2006: 57.)

Tällä vuosikymmenellä hoito- ja käyttösuunnitelmissa on alettu ottaa yhä enemmän kantaa ohjattuun luontomatkailuun, kertoa matkailun merkitykses-

tä paikalliselle elinkeinoelämälle ja pohtia yhteistyötä matkailuyritysten kanssa. Kansallispuistoille on alettu asettaa myös matkailun yritystoimintaa koskevia tavoitteita: ”*Oulangan kansallispuiston hoidon ja käytön tavoitteena on sovittaa kestäväällä tavalla yhteen luonnonsuojelun, retkeilyn, luontovalistuksen, opetuksen, tutkimuksen, perinteisen luonnonkäytön sekä luontomatkailun yritystoiminnan tavoitteet*” (Oulangan kansallispuiston... 2003: 9). Pyhä-Luoston hoito- ja käyttösuunnitelmassa (2006: 65, 79) tavoitellaan nimenomaan ohjelmapalveluiden asiakkaiden osuuden kasvua kävijöistä ja pyritään parantamaan matkailun yritystoiminnan edellytyksiä: ”*Aluetaloudellisen vaikuttavuuden lisäämiseksi entistä suuremman osan retkeilijöistä tulisi käyttää alueen yrittäjien palveluja ja jättää enemmän rahaa alueelle.*” Esimerkit osoittavat havainnollisesti, miten ensimmäisessä alaluvussa esitelty luonnon hoidon ja hyödyntämisen välille määritelty raja on matkailun osalta hälventynyt kansallispuistoissa (ks. Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2004: 5, 36).

Matkailun yritystoiminta ei enää määriy luonnonsuojelun alueen hallinnoinnista riippumattomaksi toiminnaksi, jossa hallinnoija toimii vain valvojan viranomaisen roolissa. Nykyisin hoito- ja käyttösuunnitelmissa ei esitetä yritystoiminnan rajoittamista vaan matkailuyritysten toimintaa pyritään tukemaan ja ohjaamaan asetettujen tavoitteiden ja periaatteiden mukaiseksi. Kieltoihin ja rajoituksiin perustuva toimintatapa on korvautunut aktiivisella, yhteistyöhön pohjaavalla toimintatavalla. Metsähallitus onkin omaksumassa uudenlaista roolia, joka perustuu mahdollisuuksien luomiseen matkailupalveluita tuottaville yrittäjille (Raitio & Rannikko 2006: 282). Yhteistyön tiiveintä muotoa edustavat Metsähallituksen ja matkailuyritysten väliset kumppanuussuhteet, jotka tarkoittavat sopimuksen edellyttämät laatukriteerit täyttävien yhteisten tuotteiden muodostamista. Myös muiden suojelun alueiden palveluvarustusta hyödyntävien yritysten tulisi laatia Metsähallituksen kanssa käyttöoikeus- tai yhteistyösopimus, joka säätelee yritysten toimintaa. Yrittäjiltä peritään maksu palvelujen käytöstä. (Syötteen alueen... 2001: 31–36; Luontomatkailusuunnitelma... 2004: 29–30.) Metsäntutkimuslaitos laatii samankaltaisia yhteistyösopimuksia Kolin kansallispuiston kanssa yhteistyössä toimivien yritysten kanssa ja myöntää toimilupia puistossa opastuspalvelua harjoittaville yrityksille. Kansallispuistojen luontomatkailusuunnitelmien laadinnassa on tavoitteena osallistaa erityisesti matkailuyrittäjiä (Metsähallituksen luonnonsuojelun alueiden... 2004: 22).

Aluetaloudellisten näkökulmien esille nostamisen taustalla vaikuttaa Laki Metsähallituksesta (1378/2004: 4 §), jonka mukaan Metsähallituksen on otettava toiminnassaan huomioon työllisyyden edistämisen vaatimukset. Metsähallitus pyrkii nykyisin osoittamaan myös luonnonsuojelun alueiden aluetaloudellisen vaikuttavuuden ja parantamaan sitä (Metsähallituksen julkisten... 2006: 7, 35–36). Ympäristö- sekä maa- ja metsätalousministeriö asettivat yhdeksi tavoitteeksi vuodelle 2005, että Metsähallitus osallistuu

yhteistyössä ympäristöministeriön kanssa luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun työllisyyttä parantavan rahoitusohjelman valmistelemiseen (Metsähallituksen julkisten... 2006: 35).

Matkailun yritystoimintaa ja kansallispuistojen kävijämääriä koskevia tavoitteita sisältyy myös Metsähallituksen yhteiskuntavastuun mittareihin, joita alettiin kehittää vuonna 2001 (ks. Rytteri 2006). Yhteiskuntavastuun muuttujaa *yhteiskunnallinen hyväksyttävyyys ja vaikutukset aluetalouteen* mitataan muun muassa matkailuyrittäjien yhteistyösopimusten määrällä. Asiakaskeskeisyyden arvoon sisältyvän muuttujan *yhteiskunnallisten palvelujen asiakkaat* mittareita puolestaan ovat kävijätyytyväisyys sekä luontokeskusten, palvelupisteiden, kansallispuistojen ja retkeilyalueiden käyntimäärät. (Suomalaisten elämässä... 2003: 52–53.) Kansallispuistojen matkailukäytön ja yritystoiminnan edistäminen on siis määritelty keinoksi lisätä Metsähallituksen yhteiskuntavastuullisuutta. Metsähallituksen toiminnassa luonnonsuojelun ja luontomatkailun merkitys työllistäjänä on ainakin paikallisesti selvästi kasvanut samalla kun perinteisten puuntuotannon tehtävien merkitys on vähentynyt (Raitio & Rannikko 2006).

Talouteen ja työllisyyteen liittyvät perustelut kansallispuistojen matkailukäytölle ovat siten vähitellen nousseet virkistysellisten ja ympäristökasvatuksellisten näkökulmien rinnalle puistoviranomaisten laatimissa asiakirjoissa. Ympäristökasvatukseen ja -opetukseen sekä luonnontuntemukseen ja -harrastukseen liittyvät argumentit eivät ole menettäneet merkitystään, vaan yhteiskunnan kaupungistuksessa niidenkin asema on pysynyt tärkeänä. Erityisesti 2000-luvuilla laadituista Etelä-Suomen kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnitelmista on luettavissa ajatus puistojen keskeisestä merkityksestä kansalaisten virkistysalueina ja luontosuhteen ylläpitäjinä: ” – *puiston voidaan arvella palvelevan noin 250 000 lähiseudulla asuvan ihmisen virkistysalueena. Maankäytön ja metsien hoidon tehostuessa tulee Kurjenrahkan kansallispuiston arvo erämaisena luontokohteena kasvamaan tiheästi asutussa Varsinais-Suomessa lähi vuosikymmeninä*” (Kurjenrahkan kansallispuiston... 2006: 41). Suunnitelmien sosiaalisia vaikutuksia arvioitaessa mainitaan muun muassa ihmisten fyysisen ja henkisen hyvinvoinnin sekä ympäristötietoisuuden kasvu. Kansallispuistoissa vierailamisen uskotaan lisäävän kansalaisten tukea luonnonsuojelulle ja parantavan siten suojelun toteuttamisen sekä ympäristövastuullisen käyttäytymisen edellytyksiä.

Analyysin perusteella kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnittelussa on eletty tämän tutkimuksen tekemisen aikana murrosvaihetta, jolloin vakiintuneet suunnitelmien laatimisen ja toteuttamisen käytännöt sekä niitä ohjaavat periaatteet ovat vähitellen uudistuneet. Viime vuosina matkailuun ja alueelliseen kehittämiseen liittyviä näkökohtia on yhä nostettu varovaisesti esiin osassa hoito- ja käyttösuunnitelmia. Selvemmin matkailun asemassa tapahtunut muutos ilmenee luontomatkailusuunnitelmista, jotka eivät ole sidoksissa vallitseviin hoito- ja käyttösuunnitelmien laatimisen käytäntöihin. Lisäksi

ne kirjoitetaan yhdessä sidosryhmien kanssa. Viime vuosina laadituissa hoito- ja käyttösuunnitelmissa ei välttämättä lausuta julki kansallispuistojen hoitoon vaikuttavia matkailun kehittämistavoitteita. Esimerkiksi Kolin suunnitelmassa ei määritellä matkailun kasvua tavoitteeksi mutta siinä viitataan useita kertoja kasvuun tai mainitaan tarkemmin ”varauduttavan” puiston matkailijamäärän 50 prosentin kasvuun vuoteen 2010 mennessä (Kolin kansallispuisto... 2005: 24, 30–31, 57, 63–65; ks. Kolin kansallispuisto... 2006: 22). Koska suunnitelmassa ei erityisesti selvitetä, mihin tämä odotus perustuu, matkailun kasvun voi tulkita julkilausumattomaksi tavoitteeksi, joka pyritään saavuttamaan kehittämistoimin. Tämä tulkinta onkin tehty kahdessa suunnitelmasta annetussa lausunnossa, joissa on kasvutavoitteeseen vedoten perusteltu palveluvarustuksen parantamista.

Aluekehittämiseen liittyvien tavoitteiden ja näkökulmien varovaista esille nostamista selittää kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnittelun vahva sitoutuminen vakiintuneisiin käytäntöihin ja tapoihin tulkita luonnonsuojelua. Suojeluviranomaiset esittävät asiakirjoissa lausumia tietyistä yhteiskunnallisesta asemasta käsin ja tietyn diskurssin sisällä, mikä ehdollistaa suojelusta puhumisen tapoja. Viranomaisten luonnonsuojelua koskeva ammatillinen puhe perustuu konventionaaliseen puhetapaan (ks. Hoikkala 1989: 80, 202; Kalliokoski 1995: 17). Taloudella ja työllisyydellä ei ole perinteisesti perusteltu luonnonsuojelua eikä niiden edistämistä ole pidetty suojelualueiden varsinaisina tavoitteina. Sen sijaan luonnonsuojelu tukeutuu ensisijaisesti tieteellisiin käsityksiin luonnosta: ekologiset muuttujat, kuten luonnon monimuotoisuus ja uhanalaiset lajit, määrittävät luonnon suojeluarvoa. Naturaohjelman seurauksena luonto määrittäytyy suunnitteluasiakirjoissa nykyisin myös direktiivilajeina ja luontotyyppeinä. Luontoa tarkastellaan ennen kaikkea fyysisenä kokonaisuutena, sen sisältämien konkreettisten ja havaittavien muotojen perusteella (ks. Sorsa 2004a: 90). Kansallispuistoissa tehtyjen tutkimusten ja selvitysten määrän lisääntyttä hoito- ja käyttösuunnitelmat sisältävät nykyisin monikymmensivuisia, varsin yksityiskohtaisia luonnon kuvauksia, joissa luonnon ominaisuuksia kvantifioidaan ja esitetään kartografisin keinoin (ks. Hoito- ja käyttösuunnittelun... 2007: 28). Aluekehittämiseen liittyvät tekijät eivät ole syrjäyttäneet luonnontieteellisiä suojeluargumentteja, vaan ne elävät teksteissä rinnakkain.

Vaikka ihminen on vaikuttanut eriasteisesti kansallispuistojenkin luontoon, suunnitteluasiakirjoista heijastuu edelleen koskemattoman luonnon ihanne: ”*Suojelualueverkon tulee ennen kaikkea säilyttää alkuperäistä luontoa*” (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2004: 6). Suojelualueiden hoidon pääperiaatteena on, että luonnon annetaan kehittyä mahdollisimman vapaasti omien lakiansa mukaan. Alkuperäisen luonnon ajatusta vaaliessaan ihminen voi kuitenkin joutua myös kajoamaan luontoon, ikään kuin korjaamaan aiemmin tekemiään virheitään. Kansallispuistoissa pyritään pitämään yllä luonnontilaisuuden vaikutelmaa ja ihmistoiminnan muuttamia alueita palau-

tetaan luonnontilaisiksi ennallistamalla luontoa – tarvittaessa moottorisahojen ja kaivinkoneiden avulla. Toimenpiteen itsensä sijaan toiminnan motiivi ratkaisee, katsotaanko toimenpiteen edistävän vai haittaavan luonnontilaisuutta (Heikkinen ym. 2005: 277; ks. Mels 1999). Alkuperäisyys ja luonnontilaisuus määrittävät siten ihmistoimin palautettaviksi ominaisuuksiksi, eikä esimerkiksi matkailu- ja virkistyskäyttöä nähdä esteenä niiden saavuttamiselle. Käsitys luonnontilaisuudesta on sosiaalisesti rakentunut, sillä luonnontilan ylläpitämiseen ja palauttamiseen sisältyy aina valintoja, mitä säilytetään ja minkä aikakauden mukaisesti (Wilson 1992: 235; ks. Heikkinen ym. 2005; Daugstad ym. 2006).

Luonnon koskemattomuuden ihannetta ilmentää myös se, ettei hoito- ja käyttösuunnitelmiin sisältyvissä kansallispuistojen yleiskuvauksissa juuri kerrota paikallisten asukkaiden alueille antamista merkityksistä tai luonnon käyttöä koskevista nykyisistä intresseistä, vaikka erilaiset arvot ja tavoitteet ovat saattaneet jopa kärjistyä kiistoiksi puistoa perustettaessa. Luonnon suojeluarvo määrittyykin pääasiassa ylipaikallisesti: suojelualueiden ainutlaatuisuutta tarkastellaan kansallisella tai jopa ylikansallisella tasolla. Jo vuosikymmenten ajan maantieteelliset kriteerit on otettu huomioon ja puistoverkostosta on pyritty muodostamaan Suomen eri osa-alueet kattava (ks. Kansallispuistokomitean mietintö 1976: 30), mutta kansallispuistot on silti luokiteltu suojeluarvoltaan vähintään valtakunnallisiksi luonnonsuojelualueiksi (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2004: 8).

Luvussa 5.2. esiteltyjä Melsin (1999; 2002) päätelmiä abstraktin tilan tuottamisesta Ruotsin kansallispuistosuunnittelussa voidaan siten soveltaa suomalaiseenkin kontekstiin. Alkuperäisen luonnon suojelemisen päämäärän uskotaan pysyneen Suomessa vahvana Yhdysvaltojen vaikutuksesta, mikä on ohjannut kansallispuistojen hoitoa eri suuntaan kuin Keski-Euroopassa (Perttula 2006: 50).

Kaikissa kansallispuistojen osissa ei pyritä saavuttamaan luonnontilaa, vaan ”*osa ihmisen muuttamista tai aikaansaamista eliöyhteisöistä, maisemista ja rakenteista on säilyttämisen arvoisia joko biologisista tai kulttuurihistoriallista syistä*” (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2004: 19). Arvokkaaksi luokiteltuja ihmisen toiminnan seurauksena syntyneitä ympäristöjä nimitettiin aiemmin kulttuurimaisemiksi hoito- ja käyttösuunnitelmissa, mutta 1990-luvun aikana alettiin käyttää myös perinnemaisema-käsitettä. Nämä maisemat ovat muuttuneet luonnonkaltaisiksi aineksiksi kansallispuistoissa (ks. Haila 2004: 190). *Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet* -oppaassa (2004: 27) esimerkiksi todetaan puistoilla olevan keskeinen tehtävä ”*luonnonympäristöönsä erottamattomasti kuuluvien perinnemaisemien säilyttäjinä*”. Perinteinen-sanaan voidaan tulkita sisältyvän viittaus asian arvokkuuteen; perinteiseksi nimeämällä määritellään ihmisen toiminnan jäljistä säilyttämisen arvoisia kansallispuistoissa. Suojeltava perinnekin on sidoksissa aikakaudella vallitseviin arvoihin ja merkityksiin (Aitchison ym. 2000: 94–

109). Kansallispuistoissa saatetaan tulkita säilyttämisen arvoiseksi perinteeksi myös sellaiset toiminnot, joilta varjelemiseksi suojelualueita on nimenomaan perustettu: Repoveden kansallispuistolla kerrotaan olevan erityistä merkitystä metsätaloushistorian ja uittoperinteen tallentajana (Repoveden kansallispuiston... 2004: 30).

6.4. Kestävä matkailu – ongelmien ratkaisija vai matkailukäytön oikeuttaja?

Tällä vuosikymmenellä laadituissa hoito- ja käyttösuunnitelmissa ja luontomatkaileusuunnitelmissa pohditaan aiempaa enemmän matkailun haittoja kansallispuistoissa, sillä suunnitelmiin on liitetty ympäristövaikutusten arviointi. Lisäksi uusimmissa hoito- ja käyttösuunnitelmissa analysoidaan puistoihin kohdistuvia uhkia, joista monet liittyvät kasvavaan matkailu- ja virkistyskäyttöön. Säännöllistä käytön ja sen vaikutusten seuranta edellytetään Metsähallituksen alueiden yleisökäytön luokitusmallissa ensimmäiseen sekä tarvittaessa toiseen luokkaan kuuluvilta alueilta (Alueiden yleisökäytön... 2004). Koska kansallispuistot sisältyvät Natura 2000 -verkostoon, hoito- ja käyttösuunnitelmissa tehdään myös tarveharkinta, täytyykö suunnitelman vuoksi laatia luonnonsuojelulain (1096/1996: 65 §) mukainen selvitys siitä, heikentääkö suunnitelma merkittävästi Natura-alueen luonnonarvoja. Näissä arvioinneissa haittojen ei katsota merkittävästi heikentävän luonnonarvoja. Kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäytön suurimmaksi ekologiseksi ongelmaksi määritellään yleensä maaston kuluminen. Arviointien mukaan luontomatkaileun haitat ovat kuitenkin ”yleensä sen verran pieniä ja paikallisia, etteivät ne kuulu lakisääteisen ympäristövaikutusten arvioinnin piiriin” (Luontomatkaileusuunnitelma... 2004: 32; ks. Gilligan ym. 2005: 147–151).

Vaikka kansallispuistoille on alettu asettaa matkailua ja aluekehittämistä koskevia tavoitteita, luonnonsuojelun asema tärkeimpänä tavoitteena ei ole muuttunut. Yleisen kansallispuiston määritelmän mukaan alue ”säilytetään pysyvästi luontoa muuttavan taloudellisen toiminnan ulkopuolella” (Luonnonsuojelualueiden hoidon... 2004: 8). Samalla puistoissa sallittu luontomatkaileu määrittyy implisiittisesti sellaiseksi toiminnaksi, joka ei muuta pysyvästi alueiden luontoa. Sovittujen periaatteiden mukaista matkailukäyttöä ei pidetä uhkana luonnonsuojelutavoitteille. Jonkinasteiset matkailun aiheuttamat ekologiset ja sosio-kulttuuriset haitat hyväksytään kansallispuistoissa, sillä ongelmista huolimatta matkailukäyttöä ja sen kasvua ei kyseenalaisteta.

Suunnitteluasiakirjoissa kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäytön lähtökohdaksi rakentuu se, että käyttöä pystytään ohjaamaan niin, että sen aiheuttamat haitat pysyvät hallinnassa: ”Kansallispuiston lähialuetta hoide-

taan niin, että merkittäväkään kävijämäärien lisääntyminen ei vaikuta haitallisesti luontoon ja ihmisten saamiin kokemuksiin luonnossa liikkumisesta” (Urho Kekkosen... 2001: 28). Useissa suunnitelmissa tuodaan myös esille, että puiston perustaminen mahdollistaa alueen virkistyskäytön ohjaamisen ja siten käytöstä aiheutuvien haittojen vähentämisen. Yhdysvalloista saadun opin mukaisesti suojelualueiden suunnitelmallinen hoito ja kehittäminen ymmärrettiin luonnonsuojeluhallinnossa jo 1970-luvulla keinoiksi vähentää virkistyskäytön haittoja (Perttula 2006: 51). Myöskään Suomen luonnonsuojelualueiden kansainvälisessä arvioinnissa matkailun kasvutavoitteita ei pidetä kovin ongelmallisina, mikäli ympäristövaikutusten arviointiin ja vähentämiseen kiinnitetään riittävästi huomiota (Gilligan ym. 2005: 39).

Täydellisen haittojen estämisen sijaan kyse on siitä, että matkailun ympäristövaikutukset pyritään pitämään hyväksytyiksi määriteltyjen rajojen sisäpuolella. Metsähallituksessa on kehitetty niin ekologisia, sosiaalisia kuin taloudellisia mittareita matkailun vaikutusten arvioimiseen ja seuraamiseen sekä laadittu *Luontomatkailun ympäristövaikutusten arviointi* -ohje. Apuvälineenä on käytetty *hyväksyttävän muutoksen raja (limits of acceptable change)* -menetelmää (Kajala ym. 2004; Luontomatkailusuunnitelma... 2004: 22–29). Siinä muodostetaan raja-arvot vaikutusten mittareille sen sijaan, että asetettaisiin etukäteen määrälliset rajat alueen käytölle. 1990-luvun lopulta lähtien eräissä hoito- ja käyttösuunnitelmissa on käytetty myös *kantokyvyn* käsitettä. Sillä tarkoitetaan ihmisten enimmäismäärää, joka voi vierailla matkakohteessa ilman, että alueen ympäristö tai matkailijoiden kokemusten laatu heikkenee häiritsevästi (Hendee ym. 1990: 216; Pigram & Jenkins 1999: 90–96). Matkailun ongelmia pyritään siten hallitsemaan kansallispuistoissa varsin tieteellisin, teknisin ja rationaalisin ohjauskeinoin (ks. Hughes 1995).

Kansallispuistoissa käytetään matkailun ohjaamiskeinoina erityisesti puistojen vyöhykkeistämistä, palveluvarustuksen rakentamista ja kävijöiden opastamista. Yhdysvaltojen opin mukaisesti vyöhykealuejako sisältyi jo 1970-luvulla laadittuihin puistojen runkosuunnitelmiin (Perttula 2006: 52–53). Metsähallitus on yksinkertaistanut aiempaa vyöhykealuejakoa: nykyisin ohjeistuksena on jakaa kansallispuistot syrjä-, virkistys-, kulttuuri- ja rajoitusvyöhykkeisiin (Hoito- ja käyttösuunnittelun... 2007: 31–32). Luonnonsuojelutavoitteet ovat kaikilla vyöhykkeillä ensisijaisia muihin käyttämuotoihin nähden. Matkailijat pyritään ohjaamaan virkistysvyöhykkeelle rakentamalla pääasiassa sinne kävijöitä palvelevat rakenteet ja opastus. Tavoitteena on siis rajata palveluvarustus, kävijät ja matkailun haitat mahdollisimman pienelle alueelle. Tämän voi tulkita heijastavan yhä vallitsevaa koskemattoman luonnon ihannetta: edes osa kansallispuistosta halutaan säilyttää ihmisen ulottumattomissa mahdollisimman luonnontilaisena. Kolin kansallispuistossa hoidon ja käytön vyöhykkeet on nimettykin luonto- ja kulttuuri-vyöhykkeiksi (Kolin kansallispuisto... 2005: 14).

Palveluvarustusta rakentamalla kansallispuistoissa pyritään sekä ohjaamaan kävijöiden liikkumista että estämään maaston kulumista herkillä alueille. Toisaalta palveluiden parantaminen voi lisätä kävijämääriä ja aiheuttaa siten myös ekologisia ja sosiaalisia haittoja. Hoito- ja käyttösuunnitelmissa saatetaan esittää rakenteiden vähentämistä tai jonkin alueen käytön rajoittamista, mikäli ongelmia syntyy (Kurjenrahkan kansallispuiston... 2006: 54; Syötteen kansallispuiston... 2006: 30–31). *Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet* -oppaassa (2004: 30, 32) kehoitetaan määrittelemään suositeltavan virkistyskäytön tai kävijämäärän sekä palveluvarustuksen enimmäisrajat suojelualueilla. Myös uuden hoito- ja käyttösuunnittelun ohjeen (2007: 9) mukaan hoito- ja käyttösuunnitelmat ovat niin sanottuja maksimisuunnitelmia eli kaikkea suunnitelmassa esitettyä toimintaa tai rakentamista ei tarvitse toteuttaa. Vastaavasti toimia, joita ei ole määritelty hoito- ja käyttösuunnitelmassa, ei voida toteuttaa ilman suunnitelman vahvistaneen tahon erillistä lupaa.

Kuitenkin vain harvassa hoito- ja käyttösuunnitelmassa (Saaristomeren kansallispuiston... 2000: 9; Oulangan kansallispuiston... 2003: 8) on selvästi sanottu suunnitelmien esittävän kehittämisen enimmäisrajat. Sen sijaan joihinkin suunnitelmiin on jätetty mahdollisuus lisätä palveluvarustusta kysynnän mukaan. Esimerkiksi Syötteen hoito- ja käyttösuunnitelmassa (2006: 31) todetaan, että ”*autio- ja varaustupien lukumäärää voidaan lisätä tai vähentää, mikäli kävijätutkimukset ja saatu asiakaspalautte sitä edellyttävät*”. Vastaavasti esitetään uusien reittien linjaamista sekä päivä tupien ja laavujen lisäämistä. Ympäristöministeriö puuttui kuitenkin lausunnossaan autio- ja varaustupia koskevaan mainintaan: erityisesti niiden lisääminen vaatisi tarkemmin perustellun erityissuunnitelman (Syötteen kansallispuiston... 2006: 60). Matkailun kasvutavoitteet eivät automaattisesti merkitse palvelurakenteiden määrällistä lisäämistä. Esimerkiksi 50 prosentin käyntimäärien kasvua tavoittelevassa Pyhä-Luoston kansallispuistossa pyritään reitistön ja palveluvarustuksen määrän sijaan lisäämään niiden laatua ja kapasiteettia (Pyhä-Luoston kansallispuiston... 2006: 55).

Vaikka hoito- ja käyttösuunnitelmia ei erikseen nimettäisi enimmäisuunnitelmiksi, käytännössä ne saattavat olla sellaisia. Kurjenrahkan suunnitelmassa (2006: 46) todetaan suunnitelmien toteutumiseen vaikuttavan lisääntynyt tieto luonnonvaroista, kokemukset puiston käytöstä ja Metsähallituksen käytettävissä olevat varat. Nykyisin suositellaan hoito- ja käyttösuunnitelmien toteutumisen arvioimista viiden vuoden kuluttua hyväksymisestä ja suunnitelmien päivittämistä 10–20 vuoden kuluttua (Hoito- ja käyttösuunnittelun... 2007: 26). Suuntauksena onkin, että kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäytön rajojen määrittely perustuu yhä enemmän käytön seurannassa havaittuihin ympäristövaikutuksiin sen sijaan, että esimerkiksi jokin virkistysmuoto julistettaisiin automaattisesti puistoihin sopimattomaksi (ks. McCool & Patterson 2000: 117–118). Suojelualueiden suunnitteluun käytet-

tävissä olevien resurssien kasvun seurauksena alueelliset ja paikalliset erityispiirteet pystytään ottamaan perusteellisemmin huomioon matkailun suunnittelussa.

Kestävän kehityksen diskurssin muodostuminen liittyy keskeisesti siihen, että matkailun kehittäminen on alkanut määrittyä hyväksyttäväksi tavoitteeksi kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnittelussa. Vuonna 1998 Metsäntutkimuslaitoksen julkaisemasta Pallas-Ounastunturin hoito- ja käyttösuunnitelmasta lähtien suunnitelmissa on puhuttu kestävästä kehityksestä ja kestävästä matkailusta, jotka ulotetaan koskemaan kansallispuistoja. Hallinnolliselle tekstille ominaiseen tapaan kestävyteen viittaavat käsitteet otetaan suunnitelmissa annettuina eikä niiden sisältöä pohdita (ks. Nieminen & Saari 1998: 74). Lukijoiden oletetaan olevan tietoisia käsitteiden sisällöstä (Atkinson & Coffey 2004: 70–72). Myös kansallispuistojen suunnitteluasiakirjoissa käytetään nykyisin ”kestävää” itsenäisenä, kestävään kehitykseen ja sen ekologisiin, sosio-kulttuurisiin ja taloudellisiin ulottuvuuksiin viittaavana terminä, joka poikkeaa kestää-verbistä johdetun kestävä-sanan perinteisestä käytöstä (esim. kestävä köysi) (ks. Kolehmainen 2006).

Metsähallitus on laatinut tällä vuosikymmenellä luonnonsuojelualueille *kestävän luontomatkailun periaatteet*. Saarinen (2005a: 125) määrittelee kestävä luontomatkailun kiertoilmaukseksi ideologisia piirteitä sisältävälle ekomatkailu-käsitteelle, jota ei ole juuri haluttu käyttää Suomessa matkailun kehittämistoiminnassa tai markkinoinnissa. Metsähallituksen muodostamat kestävyden kriteerit on sisällytetty uusimpaan luonnonsuojelualueiden hoidon oppaaseen (2004: 40–41), jonka mukaan suojelualueilla, erämaa-alueilla ja suojeluohjelmakohteilla toimivilta yrittäjiltä edellytetään sitoutumista kestävyden periaatteisiin. Myös Kolin kansallispuistossa toimiville yrityksille on asetettu kestävyttä koskevia vaatimuksia, joita tarkastelen kahdeksannessa luvussa. Metsähallitus määrittelee kestävä luontomatkailua harjoittavan siten, että:

1. *Luontoarvot säilyvät ja toiminta edistää luonnon suojelua*
2. *Kunnioitetaan paikallista kulttuuria ja perinteitä*
3. *Ympäristöä kuormitetaan mahdollisimman vähän*
4. *Asiakkaiden arvostus ja tietämys luonnosta ja kulttuurista lisääntyvät*
5. *Asiakkaiden mahdollisuudet luonnossa virkistymiseen paranevat*
6. *Asiakkaiden henkinen ja fyysinen hyvinvointi vahvistuvat*
7. *Vaikutetaan myönteisesti paikalliseen talouteen ja työllisyyteen*
8. *Viestintä ja markkinointi ovat laadukasta ja vastuullista*
9. *Yhteistyöllä saavutetaan parhaat tulokset*

Jokaiseen yhdeksään kohtaan on sisällytetty yksityiskohtaisempia määritelmiä (ks. Leivonmäen kansallispuiston... 2006: 95–95). Periaatteet on laadittu Metsähallituksen ja matkailuyrittäjien lisäksi asiakkaille ja alueiden sidos-

ryhmille. Yleiset periaatteet pyritään siirtämään käytäntöön laatimalla (kestävän) luontomatkailun suunnitelmia. Vasta muutama luontomatkailusuunnitelma on ehditty julkaista, mutta suunnitelmia edellytetään yleisökäytön luokitusmallissa ensimmäiseen ja toiseen luokkaan kuuluvilta alueilta (Alueiden yleisökäytön... 2004). Vuonna 2005 matkailun kestävyys toteutuksista ryhdyttiin seuraamaan jo edellä mainituin ympäristövaikutusten arvioinnin mittarein ja ne alettiin sisällyttää tekeillä oleviin hoito- ja käyttösuunnitelmiin (Metsähallituksen julkisten... 2006: 36). Kestävyyden periaatteiden toteuttaminen perustuu ISO 14 001 -standardin mukaiseen ympäristö- ja laatu järjestelmään, joka on ollut Metsähallituksessa käytössä vuodesta 1997 lähtien.

Muutamit kansallispuistot ovat hankkineet kansainvälisiä tunnustuksia, joihin liittyy matkailun kestävyttä koskevia vaatimuksia. Ne ohjaavat osaltaan puistojen hoidon ja käytön järjestämistä. Oulangalle myönnettiin vuonna 2002 PAN Parks -sertifikaatti: säätiön erityisenä tavoitteena on varmistaa verkostoon kuuluvien suojelualueiden käytön kestävyys ja tukea luonnonsuojelua kestävä luontomatkailun avulla. Myös kansallispuiston kanssa yhteistyössä toimivat matkailuyritykset voivat hakea toimintansa sertifiointia (Luontomatkailusuunnitelma... 2004: 36–39). Syötteelle myönnettiin vuonna 2004 Euroopan kansallispuistoliiton EUROPARC:in myöntämä kestävä matkailun tunnustus (*European Charter for Sustainable Tourism in Protected Areas*), jota myös Kolin kansallispuisto tavoittelee. Rokuan kansallispuiston sisältävälle matkailualueelle puolestaan myönnettiin vuonna 1999 ensimmäisenä matkailualueena maailmassa EN ISO 14001 -standardin mukaisesti sertifioitu alueellinen ympäristöjärjestelmä, johon ovat sitoutuneet sekä alueen kunnat että keskeisimmät matkailuyritykset ja yhteisöt (Jurvakainen 2007).

Kestävän kehityksen ja kestävä matkailun käsitteitä käytetään nykyisin suunnitteluasiakirjoissa legitimoimaan kansallispuistoille asetettuja aluekehittämisen tavoitteita. Kokonaisvaltaisen kestävyys käsitteen toteuttaminen edellyttää paitsi ekologisten myös sosio-kulttuuristen ja taloudellisten näkökulmien tasavertaista huomioonottamista (Mowforth & Munt 1998; Swarbrooke 1999). Luonnonsuojelualueilla taloudellinen toiminta on hyvin rajoitettua, joten luontomatkailu on lähes ainoa keino taloudellisen (ja osittain myös sosio-kulttuurisen) kestävyys tavoitteiden toteuttamiseksi (ks. Salamajärven suojelualuekokonaisuuden... 2007: 90). Näihin kestävyys ulottuvuuksiin vetoamalla voidaan siten oikeuttaa matkailun kehittämistä. Esimerkiksi Syötteen (2006: 22) ja Salamajärven (2007: 46) hoito- ja käyttösuunnitelmien mukaan ”*luontomatkailun kehittäminen edistää sosiaalisen ja taloudellisen kestävyys tavoitetta luomalla paikalliselle väestölle mahdollisuuksia matkailuelinkeinon harjoittamiseen*”. Yhtenä Metsähallituksen kestävä luontomatkailun kriteerinä on myönteinen vaikutus paikalliseen talouteen ja työllisyyteen, jota mitataan kävijöiden paikallistalouteen jättä-

mällä matkailutulolla (Luontomatkailusuunnitelma... 2004: 26–29). Myös tällä tavoin kansallispuistoille on alettu asettaa matkailun kehittämistä koskevia määrällisiä tavoitteita. Voimakkaatkaan matkailun kasvutavoitteet eivät määriy suunnitelmissa ristiriitaisiksi kestävyiden periaatteiden kanssa (esim. Kolin kansallispuisto... 2006: 22).

Kestävän kehityksen käsitteen hyödyntäminen voidaan tulkita erääksi naturalisoinnin keinoksi (ks. Jokinen & Juhila 2004: 90–91): yleisesti hyväksytyyn termiin ja tavoiteltuun kehityssuuntaan tukeutumalla puhuja tekee matkailun kehittämisestä välttämätöntä kansallispuistoissa. Taloudellisen ja sosio-kulttuurisen kestävyiden tavoitteiden toteuttamiseksi puistoissa on kehitettävä luontomatkailun elinkeinotoimintaa. Matkailun kehittämisestä tulee siten itsestään selvää – ainoa oikea toimintatapa.

Kestävyiden käsitteen käytäntöön soveltamisessa olennaiset kysymykset liittyvät siihen, kenen kestävyidendestä on kyse sekä millä aikavälillä ja alueella kestävyttä tarkastellaan. Usein kestävyä matkailua kehitetään vain yksittäisen matkailukohteen tasolla, vaikka integroituneessa matkailun aluerakenteessa tarkastelun tulisi olla kokonaisvaltaista (Swarbrooke 1999: 344; Saarinen 2006: 1124–1125). Myös kansallispuistojen suunnitteluasiakirjoissa kestävyttä tarkastellaan pääasiassa paikallisella tai alueellisella tasolla. Jos tarkastelu ulotetaan koskemaan vain yksittäistä puistoa, kokonaisvaltaisuuden periaatteen mukaisesti ekologista kestävyttä ei voi asettaa sosio-kulttuurisia ja taloudellisia näkökulmia tärkeämpään asemaan alueella. Taloudellisen kestävyiden tavoitteiden täyttäminen edellyttää siten, että kansallispuistojen perustamisesta ja ylläpidosta aiheutuvien kulujen vastapainoksi puistoista on oltava taloudellista hyötyä: *”Taloudellisen kestävyiden periaatteen mukaisesti luontomatkailun tavoitteena on tuottaa taloudellista hyötyä paikallisyhteisölle ja paikallisille matkailuyrittäjille”* (Luontomatkailusuunnitelma... 2004: 27). Tarkastelu luonnollisesti muuttuu, jos taloudellisiin hyötyihin lasketaan mukaan välilliset ja vaikeasti rahamääräisiksi muutettavat virkistämisen hyvinvointivaikutukset, jotka voivat muun muassa lisätä työnteon tehokkuutta.

Paitsi paikallisella myös alueellisella tasolla kansallispuistoihin perustuva luontomatkailua pidetään nykyisin usein tärkeänä taloudellisen ja sosio-kulttuurisen kestävyiden tavoitteiden toteuttajana erityisesti syrjäseuduilla. Jos kestävyiden tarkastelu ulottuisi suunnitelmissa kansalliselle tai sitä laajemmalle tasolle, puistoille voitaisiin määritellä rooli ekologisten (ja sosio-kulttuuristen) tavoitteiden täyttäjänä ja taloudelliset tavoitteet voitaisiin määritellä toteutettaviksi myös suojelualueiden ulkopuolella. Toisaalta kestävyiden kokonaisvaltaisuuden periaatteesta huolimatta luonnonsuojelualueiden virkistys- ja luontomatkailukäytön kehittämissuunnitelmassa (Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden... 2004: 22–23, 66, 73) viitataan implisiittisesti siihen, että suojelualueilla ekologinen kestävyys on sosiaalista ja taloudellista ulottuvuutta tärkeämpi tavoite.

6.5. Yhteenveto hoito- ja käyttösuunnittelun muutoksista

Hoito- ja käyttösuunnitelmien sekä muiden suunnitteluasiakirjojen analyysin perusteella matkailulle määritelty asema kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnittelussa on muuttunut kahden viime vuosikymmenen aikana. Asiakirja-analyysi vahvisti siten viidennessä luvussa yhteiskunnallisen keskustelun perusteella tehtyä johtopäätöstä, että luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutussuhdetta on määritetty uudella tavalla Suomessa viime vuosikymmeneltä lähtien. Analyysi osoitti, että puhettavan muuttuminen ilmenee myös konkreettisina muutoksina käytännöissä. Puistosuunnitelmat heijastavat yhteiskunnassa käytävää keskustelua, ja toisaalta ne edelleen ohjaavat sitä, millaisiksi alueiksi kansallispuistot jatkossa ymmärretään. Matkailua koskevat muutokset hoito- ja käyttösuunnittelussa voidaan kiteyttää kolmeen kohtaan:

- 1) matkailun asema kansallispuistojen käyttömuotona on vahvistunut,
- 2) kansallispuistoihin suuntautuvaa matkailua on alettu perustella aluekehittämiseen liittyvillä tulo- ja työllisyysnäkökohdilla,
- 3) kansallispuistoille asetetut aluekehittämisen tavoitteet legitimoidaan viime kädessä kestävän kehityksen ja kestävän matkailun käsitteillä, jotka edellyttävät niin ekologisten, sosio-kulttuuristen kuin taloudellisten tekijöiden lähes tasavertaista huomioonottamista.

Kansallispuistojen suunnitelmissa luonnonsuojelu nimetään edelleen puistojen tärkeimmäksi tehtäväksi ja luonnontieteelliset kriteerit ensisijaisiksi puistojen perustamisen ja hoidon ohjaajiksi. Kansallispuistoja ei kuitenkaan nykyisin määritellä pelkästään luonnonsuojelualueiksi vaan myös luontomatka-kohteiksi. Vastaavasti puistojen kävijöitä on alettu nimittää myös matkailijoiksi ja asiakkaiksi. Muutoksiin ovat vaikuttaneet uusien matkailumuotojen ja niitä kuvaavien termien syntyminen sekä termeihin sisältyvä myönteinen arvolutaus: lisämääreiden ”kestävä” ja ”luonto” ansiosta matkailu määrittäyty entistä hyväksytyimmäksi käyttömuodoksi luonnonsuojelualueilla. Termien liittäminen matkailuun on siis antanut retorista hyväksyttävyyttä muutokselle. Jo aikaisemmin kansallispuistot nimettiin hoito- ja käyttösuunnitelmissa retkeily-, nähtävyys- ja opetuskohteiksi, mutta tällä vuosikymmenellä matkailu taloudellisena toimintana on saanut hyväksynnän puistoissa. Englanninkielisen *tourism*-sanan tavoin suomen kielessä on todennäköisesti liitetty negatiivisia arvoja useammin matkailuun – ja varsinkin turismiin – kuin virkistykseen (ks. McKercher 1996).

Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet -oppaan (2004: 28) mukaan ”suuri kävijämäärä ei ole itsetarkoitus”, mutta kansallispuistoihin suuntau-

tuvalle matkailulle asetetaan nykyisin puistoviranomaisten laatimissa suunnitelmissa jopa varsin huomattavaan kasvuun perustuvia määrällisiä tavoitteita. Niiden ei uskota olevan ristiriidassa luonnonsuojelun kanssa: matkailun haittojen katsotaan pysyvän hallinnassa kestävyiden periaatteita noudattamalla ja käyttöä ohjaamalla. Metsähallituksen laadittua käyntimäärätavoitteet yleisökäytön aluekokonaisuuksille (Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden... 2004) matkailutavoitteiden esittelemisestä on tullut ikään kuin hyväksyttyä myös kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnitelmissa. Määrällisetkin tavoitteet on alettu lausua julki eikä niiden suuruutta tai pienuutta erityisesti perustella.

Pyhä-Luoston kansallispuistossa tehty ratkaisu moottorikelkkareittien jättämisestä osittain puiston alueelle matkailusyiden vuoksi on esimerkki siitä, miten matkailulliset perusteet ovat vahvistaneet asemaansa puistojen käyttöä koskevassa päätöksenteossa ja miten näitä matkailuargumentteja on myös alettu lausua julki hoito- ja käyttösuunnitelmissa. Moottorikelkkailuun ja jokamiehenoikeuksiin liittyviä esimerkkejä lukuun ottamatta matkailu- ja virkistyskäytön säännöksiä ei ole juuri lievennetty kansallispuistoissa kahden viime vuosikymmenen aikana, vaikka suunnitteluasiakirjojen määrittelyjen ja merkityksenantojen perusteella matkailun asema on muuttunut huomattavasti. Liikkumista ja rakentamista koskevat määräykset ovat pysyneet Suomen kansallispuistoissa verrattain tiukkoina. Osa rauhoitussäännöksistä on asetettu luonnonsuojelulaissa (1096/1996: 13 §), joskin muun muassa opetus- ja retkeilytoiminnan vuoksi voidaan poiketa eräistä säännöksistä. Hoito- ja käyttösuunnitelmat vahvistava ympäristöministeriö on kokonaisuudessaan puuttunut melko vähän suunnitelmien sisältöön. Ministeriö ei aina pyri täsmennyksillä rajoittamaan virkistyskäyttöä, vaan se vaatii joissakin lausunnoissa palveluvarustuksen lisäämistä tai rajoitusten vähentämistä retkeilysyiden vuoksi.

Luontomatkailun kehittämistavoitteiden asettaminen merkitsee sitä, että ekologisten päämäärien rinnalla kansallispuistoille sisällytetään nykyisin yhä enemmän taloudellisia ja sosiaalisia tavoitteita. Kansallispuistot ovat alkaneet muuttua taloudellisiksi resursseiksi ja aluekehittämisen välineiksi, eikä luonnon suojelun ja käytön välisestä vastakkainasettelusta voida puhua enää samalla tavalla kuin aikaisemmin. Eräänlaisen murrosvaiheen voidaan edelleen katsoa olevan käynnissä hoito- ja käyttösuunnittelussa, sillä viime vuosina matkailun edistämistä ja alueellista kehittämistä koskevia tavoitteita on yhä lausuttu varovaisesti julki osassa puistosuunnitelmia. Kaikkein uusimmat hoito- ja käyttösuunnitelmat viittaavat kuitenkin siihen, että murrosvaihe on väistymässä ja tulo- ja työllisyystavoitteet ovat vakiinnuttamassa paikansa kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäytön perusteluina ympäristökasvatuksellisten ja virkistysellisten tekijöiden rinnalla.

Puistoille asetetut taloudelliset tavoitteet kytkeytyvät uusliberalistisen politiikan nousuun Suomessa (ks. Julkunen 2001; Heiskala 2006). Toiminnan

tuloksellisuuden, tuottavuuden ja taloudellisuuden mittaaminen on nykyisin keskeinen osa myös Metsähallituksen toimintaa luonnonsuojelualueilla (Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet... 2004: 45; ks. Metsähallituksen julkisten... 2006). Esimerkiksi Leivonmäen kansallispuiston suunnitelman (2006: 70) mukaan ”*investointiin ja ylläpitoon suunnattavat varat suhteutetaan alueen kävijämääriin kustannustehokkaiden ratkaisujen aikaansaamiseksi*”. Lisäksi kansallispuistojen aluekehityksellinen merkitys on noussut yhteiskunnallisen rahoituksen hakemisen argumentiksi erityisesti syrjäisillä alueilla: puistojen investointitarvetta perustellaan matkailun kasvulla sekä tulo- ja työllisyshyödyillä (Virkistyskäytön ja... 2006; ks. Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden... 2004).

Analysoitujen suunnitelmien julkaisuvuosien perusteella kansallispuistojen matkailukäytön asemassa tapahtunut muutos voidaan ajoittaa melko selvästi 2000-luvun vaihteeseen, joskin murrosvaihetta on eletty senkin jälkeen. Puhetavat eivät muutu äkillisesti, vaan orastavia merkkejä tulevista merkityksistä on esiintynyt jo aiemmin (ks. Williams 1988: 140–145). Muutoksen ajankohtaa selittää osittain se, että vuonna 1998 julkaistusta Pallas-Ounastunturin hoito- ja käyttösuunnitelmasta lähtien laadittiin useiden hyvin suosittujen kansallispuistojen suunnitelmia, joissa matkailu- ja virkistyskäyttö on keskeisessä asemassa. Puhetavan muutos ilmenee silti myös matkailukäytöltään vähäisempien kansallispuistojen (kuten Kurjenrahkan, Petkeljärven ja Leivonmäen) 2000-luvulla laadituista suunnitelmista.

Matkailun merkityksen muutos kansallispuistoissa heijastaa Suomessa käytyä keskustelua maaseutualueiden tulevaisuudesta. Kansainvälisen trendin mukaisesti puistojen yhteys laajempiin yhteiskunnallisiin tavoitteisiin on vahvistumassa, kun luontomatkailu käsitetään nousevaksi elinkeinoksi ja tärkeäksi aluekehittämisen välineeksi (McCool & Patterson 2000: 113–115). Yhteiskunnallinen keskustelu välittyy kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnitteluun esimerkiksi eduskunnan ja ympäristöministeriön asettamien tavoitteiden sekä osallistavan suunnittelun käytäntöjen kautta. Muutosta hoito- ja käyttösuunnittelussa selittää myös luonnonsuojeluajattelun uudistuminen, jonka seurauksena suojelualueet ovat kytkeytyneet tiiviimmin osaksi muuta inhimillistä toimintaa. Luonnonsuojelun suunnittelussa ja päätöksenteossa huomioonotettavien intressien monipuolistuessa tavoitteiden yhteensovittamisesta on tullut entistä keskeisempi osa suunnitteluprosesseja (McCool & Patterson 2000).

Kansallispuistojen matkailukäytön aseman muutos näyttäisi tapahtuneen pienellä viiveellä luontomatkailun aluekehityksellisestä merkityksestä käydyn keskustelun alkamiseen nähden. Tämä johtuu ensinnäkin siitä, että hoito- ja käyttösuunnitelmat julkaistaan yleensä vasta vuosia myöhemmin kuin ne on kirjoitettu. Esimerkiksi Kurjenrahkan kansallispuiston suunnitelman (2006: 9) laatiminen aloitettiin jo ennen puiston perustamista. Ensimmäinen luonnos valmistui vuonna 1998 ja lopullinen versio vuonna 2002. Lausunto-

kierroksen ja ympäristöministeriön vahvistuksen jälkeen valmis suunnitelma julkaistiin lopulta vuonna 2006. Muutokset hoito- ja käyttösuunnittelussa saattavat tapahtua viiveellä yhteiskunnalliseen keskusteluun nähden myös sen vuoksi, että suunnitelmat ovat sidoksissa niiden vallitseviin laatimiskäytäntöihin ja ne muuttuvat vähitellen.

Matkailukäytön merkityksen kasvun näyttäytyminen selväpiirteisenä johtuu osittain myös muista hoito- ja käyttösuunnittelussa tapahtuneista muutoksista. Suunnitteluun käytettävissä olevat resurssit ovat lisääntyneet huomattavasti Metsähallituksessa, mikä on tehnyt mahdolliseksi muun muassa entistä laajemman perusselvitystyön (Perttula 2006: 49). Nykyisin hoito- ja käyttösuunnitelmat ovat selvästi aiempaa pidempiä ja niissä perustellaan toimenpiteitä enemmän. Resurssien kasvun seurauksena matkailu- ja virkistyskäyttöä käsitellään suunnitelmissa perusteellisemmin ja alueellisia ja paikallisia erityispiirteitä pystytään ottamaan paremmin huomioon kuin aikaisemmin.

Eri suunnitteluasiakirjoissa kansallispuistoille asetut matkailu- ja suojelutavoitteet näyttävät paikoin olevan ristiriidassa keskenään, mikä herättää kriittisiä kysymyksiä siitä, miten tavoitteet pystytään samanaikaisesti toteuttamaan. Esimerkiksi Oulangan luontomatkailusuunnitelmassa (2004: 9, 20–21, 26–27) pyritään sovittamaan yhteen kansallispuiston ja Koillis-Suomen aluekeskusohjelman luontomatkailun tavoitteet. Tavoitteena on kaksinkertaistaa aluekeskuksen vuosittainen matkailutulo 200 miljoonaan euroon vuoteen 2010 mennessä, mihin pyritään ennen kaikkea nostamalla alueelle saapuvien ulkomaalaisten matkailijoiden määrää. Suunnitelmassa todetaan, että *”Oulangan merkitys kansainvälisesti tunnettuna kansallispuistona aluekeskuksen asettamien tavoitteiden toteutumiseen on varsin suuri”* (Luontomatkailusuunnitelma... 2004: 27). Luonnonsuojelun virkistys- ja luontomatkailukäytön kehittämissuunnitelmassa (Metsähallituksen luonnonsuojelun... 2004: 37) arvioidaan Oulanka-Ruka-Riisitunturin aluekokonaisuuden käyntimäärien kasvavan noin 45 prosenttia vuoden 2003 tasosta vuoteen 2010 ja valtion maiden käyntimäärien ennakoitaan nousevan samassa suhteessa. Kaikkien muiden aluekokonaisuuksien kohdalla puhutaan käyntimäärien tavoitetasosta, joten sellaiseksi voitaneen tulkita myös Oulanka-Ruka-Riisitunturin luku.

Oulangan kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelmassa (2003: 11) kuitenkin linjataan, ettei Metsähallituksen tavoitteena ole pyrkiä aktiivisesti kasvattamaan puiston kävijämäärää. Suunnitelman mukaan nykyinen palveluvarustus ei juurikaan mahdollista lisäystä kävijämäärään eikä uutta palveluvarustusta aiota juuri rakentaa.

Lisäksi Oulangan hoito- ja käyttösuunnitelmassa (2003: 10–11) todetaan, että *”kesällä 1999 aloitettu kulumisen seuranta sekä retkeilijöiltä kerätty palaute antavat viitteitä siitä, että sosiaalisen ja ympäristön kantokyvyn rajat ovat tulossa vastaan”*. Muutamaa vuotta myöhemmin kirjoitetussa

luontomatkailusuunnitelmassa (2004: 22) sen sijaan mainitaan, että ”*puiston hallinnon tekemän analyysin mukaan puiston ekologinen tai sosio-ekonominen kantokyky ei ole tällä hetkellä ylittynyt eivätkä luontoarvot ole alueella uhattuna*”. Suunnitelmat eivät paljasta, mistä muutos tekstissä johdetaan. Onko käytön seuranta tuonut uutta tietoa alueen kantokyvystä, tai onko kantokyvyn rajoja pystytty nostamaan? Vai pyritäänkö luontomatkailusuunnitelmassa retorisia keinoja käyttämällä konstruoimaan suotuisa kuva tilanteesta – jotta matkailulle asetettuja kasvutavoitteita voitaisiin toteuttaa kansallispuistossa?

Kansallispuistojen matkailukäyttöön kohdistuvia kasvu- ja kehittämistavoitteita tarkasteltaessa on otettava huomioon, että vallitsevat matkailua koskevat säännöt ja periaatteet – myös laissa säädettyt – ovat kulttuurisesti ja historiallisesti ehdollisia ja siten ne voivat muuttua ajan kuluessa. Uusi puistojen hoitoa ja käyttöä ohjaava periaate syntyy, kun jokin näkökanta luonnollistuu normaaliksi ja oikeana pidetyksi merkitykseksi. Suunnitteluasiakirjojen tarkastelu osoitti, miten esimerkiksi yksinkertaistavan naturalisoinnin keinoin voidaan legitimoida näkemyksiä eli muodostaa niistä kyseenalaistamattomia ”totuuksia” – vakuuttavia todellisuuden versioita (ks. Jokinen & Juhila 2004; Juhila 2004). Samalla ne määrittyvät ainoiksi oikeiksi toimintatavoiksi. Analyysin perusteella on mahdoton sanoa, onko naturalisovien keinojen käyttö tietoista ja harkittua. Motiivien sijaan on tärkeämpää kiinnittää huomio käytön seurauksiin (ks. Hall 1999: 105): kansallispuistojen käsitteellinen konstruointi luo perustan käytäntöjen muuttamiselle. Kun luonnonsuojelualue määritellään kansainväliseksi matkailukohteeksi, sille ryhdytään todennäköisesti samalla asettamaan esimerkiksi matkailupalvelujen määrää ja laatua koskevia vaatimuksia. Seuraavassa luvussa tarkastelen, millaisia odotuksia kansallispuistoissa vierailevat matkailijat kohdistavat puistoihin.

7. MATKAILIJOIDEN SELONTEOT KANSALLISPUISTOJEN MATKAILUKÄYTÖSTÄ

7.1. Matkailijoiden tyypittelyn lähtökohdat

Kolin kansallispuistossa tehtyjen haastattelujen perusteella kansallispuistoissa vierailevilla matkailijoilla ei ole yhtenäistä käsitystä puistojen merkityksestä ja tavoitteista eikä siten myöskään matkailu- ja virkistyskäytön asemasta puistoissa. Tämän vuoksi ei ole tarkoituksenmukaista jäsentää haastateltujen matkailijoiden puheita yhtenä kokonaisuutena vaan ryhmittelin matkailijat neljään tyyppiin sen perusteella, millaisia selontekoja he antavat kansallispuistojen matkailukäytöstä ja -kehittämisestä. Lisäksi muun muassa tyyppien antamat merkitykset luonnolle ja luonnonsuojelulle sekä matkailulliset kiinnostuksenkohteet määrittyivät haastattelujen perusteella monin paikoin erilaisiksi. Kuvailin analyysiprosessin kulkua ja ryhmittelyn tarkempia perusteita luvussa 3.4. Esittelen seuraavissa alaluvuissa muodostamani tyytit: *matkailukeskeiset*, *luontokeskeiset*, *traditionaaliset* ja *välinpitämättömät matkailijat*. Nimet ovat yksinkertaistavia ja yleistäviä, mutta kunkin tyyppin kohdalla ne pyrkivät ilmentämään jotakin ominaista kansallispuistojen matkailukäytöstä annetuista selonteista.

Luvussa 3.4. esiteltyjen lähtökohtien mukaisesti tyypittelyä tarkasteltaessa on otettava huomioon, ettei näihin ideaalityyppeihin voi sijoittaa puhtaasti kaikkia matkailijoita eikä yksi henkilö edusta välttämättä vain yhtä tyyppiä. Matkailijan selonteot voivat sisältää piirteitä useamman tyyppin puhetavasta ja näkökulmasta. Analysoin yhdeksännessä luvussa tarkemmin, mitä luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittäviä diskursseja matkailijatyypit käyttävät. Samalla tarkastelen matkailijoiden selontekojen suhteutumista yleisempään suojelualueiden matkailukäyttöä koskevaan keskusteluun. Tämän tutkimuksen haastatteluaineistossa kutakin tyyppiä edusti lähimmin vähintään neljä matkailijaa. Koska ryhmittely perustuu suppeahkoon laadulliseen aineistoon, pyrkimyksenä ei ole tarkastella määrällisesti eri tyyppien keskinäisiä suhteita.

Käytän tekstissä haastattelusitaatteja konkreetisoimaan tyypittelyä ja matkailijoiden puheesta tehtyjä päätelmiä. Samalla parantuu lukijoiden mahdollisuus seurata analyysin kulkua. Kerron sitaattien yhteydessä haastattelun järjestysnumeron sekä haastateltavan sukupuolen ja iän haastatteluajankohdaksi. Jotta haastattelijan vaikutus haastattelun kulkuun ei jäisi näkymättömäksi, raportoin myös matkailijoille esittämäni kysymykset (ks. Ruusuvuori

& Tiittula 2005: 29). Olen hieman muokannut sitaatteja luettavampaan muotoon poistamalla tarpeettomia täytesanoja ja kielellisiä toistoja.

7.2. Matkailijoiden tyypittely

7.2.1. *Matkailukeskeiset matkailijat*

Ensimmäisen tyyppin muodostavat *matkailukeskeiset matkailijat*, jotka antavat varsin myönteisiä selontekoja kansallispuistojen matkailukäytöstä ja -kehittämisestä. Heille Suomen kansallispuistot ovat ennestään tuttuja matkakohteita: erävaellusten sijaan he tekevät mieluummin päiväretkiä luonnonalueilla. Luonnon lisäksi matkailukeskeisiä houkuttelevat kansallispuistoihin erilaiset alueeseen tutustumista helpottavat matkailupalvelut ja -rakenteet, kuten reitit, opastus-, majoitus- ja muut palvelut. Nämä matkailijat haluavat kokea luonnon ikään kuin ”siistissä paketissa”: kauniina, turvallisena ja helposti saavutettavana (Sorsa 2005b: 123–125). He haluavat liikkua luonnossa mahdollisimman vaivattomasti ja riskittömästi. Eräs haastateltu matkailija nimitti osuvasti kansallispuistoa ”takuutuotteeksi”. Kansallispuistonimitys määrittyy matkailukeskeisten puheessa laadukkaan luontomatkailukohteen takeeksi ja se vaikuttaa olennaisesti matkakohteen valintaan (ks. Koivumaa 2005: 61–63). Puistostatus on varmistus luonnon vetovoimaisuudesta ja sen säilymisestä, retkeilypalvelujen olemassaolosta sekä liikkumisen turvallisuudesta, johon kiinnitetään puistoissa yhä enemmän huomiota (esim. Kolin kansallispuisto... 2005: 31). Lisäksi kansallispuistojen reiteistä ja palveluista saa nykyisin helposti tietoa Internetistä Metsähallituksen ylläpitämästä verkkopalvelusta (www.luontoon.fi). Kansallispuistostatus toimii siten matkailukeskeisille matkailijoille kohteen *merkitsijänä*, joka rakentaa nähtävyyden statuksen ja merkityksen eli tekee puistosta matkailijoille vierailemisen arvoisen kohteen (ks. MacCannell 1976: 41; Urry 1990: 9–12; Hall & Page 1999: 236–238).

Haastattelija: ”Miten sitten kun itse liikut tuolla luonnossa, tai kun liikut kansallispuistossa, huomaat että oot luonnonsuojelualueella?”

Matkailukeskeinen matkailija: ”No sanotaan näin, et tietyllä tavalla se on kuitenkin semmonen turvallisuustekijäkin. Että koska, en mää ole semmonen taas, et voin lähteä tästä kompassin kanssa ja voin mennä tästä tiettömille taipaleille, ihan erämaa-alueille, et mul on tietysti sitte, et mul on tietyt alueet... Ja siel on tietyt reitit ja muut, ja tottakai siel on tietyt palvelut. Eli on olemassa, luonto laitettu siis, on tavallaan kerätty ja haettu tietyt kohteet, jotka on todellakin sellasia näkemisen arvoisia, katsomisen arvoisia ja säilyttämisen arvoisia. Niin mä tiedän et sieltä alueel-

ta löytyy, mä voin tutustua ja hakea niitä.” (Matkailijahaastattelu 3: nainen, 56 vuotta)

Myönteisestä kansallispuistojen matkailukäyttöä koskevasta puhetavasta on esimerkkinä matkailukeskeisten matkailijoiden positiivinen suhtautuminen Kolin kansallispuistossa sijaitseviin laskettelurinteisiin ja hotelliin. Matkailukeskeisten puheessa kansallispuistot rakentuvat luonnonalueiksi, joissa on oltava erilaisia palveluja ja virkistysmahdollisuuksia nykypäivän matkailijoiden toiveiden täyttämiseksi. Kansallisen merkityksensä ja pitkän matkailuhistoriansa vuoksi Koli määrittyy kuitenkin osittain erityistapaukseksi kansallispuistojen joukossa. Haastattelujen perusteella suhtautuminen muiden puistojen majoitus- ja rinnetoimintoihin on epäröivämpää; matkailukeskeiset matkailijat saattavat olla tyytyväisiä vaatimattomampiinkin palveluihin. Toisaalta voimakas matkailukehittäminen yhdessä kansallispuistossa ei välttämättä ole heidän mielestään ongelma, jos puistot ovat erilaisia ja matkailijat voivat valita matkakohteekseen parhaiten mieltymyksiään vastaavan alueen.

Matkailukeskeiset matkailijat perustelevat kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäyttöä kahdella tekijällä. Osa haastateltavista korostaa puistojen merkitystä kansalaisten virkistysalueina ja ympäristökasvatuksen kohteina; he määrittelevät alueet tärkeiksi ihmisen luontosuhteen ylläpitäjiksi kaupungistuneessa yhteiskunnassa. Tässä puheessa ihmisen yhteys luontoon muodostuu sivistykselliseksi ja kansallispuistoille annetaan ihmiskeskeisiä arvoja. Luonnolla ymmärretään olevan välinearvoa, joka voi olla muun muassa esteettistä, kasvatuksellista tai terveydellistä (Vilkkä 2000: 25–26; ks. Ylhäisi & Nironen 1996: 43). Juhani Pietarisen (1987: 325–327) esittelemistä ihmisen ja luonnon suhteen neljästä perusasenteesta matkailukeskeisten haastattelupuheen perusteella rakentuvaa luontosuhdetta voidaan verrata humanistiseen asenteeseen. Sen mukaan luonnon tulisi palvella ihmisen kehitystä monipuolisesti – myös eettisen, esteettisen ja henkisen tasapainon välineenä.

Osa matkailukeskeisistä matkailijoista puolestaan tuottaa puheessaan kuvaa kansallispuistoista elinkeinokehittämisen välineinä ja kannattaa alueiden matkailukäyttöä taloudellisten hyötyjen saamiseksi. Nämä matkailijat arvioivat luontomatkailun merkitystä elinkeinona paitsi paikallisella myös valtakunnallisella tasolla. Samalla kansallispuistot määrittyvät ennemmin luontomatkailukohteiksi kuin luonnonsuojelualueiksi. Matkailijat antavat puistoille tuotantokeskeisiä arvoja, jotka perustuvat luonnon taloudelliseen hyödyntämiseen (Vilkkä 2000: 25) – vaikka matkailussa luontoa ei käytetäkään samalla tavalla materiaalisena raaka-aineena kuin esimerkiksi teollisuudessa. Taloudellisen näkökulman korostaminen haastattelupuheessa heijastelee utilistista asennetta luontoon (Pietarinen 1987: 323–325).

Haastattelija: ”Ajatteletko niin, että näistä puistoista nimenomaan pitäis olla hyötyä sille ympäröivälle alueelle?”

Matkailukeskeinen matkailija: ”Kyllä näistä on. Mun mielestä tosiaan kun pysytään kohtuuden rajoissa ja se toteutetaan oikein, niin silloin se on ihan loistava tapa lisätä matkailua. Ja tosiaan mä näkisin kans tärkeenä sen, et luonnonpuistoja ja kansallispuistoja tehtäisiin lisää. Elikkä tilaa Suomessa on, tääl on paljon paikkoja, jotka olis sen arvosia ja mun mielestä siihen kannattais panostaa, koska tulevaisuudessa entistä enemmän Suomessa sen rooli kasvaa.” (Matkailijahaastattelu 13: mies, 24 vuotta)

Toisaalta matkailukeskeiset matkailijat rakentavat selonteoissaan rajoja kansallispuistojen matkailukäytölle ja -kehittämiselle. He arvioivat kehittämisen hyväksyttävyyttä ja matkailun aiheuttamia haittoja ensisijaisesti matkailijan luontokokemuksen näkökulmasta: esimerkiksi moottorikelkkailu ei heidän mielestään sovi puistoihin virkistäytyjiä häiritsevien meluhaittojen vuoksi eikä metsästys turvallisuussyiden vuoksi (ks. Metsästys eteläisen... 2006: 23).

Haastattelija: ”Entäs sitten se rajoitus, että kalastus ja metsästys on yleensä kielletty puistoissa?”

Matkailukeskeinen matkailija: ”Mun mielestä kalastus on, ei se voi vahingoittaa ketään ja jos sinne istuttaa viel kalaa, niin sehän on yks ulkona liikkumisen muoto ja muuta niin ei se... Metsästys vähän kuulostaa, et jos siellä joutuu luoteja väistämään, niin se ei kuulosta kauheen sopivalta, turvalliselta metsässä liikkumisen tavalta.” (Matkailijahaastattelu 8: mies, 41 vuotta)

Matkailukeskeisten tyyppiä ensisijaisesti edustaviksi luokitellut matkailijat ovat korkeasti koulutettuja, ja he tiedostavat luonnonsuojelun merkityksen ja nimeävät suojelun kansallispuistojen tärkeimmäksi tehtäväksi. Yhtäältä kyse on siitä, että selontekoja antaessaan matkailijat viittaavat ja vetoavat yhteiskunnassa hallitsevaan puhetapaan esittääkseen itsensä suotuisassa valossa ja aikaansa seuraavina kansalaisina: he korostavat luonnonsuojelua, joka on määritelty kansallispuistojen ensisijaiseksi tavoitteeksi. Ympäristöä koskevan tiedon lisääntymisen ja yhteiskunnan ”läpiekologisoitumisen” seurauksena luonnon ja sen suojelun merkityksen korostamisesta on tullut eräs sivistyneisyyden kriteeri (Järviluoma 2006: 146–147). Esimerkki osoittaa, miten ihmiset pyrkivät rakentamaan puheensa vallitsevaan kontekstiin sopivaksi (Gill 2000: 175). Myös kansallispuistojen kävijätutkimuksissa vastaajat ovat usein painottaneet suojelutavoitteiden ensisijaisuutta eivätkä ole pitäneet matkailun edistämistä juuri lainkaan tärkeänä (Peura & Inkinen 1994: 26; Ylhäisi & Nironen 1996: 34; Ovaskainen ym. 1999: 28). Samalla kuitenkin

edellisen kaltaisista haastattelusitaateista heijastuu puhettavan matkailu- ja matkailijälähtöisyys. Toisaalta matkailukeskeisten matkailijoiden puheessa luonnonsuojelu ja matkailu eivät niinkään rakennu keskenään ristiriitaisiksi vaan synergisiksi toiminnoiksi: luontoa suojellaan muulta talouskäytöltä myös ihmisten virkistäytymistä varten. Matkailukeskeiset eivät pidä matkailun aiheuttamia ympäristöhaittoja suurina, ja he uskovat niiden pysyvän hallinnassa käyttöä ohjaamalla.

Tutkimusaineiston matkailukeskeiset matkailijat asuvat kaupungissa. He eivät välttämättä liiku arkisin paljon luonnossa mutta käyvät lomilla kansallispuistoissa sekä muissa vastaavanlaisissa nimetyissä ja rajatuissa luontokohteissa, jotka ovat heidän mielestään ihanteellisinta luontoa virkistäytymiseen. Matkailukeskeiset rakentavatkin suhdettaan luontoon ennen kaikkea virkistäytymisen ja esteettisen kokemuksen perusteella. Haastattelupuheen perusteella luonto merkitsee heille poispääsyä kaupungista ja mahdollisuutta irrottautua arkiympäristön vaatimuksista (ks. Luthje 2005: 142–143). Luonto ei määriy osaksi matkailukeskeisten jokapäiväistä arkea vaan ennemmin toiseksi, erilliseksi ja erityiseksi paikaksi sekä matkailukohteeksi ja -nähtävyydeksi muiden joukossa (ks. Tonder 2005: 96, 135). Luontoa tarkastellaan ihmisen ulkopuolisena objektina – kaupungin ja muun ihmisen aikaansaaman kulttuurin vastakohtana. Matkailukeskeisten matkailijoiden puheessa luonto rakentuu angloamerikkalaisen erämaakäsityksen mukaisesti ”paikaksi, jossa kuluttaja on vierailija joka ei jää” (ks. Saarinen 2002: 29–30).

Haastattelija: ”Mikä siinä sitten kiehtoo, että lähдете [luonnonalueille]?”

Matkailukeskeinen: ”No en mä tiedä, se on kiva nähdä sitä luontoa ja päästä pois ja saada se vuoden luontolataus (naurahdus), ja se kokonaisuus siin on aina. Kyl mä sanosin, et jos tossa rupeis telttaa pystyttää ja sanomaan vaimolle, että hei, hae vettä tosta ja rinkat kannan... – – Sen sijaan mennä nauttimaan taas sitten toisenlaisia palveluja, niin se on se kiva juttu siinä... Kurkistaa sinne luontoluukkuun, mut palata sit taas siihen, mihin on tottunu.” (Matkailijahaastattelu 21: mies, 57 vuotta)

7.2.2. Luontokeskeiset matkailijat

Toisen tyyppin muodostavat *luontokeskeiset matkailijat*. Myös heillä on paljon omia kokemuksia kansallispuistoista, sillä he käyvät retkeilemässä ja vaeltamassa luonnossa. Haastattelupuheessaan luontokeskeiset eivät anna kansallispuistojen matkailu- ja virkistyspalveluille yhtä tärkeää merkitystä kuin matkailukeskeiset matkailijat: esimerkiksi puistojen vetovoimaisuutta arvioidessaan he kiinnittävät ensisijaisesti huomionsa luontoon. Luontokes-

keiset matkailijatkin toki arvostavat retkeilyrakenteita ja -palveluita, mutta heille riittää pienimuotoinen palveluvarustus.

Haastattelija: ”Minkälaisia rakenteita ja palveluita niissä muissa puistoissa on sitten ollut?”

Luontokeskeinen matkailija: ”Siellä UKK-puistossa on aika hyvät, siel on niitä autiotupia ja nuotiopaikkoja. Pienillä alueilla on pitkospuita ja... Aika hyvin, vähemmälläkin ehkä pärjäis, mukaviahan ne on silti.” (Matkailijahaastattelu 16: mies, 29 vuotta)

Luontokeskeiset matkailijat antavat hyvin erilaisia selontekoja kansallispuistojen matkailukäytöstä kuin matkailukeskeiset: he suhtautuvat kielteisesti voimakkaaseen rakentamiseen ja kehittämiseen, eikä heidän mielestään suojelualueille tarvita lisää palveluja. Luontokeskeiset määrittelevät niin metsästyksen, moottoriajoneuvoilla ajon kuin lomamökkien rakentamisen kansallispuistoihin soveltumattomiksi toiminnoiksi. Heidän mielestään myöskään korkeatasoiset majoituspalvelut ja laskettelurinteet eivät sovi puistoihin. Jo 1990-luvun alussa tehdyssä Kolin kävijätutkimuksessa mielipiteet jakautuivat samalla tavoin kahtia: osa oli valmis poistamaan hotellin ja laskettelurinteet, kun taas osa oli valmis lisäämään niiden määrää (Sievänen 1993: 32). Haastatellut luontokeskeiset matkailijat sanovat silti ymmärtävänsä Kolin poikkeuksellisen tilanteen eivätkä kannata vuosikymmeniä sitten rakennettujen rinteiden ja hotellin purkamista.

Haastattelija: ”Entä sitten se Pyhä-Luosto, onko se myös vetovoimainen teidän mielestä?”

Luontokeskeinen matkailija: ”Kyllä ja nimenomaan sellaiselle, joka haluaa viettää omissa rauhassa. Puisto on niin laaja, että siellä nyt ei ihan joka kilometrillä tapaa toista ihmistä, et saa vaelttaa pitkiäkin matkoja ilman, että tulee tavallaan häirityksi (naurahdus), että ihan voi vetäytyä sillä tavalla luonnon helmaan.”

Haastattelija: ”Eli se on teidän mielestä aika lailla erilainen sitten kuin Koli?”

Luontokeskeinen matkailija: ”No, valitettavasti Pyhäkin alkaa eräiltä osilta jo muistuttaa tätä Kolia, on rakennettu paljon ja tämmöstä massamatkailua on. Ihan samalla tavalla kuin mitä Kolillakin on. Mutta Pyhä kun on laajempi, tai Pyhä-Luosto kun se yhdistyy, niin se on niin paljon laajempi, että sinne mahtuu todellista erämaata vielä.” (Matkailijahaastattelu 9: mies, 70 vuotta)

Haastattelujen perusteella luontokeskeiset matkailijat suhtautuvat matkailukeskeisiä kielteisemmin myös kansallispuistojen luonnon muokkaamiseen, esimerkiksi maisemien avartamiseen matkailijoiden esteettisen kokemuksen

parantamiseksi. Luontokeskeisten puheen perusteella rakentuvassa luontosuhteessa on piirteitä luontokeskeisistä ja primitivistisistä, luonnon itseisarvoisuutta korostavista asenteista, joiden mukaan ihmisellä ei ole erityisasemaa luontoon nähden (Pietarinen 1987: 329–330; Vilka 2000: 25–26). Toisaalta luontokeskeisten matkailijoidenkin suhde on lähellä humanistista asennetta sillä perusteella, että he suhtautuvat myönteisesti puistojen virkistyskäyttöön, esimerkiksi rajoitettuun kalastukseen. Luontokeskeiset määrittelevät perinteisen retkeilyn kansallispuistoihin sopivaksi toiminnoksi. He eivät kuitenkaan puheessaan tuota kuvaa kansallispuistoista ensisijaisesti matkailukohteina vaan luonnonsuojelualueina, joihin ihmiset voivat käydä tutustumassa. Luontokeskeiset matkailijat perustelevat puistojen matkailukäyttöä pääasiassa ympäristökasvatukseen ja virkistäytymiseen liittyvillä syillä, mutta samalla he tunnustavat luontomatkailun merkityksen elinkeinona ja aluekehittämisen välineenä.

Luontokeskeisten tyyppiin ensisijaisesti luokitellut matkailijat ovat hyvin koulutettuja, kuten yleensäkin virkistysalueiden aktiiviset käyttäjät (Huhtala ym. 2001: 79). Haastattelujen perusteella he ovat matkailijatyypeistä parhaiten tietoisia hallinnollisen luonnonsuojelun nykyisistä tavoitteista, mikä ilmeni muun muassa tietoisuutena kansallis- ja luonnonpuistojen välisistä eroista. Toisin kuin eräät muut haastateltavat, luontokeskeiset matkailijat eivät nostaneet esille, että kansallispuistojen metsiä olisi hoidettava tai että suojelualueilla olisi arvoa vain, jos ihmiset käyvät niissä. He antavat siten puheessaan luonnolle myös ihmisestä riippumatonta arvoa. Luontokeskeiset ovat tietoisia matkailun aiheuttamista ympäristöhaitoista kansallispuistoissa eivätkä pyri vähättelemään niiden merkitystä. Toisaalta myös heidän käsityksensä haitoista on hieman suppea, sillä haastattelujen perusteella he kiinnittävät huomionsa ensisijaisesti kävijöiden käyttäytymisestä johtuviin vaikutuksiin (esimerkiksi roskaamiseen) eivätkä niinkään laajempiin matkailurakentamisesta ja -kehittämisestä aiheutuviin haittoihin. Vaikka luontokeskeiset matkailijatkin arvioivat kansallispuistojen matkailukehittämisen hyväksyttävyyttä oman virkistyskokemuksensa kannalta, he nostivat monin paikoin esiin myös matkailun ekologisia haittoja.

Haastattelija: ”Onko se hyvä, että moottoriajoneuvot on kielletty?”

Luontokeskeinen matkailija: ”On.”

Haastattelija: ”Kelkkailuhan on Lapissakin suosittua, mutta...”

Luontokeskeinen matkailija: ”Joo. Kelkkailukin, siellä Lapissa on kyllä tilaa kelkkailla kansallispuistojen ulkopuolellakin. Minusta kelkka ei ole se pahin, joka voi vahingoittaa vaan nämä maastomoottoripyörät ja mönkijät. Ne jättävät luontoon kyllä tuolla pohjoisessa niin lähtemättömät jäljet, että menee vuosikymmeniä ennen kuin ne...” (Matkailijahaastattelu 9: mies, 70 vuotta)

Toisin kuin matkailukeskeisten tyyppiin kuuluville, arjesta poikkeavaa luontosuhdetta etsiville erävaeltajille retken epämukavuus ja vaikeudet voivat olla olennainen osa kokemusta (Tuulentie 2003: 16). Luontokeskeiset matkailijat retkeilevätkin kansallispuistojen lisäksi erämaisemmissä ja vähemmän rakennetuissa kohteissa. Erävaeltajien luontosuhteeseen voi liittyä piirteitä mystismistä: Pietarinen (1987: 327–328) viittaa sillä luonnon pyhyden ja ykseyden kokemiseen, joka onnistuu parhaiten mahdollisimman koskettomilla alueilla. Mystismiin sisältyy tunne siitä, että on yhtä jonkin äärettömän suuren ja voimakkaan kanssa. Luontokeskeiset matkailijat arvostavat myös oman elinympäristönsä tavanomaista luontoa, ja luonto määrittänyt hyvin tärkeäksi osaksi heidän elämäänsä. Vaikka haastatellut luontokeskeiset asuvat kaupungissa, he löytävät luontoa myös arkiympäristöstään. Toisin kuin matkailukeskeiset, luontokeskeiset matkailijat eivät maininneet luonnossa liikkumisen motiiviksi poisääsyä arjesta ja kaupungista. Luontokeskeisten puheessa luonto ei rakennu vain matkailukohteeksi ja arjen vastakohtaksi vaan myös osaksi jokapäiväistä elämää (ks. Lüthje 2005: 119–120, 136–137).

Haastattelija: ”Entä sitten ihan arkipäivinä, että käytkö siinä kotiympäristössä [luonnossa liikkumassa]?”

Luontokeskeinen matkailija: ”Joo itse asiassa mä asun semmosessa paikassa, missä mulla on vettä ympärillä ja puita, mä rakastan puita yli kaiken, niin siellä käyn tosi paljon ja rantakalliolla istuskelee, mahdollisuuksien mukaan tietysti. Mut just se, että kaipaa sinne luontoon, että jos ei pääse, niin tulee vähän semmonen että...” (Matkailijahaastattelu 14: nainen, 31 vuotta)

7.2.3. Traditionaaliset matkailijat

Kolmannen tyyppin olen nimennyt *traditionaaliseksi matkailijoiksi*; nimitys viittaa heidän luontosuhteeseensa. Traditionaaliset antavat myönteisempiä selontekoja kansallispuistojen matkailukäytöstä ja -kehittämisestä kuin luontokeskeiset matkailijat. Traditionaalisten omakohtaiset kokemukset puistoista ovat kuitenkin luonto- ja matkailukeskeisiä vähäisempiä. He eivät ole matkustaneet Kolille luonnonsuojelualueen tai retkeilymahdollisuuksien vuoksi vaan koska Koli on tunnettu suomalainen nähtävyys- ja matkailukohte. Hienot maisemat ovatkin matkailijoiden tärkeimpiä syitä saapua Kolille (Sievänen 1993: 22–23; Kangas 2006: 72). Kaikki Kolilla kerätyn aineiston traditionaaliseksi luokitellut matkailijat kuuluivat luvussa 3.4. määriteltyyn maisemankatselijoiden kävijätyyppiin, eli he eivät varsinaisesti retkeilleet tai vaeltaneet käyntinsä aikana kansallispuistossa vaan liikkuvat hyvin pienellä alueella Ukko-Kolilla.

Traditionaalisten matkailijoiden haastatteluista välittyy sinänsä myönteinen suhtautuminen kansallispuistojen virkistys- ja matkailukäyttöön. He esimerkiksi tuottavat puheessaan kuvaa puistoista kansalaisten yhteisenä omaisuutena, josta kaikilla on tasavertainen oikeus nauttia. Traditionaaliset matkailijat ovat kuitenkin monin paikoin matkailukeskeisiä kriittisempiä, erityisesti massamatkailua kohtaan. Traditionaaliset eivät jyrkästi erottele suojeltuja kansallispuistoja ja niiden ulkopuolisia talouskäytössä olevia alueita toisistaan, vaan heidän mielestään luonnon hyödyntämisen tulee olla kohtuullista kaikkialla. Siten he määrittelevät hyväksytyksi myös kansallispuistojen rajoitetun hyödyntämisen matkailussa. Traditionaaliset matkailijat kritisivat yleisesti voimakasta matkailukehittämistä sekä muuta tehotuotantoa ja -taloutta.

Haastattelija: ”Onks teillä itsellänne mielessä mitään kansallispuistoihin liittyen?”

Traditionaalinen matkailija: ”Enpä ossaa ajatella sillä lailla sen suuremmin... En mie ossaa sillä lailla ajatella suuremmin. Se vain, että se on sääli, jos joku tämmönen rakennetaan niin täyteen, kuvitellaan nyt Ruka, Levi, Ylläs, se rakennetaan niin täyteen, että se on yhtä tehomatkailua sitten. Loppujen lopuks taitavat tehdä ittellensä sitten pitemmän päälle siinä vahinkoa. Rakennetaan vähän niiku ilman minkäänlaista kritiikkiä vaikka minkälaista hökkelii ja mökkiä.” (Matkailijahaastattelu 1: nainen, 51 vuotta)

Traditionaaliset matkailijat suhtautuivat haastatteluissa melko myönteisesti kansallispuistojen majoituspalveluihin. Heidän puheessaan Koli rakentuu luonnonsuojelun tai retkeilykohteen sijaan enemmän nähtävyyksi- tai matkailukohteeksi, jossa odotetaan olevan tiettyjä palveluja matkailijoita varten. Samasta syystä Kolin suuri matkailijamäärä kesäsesongin aikana ei häirinnyt heidän virkistyskokemustaan. Retkeilyä harrastavat matkailu- ja luontokeskeiset matkailijat sen sijaan odottavat kokevansa kansallispuistossa luonnonrauhaa: he kertoivat suurten matkailijajoukkojen häiritsevän heidän luontokokemustaan (ks. Silvennoinen & Tyrväinen 2001: 116). Muiden ihmisten läsnäolon suhtautuminen riippuu muun muassa henkilökohtaisista arvoista, tavoitteista ja odotuksista, sosiaalisista olosuhteista ja fyysisestä ympäristöstä. Näitä matkailijoiden erilaisia odotuksia voidaan jäsentää esimerkiksi *sosiaalisen kantokyvyn* (Pigram & Jenkins 1999: 93–94) tai *romanttisen ja kollektiivisen katseen* (Urry 1990) käsitteiden avulla. Matkailijoiden katseet eroavat toisistaan. Kuten kerroin luvussa 5.3., luontomatkailemalla on yleensä kyse turistin romanttisesta katseesta, jossa korostuvat yksinäisyys, yksityisyys ja osittain hengellinen suhde katseen kohteeseen. Erityisesti erämaakokemus vaatii runsaasti tilaa ja yksityisyyttä (Hallikainen

1998). Sen sijaan kollektiivisen katseen kohteena olevissa paikoissa suuri matkailijamäärä muodostaa osan matkailukohteen ilmapiiristä (Urry 1990).

Tutkimusaineistoon sisältyvät traditionaaliset matkailijat asuvat pääasiassa taajamassa tai haja-asutusalueella. Myös kaupungissa asuvien traditionaalisten juuret saattavat olla maaseudulla, mutta en selvittänyt haastatteluissa matkailijoiden synnyinpaikkoja. Traditionaaliset matkailijat määrittelevät puheessaan luonnonsuojelun tärkeäksi, mutta he painottavat suojelun ”järkevyyttä ja käytännöllisyyttä” eivätkä välttämättä kannata tiukkoja rajoituksia suojelualueilla. Haastattelujen perusteella traditionaaliset ymmärtävät matkailijatyypeistä parhaiten suojelualueiden perustamisen merkityksen paikallisen väestön kannalta; he arvioivat sitä alueilla asumisen ja elämisen näkökulmasta. Traditionaalisten matkailijoiden mielestä luonnonsuojelusta voi olla haittaa elinkeinoille, mutta he liittävät esimerkiksi maanomistajuuteen muitakin kuin taloudellisia merkityksiä (ks. Nieminen 1994; Tonder 2005). Traditionaaliset arvioivat myös kansallispuistojen matkailukäyttöä paikallisten asukkaiden näkökulmasta ja tiedostavat matkailun merkityksen elinkeinona ja aluekehityksen välineenä. Toisaalta he eivät puheessaan tuota kuvaa syrjäseuduista pelkästään virkistystä ja matkailua palvelevina alueina.

Haastattelija: ”Onko se jotenkin ristiriidassa tän kansallispuistoidean kanssa [laskettelurinteiden ja hotellin olemassaolo]?”

Traditionaalinen matkailija: ”No ehkä vähäsen, mutta toisaalta jos ajattelee, että elinkeinoelämä ja eläminen kuuluu myöskin kuvaan, niin jollakin tavalla ihmisten on tultava toimeen, täällä niin kuin kaikissa muissakin paikoissa.” (Matkailijahaastattelu 17: mies, 50 vuotta)

Traditionaalisten matkailijoiden haastattelupuheen perusteella rakentuva suhde luontoon on Pietarisen (1987: 325–327) perusasenteista lähimpänä humanistista asennetta. Siinä on myös piirteitä maaseutuväestön toiminnallisuudesta ja käytännöllisestä luontosuhteesta, jonka mukaan luonto näyttäytyy ihmisille ensisijaisesti tuotantomaisemana, työn ja taloudellisen hyvinvoinnin ehtona (Rannikko 1995: 78–79). Arjen toiminnallisuus ei silti rajaa pois esteettisiä ja elämyksellisiä kokemuksia (Keskitalo-Foley 2004: 153). Raamattuun pohjaavan eettisen aatteen mukaan ihmisellä ei ole yksioikoista valtaa luontoon nähden vaan ihminen toimii ikään kuin Jumalan puutarhan tilanhoitajana. Ihmisen ja luonnon suhde on antroposentrinen, hoidon ja hallinnan sävyttämä: ihmisen tulee toimia sopusoinnussa luonnon kanssa eli huolehtia luonnosta ja kunnioittaa sitä. (Pepper 1984: 44–46; Silvasti 2001: 28–30.) Luonnonympäristö ja ihmisen muovaama kulttuuriympäristö sekoittuvat yhdeksi kokonaisuudeksi. Traditionaalisten matkailijoiden haastatteluista ei välitykään yhtä vahva luonnon koskemattomuuden ihanne kuin muiden tyyppien puheesta, sillä he esimerkiksi hyväksyvät ihmisen toiminnan tuloksena syntyneet perinnemaisemat varauksetta osaksi kansallispuisto-

jen luontoa. Maatalouden harjoittajien ja muun perinteisen maaseutuväestön on havaittu pitävän yleensä kauniimpana muokattua ja hoidettua kulttuuri- maisemaa kuin luonnonvaraista ja tuottamatonta luontoa (Nieminen 1994: 75–78, 103; Hallikainen 1998: 193; Kumpulainen 1999: 133). Kun luonto tulkitaan puutarhaksi, villi ja koskematon luonto viittaa epäjärjestykseen ja hoitamattomuuteen (Silvasti 2001: 28).

Traditionaaliset matkailijat määrittelevät kalastuksen ja jopa metsästyksen kansallispuistoihin sopiviksi toiminnoiksi, mikä ilmentää luonnon käyttämiseen perustuvaa traditionaalista erämaasuhdetta. Se rakentuu historiallisesti suhteessa pyyntikulttuuriseen käsitykseen erämaasta taloudellisena resurssina ja hyödyntämisen kohteena (Saarinen 2002: 28; ks. Hallikainen 1998). Vastaavasti Kuusamossa tehdyn tutkimuksen mukaan lähes kaikkien paikallisten asukkaiden mielestä kalastus ja valtaosan mielestä metsästyks sopii luonnonsuojelualueille (Rämet ym. 2005: 25–26; ks. Hellén 2001; Metsästys eteläisen... 2006: 21–22). Traditionaalisia matkailijoita voidaankin verrata suojelualueiden lähellä elävään maaseudun paikallisväestöön, jonka käsitykset suojeltavasta luonnosta ja suojelun toteuttamisen keinoista ovat usein törmänneet ympäristöhallinnon tulkintojen kanssa (ks. Aaltonen 1994; Nieminen 1994; Rannikko 1995; Oksanen 2003). Nämäkin ihmiset matkailivat kotiseutunsa ulkopuolella ja saavat siten matkailijan roolin.

Haastattelija: ”Entä sitten, kalastus ja metsästyks on yleensä kielletty näissä kansallispuistoissa...”

Traditionaalinen matkailija: ”En oo tienny, että ne on kielletty... Kyllä ne...”

Haastattelija: ”Tai siis onkimista ja pilkkimistä lukuun ottamatta...”

Traditionaalinen matkailija: ”Joo... No jos kerta on todettu, että eläimet on kuolemassa sukupuuttoon, niin kai se on rajoitettava sitten, mutta jos on tarpeeks karhuja, niin siitä vaan (naurahdus)... Et riippuu siitä. Koska ennenkin niitä on metsästetty näillä alueilla, niin miksei nyt sitten. Tietenkin, jos se vähenee...” (Matkailijahaastattelu 4: nainen, 42 vuotta)

Traditionaaliset matkailijat harrastavat aktiivisesti hyötyliikuntaa; heillä on paljon luontoon liittyviä harrastuksia aina marjastuksesta metsätöihin. Heidän haastattelupuheensa perusteella luonto määrittyy hyvin keskeiseksi osaksi elämää. Traditionaaliset eivät matkusta kansallispuistoihin tai muihin ”merkittyihin” luontokohteisiin löytääkseen ja kokeakseen luontoa, vaan he liikkuvat pääasiassa kotinsa lähiympäristössä – mielellään myös talousmetsissä. Vapaa-aikana matkustaessaan he vierailevat erilaisissa matkailunähtävyyksissä ja -kohteissa, joiden vetovoimaisuus voi Kolin tavoin perustua pääasiassa luontoon. Traditionaaliset matkailijat liittyvät hyvin syvällisiäkin, esimerkiksi uskonnollisia, merkityksiä luontoon. Toisin kuin matkailukeisten haastattelupuheessa, luonto rakentuu heidän puheessaan eleyksi ja

koetuksi, arjessa kohdatuksi jokapäiväiseksi elinympäristöksi eikä toiseksi, jossain muualla sijaitsevaksi erilliseksi paikaksi tai turistiseksi kohteeksi (ks. Suopajärvi 2001: 148–150; Valkonen 2003: 108–109; Keskitalo-Foley 2004: 137–154; Tonder 2005: 131). Arkiympäristöä ei voi etäännyttää vain katseen kohteeksi, vaan luonnon merkitykset rakentuvat suhteessa elämänkokemukseen ja jokapäiväisen elämän aineellisiin käytäntöihin, sosiaalisiin suhteisiin ja arvoihin (ks. Tuan 1974).

Haastattelija: ”Mikä on sun suhde luontoon, että kuinka tärkeä...?”

Traditionaalinen matkailija: ”Se on tärkein, perheen jälkeen toiseksi tärkein.”

Haastattelija: ”Millaisia luontoon liittyviä harrastuksia sulla on?”

Traditionaalinen matkailija: ”Niiku mä just sanoin, että me asutaan sillä lailla kumminkin niin maalla, niin puutarha jatkuu meidän mettään, että se on kuulunu aina, se on hyvin semmonen luonnollinen. Mä en edes ajattele mitenkään sitä luontoa tai tällasta erikseen, vaan se on aina ollu osa elämää. Ja niin mä toivon, että mun lapset, mul on neljä lasta, niin toivon, että lapset on saanu sen semmosena äidinperintönä, että se kuuluu ilman muuta. Ja todellakin se, että sitä luontoa kunnioitetaan... Kyllä meillä majan on saanu tehdä puuhun, mutta siihen ei naulaa saanu laiteta (naurahdus)... Linnunpönttöjä mä värkkään muksujen kanssa ja ne laitetaan nauhoilla, niit ei laiteta nauloilla, ne pannaan naruilla kiinni. Et kyllä niin, kyllä se on tärkeä.” (Matkailijahaastattelu 18: nainen, 48 vuotta)

7.2.4. Välinpitämättömät matkailijat

Neljännän tyyppin muodostavat *välinpitämättömät matkailijat*, jotka ovat ryhmitellyistä tyypeistä selvästi vähiten kiinnostuneita kansallispuistojen käyttöä koskevista kysymyksistä. Myös he antavat myönteisempiä selonteokoja puistojen matkailukäytöstä ja -kehittämisestä kuin luontokeskeiset matkailijat. Välinpitämättömät eivät ole juuri käyneet kansallispuistoissa, joten heidän omakohtaiset kokemuksensa puistoista ovat vähäisiä. Kaikki haastatellut eivät edes tienneet ennen matkaansa, että Kolilla on kansallispuisto. Välinpitämättömät ovat siten traditionaalisiin verrattavia kotimaanmatkailijoita, jotka ovat tulleet Kolille katsomaan tunnettua nähtävyyttä. Toisin kuin matkailu- ja luontokeskeisille matkailijoille, kansallispuiston olemassaolo ei ole heille merkityksellistä matkakohteen valinnan kannalta.

Haastattelija: ”Tiesitkö, että täällä on tää kansallispuisto?”

Välinpitämätön matkailija: ”Joo... Oon mä kuullu siitä sillee hämärästi, että täällä on tämmönen.”

Haastattelija: *”Oletko sitten kuinka paljon käynyt Suomessa muissa kansallispuistoissa?”*

Välinpitämätön matkailija: *”No ei ihan kansallispuistoissa olla vissiin käyty ollenkaan... Pitää oikein miettiä, ei olla käyty.”*

Haastattelija: *”Tiiätkö kuinka hyvin, millasia alueita kansallispuistot on ja miks ne on perustettu?”*

Välinpitämätön matkailija: *”No joo, jonkunlaista pohjatietoo on, en nyt mitenkään hyvin (naurahdus)...”*

Haastattelija: *”Mikä on se sun käsitys niistä?”*

Välinpitämätön matkailija: *”(naurahdus)... Hirmu vaikee selittää tälle yksioikosesti sitä... No niissä varmaan tätä Suomen luontoo miusta pyritää säilyttämään ja tekemään tutuks sitte myöskin vierasmaalaisille ihmisille, että sen takia.” (Matkailijahaastattelu 6: nainen, 43 vuotta)*

Välinpitämättömillä matkailijoilla ei ole selkeää mielikuvaa tai tietoa siitä, millaisia alueita kansallispuistot ovat ja mitä tavoitteita luonnonsuojelulle on nykyisin asetettu. Haastatteluissa paljastuikin, ettei heillä ole selvää ja perusteltua mielipidettä puistojen käytöstä: he epäröivät puheessaan, vastasivat kysymyksiin hyvin lyhyesti ja myöntelivät haastattelijan puhetta. Nämä haastattelut jäivät pituudeltaan selvästi lyhyemmiksi kuin monien muiden aihepiiristä kiinnostuneiden matkailijoiden haastattelut. Haastattelumenetelmällä oli kuitenkin mahdollista tunnistaa tämän tyyppin olemassaolo. Esimerkiksi lomaketutkimuksessa välinpitämättömät matkailijat olisivat olleet pakotettuja ottamaan kantaa asiaan, josta he eivät tiedä paljon, johon heillä ei ole harkittua mielipidettä tai välttämättä edes kiinnostusta.

Koska välinpitämättömät matkailijat käyvät harvoin kansallispuistoissa, he vastasivat kysymyksiin ensisijaisesti Kolilta saamiensa kokemusten perusteella. Vastauksiin vaikuttikin se, että he jäsentävät Kolin enemmän nähtävyys- ja matkailukohteeksi kuin luonnonsuojelualueeksi. Välinpitämättömät tarkastelevat puheessaan kansallispuistojen matkailukehittämistä pääasiassa matkailijan kokemuksen näkökulmasta. He arvioivat, miten matkailupalvelut ja -toiminnot sopivat esteettisesti ympäristöönsä eivätkä pohdi yleisemmällä tasolla niiden yhteensopivuutta kansallispuiston idean kanssa. Erityisesti välinpitämättömien (ja traditionaalisten) matkailijoiden vastauksia tarkasteltaessa on otettava huomioon haastattelupuheen konteksti- ja tilannesidonaisuus. Matkailijat saattoivat ilmaista Kolilla hotellin ja laskettelurinteiden vierellä haastatteluissa myönteisempää suhtautumista kansallispuistojen matkailupalveluihin kuin he olisivat tehneet jossakin selvästi erämaaisemmassa puistossa.

Haastattelija: ”Miten sun mielestä noi laskettelurinteet ja hotelli sopii tänne kansallispuistoon?”

Välinpitämätön matkailija: ”No se on vähän tietysti kakspiippunen juttu... Et tässä nyt ei välttämättä sitä laskettelua, jos sitä tällee kattoo, niin sitä ei välttämättä ees huomaa. Että ei sillee niin paha, et se ei hyökkää ainakaan päälle, kun tässä näin liikkuu, et vois olla huonomminkin. Mut kun ei sitä tässä, vasta tulee sit kun lähdet kiertämään, et ai niin, tääl on tämmönenkin. Kun ei itte tuu harrastettuu laskettelu, niin ehkä ei sillee sitä noteeraakaan niin.”

Haastattelija: ”Voiko sun mielestä olla kansallispuistossa sitten tomosia?”

Välinpitämätön matkailija: ”Jos se siihen jotenkin harmonisesti sopii sillä tavalla, ettei se häiritse sitä luontoa, riko kauheesti, et aina se rikkoo jollain tavalla, mutta...” (Matkailijahaastattelu 23: mies, 44 vuotta)

Koska välinpitämättömät matkailijat eivät käy usein kansallispuistoissa, he eivät kohdista niiden virkistys- ja matkailukäyttöön odotuksia, kuten erityisesti matkailu- ja luontokeskeiset matkailijat. Toisaalta he eivät ole haastattelujen perusteella kovin kriittisiä luonnonsuojelualueiden matkailukäyttöä kohtaan eikä heillä ole laajaa käsitystä matkailun aiheuttamista ympäristöhaitoista. Välinpitämättömät eivät korosta puheessaan myöskään luonnonsuojelun tai paikallisväestön näkökulmaa, mikä erottaa heidät luontokeskeisistä ja traditionaalisista matkailijoista. Hekin silti tiedostavat luonnonsuojelun yhteiskunnallisen merkityksen ja pyrkivät haastatteluissa esittämään itsensä aikaansa seuraavina ja sivistyneinä kansalaisina. Haastattelupuheesta heijastuva vähäinen tieto ja kiinnostus luonnonsuojelua kohtaan ei tietenkään välttämättä merkitse, etteivät välinpitämättömät pitäisi luonnon suojelemista lainkaan tärkeänä.

Välinpitämättömiksi ensisijaisesti luokitellut matkailijat asuvat kaupungissa tai haja-asutusalueella. He eivät matkusta kansallispuistoihin tai muihin luontokohteisiin retkeilläkseen ja kokeakseen luontoa, mutta luontoon perustuvat vetovoimatekijät voivat houkutella heitä lomailemaan esimerkiksi Kolin kaltaisiin matkailukohteisiin tai kesämökille. Koliilla haastatelluista välinpitämättömistä osa teki silti pidemmän retken kansallispuiston poluilla. Traditionaalisten tavoin välinpitämättömät matkailijat liikkuvat ensisijaisesti oman lähiympäristönsä luonnossa. He sanovat arvostavansa myös tavanomaista talousmetsää virkistäytymiskohteena, ja heidän mielestään parhaat luontokokemukset voivat syntyä vaikkapa kotipihalla. Välinpitämättömät eivät kuitenkaan määrittele luonnon merkitystä elämässään yhtä tärkeäksi kuin traditionaaliset matkailijat.

Haastattelija: ”Kuinka paljon lomalla tai matkoilla käynte tämmösissä luontokohteissa?”

Välinpitämätön matkailija: ”No ei, ei tuu silleen käytyä, että oikeestaan noitten lasten aikana, että oisko nyt ensimmäinen kerta, että tällä lailla kävellään ihan suoranaisesti näin metässä, että paremminkin on ollu sillee, että ystäville ja tuttaville ajetaan tänne Etelä-Suomeen ja ollaan paremminkin kaupungissa.” (Matkailijahaastattelu 10: mies, 38 vuotta)

7.3. Matkailijatyyppien siirrettävyys

Haastatteluissa antamissaan selonteoissa kansallispuistossa vierailevat matkailijat painottavat hyvin eri tavoin puistojen suojelu- ja virkistystavoitteita. Luonnonsuojelun ja matkailun välinen vuorovaikutussuhde sekä tarkemmin sanottuna kansallispuistojen matkailukäytön ja -kehittämisen rajat määrittävät siten eri tavoin matkailijoiden puheessa. Pyrin jäsentämään tätä vaihtelua muodostamalla neljä tyyppiä. Yksinkertaistetusti voidaan sanoa, että matkailukeskeiset matkailijat korostavat kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäytön tavoitteita, luontokeskeiset matkailijat luonnonsuojelua ja traditionaaliset matkailijat paikallisväestön näkökulmaa. Välinpitämättömien matkailijoiden intressinä ei haastattelujen perusteella ole erityisesti mikään näistä kolmesta ulottuvuudesta.

Matkailukeskeiset matkailijat käyvät aktiivisesti kansallispuistoissa virkistäytymässä, joten he kohdistavat puistoihin ja niiden palveluihin vaatimuksia ja heidän puheestaan välittyy hyvin myönteinen suhtautuminen puistojen matkailukehittämiseen. Traditionaaliset ja välinpitämättömät matkailijat eivät välttämättä ole huomattavasti kriittisempiä (vrt. Puhakka 2005a: 77), mutta heidän odotuksensa suuntautuvat nimenomaisesti kansallispuistojen sijaan Kolin kaltaisiin nähtävyyks- ja matkailukohteisiin, jotka voivat olla samalla luonnonsuojelualueita. Haastatteluissa keskityttiin kansallispuistoihin eikä tarkasteltu niinkään sitä, millaisia odotuksia matkailijat liittävät muihin luonnonalueisiin. Traditionaaliset matkailijat saattavat harrastaa esimerkiksi marjastusta, kalastusta tai metsästystä kotinsa lähiympäristössä, eivätkä he tällöin oletettavasti vaadi palveluja luonnossa liikkueensa. Traditionaalisille luontoa eivät edusta yksinomaan kansallispuistot ja muut erityiset alueet. Toisaalta varsinkin Lapissa paikallisten asukkaiden käyttämät virkistysalueet saattavat olla samalla lakisääteisesti perustettuja luonnonsuojelu- tai erämaa-alueita.

Vaikka tämän laadullisen aineiston perusteella ei ole mahdollista tehdä tilastollisia päätelmiä matkailijatyyppien määrällisestä vaihtelusta, tyyppien yleistettävyyttä ja siirrettävyyttä toiseen vastaavanlaiseen kontekstiin sekä yleisempään luonnonsuojelualueiden matkailukäyttöä koskevaan keskusteluun voidaan pohtia. Oletettavasti Kolin kansallispuiston matkailijajoukko ei

ole luonteeltaan ainutlaatuinen vaan aineiston perusteella muodostetut tyypit kuvaavat muidenkin Suomen kansallispuistojen kävijöitä, joskaan kaikkia tyyppejä ei välttämättä tavoita kaikista puistoista. Muista puistoista voisi toisaalta tavoittaa Kolilla haastateltuja vielä myönteisemmin tai kriittisemmin suojelualueiden matkailukäytöstä puhuvia matkailijoita.

Matkailu- ja luontokeskeiset matkailijat käyvät kansallispuistoissa ja muilla luontoalueilla retkeilemässä ja vaeltamassa – kokemassa luontoa. Matkailukeskeiset arvostavat erityisesti palvelutasoltaan korkeita kansallispuistoja (ks. Puustinen ym. 2006: 309). Tunnettuna nähtävyytenä Koli vetää puoleensa myös sellaisia matkailijoita, jotka eivät käy usein kansallispuistoissa tai harrasta varsinaisesti retkeilyä. Traditionaalisia ja välinpitämättömiä matkailijoita ei voi silti pitää merkityksettöminä ryhminä suojelualueiden käytön kannalta, sillä heidän määränsä voi olla huomattava Kolin kaltaisissa runsaasti matkailupalveluja tarjoavissa kohteissa tai esimerkiksi Pohjois-Suomessa matkailukeskusten lähellä sijaitsevista puistoista. Kansallispuistojen korkeiden kävijämäärien on havaittu olevan yhteydessä runsaaseen palvelutarjontaan (Puustinen ym. 2006: 309). Yleensäkin lähes 90 prosenttia suomalaisten luontomatkoista suuntautuu alueille, joilla on tauko- tai harrastuspalveluita tai loma-asunto (Pouta & Sievänen 2001: 64).

Luontokeskeisiä matkailijoita, kuten perinteisiä vaeltajia, liikkuu eräimmissä kansallispuistoissa todennäköisesti enemmän kuin Kolilla. Heidän voisikin olettaa olevan tärkein matkailijatyyppeistä palvelutarjonnaltaan alhaisissa kansallispuistoissa (ks. Puustinen ym. 2006: 309). He saattavat myös hakeutua kansallispuistojen sijaan palveluvarustukseltaan vähäisemmille ja väljemmin säännellyille erämaa-alueille, joissa muun muassa vapautteen ja yksinäisyyteen liittyvät tavoitteet on helpompi toteuttaa. Kansallispuistojen kävijätutkimuksissa (Peura & Inkinen 1994: 26–27; Ylhäisi & Nironen 1996: 34–36; Ovaskainen ym. 1999: 28) on havaittu, että kävijät painottavat eri tavoin puistojen virkistys- ja suojelutehtäviä, mikä antaa myös viitteitä erilaisten matkailijatyyppeiden hakeutumisesta eri alueille.

Tämän tutkimuksen matkailijatyypittelyn pätevyyttä voidaan arvioida vertaamalla sitä muihin kansallispuistojen matkailijoista tehtyihin tutkimuksiin. Tuija Sievänen (2001: 82–84) jaottelee Suomessa tehtyjen kansallispuistojen kävijätutkimusten perusteella kävijät karkeasti kahteen ryhmään. Hän hyödyntää ryhmittelyssä Eric Cohenin (1979) tekemää matkailijatyypittelyä, jossa matkailijat jaetaan *pyhiinvaeltajiin* ja *viihteen etsijöihin* sekä näiden alaryhmiin. Sieväsen mukaan luonto- ja kulttuuriarvoja korostavat retkeilijät voisivat olla henkistä kasvua ja uusia kokemuksia etsiviä moderneja pyhiinvaeltajia. He ovat kiinnostuneita luonnonsuojelusta ja haluavat itse kokea luonnon hiljaisuuden sekä tutustua luontokohteisiin. Pyhiinvaeltajilla on suuret odotukset kansallispuistojen tarjoamista kokemuksista, ja he asettavat korkeita vaatimuksia palvelujen sijaan ympäristön laadulle ja alkuperäisyydelle. Heille on tärkeää, että luonnon vetovoimatekijät säilyvät puis-

ton hoidossa keskeisinä. Vaikka ryhmittely on tehty erilaisten aineistojen perusteella ja erilaisin kriteerein kuin tämän tutkimuksen tyyppittely, moderneja pyhiinvaeltajia voidaan verrata luontokeskeisiin matkailijoihin.

Sieväsen (2001: 83) mukaan viihteen etsijöille tärkeimpiä motiiveja vierailulla kansallispuistossa ovat vaihtelun saaminen arjen rutiineihin ja yleinen virkistäytyminen, jossa kohteella ei sinänsä ole tärkeää merkitystä. Luontoarvojen sijaan nähtävyyssarvot, harrastusmahdollisuudet ja yhdessäoloon liittyvät sosiaaliset perustelut ovat heille tärkeitä matkakohteen valinnan perusteita. Viihteen etsijät eivät kohdistu matkakohteeseen suuria odotuksia muuten kuin palvelujen osalta: niiden toivotaan olevan laadukkaita ja monipuolisia kuten missä tahansa muussa kohteessa. Sievänen (1993: 50–51) kertoo Kolilta olevan löydettävissä molempia tyyppiä, mutta pääosa kävijöistä on viihteen etsijöitä. Tämän tutkimuksen traditionaalisia ja välinpitämättömiä matkailijoita voidaan verrata viihteen etsijöihin sillä perusteella, etteivät he matkusta kansallispuistoihin ensisijaisesti luontoarvojen vuoksi. Kolin kaltaiset puistot ovat heille nähtävyy- ja matkailukohteita, joissa odotetaan olevan runsas palvelutarjonta.

Matkailukeskeisten matkailijoiden osalta vertailua on vaikeampi tehdä. Kansallispuistojen luontoarvot ja retkeilymahdollisuudet ovat tärkeitä perusteluja heidän vierailulleen, ja he asettavat odotuksia kohteen ympäristön laadulle. Toisaalta he arvostavat myös puistojen matkailupalveluja ja suhtautuvat myönteisesti niiden kehittämiseen. Luontokokemuksen säilyttämisen kannalta heille on kuitenkin samalla tärkeää palvelujen oikeanlainen sijoittuminen kansallispuiston alueella, mitä tarkastelen enemmän seuraavassa luvussa. Sieväsen karkeassa jaottelussa tämä palveluhakuisten luontomatka-lijoiden tyyppi jää tunnistamatta.

Myös Oulangan kansallispuiston kävijätutkimuksessa saatiin viitteitä kävijöiden jakautumisesta kahteen selvästi toisistaan poikkeavaan ryhmään eli myönteisesti ja kielteisesti matkailun kehittämiseen asennoituviin (Honkala 2001: 41; ks. Silvennoinen & Tyrväinen 2001: 115–116; Lyytikäinen ym. 2002). Vastaavasti Pyhätunturin matkailualueen loma-asukkaille tehdyn kyselyn mukaan muutamat pitävät jopa retkeilyä ja hiihtoa kansallispuiston ulkopuoliselle alueelle paremmin sopivina aktiviteetteina, kun taas osa (noin 3–20 prosenttia) katsoo esimerkiksi laskettelun, metsästyksen, maastopyöräilyn ja moottorikelkkailun soveltuvan mainiosti Pyhätunturin kansallispuistoon (Saarinen & Vaara 2002: 27–28). Samankaltaisia tuloksia saatiin Nuuskion ja Seitsemisen kansallispuistoissa tehdyssä tutkimuksessa (Ovaskainen ym. 1999): kaikista tiukimmin ajattelevien mielestä opastetut eivät sovi poluille, kun taas osa (noin 4–16 prosenttia) katsoo muun muassa moottorikelkkailun, lampien vuokrauksen ryhmille ja metsästyksen sopivan puistoon.

Monissa kansainvälisissäkin tutkimuksissa on havaittu erityisesti matkailupalvelujen kehittämiseen suhtautumisen erottelevan luontomatka-lijoi- ta. Esimerkiksi Claudia Jurowskin ym. (1995) tutkimuksen mukaan ekosentrisiä

asenteita omaksuneet kansallispuiston matkailijat korostavat luonnonsuojelua ja ovat huolestuneita matkailun ympäristövaikutuksista, kun taas antroposentrisemmin ajattelevat kävijät painottavat matkailupalveluja ja ovat valmiimpia luonnon muokkaamiseen matkailijoita varten (ks. Uysal ym. 1994; Floyd ym. 1997; Fairweather ym. 2005; Winter 2005; Kangas 2006).

Edellä esitetyt ryhmittelyt ovat samankaltaisia kuin G. H. Stankeyn vuonna 1973 muodostama tyypittely (*wilderness purism scale*), joka on laadittu erämaa-asenteiden ja -kokemusten perusteella (Higham 1998; Fredman & Emmelin 2001). Tässä tyypittelyssä matkailijat jaetaan *puristeihin*, *neutralisteihin* ja *urbanisteihin*, joilla on erilaisia intressejä ja odotuksia erämaaluontoa kohtaan. Ryhmät sietävät ruuhkautumista ja muiden ihmisten kohtaamista eri tavoin, ja heidän käsityksensä koskemattomasta luonnosta poikkeavat huomattavasti toisistaan.

Tämän tutkimuksen luontokeskeiset matkailijat muistuttavat enemmän puristeja, joilla on suuria odotuksia alueen erämaisistä piirteistä: he eivät halua nähdä muita ihmisiä tai ihmistoiminnan jälkiä luonnossa. Vapaudentunne on tärkeä osa puristien erämaakokemusta. Kansallispuistoihin kohdistettujen odotusten perusteella välinpitämättömät ja traditionaaliset matkailijat ovat lähempänä urbanisteja, jotka suhtautuvat myönteisesti muiden ihmisten kohtamiseen sekä virkistys- ja matkailupalvelujen olemassaoloon luonnossa. Kuten edellä totesin, traditionaalisten odotukset heidän pääasiassa käyttämiään lähiympäristön luonnonalueita kohtaan voivat olla varsin erilaiset. Peter Fredmanin ja Lars Emmelinin (2001: 11–12) tutkimuksessa muun muassa havaittiin puristien harrastavan monen päivän pituisia vaelluksia enemmän kuin urbanistien, jotka tekevät pikemminkin päiväretkiä. Lisäksi puristit käyttävät matkaansa vähemmän rahaa kuin urbanistit. Samoin kuin Sieväsen (2001) ryhmittelyssä, matkailukeskeisten matkailijoiden sijoittaminen tähän tyypittelyyn ei ole aivan yksiselitteistä. Kansallispuistojen matkailupalveluihin kohdistettujen toiveiden ja vaatimusten perusteella he kuitenkin ovat lähempänä urbanisteja. Tarkastelen seuraavaksi lähemmin matkailukeskeisten ja muiden matkailijatyypin luontoa koskevia odotuksia.

7.4. Matkailijan luonto

Kansallispuistojen käyttöön kohdistuvien odotusten kannalta on kiinnostavaa pohtia eri matkailijatyypin määrän kehityssuuntia. Viitteitä kehityksestä antavat nuorimpien haastateltujen vastaukset, vaikka tämän aineiston perusteella ei voikaan tehdä ikään liittyviä tilastollisia päätelmiä. Asuin- ja työympäristöjen kaupungistuessa ihmiset ovat vieraantuneet yhä enemmän luonnon ehdoista, ja siten luontosuhteen voi olettaa muuttuneen – ja muuttuvan edelleen – traditionaalisten matkailijoiden edustamasta suhteesta sekä luonto- että matkailukeskeisten suuntiin. Kaikki alle 30-vuotiaat tutkimusai-

neistoon sisältyvät matkailijat asuvat kaupungissa, ja heidät luokiteltiin ensisijaisesti joko luonto- tai matkailukeskeisten matkailijoiden tyyppiin. Luvussa 5.3. kuvasin sitä, miten arkisen luontosuhteen kaupunki-maistuminen heijastuu luonnon eettisen ja esteettisen arvostuksen lisääntymisenä – jopa romantisoivana suhtautumisena luontoon (ks. Wang 2000: 72–90). Luonto määrittyy nykyisin elämyksenä eikä enää vain elintilana tai resurssina (ks. Suopajarvi 2001: 147).

Yhtäältä nykyiset ympäristötietoiset nuoret sukupolvet saattavat omaksua hyvin ekosentrisiä ja luonnon itseisarvoisuutta korostavia puhetapoja, mistä esimerkkinä on osallistuminen ympäristöliikkeisiin. Kolilla tehdyissä haastatteluissakin ilmeni, että nuorimmat matkailijat ovat saaneet jo koulussa paljon tietoa ympäristöongelmista ja luonnonsuojelulle nykyisin määritellyistä tavoitteista, kuten luonnon monimuotoisuuden säilyttämisestä.

Toisaalta luonto saattaa merkitä kaupunkilaistuneille nuorille ensisijaisesti vapaa-ajanmaisemaa ja virkistystä, mistä voi olla seurauksena hyvin myönteinen suhtautuminen kansallispuistojen matkailukäyttöön ja -tuotteistamiseen. Esimerkiksi Helvetinjärven ja Liesjärven kansallispuistojen kävijätutkimuksissa havaittiin, että myönteisimmin maksullisiin luontomatkailupalveluihin suhtautuvat nuorimpiin ikäluokkiin kuuluvat matkailijat (Reunanen 2001: 31, 33; ks. Ovaskainen ym. 1999; Huhtala ym. 2001: 83). Erilaisen luontomatkailun harrastuspalvelujen kysyntä viittaa siihen, että ihmiset ovat vieraantuneet luonnosta ja tarvitsevat yhä enemmän myös perinteisiin luontoaktiviteetteihin liittyvää ohjausta ja neuvontaa (Silvennoinen & Tyrväinen 2001: 121–123). Yleensäkin nuorten ja nuorten keski-ikäisten sekä kaupunkiväestön on todettu tekevän luontomatkoja muita enemmän sellaisille alueille, joilla on tauko- ja harrastuspalveluja (Pouta & Sievänen 2001: 64; ks. Silvennoinen & Tyrväinen 2001: 115). Myös Kolin kansallispuistossa toimivat matkailuyrittäjät kertoivat haastatteluissaan ”uusavuttomien” retkeilijöiden määrän lisääntymisestä. Arkisen luonnon jokamieskäytön sijaan näiden matkailijoiden kiinnostus kohdistuu erityisiin, luonnoksi nimettyihin ja rajattuihin kohteisiin (ks. Semi 2007). Erään matkailukeskeiseksi ensisijaisesti luokitellun matkailijan nuori naisseuralainen osallistui haastattelun lopussa käytyyn vapaamuotoiseen keskusteluun seuraavasti:

Haastattelija: ”Kansallispuistojen kävijämäärät kasvaa...”

Matkailukeskeinen matkailija: ”Ehkä ihmisillä on se tietoisuus et... Metsähallituksella on niin hyvät ne sivut. Sit sieltä saa tietoa, just kun on niitä merkittäviä reittejä, koska monet kaupunkilaiset ei uskalla mennä metsään, kun ei tiedä, missä saa kävellä...” (Matkailijahaastattelu 13)

Haastattelujen perusteella matkailukeskeiset matkailijat ovat potentiaalisimpia tuotteistettujen matkailuelämysten ostajia ja yleensäkin valmiimpia käyttämään rahaa luonnossa virkistäytymiseen, minkä vuoksi he ovat ohjelma-

palvelu- ja muiden luontomatkailuyrittäjien näkökulmasta kiinnostavin tyyppi (ks. Fredman & Emmelin 2001: 12). Kansallispuistonimitys lisännee erityisesti matkailukeskeisten matkailijoiden määrää alueella, sillä he käsitteivät sen takuiksi vierailemisen arvoisesta luontomatkailukohteesta. Luontokeskeiset sen sijaan ovat itsenäisempiä ja yksilöllisempiä matkailijoita sekä tyytyväisempiä vähäisiin palveluihin. Myös traditionaaliset matkailijat pitävät luontoa hyvin tärkeänä, mutta heille luonto ei niinkään merkitse arkiympäristön ulkopuolista paikkaa, jonne heidän tulisi erikseen matkustaa luontokokemuksia saadakseen. Valmiit elämystuotteet eivät siten välttämättä houkuttele luontokeskeisiä, traditionaalisia ja välinpitämättömiä matkailijoita (ks. Lüthje 2005: 286–292).

Luonnon muuttuessa jokapäiväisestä ympäristöstä joksikin erilliseksi ja erityiseksi paikaksi odotukset sitä kohtaan kasvavat. Erityisesti matkailukeskeisten matkailijoiden haastattelujen perusteella luonnosta haetaan henkisiä ja fyysisiä elämyksiä ja jotain erityisen hienoa, esimerkiksi upeita maisemia. Risto Willamo (2004: 35) on osuvasti esittänyt analogiana korkeakulttuurille *korkealuonnon* käsitteen ja vertaa Karhunkierrosta Savonlinnan oopperajuhliin: ”Mitä hienompaa, sen enemmän luontoa.” Haastattelut matkailijat korostavat visuaalisia aistimuksia. Luontoa katsotaan etäältä esteettisenä maisemana ja näkymänä, ja sen maalauksellisuutta sekä muuttumattomuutta arvostetaan (ks. Sorsa 2004a: 91; Lüthje 2005: 129–130). Näköaistin kautta saatujen ärsykkeiden on uskottu hallitsevan ympäristön miellyttävyyttä arvioitaessa (Tuan 1974: 63–65; Urry 1990). Toisaalta haastatteluissakin tuli ilmi fyysisten ja auditiivisten kokemusten tärkeys luontomatkailussa. Myös luonnon kokeminen voi olla ihmisille eräänlaista ”merkkien” tai nähtävyyksien keräilyä (Urry 1990: 3; Macnaghten & Urry 1998: 122): erään matkailukeskeiseksi luokitellun nuorenparin tavoitteena oli kiertää kaikki Suomen 35 kansallispuistoa (matkailijahaastattelu 13).

Matkailukeskeisten korkeat odotukset lisäävät kansallispuistoihin ja niiden palveluihin kohdistuvia vaatimuksia. Puistoissa retkeilevillä matkailukeskeisillä – kuten luontokeskeisilläkin – matkailijoilla on intressi osallistua alueiden käyttöä koskevaan keskusteluun, ja matkailukeskeisten toiveet kanavoituvat myös luontomatkailuyritysten kautta. Tässäkin mielessä matkailukeskeiset matkailijat ovat kansallispuistojen tulevan käytön kannalta kiinnostavin tyyppi.

Matkailukeskeisille kansallispuistot sekä muut luonnoksi nimetyt ja rajatut alueet edustavat luontoa. Erityisesti heidän tapauksessaan korostuukin puistojen merkitys ihmisten luontosuhdetta ylläpitävänä ja uusintavana tekijänä. Määritellessään rajoja kansallispuistojen matkailukehittämiselle matkailukeskeiset pyrkivät suojelemaan ennen kaikkea omaa luontokokemustaan ja ideaansa koskemattomasta luonnosta, joka on muodostunut vallitsevaksi maisemalliseksi ihanteeksi yhteiskunnan kaupungistumisen seurauksena. Liian runsaat palvelut ja rakenteet voivat hälventää idean ”villissä ja

alkuperäisessä” luonnossa olemisesta (ks. Slattery 2002). Myös Pallaksella ja Ylläksellä tehdyissä haastatteluissa (Koivumaa 2005: 58–59) havaittiin, että matkailijat mieltävät kansallispuiston ensisijaisesti alueeksi, jossa on erinomaiset luontomatkailu- ja virkistätymismahdollisuudet. Matkailijat kokevat luonnonsuojelun vaikuttavan vain taustalla mahdollistaen nämä kokemukset ja viittaavat siten puheessaan suojeluun ainoastaan ohimennen (ks. Ryan ym. 2000).

Matkailijoiden antamissa selonteoissa paitsi luonnon myös luonnonsuojelun käsitteen sisältö määrittyy erilaisin tavoin. Valkosen (2003: 158) esittämä *esteettisen luonnontilan* käsite havainnollistaa luonnonsuojelun merkityksen rakentumista matkailijoiden puheessa. Käsitteen mukaan metsien luonnontilainen käyttö ymmärretään luonnon visuaalisten piirteiden ja maisemallisen eheyden säilyttämiseksi. Luonnon arvo ei siis rakennu tieteellisten kriteerien vaan metsien esteettisen, ulkoisen olemuksen kautta (ks. Parsons 1995; Gobster 2003). Matkailukeskeisten lisäksi traditionaaliset ja välinpitämättömät matkailijat arvioivat kansallispuistojen luonnontilaisuutta ja suojeltavan luonnon ominaisuuksia pääasiassa esteettisestä näkökulmasta (ks. Urry 1995: 186; Gössling 2002: 548). Luontokeskeiset sen sijaan pyrkivät arvioimaan niitä myös tieteellisin perustein, luonnon mekanismien ja ekosysteemien näkökulmasta (ks. Valkonen 2003: 199–200).

Esimerkkinä näistä erilaisista luonnonsuojelun motiiveista ovat Kolilla vierailevien matkailijoiden eriävät näkemykset tykkylumen kaatamista puista. Kansallispuistossa kaatui paljon puita vasta matkailijahaastatteluja seuranneena talvena, mutta matkailuyrittäjät kertoivat haastatteluissaan saamastaan palautteesta. Luonnontieteellisestä näkökulmasta tarkastellaan lahoavien puiden myönteistä merkitystä esimerkiksi luonnon monimuotoisuuden kannalta, kun taas joidenkin esteettisten kriteerien perusteella maisemaa rumentavat kaatuneet puut pitäisi korjata pois. Puiden korjaamista saatetaan kannattaa myös toiminnallisista, metsän kulkukelpoisuuteen liittyvistä syistä. Yrittäjät kertoivat kuitenkin monien matkailijoiden ymmärtävän syyt puiden paikoilleen jättämiseen, kun heille selitettiin ne. Vastaavasti matkailijat ovat haastattelujen perusteella eri mieltä siitä, voiko kansallispuistossa kaataa puita maisemanäkymien avartamiseksi. Lisäksi osa matkailijoista toi esille, että puistojen metsiä tulisi hoitaa eikä jättää kehittymään täysin luonnonvaraisina (ks. Hellén 2001: 42; Lyytikäinen 2002). Tässä puheessa suojelemisen arvoiseksi rakentuu mahdollisimman luonnontilaisen luonnon sijaan elinvoimainen, terve ja hyvinvoiva metsä.

Haastattelujen perusteella eri sukupolvet ovat omaksuneet osittain erilaiset käsitykset luonnonsuojelusta, joskaan myönteinen tai kielteinen kansallispuistojen matkailukäyttöä koskeva puhetapa ei ole sidoksissa vain sukupolveen. Kuten kuvailin neljännessä ja viidennessä luvussa, luonnonsuojelun kriteereissä on tapahtunut muutoksia vuosikymmenten kuluessa. Monumentaalisten maisemakohteiden säilyttämisen ja esteettisten kriteerien sijaan

luonnonsuojelussa painotetaan nykyisin luonnontieteellisesti määrittyviä perusteita. Haastatteluvastauksia tarkastellessa tulee kuitenkin ottaa huomioon puheen tilannesidonnaisuus. Visuaalisten maisema-arvojen säilyttämisen tavoitteet saattoivat tulla korostetusti esille, kun haastattelut tehtiin Kolilla, jonka tärkeimpiä vetovoimatekijöitä ovat nimenomaan hienot maisemat ja joka edustaa vakiintunutta kansallismaisemakuvastoa.

Haastattelija: ”Ootte varmaan huomannu noi laskettelurinteet ja hotellin tossa kansallispuistossa, miten ne sun mielestä sopii kansallispuistoon?”

Matkailukeskeinen matkailija: ”Nyt kun miettii Ukko-Kolia ja Koli-paikkaa, niin en mä näkis, että ne tavallaan häiriöskään on, elikkä mun mielestä ne toimii enemmänkin matkailun edistämiseen kuin että ne pilais tätä. Et enemmän mua häiritsi ne tehtaanpiiput tuolla Pielisen päässä, jos ihan rehellisiä ollaan. Tää hotelli on kuitenkin ollu täällä niin pitkään ja kuitenkin tehty, mun mielest toteutettu tähän maisemaan nähden tosi tyylikkäästi. Et mä en nää sitä minään ongelmana.” (Matkailijahaastattelu 13: mies, 24 vuotta)

Tässä esteettistä näkökulmaa heijastavassa vastauksessa Ukko-Kolilta avautuvassa maisemassa näkyvä, muutaman kymmenen kilometrin päässä Kolilta sijaitseva Uimaharjun sellutehdas määrittyy suuremmaksi ongelmaksi kuin suojelualueen matkailupalvelut (ks. Kivi 2004: 106–108). Sosiaalisesti rakentuneeseen luonnon ideaan sisältyy ajatus kulttuurin ulkopuolisuudesta. Siten idean kanssa ristiriitaisina pidetyt modernin yhteiskunnan piirteet piilaavat maiseman visuaalisen ilmeen ja ”luonnontilaisen olemuksen”: ne häiritsevät matkailijoiden käsitystä luonnosta ja luonnonsuojelualueista (ks. Urry 1995: 186–188; Hallikainen 1998: 101; Valkonen 2003: 101–105). Vastaavasti luonnon ideaan sisältyy tietynlaisia audittiivisiä kokemuksia. Moottoriajoneuvojen ja muiden vastaavien ihmisen tuottamien äänien ei yleensä katsota sopivan hiljaisiksi ja rauhallisiksi mielletyille luonnonalueille. Luonnon hiljaisuus ei tarkoita äänettömyyttä vaan sitä, ettei luonnossa kuulu ei-toivottuja ihmistoiminnan ääniä (Urry 1995: 197–198; Lüthje 2005: 140–143). Myöskään koskemattomuuden vaatimus ei merkitse täydellistä ihmisen koskemattomuutta sanan varsinaisessa merkityksessä. Monet suomalaiset mieltävät esimerkiksi pitkospuut ja autiotuvat erämaa-alueille sopiviksi rakenteiksi (Hallikainen 1998: 64–68, 98–99, 196–197).

Muutenkin luonnontilaisuus saatetaan ymmärtää valikoivasti. Jos kansallispuistot mielletään ensisijaisesti matkailu- ja virkistysalueiksi, näihin toimintoihin liittyvät rakennukset ja palvelut eivät ole vastoin matkailijan mielikuvaa puistoista – kuten edellinen haastattelusitaatti osoittaa. ”Koskemattomaan erämaahan” yhdistetään sujuvasti modernin yhteiskunnan luomia kuluttamisen ja elämisen mahdollisuuksia (Saarinen 2002: 30; ks. Gösling

2002: 547). Haastattelujen perusteella kansallispuistojen palveluvarustus tulisi kuitenkin rakentaa luonnon kanssa sopusoinnussa olevalla tyyllillä eivätkä puistot saisi olla liian kaupallisia. Ratkaisuna ”villin luonnon” ja palvelujen yhdistämiseen esitetään myös rakentamisen ohjaamista tietyille alueille puistoissa. Palveluhakuiset matkailijat kannattavat matkailupalvelujen keskitettyä sijoittamista kansallispuistoihin ja samalla ikään kuin erottavat puistojen sisällä toisistaan mahdollisimman koskemattomana säilytettävän luonnon ja alueen, joka on jotain muuta kuin luontoa. Visuaalisesta näkökulmasta tarkasteltuna palvelurakenteille voidaan löytää sopiva sijainti suhteessa maiseman esteettisyyteen eikä niitä välttämättä mielletä sinänsä luonnonuojelualueille sopimattomiksi.

Haastattelija: ”Missä menee sitten se kehittämisen raja, että vielä sopii kansallispuistoon? Onko Koli vielä siellä hyvin rajan sisäpuolella?”

Matkailukeskeinen matkailija: ”No kyllä musta tässä on kuitenkin, että sitten kun sä lähdet tosta, meet parisataa metriä... – – Et siellä mäen päällä, et siellä kalliolla olis joku snagari-koju ja ota tosta kylmät huurteiset (naurahdus) ja hodari siihen, niin kenties tää nyt alkaa vähän liikaa, mutta... En mä mitään palveluja sinne metsään veisi... – – Kuitenkin et ne ois siellä, kansallispuiston siellä äärilaidassa tai keskellä, ihan miten vaan, niin palvelut olis saatavilla, se tuntuu hyvältä.” (Matkailija-haastattelu 21: mies, 57 vuotta)

Haastateltujen matkailijoiden puheessa ihmisen toiminnan seurauksena syntyneet perinnemaisemat määrittyvät melko hyvin kansallispuistoihin sopiviksi. Niitä ei pidetä ristiriitaisina koskemattoman luonnon idean kanssa (ks. Hallikainen 1998: 101, 193; Silvennoinen & Tyrväinen 2001: 117). Teknologian kehittyessä nämä väistyvät maisemat ovat alkaneet näyttäytyä luonnollisina, eli ne mielletään kansallispuistojen luontoon kuuluviksi (Macnaghten & Urry 1998: 19; ks. Waitt ym. 2003: 537–541; Haila 2004: 190).

Perinnemaisemien ja koskemattoman luonnon esimerkit osoittavat, etteivät matkailijat tarkastele luonnon autenttisuutta niinkään *objektiivisessa* mielessä eli sen alkuperäisyyden perusteella vaan muiden aitouden käsitteen ulottuvuuksien perusteella (Wang 1999; ks. Suonpää 2002; Tuulentie 2002; Saarinen 2004b). Ning Wangin mukaan *konstruktivinen* eli *symbolinen autenttisuus* on sosiaalisen konstruktion tulosta: kohde tuotetaan autenttiseksi uskomuksiin ja kuvitelmiin perustuen. Aidoksi mielletty kohde voi olla heijastuma matkailijan luontoa koskevista unelmista, stereotyyppisistä mielikuvista ja odotuksista. Ihmisen muokkaamaakin luontoa edustava kansallispuisto voi kantaa alkuperäisen luonnon merkityksiä esimerkiksi matkailijalle, jolle retkeily on pakoa arjen kaupunkiympäristöstä. *Eksistentiaalinen autenttisuus* puolestaan liittyy kokijan henkilökohtaisiin tunteisiin, identiteettiin ja itsen etsimiseen. Wangin (1999: 351) mukaan luontomatkaileminen on

tärkeä itsen etsinnän keino ja siinä on kohteen aitouden sijaan kyse enemmän kokemuksen aitoudesta.

Haastattelija: ”Entäs tämmöset perinnemaisemat? Voiko niitäkin olla kansallispuistossa?” [niityltä otetun valokuvan esittely]

Traditionaalinen matkailija: ” – – Perinnemaisema on sellanen, se kuuluu ja se saa kuulua, just nimenomaan osana siihen, sehän on kans sitä aitoa. – – ”

Haastattelija: ”Mikä tästä sitten tekee aidon?”

Traditionaalinen matkailija: ”Se tekee aidon se, et siin on kukat niiku luontoon kuuluu. Elikkä tääl ei oo mitään istutettua, ne on pienikukkasia, mut ne kuuluu sinne.”

Haastattelija: ”Vaikka sitten, näitähän täytyy ihmisen hoitaa?”

Traditionaalinen matkailija: ”Pitää, joo ja pitää niittää, et sieltähän pääsee pujo tai joku muu vastaava, joka riistää ja vie kaikki... Tietty mun ikäsille se kuuluu johonkin siihen lapsuuteen, et silloin oli tämmösiä niityjä, mihin oli sekakukka, niitykukka, ja se oli niiku se nyt kuuluu, niin sen takia aattelee, et haluais sen et se jatkuis.” (Matkailijahaastattelu 18: nainen, 48 vuotta)

Matkailun ympäristövaikutusten kannalta matkailijoiden antamat merkitykset luonnolle ja sen suojelemisen tavoitteille eivät ole yhdentekeviä. Idea luonnonsuojelusta maisemallisten elementtien ylläpitämisenä voi vaikuttaa kävijöiden käyttäytymiseen suojelualueilla: eräs matkailukeskeiseksi luokiteltu (matkailijahaastattelu 21) esimerkiksi piti valistuneelle matkailijalle sopivana toimintana roskien kätkemistä luontoon. Tässä puheessa roskaantumisen muodostuu ongelmaksi vain matkailijoiden virkistyskokemuksen kannalta ja se voidaan ratkaista piilottamalla roskat muiden kävijöiden näkyvistä. Esteettisestä näkökulmasta tarkasteltuna luonto säilyy jätteiden piilottamisen jälkeen luonnontilaisena. Haastatteluvastaus on kiinnostava sikäläkin, että kansallispuistoissa on siirretty vastuuta roskien kuljettamisesta matkailijoille itselleen poistamalla jäteastioita taukopaikkojen yhteydestä ja lisäämällä valistusta. Roskattoman retkeilyn tavoitteena on, että matkailijat kantavat palamattomat ja kompostoitumattomat jätteet mukanaan lajittelupisteisiin.

Luonnon visuaalisten piirteiden säilyttämisen korostamista heijastaa myös matkailijoiden suppea käsitys matkailuyritysten ja kansallispuiston kävijöiden vastuusta ympäristöhaittojen ehkäisemiseksi. Esimerkiksi Kolin kansallispuistossa sijaitsevan hotellin vastuuksi rakentuu haastattelupuheessa pääasiassa luonnonsuojelun sääntöjen noudattaminen ja alueella liikkuvien matkailijoiden valistaminen. Huomio kiinnitetään ensisijaisesti luonnossa välittömästi ja visuaalisesti havaittaviin ympäristöhaittoihin (ks. Hall & Page 1999: 132). Luontokeskeisten matkailijoiden mielestä kansallispuis-

toissa toimivien matkailuyritysten tulisi ottaa ympäristönäkökulmat huomioon kaikessa toiminnassaan, mutta muut matkailijat eivät näe laajemmalla ympäristövastuullisuudella, kuten energian säästämällä, yhteyttä luonnon suojelemiseen. Matkailuyritysten toiminta ei muodostunut haastatteluissa ongelmalliseksi kysymykseksi: joko yritysten ympäristövastuullisuus ei ole matkailijoille merkityksellistä tai sitä pidetään niin itsestään selvänä, ettei sitä erikseen problematisoida. Matkailijat tuottavat puheessaan kuvaa siitä, että matkailuyritysten toiminta on jo riittävän ympäristövastuullista. Läpiekologisoituneeksi mielletyissä yhteiskunnassa ihmiset kenties uskovat, että ympäristöasiat otetaan jo kaikessa toiminnassa huomioon – varsinkin luonnonuojelualueilla.

Haastattelija: ”Entä sitten, kun tässä on tää hotelli puistossa, et mikä on sen vastuu, et pitäskö niittenkin jotenkin huomioida omassa toiminnassaan se luonnonsuojelualan olemassaolo? Sanotaan, että he tuottaa jätteitä ja...”

Matkailukeskeinen matkailija: ”Niin joo, varmasti tässä nyt toimii viemärit ja jätekuljetuskin täältä poies, et ei ne jää kompostoitumaan tänne ympäristöön, että se puoli on varmasti kunnossa, mutta tietysti se väkimmään liikkuminen... -- ” (Matkailijahaastattelu 8: mies, 41 vuotta)

Matkailijat toki vaativat, että matkakohteen luonnonympäristön on täytettävä heidän luontoa koskevat mielikuvansa; ympäristön on oltava esimerkiksi siisti ja viihtyisä. Matkailijat eivät kuitenkaan välttämättä vaadi, että yrityksissä säästetään energiaa, lajitellaan jätteitä tai muuten noudatetaan laajemmin kestävän matkailun periaatteita. Osa käytännöistä vaatii vaivannäköä myös matkailijoilta itseltään. Nämä ympäristövastuulliset toimenpiteet eivät ole edellytyksenä koskemattoman ja villin luonnon mielikuvan säilyttämiselle itse kohteessa. Huomio kiinnitetään siis enemmän kohteen luonnonympäristön ominaisuuksiin kuin matkailun ympäristöhaittoihin, jotka eivät välttämättä ilmene itse alueella – ainakaan välittömästi. Koska matkailu on hedonistinen kulutuksen muoto, kulutustarpeiden ulkopuoliset ympäristötekijät eivät välttämättä vaikuta merkittävästi kuluttajan päätöksenteossa (Mihalic 2001: 58–60; Sharpley 2001: 42–52; ks. Ryan ym. 2000).

Kolilla pääasiassa suomalaisille matkailijoille tehdyn kyselyn (Kangas 2006: 72–75) mukaan 28–42 prosentille vastaajista ympäristömerkki ei vaikuta ravintola-aterian, retkioppaan, hotellin tai kansallispuiston valintaan eikä yli 40 prosenttia vastaajista ole valmiita maksamaan enemmän tuotteesta tai palvelusta, jolla on ympäristömerkki. Lisäksi 41 prosenttia vastaajista ilmoitti, etteivät he vierailisi Kolilla useammin, jos sillä olisi ympäristömerkki. Tällä viitattiin Kolin tavoittelemaan EUROPARC:in kestävän matkailun tunnustukseen. Kyselyn perusteella matkailijoiden tieto alueellisista ympäristömerkeistä on selvästi puutteellista. Ympäristömerkeistä piittaamat-

tomien matkailijoiden osuuksia voidaan pitää melko suurina, ja todellisessa valintatilanteessa niiden voisi arvella olevan vielä suuremmat (ks. Suhonen 1994: 117).

Vastaavasti Tanskassa tehdyn tutkimuksen mukaan matkailijat pitävät kestävästä matkailun periaatteiden toteuttamista tärkeänä, mutta heidän kiinnostuksensa konkreettisiin ympäristöä säästäviin toimiin (kuten majoituspaikan ympäristösertifikaattiin tai pyyhkeiden vaihtamiseen vain tarvittaessa) on vähäisempää (Kaae 2001: 296–299; ks. Lee & Moscardo 2005). Saksassa tehdyssä tutkimuksessa (ks. Mihalic 2001: 61–65) puolestaan havaittiin, että matkailijat pitävät selvästi tärkeämpänä ympäristömerkkien kriteerinä ympäristön laatua (esimerkiksi puhdasta ilmaa) kuin haitallisten ympäristövaikutusten vähentämistä (esimerkiksi jätteiden määrän vähentämistä ja lajittelua). Kuluttajat valitsevat matkakohteensa ympäristön laadun perusteella, joten vähäisiä ympäristöhaittoja aiheuttavien tuotteiden tarjoaminen ei pelkästään riitä matkailijoille. Ympäristövastuullisten matkailutuotteiden kysyntää ei siten tule sekoittaa pilaantumattomien matkakohteiden kysyntään, vaikka ne liittyvätkin läheisesti toisiinsa. (Mihalic 2001: 61–65; ks. Swarbrooke 1999: 26–28; Sharpley 2001: 43–45.) Seuraavassa luvussa tarkastelen, mitkä tekijät motivoivat matkailuyrittäjiä ympäristövaikutusten vähentämiseen sekä millaisia selontekoja yrittäjät antavat kansallispuistojen matkailukäytöstä ja -kehittämisestä.

8. MATKAILUYRITTÄJIEN SELONTEOT KANSALLISPUISTOJEN MATKAILUKÄYTÖSTÄ

8.1. Matkailuyrittäjien tyypittelyn lähtökohdat

Kolin kansallispuiston alueella toimivien matkailuyrittäjien haastattelujen perusteella myöskään kansallispuistoissa toimivat matkailuyrittäjät eivät jäsennä yhtenäisellä tavalla puistojen merkitystä ja tavoitteita tai matkailu- ja virkistyskäytön asemaa puistoissa. Jaoin siten matkailuyrittäjät kahteen tyyppiin sen perusteella, millaisia selontekoja he antavat kansallispuistojen matkailukäytöstä ja -kehittämisestä. Lisäksi muun muassa tyyppien ympäristöarvot ja suhde luontoon sekä ympäristövastuullisen yritystoiminnan motiivit määrittyvät haastattelupuheen perusteella erilaisiksi. Tarkastelin jo luvussa 3.5. analyysiprosessin kulkua ja tyypittelyn tarkempia perusteita. Esittelen seuraavissa alaluvuissa muodostamani matkailuyrittäjien ryhmittelyn: *suojeluarvoja korostavat ja matkailunäkökuilma korostavat yrittäjät*.

Myös nämä tyypit ovat ideaalityyppejä, joihin ei voi sijoittaa puhtaasti kaikkia matkailuyrittäjiä. Yksittäisten yrittäjien puheiden voidaan ajatella sijoittuvan eri kohtiin jatkumossa, jonka päissä painottuvat erilaiset kansallispuistojen matkailukäyttöä koskevat puhutavat. Syvennän analyysiä yhdeksännessä luvussa tarkastelemalla, mihin luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittäviin diskursseihin tyypit viittaavat ja vetoavat. Samalla kytken yrittäjien selonteot osaksi yleisempää suojelualueiden matkailukäyttöä koskevaa keskustelua.

Yhteistä kaikille haastatelluille matkailuyrittäjille on, että luonnonsuojelualueella toimiessaan he ovat joutuneet pohtimaan yritystoimintansa vaikutuksia ympäristöön ja toiminnan soveltuvuutta kansallispuiston alueelle. Tämä johtuu ensinnäkin jo siitä, että matkailuyrittäjät ovat hakeneet toimiluvan opastuspalvelun harjoittamiseen Kolin kansallispuiston alueella tai tehneet sopimuksen erillisen reitin käyttöoikeudesta. Puiston uuden hoito- ja käyttösuunnitelman (2005: 25) mukaan toimiluvan ehtoihin sisällytetään periaatteeksi, että ”*yrityksen tulee sitoutua toimimaan kestävän kehityksen periaatteilla*”. Suunnitelman mukaan yritysten on huolehdittava ympäristö- sekä tuote- ja toimintavastuustaan lainsäädännön edellyttämällä tavalla eikä ilman asiakas- ja ympäristövastuuta toimivia yrityksiä hyväksytty palvelujen toimijoiksi.

Maastossa toimivien matkailuyritysten lisäksi kaksi tutkimukseen osallistunutta yritystä toimii vuokralaisina valtion omistamassa kiinteistössä kansallispuiston alueella. Toiminnan ehtoista on neuvoteltu jo vuokrasopimuk-

sia laadittaessa ja vuorovaikutuksessa puistoviranomaisten kanssa toimitaan jatkuvasti. Ukko-Kolin palvelukeskuksen toimijat (Metsäntutkimuslaitos, Ukko-Kolin Ystävät ry, Hotelli Koli Oy ja Koli Activ Oy) ovat muodostaneet yhteistoimintaelimen ”Neliapilan” tietojen välitystä ja yhteistyön suunnittelua varten. Lisäksi hotellilla on yhteistoimintasopimus Metsäntutkimuslaitoksen/Kolin kansallispuiston kanssa. Kaikki haastatellut puistossa toimivat matkailuyrittäjät tiedostavat siten luonnonsuojelun ja matkailukehittämisen yhdistämiseen sisältyvän ristiriitojen mahdollisuuden sekä pyrkivät ehkäisemään yritystoiminnasta aiheutuvia ympäristöhaittoja.

Tätä tutkimusta varten haastatellut Kolin kansallispuistossa toimivat matkailuyrittäjät voidaan sijoittaa aiemmassa, vuonna 2002 laatimassani tyypittelyssä (Sorsa 2002; Sorsa & Saarinen 2003) aktiivisesti ympäristövastuullisia toimintatapoja omaksuneiden *ympäristömyönteisten* yrittäjien tyyppiin. Tyyppi jakautuu *suojeleijoiden* ja *hyödyntäjäryhmien* alaryhmiin sen perusteella, mikä on yrittäjien motiivi noudattaa kestävän matkailun periaatteita yrityksessä. Tätä työtä varten tekemissäni haastatteluissa tarkastellaan monipuolisemmin yrittäjien antamia merkityksiä kansallispuistoille ja niiden matkailukäytölle (Liitteet 5 ja 6), mutta aikaisempi tyypittely alaryhmiin osoittautui edelleen toimivaksi. Tyypittelyn perusteiden laajennuttua nimesin kuitenkin tyypit uudelleen.

Konkretisoin myös yrittäjien ryhmittelyä suorilla haastattelusitaateilla. Kerron sitaattien yhteydessä vain haastattelun järjestysnumeron; yrittäjien tunnistettavuuden ehkäisemiseksi en paljasta yrittäjien ja yritysten taustatietoja tai tyyppihin luokiteltujen yrittäjien määrää. En myöskään kerro kaikkia yrityskohtaisia konkreettisia esimerkkejä tai niiden yksityiskohtia, joiden perusteella olen laatinut ryhmittelyn. Tyypittelyssä ei ole niinkään merkityksellistä se, mihin ryhmään kukin yksittäinen yrittäjä on luokiteltu ensisijaisesti kuuluvan, vaan tärkeämpää on tunnistaa erilaisten kansallispuistojen matkailukäyttöä koskevien puhetapojen olemassaolo.

8.2. Matkailuyrittäjien tyypittely

8.2.1. Suojeluarvoja korostavat yrittäjät

Kansallispuistossa toimivien matkailuyrittäjien ensimmäisen tyyppin muodostavat *suojeluarvoja korostavat yrittäjät*. Näiden matkailuyrittäjien antamista selonteoista välittyy – luonnollisestikin – myönteinen suhtautuminen kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäyttöön. Suojeluarvoja korostavat yrittäjät painottavat haastattelupuheessaan luonnonsuojelualueiden ympäristökasvatuksellista ja virkistyksellistä merkitystä: kansallispuistot on heidän mielestään tarkoitettu kansalaisia varten. Samalla he nostavat esille myös puistojen merkityksen luonnonsuojelun kohteina. Yrittäjät katsovat suojele- ja virkistys-

tystavoitteiden kulkevan käsi kädessä kansallispuistoissa, kun taas muilla luonnonsuojelualueilla, kuten luonnonpuistoissa, he määrittelevät suojelutavoitteet ensisijaisiksi.

Haastattelujen perusteella suojeluarvoja korostavat yrittäjät uskovat sekä luontoa koskevan tiedon että vaikuttavien luontokokemusten ja -elämysten lisäävän ihmisten halua suojella ympäristöä. Kansallispuistojen merkitys ympäristökasvatuksen kohteina rakentuu moniulotteisesti haastateltavien puheessa. Ensinnäkin, kansallispuistot määrittyvät ihmisen luontosuhdetta lähentäviksi alueiksi: suojeluarvoja korostavat yrittäjät uskovat puistoissa vierailemisen auttavan ihmisiä oppimaan rakastamaan ja kunnioittamaan luontoa. Toiseksi, kansallispuistoissa voidaan ohjata ihmisten arkielämän käyttäytymistä ympäristövastuullisempaan suuntaan opastamalla ja näyttämällä heille esimerkkiä muun muassa jätteiden lajittelussa. Kolmantena tekijänä eräs yrittäjä nosti esille, että luonnossa liikkuminen voi yleensäkin avartaa ihmisten ajatusmaailmaa ja ohjata heitä syvällisesti pohtimaan omia arvojaan.

Kansallispuistojen ympäristökasvatuksellista merkitystä korostavassa puheessa ihmisen yhteys luontoon muodostuu sivistykselliseksi. Luonnolle annetaan välinearvoa, joka voi olla muun muassa kasvatuksellista, esteettistä tai terveydellistä (Vilka 2000: 25–26). Pietarisen (1987: 325–327) esittelemistä ihmisen ja luonnon suhteen neljästä perusasenteesta suojeluarvoja korostavien yrittäjien haastattelupuheen perusteella rakentuvaa luontosuhdetta voidaan verrata humanistiseen asenteeseen, jonka mukaan ihmisellä ja luonnolla on eräänlainen kumppanuussuhde. Tämän perusasenteen mukaan ihmisen kehitys edellyttää luonnon kehittämistä ja täydellistämistä, esimerkiksi tekniikan avulla. Kansallispuistojen perustaminen ja retkeilypalvelujen rakentaminen edistää humanismin sivistyksellisiä tavoitteita helpottamalla kansalaisten pääsyä luontoon. Myös luontomatkailuyritysten toiminnan voidaan tulkita osaltaan palvelevan näitä tavoitteita.

Suojeluarvoja korostavien yrittäjien puheessa kansallispuistojen matkailukäytölle ja -kehittämislle rakentuu selvät rajat. Yrittäjät tiedostavat luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutussuhteen ongelmallisuuden ja suhtautuvat kriittisesti kansallispuistojen voimakkaaseen kehittämiseen. Puhessaan puistojen matkailukäytöstä he nostavat monin paikoin esille luonnonsuojelunäkökohtia ja kiinnittävät huomiota matkailusta aiheutuviin haittoihin. Suojeluarvoja korostavat yrittäjät pitävät kansallispuistojen nykyisiä matkailu- ja virkistyskäytön rajoituksia hyvinä. He eivät kannata uusien hotellien ja laskettelurinteiden rakentamista puistoihin mutta hyväksyvät jo ennen Kolin kansallispuiston perustamista rakennetut matkailupalvelut. Pienimuotoisempi retkeilyä palveleva rakentaminen on heidän mielestään yleensäkin hyväksyttyä kansallispuistoissa. Yrittäjät eivät katso moottorikelkkojen ja muiden moottoriajoneuvojen sopivan puistoihin: he perustelevat mielipidettään paitsi matkailijan luontokokemuksen häiriintymisellä myös

motorisoitujen aktiviteettien ympäristöhaitoilla. Suojeluarvoja korostaville matkailuyrittäjille luonto on tärkeä taloudellisen toiminnan resurssi ja elannon hankkimisen väline, ja he toki tarkastelevat kansallispuistoja myös oman elinkeinonsa näkökulmasta. He esimerkiksi nostivat haastatteluissa esiin matkailijoiden odotuksia ja tarpeita – jotka saattavat olla paikoin ristiriidassa luonnonsuojelutavoitteiden kanssa.

Haastattelija: ”Kuinka hyväksytyä sun mielestä on kehittää matkailua kansallispuistoissa? Missä menee se raja, että vielä sopii kansallispuistoon?”

Suojeluarvoja korostava yrittäjä: ”Luontoa kunnioittaen, että raja on minusta siinä, et ei turmenneta eikä tärvellä sitä luontoympäristöä, jota ihmiset on tulleet kattomaan ja joka tosiaan ihmistä voi herättää rakastamaan tätä luontoa ja kunnioittamaan sitä. Että siinä minun mielestä se raja kulkee. Elikkä se luonto on minusta ykkönen siinä, sen ehdoilla.”
(Yrittäjähaastattelu 5)

Suojeluarvoja korostavat yrittäjät tuottavat puheessaan kuvaa Kolin kehittävänä luontomatkailukohteena, jonka vetovoimaisuus perustuu ensisijaisesti luontoon ja maisemiin mutta samalla myös luonnossa virkistäytymistä tukeviin palveluihin. Haastatteluista välittyy kielteinen suhtautuminen matkailutoimintojen laajentamiseen kansallispuistossa ja voimakkaaseen matkailukehittämiseen Kolin alueella. Nämä matkailuyrittäjät haluavat mieluummin edistää pienimuotoisempaa, ympäristönäkökohdat huomioivaa matkailua. Eräs yrittäjä puhui haastatteluissa ”matkailubisneksestä” erotuksena muun muassa itse harjoittamalleen yritystoiminnalle, jonka hän ei katso olevan ristiriidassa kansallispuiston suojelutavoitteiden kanssa. Suojeluarvoja korostavien yrittäjien puheen perusteella puistossa sijaitsevilla laskettelurinteillä ja hotellilla on tärkeä merkitys Kolin matkailuelinkeinon kehittymisen kannalta mutta alueen matkailu ei ole niistä kokonaan riippuvainen.

Suojeluarvoja korostavien yrittäjien mielestä Kolin matkailualue on viime aikoina kehittynyt myönteisesti, pitkälti kansallispuiston perustamisen ansiosta: luontomatkailijoiden määrä on lisääntynyt, palvelut ovat parantuneet ja alueelle on investoitu paljon. Puiston perustamisella katsotaan olleen keskeinen merkitys myös oman yritystoiminnan aloittamisen tai sen kehittymisen kannalta. Vaikka kansallispuisto asettaa joitakin rajoituksia yritystoiminnalle eikä kaikkia matkailuyrittäjien toiveita toteuteta, haastattelujen perusteella nämä yrittäjät eivät pidä rajoitusten merkitystä suurena puistosta kertyviin hyötyihin nähden.

Haastattelija: ”Entäs sitten minkälaisena matkailualueena näet Kolin tulevaisuudessa? Muuttuuko johonkin suuntaan vai...?”

Suojeluarvoja korostava yrittäjä: ”No kyllä varmasti muuttuu, et uskon, että kävijämäärät lisääntyy ja sitä myötä myös sitten nämä... maankäytön kulumisongelmat sun muut tulloo. Niihin pitäis ajoissa kiinnittää huomiota, ennen kuin se riistäytyy käsistä. Toivottavasti tästä ei koskaan tuu massaturismipaikkaa ja tuskin, tuskin tulee, en mie usko, et myö ollaa kuitenkin niin syrjässä. Et kävijämäärät lisääntyy ja siihen pittää valmis-tautua.” (Yrittäjähaastattelu 1)

Matkailuelinkeinon taloudellinen ja työllistävä merkitys Kolin alueella määrittäyty tärkeäksi suojeluarvoja korostavien yrittäjien puheessa. Yrittäjät suhtautuvat sinänsä myönteisesti kansallispuistojen taloudelliseen hyödyntämiseen, mutta he korostavat samalla luonnonsuojelunäkökulmia ja asettavat joissakin tilanteissa suojelun selvästi matkailun kehittämisen edelle. Haastattelujen perusteella yrittäjät tiedostavat matkailun aiheuttamat ongelmat puistoissa ja kokevat vastuuta ympäristön säilyttämisestä. Luonnon kulumisen ja roskaantumisen lisäksi he nimeävät matkailun ympäristöhaittoiksi materiaalien, energian, veden ja muun kuluttamisen aiheuttaman ympäristökuormituksen. Ympäristöongelmien tarkastelu ei kohdistu vain omaan lähiympäristöön tai välittömästi luonnossa havaittaviin vaikutuksiin, vaan suojeluarvoja korostavat yrittäjät mainitsivat haastatteluissa muun muassa Kolille tapahtuvan yksityisautoilun ja tuotteiden ylipakkaamisen ympäristövaikutukset. Esimerkit heijastavat yrittäjien laajaa ja kokonaisvaltaista käsitystä ympäristövastuullisuudesta.

Suojeluarvoja korostavat matkailuyrittäjät seuraavat yhteiskunnassa käytävää ympäristökeskustelua, mikä ilmeni haastatteluissa muun muassa tietoisuutena kestäväen kehityksen ja kestäväen matkailun käsitteistä. Kulumisongelmiin yrittäjät esittävät ratkaisuksi matkailun ohjaamista esimerkiksi polkujen ja rakenteiden avulla, kun taas vastuun kuluttamiseen liittyvien haittojen ehkäisemisestä he ulottavat kaikille toimijoille yrittäjistä itsestään lähtien. Suojeluarvoja korostavien yrittäjien puheesta välittyy tyytymättömyyttä Kolin kansallispuistossa haastatteluajankohtana vallinneeseen tilanteeseen: yrittäjät esittävät hienovaraista kritiikkiä alueen muita toimijoita kohtaan ja toivovat muun muassa puistossa toimivien yritysten ohjaamista ja valvomista ympäristöasioissa.

Haastattelija: ”Mitä muita haittoja matkailusta voi olla täällä kuin roskaaminen tietysti? Ootko havainnu muita ongelmia?”

Suojeluarvoja korostava yrittäjä: ”En oikein siitä kulumisestakaan, kun polut on ainakin tässä pahimman kulumisen, taikka missä eniten ihmisiä käy, niin ne on kohtuullisen hyvässä hoidossa ja ne tosiaan ohjaa niin tehokkaasti ihmisiä pysymään niillä poluilla. Tietysti tämmönen... vaikutus,

tuottaahan ne jokkainen täällä käydessään sitä jätekuormaa, elikkä likavettä, pakkaustarvikkeita ja niin edelleen, puhdistusaineiden, kemikaalien käyttöä ja... Tänä päivänä se ei oo edes ihan mietoo se aine. Mut sitä ei tule kyllä varmasti mietittyä eikä ajateltua, se on semmosta näkymätöntä se, ylleensä se vaan kohdistuu, että mikä tuonne luontoon, välittömästi.” (Yrittäjähaastattelu 5)

Haastattelupuheen perusteella suojeluarvoja korostavat yrittäjät ottavat itse yritystoiminnassaan aktiivisesti huomioon ympäristönäkökulmat ja pyrkivät vähentämään haitallisia vaikutuksia. Lisäksi he pyrkivät valistamaan matkailijoita luonnon- ja ympäristönsuojelusta. Yrittäjät määrittelevät tärkeimmäksi motiiviksi ympäristövastuulliseen toimintaan ympäristön suojelemisen (Sorsa 2002: 54). Kestävän matkailun periaatteiden noudattaminen on näille yrittäjille suhteellisen itsestään selvää, ja heidän voidaan tulkita sitoutuneen ympäristön hyvinvointiin (ks. Boström & Pöysti 1992: 46; Halme 1997: 81). Haastattelujen perusteella suojeluarvoja korostavat yrittäjät ovat omatoimisia ja halukkaita kehittämään ympäristövastuullista toimintaa yrityksessä. Näiden pieneköiden matkailuyritysten toimintaa ohjaavat voimakkaasti yrittäjän omat ympäristöarvot ja -tietoisuus; yrittäjän henkilökohtainen ympäristösitoutuminen on keskeinen aktiivisen toiminnan selittäjä. Myös Rokuan matkailualueella tehdyssä tutkimuksessa (Jurvakainen 2007: 92–93; ks. Vernon 2001: 40) havaittiin ympäristöasioiden kehittämisen tärkeimmän lähtökohdan olevan oma ympäristömyönteinen asenne. Varsinkin pienissä yrityksissä yrittäjän henkilökohtaiset merkitykset eri asiantiloille vaikuttavat olennaisesti tavoitteiden ja toimintatapojen muodostamiseen.

Haastattelija: ”Mikä sulla on sitten tärkein motiivi tähän ympäristöasioiden huomioimiseen?”

Suojeluarvoja korostava yrittäjä: ”Tärkein motiivi? No se ettei maailma saastuis (naurahdus)... Ei raha eikä maine vaan se, että ne tavarat joutuis sit sinne oikeille paikoilleensa.” (Yrittäjähaastattelu 1)

Näiden yritysten ympäristövastuullisuus on siis saanut alkunsa yrityksen sisäisestä toimintaympäristöstä eli yrittäjän arvoista ja elämäntavasta (Sorsa 2002: 54). Hyödyn saamisella ei ole ratkaisevaa merkitystä toimimisen kannalta. Suojeluarvoja korostavien yrittäjien mielestä kestävän matkailun periaatteiden toteuttaminen on kuitenkin kannattavaa myös yrityksen imagon kannalta, ja erityisesti eurooppalaisten asiakkaiden uskotaan arvostavan sitä (ks. Jurvakainen 2007: 92–95). Kolin maailmanperintöhanke ja EURO-PARC:in kestävän matkailun tunnustuksen hankkiminen koskettavat läheisesti myös matkailuyritysten toimintaa. Haastattelujen perusteella suojeluarvoja korostavat yrittäjät suhtautuvat hankkeisiin myönteisesti mutta muun muassa ympäristömerkkien tunnettavuus mietityttää heitä. Yrittäjät tarkaste-

levat ympäristömerkkejä sekä matkailun että luonnonsuojelun näkökulmasta: markkinointihyödyn lisäksi he nostavat esille ympäristömerkkien ohjaavan merkityksen ympäristövastuullisuuden lisäämisen sekä ympäristökasvatuksen edistämisen kannalta.

Haastattelujen perusteella suojeluarvoja korostavat yrittäjät pitävät luonnonsuojelualueiden muodostamista tärkeänä, ja he perustelevat sitä luonnon säilyttämisellä. Nämä matkailuyrittäjät eivät katso luonnonsuojelusta aiheutuvan merkittäviä haittoja Kolin alueen paikalliselle väestölle eivätkä he kannata asukkaiden erityisoikeuksia Kolin kaltaisella pienellä suojelualueella. Yrittäjät suhtautuvat myönteisesti tiukkoihin taloudellisen toiminnan rajoituksiin luonnonsuojelualueilla. Lisäksi heidän puheestaan välittyy melko kielteinen asenne luonnon muokkaamiseen matkailullisista syistä eli esimerkiksi maisemien avartamiseen esteettisten perusteiden vuoksi. Tykkylumen aiheuttamista puustovaurioistakin keskusteltiin haastatteluissa: suojeluarvoja korostavien yrittäjien mielestä kaatuneiden puiden jättäminen maahan on perusteltua luonnon kiertokulun kannalta. Haastattelujen perusteella yrittäjät arvioivat luonnontilaisuutta ja suojeltavan luonnon ominaisuuksia pääasiassa tieteellisin perustein, luonnon mekanismien ja ekosysteemien näkökulmasta (ks. Valkonen 2003: 199–200). Toisaalta suojeluarvoja korostavat matkailuyrittäjät tiedostavat maiseman keskeisen merkityksen Kolin matkailun vetovoimatekijänä ja nostavat puheessaan esille myös esteettisiä tekijöitä.

Suojeluarvoja korostaviksi luokiteltujen yrittäjien haastatteluissa luonto määrittäytyy hyvin tärkeäksi osaksi jokapäiväistä elämää. Yrittäjillä on paljon luontoon liittyviä harrastuksia aina vaeltamisesta valokuvaukseen, ja he liikkuvat vapaa-aikanakin Kolin kansallispuistossa. Yrittäjät käyvät myös lomilla luontokohteissa, esimerkiksi muissa kansallispuistoissa. Luonto ei merkitse heille vain kauniita maisemia, vaan he liittyvät varsin syvällisiäkin merkityksiä luontoon. Luonto rakentuu heidän puheessaan eleyksi ja koetuksi, arjessa kohdatuksi ympäristöksi (ks. Suopajarvi 2001: 148–150; Valkonen 2003: 108–109; Keskitalo-Foley 2004: 137–154). Näiden yritysten toiminta perustuu keskeisesti yrittäjien henkilökohtaiseen kiinnostukseen luontoa kohtaan sekä luontoa koskevaan tietoon ja taitoon: harrastuksesta on tullut heidän elinkeinonsa. Suojeluarvoja korostavien yrittäjien tyyppiin ryhmiteltiin myös sellaisia yrittäjiä, joille matkailun yritystoiminta ei ole ainoa elannon hankkimisen väline. Näillä yrittäjillä on kenties laajemmat mahdollisuudet ottaa huomioon muitakin kuin yritystoiminnan kasvattamiseen liittyviä taloudellisia näkökulmia. Yleensäkin pienyrittäjien tavoitteena ei ole välttämättä voiton maksimointi hinnalla millä hyvänsä vaan kohtuullisen elannon ansaitseminen (Swarbrooke 1999: 107).

Haastattelija: *”Mitkä on niitä parhaita kokemuksia, kun siellä luonnossa liikkuu? Onko se just se rauhassa oleminen vai...?”*

Suojeluarvoja korostava yrittäjä: ”Niin se, että kun sie kunnioitat sitä luontoa, niin se myös antaa sulle, mie oon kokenu ite sen, että oon kyllä saanu rauhan lisäksi muita, monta aivan uskomattoman huikeeta kokemusta, ihan niiku silmillä ja korvilla ja kaikilla aisteilla. Ja herkutella ruokapöydässä.” (Yrittäjähaastattelu 7)

8.2.2. Matkailunäkökulmia korostavat yrittäjät

Kansallispuistossa toimivien matkailuyrittäjien toisen tyyppin olen nimennyt *matkailunäkökulmia korostaviksi yrittäjiksi*. He antavat puistojen matkailukäytöstä ja -kehittämisestä myönteisempiä selontekoja kuin suojeluarvoja korostavat yrittäjät. Matkailunäkökulmia korostavat yrittäjät liittävät puheensa varsin ihmiskeskeisiä arvoja kansallispuistoihin, eivätkä he näe puistoilla niinkään olevan ihmisestä riippumatonta merkitystä. Heidän tarkastelunäkökulmansa kansallispuistoihin on yleensäkin melko matkailukeskeinen ja -lähtöinen, mikä ei silti tarkoita luonnonsuojelutekijöiden sivuuttamista. Luonnon vetovoimaisuuden säilyttäminen on näillekin matkailuyrittäjille tärkeää jo sen takia, että luonto on heille keskeinen taloudellisen toiminnan resurssi ja elannon hankkimisen väline.

Haastattelija: *”Sopisko sun mielestä hotellit ja laskettelurinteet muihinkin kansallispuistoihin? Kolihan on vähän poikkeustapaus...”*

Matkailunäkökulmia korostava yrittäjä: ” – – En mä nyt tiedä sitten, että muissa kansallispuistoissa... Kyllähän kumminkin täytyy se saatavuus saavuttaa, että ihmisten pitäis käydä kansallispuistoissa, jotka on ihmisille tehty. Et just siin on kaks filosofiaa, et kansallispuistot on ihmisille tai sit ne on tutkimukselle, ja mikä on tutkimukselle, se alue tietyst pitäis rauhoittaa mut osa siit kansallispuistost pitäis olla ihmisille. Ja jotta se niille ihmisille ois helposti saavutettavissa, niin silloin siihen täytyy se palveluvarustus rakentaa. Ja kysymys on sitten, onko se siellä kansallispuiston sisällä vai sen kyljessä, niin se tietysti tapauskohtaisesti täytyy tarkastella. – – ” (Yrittäjähaastattelu 6)

Matkailunäkökulmia korostavien yrittäjien puheessa matkailu määrittyy kansallispuistoihin hyvin soveltuvaksi toiminnoksi. Yrittäjät näkevät väljemmät rajat puistojen matkailukäytöllä sekä tiedostavat heikommin luonnonsuojelun ja matkailun välisen suhteen ongelmat kuin suojeluarvoja korostavat yrittäjät. Matkailunäkökulmia korostavat yrittäjät eivät haastatteluisa nostaneet yhtä usein esille suojelunäkökulmia. Yrittäjät eivät anna kansallispuistoille juurikaan ihmisestä riippumattomia arvoja, ja heillä onkin hyvin

myönteinen asenne alueiden taloudelliseen hyödyntämiseen esimerkiksi matkailua kehittämällä. Nämä yrittäjät suhtautuvat suojeluarvoja korostavia kriittisemmin tiukkoihin taloudellisen toiminnan rajoituksiin luonnonsuojelualueilla. He liittävät kansallispuistoihin siten myös tuotantokeskeisiä arvoja, jotka perustuvat luonnon taloudelliseen käyttämiseen (Vilka 2000: 25). Haastattelujen perusteella heidän ajattelussaan on enemmän utilistisia piirteitä kuin suojeluarvoja korostavilla yrittäjillä (ks. Pietarinen 1987: 323–325).

Matkailunäkökulmia korostavat yrittäjät esittävät ratkaisuksi matkailun ympäristöhaittojen hallitsemiseen käytön ohjaamista tietyille alueille kansallispuistoissa. Heidän puheessaan matkailurakentaminen ja muu kehittäminen eivät välttämättä määriyty ristiriitaisiksi kansallispuistojen idean kanssa. Keskeinen kysymys koskee pikemminkin sitä, miten palvelut sijoitetaan puistojen alueelle. Yrittäjien mielestä rakentaminen voidaan hyväksyä kansallispuistossa, jos samalla säilytetään osa alueesta mahdollisimman koskemattomana. Jo rakennettuja alueita voidaan kehittää ja jopa laajentaa edelleen. Matkailunäkökulmia korostavat yrittäjät erottavat siten toisistaan luonnon ja inhimillisen toiminnan alueen puistoissa. Haastattelujen perusteella heillä on epäröivä mutta silti suojeluarvoja korostavia yrittäjiä hieman myönteisempi suhtautuminen esimerkiksi hotellien, laskettelurinteiden ja lomamökkien rakentamiseen kansallispuistoissa.

Matkailunäkökulmia korostavien yrittäjien haastattelupuheessa luonnonsuojelu ei määriyty matkailu- ja virkistyskäyttöä ensisijaisemmaksi vaan pikemminkin tasavertaiseksi tavoitteeksi kansallispuistoissa. Yrittäjien mielestä moottorikelkat ja muut moottoriajoneuvot eivät sovi puistoihin – matkailijan virkistyskokemukseen ja luontomatkailukohteen imagoon liittyvien syiden vuoksi. Yrittäjät silti kritisoivat eräitä kansallispuistojen nykyisiä virkistys- ja matkailukäytön rajoituksia, kuten ratsastuksen rajoittamista. Tämän voidaan katsoa heijastavan luonnonsuojelun esteettistä näkökulmaa (ks. Valkonen 2003: 158), jonka esittelin matkailijahaastattelujen analyysin yhteydessä: hevosta ei mielletä ristiriitaisiksi koskemattoman luonnon idean kanssa. Luonnontieteellisin kriteerein tarkasteltuna ratsastus voi kuitenkin aiheuttaa merkittäviä haittoja kansallispuistoissa (Tolvanen ym. 2004: 267). Esteettistä näkökulmaa kuvastaa myös suhteellisen myönteinen asenne puistojen maisemien avartamiseen ja tykkytuhojen kaatamien puiden korjaamiseen, joskin yrittäjät samalla sanovat ymmärtävänsä vallitsevat toimintatavat. Haastattelujen perusteella matkailunäkökulmia korostavat yrittäjät tarkastelevat siis metsien luonnontilaisuutta ensisijaisesti niiden visuaalisten piirteiden säilyttämisen näkökulmasta. Tämän ajattelutavan mukaan luonto voi säilyttää luonnonarvonsa taloudellisesta käytöstä huolimatta, kunhan ei pilata maiseman ”luonnontilaista” olemusta (Valkonen 2003: 158).

Haastattelija: ”Miten sun mielestä sitten yleisesti matkailun kehittäminen sopii kansallispuistoon? Siihen puistoideaan?”

Matkailunäkökulmia korostava yrittäjä: ”No, ei mun mielestä siinä esteitä oo, et justiin tää logiikka missä jaetaan tää tämmönen pyhä alue ja sitten tää tämmönen aktiivialue, se antaa ne mahdollisuudet ja tosiaan kumminkin että, jotta jälkipolvet ei hauku pystyyn sitten ketään, niin totta kai siin täytyy olla kauheen varovainen, ettei mitään korvaamatonta tuho ja siinä se on sitten se miettiminen, et miten kumminkin varmistaa se et tällä on tulevaisuus, kun pitää muistaa just et sen pitää jollekin antaa leipää, aika monellekin pitää antaa leipää, et jotta se ei näivety niin täytyy kumminkin nähdä että se on just symbioosia, et siinä yhdessä tehdään, et pitää vähän antaa että saa ja näin pois päin.” (Yrittäjähaastattelu 6)

Matkailunäkökulmia korostavien yrittäjien haastatteluissa tuotetaan kuvaa Kolin monipuolisena ja koko ajan kehittyvänä matkailukohteena, jossa erilaisilla aktiviteeteilla ja palveluilla on hyvin tärkeä merkitys luonnon ja maiseman rinnalla. Myös nämä yrittäjät katsovat Kolin matkailun kehittyneen viime aikoina muun muassa kansallispuiston perustamisen ansiosta. He pitävät puistossa sijaitsevien laskettelurinteiden ja hotellin merkitystä erittäin tärkeänä alueen matkailun kasvun ja kehittymisen kannalta. Haastattelujen perusteella matkailunäkökulmia korostavat yrittäjät suhtautuvat Kolin matkailun laajentamiseen myönteisemmin kuin suojeluarvoja korostavat, mutta hekin vastustavat hyvin voimakasta kehittämistä.

Matkailunäkökulmia korostavien yrittäjien puheessa painottuu matkailun merkitys Kolin alueen elinkeinona: matkailun kehittämistä perustellaan paikallisyhteisöä hyödyttävillä taloudellisilla ja työllistävillä vaikutuksilla. Suojeluarvoja korostavien yrittäjien tavoin nämä yrittäjät pitävät kansallispuiston merkitystä tärkeänä sekä alueen matkailun että yrityksen itsensä kannalta. Haastattelujen perusteella he tarkastelevat kansallispuistoa ennemmin matkailuelinkeinon kehittämisen kuin luonnonsuojelun näkökulmasta: puistoa voidaan hyödyntää esimerkiksi Kolin alueen markkinoinnissa ja imagon luomisessa. Toisaalta kansallispuistosta yritystoiminnalle aiheutuvat rajoitukset pitävät huolta siitä, ettei puiston asema luonnonsuojelualueena unohdu matkailuyrittäjiltä. Matkailunäkökulmia korostavat yrittäjät eivät silti sano pitävänsä näitä rajoituksia ongelmallisina, vaan he pyrkivät sopeuttamaan yritystoimintansa niihin. Heidän mielestään matkailuyrittäjillä on hyvät mahdollisuudet osallistua Kolin kansallispuistoa koskevaan suunnitteluun.

Haastattelujen perusteella matkailunäkökulmia korostavat yrittäjät tiedostavat yritystoimintansa aiheuttavan haitallisia ympäristövaikutuksia ja he pyrkivät vähentämään niitä. Yrittäjät eivät kuitenkaan pidä haittoja suurina, vaan he katsovat yrityksensä toiminnan sopivan hyvin luonnonsuojelualueel-

le. Myös nämä yrittäjät määrittelevät ympäristövastuullisuuden laajassa mielessä eli sisällyttävät siihen kaikesta kuluttamisesta aiheutuvien ympäristöhaittojen vähentämisen. Yrittäjät ovat hankkineet omatoimisesti tietoa ympäristöongelmista ja niiden ehkäisemisestä – pääasiassa yritystoiminnan kehittämisen näkökulmasta. Haastattelupuheen perusteella matkailunäkökulmia korostavien yrittäjien tietoisuus ympäristöongelmista on heikompi kuin suojeluarvoja korostavilla eivätkä he painota ympäristöarvojen henkilökohtaista merkitystä itselleen.

Matkailunäkökulmia korostavien yrittäjien puheessa ympäristövastuullisen toiminnan tärkeimmäksi motiiviksi määrittyy yrityksen saama hyöty. Yrittäjätyyppien motiivit poikkeavat siis olennaisesti toisistaan (Sorsa 2002: 54). Matkailunäkökulmia korostavien yrittäjien mukaan ympäristönsuojelutoimet tuovat kustannussäästöjä, joskin niitä käytetään investointeina muihin toimiin. Lisäksi yrittäjät uskovat, että asiakkaat kiinnittävät huomiota ympäristöasioiden hoitoon ja että kansallispuistossa toimiminen edellyttää ympäristövastuullisuutta yrityksen imagon säilyttämiseksi. Yrittäjät siis tiedostavat kestävän matkailun merkityksen markkinavalttina. Yrittäjien motiiveina ovat juuri ne tekijät, jotka esimerkiksi Richard Butler (1998: 27–28) on eritellyt elinkeinon motiiveiksi edistää kestävää matkailua.

Haastattelujen perusteella matkailunäkökulmia korostavat yrittäjät ovat saaneet kimmokkeen toiminnan kehittämiseen pääasiassa yrityksen ulkoisesta toimintaympäristöstä – toisin kuin suojeluarvoja korostavat yrittäjät. Ympäristövastuullisuuden motiivit ovat siten varsin asiakaslähtöisiä; asiakkaiden tarpeilla ja odotuksilla on ollut keskeinen merkitys toiminnan parantamisessa. Myös luonnonsuojelun alueen olemassaolo on motivoinut yrittäjiä noudattamaan kestävyden periaatteita. Yleensä juuri ulkopuolisen paineen katsotaan laukaisevan ympäristövastuullinen toiminta yrityksessä: se voi johtua esimerkiksi lainsäädännöstä, kielteisestä julkisuudesta, asiakkaiden vaatimuksista tai ympäristöuhista (Halme 1997: 80; ks. Boström & Pöysti 1992: 14).

Haastattelija: ”Mikä sulla sitten on tärkein motiivi näiden ympäristöasioiden huomioimiseen yrityksessä?”

Matkailunäkökulmia korostava yrittäjä: ”Aika paljon se motivoipi, kun ollaan tässä. On se kyllä vähän, jos ei yhtään ois... ajatellu sitä, kun tietää jo, että sen tyyppisiä asiakkaita tulee... arvostaa ympäristöasioita, niin se ois vähän... yritykselle huonoa imagoa, jos niihin ei ois kiinnitetty huomiota. Näin se on, eikä ois itse tietonen näistä asioista, koska asiakkaat keskustelevat siitä. Näin se on, se on ollu pakko kohentaa.” (Yrittäjähaastattelu 2)

Koska ympäristövastuullisuuden motiivit ovat matkailunäkökulmia korostavissa yrityksissä ensisijaisesti asiakaslähtöisiä, kestävän matkailun periaat-

teet otetaan aktiivisesti huomioon nimenomaan siinä tapauksessa, että siitä uskotaan olevan markkinointi- tai muuta etua yrityksille. Toisin kuin suoje-luarvoja korostavissa yrityksissä, kestävyiden periaatteiden noudattaminen ei kuulu automaattisesti toimintatapoihin. Kolmella yrittäjähaastatteluissa sain esimerkkejä siitä, etteivät matkailijoiden vaatimukset ja yrityksen saama imago-hyöty ole välttämättä niin voimakkaita, että ne motivoisivat yrityksiä panostamaan laajamittaisesti kestävien toimintatapojen toteuttamiseen. Matkailuyritykset ovat välillä ottaneet ympäristövastuullisuudessaan jopa aske-leita taaksepäin. Matkailunäkökulmia korostavat yrittäjät vierittävät tästä syytä yrityksen ulkopuolelle, esimerkiksi matkailijoille – liittyväthän yrittä-jien motiivitkin ulkoiseen toimintaympäristöön. Myös Rokuan matkailualu-eella tehdyssä tutkimuksessa (Jurvakainen 2007: 92–93) havaittiin, etteivät taloudellisen hyödyn kertyminen ja kysyntä eli alueella vierailevat matkaili-jat tai yhteistyökumppanit ole tärkeimpiä ympäristötoimia eteenpäin vieviä syitä.

Matkailuyrittäjien haastattelut vahvistivat seitsemännen luvun lopussa esittämäni päätelmää siitä, etteivät matkailijat (luontokeskeisiä lukuun ot-tamatta) vaadi yrityksiltä kokonaisvaltaista ympäristövastuullisuutta vaan kiinnittävät huomionsa pääasiassa vain matkakohteen luonnonympäristössä konkreettisesti havaittaviin haittoihin (ks. Sorsa 2002: 63). Tämä suppea näkökulma heikentää kestävä matkailun kehittämisen edellytyksiä niissä matkailuyrityksissä, joiden toimintaa motivoivat ensisijaisesti matkailijoiden odotukset ja tarpeet (ks. Swarbrooke 1999: 109–110). Kestävyiden periaat-teisiin sitoutuminen on erilaista, kun tavoitellaan itseisarvoisesti luonnon suojelua tai kun tavoitellaan ennen kaikkea omaa välitöntä etua. Asiakasläh-töisen ajattelun ongelmana on myös se, että yrityksen imagon tai markki-naedun parantamiseksi saatetaan panostaa vain niihin ympäristöä säästäviin toimenpiteisiin, jotka näkyvät asiakkaille tai muuten yrityksestä ulospäin (ks. Mowforth & Munt 1998: 204–205).

Haastattelujen perusteella matkailunäkökulmia korostavat yrittäjät suh-tautuvat myönteisesti matkailuyrityksille myönnettäviin ympäristömerkkei-hin. He tarkastelevat niiden merkitystä ensisijaisesti markkinoinnin ja yritys-toiminnan edistämisen kannalta. Tämä on ymmärrettävää siksikin, että merkien hankkiminen aiheuttaa yrityksille myös kustannuksia ja lisätyötä. Matkailunäkökulmia korostavissa yrityksissä kestävyiden pääsääntöisen toimeenpanomallin muodostaa luvussa 1.3. esitelty kehittämisperusteinen eli toimintaorientoitunut ajattelu: tavoitteet kytkeytyvät tapoihin edistää matkai-lun yritystoimintaa kestävyiden käytäntöjen ja retoriikan kautta. Sen sijaan suojelunäkökulmia korostavien yritystoiminnassa on haastattelupuheen pe-rusteella piirteitä myös ympäristöperusteisesta eli resurssiorientoituneesta näkökulmasta, jossa toiminnan ja sen kestävyiden kriteereiksi asetetaan ympäristö ja sen hyvinvointi (ks. Saarinen 2001: 73–74; 2006: 1126–1129).

Haastattelija: ”No miten sun mielestä pitäis nää yritysten ympäristön-suojelutoimet toteuttaa, että oisko hyvä, jos julkinen sektori ohjais vaikka laeilla, että kaikki yritykset huomioi ympäristöasiat?”

Matkailunäkökulmia korostava yrittäjä: ” – – Elikkä ympäristöpolitiikka pitäis olla vähän sama, että ei saa mitään semmosta, räikeitä asioita syn-tyä missään toiminnassa. Mut toisaalta, ei sitä myöskään saa sitä viulua virittää korkeelle, koska se on sitten sitä juuri, että sillä voidaan tuhota sit se, että joku innostuukin sen jatkokehittämisestä. Et sanotaan että se pysyy kohtuudessa, et semmoset kohtuuraajat, jotta suuret vauriot välte-tään ja sitten se on yrityksen oma asia, näkeeks siinä niin vahvaa mark-kinoimillista arvoa, et sen kannattaa hakea vielä kovempaa tasoo siinä. – – ” (Yrittäjähaastattelu 3)

Kolilla tehtyjen haastattelujen perusteella matkailunäkökulmia korostavat yrittäjät ovat suojeluarvoja korostavia heikommin tietoisia kansallispuistoille nykyisin määritellyistä velvoitteista ja tavoitteista, eikä heillä ole juuri kokemuksia muista puistoista. Matkailunäkökulmia korostavien yrittäjien puheesta heijastuu jonkinasteinen kiinnostuksen puute kansallispuistojen käyt-töä kohtaan: puistoja koskevat kysymykset ovat heille merkityksellisiä ensi-sijaisesti vain yritystoiminnan harjoittamisen kannalta. Näiden yrittäjien puheessa luonto ja luonnonsuojelu eivät määri-ty samalla tavoin tärkeiksi tekijöiksi elämässä kuin suojeluarvoja korostavilla yrittäjillä. Matkailunäkö-kulmia korostaviksi luokitellut yrittäjät eivät esimerkiksi ole yhtä aktiivisia luonnossa liikkujia, eivätkä he käy yhtä usein Kolin kansallispuistossa tai muilla luonnonalueilla retkeilemässä.

8.3. Yrittäjätyyppien siirrettävyys

Kuten kansallispuistoissa vierailevat matkailijat, puistoissa yritystoimintaa harjoittavat matkailuyrittäjät painottavat antamissaan selonteoissa eri tavoin puistojen suojelu- ja virkistystavoitteita. Matkailun yritystoiminnan suhde luonnonsuojeluun sekä matkailuelinkeinon kehittämisen rajat rakentuvat siten eri tavoin yrittäjien haastattelupuheessa. Jäsennän tätä vaihtelua kahden tyyppin avulla. Matkailunäkökulmia korostavat yrittäjät kiinnittävät kansallis-puistoja tarkastellessaan huomionsa ensisijaisesti matkailun kehittämisen tavoitteisiin, kun taas suojeluarvoja korostavat yrittäjät painottavat keskei-sesti myös luonnonsuojelunäkökohtia. Ympäristöhaittojen vähentämiseen ensimmäisiä motivoivat haastattelujen perusteella pääasiassa asiakaslähtöiset syyt, kun taas jälkimmäisten motiivit ovat yrittäjälähtöisiä. Luonnon veto-voimaisuuden säilyttäminen on luontomatkailuyrittäjille tärkeää jo elinkei-non menestymis- ja kehittymisedellytysten turvaamisen vuoksi, mutta suoje-luarvoja korostavien yrittäjien puheessa korostuu myös ympäristöarvojen

henkilökohtainen merkitys yrittäjille. Analyysi osoittaaakin, että vaikka yritykset saatetaan usein mieltää ensisijaisesti omaa taloudellista etuaan ajaviksi toimijoiksi, luontomatkailuyrittäjät saattavat ottaa toiminnassaan keskeisesti huomioon myös ympäristön- ja luonnonsuojelun tavoitteet liiketoiminnan edistämisestä riippumattomista syistä.

Myös matkailuyrittäjien puhetaojen tarkastelussa ilmeni, että ympäristön- ja luonnonsuojelusta on muodostunut sellainen sosiaalinen normi ja oikeaksi mielletty toimintatapa, jota kukaan ei tunnusta vastustavansa periaatteellisesti. Yrittäjät pyrkivät haastatteluissa välittämään mahdollisimman myönteisen kuvan yrityksestään ja antamaan sosiaalisesti toivottavia vastauksia (ks. Sorsa 2002: 62).

Yrittäjätyypeillä voi havaita olevan yhteisiä piirteitä seitsemännessä luvussa esitellyjen matkailijatyypien kanssa: suojeluarvoja korostavat matkailuyrittäjät muistuttavat selontekojensa perusteella luontokeskeisiä matkailijoita, kun taas matkailunäkökuja korostavilla yrittäjillä on eniten yhteisiä piirteitä matkailukeskeisten matkailijoiden kanssa. Perehdyn tarkemmin näihin yhtäläisyyksiin yhdeksännessä luvussa jäljittämällä kaikkien aineistojen analyysin perusteella erilaisia luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittäviä diskursseja, joita myös eri matkailija- ja yrittäjätyytit käyttävät puheessaan.

Kansallispuistoissa toimivien matkailuyrittäjien tarkastelussa olennaisen osan suojelun ja matkailun välistä vuorovaikutusta muodostavat yritystoiminnasta aiheutuvat ympäristöhaitat ja niiden ehkäiseminen. Varsinkin pienissä yrityksissä yrittäjä vastaa kaikesta tai suurimmasta osasta toimintaa, minkä vuoksi yrittäjän luonnolle ja sen suojelulle antamat merkitykset ohjaavat keskeisesti myös käytännön toimintatapoja yrityksessä. Kolin kansallispuistossa on käynnissä prosessi Euroopan Kansallispuistoliiton EUROPARC:in myöntämän kestävän matkailun merkin saamiseksi, minkä seurauksena myös matkailunäkökuja korostavissa yrityksissä on aktivoitunut ja ryhdytty systemaattisemmin kehittämään toimintaa kestävyyden periaatteiden mukaiseksi. Nämä yrittäjät tarkastelevat ympäristömerkkejä ensisijaisesti matkailumarkkinoinnin näkökulmasta. He uskovat ympäristövastuullisuuden nousevan tulevaisuudessa vahvemiksi matkailijoiden päätöksentekoa ohjaavaksi tekijäksi, mikä motivoi näitä asiakaslähtöisesti toimivia yrityksiä ympäristöhaittojen vähentämiseen. Kolin kansallispuiston yhteistyökumppaneina toimivat yritykset tulevat saamaan EUROPARC-Partner-tunnustuksen, jonka on tarkoitus olla matkailijoille merkki korkeasta ympäristölaadusta ja -vastuullisuudesta. Lisäksi puisto pyrkii muun muassa parantamaan yhteistyössä toimivien yritysten näkyvyyttä sekä priorisoimaan niitä hankinnoista ja toimiluvista päätettäessä.

Kolin kestävän matkailun kehittämissuunnitelmaan sisältyy 26 kansallispuiston kanssa yhteistyössä toimivan yrityksen tai yhdistyksen ympäristösuunnitelmat vuosille 2006–2010. EUROPARC:in kestävän matkailun mal-

lissa korostetaan paikallisyhteisön osallistumista suunnittelutyöhön sekä suunnitelmien yrittäjälähtöisyyttä. Ympäristösuunnitelmat ovat kansallispuiston NEST-hankkeen työntekijän kirjoittamia, mutta ne perustuvat yritysten ja yhdistysten omiin tavoitteisiin ja käytössä oleviin voimavaroihin. Niissä kartoitetaan toimijoiden aiheuttamia ympäristövaikutuksia ja esitellään toimenpiteet, joihin toimijat ovat sitoutuneet pyrittäessä vähentämään haitallisia ympäristövaikutuksia ja lisäämään myönteisiä vaikutuksia. Lisäksi kansallispuistolle laaditut erilliset toimintasuunnitelmat (esimerkiksi energiankäytöstä) koskevat osittain puiston sisällä valtion omistamissa kiinteistöissä tapahtuvaa matkailun yritystoimintaa. Ympäristösuunnitelmien laatimisen ohella yritysten ja yhdistysten sekä kansallispuiston edustajat allekirjoittavat periaatelausuman ja yhteistoimintasopimuksen, johon sisältyy kymmenen yleisluontoista kestävyiden periaatetta.

Kolin kestävän matkailun kehittämissuunnitelman strategian (Kolin kansallispuisto... 2006: 23) mukaan kansallispuiston sisällä toimivien matkailuyritysten tulee osoittaa ympäristövastuunsa varmistetulla laatumerkillä tai sitoutua valmistamaan ympäristösuunnitelma. Suunnitelma tarkastetaan ja uudistetaan joka toinen vuosi, ja sen toteutumisesta tiedotetaan joka vuosi.

Käytännössä puistoviranomaisilla ei riittäne resursseja kestävän matkailun periaatteiden noudattamisen tarkkaan valvomiseen vaan vastuu jäänee ensisijaisesti yrityksille ja yhdistyksille itselleen. Suunnitelmien toteutuminen riippuu siten ennen kaikkea organisaatioiden sitoutumisesta niihin. Kollilla laaditut ympäristösuunnitelmat ja yhteistyösopimukset eivät aseta yhtä tiukkoja vaatimuksia matkailuyritysten toiminnalle kuin ympäristömerkeille (kuten hotelleille ja ravintoloille myönnettävälle Pohjoismaiselle ympäristömerkeille eli Joutsenmerkeille) asetetut kriteerit yleensä ovat. Pääsääntöisesti suunnitelmissa ei aseteta yritysten tai yhdistysten toiminnasta aiheutuvalla kulutuksella raja-arvoja tai muita ennalta määriteltyjä vaatimuksia vaan suositellaan toimintatapoja, joista on ensin neuvoteltu yrittäjän kanssa.

Puutteista huolimatta esimerkki osoittaa, miten luonnonsuojelualuetta hallinnoiva viranomaisyritys pyrkii ulkopuolelta käsin ohjaamaan kestävän matkailun kehittämistä yrityksissä: ympäristövastuullisiin periaatteisiin sitoutuminen on edellytys liiketoiminnan harjoittamiselle Kolin kansallispuistossa. Muiden kuin puiston alueella toimivien yritysten kiinnostus ympäristösuunnitelmien laatimiseen on kuitenkin suhteellisen vähäistä. Noin joka kymmenes kansallispuiston kanssa jollakin tavalla yhteistyössä toimiva yritys tai yhdistys on mukana hankkeessa (heinäkuuhun 2006 mennessä). Lisäksi suuri osa mukana olevista yrityksistä, kuten suojeluarvoja korostaviksi luokitellut yritykset, on jo ennestään ottanut toiminnassaan aktiivisesti huomioon ympäristönäkökohdat, ja suunnitelmat painottuvat jo käytössä olevien toimintatapojen kuvailuun. Huomionarvoista on etenkin varsinaisten matkailuyritysten jääminen hankkeen ulkopuolelle: kansallispuiston alueella tai puistoon kuuluvissa kiinteistöissä toimivien matkailuyritysten lisäksi vain

kahdelle pienelle matkailuyritykselle oli kesään 2006 mennessä laadittu ympäristösuunnitelma. Puiston ulkopuolella toimivat matkailuyrittäjät eivät siis sitoudu kestävän matkailun kehittämisstrategiaan, joka kuitenkin ulottuu koskemaan koko Kolin matkailualueetta. Vähäinen kiinnostus tukee edellä esittämiäni päätelmiä siitä, etteivät matkailuyrittäjät välttämättä usko ympäristövastuullisuuden lisäävän asiakasmääriä tai tuovan muuta merkittävää hyötyä yritykselle panostuksiin nähden (ks. Sorsa 2002: 60–66).

Myöskään matkailuyrittäjiä koskevan laadullisen aineiston perusteella ei voi tehdä päätelmiä tyyppien määrällisestä jakautumisesta. Yrittäjätyyppien yleistettävyyttä ja siirrettävyyttä toiseen vastaavanlaiseen kontekstiin voidaan silti pohtia. Koko Kolin matkailualueella tehtyjen haastattelujen perusteella aiemmin muodostamassani yrittäjätuypittelyssä (Sorsa 2002) erottelin *ympäristömyötäisten (suojelijoiden ja hyödyntävoittelijoiden)* lisäksi *matkailukehittäjät* ja *realistit*, joiden yrityksissä on otettu vain valikoivasti käyttöön ympäristövastuullisia toimintatapoja. Tyypit eroavat toisistaan muun muassa ympäristöasenteiden ja -arvojen perusteella. Matkailukehittäjät haluavat kehittää voimakkaasti Kolin matkailua eivätkä usko laajamittaisenkaan matkailun olevan haitallista ympäristölle. Tyyppiin sisältyy yrittäjiä, jotka uskovat kansallispuiston olemassaolon heikentävän elinkeinokehittämisen mahdollisuuksia alueella. Matkailukehittäjiä voidaan verrata välinpitämättömien matkailijoiden tyyppiin siltä osin, etteivät he ole haastattelupuheen perusteella kovin kiinnostuneita luonnonsuojelua tai kansallispuistojen käyttöä koskevista kysymyksistä. Pienimuotoisempaa matkailukehittämistä kannattavia realisteja puolestaan voidaan jossain määrin verrata matkailijatyypittelyn traditionaalisiin. Kestävän matkailun periaatteiden noudattaminen ei ole systemaattista eikä aina täysin tietoista näissä yrityksissä: realistien ympäristötietoisuus on pikemminkin toiminnan käytännöllisyyttä tai maalaisjärkeä. Tässä tutkimuksessa laadittu tyypittely kansallispuistossa toimivista matkailuyrittäjistä perustuu laajempaan ja moniulotteisempaan aineistoon kuin aiempi tyypittely, mutta matkailukehittäjien ja realistien tyypit antavat viitteitä siitä, millaisia yrittäjiä voi myös mahdollisesti toimia suojelualueilla.

Matkailun yritystoiminnan ominaispiirteiden perusteella voidaan tehdä joitakin arvioita yrittäjätuyppien määrällisestä vaihtelusta kansallispuistoissa, sillä eri puistoissa harjoitetaan varsin samankaltaista luontomatkailun liiketoimintaa. Metsähallitus ja Metsäntutkimuslaitos pyrkivät laatimaan kaikkien kansallispuistoissa toimivien matkailuyrittäjien kanssa yhteistyösopimuksen ja edellyttävät yrittäjiltä kestävän luontomatkailun periaatteisiin sitoutumista. Vaikka matkailuyrittäjiltä vaaditaan yksityiskohtaisempien ympäristösuunnitelmien sijaan yleensä vain yleisluonteisiin periaatteisiin sitoutumista, jokainen sopimuksen laativa yrittäjä joutuu ainakin vähän pohtimaan yritystoiminnan aiheuttamia ympäristövaikutuksia ja yhteensopivuutta luonnonsuojelun kanssa sekä mahdollisesti parantamaan toiminnan ympäristövastuullisuutta. Luonnonsuojelualueen perustaminen ja olemassaolo

saattaa myös vaikuttaa uusien matkailuyrittäjien valikoitumiseen suhteessa yrittäjien ympäristövastuullisuuteen, motiiveihin, asenteisiin sekä yrityksen perustamis- ja sijaintipäätökseen. Voimakas matkailukehittäminen on ristiriidassa jo koskemattoman luonnon vetovoimaisuuteen perustuvien matkailutuotteiden kanssa. Lisäksi kansallispuistoissa toimivat luontomatkailuyrittäjät tuskin mieltävät puiston olemassaoloa ongelmalliseksi tekijäksi alueen matkailun tai oman yritystoiminnan kehittymisen kannalta. Näiden tekijöiden perusteella matkailukehittäjien kaltainen yrittäjätyyppi ei ole todennäköinen puistoissa (ks. Sorsa 2002).

Suomen kansallispuistoissa toimivat matkailuyritykset ovat valtaosaltaan luonnon vetovoimaisuuteen perustuvia tuotteita myyviä ohjelmapalveluyrityksiä. Puistoissa on sallittu pääasiassa vain lihasvoimin tapahtuva liikkuminen ja siihen perustuva matkailun liiketoiminta. Suojelualueilla retkiä ja muita luontoaktiviteetteja järjestävien ohjelmapalveluyrittäjien voisi arvella olevan usein henkilökohtaisesti luonnosta ja sen säilyttämisestä kiinnostuneita ihmisiä, minkä vuoksi heidän joukossaan voisi päätellä olevan runsaasti suojeluarvoja korostavia yrittäjiä.

Toisaalta luontomatkailun ja sen tarjoamien uusien liiketoiminnan mahdollisuuksien kasvun seurauksena luontoon perustuvien ohjelmapalvelutuotteiden kehittäminen on alkanut todennäköisesti kiinnostaa muitakin kuin aktiivisia luonnonharrastajia. Pallaksen ja Ylläksen alueen matkailuyrittäjille tehdyt haastattelut (Koivumaa 2005: 58–62) antavat viitteitä siitä, että yrittäjät tarkastelevat kansallispuistojen merkitystä pääasiassa elinkeinon kehittämisen näkökulmasta – kuten matkailunäkökulmia korostavat yrittäjät. Matkailuyrittäjät mieltävät kansallispuiston ensisijaisesti alueeksi, jossa on hyvät luontomatkailu- ja virkistytymismahdollisuudet. Yrittäjät eivät painota puiston luonnonsuojelutavoitteita vaan kokevat suojelun vaikuttavan vain taustalla ja mahdollistavan matkailu- ja virkistyskokemukset. Matkailuyrittäjille Pallas-Yllästunturin kansallispuiston perustaminen merkitsee ennen kaikkea lisäarvon tuottajaa ja markkina-arvoa, ja sen uskotaan lisäävän alueen kävijämääriä. Yrittäjät painottavat kansallispuiston imagollista merkitystä, sillä he uskovat puiston lisäävän kehittyvän matkailukeskuksen luonnoläheistä imagoa. (Koivumaa 2005: 58–62.) Myös kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnitelmista antamissaan lausunnoissa matkailuyrittäjät kiinnittävät huomionsa pääasiassa yritysten toimintaan ja matkailun kehittymiseen liittyviin seikkoihin.

Useissa kansainvälisissä tutkimuksissa on luokiteltu sekä matkailu- että muiden alojen yrityksiä eri tavoin sen perusteella, kuinka aktiivisesti ne noudattavat ympäristöä säästäviä periaatteita (ks. Boström & Pöysti 1992: 53–55; Welford 1998: 15–22). Pääpiirteissään typologiat ovat toistensa kaltaisia: yritykset vaihtelevat passiivisista proaktiivisesti toimiviin. Näitä ryhmittelyjä ei voi kuitenkaan suoraan verrata tämän tutkimuksen tyypittelyyn, sillä muodostamassani yrittäjätyyppittelyssä yritysten ympäristövastuullinen toi-

minta ja sen motiivit muodostavat vain yhden luokittelukriteerin. Tässä tutkimuksessa tärkeämmässä asemassa ovat matkailuyrittäjien antamat merkitykset luonnolle, luonnonsuojelulle ja kansallispuistoille. Seuraavassa luvussa laadin näiden merkitysten perusteella yhteenvedon tutkimuksen kaikista aineistoista ja syvennän kansallispuistokeskustelun analyysiä jäsentämällä erilaisia diskursseja.

9. LUONNONSUOJELUN JA MATKAILUN VUOROVAIKUTUSTA MÄÄRITTÄVÄT DISKURSSIT

9.1. Diskurssien muodostamisen perusteet

Toisessa luvussa esitellyn konstruktionistisen viitekehyksen mukaisesti olen tarkastellut tässä tutkimuksessa kansallispuistoja historiallisesti ja kulttuurisesti tuotettuina tiloina, joiden luonto on määritelty suojelun arvoiseksi ja joita hoidetaan ja käytetään sovittujen periaatteiden mukaisesti. Ensimmäisten kansallispuistojen perustamisesta lähtien puistoille on annettu kaksoistehtävä sekä luonnonsuojelu- että virkistysalueina. Matkailu- ja virkistyskäytön asema kansallispuistoissa ei kuitenkaan ole ajallisesti ja paikallisesti muuttumaton, vaan se rakentuu yhteiskunnallisten neuvottelujen tuloksena. Sen vuoksi ei ole yhdentekevää, millaisia merkityksiä eri toimijat antavat puistoille ja niiden tavoitteille: vallitsevat periaatteet ja käytännöt uudistuvat ajan kuluessa, yhteiskunnallisten arvojen ja olosuhteiden muuttuessa. Ohjattaessa kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnittelua nämä periaatteet vaikuttavat samalla siihen, millaisia ympäristövaikutuksia puistoihin suuntautuvasta matkailusta aiheutuu. Aihepiiri on erityisen kiinnostava sen vuoksi, että viime vuosikymmeneltä lähtien kansallispuistojen matkailukäyttö sekä siihen kohdistuvat taloudelliset ja poliittiset odotukset ovat lisääntyneet huomattavasti Suomessa.

Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella, miten kansallispuistojen keskeiset toimijat – puistoja hallinnoivat viranomaiset, matkailijat ja matkailuyrittäjät – jäsentävät matkailun aseman osana luonnonsuojelun perusteita ja kansallispuistojen käyttöä Suomessa sekä millaisiin käsityksiin luonnosta nämä jäsenyykset perustuvat. Kansallispuistoille ja luonnolle annettujen merkitysten hahmottamiseksi olen käyttänyt työssä laadullisia tutkimusmenetelmiä. Edellisissä luvuissa olen analysoinut toimijoiden antamia selontekoja kansallispuistojen matkailukäytöstä ja -kehittämisestä puistojen suunnitteluasiakirjojen sekä Kolin kansallispuistossa tehtyjen matkailijoiden ja matkailuyrittäjien haastattelujen perusteella.

Tutkimus osoittaa ennakko-oletuksen mukaisesti, ettei matkailukäytön asema ole kiistaton kansallispuistoissa vaan toimijat konstruoivat luonnonsuojelun ja matkailun välisen vuorovaikutussuhteen eri tavoin. Kansallispuistoihin suuntautuvan matkailun kasvaessa puistojen käyttöä koskevat ristiriidat voivat siten lisääntyä. Aineistojen analyysin perusteella eri toimijaryhmiä ei kuitenkaan ole perusteltua tarkastella yhtenäisinä kokonaisuuksina vaan on tarkoituksenmukaisempaa jäljittää erilaisia yhteiskunnallisia dis-

kurssseja, jotka voivat yhdistää ja erottaa eri toimijoita. Kansallispuistojen toimijoiden antamat selonteot viittaavat ja vetoavat näihin diskursseihin, ja samalla ne pitävät yllä diskursseja (Suoninen 1999: 20–25). Toimijat osallistuvat siten sosiaalisen todellisuuden rakentamiseen toisessa ja kolmannessa luvussa esiteltyjen lähtökohtien mukaisesti. Metsähallituksen ja Metsäntutkimuslaitoksen laatimat ja ympäristöministeriön hyväksymät kansallispuistojen suunnitteluasiakirjat edustavat yhtenäistä puhetapaa, mutta kuten analyysi osoitti, nekin muuttuvat ajassa. Matkailijoiden ja matkailuyrittäjien vaihtelevia selontekoa puistojen matkailukäytöstä ja -kehittämisestä olen jäsentänyt ryhmittelemällä haastatteluaineiston perusteella erilaisia tyyppejä. Koska haastattelut ovat osaltaan sidoksissa Kolin historialliseen ja kulttuuriseen kontekstiin, muista Suomen kansallispuistoista kerätyt matkailijoita ja matkailuyrittäjiä koskevat aineistot tarjoaisivat tuloksille vertailupohjan.

Tässä luvussa tavoitteenani on yhdistää asiakirja- ja haastatteluaineistojen tarkastelut. Samalla analyysissä siirrytään melko yksityiskohtaisista ja konkreettisen tason tarkasteluista yleisemmälle tasolle. Jäsenän puistoja hallinnoivien viranomaisten, matkailijoiden ja matkailuyrittäjien kansallispuistojen matkailukäytöstä antamien selontekojen perusteella neljä erilaista luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävää diskurssia. Tavoitteenani on analysoida, millaisten vallitsevien puhe- ja ajattelutapojen kautta kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäyttöä määritellään sekä mitkä tekijät erottelevat puhetapoja toisistaan. Jäsenän siis luvussa lausumien ja niiden välisten suhteiden tuottamia tulkintoja todellisuudesta. Lingvistisen diskurssianalyysin suuntauksen eli yksityiskohtaisen kielen käytön tapojen jäsentämisen sijaan tarkastelen, millaisia ovat nämä ajatusten, käsitteiden ja luokittelujen kokonaisuudet, jotka tuotetaan sosiaalisissa käytännöissä ja joiden kautta annetaan merkityksiä fyysisille ja yhteiskunnallisille asianteiloille (ks. Hajer 1995: 44).

Luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävät diskurssit ovat olemassa samanaikaisesti ja ne nousevat esiin yhteiskunnallisessa keskustelussa, mutta niiden keskinäinen asema on vaihdellut historiallisesti. Tietyissä ajassa ja paikassa on hallitsevassa asemassa vain yksi puhetapa: se, jonka mukaisesti kansallispuistoja käytännössä hoidetaan ja käytetään (ks. Hajer 1995: 61; Hall 1997a; 1997b). Kuvailen tässä luvussa, miten hallitsevaan asemaan on vastikään noussut uudenlainen luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävä diskurssi, joka on korvannut aiemmin puistojen hoito- ja käyttösuunnittelun perustana olleen puhetavan. Muutoksen jäsentäminen ei ollut alun perin empiiristen aineistojen analyysin tavoitteena, mutta koska vanhimmat tässä työssä analysoidut hoito- ja käyttösuunnitelmat on julkaistu vuonna 1984, muutoksen havainnointi oli mahdollista.

Kansallispuistojen suunnitteluasiakirjojen sekä matkailija- ja yrittäjähaastattelujen lisäksi olen hyödyntänyt diskurssien ja niiden keskinäisessä asemassa tapahtuneiden muutosten analysoinnissa neljännessä ja viidennessä

luvussa esiteltyä suomalaista keskustelua luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutuksesta 1800-luvun loppupuolelta nykypäivään asti. Koska tutkimus keskittyy kansallispuistoihin, olen nimennyt diskurssit sen mukaisesti, millaisiksi alueiksi puistot määritellään niissä. Jokainen diskurssi sisältää kansallispuistoja koskevan kulttuurisen mallin tai kehystyksen siitä, millaisia alueita puistot tyypillisesti ja normaalisti ovat sekä millaisia niiden tulisi olla kulttuuristen odotusten ja ihanteiden mukaisesti (ks. Hoikkala 1989: 79). Samalla puhetaan merkityksellistävät ja määrittävät yleisemmällä tasolla luonnonsuojelun ja matkailun välistä vuorovaikutusta: miten suojeleminen ja matkailukäyttö sopivat yhteen samalla alueella, miten suojeleminen voidaan hyödyntää matkailussa, ovatko suojeleminen vai matkailutavoitteet ensisijaisempia suojeleminen alueilla?

Olen muodostanut diskurssit analysoimalla mahdollisimman yleisellä tasolla eri selonteissa kansallispuistoille ja niiden matkailukäytölle annettuja merkityksiä sekä etsimällä selonteissa toistuvia teemoja. Analyysiprosessissa matkailijoiden ja matkailuyrittäjien tyypittelyjen muodostaminen selonteiden perusteella oli tärkeä välivaihe, joka auttoi hahmottamaan yleisemmällä tasolla erilaisia luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittäviä puhetapoja. Esiteltävät diskurssit ovat eräänlaisia yleistyksiä, jotka eivät välttämättä toistu täysin sellaisenaan eri toimijoiden puheissa. Diskurssit elävät ja uudistuvat ihmisten toiminnassa. Kun esimerkiksi laaditaan kansallispuistojen suunnitteluasiakirjoja tai annetaan puistojen matkailukäyttöä koskevia haastatteluja, puhetapoja paitsi ylläpidetään myös uusinnetaan erilaisilla määritelmillä ja merkityksillä. Toisaalta toimijat voivat viitata ja vedota selonteissaan useampaan kuin yhteen diskurssiin (Suoninen 1999: 20–25). Pyrin myös analysoimaan, mitkä ovat kunkin matkailija- ja yrittäjätyypin hallitsevat diskurssit ja mitä muita puhetapoja tyyppien edustajat käyttävät.

Kansallispuistojen kaksoistehtävä sekä luonnonsuojelun että virkistysalueina on tehnyt matkailukäytön asemasta kiistanalaisen ja aiheuttanut vastakkainasetteluja. Erilaisissa luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävissä diskursseissa onkin kyse ennen kaikkea siitä, mitä varten kansallispuistot ovat olemassa, mitkä tavoitteet ovat niissä tärkeimpiä ja millä tavalla ihminen voi toimia niissä. Puhetavat ovat keskenään osittain ristiriitaisia ja kilpailevia, mutta niillä on silti yhteisiä lähtökohtia. Mikään neljästä esiteltävästä diskurssista ei pyri sulkemaan ihmistä kokonaan suojeleminen luonnon ulkopuolelle, vaan jokaiseen sisältyy argumentteja kansallispuistojen virkistyskäytön puolesta. Sen sijaan suhtautuminen matkailuun taloudellisenä toimintana ja aktiivisen kehittämisen kohteena vaihtelee huomattavasti. Edellisissä luvuissa olen pyrkinyt osoittamaan diskurssien historiallisen ja kulttuurisen rakentuneisuuden. Mikään näistä puhetavoista ei siten ole yksiselitteisesti ja objektiivisesti ”ainoa oikea”, jonka mukaisesti kansallispuistoja tulisi hoitaa ja käyttää. Sen sijaan yhteiskunnallisessa päätöksenteossa

määritellään, missä määrin puistoissa toteutetaan ekologisia, sosio-kulttuurisia ja taloudellisia tavoitteita. Tärkeää onkin, onko diskursseilla käytännön vaikutuksia (Hall 1999: 105). Linjasin jo johdantoluvussa, ettei tutkimuksen tehtävänä ole asettaa puhetapoja arvojärjestykseen.

Seuraavissa alaluvuissa esittelen ensin kaksi luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävää diskurssia – *kansallispuistot luonnonsuojelualueina* ja *kansallispuistot matkailualueina* – jotka konstruoivat puistojen tavoitteet ja matkailukäytön aseman varsin ristiriitaisilla tavoilla. Parhaillaan käynnissä olevan yhteiskunnallisen keskustelun perusteella vastakkainasettelut ovat kuitenkin selvästi hälvenneet ja luonnonsuojelu- ja matkailutavoitteita pyritään yhä enemmän sovittamaan yhteen. Kolmas diskurssi – *kansallispuistot kestävän luontomatkailun alueina* – on syntynyt kahden perinteisen keskustelulinjan pohjalta ja noussut tällä vuosikymmenellä hallitsevaksi puhe- ja ajattelutavaksi. Sen muodostuminen osoittaa, etteivät diskurssit muutu äkillisesti, vaan ne ovat aina sidoksissa menneisiin puhetapoihin (ks. Williams 1988: 140–145). Erillisyydestään huolimatta diskurssit ovat yleensäkin yhteydessä toisiinsa. Diskurssit eivät ole vain puhetta ja ajatuksia kansallispuistoista: puistojen hoito ja käyttö perustuvat nykyisin tähän luonnonsuojelun ja matkailun symbioosia painottavaan puhetapaan. Neljänneksi olen jäsentänyt edellisiä voimakkaita diskursseja haastavan puhetavan – *kansallispuistot paikallisväestön resursseina* – joka ei ole koskaan saavuttanut suomalaisessa luonnonsuojelussa kovin keskeistä asemaa.

Luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävissä diskursseissa ei ole kyse pelkästään siitä, miten kansallispuistoja tai muita suojelualueita voidaan hyödyntää matkailussa. Tutkimuksen ensimmäisessä ja toisessa luvussa esitettyjen päätelmien mukaisesti puhe- ja ajattelutavat ovat sidoksissa yleisempiin luonnolle ja ihmisen luontosuhteelle annettuihin merkityksiin: miksi ja miten luontoa on suojeltava, millainen luonto on suojelemisen arvoista, mikä on ihmisen asema luonnossa? Nämä kysymykset sisältävät usein moraalisia arvokäsityksiä siitä, miten ihminen voi käyttää luontoa hyväkseen (ks. Castree 2005: 17–18). Puhe kansallispuistoista on samalla puhetta luonnon ideasta. Pohjimmiltaan puistojen matkailua koskevissa ristiriidoissa on kyse erilaisista luonnolle ja sen käytölle annetuista merkityksistä: niissä käydään määrittelykamppailua legitiimistä luonnon tulkinnasta sekä luontoa koskevasta päätöksentekovallasta (ks. Wilson 1997; Valkonen 2003). Tässä luvussa tarkastelenkin myös, millaisiin käsityksiin luonnosta ja sen suojelemisesta neljä luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävää diskurssia perustuvat. Luonto representoidaan diskursseissa varsin erilaisin tavoin.

9.2. Toimijoiden selontekojen perusteella jäsennetyt diskurssit

9.2.1. *Kansallispuistot luonnonsuojeluna*

Kansallispuistot luonnonsuojeluna -diskurssin mukaan puistot ovat olemassa ensisijaisesti luonnon suojelemista eivätkä ihmisten virkistys- tai muita tarpeita varten. Diskurssissa pyritäänkin puhumaan luonnon nimissä. Luonnonsuojelua legitimoidaan luonnontieteellisin perustein, jotka pyritään esittämään objektiivisina ja muuttumattomina. Kansallispuistojen ja muiden luonnonsuojelualueiden suojelullinen arvo määrittyy ensisijaisesti ekologisin muuttujin: nykyisin muuttujina käytetään esimerkiksi biodiversiteettiä, uhanalaisia lajeja, ekosysteemejä ja luontotyypppejä. Luontoarvot tarkoittavat pääasiassa biologisia monimuotoisuus- ja harvinaisuusarvoja, eikä esimerkiksi ajatus luonnon itseisarvosta ole pystynyt menestyksekkäästi haastamaan näitä näkökulmia luonnonsuojelussa (Vilka 2000). Kansallispuistojen merkitystä ja tavoitteita tarkasteltaessa tässä puhettavassa tukeudutaan voimakkaasti erilaisiin julistuksiin, lakeihin ja auktoriteetteihin, jotka asettavat velvoitteita suojelutavoitteiden toteuttamiselle. Ekologisten kriteerien asettaminen ensisijaisiksi ei silti tarkoita muiden, esimerkiksi virkistysellisten, esteettisten tai kulttuuristen ja historiallisten, tekijöiden sulkemista luonnonsuojelun perusteiden ulkopuolelle.

Kansallispuistot luonnonsuojeluna -puhettavassa tuotetaan kuvaa puistoista taloudellisen toiminnan ulkopuolisina alueina. Koska laajamittainen matkailu tai muu luonnon hyödyntäminen voi olla vahingollista suojelutavoitteiden toteutumisen kannalta, niiden ei katsota sopivan kansallispuistoihin tai muille suojelualueille. Luonnonsuojeluperiaatteesta joustamisen pelätään johtavan lopulta koko suojelualuejärjestelmän heikkenemiseen. Ihmisiä ei silti pyritä sulkemaan kokonaan kansallispuistojen ulkopuolelle, vaan puistoissa voi käydä virkistäytymässä asetettujen säännösten rajoissa. Kansallispuistoille on sisällytetty alusta asti myös virkistystavoitteita. Luonnon itseisarvoisuuttakin korostavissa kannanotoissa nostetaan esille kansallispuistojen ympäristökasvatuksellinen ja -valistuksellinen tehtävä – ihmisten opettaminen arvostamaan luontoa (Vilka 2000). Vapaata pääsyä puistoihin perustellaan myös jokamiehen oikeuksilla, joilla on vahvat perinteet Suomessa ja muissa Pohjoismaissa (ks. Kaltenborn ym. 2001). Kansallispuistojen sijaan tämän diskurssin luonnonsuojeluun painottuvia tavoitteita toteuttavat perusteellisemmin luonnonpuistot, joissa ihmisen liikkuminen ja muut toiminnot ovat tiukemmin rajoitettuja. Inhimillisen toiminnan uskotaan häiritsevän luonnonpuistojen luonnontilaista kehitystä ja tutkimuskäyttöä.

Pienimuotoinen ja rajoitettu retkeilykäyttö määrittyy puistoihin soveltuvaan toiminnoksi kansallispuistot luonnonsuojeluna -diskurssissa. Sa-

malla luonto rakentuu virkistyskäytön näkökulmasta Bjørn Kaltenbornin ym. (2001: 422–423) esittelemän termin *museoksi*, jossa voidaan vierailulla luontoa katselemassa mutta ei aiheuttaisi haitallisia vaikutuksia. Diskurssissa tehdään rajanvetoa puistojen ulkopuolelle ohjattavan matkailun ja puistoissa hyväksyttävän virkistyskäytön välille: taloudellisena ja laajamittaisempaan toimintana matkailun uskotaan olevan virkistyskäyttöä enemmän ristiriidassa suojelutavoitteiden kanssa. Tämä ei silti välttämättä merkitse paikallisten asukkaiden virkistyskäytön asettamista etusijalle muualta tulevien matkailijoiden käyttöön nähden. Myös paikallisten virkistyskäytölle voidaan asettaa rajoitteita luonnonsuojelullisin perustein (ks. Valkonen 2003: 126–129).

Luonnonsuojelun ja matkailun välinen vuorovaikutus rakentuu tässä puhettavassa pitkälti *ristiriidaksi* (ks. Budowski 1976: 27). Suojelu ja matkailukäyttö eivät sovi ongelmitta yhteen samalla alueella, sillä matkailu aiheuttaa niin ekologisia kuin sosio-kulttuurisia haittoja. Tässä kriittisessä näkökulmassa kiinnitetäänkin päähuomio matkailun luontoa ja kulttuuria muuttaviin vaikutuksiin. Diskurssia voidaan verrata Saarisen (2004a: 32–34) erittelemiin matkailun kehitystä maaseudulla määrittäviin puhetapoihin: diskurssissa tarkastellaan matkailukehitystä luonnonsuojelun yhteydessä ensisijaisesti *ongelmana ja kriittisen arvioinnin kohteena*. Matkailu taloudellisena toimintana nähdään esteeksi luonnonsuojelun tavoitteiden toteuttamiselle. Suojelualueilla hyväksyttävää ihmisen toimintaa ei määritellä matkailuelinkeinon tai muun taloudellisen toiminnan menestymisedellytysten nojalla vaan luontoon ja sen hyvinvointiin liittyvien kriteerien perusteella (ks. Saarinen 2006: 1126–1127).

Luonnonsuojelunäkökulmia painottavassa diskurssissa tuotetaan luonnon toiseutta: diskurssi perustuu moderniin länsimaiseen luontokäsitykseen, jossa luonto ymmärretään yhteiskunnasta erilliseksi alueeksi (ks. Glacken 1967). Luonnolla tarkoitetaan pääasiassa *ensimmäistä*, alkuperäistä ja ihmisen toiminnasta riippumatonta, *luontoa* (ks. Haila 2004: 190). Luonnonsuojelualueiden perustamisliike pohjautuu tämän luonnon säilyttämiseen eli preservationismiin periaatteeseen. Kuvailin luvussa 2.2., miten luonnon ja kulttuurin dualistinen vastakkainasettelu vaikutti jo ensimmäisten kansallispuistojen perustamisen taustalla Yhdysvalloissa: erämaisia alueita haluttiin suojella ihmisen toiminnalta perustamalla erillisiä luonnonsuojelualueita (Runte 1997). Samankaltaiset luonnolle annetut merkitykset ovat toistuneet myöhemmin suojelualueita perustettaessa, myös Suomessa. Kansallispuistot luonnonsuojelualueina -diskurssissa legitimoidaan luonnonsuojelun ensisijaisuutta tuottamalla näkemystä siitä, että matkailu ja muu ihmisen taloudellinen toiminta on luonnolle haitallista ja siksi sen on oltava mahdollisimman vähäistä säilytettäväksi rajatuilla luonnonalueilla. Luontoa muuttaessaan ihmistä ei käsitellä luonnolliseksi toimijaksi, vaan luonnontilaisuuden katsotaan heikkenevän tai jopa häviävän ihmisen toiminnan seurauksena. Saarisen (2002: 28–29) jäsentämistä erämaakäsityksistä diskurssia voidaan verrata

suojellun erämaan puhetapaan, jonka perustana on länsimainen erämaakäsitys ja sen mukainen erämaiden käytön historia (ks. Nash 1982).

Kansallispuistot luonnonsuojelualueina -diskurssi tukeutuu voimakkaasti luonnontieteellisiin tulkintoihin luonnosta, joskin puistojen retkeilytavoitteiden kautta luonnolle annetaan myös muun muassa virkistyksellisiä, kasvatuksellisia ja esteettisiä merkityksiä. Valkosen (2003: 181, 199–200) käyttämin termein kansallispuistot ymmärretään ensisijaisesti *biologisen luonnontilan suojelualueiksi*. Luonnon arvo rakentuu tällöin tieteellisten perusteiden mukaisesti ja luonnonmukaisuus tarkoittaa sitä, ettei luonnon mekanismeja ja ekosysteemejä vahingoiteta, kuluteta tai muuteta liiaksi. Luonnonsuojelunäkökulmia painottavassa puhetavassa luonto määritellään ekologiseksi reservaatiksi. Luonto esitetään pääasiassa abstraktina tilana, jossa näkijä ja kokija eivät ole läsnä kuten henkilökohtaisessa kokemisessa. Samalla alueet irrotetaan yhteiskunnallisesta kontekstistaan (ks. Mels 1999). Luontoa jäsennetään ekologisiin muuttujiin, ja sitä tarkastellaan sen sisältämien konkreettisten ja havaittavien muotojen perusteella. Luontoa lähestytään fyysisenä kokonaisuutena ja objektina, jonka ominaisuuksia voidaan mitata ja esittää tilastollisesti. (Ks. Vilku 1997; Sorsa 2004a: 90.)

Kansallispuistot luonnonsuojelualueina -puhetavassa luonto määritetty siten *yleiseksi luonnoksi*, jolla viitataan hallinnon ja katseen kohteena olevaan, jossakin määrin abstraktiin ja maisemankaltaiseen luontoon (Valkonen 2003: 108; ks. Ingold 2000: 189–218). Yleinen luontopuhe koskee pelkästään luontoon liittyviä asioita. Samalla kun paikallinen luonto abstrahoidaan, paikalliset asukkaat jätetään päätöksenteon ulkopuolelle (ks. Mels 1999: 75, 93–94; Valkonen 2003: 122–135). Kansallispuistojenkin luontoa ja sen suojeluarvoa tarkastellaan yleensä ylipaikallisesta näkökulmasta. Paikallinen luonto on valtakunnallisten tai kansainvälisten ympäristöpolitiikan päämäärien ja käytäntöjen toteuttamisen kohde (Valkonen 2003: 135); viime kädessä sitä tarkastellaan osana globaaleja ekosysteemejä (ks. Lehtinen 2006: 141). Samankaltaiseen ulkoistavaan luontokäsitykseen tukeutuvia diskursseja voidaan tunnistaa muistakin luonnon käyttöä koskevista kysymyksistä. Esimerkiksi saimaannorpan suojelukeskustelussa *biodiversiteettidiskurssi* vetoaa luonnontieteisiin ja legitimoii lajin suojelua sen uhanalaisuudella (Tonder 2005: 150–159). Poronhoitoa Mallan luonnonpuistossa koskevan keskustelun perusteella jäsennetty ideaalinen *neitseellinen luontomalli* puolestaan määrittelee luonnon ja luonnontilaisuuden inhimillisen kulttuurin ulkopuolisiksi (Heikkinen ym. 2005: 264–265).

Diskurssit uudistuvat sisällöllisesti ajan kuluessa, mutta luonnonsuojelunäkökohtia korostavaa puhetta on esiintynyt Suomessa jo suojelukeskustelun varhaisvaiheesta 1800-luvun lopulta lähtien. Kuten kerroin neljännessä luvussa, *maisemalliset ja matkailulliset tekijät osana luonnonsuojelun perusteita* -aikakaudella käytettiin luonnontieteeseen tukeutuvia argumentteja, vaikka myös kansallisen kulttuuriperustan säilyttäminen ja esteettiset syyt

olivat keskeisiä luonnonsuojelun motiiveja. Tieteellisten perusteiden esiintyminen on varsin ymmärrettävää siinä yhteiskunnallisessa tilanteessa, jossa suojelukeskustelua käynnistivät luonnontieteilijät ja metsänhoitajat ja luonnonsuojelu säilyi pitkään pääasiassa pienen asiantuntijapiirin harrastuksena. Suhteellisen harvalla kansalaisella oli ylipäänsä mahdollisuus matkustaa tutustumaan suojelualueisiin. Suomen ensimmäisessä luonnonsuojelulaissa (71/1923: 1 §) erityisen suojelualueen (kansallispuiston) perustamiskriteeriksi asetettiin luonnonkauneuden lisäksi eläin- tai kasvilajien rauhoittaminen. Varhaisen suojelun lähtökohtana oli ajatus ihmisen vaikutuksen ulkopuolella olevasta alkuperäisestä luonnosta, jota pyrittiin säilyttämään tietystä tilassa perustamalla erillisiä suojelualueita. Suojelukeskustelussa nostettiin jo varhain esille myös matkailun aiheuttamat haitat luonnolle. Kansallispuistojen tiukkojen käyttö- ja liikkumisrajoitusten onkin katsottu johtuneen muun muassa suojelualuehankkeiden käsittelyn akateemisuudesta ja luonnontieteellisestä näkökulmasta (Borg & Ormio 1978: 48–49).

Vahvimmissaan kansallispuistot luonnonsuojelualueina -diskurssi oli *matkailun ja luonnonsuojelun kiinteän vuorovaikutuksen heikkenemisen* aikakaudella, joka vallitsi Suomessa 1960-luvun lopulta 1980-luvun lopulle asti. Diskursiivinen muutos oli seurausta sotien jälkeisestä yhteiskunnallisesta muutoksesta. Jälleenrakennuksen aikana teollistuminen alkoi uhata luontoa yhä voimakkaammin, ja ympäristöherätyksen seurauksena luontoa ja luonnonsuojelua koskevat arvot muuttuivat sekä tieto luonnonprosesseista ja niiden uhkatekijöistä laajeni. Uudet tieteen näkökulmat kytkettiin suojelukeskusteluun. Perinteisessä luonnonsuojelussa ryhdyttiin painottamaan uhanalaisten ja harvinaisten lajien sekä niiden elinympäristöjen suojelua, eivätkä esteettiset tai matkailu- ja virkistyskäyttöön liittyvät näkökulmat saaneet yhtä suurta huomiota luonnonsuojelun perusteluissa kuin aiemmin. Luonnon virkistyskäytön kasvaessa matkailun ja suojelun välille ilmaantui ristiriitoja, kun kiinnitettiin huomiota matkailun ympäristöhaittoihin. Vaikka luonnon- ja ympäristönsuojelu olivat vähitellen ulottuneet koskemaan taloudellista toimintaa, suojelualueet miellettiin edelleen usein talouselämästä irrallisiksi alueiksi.

Biodiversiteetin säilyttäminen nousi keskeiseksi Suomen luonnonsuojelun tavoitteeksi 1980-luvun puolivälin jälkeen. Samalla hallinnollinen luonnonsuojelu alkoi perustua yhä voimakkaammin asiantuntijuuteen – luonnontieteellisiin ja biologisiin käsityksiin luonnosta. Suunnitteluasiakirjojen analyysin perusteella kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnittelu perustui vielä 1980- ja 90-luvuilla ensisijaisesti kansallispuistot luonnonsuojelualueina -diskurssiin. Tänä aikana laadittujen hoito- ja käyttösuunnitelmien mukaan luonnontieteelliset kriteerit ovat ensisijaisia suojelualueiden perustamisen ja hoidon ohjaajia. Virkistys-, retkeily- tai nähtävyysskäyttö asetetaan puistojen legitiimiksi tavoitteeksi, mutta sen sijaan matkailu taloudellisena toimintana määritellään erääksi suojelutavoitteista riippumattomaksi luonnon hyödyn-

tämisen muodoksi ja puistojen yritystoimintaan suhtaudutaan varauksellisesti. Kansallispuistot rakentuvat siten pitkälti muusta yhteiskunnasta irrallisiksi alueiksi. Osa viime vuosina laadituista hoito- ja käyttösuunnitelmista käyttää yhä toisia vahvemmin kansallispuistot luonnonsuojelualueina -diskurssia, mikä heijastaa puistojen hoito- ja käyttösuunnittelussa käynnissä olevaa murrosvaihetta.

Kansallispuistot luonnonsuojelualueina -diskurssi on usein asettunut vastakkain matkailuelinkeinon tai paikallisväestön intressien kanssa ja aiheuttanut konfliktitilanteita, mistä esimerkkinä on kiista Kolin kansallispuiston perustamisesta. Nykyisessä keskustelussa puhetaan edustaa muun muassa Suomen luonnonsuojeluliiton syksyllä 2006 esittämä vaatimus Kolin kansallispuiston laskettelurinteiden lakkauttamisesta (Kolin kansallispuiston... 2006). Liitto katsoo rinnealueen heikentävän puiston luonnonsuojelullista arvoa: rinteet muun muassa silpovat Kolin vaarajakson itäpuolisten rinteiden aarnialueita, joissa sijaitsevat kansallispuiston useiden uhanalaisten lajien ainoat tunnetut esiintymät. Suojelutavoitteita painottava näkökulma ei silti tarkoita laskettelun merkityksen sivuuttamista, sillä liitto uskoo Loma-Kolin edellytyksiin kehittyä seudun korvaavaksi laskettelukeskukseksi.

Matkailijoiden haastatteluisaan antamien selontekojen perusteella kansallispuistot luonnonsuojelualueina -puhetapa on *luontokeskeisten matkailijoiden* tyypin hallitseva diskurssi. Nämä aktiiviset luonnossa liikkujat painottavat puistojen suojelutavoitteita ja antavat luonnolle myös ihmisen tarpeista riippumatonta arvoa. Samalla he suhtautuvat kielteisesti kansallispuistojen voimakkaaseen kehittämiseen. Luontokeskeiset matkailijat tarkastelevat puistoja pääasiassa yleisellä tasolla, eli he arvioivat esimerkiksi matkailurakenteiden ja -palvelujen hyväksyttävyyttä omaan ideaaliseen kansallispuiston käsitykseensä ja mielikuvaansa nähden. Lisäksi he arvioivat suojeltavan luonnon ominaisuuksia tieteellisin perustein (ks. Valkonen 2003: 158). Nämä lähinnä kaupungissa asuvat matkailijat eivät olekaan taloudellisessa mielessä riippuvaisia puistojen tai niitä ympäröivien luonnonalueiden resursseista. Heidän puheessaan kansallispuistot määrittyvät luonnonsuojelualueiksi, joihin ihmiset voivat silti käydä tutustumassa ja joihin voidaan rakentaa pienimuotoista retkeilyä palvelevaa varustusta.

9.2.2. Kansallispuistot matkailualueina

Toinen luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävä diskurssi, *kansallispuistot matkailualueina*, on monin paikoin ristiriidassa kansallispuistot luonnonsuojelualueina -diskurssin kanssa. Vuosikymmenten kuluessa puhutavat ovatkin ikään kuin kilpailleet keskenään. Kansallispuistot matkailualueina -puhetapa on ensimmäistä diskurssia antroposentrisempi lähestymistavaltaan, sillä sen mukaan puistot on perustettu ensisijaisesti ihmisten

nähtäväksi ja koettavaksi. Kansallispuistoilla ei katsota niinkään olevan ihmisestä riippumatonta merkitystä: puistoilla ei ole arvoa, elleivät nykyiset tai tulevat sukupolvet käy tutustumassa niihin. Tämä ei tarkoita luonnonsuojelunäkökohtien sivuuttamista, vaan suojelulle annetaan erilaisia motiiveja kuin ensimmäisessä puhettavassa (ks. Urry 1995: 186–187). Matkailunäkökulmia painottavassa diskurssissa perustellaan luonnonsuojelua ekologisten kriteerien sijaan esteettisillä tekijöillä: kauniita maisemia ja muita luonnonihmeitä säilytetään nähtävyyksinä ja virkistyskohteina. Kyse on siten lähinnä maisemansuojelusta tai -hoidosta. Valkosen (2003: 158, 181, 199–200) käyttämin termein kansallispuistot ymmärretään *esteettisen luonnon-tilan suojelualueiksi*. Tämä tarkoittaa luonnonsuojelun jäsentämistä ennen kaikkea luonnon visuaalisten piirteiden ylläpitämiseksi. Taloudellisesta käytöstä huolimatta luonto voi säilyttää luonnonarvonsa ja luonnonmukaisuutensa, jos ylläpidetään sen maisemallista eheyttä eikä pilata liiaksi sen ”luonnotilaista” olemusta.

Esteettinen näkökulma merkitsee sitä, että luonnonsuojelun tavoitteet kytkeytyvät läheisesti matkailun intresseihin. Luonnon rakentuessa matkailulliseksi resurssiksi on myös perusteltua pyrkiä vaalimaan tätä resurssia ja sen vetovoimaisuutta (ks. Valkonen 2003: 71–72). Kansallispuistot matkailualueina -diskurssin mukaan matkailukäyttö sopii hyvin kansallispuistoihin: alueitahan suojellaan ja säilytetään nimenomaan kansalaisten nähtäväksi. Puistoissa on oltava erilaisia matkailupalveluja ja -rakenteita, jotta ihmiset pääsevät tutustumaan niihin mahdollisimman vaivattomasti ja riskittömästi. Kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäytölle asetetaan silti samalla joitakin rajoituksia. Ekologisten kriteerien sijaan ne perustuvat ensisijaisesti matkailijoiden luontokokemusten säilyttämiseen. Tietyt rakenteet ja toiminnot, kuten moottoriajoneuvoilla ajo, eivät sovi yhteen ihanteellisen koskemattoman luonnon mielikuvan kanssa. Myöskään tässä puhettavassa ei aseteta paikallisten asukkaiden virkistyskäyttöä etusijalle muualta tulevien matkailijoiden käyttöön nähden. Sen sijaan paikallisten oikeuksiin saatetaan jopa esittää rajoituksia, jos ne heikentävät matkailukehittämisen edellytyksiä.

Kansallispuistot matkailualueina -puhettavassa painotetaan taloudellisia ja sosio-kulttuurisia näkökulmia. Matkailun aiheuttamien ongelmien ja ristiriitujen sijaan huomio kiinnitetään matkailun myönteisiin vaikutuksiin, jotka voivat olla tulo- ja työllisyysvaikutusten lisäksi muun muassa virkistyksellisiä, esteettisiä tai ympäristökasvatuksellisia hyötyjä. Taloudellisia vaikutuksia korostettaessa matkailua tarkastellaan ensisijaisesti *elinkeinona*: huomion kohteena ovat yritystoiminnan mahdollisuudet, asema ja liiketaloudellinen merkitys kansallispuistoissa (ks. Saarinen 2004a: 29–30). Kun kansallispuistot mielletään matkailukohteiksi, on myös perusteltua pyrkiä parantamaan matkailuelinkeinon toimintaedellytyksiä puistoissa esimerkiksi rakentamalla palveluja. Samalla tuotetaan näkemystä kansallispuistoista taloudellisina resursseina: koska muu taloudellinen toiminta on puistoissa yleensä hyvin

rajoitettua, matkailu nähdään keinoksi hyödyntää suojeltuja alueita. Puhetavan edustajat uskovat luonnonsuojelun ja matkailun toimivan *symbioosissa* keskenään (ks. Budowski 1976: 27). Luontoa suojellaan nimenomaan virkistyskäyttöä varten ja erityisesti muuhun taloudelliseen toimintaan verrattuna matkailun katsotaan sopivan hyvin yhteen suojelun kanssa.

Kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäytön taloudellista merkitystä korostettaessa luonnosta muodostetaan luonnonvara eli talouden ja toimeentulon edellytys. Puhetta määrittää luonnon taloudellinen arvottaminen; luonto merkityksellistetään ensisijaisesti elinkeinojen kautta. Kaltenbornin ym. (2001: 422–423) tekemän jaottelun mukaisesti luonto rakentuu virkistyskäytön näkökulmasta selvemmin *hyödykkeeksi* kuin ensimmäisessä diskurssissa, joskin kansallispuistojen säännökset rajoittavat virkistysmuotojen kehittämistä. Luonnon saamia merkityksiä elinkeinojen näkökulmasta jäsenellyt Leena Suopajarvi (2001: 147) puolestaan esittää, että luonto määrittyy matkailussa *elämykseksi*. Samalla hän erottelee matkailun modernin aikakauden tehotuotannosta, jossa luonto rakentuu *resurssiksi*.

Vaikka kansallispuistot matkailualueina -puhetavassa sisällytetään matkailu taloudellisena toimintana osaksi puistojen käyttöä, ihminen ymmärtäänsä pääasiassa vain vierailijaksi luonnossa. Puhetapa perustuu siten samankaltaiseen ulkoistavaan ja objektiivivaan käsitykseen luonnosta kuin kansallispuistot luonnonsuojelualueina -diskurssi. Vastaavasti luonto määrittyy *yleiseksi*, abstraktiksi ja maisemankaltaiseksi luonnoksi, joka on katseen kohteena (Valkonen 2003: 108, 122–135; ks. Ingold 2000: 189–218). Matkailijat kiinnittävät usein huomionsa luonnon visuaalisiin ominaisuuksiin (Urry 1990); kansallispuistot rakentuvat siten esteettisiksi maisemiksi ja ulkopuolisen katseen objekteiksi. Suojelualueet voivat merkitä matkailijoille eräänlaista arkielämästä etäännytettyä ihanneluontoa. Toisaalta puhetapa ei edusta pelkästään ylipaikallista näkökulmaa kansallispuistoihin, sillä esimerkiksi yritystoiminnan kautta matkailu on keskeisesti osa myös paikallista jokapäiväistä elämää.

Kansallispuistot matkailualueina -diskurssin luontotulkinnassa on kyse myös matkailun tuotteen konstruoinnista. Kuvailin luvussa 5.3., miten luontomatkaailussa pidetään yllä luonnon toiseutta: luonto representoidaan villiksi, alkuperäiseksi ja koskemattomaksi (ks. Norton 1996; Cloke & Perkins 1998; Saarinen 2004b; Nelson 2005). Matkailumainonta ja muu viestintä rakentavat ihmisille mielikuvia vieraista alueista ja pyrkivät houkuttelemaan matkailijoita esimerkiksi kansallispuistoihin ja muille luonnonalueille. Luonnosta muodostetut tulkinnat ohjaavat sitä, miten matkailija kokee ja käsittää luonnon. Luonnon tuotteistaminen kytkee matkailunäkökulmia korostavan puhetavan Saarisen jäsentämään *turistisen erämaan* diskurssiin. Turistinen erämaa on matkailukehityksen kautta rakentuvaa tuotteistettua tilaa, joka ”perustuu kuluttamiseen, markkinointiin ja luonnonympäristön visualisointiin sekä erämaisyyttä kuvaavien kulissien rakentamiseen” (Saa-

rinen 2002: 30). Toisaalta kansallispuistot luonnonsuojeluna -puheta-
vassakaan ei ole kyse luonnon objektiivisesta ja neutraalisesta esittämisestä,
sillä myös luonnontieteelliset käsitykset ja kuvaukset ovat kulttuurisesti jä-
sentyneitä (ks. Berglund 2001; Castree 2001; Demeritt 2001b).

Kansallispuistojen kaksoistehtävä sekä luonnonsuojelu- että virkistysalu-
eina juontaa juurensa siitä ajattelutavasta, että suojelun ja matkailun tavoit-
teet ovat yhdensuuntaisia: luontoa säilytetään muun taloudellisen toiminnan
ulkopuolella ihmisten nähtäväksi ja koettavaksi. Ensimmäisten kansallispuis-
tojen perustamisesta lähtien kaksoistehtävä on kuitenkin aiheuttanut vastak-
kainasetteluja. Kuten luvusta 2.2. ilmenee, Suomea selvemmin erilaiset puis-
toille annetut merkitykset ja tavoitteet ovat kilpailleet Pohjois-Amerikassa.
Yhdysvalloissa alettiin perustaa 1800-luvun loppupuolella kansallispuistoja
monumentaalsiin maisemakohteisiin ennen kaikkea kehittyvän kansal-
lisidentiteetin nostattamiseksi. Puistot perustettiin yleisiksi luonnonnähtä-
vyyksiksi; matkailua pyrittiin edistämään, eikä voimakaskaan kehittäminen
aiheuttanut juuri erimielisyyksiä. Diskursiivinen muutos tapahtui 1960–70-
luvun aikana, kun kritiikki matkailun ympäristöhaittoja kohtaan lisääntyi ja
alettiin korostaa ekologisen eheyden säilyttämisen periaatetta luonnonsuoje-
lussa. Luonnonsuojelunäkökulmia painottava diskurssi vahvisti siten ase-
maansa (Nash 1982; Runte 1997; Boyd & Butler 2000).

Suomessa kansallispuistot matkailualueina -diskurssi ei ole koskaan
edustanut hallitsevaa, puistojen hoitoa ja käyttöä ohjaavaa puhetapaa, sillä
matkailu on ollut suhteellisen tiukasti rajoitettua kansallispuistoissa. Vah-
vimmillään puhetapa oli modernin luonnonsuojeluhistorian alkuvaiheessa,
maisemalliset ja matkailulliset tekijät osana luonnonsuojelun perusteita -
aikakaudella. Jo varhaisella luonnonsuojelun kaudella 1800-luvulla luontoa
pyrittiin rauhoittamaan ensisijaisesti maisemallisten ja matkailullisten teki-
jöiden vuoksi. Seuraavan vuosisadan alussa suojelun perusteet muuttuivat
luonnonkauneuden korostamisesta tieteellisemmiksi, mutta esteettiset perus-
teet pysyivät esillä keskustelussa ja ne sisällytettiin luonnonsuojelulaissa
(71/1923: 1 §) erityisten luonnonsuojelunalueiden (kansallispuistojen) määri-
telmään. Matkailunäkökulmia otettiin huomioon myös ensimmäisiä kansal-
lispuistoja perustettaessa vuonna 1938. Matkailulliset motiivit kytkeytyivät
kansallista identiteettiään rakentavassa Suomessa luonnonsuojeluun pitkälti
kansallisuusaatteen välityksellä. Suojelunalueisiin ja muihin kotimaan luon-
nonnähtävyyksiin tutustumisella katsottiin olevan tärkeä merkitys kansal-
lisidentiteetin muodostamisen kannalta, mutta luonnon virkistyskäyttö ei
ollut vielä levinnyt koko kansan harrastukseksi.

Luonnontieteellisten argumenttien vahvistuttua *matkailun ja luonnonsuo-
jelun kiinteän vuorovaikutuksen heikkenemisen* aikakaudella matkailuun ja
virkistykseen liittyvät näkökulmat eivät saaneet enää yhtä suurta merkitystä
suojelun perusteluissa kuin aiemmin, joskin luonnon virkistyskäytön kasva-
essa ryhdyttiin kehittämään myös kansallispuistojen opastus- ja palveluva-

rustusta. Suosituimpia kansallispuistoja lukuun ottamatta suojelalueiden merkitystä matkailuelinkeinolle ei pidetty kovin huomattavana. Viime vuosikymmenten aikana käydyssä keskustelussa kansallispuistot matkailualueina -diskurssia ovat edustaneet matkailun kehittämistä voimakkaasti kannattavat tahot, jotka ovat pitäneet luonnonsuojelun käyttörajoituksia kohtuuttomasti elinkeinotoimintaa rajoittavina ja vaatineet viranomaisilta joustavampaa suhtautumista puistojen kehittämiseen. Esimerkiksi puistojen hoito- ja käyttösuunnitelmista on annettu nykyistä laajamittaisempaa matkailukehittämistä tukevia lausuntoja. Kansallispuistot luonnonsuojelun alueina ja kansallispuistot matkailualueina -diskurssien kohtaamisesta on ollut seurauksena puistojen käyttöä koskevia konflikteja ”suojelijoiden” ja ”kehittäjien” välillä (ks. Järviluoma 2006: 69).

Luonnontieteellisten perusteiden vahvistuminen hallinnollisessa luonnonsuojelussa ei ole merkinnyt esteettisten ja virkistysellisten arvojen sivuuttamista. Uudistetussa luonnonsuojelulaissakin (1096/1996: 11 §) määritellään kansallispuistot yleisiksi luonnonnähtävyyksiksi tai muuten luonnontuntemuksen lisäämisen tai yleisen luonnonharrastuksen kannalta merkitykselliseksi alueiksi. Seuraavassa alaluvussa esiteltävä kolmas diskurssi osoittaa, miten luonnonsuojelun ekologiset sekä matkailun virkistyselliset ja taloudelliset tavoitteet pyritään nykyisin sovittamaan yhteen kansallispuistoissa.

Tässä tutkimuksessa muodostetuista matkailijatyypeistä *matkailukeskeiset matkailijat* korostavat antamissaan selonteoissa eniten puistojen matkailu- ja virkistystavoitteita, ja tämän tyyppin hallitseva diskurssi onkin kansallispuistot matkailualueina. Näille matkailijoille puistot edustavat enemmän matkailukohteita kuin luonnonsuojelun alueita: kansallispuistonimitys merkitsee heille takuuta laadukkaasta luontomatkailukohteesta, jossa on luontoon tutustumista helpottavia ja turvallisuutta parantavia palveluja ja rakenteita. Matkailukeskeisten mielestä luontomatkailua voidaan kehittää kansallispuistoissa, sillä luontoa suojellaan muulta talouskäytöltä myös ihmisten virkistytymistä varten. Luonnonsuojelukriteerien sijaan matkailukeskeiset määrittelevät puistojen matkailukäytön ja -kehittämisen rajat ensisijaisesti matkailijan luontokokemuksen säilyttämiseen liittyvien tekijöiden perusteella. He tarkastelevat luonnonsuojelua ensisijaisesti esteettisestä näkökulmasta (ks. Valkonen 2003: 158). Myös *traditionaaliset matkailijat* käyttävät kansallispuistot matkailualueina -puhetapaa sillä perusteella, että he suhtautuivat haastatteluissa melko myönteisesti puistojen matkailu- ja virkistyskäytön kehittämiseen. Tämä diskurssi ei ole kuitenkaan hallitsevassa asemassa heidän puheessaan. *Välinpitämättömien matkailijoiden* selonteoissa puolestaan viitataan eniten tähän diskurssiin, mutta mikään luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävistä puhetavoista ei ole selvästi hegemoninen heidän puheessaan.

Yrittäjätyypeistä *matkailunäkökulmia korostavat yrittäjät* tarkastelevat kansallispuistoja ensisijaisesti matkailuelinkeinon kehittämisen näkökulmas-

ta eivätkä katso niillä olevan niinkään ihmisestä riippumatonta merkitystä. Haastattelujen perusteella he mieltävät kansallispuistot matkailualueiksi, joiden vetovoimaisuutta voidaan hyödyntää luontomatkailun markkinoinnissa ja tuotteistamisessa. Matkailunäkökulmia korostavat yrittäjät perustelevat puistojen matkailukäyttöä ennen kaikkea taloudellisilla ja työllistävillä vaikutuksilla. Myös kestävän matkailun käytäntöjä ja retoriikkaa pyritään näissä yrityksissä käyttämään hyödyksi elinkeinon edistämässä (ks. Saarinen 2006: 1127–1129).

Matkailunäkökulmia korostavat yrittäjät antavat haastatteluissa varsin samankaltaisia merkityksiä kansallispuistoille kuin matkailukeskeiset matkailijat, sillä matkailunäkökulmia painottava diskurssi hallitsee molempien puheessa. Matkailuyrittäjät tosin tarkastelevat kansallispuistoja ensisijaisesti paikallisesta kontekstista ja oman yrityksensä näkökulmasta, kun taas matkailijat antavat puistoille merkityksiä myös yleisemmällä tasolla ja kokemustensa mukaisesti vertailevat puistoja keskenään. Pääasiassa kaupungissa asuvien matkailukeskeisten matkailijoiden selonteot kansallispuistoista ovat usein idealistisempia kuin paikalliseen taloudelliseen ja sosiaaliseen toimintaympäristöön tiiviisti kytkeytyneiden matkailuyrittäjien. Erilaisista tarkastelunäkökulmista huolimatta puistojen matkailukäyttöä koskevissa puhetavoissa voidaan päätellä olevan kyse ihmisten laajemmista arvomaailmoista ja maailmankatsomuksista, joissa suhde luontoon muodostaa yhden osan; usein puhutaan ihmisten omaksumista ”kovista” ja ”pehmeistä” arvoista. Esimerkiksi ympäristöllä matkakohteen valinnan kriteerinä on havaittu olevan yhteys puoluekantaan: vasemmalle suuntautuneet pitävät ympäristöä tärkeämpänä valintakriteerinä (Mustonen 2003: 41–43). Pierre Bourdieu (1984: 169–172) viittaa *habituksen* käsitteellä yksinkertaistettuna sosiaaliseen ryhmään, joka erottautuu muista ryhmistä esimerkiksi elämäntapansa ja todellisuuden jäsentämistapansa perusteella. Myös monet vapaa-aikaan ja matkailuun liittyvät toiminnot ilmentävät ryhmien välisiä erotteluita.

9.2.3. *Kansallispuistot kestävän luontomatkailun alueina*

Kolmas luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävä puhetapa, *kansallispuistot kestävän luontomatkailun alueina*, on noussut hallitsevaksi diskurssiksi suomalaisessa kansallispuistokeskustelussa. Suunnitteluasiakirjojen analyysin perusteella puistojen hoito- ja käyttösuunnittelu on 2000-luvun vaihteesta lähtien perustunut tähän puhetapaan, jossa yhdistyy elementtejä kahdesta ensimmäisestä diskurssista. Kansallispuistot luonnonsuojelualueina -diskurssin tavoin puistojen suojelutavoitteet määrittyvät ensisijaisesti luonnontieteellisin kriteerein, joskin muun muassa esteettisiä ja kulttuurihistoriallisia tekijöitä otetaan myös huomioon. Suojelutavoitteiden rin-

nalla kansallispuistoille sisällytetään luontomatkailuelinkeinon kehittämistä koskevia tavoitteita, mikä tuo kolmannen diskurssin lähelle kansallispuistot matkailualueina -puhetapaa. Luonnonsuojelun ekologiset ja luontomatkailun taloudelliset tavoitteet pyritään yhteensovittamaan kansallispuistoissa eikä luonnon suojelemista ja käyttöä käsitellä kokonaan toisilleen vastakkaisiksi. Tämän uudenlaisen puhettavan syntyminen ei silti merkitse kahden ensimmäisen, yksipuolisemmin joko luonnonsuojelua tai matkailua painottavan, diskurssin häviämistä keskustelusta, vaan ne säilyvät todennäköisesti hallitsevan diskurssin rinnalla kilpailevina puhetapoina.

Kansallispuistot kestävän luontomatkailun alueina -puhettavan mukaan luontomatkailun kehittäminen on hyväksyttävää puistoissa, kunhan se ei estä asetettujen luonnonsuojelutavoitteiden saavuttamista. Matkailun aiheuttamat ympäristöhaitat tiedostetaan ja ratkaisuksi ongelmiin esitetään kestävän matkailun periaatteiden noudattamista. Matkailun rajoittamisen sijaan käyttöä pyritään ohjaamaan hyväksyttävien kriteerien mukaiseksi. Diskurssin syntymiseen liittyykin keskeisesti uudenlaisten matkailun muotojen ja niitä kuvaavien käsitteiden muodostuminen. Kansallispuistoihin suuntautuvaan matkailuun viitataan usein luontomatkailun ja kestävän matkailun käsitteillä, joihin kytkeytyy myönteinen arvolutaus: niiden uskotaan aiheuttavan mahdollisimman vähän haitallisia ympäristövaikutuksia. *Kestävän luontomatkailun* termi diskurssin nimessä viittaa Metsähallituksen käyttöönotettavaan käsitteeseen, joka on noussut keskeiseen asemaan kansallispuistojen matkailu- ja virkistyskäytön suunnittelussa. Luontoon ja kestävyteen viittaavien lisäämääreiden omaksumisen seurauksena matkailu taloudellisena toimintana määrittyy entistä hyväksytyimmäksi luonnonsuojelualueilla.

Kansallispuistot kestävän luontomatkailun alueina -diskurssissa ulotetaan kestävän kehityksen tavoitteet ekologisine, sosio-kulttuurisine ja taloudellisine näkökulmineen koskemaan kansallispuistoja: puistoilla nähdään olevan rooli kestävän kehityksen tavoitteiden edistämiseksi. Kestävyden taloudellisia ja osittain myös sosio-kulttuurisia tavoitteita pyritään toteuttamaan kansallispuistoissa ensisijaisesti matkailua kehittämällä, sillä muu taloudellinen toiminta on hyvin rajoitettua. Luonnonsuojelun ja matkailun tavoitteita yhteensovittavassa diskurssissa onkin keskeisenä puistojen luontomatkailun perusteluna alueellinen kehittäminen. Alkutuotantoelinkeinojen merkityksen vähentyessä matkailusta on tullut yhä tärkeämpi taloudellisen toiminnan muoto syrjäseuduilla, joissa kansallispuistot usein sijaitsevat. Puistojen matkailua tarkastellaan siten *aluekehityksen välineenä*, eli sitä ei käsitellä niinkään itseisarvoiseksi kehittämisen kohteeksi vaan laajemman kehityksen välineeksi ja mahdollistajaksi (ks. Saarinen 2004a: 30–33). Saari- senkin (2004a: 31–32) jaottelussa tähän puhetapaan sisältyy matkailun tarkastelu *kestävän kehityksen edistäjänä*: puhetapa perustuu osittain siihen ajatukseen, että matkailua voidaan käyttää eräitä muita talouden muotoja paremmin välineenä kestävän kehityksen mukaiseen kasvuun. Kansallispuis-

tot kestävän luontomatkailun alueina -diskurssissa pyritään kytkemään puistot tiiviimmin osaksi niitä ympäröiviä yhteiskuntia. Kansallispuistojen vahvistuva rooli matkailukohteina merkitsee paikallisväestölle uusia elannon hankkimisen mahdollisuuksia.

Alueellisten tulo- ja työllisyysvaikutusten lisäksi luonnonsuojelun ja matkailun tavoitteita yhteensovittavassa diskurssissa perustellaan kansallispuistojen luontomatkailukäytön kehittämistä virkistyksellisillä ja ympäristökasvatuksellisilla syillä. Kaupungistuneessa yhteiskunnassa kansallispuistoilla ja muilla virkistyskäyttöön tarkoitetuilla luonnonalueilla katsotaan olevan tärkeä merkitys ihmisten fyysisen ja henkisen virkistäytymisen lähteenä sekä luontosuhteen ylläpitäjinä. Diskurssissa luokitellaan paikallisten asukkaiden ja alueen ulkopuolelta tulevien matkailijoiden virkistyskäyttö merkityksiltään lähestulkoon samanarvoisiksi (ks. Valkonen 2003: 126–129). Sekä paikallisten että matkailijoiden harrastuksille voidaan asettaa rajoituksia perustelluista suojelullisista syistä. Matkailunäkökuomia painottavan diskurssin tavoin tässäkin puhettavassa saatetaan esittää rajoituksia paikallisten virkistyskäytölle matkailuun liittyvien tekijöiden vuoksi: esimerkkinä on metsästyksen rajoittaminen kansallispuistoissa turvallisuus-syistä (ks. Metsästys eteläisen... 2006: 25).

Kansallispuistot kestävän luontomatkailun alueina -diskurssissa matkailun ja luonnonsuojelun välinen vuorovaikutussuhde määrittyy *symbioosiksi* (ks. Budowski 1976). Matkailun ja suojelun uskotaan synergisesti hyödyttävän toisiaan. Luontoon perustuva matkailu parantaa luonnonsuojelun toteuttamisedellytyksiä antamalla suojelulle taloudellisia motiiveja sekä lisäämällä ihmisten kiinnostusta luontoon ja sen suojelemiseen. Suojelualueet puolestaan tarjoavat luontomatkailun käyttöön vetovoimaisia, ”koskematonta luontoa” edustavia alueita. Moniin muihin talouden muotoihin verrattuna kestävyiden periaatteisiin tukeutuvan luontomatkailun katsotaan olevan selvästi parempi vaihtoehto luonnonsuojelun tavoitteiden toteuttamisen kannalta.

Luonnonsuojelun ja luontomatkailun tavoitteita yhteensovittava puhetapa perustuu samankaltaiseen ulkoistavaan käsitykseen luonnosta kuin kaksi ensimmäistä diskurssia: luonto määrittyy pysyvän asumisen ja enimmäkseen myös ihmisen taloudellisen toiminnan ulkopuoliseksi alueeksi. Erityisesti kasvava luontomatkailuelinkeino representoi kansallispuistot alkuperäisen luonnon ilmentymiksi. Toisaalta matkailun kehittäminen kansallispuistoissa, taloudellisten ja työllistävien tavoitteiden asettaminen puistoille sekä luonnonsuojelutavoitteiden ulottaminen myös erillisten suojelualueiden ulkopuolelle vähentävät luonnon ja kulttuurin vastakkainasettelua. Ihmisen toiminnasta ei yksioikoisesti konstruoida luonnonympäristöön sopimatonta, vaan ihminen voi jossakin määrin toimia suojelluillakin alueilla. Puhetapaa voidaan siten osittain verrata Hannu Heikkisen ym. (2006: 266–267) poronhoitoa koskevassa tutkimuksessa erittelemään sovinnaiseen luonnon *kestävyysmalliin*, jonka mukaan luonnontilaisuuden ennallaan säilymisen ehtona on

se, että toiminta on kestävä. Mallissa sallitaan ihmisen läsnäolo ekosysteemissä ja tietyillä ehdoilla jopa vaaditaan ihmisen panosta järjestelmän hoidossa. Ekologisen kestävyuden saavuttaminen asetetaan silti tärkeimmäksi tavoitteeksi.

Kansallispuistot kestävän luontomatkailun alueina -puhetavassa määritellään luonto ja sen suojelemisen kriteerit ensisijaisesti luonnontieteellisiin muuttujiin ja kansallispuistot ymmärretään biologisen luonnontilan suojelualueiksi (ks. Valkonen 2003: 181, 199–200). Puistojen matkailullisen merkityksen kautta luonto rakentuu samalla *elinkeinojen perustaksi, elämäkseen* (Suopajarvi 2001: 147). Kansallispuistojen matkailukäytön lisääntyessä useiden paikallisten ja alueellisten toimijoiden suhtautuminen suojelualueiden perustamiseen on muuttunut myönteisemmäksi, mutta edelleen heidän puhettaan määrittää luonnon taloudellinen arvottaminen. Kuten Valkonen (2003: 51–56, 196–199) on havainnut Lapin luontokeskustelun perusteella, käsitys luonnon taloudellisen hyödyntämisen muodoista vain on uudistunut. Luontomatkailun merkityksen kasvaessa kansallispuistojen luonnosta on rakentunut yhä tärkeämpi talouden ja toimeentulon resurssi. Luontoa tarkastellaankin tässä puhettavassa paitsi ylipaikallisesta myös paikallisesta näkökulmasta: alueellisten tulo- ja työllisyystavoitteiden sekä niiden toteuttamisen kautta kansallispuistojen luonnonympäristö kytkeytyy paikallisten asukkaiden arkielämään. Lisäksi paikallisille annetaan laajemmat mahdollisuudet osallistua puistojen käyttöä koskevaan päätöksentekoon kuin esimerkiksi vahvasti asiantuntijuuteen perustuvassa kansallispuistot luonnonsuojelualueina -diskurssissa. Samalla asiantuntijuus ymmärretään laajemmin kuin pelkästään tieteellisenä tietämyksenä.

Luonnonsuojelun ja luontomatkailun tavoitteita yhteensovittava puhetapa nousi keskeiseen asemaan suomalaisessa kansallispuistokeskustelussa 1990-luvulla. Aikaisemmin kunnat sekä muut alueelliset ja paikalliset tahot vastustivat usein voimakkaasti luonnonsuojelualueiden perustamista, mutta nykyisin ne tukevat uusia kansallispuistoja luontomatkailun kehittämiseen liittyvien syiden vuoksi. Myös luonnonsuojelujärjestöt puolustavat luonnon suojelemista vetoamalla luontomatkailuun, joka mielletään luonnolle vähemmän haitalliseksi kuin useimmat muut taloudellisen tuotannon muodot (Harkki ym. 2003). Taloudellisia ja sosiaalisia näkökulmia esille nostamalla pyritään lisäämään yhteiskunnallista tukea luonnonsuojelulle ja parantamaan sen toteuttamisen edellytyksiä (ks. Fortin & Gagnon 1999). Tämä uudenlainen puhetapa voidaan tulkita pyrkimykseksi yhteensovittaa ensimmäinen ja toinen diskurssi – kansallispuistojen suojele- ja virkistystavoitteet – sekä vähentää niiden välisiä vastakkainasetteluja ja konflikteja.

Kansallispuistot kestävän luontomatkailun alueina -diskurssi on vähitellen institutionalisoitunut ja noussut hallitsevaan, puistojen hoito- ja käyttösuunnittelua ohjaavaan asemaan Suomessa: 2000-luvun vaihteesta lähtien hoito- ja käyttösuunnitelmat sekä muut suunnitteluasiakirjat ovat edustaneet

puhetapaa. Samalla kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnitelmien uusimisesta sekä luontomatkailusuunnitelmien laatimisesta on tullut ajankohtainen tehtävä puistoviranomaisille. Diskurssit eivät muutu äkillisesti, vaan orastavia merkkejä uudelta puhetavasta on ollut olemassa jo aiemmin (ks. Williams 1988: 140–145). Esimerkiksi Yhdysvalloista saadun opin mukaisesti puistojen suunnitelmallinen hoito ja kehittäminen ymmärrettiin luonnonsuojeluhallinnossa jo 1970-luvulla keinoiksi vähentää virkistyskäytön haittoja (Perttula 2006: 51).

Varsinaisen sysäyksen uuden puhetavan nousulle hallitsevaan asemaan aiheuttivat kuitenkin luontomatkailun ja sen taloudellisen merkityksen kasvu sekä luonnonsuojeluajattelun muutokset, joiden seurauksena luonnonsuojelu on laajentunut erillisten suojelualueiden ulkopuolelle ja suojelualueet ovat kytkeytyneet tiiviimmin osaksi muuta inhimillistä toimintaa. Erityisesti maaseudun rakennemuutokseen kytkeytyvät yhteiskunnalliset muutokset ovat johtaneet luontomatkailuun liittyvien aluekehittämistavoitteiden esille nostamiseen kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnittelussa. Myös osallistavan suunnittelun käytäntöjen kehittyminen on todennäköisesti vaikuttanut puistojen tavoitteiden asettamiseen: nykyisin hoito- ja käyttösuunnitelmat muodostavat entistä selkeämmin kompromissin erilaisista ekologisista, sosio-kulttuurisista ja taloudellisista tavoitteista. Sisäänpääsy hallitsevaan diskurssiin ei ole enää niin rajoitettu kuin ennen tiukemmin tieteelliseen asiantuntijuuteen perustuvassa diskurssissa. Sidosryhmät ovatkin vahvistaneet asemansa asiantuntijoiden rinnalla hoidon ja käytön tavoitteiden määrittelyssä. Suojelun ja matkailun tavoitteiden lähentyminen on osittain paluuta *maise-malliset ja matkailulliset tekijät osana luonnonsuojelun perusteita* -aikakauteen, jolloin kansallispuistojen ja matkailun intressien uskottiin tukevan toisiaan (ks. Saarinen ym. 2000; Sorsa 2004b).

Hoito- ja käyttösuunnitelmien ja muiden suunnitteluasiakirjojen analyysin perusteella matkailun asema kansallispuistojen käyttömuotona on muuttunut viimeisen vuosikymmenen aikana. Matkailun asema on selvästi vahvistunut, ja matkailua on alettu perustella aluekehittämisen tavoitteilla, jotka viime kädessä legitimoidaan kestävän kehityksen ja kestävän matkailun käsitteillä. Luonnonsuojelu nimetään silti edelleen kansallispuistojen tärkeimmäksi tavoitteeksi ja luonnontieteelliset kriteerit ensisijaisiksi suojelualueiden perustamisen ja hoidon ohjaajiksi. Suunnitelmista heijastuu yhä alkupe räisen ja koskemattoman luonnon ihanne. Samalla kansallispuistot on alettu määrittellä luontomatkailukohteiksi; kävijöistä on tullut myös matkailijoita tai asiakkaita sekä retkeily-, virkistys- ja nähtävyysskäytöstä luontomatkailua tai kestävää matkailua. Aikaisemmin kansallispuistojen virkistystavoitteiden katsottiin palvelevan ensisijaisesti puistoissa liikkuvia kansalaisia, kun taas nykyisin puistoihin suuntautuvan matkailun uskotaan hyödyttävän myös taloudellisesti lähikuntia ja niiden asukkaita. Matkailu taloudellisena, yritys-vetoisena toimintana on ikään kuin saanut hyväksynnän kansallispuistoissa,

joille puistoviranomaisetkin ovat alkaneet asettaa sekä käyntimääriä että matkailun aluetaloudellisia vaikutuksia koskevia tavoitteita. Viime vuosina aluekehittämisen tavoitteita on lausuttu silti yhä varovaisesti julki osassa hoito- ja käyttösuunnitelmia, sillä asiakirjat ovat sidoksissa vallitseviin suunnitelmien laatimisen käytäntöihin. Murrosvaiheessa osa suunnitelmista painottaa kestävän luontomatkailun kehittämistavoitteita, kun taas osa tukeutuu edelleen kansallispuistot luonnonsuojelualueina -diskurssiin. Käytännössä tämä voi ilmetä esimerkiksi ristiriitaisuuksina saman puiston hoito- ja käyttösuunnitelman ja luontomatkailusuunnitelman välillä.

Suojeluarvoja korostavien yrittäjien tyyppi on esimerkki siitä, miten luonnonsuojelutavoitteet ja matkailuelinkeinon taloudelliset tavoitteet pyritään nykyisin sovittamaan yhteen kansallispuistoissa. Kansallispuistot kestävän luontomatkailun alueina -puhetapa onkin heidän hallitseva diskurssinsa. Luontomatkailuyrittäjille luonto on tärkeä taloudellisen toiminnan resurssi ja elannon hankkimisen väline, ja he tarkastelevat puistoja oman elinkeinonsa ja yritystoimintansa näkökulmasta. Toisaalta suojeluarvoja korostavat yrittäjät tiedostavat haastattelujen perusteella suojelun ja matkailun vuorovaikutussuhteen ongelmallisuuden ja suhtautuvat kriittisesti puistojen voimakkaaseen kehittämiseen. Yrittäjät nostavat esille kansallispuistojen luonnonsuojelluksen merkityksen ja korostavat matkailukäytöstä puhuttaessa puistojen tehtävää ympäristökasvatuksen ja virkistäytymisen kohteina. Yrittäjät pyrkivät aktiivisesti vähentämään yritystoimintansa ympäristöhaittoja noudattamalla kestävän matkailun periaatteita, ja he nimeävät vastuullisuuden tärkeimmäksi motiiviksi ympäristön suojelemisen. Heidän yritystoimintansa perustuu keskeisesti henkilökohtaiseen kiinnostukseen luontoa kohtaan sekä luontoa koskevaan tietoon ja taitoon.

Haastatteluaineistojen analyysin perusteella suojeluarvoja korostavilla yrittäjillä on useita yhteisiä piirteitä luontokeskeisten matkailijoiden kanssa. Edellä jäsenin luontokeskeisten hallitsevaksi diskurssiksi kansallispuistot luonnonsuojelualueina -puhetavan ja suojeluarvoja korostavien hallitsevaksi diskurssiksi kansallispuistot kestävän luontomatkailun alueina -puhetavan. Nämä ovat kuitenkin kategorisia luokitteluja. Osa luontokeskeisten matkailijoiden tyyppien edustajista painottaa puheessaan erityisesti puistojen luonnonsuojelutavoitteita, kun taas osa käyttää vahvemmin suojelun ja matkailun tavoitteita yhteensovittavaa puhetapaa. Matkailukeskeisten matkailijoiden ja matkailunäkökulmia korostavien yrittäjien selontekoja voidaan tulkita samalla tavoin: osan puheessa hallitsee selvästi kansallispuistot matkailualueina -diskurssi, kun taas osa tukeutuu myös luonnonsuojelun ja luontomatkailun yhteensovittamista painottavaan puhetapaan.

9.2.4. **Kansallispuistot paikallisväestön resursseina**

Edellisiä voimakkaita puhetapoja haastaa *kansallispuistot paikallisväestön resursseina* -diskurssi, joka ei muista poiketen niinkään määritä luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta vaan antaa vaihtoehtoisia merkityksiä kansallispuistoille ja muille luonnonympäristöille. Puhetavan sivuuttaminen tässä olisi kuitenkin jättänyt Suomessa käydyn kansallispuistokeskustelun analyysin puutteelliseksi. Paikallisväestön oikeuksia korostava diskurssi ei perustu objektiivisiksi miellettyihin tieteellisiin luontokäsityksiin, eikä se kenties siksi ole saavuttanut keskustelussa yhtä vahvaa asemaa kuin erityisesti ensimmäinen ja kolmas diskurssi. Lisäksi tämä puhetapa edustaa muita selvemmin paikallista näkökulmaa kansallispuistoihin. Ekologisten tekijöiden sijaan kansallispuistot paikallisväestön resursseina -diskurssissa painotetaan sosio-kulttuurisia ja taloudellisia näkökulmia. Siinä tuotetaan näkemystä kansallispuistoista konkreettisina, historiallisina paikkoina, joihin liittyy runsaasti kulttuurisia merkityksiä (ks. Mels 1999). Samalla korostetaan puistojen käyttöä taloudellisina resursseina ja hyödyntämisen kohteina, joilla on myös kulttuurista identiteettiä. Puhetapaa voidaan osittain verrata Saarisen (2002: 28) esittelemään *traditionaalisen erämaan* diskurssiin. Tämä jäänteellinen kulttuurinen elementti (ks. Williams 1988: 140–141) on muovautunut sisällöllisesti pitkälti menneisyydessä: se rakentuu historiallisesti suhteessa pyyntikulttuuriseen käsitykseen erämaasta. Traditionaalisen erämaan arvot ovat sidoksissa utilistisiin asenteisiin luontoa kohtaan (ks. Pietarinen 1987) ja erämaan paikallisiin nykymerkityksiin.

Paikallisväestön oikeuksia painottavassa diskurssissa määritellään luonnonsuojelun tavoitteet ja toteuttamiskeinot eri tavoin kuin hallinnollisessa luonnonsuojelussa. Puhetavassa jopa kyseenalaistetaan, onko kansallispuistojen perustaminen oikea ja paras mahdollinen tapa suojella luontoa. Puistojen katsotaan rajoittavan paikallisyhteisöjen taloudellista kehitystä sulkeamalla käytön ulkopuolelle paikallisille perustoimialoille tärkeitä luonnonvaroja. Erillisten ja tiukasti säänneltyjen suojelualueiden perustamisen sijaan painotetaan luonnon kanssa harmoniassa olevaa ihmistoimintaa. Näkökulma onkin lähempänä konservationista kuin preservationistista suojeluajattelua (ks. Nash 1982: 129–130; Oelschlaeger 1991: 286–292). Luonnon suojelemista ja käyttöä ei nähdä toisilleen vastakkaisiksi: paikallisiin tarpeisiin perustuvan luonnonkäytön ei uskota vahingoittavan luontoa. Samalla korostetaan luonnontieteellisen asiantuntijuuden sijaan paikallisten ihmisten kokemukseen perustuvaa tietoa luonnosta ja sen kanssa elämisestä. Luonnonsuojelun kriteerit ovat ensisijaisesti kulttuurisia, mikä Urryn (1995: 186–187) mukaan tarkoittaa tietyllä alueella asuvien ihmisten elämäntavan säilyttämistä ja suojelemista ulkopuolisilta häiriöiltä.

Kansallispuistot paikallisväestön resursseina -puhetavassa pyritään lisäämään paikallisten asukkaiden oikeuksia ja mahdollisuuksia hyödyntää

luonnonympäristöjään, myös kansallispuistoja, taloudellisessa toiminnassa ja virkistäytymisessä. Paikallisten virkistyskäyttö määritellään matkailijoiden käyttöä ensisijaisemmaksi muun muassa kulttuuristen merkitystensä vuoksi. Kansallispuiston perustaminen ei välttämättä paranna paikallisten asukkaiden virkistäytymismahdollisuuksia, sillä se rajoittaa esimerkiksi metsästystä, kalastusta ja moottoriajoneuvoilla ajoa. Kaltenbornin ym. (2001: 422–423) tekemän jaottelun mukaisesti luonto määrittyy tällöin virkistyskäytön näkökulmasta *kotialueeksi*: tutussa paikallisessa ympäristössä harjoitetaan myös luonnonresursseja hyödyntäviä virkistysmuotoja, kuten metsästystä. Kansallis- ja luonnonpuistojen sijaan tähän diskurssiin sisältyviä tavoitteita toteutetaan laajemmin esimerkiksi Suomen erämaalaissa (62/1991: 1 §), jonka mukaan erämaa-alueet on perustettu ”*alueiden erämaaluonteen säilyttämiseksi, saamelaiskulttuurin ja luontaiselinkeinojen turvaamiseksi sekä luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittämiseksi*”. Laissa erämaa rakentuu kulttuurin ja talouden piirissä olevaksi resurssiksi, joka hahmottuu käytösuhteen ja taloudellisen arvon kautta (Saarinen 2002: 28).

Kansallispuistot paikallisväestön resursseina -puhetavassa katsotaan sekä luonnonsuojelun että matkailun palvelevan usein yleistä ja yhteistä etua, kansallisia tai jopa ylikansallisia tavoitteita, mikä asettuu vastakkain paikallisten intressien kanssa (ks. Sorsa 2004a: 92–93; 2005b: 128–131; Saarinen 2005b: 47). Matkailun ja varsinkaan luonnonsuojelun ei uskota olevan paikallista väestöä eniten hyödyttäviä luonnon käytön muotoja, sillä ne voivat haitata muiden alueen käyttöön liittyvien tavoitteiden toteutumista. Matkailijoiden lisäksi matkailuelinkeinossa toimivat ihmiset saattavat tulla alueen ulkopuolelta, minkä vuoksi matkailun kehittäminen voi tapahtua ulkopuolisten ehdoilla ja hyödyt valua muualle. Elinkeinoissaan luonnonresursseja hyödyntävien paikallisten asukkaiden sijaan kansallispuistojen nähdään palvelevan ensisijaisesti elitistisen matkailijajoukon virkistystarpeita. Matkailua tarkastellaan siten *ongelmana ja kriittisen arvioinnin kohteena*: se nähdään esteeksi joihinkin muihin talouden aloihin ja niiden toimintamahdollisuuksiin nähden (ks. Saarinen 2004a: 32–34). Voimakas matkailukäyttö voidaan kokea myös uhaksi luonnolle (Hellén 2001: 43). Paikallisyhteisön sekä luonnonsuojelun ja matkailun etujen vastakkainasettamisen taustalla vaikuttaa keskus–periferia-ajattelu: pohjoisen ja etelän, maaseudun ja kaupungin sekä oman tilan ja ulkopuolisten tunkeilijoiden erottelu (ks. Shields 1991).

Toisaalta luontomatkailun kasvun seurauksena paikallisen väestön riippuvuussuhde matkailuun ja sen kautta osittain luonnonsuojelualueisiinkin on vahvistunut ja edelleen vahvistumassa. Kansallispuistojen vetovoimaisuuteen perustuva luontomatkailu voi tarjota ylipaikallisia kehitysimpulsseja sekä luoda uusia työllistymisen ja elannon hankkimisen mahdollisuuksia paikallisille. Matkailua tarkastellaan siten myös tässä puhettavassa yhä useammin *aluekehityksen välineenä* (ks. Saarinen 2004a: 30–31).

Paikallisväestön oikeuksia painottavassa diskurssissa konstruoidaan luonnon merkitys varsin eri tavoin kuin kolmessa edellisessä diskurssissa. Toisin kuin kansallispuistoaatteen perustana olevassa angloamerikkalaisessa erämaakäsityksessä, tässä puhettavassa luonto ei määriy ihmisen koskematomaksi erämaaksi vaan historiallisia ja kulttuurisia merkityksiä sisältäväksi alueeksi. Luontoa ja yhteiskuntaa ei eroteta dualistisesti toisistaan vaan ihmisen katsotaan kuuluvan yhtenä osana luontoon. Luonnon käsite ulotetaan enemmän *toisen luonnon* suuntaan kuin luonnon alkuperäisyyttä painottavissa diskursseissa (ks. Haila 2004: 190). Samalla luonnontilaisuutta tarkastellaan pikemminkin esteettisestä ja maisemallisesta kuin luonnontieteellisestä näkökulmasta (ks. Valkonen 2003: 158, 199–200). Kansallispuistot paikallisväestön resursseina -puhetavan perustana olevaa käsitystä luonnosta voidaan verrata Heikkisen ym. (2005: 269–270) jäsentelemään sovinnaiseen *humanistiseen luontomalliin*, jossa ihmisen kulttuuri sisällytetään osaksi luontoa ja ekosysteemiä. Ekologisten tekijöiden sijaan painotetaan sosio-kulttuurista ulottuvuutta: esimerkiksi paikallisten asukkaiden elinkeinojen turvaamista, kulttuurista monimuotoisuutta ja perinteisen elämäntavan tukemista. Suopajärvi (2001: 147–153) puolestaan on määritellyt luonnon rakentuvan elinkeinojen näkökulmasta *elintilaksi* traditionaalisessa elämäntavassa; samalla luonto rakentuu *kotiseuduksi* ja *paikallisten ihmisten oikeudeksi*.

Kansallispuistot paikallisväestön resursseina -diskurssissa tarkastellaan luontoa ensisijaisesti paikallisesta perspektiivistä. Luonto ei jäsenny abstraktina vaan kokemuksellisena – konkreettisesti näkyvissä ja koettavissa olevana ja siten paikkasidonnaisena asiana (Vilkuna 1997: 173–175). Luonnosta puhutaan henkilökohtaisella tasolla, eli sillä viitataan omiin kokemuksiin ja omaan elinympäristöön, jolle annetaan kulttuurisia merkityksiä. Luonto arjessa kohdattuna jokapäiväisenä elinympäristönä ei ole vain katseen kohde, vaan sen merkitykset rakentuvat suhteessa elämäkokemuksiin sekä jokapäiväisen elämän aineellisiin käytäntöihin, sosiaalisiin suhteisiin ja arvoihin (ks. Tuan 1974; Hellén 2001: 40–45; Suopajärvi 2001: 158; Sorsa 2004a: 91–92). Luonto rakentuu siten *erityiseksi* eli ihmisten välittömässä kokemuspiirissä olevaksi eleyksi ja toiminnalliseksi luonnoksi (Valkonen 2003: 108; ks. Ingold 2000; Länsman 2004). Tämä luontopuhe sisältää luontokäsityksen lisäksi ”*koko sen historiallisen ja sosio-kulttuurisen kudelman, josta paikallinen elämismaailma on rakentunut*” (Valkonen 2003: 135). Paikallisväestön oikeuksia painottavassa puhettavassa ei ole kyse pelkästään luonnosta ja sen käytöstä vaan myös ylipaikallisesta päätäntävällästä paikallisyhteisöön tai yksilöön nähden (ks. Hellén 2001: 43–44).

Kansallispuistojen perustamiseen liittyvää ideaa luonnosta kaikille yhteisenä resurssina ei ole helppo yhdistää suomalaisessa yhteiskunnassa voimakkaaseen maanomistukseen perinteeseen (Hellén 2001: 35). Perinteisen maaseutuväestön suhdetta luontoon pidetään käytännöllisenä ja toiminnallisena, sillä luonto näyttäytyy ihmisille ensisijaisesti tuotantomaisemana, työn

ja taloudellisen hyvinvoinnin ehtona (Rannikko 1995: 78–79). Luontoa ei käsitetä ekosysteemiksi, jossa pitää vallita mahdollisimman suuri monimuotoisuus. Samalla luonto voi kuitenkin olla virkistystä ja esteettisiä elämyksiä tarjoava vapaa-ajanympäristö; luonnonvaraisen luonnon sijaan kauniimpana pidetään usein muokattua ja hoidettua kulttuurimaisemaa (Nieminen 1994: 75–78, 103; Hallikainen 1998: 193; Kumpulainen 1999: 133). Yleensä maaseudun asukkaiden luonnolle antamien merkitysten katsotaan poikkeavan huomattavasti alueen ulkopuolelta – usein kaupungista – tulevien matkailijoiden arvoista (ks. Länsman 2004). Dikotomisen matkailijoiden ja paikallisten jaottelun sijaan nyky-yhteiskunnassa voi kuitenkin olla perustellumpaa tarkastella luonnon käytölle annettuja merkityksiä ihmisten paikkaan sitoutumisen perusteella (Kaltenborn & Williams 2002; ks. Tuulentie 2004; 2005).

Suomen luonnonsuojeluhistoria on painottunut preservationistiseen näkökulmaan eli erillisten, tiukasti säänneltyjen suojelualueiden perustamiseen. Kansallispuistot paikallisväestön resursseina -puhetapa ei ole koskaan nousut hallitsevaksi, puistojen hoito- ja käyttösuunnittelua tai yleensäkin hallinnollista luonnonsuojelua ohjaavaksi periaatteeksi. Siihen on toki vedottu ja viitattu suojeluhistorian aikana käydyssä yhteiskunnallisessa keskustelussa, ja paikallisten asukkaiden oikeuksia on otettu huomioon suojelualueita perustettaessa. Jo ensimmäisiä suojelualueita suunniteltaessa heräsi kriittistä keskustelua suojelun vaikutuksista paikallisten elinoloihin. Tällöin luonnonsuojelu ymmärrettiin alisteiseksi ihmisten hyvinvoinnille: suojelutoimet eivät saaneet aiheuttaa suurta vahinkoa taloudelliselle toiminnalle tai loukata yksityisten etua ja oikeutta (Rytteri 2005). Luonnonsuojelun yhteiskunnallisen painoarvon noustessa ja taloudelliselle toiminnalle asetettujen rajoitusten lisääntyessä myös kritiikki suojelua kohtaan kasvoi. Vahvimmillaan paikallisväestön oikeuksia korostava diskurssi olikin *matkailun ja luonnonsuojelun kiinteän vuorovaikutuksen heikkenemisen* aikakaudella, kun Kansallispuistokomitean (1976) ehdotusta kymmenistä uusista luonnonsuojelualueista vastustettiin ankarasti ja suojelualueiden perustaminen aiheutti konflikteja. Luonnonsuojelualueita suunniteltaessa ja toteutettaessa tukeuduttiin voimakkaasti puistojen suojelunäkökulmia painottavaan diskurssiin, joten yhtenäisyys luonnonsuojelun ja paikallisten asukkaiden tavoitteiden välillä on varsin ymmärrettävä.

Luontomatkailun ja sen elinkeinollisen roolin kasvun seurauksena kansallispuistoilla on nykyisin entistä suurempi merkitys taloudellisina resursseina myös paikalliselle väestölle. Luonnonsuojelua ja matkailua painottavat puhe- tavat ovatkin lähentyneet paitsi toisiaan myös paikallisväestön oikeuksia korostavaa puhetapaa (Kuva 4, s. 252). Lähentymisestä huolimatta kansallispuistot paikallisväestön resursseina -puhetapa on edelleen erillinen ja itsenäinen diskurssinsa, joka heijastuu nykyisestä puistojen käyttöä koskevasta keskustelusta. Esimerkiksi useissa kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunni-

telmista annetuissa lausunnoissa paikalliset tahot vaativat lähiympäristön asukkaille esitettyä laajempia luonnonkäyttöoikeuksia, jotka koskevat muun muassa metsästystä, kalastusta ja poronhoitoa sekä niihin liittyvää liikkumista. Lausunnoissa saatetaan vaatia suojelusäännösten lieventämistä sekä kiinnittää huomio matkailu- ja virkistyskäytöstä paikalliselle luonnonkäytölle (kuten poronhoidolle) aiheutuviin haittoihin. Luonnon taloudellisen hyödyntämisen lisäksi näissä vaatimuksissa on kyse paikallisväestön virkistyskäytön mahdollisuuksista. Oulangalla ja Syötteellä (Rämet ym. 2005) sekä Saarisomerella (Hellén 2001) tehtyjen tutkimusten mukaan suuri osa paikallisista asukkaista suhtautuu myönteisesti luonnonsuojelualueisiin mutta asukkaat nostavat esille myös kielteisiä puolia. Negatiivisiksi koettujen tekijöiden taustalla vaikuttavat maa- ja metsätalouden toimintaedellytysten heikkeneminen sekä riista- ja kalatalouden rajoitukset.

Hoito- ja käyttösuunnitelmissa sekä muissa aineistoon sisältyvissä suunnitteluasiakirjoissa kansallispuistot paikallisväestön resursseina -diskurssi ei ole vahvasti edustettuna. Puhetapa ilmenee pääasiassa siten, että Pohjois-Suomen ja merensaariston kansallispuistojen läheisyydessä asuville ihmisille on myönnetty metsästystä, kalastusta ja poronhoitoa koskevia erityisoikeuksia puistoissa. Diskurssin heikkoa asemaa kansainvälisessä kansallispuistokeskustelussa kuvastaa se, ettei laajoja paikallisväestön luonnonkäyttöoikeuksia hyväksytä Kansainvälisen luonnonsuojeluliiton IUCN:n luokittelun kansallispuistokategoriaan (II) kuuluvilla alueilla. Kansallispuiston määritelmä perustuu ensisijaisesti ekosysteemien suojeluun ja virkistyskäytön turvaamiseen (United Nations... 2003: 12). Suomen lisäksi myös muissa maissa angloamerikkalaiseen luontokäsitykseen sekä luonnon ja ihmisen erottamiseen perustuva luonnonsuojeluideologia on asettunut usein vastakkain luonnolle paikallistasolla annettujen merkitysten kanssa – jo ensimmäisten kansallispuistojen perustamisesta lähtien (Mels 1999; Olwig 2002). Varsinkin kehitysmaissa länsimaiset suojelukäsitykset ovat herättäneet kritiikkiä (Neumann 1995; Ghimire & Pimbert 1997; Gösling 2002).

Tutkimuksen perusteella kansallispuistot paikallisväestön resursseina -diskurssi on hallitsevassa asemassa *traditionaalisten matkailijoiden* puheessa. Traditionaalisten antamista selonteoista välittyy sinänsä myönteinen suhtautuminen puistojen matkailukäyttöön ja -kehittämiseen, mutta he esittävät myös kritiikkiä. He eivät jyrkästi erottele suojeltuja kansallispuistoja ja muita alueita toisistaan, vaan heidän mielestään luonnon hyödyntämisen tulee olla kohtuullista kaikkialla. Traditionaalisia matkailijoita voidaan verrata luonnonsuojelualueiden läheisyydessä eläviin paikallisiin asukkaisiin. Heidän haastatteluistaan ei välity yhtä vahva luonnon koskemattomuuden ihanne kuin muiden matkailijatyyppeiden puheesta; heidän mielestään kalastus ja jopa metsästys sopivat kansallispuistoihin. Traditionaalisille matkailijoille luontoa eivät edusta pelkästään kansallispuistot ja muut erilliset alueet, vaan luonto on tärkeä osa heidän jokapäiväistä elämäänsä. Paikallisväestön oi-

keuksia painottava diskurssi olisi todennäköisesti tullut vahvemmin esille tutkimusaineistoissa, jos haastatteluja olisi tehty myös Kolin kansallispuiston läheisyydessä asuville ihmisille. Tämä ei silti tarkoita, etteivät paikalliset asukkaat voisi käyttää myös kolmea edellä jäsennehtyä puhetapaa.

Kansallispuistojen matkailukäytön lisäksi diskurssiin on tukeuduttu Suomessa monissa muissa luonnon käyttöä koskevissa kysymyksissä, joissa hallinnollisen luonnonsuojelun ja paikallisväestön tavoitteet ovat asettuneet vastakkain ja suojelu on mielletty ulkopuolelta johdetuksi sanelupolitiikaksi (ks. Nieminen 1994; Rannikko 1995; Suopajarvi 2001; Oksanen 2003; Valkonen 2003; Tonder 2005; Lehtinen 2003; 2006). Yhtenä syynä suojelualueiden voimakkaaseen vastustukseen ovat olleet suojeluviranomaisten ja perinteisen maaseutuväestön erilaiset tulkinnat suojelun arvoisesta luonnosta ja suojelun toteuttamisen keinoista (Nieminen 1994: 103; Oksanen 2003: 152–158). Luonnonkäytön jännitteitä muodostuu erilaisten luontojen kohdatessa: konfliktitilanteita syntyy, kun erityisen luonnon merkityksille ei anneta tarpeeksi tilaa yleisen luonnon diskurssissa (Valkonen 2003: 108; ks. Ingold 2000).

	KANSALLISPUISTOT LUONNONSUOJELU- ALUEINA	KANSALLISPUISTOT MATKAILUALUEINA
Kehystys	Kansallispuistot perustettu luonnon säilyttämissiksi	Kansallispuistot perustettu ihmisten nähtävaksi ja koettavaksi
Tärkeimmät arvot	Ekologiset	Sosio-kulttuuriset, taloudelliset
Tarkastelunäkökulma	Ylipaikallinen	Ylipaikallinen (paikallinen)
Luonnonsuojelun motiivit	Ekologiset	Esteettiset
Käsitys suojelun ja matkailun suhteesta	Ristiriita	Symbioosi
Käsitys luonnosta	Yhteiskunnan ulkopuolinen, jossa ihminen vain vierailija Ekologinen reservaatti	Yhteiskunnan ulkopuolinen, jossa ihminen vain vierailija Esteettinen elämys, elinkeinojen perusta
	KANSALLISPUISTOT KESTÄVÄN LUONTO- MATKAILUN ALUEINA	KANSALLISPUISTOT PAIKALLISVÄESTÖN RESURSSINA
Kehystys	Kansallispuistot toteuttavat sekä luonnonsuojelun että luontomatkailun tavoitteita	Kansallispuistoja voitava hyödyntää paikallisten perinteisissä elinkeinoissa ja virkistyksessä
Tärkeimmät arvot	Ekologiset, sosio-kulttuuriset, taloudelliset	Sosio-kulttuuriset, taloudelliset
Tarkastelunäkökulma	Ylipaikallinen, paikallinen	Paikallinen
Luonnonsuojelun motiivit	Ekologiset	Kulttuuriset
Käsitys suojelun ja matkailun suhteesta	Symbioosi	Epäoleellinen asia
Käsitys luonnosta	Yhteiskunnan ulkopuolinen, jossa ihminen vain vierailija Suojelun kohde, elämys, kestävien elinkeinojen perusta	Ei yhteiskunnan ulkopuolinen Resurssi, jolla myös kulttuurista merkitystä

Kuva 3. Luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävät diskurssit, jotka esiintyvät aineistojen analyysin perusteella suomalaisessa kansallispuistokeskustelussa.

10. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimus osoittaa, että kansallispuistojen keskeiset toimijat jäsentävät eri tavoin matkailu- ja virkistyskäytön aseman osana luonnonsuojelun perusteita ja kansallispuistojen käyttöä. Aineistojen analyysin perusteella eri toimijaryhmiä ei ole kuitenkaan perusteltua tarkastella yhtenäisinä kokonaisuuksina, sillä sekä puistoja hallinnoivat viranomaiset, matkailijat että matkailuyrittäjät antavat varsin erilaisia merkityksiä kansallispuistoille ja niiden matkailukäytölle. Kuvasin siten vaihtelua jäsentämällä tutkimusaineistojen analyysin perusteella neljä luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävää diskurssia, jotka voivat yhdistää ja erottaa eri toimijoita. Yhteenveto diskursseista esitetään viereisellä sivulla kuvassa 3. Erilaisten puhe- ja ajattelutapojen olemassaolo sekä niiden keskinäisen aseman muuttuminen osoittavat havainnollisesti kansallispuistojen historiallisen ja kulttuurisen rakentuneisuuden. Yhteiskunnassa käydään ikään kuin jatkuvaa kamppailua siitä, millaista luontoa suojellaan, mitä varten ja millaisin keinoin sekä mitä toimintoja sallitaan suojelluilla alueilla. Erilaisissa puhetavoissa on kyse myös laajemmista luonnolle ja ihmisen luontosuhteelle annetuista merkityksistä. Ihmisen asema on yhä kiistanalainen kansallispuiston ideassa (Kaltenborn ym. 2002: 33). Koska matkailu aiheuttaa sekä ekologisia, sosio-kulttuurisia että taloudellisia hyötyjä ja haittoja, siitä on muodostunut runsaasti vastakkaisia mielipiteitä herättävä toiminto luonnonsuojelualueilla. Tutkimus osoittaa, miten matkailun asema on muuttunut vuosikymmenten kuluessa Suomen kansallispuistoissa.

Koska tavoitteenani oli analysoida suomalaista kansallispuistokeskustelua, työn perusteella on mahdoton sanoa, jäsentyvätkö luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävät diskurssit samalla tavoin muissa maissa. Tutkimuskirjallisuuden perusteella Suomen kansallispuistojen matkailukäyttöä koskevalla keskustelulla on paljon yhteisiä piirteitä kansainvälisen kehityksen kanssa. Luonnonsuojelun, matkailun ja paikallisväestön intressien yhteensovittamiseen liittyvät kysymykset nousevat esille muuallakin; puistojen käyttöä koskevat ongelmat ja konfliktit ovat usein samankaltaisia (Kaltenborn ym. 2002: 32).

Tutkimusaineistojen analyysin perusteella muodostettuja diskursseja tarkasteltaessa voidaan pohtia, sisältyykö näihin neljään diskurssiin kaikki erilaiset Suomessa esiintyvät luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävät puhetavat. Olen jäsennellyt diskurssit vain kolmen toimijan – puistoviranomaisten, matkailijoiden ja matkailuyrittäjien – antamien selonteiden perusteella, mutta jäsentelyn kattavuuden puolesta puhuu se, että kyseessä ovat keskeisimmät kansallispuistojen sisällä toimivat tahot ja yhteiskunnallista suojelukeskustelua tarkasteleva historiallinen katsaus antaa myös tukea analyysin tuloksille. Esimerkiksi paikallisväestön oikeuksia painottava diskurssi oli mahdollista tunnistaa tutkimuksen perusteella, vaikka

en sisällyttänyt aineistoon kansallispuistojen läheisyydessä elävien ihmisten haastatteluja.

Samalla kun analyysi etenee matkailijoiden ja matkailuyrittäjien tyypitte-lystä yleisemmälle diskurssien jäsentämisen tasolle, vähenee Kolin kansallispuiston kontekstin merkitys tutkimuksen tuloksiin vaikuttavana tekijänä, sillä matkailijoiden ja matkailuyrittäjien antamat selonteot viittaavat ja vetoavat laajempaan, muissakin yhteyksissä esille nouseviin diskursseihin. Kaikki puhettavat ilmenevät haastattelujen lisäksi joko kansallispuistojen suunnitteluasiakirjoissa tai historiallisissa keskustelussa. Puhetapoja tarkas- teltaessa haastatteluaineiston keruun rajaamista vain yhteen puistoon voi- daankin pitää onnistuneena ja tutkimusekonomisesti järkevimpänä ratkaisuna. Vaikka olen jäsentänyt luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävät diskurssit kansallispuistoille annettujen merkitysten perusteella ja siitä seuraa omia vivahteita puhetapoihin, yleisemmällä tasolla diskursseja ei ole syytä rajoittaa koskemaan pelkästään kansallispuistokeskustelua. Työn tuloksia voidaan siirtää laajempaan luonnonsuojelualueiden matkailukäyttöä koskevaan keskusteluun.

Tein edellisessä luvussa joitakin päätelmiä eri diskurssien esiintymisestä Suomessa eri aikoina, mutta hallitsevien ja muiden puhetapojen tarkempi historiallinen jäsenitys olisi mahdollista tehdä analysoimalla perusteellisem- min historiallista aineistoa. Tässä työssä katsauksenomaisen historiallisen osuuden ja nykytilanteen esittelyn ensisijaisena tarkoituksena oli sijoittaa tutkimus kontekstiinsa.

Tutkimus vahvistaa yhteiskunnallisen keskustelun perusteella muodosta- maani ennakkokäsitystä siitä, että kansallispuistojen matkailullinen merkitys on vahvistunut viime vuosikymmeneltä lähtien luontomatkailun kasvun ja luonnonsuojeluajattelussa tapahtuneiden muutosten seurauksena. Uudenlais- ta puhetapaa heijastavat sekä asiakirja- että haastatteluaineistot. Tärkeimpä- nä tuloksenaan tutkimus osoittaa, että yhteiskunnallisesta keskustelusta on seurannut myös konkreettisia muutoksia käytäntöihin: matkailu on saanut entistä keskeisemmän aseman kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnitte- lussa. Puistoille on ryhdytty asettamaan kestävän kehityksen käsitteeseen sisältyviä taloudellisia ja sosio-kulttuurisia tavoitteita, joita pyritään toteut- tamaan luontomatkailua kehittämällä. Samalla matkailun merkitys kansallis- puistojen hoitoa ja käyttöä ohjaavana tekijänä suojelunäkökohtien rinnalla on kasvanut. Luonnonsuojelu määrittellään edelleen puistojen tärkeimmäksi tavoitteeksi, mutta suunnitteluasiakirjojen analyysin perusteella puistojen käyttöä koskevia päätöksiä on alettu tehdä myös matkailuun liittyvin perus- tein.

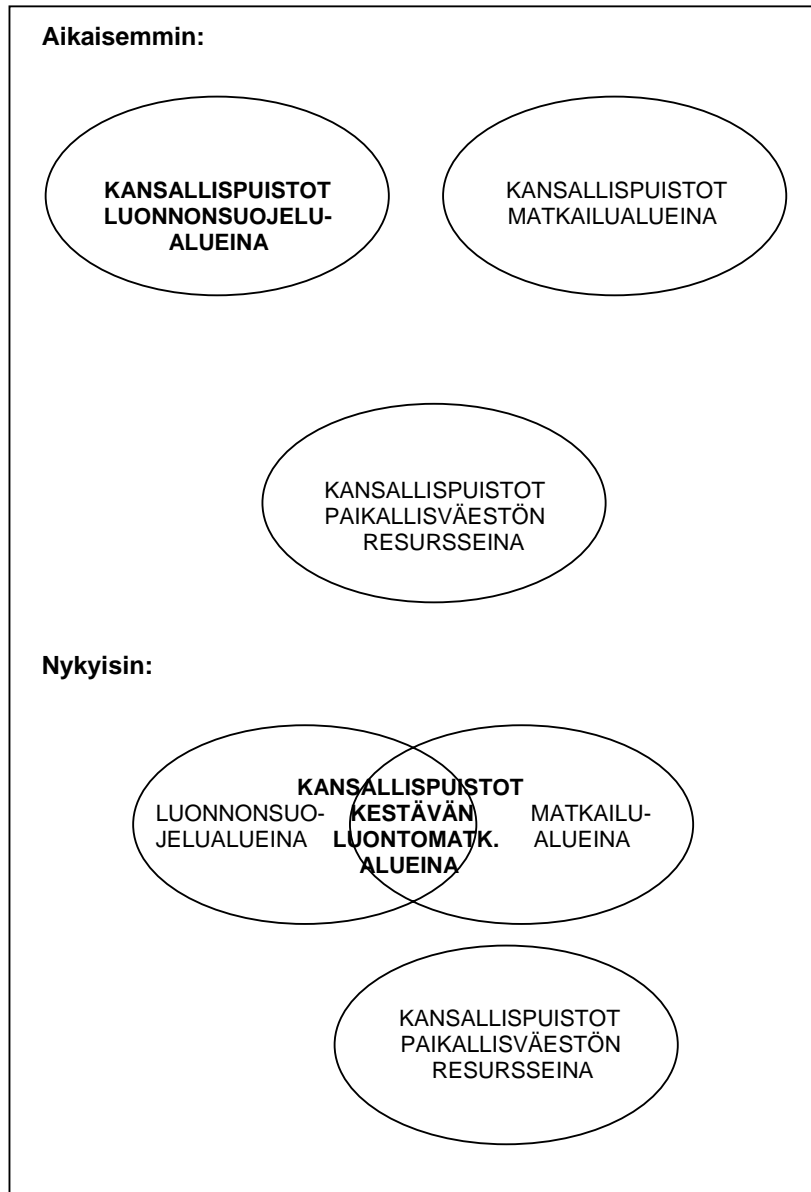
Viime vuosikymmenen vaihteessa hallitsevaksi nousseessa kansallispuis- tot kestävän luontomatkailun alueina -diskurssissa tavoitellaan luonnonsuo- jelun ekologisten ja luontomatkailun taloudellisten tavoitteiden symbioottista yhteensovittamista kansallispuistoissa (ks. Fennell & Weaver 2005; Shultis

& Way 2006). Keskeinen ero hoito- ja käyttösuunnittelua aiemmin ohjanneeseen kansallispuistot luonnonsuojelualueina -puhetapaan on käsitys puistojen taloudellisesta merkityksestä sekä vuorovaikutuksesta ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Nykyisin luonnon suojelemista ja käyttöä ei mielletä kokonaan toisensa poissulkeviksi toiminnoiksi. Matkailun alueellisten tuloja työllisyystavoitteiden kautta myös paikallisväestön etuja pyritään ottamaan entistä paremmin huomioon kansallispuistoissa. Tutkimus osoittaaakin, että erilaiset puistoja koskevat puhetavat ovat lähentyneet toisiaan.

Pyrkimys erilaisten tavoitteiden yhdistämiseen noudattelee kansainvälistä kehitystä, joskin monien muiden maiden kansallispuistoissa matkailukäyttö on ollut jo aikaisemmin keskeisemmässä asemassa kuin Suomessa (ks. Eagles 2002). Luonnonsuojelualueet on alettu ymmärtää biologisten reservien sijaan sosiaalisiksi ja kulttuurisiksi instituutioiksi (Kaltenborn ym. 2002: 33, 38–39) sekä alueellisen kehittämisen välineiksi (McCool & Patterson 2000: 113; ks. Booth & Simmons 2000: 44–47; Docherty 2000: 549, 557; Daugstad ym. 2005: 5). Esimerkiksi Ruotsissa osa kansallispuistoista sai 1990-luvulla aiempaa korostuneemman matkailullisen merkityksen ja aluekehittämisen tavoitteet alettiin ottaa huomioon puistojen hoidossa (Mels 1999: 127). Diskursiivinen muutos merkitsee luonnon ja kulttuurin dualistisen vastakkainasettelun vähenemistä ja kansallispuistojen muuttumista entistä dynaamisemmiksi alueiksi. Luontoa ja ihmistä integroiva näkökulma näyttäisi olevan vahvistumassa myös luonnonsuojelufilosofioissa (Naskali 2000: 56–59; ks. Zimmerer 2000).

Seuraavalla sivulla oleva kuva 4 esittää luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutuksen diskursiivisella kentällä tapahtunutta muutosta, jonka olen jäsentänyt tutkimusaineistojen analyysin perusteella. Koska kansallispuistojen suunnitteluasiakirjojen analyysi ulottuu työssä vain vuodesta 1984 lähtien julkaistuihin suunnitelmiin, kuvan tarkoituksena on havainnollistaa pelkästään vastikään tapahtunutta muutosta eikä esittää diskurssien jäsentymistä 1980-luvun puoliväliä edeltäneellä ajalla.

Kansallispuistot kestäväen luontomatkailemisen alueina -diskurssin nousu hallitsevaan asemaan osoittaa luonnonsuojelun muuttuneen entistä markkinavoitosemmaksi ja välineellisemmäksi. Luontoa pyritään nykyisin suojelemaan tuotteistamalla sitä – muuttamalla sen arvo rahalliseksi. Luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävien puhetapojen muutokset kytkeytyvät laajempiin yhteiskunnallisissa olosuhteissa ja arvoissa tapahtuneisiin muutoksiin: uusliberalisoitumisen vaikutukset näkyvät myös luontopolitiikassa. Taloudellinen tehokkuus ja luonnon tuotteistaminen ovat nousseet aiempaa keskeisimmiksi tekijöiksi, kun länsimaisen kulttuurin kuluttamiseen ja yksityistämiseen liittyviä arvoja ollaan sisällyttämässä myös luonnonsuojeluun (ks. Kaltenborn ym. 2002: 33).

Kuva 4. Luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävien diskurssien muutos (hallitseva, kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnittelun perustana oleva diskurssi on merkitty tummennetulla).

Luonto- tai ekomatkailun kehittäminen on vain yksi esimerkki suojelualueiden taloudellisesta hyödyntämisestä ja kytkemisestä alueellisen kehittämisen tavoitteisiin. Esimerkiksi *bioprospecting*-käsitteellä viitataan biodiversiteetin ja siihen liittyvän tiedon tuotteistamiseen ja myymiseen. Se tarjoaa erityisesti monille kehitysmailla mahdollisuuksia hyötyä luonnon suojelemisesta, joskaan hyödyt eivät välttämättä jakaudu tasaisesti (Castree 2003; ks. Nygren 1998; McAfee 1999; McCarthy & Prudham 2004).

Suomessa tehtiin 1970-luvulla jyrkkää pesäeroa luonnonsuojelun ja talouden välille, mutta viime aikoina merkitykset ovat lähentyneet toisiaan. Luontomatkailun aluetaloudellisen roolin kasvuun kytkeytyy perinteisten elinkeinojen merkityksen väheneminen ja hyvinvointiyhteiskunnan heikkeneminen. Valtion roolin muuttuessa kunnille ja maakunnille on annettu yhä suurempi vastuu alueellisesta kehittämisestä. Luonto ja luonnonsuojelualueet pyritään valjastamaan matkailun edistäjiksi ja talouskasvun vauhdittajiksi. Kansallispuistojen paineet tuottaa matkailutuloa ja osoittaa taloudellinen tehokkuutensa ovat lisääntyneet; tämä voi olla tärkeää esimerkiksi yhteiskunnallisen rahoituksen turvaamiseksi (Eagles & McCool 2002: 46–47; Boyd 2004: 479; ks. Eagles 2002). Suomessa kehityssuunnasta ovat osoituksena Metsähallituksen kansallispuistoille ja muille alueilleen asettamat käyntimäärä- sekä matkailun tulo- ja työllisyystavoitteet, joilla pyritään osaltaan toteuttamaan eduskunnan ja ympäristöministeriön muotoilemia luontomatkailun kehittämistavoitteita. Metsähallitus tavoittelee kansallispuistojen kokonaiskäyntimäärään 40 prosentin kasvua vuoden 2003 tasosta vuoteen 2010 (Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden... 2004: 22, 74). Matkailun alueelliset tulo- ja työllisyysvaikutukset ovat samalla nousseet suojelualueiden yhteiskunnallisen rahoituksen hakemisen perusteluiksi (Virkistyskäytön ja... 2006; ks. Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden... 2004). Hallitseva diskurssi poimii siis elementtejä talouspuheesta vetoamalla kansallispuistojen matkailukäytöstä ihmisille kertyvään taloudelliseen hyötyyn ja pyrkii sillä tavoin suostuttelemaan ihmiset puolelleen sekä legitimoimaan matkailun kehittämistä puistoissa.

Luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävien puhetapojen lähentymisestä huolimatta yhteiskunnassa käydään edelleen diskursiivista kamppailua siitä, kenellä on oikeus määritellä ”totuus” kansallispuistoista ja niiden käytöstä. Tavoitteiden laajentuessa myös taloudellisiksi ja sosiokulttuurisiksi voivat puistojen käyttöä koskevat ristiriidat kasvaa (McCool & Patterson 2000: 113). Kuten haastatteluaineistot osoittavat, nykyisten hoito- ja käyttösuunnittelun periaatteiden ja käytäntöjen rinnalla esiintyy sekä kriittisempiä että myönteisempiä kansallispuistojen matkailukehittämistä koskevia kannanottoja. Lisäksi puistoille saatetaan antaa aivan muunlaisia kuin luonnonsuojelua tai matkailua korostavia merkityksiä, kuten kansallispuistot paikallisväestön resursseina -diskurssissa. Vaihtoehtoiset puhetavat jäävät kuitenkin usein toisarvoiseen asemaan, sillä hallitsevista diskursseista tulee

tietyssä ajassa ja paikassa helposti kyseenalaistamattomia, vakiintuneita todellisuuden jäsentämisen tapoja ja samalla päätöksenteon ohjaajia (Fairclough 1992: 87; Jokinen & Juhila 2004: 77). Kansallispuistot kestävän luontomatkailun alueina -diskurssi on vasta noussut hallitsevaksi puhettavaksi, eikä ainakaan vielä Suomessa ole käyty laajaa kriittistä keskustelua aikaisempaa keskeisempään asemaan puistoissa nousseista luontomatkailun kehittämistavoitteista. Sellaista voisi arvella syntyvän esimerkiksi korkeista matkailijamäärien kasvutavoitteista tai matkailun yritystoiminnan vahvistamisesta puistoissa. Käyntimäärätavoitteita on kuitenkin lausuttu julki vasta aivan uusimmissa, vuosina 2005 ja 2006 luonnoksena valmistuneissa, hoito- ja käyttösuunnitelmissa.

Tutkimuksen johdannossa esitettyjen linjausten mukaisesti tarkoituksenani ei ole tässä luvussa ottaa kantaa, onko hallitsevaan asemaan noussut kansallispuistot kestävän luontomatkailun alueina -puhetapa paras vaihtoehto hoitaa puistoja. Se on toki muita diskursseja joustavampi siinä mielessä, että se pyrkii ottamaan huomioon useiden eri tahojen intressejä, sovittamaan yhteen erilaisia tavoitteita ja samalla vähentämään puistojen käyttöä koskevia ristiriitoja. Lisäksi puistojen kytkeminen tiiviimmin niitä ympäröivään yhteiskuntaan vähentää luonnon ja ihmisen dualistista vastakkainasettelua, jota on pidetty ongelmallisena muun muassa ympäristöongelmien synnyn kannalta (Cronon 1995: 87). Toisaalta puhetapa herättää kriittisiä kysymyksiä, pystytäänkö luonnonsuojelun ekologiset tavoitteet ja luontomatkailun aluetaloudelliset tavoitteet toteuttamaan samanaikaisesti riittävän hyvin. Pyrkimys erilaisten tavoitteiden yhteensovittamiseen merkitsee suuria haasteita kansallispuistojen päätöksenteolle ja suunnittelulle, sillä ekologiaa, sosio-kulttuurisia ja taloudellisia ulottuvuuksia ei voi arvottaa yhteismitallisesti.

Seuraavaksi pyrin osittain kriittistenkin kysymysten ja pohdintojen kautta tarkastelemaan eri näkökulmista viimeaikaisten diskursiivisten muutosten konkreettisia vaikutuksia sekä hahmottelemaan kansallispuistojen tulevaa kehityssuuntaa. Valmiiden vastausten sijaan nämä pohdinnat tarjoavat hedelmällisiä jatkotutkimuksen aiheita.

Kuten olen edellä todennut, kansallispuistojen matkailullisen merkityksen vahvistuminen voi parantaa luonnonsuojelun toteuttamisen edellytyksiä. Mahdollisuus hyötyä taloudellisesti suojelualueista lisää varsinkin paikallisten ja alueellisten toimijoiden myönteistä suhtautumista luonnonsuojeluun ja tukea suojelualueiden perustamiselle (ks. Fortin & Gagnon 1999). Kasvava luontomatkailu tarjoaa paikalliselle väestölle uusia toimeentulon ja työllistymisen mahdollisuuksia sekä suoraan että välillisesti, joskaan matkailun vaikutukset paikallisten elinolosuhteisiin ja identiteettiin eivät ole yksinomaan myönteisiä (Hellén 2001; Rämetsä ym. 2005; Sorsa 2005b: 128–133). Paikallisia asukkaita kunnioittamalla voidaan lisätä heidän sitoutumistaan luonnonsuojelun toteuttamiseen. Paikallisten ihmisten tarpeiden huomioon-

ottamista, heille kertyvää hyötyä suojelusta sekä heidän osallistamistaan suojelua koskevaan päätöksentekoon pidetäänkin yhä tärkeämpinä suojelun onnistumisen kannalta (Kaltenborn ym. 2002: 33; Fennell & Weaver 2005: 384–385). Myös Suomessa luontomatkailun kehittämismahdollisuudet ovat lisänneet myönteistä suhtautumista kansallispuistoihin, eikä Kolin kansallispuiston perustamiskiistan kaltaisia konflikteja ole enää syntynyt uusia puistoja muodostettaessa. Samalla on kuitenkin pidettävä mielessä, että uusimpia kansallispuistoja on perustettu jo ennestään esimerkiksi Natura-ohjelmassa suojelluille alueille, eikä puistojen perustaminen ole siten merkinnyt välttämättä huomattavia uusia rajoituksia alueiden käytölle. Paikallisväestön suhde luonnonsuojeluun ja matkailuun on edelleen ajankohtainen tutkimusaihe, vaikka aihepiiriä on jo jonkin verran tutkittu Suomessa (esim. Hellén 2001; Rämetsä ym. 2005).

Luonnonsuojelun motiivien muuttuminen entistä matkailullisemmiksi ja kaupallisemmiksi ei ole ongelmatonta, vaan se merkitsee uusia haasteita kansallispuistojen hoito- ja käyttösuunnittelulle. Samalla kun paikallisten ja alueellisten toimijoiden tuki puistojen perustamiselle kasvaa, alkaa puistojen käyttöön kohdistua yhä enemmän taloudellisia ja poliittisia odotuksia. Jos esimerkiksi kunnat tukevat puistoesityksiä talouteen ja työllisyyteen vedoten, ne odottavat hyötyvänsä alueista kasvavien matkailutulojen ja -työpaikkojen muodossa. Toistaiseksi liikkumista ja rakentamista koskevat määräykset ovat pysyneet verrattain tiukkoina Suomen kansallispuistoissa, mutta hoidon ja käytön periaatteet voivat muuttua ajan kuluessa. Kuten esitin luvussa 6.5., puistojen käsitteellinen konstruointi kansainvälisiksi matkailukohteiksi luo perustan käytäntöjen muuttamiselle. Tämä herättää kriittisiä kysymyksiä matkailukäytön laajentamisen ja kehittämisen enimmäisrajoista.

Useat matkailun kehitykseen liittyvät tekijät aiheuttavat paineita kansallispuistojen voimakkaammalle matkailukäytölle tulevaisuudessa (ks. Boyd 2004: 479–481; Eagles 2004; Saarinen 2005b: 46–48). Haasteita aiheuttavat esimerkiksi jokamiehenoikeuksien piiriin sisällytetyt uudet matkailun muodot sekä moottorikelkkojen ja muiden ajoneuvojen lisääntynyt virkistyskäyttö erityisesti Pohjois-Suomessa, jossa suojelualueet ovat laajoja. Matkailun kasvu lisää yleensäkin kansallispuistojen palveluihin kohdistuvia laatuvaatimuksia ja kehittämistarpeita, mikä voi olla ristiriidassa puistoille määriteltujen ekologisten suojelutavoitteiden kanssa ja lisätä puistojen käyttöä koskevia konflikteja. Taloudellista voittoa tavoittelevan yksityisen elinkeinotoiminnan sovittaminen julkiseksi resurssiksi ymmärrettyihin kansallispuistoihin ei ole välttämättä ongelmatonta, joskin tämä tutkimus tarjoaa myös varsin myönteisiä esimerkkejä luonnonarvoja kunnioittavasta matkailun yritystoiminnasta. Matkailuelinkeinon omat tavoitteet eivät aina myöskään ole yhteneviä aluekehittämisen tavoitteiden kanssa (Saarinen 2005b: 48; ks. Saarinen 2004a). Paikallisten ja alueellisten kehittäjien kohdistamat odotuk-

set puistojen matkailukäyttöön muodostavat kiinnostavan aihepiirin tuleville tutkimuksille.

Toisaalta ainakin tiettyyn rajaan asti paikallisten ja alueellisten toimijoiden kehittämispäämäärät ovat yhteneviä puistoviranomaisten laatimien tavoitteiden kanssa, sillä myös Metsähallitus on alkanut asettaa kansallispuistoille esimerkiksi käyntimääriä, matkailun aluetaloudellisia vaikutuksia ja yritystoimintaa koskevia tavoitteita. Keinoksi luontomatkaailun ja luonnonsuojelun tavoitteiden yhteensovittamiseen ja matkailun haitallisten vaikutusten vähentämiseen esitetään kestävän kehityksen periaatteiden noudattamista ja matkailukäytön ohjaamista. Kestäviin toimintatapoihin perustuvan matkailun lisäämisen ei katsota olevan ristiriidassa luonnonsuojelutavoitteiden kanssa (ks. Gilligan ym. 2005: 39). Tarkastelin jo luvuissa 1.3. ja 6.4. kestävän matkailun käsitteeseen liittyviä ongelmia. Kestävässä matkailussa ei ole kyse haittojen täydellisestä poistamisesta vaan niiden pitämisestä hyväksyttävällä tasolla sosio-kulttuurisiin ja taloudellisiin (sekä ekologisiin) hyötyihin nähden. Jos matkailijamäärää ja palveluvarustusta lisätään, matkailun ekologiset (ja sosio-kulttuuriset) kokonaishaitat voivat samalla kasvaa. Tämän tutkimuksen perusteella ei ole kuitenkaan mielekäästä arvioida kansallispuistojen matkailukäytön kasvun fyysisiä ympäristövaikutuksia.

Yhteiskunnallinen tuki kansallispuistoille ja poliittinen painostus niiden perustamiseksi voi lisääntyä myös sitä kautta, että yhä useampi ihminen vierailee puistoissa ja kiinnostuu luonnosta ja sen suojelemisesta (Eagles & McCool 2002: 23–24). Matkailun kasvaessa matkailijatkin alkavat kohdistaa kansallispuistoihin enemmän odotuksia ja vaatimuksia, mikä luo paineita matkailukäytön laajentamiselle ja palvelujen kehittämiseksi. Kansallispuistoille määritellyt ekologiset suojelutavoitteet ja luontomatkaailijoiden arvostamat esteettiset tekijät voivat olla ristiriidassa keskenään. Haastattelujen perusteella luonnonsuojelu merkitsee osalle matkailijoista ennemmin luonnon visuaalisten piirteiden säilyttämistä kuin monimuotoisuus- ja uhanalaisuusarvojen vaalimista. Matkailijoiden esteettisin perustein rakentuva käsitys koskemattomasta luonnosta ei välttämättä kaikilta osin vastaa sitä luontoa, jota tieteellisesti painottunut hallinnollinen luonnonsuojelu pyrkii tänä päivänä säilyttämään. Kun esimerkiksi kansallispuistoissa ennallistetaan luontoa kaivinkoneita ja moottorisahoja käyttämällä, jälki voi olla matkailijan mielestä varsin rajun näköistä.

Toisaalta matkailijoiden odotuksiin ja mielikuviin vastaaminen asettaa rajoituksia kansallispuistojen matkailukäytölle. Myönteisimmin matkailuun suhtautuvat matkailijatkin näkevät rajat puistojen kehittämisellä: runsaat palvelut ja rakenteet voivat hälventää ihanteelliseksi muodostuneen idean luonnontilaisessa ja alkuperäisessä luonnossa liikkumisesta. Pitkälle tuotetettu luonto ei välttämättä vastaa matkailijoiden luonnolle antamia merkityksiä ja heidän motiivejaan saapua alueelle (Kaltenborn ym. 2001: 426; ks. Slattery 2002). Kansallispuistojen palveluvarustusta rakennettaessa joudu-

taan siten tasapainottelemaan matkailijoiden luontomielikuvien täyttämisen ja palvelujen tarpeen välillä sekä suunnittelemaan rakenteiden sijainti huolellisesti. Lisäksi on otettava huomioon, että matkailijat muodostavat varsin heterogeenisen, luontosuhteiltaan erilaisen joukon, kuten haastattelujen analyysi osoittaa.

Metsähallituksen tavoitteena on ohjata suurin osa valtion alueiden luontomatkailijoiden määrän kasvusta jo nyt vilkkaassa käytössä oleviin kohteisiin eli yleisökäytön painopistealueille, joihin sijoittuvat muun muassa lähes kaikki kansallispuistot. Puistojen sisällä puolestaan matkailijat pyritään ohjaamaan virkistysvyöhykkeille. Ohjaamalla kävijät tietyille alueille tavoitteena on varmistaa käytön ekologinen kestävyys. (Metsähallituksen luonnonsuojelun alueiden... 2004: 23, 74.) Toisaalta uhkana on, etteivät kansallispuistot 40 prosentin käyntimäärien kasvutavoitteiden toteutumisen jälkeen enää vastaa luontomatkailijoiden odotuksia luonnontilaisista ja rauhallisista alueista, joissa ei haluta kohdata liian paljon muita ihmisiä. Jo nyt osa Kolin kansallispuistossa haastatelluista matkailijoista kertoi ruuhkautuneisuuden häiritsevän heidän luontokokemustaan. Matkailukehittäminen voi siten ”sahata oksaa altaan” eli karkottaa kansallispuistoista villiä ja koskemattonta luontoa etsiviä matkailijoita. Luonnonsuojelunäkökulmia painottavat matkailijat hakeutuvat todennäköisesti ensimmäiseksi muille alueille.

Kaupungistuneessa yhteiskunnassa korostuu kansallispuistojen ja muiden retkeilykäyttöä varten perustettujen alueiden merkitys ihmisten virkistätymiskohteina ja luontosuhteen ylläpitäjinä. Puistojen viimeaikainen kävijämäärien kasvu voidaan tulkita konkreettiseksi osoitukseksi tästä. Toisaalta voidaan pohtia, millaista suhdetta luontoon ja millaista mielikuvaa luonnosta kansallispuistoihin perustuva luontomatkailu lopulta pitää yllä. Tämänkin tutkimuksen haastattelut osoittavat, ettei luonto ole enää välttämättä kiinteä osa ihmisten jokapäiväistä elämää vaan luonnon ehdoista on alettu vieraantua. Nykyisin luonto merkitsee ihmisille usein erityistä, kaupungin ulkopuolella sijaitsevaa paikkaa, jonne on erikseen matkustettava luontoelämyksiä saadakseen. Tottumattomat luonnossa liikkujat hankkivat luontokokemuksia esimerkiksi kansallispuistoista, joissa retkeilyrakenteet ja -palvelut helpottavat luonnossa liikkumista sekä lisäävät turvallisuuden tunnetta. Luontomatkailuelinkeino tuottaa osaltaan luonnon toiseutta muodostamalla mielikuvia koskemattomasta luonnosta (ks. Nelson 2005). Yhteiskunnan kaupungistumisen, luonnosta vieraantumisen ja luonnon matkailullisen tuotteistamisen seurauksena luonto määrittyykin edelleen usein yhteiskunnan ulkopuoliseksi alueeksi. Matkailuelinkeino ohjaa ihmisten käsityksiä luonnosta markkinoinnin ja muun epäsuoran turistisen hyödyntämisen kautta, ja samalla se muovaa luontoa jopa tehokkaammin kuin suoraan hyödyntämällä (Saarinen 2005b: 48).

Tutkimusaineistojen analyysin perusteella voidaan yrittää jäljittää orastavia merkkejä tulevista merkityksistä (Williams 1988: 140–145) eli pohtia

kansallispuistojen kehityssuuntaa: millaiset merkitykset ovat vahvistumassa ja millaiset puolestaan heikkenemässä? Koska puistojen hoito- ja käyttösuunnittelun perustana oleva diskurssi on vasta muuttunut, suunnitteluasiakirjojen perusteella on vaikea arvioida tarkasti tulevaa kehityssuuntaa. Todennäköisesti luontomatkailun merkitys kansallispuistojen käyttömuotona ei tule vähenemään lähitulevaisuudessa vaan puistojen tehtävä aluekehittämisen tavoitteiden toteuttajana tulee edelleen voimistumaan. Matkailuun liittyvät perusteet vahvistanevat asemaansa luonnonsuojelunäkökohtien rinnalla puistojen käyttöä koskevan päätöksenteon kriteereinä. Ulkomailta saattujen esimerkkien mukaisesti Suomenkin kansallispuistot saattavat ryhtyä toimimaan yhä enemmän liikelaitosten kaltaisesti ja vastaamaan paremmin matkailun kysyntään (ks. Eagles 2002: 149–150; 2004: 18–19, 22).

Tulevaisuudessa ongelmaksi saattaa muodostua puistojen virkistyspalvelujen tuottamiseen ja luontomatkailun hallintatoimiin osoitetun budjettirahoituksen riittämättömyys. Kansallispuistojen muuttuessa yhä selvemmin matkailullisiksi resursseiksi saattaa Suomessa tulla ajankohtaiseksi kysymys pääsy- tai käyttömaksujen perimisestä puistojen kävijöiltä hallinto- ja hoitokustannusten kattamiseksi. Useissa muissa maissa kansallispuistot ovat maksullisia (ks. Eagles 2002: 138–143; 2004: 23). Jokamiehenoikeuksiltaan vahvassa Suomessa on kuitenkin vierastettu ajatusta luonnossa liikkumisen maksullisuudesta, joten maksujen toteutuminen lähitulevaisuudessa ei ole todennäköistä (ks. Naskali 2000: 61–66; Tuulentie & Järviluoma 2005: 72–73). Matkailun ekologisten tai sosio-kulttuuristen haittojen merkittävä lisääntyminen kansallispuistoissa voisi muuttaa matkailun aseman vahvistumisen kehityssuuntaa, sillä luonnonsuojelutavoitteet määritellään yhä ensisijaisiksi Suomen kansallispuistoissa.

Kansallispuistot paikallisväestön resursseina -diskurssin voisi olettaa heikkenevän tulevaisuudessa muun muassa sillä perusteella, että yhteiskunnan kaupungistumisen jatkuessa yhä harvempi ihminen tulee saamaan elantonsa maaseudun perinteisistä alkutuotantoeinkeinoista (Elinvoimainen maaseutu... 2004; ks. Saarinen 2005b: 46–48). Perinteisten elinkeinojen aluetaloudellisen merkityksen vähentyessä ja toisaalta luontomatkailun roolin kasvaessa paikallisväestön oikeuksia korostavan diskurssin tavoitteet kohtaavat yhä useammin matkailun kehittämistavoitteet. Tulevaisuudessa diskurssi kenties yhdistyy kansallispuistot kestävä luontomatkailun alueina -puhetapaan (ks. Kuva 4, s. 252). Samalla paikallisten asukkaiden sananvalta kasvaa luonnonsuojelua koskevassa päätöksenteossa luonnontieteellisten kriteerien rinnalla.

Erilaisten luonnonsuojelun ja matkailun vuorovaikutusta määrittävien puhetaipojen lähentymisestä huolimatta tutkimus osoittaa, että kansallispuistojen tavoitteet sekä varsinkin matkailu- ja virkistyskäytön asema suojelualueilla tulee tulevaisuudessakin todennäköisesti aiheuttamaan vilkasta yhteiskunnallista keskustelua. Koska luonnonsuojelun ja matkailun vuorovai-

kutusta koskeviin kysymyksiin ei yleensä ole olemassa lopullisia ja yksiselitteisesti oikeita vastauksia, matkailukäytön asema kansallispuistoissa tulee edelleen määrittämään diskursiivisten kamppailujen tuloksena.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Aaltonen, S. (1994). Jerisjärven ympäristökonflikti Rauhalan kyläläisten tulkitsemana. *Teoksessa* Lehtinen, A. & P. Rannikko (toim.): *Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto*, 72–91. Gaudeamus, Helsinki.
- Adams, W. M. (1997). Rationalization and conservation: ecology and the management of nature in the United Kingdom. *Transactions of the Institute of British Geographers* 22: 3, 277–291.
- Aho, S. (2005). Luonnon virkistyskäytöstä johtuva maaston kuluminen – esimerkialueena Rokua. *Teoksessa* Tuulentie, S. & J. Saarinen (toim.): *Kestävät käytännöt matkailun suunnittelussa ja kehittämisessä. Metlan työraportteja / Working Papers of the Finnish Forest Research Institute* 20, 80–91. Luettavissa: <www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2005/mwp020.htm>
- Aitchison, C., N. E. MacLeod, S. J. Shaw (2000). *Leisure and tourism landscapes. Social and cultural geographies*. 201 s. Routledge, London.
- Assmuth, T. & A. Seppänen (1984). Lapin retkeily- ja luonnonsuojelualueiden roskaantuminen, jätehuollon tila ja vaihtoehdot. *Ympäristö ja Terveys* 15: 4, 224–229.
- Ateljevic, I. & S. Doorne (2002). Representing New Zealand. Tourism imagery and ideology. *Annals of Tourism Research* 29: 3, 648–667.
- Atkinson, P. & A. Coffey (2004). Analysing documentary realities. *Teoksessa* Silverman, D. (toim.): *Qualitative research. Theory, method and practice*, 56–75. 2. p. Sage, London.
- Barton, G. (2001). Empire forestry and the origins of environmentalism. *Journal of Historical Geography* 27: 4, 529–552.
- Bell, C. & J. Lyall (2002). The accelerated sublime. Thrill-seeking adventure heroes in the commodified landscape. *Teoksessa* Coleman, S. & M. Crang (toim.): *Tourism. Between place and performance*, 21–37. Berghahn, New York.
- Below, A. (1994). Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden tutkimus. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja B* 19. 56 s.
- Below, A. & A. Vauramo (1998; toim.). Metsähallituksen luonnonsuojelu. Vuosikertomus 1997. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja B* 43. 70 s.
- Below, A. & A. Vauramo (1999; toim.). Metsähallituksen luonnonsuojelu. Vuosikertomus 1998. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja B* 51. 81 s.

- Benton, L. M. & J. R. Short (1999). *Environmental discourse and practice*. 219 s. Blackwell, Oxford.
- Berger, P. L. & T. Luckmann (2000). *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Suomentanut ja toimittanut V. Raiskila. 3. p. 255 s. Alkuteos: The social construction of reality (1966). Gaudeamus, Helsinki.
- Berghäll, J. (2005). Saaristomeren kansallispuiston luontomatkailun aluetaloudelliset vaikutukset. *Metsähallituksen luonnonuojelujulkaisuja A* 153. 65 s.
- Berglund, E. (2001). Facts, beliefs and biases: perspectives on forest conservation in Finland. *Environmental Planning and Management* 44: 6, 833–849.
- Birkeland, I. (1998). Nature and the 'cultural turn' in human geography. *Norsk Geografisk Tidsskrift* 52, 229–240.
- Blåfield, M. (1980). A. E. Nordenskiöld ja kansallispuisto-ate. *Suomen Luonto* 5/1980, 219–222.
- Booth, K. L. & D. G. Simmons (2000). Tourism and the establishment of national parks in New Zealand. *Teoksessa* Butler, R. W. & S. W. Boyd (toim.): *Tourism and national parks. Issues and implications*, 38–49. John Wiley & Sons, Chichester.
- Borg, P. (1999). Luontomatkailun järjestelmälliseen kehittämiseen tutkimuksen avulla. *Metsätieteen aikakauskirja* 1/1999, 110–115.
- Borg, P. & H. Ormio (1978). *Perustiedot kansallispuistoista. Ihanteet ja käytäntö*. 112 s. WSOY, Porvoo.
- Boström, T. & E. Pöysti (1992). Environmental strategy in the enterprise. *Helsingin kauppa- ja korkeakoulun julkaisuja D-161*. 116 s.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. 613 s. Routledge, London.
- Boyd, S. W. (2000). Tourism, national parks and sustainability. *Teoksessa* Butler, R. W. & S. W. Boyd (toim.): *Tourism and national parks. Issues and implications*, 161–186. John Wiley & Sons, Chichester.
- Boyd, S. (2004). National parks: wilderness and culture. *Teoksessa* Lew, A. A., C. M. Hall & A. M. Williams (toim.): *A companion to tourism*, 473–483. Blackwell, Malden.
- Boyd, S. W. & R. W. Butler (2000). Tourism and national parks: the origin of the concept. *Teoksessa* Butler, R. W. & S. W. Boyd (toim.): *Tourism and national parks. Issues and implications*, 13–27. John Wiley & Sons, Chichester.
- Braun, B. & J. Wainwright (2001). Nature, poststructuralism, and politics. *Teoksessa* Castree, N. & B. Braun (toim.): *Social nature. Theory, practice, and politics*, 41–63. Blackwell, Malden.
- Budowski, G. (1976). Tourism and environmental conservation: conflict, coexistence, or symbiosis? *Environmental Conservation* 3: 1, 27–31.

- Burgess, J. (2000). Situating knowledges, sharing values and reaching collective decisions. The cultural turn in environmental decision making. *Teoksessa Cook, I., D. Crouch, S. Naylor & J. R. Ryan (toim.): Cultural turns/geographical turns: perspectives on cultural geography, 273–287.* Prentice Hall, Harlow.
- Burningham, K. & G. Cooper (1999). Being constructive: social construction and environment. *Sociology* 33: 2, 297–316.
- Butler, R. W. (1998). Sustainable tourism – looking backwards in order to progress? *Teoksessa Hall, C. M. & A. A. Lew (toim.): Sustainable tourism: a geographical perspective, 25–34.* Addison Wesley Longman, New York.
- Butler, R. W. (2000a). Tourism and the environment: a geographical perspective. *Tourism Geographies* 2: 3, 337–358.
- Butler, R. W. (2000b). Tourism and national parks in the twenty-first century. *Teoksessa Butler, R. W. & S. W. Boyd (toim.): Tourism and national parks. Issues and implications, 323–335.* John Wiley & Sons, Chichester.
- Butler, R. W. (2004). Geographical research on tourism, recreation and leisure: origins, eras, and directions. *Tourism Geographies* 6: 2, 143–162.
- Butler, R. W. & S. W. Boyd (2000a; toim.). *Tourism and national parks. Issues and implications.* 342 s. John Wiley & Sons, Chichester.
- Butler, R. W. & S. W. Boyd (2000b). Tourism and parks – a long but uneasy relationship. *Teoksessa Butler, R. W. & S. W. Boyd (toim.): Tourism and national parks. Issues and implications, 3–11.* John Wiley & Sons, Chichester.
- Butler, R. W., C. M. Hall & J. Jenkins (1998; toim.). *Tourism and recreation in rural areas.* 261 s. John Wiley & Sons, Chichester.
- Castree, N. (2001). Socializing nature: theory, practice, and politics. *Teoksessa Castree, N. & B. Braun (toim.): Social nature. Theory, practice, and politics, 1–21.* Blackwell, Malden.
- Castree, N. (2003). Bioprospecting: from theory to practice (and back again). *Transactions of the Institute of British Geographers* 28: 1, 35–55.
- Castree, N. (2005). *Nature.* 281 s. Routledge, London.
- Castree, N. & B. Braun (1998). The construction of nature and the nature of construction. Analytical and political tools for building survivable futures. *Teoksessa Braun, B. & N. Castree (toim.): Remaking reality. Nature at the millenium, 3–45.* Routledge, London.
- Cheong, S-M. & M. L. Miller (2000). Power and tourism. A Foucauldian observation. *Annals of Tourism Research* 27: 2, 371–390.
- Clarke, J. (1997). A framework of approaches to sustainable tourism. *Journal of Sustainable Tourism* 5: 3, 224–233.

- Cloke, P. & H. C. Perkins (1998). "Cracking the canyon with the awesome foursome": representations of adventure tourism in New Zealand. *Environment and Planning D: Society and Space* 16: 2, 185–218.
- Cloke, P. & H. C. Perkins (2002). Commodification and adventure in New Zealand tourism. *Current Issues in Tourism* 5: 6, 521–549.
- Cloke, P. & H. C. Perkins (2005). Cetacean performance and tourism in Kaikoura, New Zealand. *Environment and Planning D: Society and Space* 23: 6, 903–924.
- Cohen, E. (1979). A phenomenology of tourist experiences. *Sociology* 13: 2, 179–201.
- Condit, S. (1995). Luontomatkailun käsité ja normatiiviset tavoitteet. *Joensuu yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A* 9. 85 s.
- Crang, M. (1998). *Cultural geography*. 215 s. Routledge, London.
- Crawshaw, C. & J. Urry (1997). Tourism and the photographic eye. *Teoksessa* Rojek, C. & J. Urry (toim.): *Touring cultures. Transformations of travel and theory*, 176–195. Routledge, London.
- Cronon, W. (1995). The trouble with wilderness; or, getting back to the wrong nature. *Teoksessa* Cronon, W. (toim.): *Uncommon ground. Toward reinventing nature*, 69–90. W. W. Norton, New York.
- Darier, É. (1999). Foucault and the environment: an introduction. *Teoksessa* Darier, É. (toim.): *Discourses of the environment*, 1–33. Blackwell, Oxford.
- Daugstad, K., H. Svarstad & O. I. Vistad (2006). A case of conflicts in conservation: two trenches or a three-dimensional complexity? *Landscape Research* 31: 1, 1–19.
- Delaney, D. (2001). Making nature/markings humans: law as a site of (cultural) production. *Annals of the Association of American Geographers* 91: 3, 487–503.
- Demeritt, D. (1994). The nature of metaphors in cultural geography and environmental history. *Progress in Human Geography* 18: 2, 163–185.
- Demeritt, D. (2001a). The construction of global warming and the politics of science. *Annals of the Association of American Geographers* 91: 2, 307–337.
- Demeritt, D. (2001b). Scientific forest conservation and the statistical picturing of nature's limits in the Progressive-era United States. *Environment and Planning D: Society and Space* 19: 4, 431–460.
- Demeritt, D. (2002). What is the 'social construction of nature'? A typology and sympathetic critique. *Progress in Human Geography* 26: 6, 767–790.
- Docherty, B. (2000). Maine's North Woods: environmental justice and the national park proposal. *Harvard Environmental Law Review* 24, 537–561.
- Eagles, P. F. J. (2002). Trends in park tourism: economics, finance and management. *Journal of Sustainable Tourism* 10: 2, 132–153.

- Eagles, P. F. J. (2004). Trends affecting tourism in protected areas. *Teoksessä Sievänen, T., J. Erkkonen, J. Jokimäki, J. Saarinen, S. Tuulentie & E. Virtanen (toim.): Policies, methods and tools for visitor management – proceedings of the second international conference on monitoring and management of visitor flows in recreational and protected areas, June 16–20, 2004, Rovaniemi, Finland. Metlan työraportteja / Working Papers of the Finnish Forest Research Institute 2*, 18–26. Luettavissa: <www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2004/mwp002.htm>
- Eagles, P. F. J. & S. F. McCool (2002). *Tourism in national parks and protected areas. Planning and management*. With contributions by E. A. Halpenny & R. N. Moisey. 320 s. CABI Publishing, Wallingford.
- Eden, S. (2001). Environmental issues: nature versus the environment? *Progress in Human Geography* 25: 1, 79–85.
- Eeronheimo, H., S. Jortikka & P. Räinen (2001; toim.). Tutkimus luonnonsuojelualueiden käytön ja hoidon suuntaajana – seminaari Tankavaarassa 4.–5.2.1997. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja A 134*. 215 s.
- Elinvoimainen maaseutu – yhteinen vastuumme (2004). Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2005–2008. *Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmä, julkaisu 10/2004*. 318 s.
- Eskola, J. & J. Suoranta (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 268 s. Vastapaino, Tampere.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. 259 s. Polity Press, Cambridge.
- Fairweather, J. R., C. Maslin & D. G. Simmons (2005). Environmental values and response to ecolabels among international visitors to New Zealand. *Journal of Sustainable Tourism* 13: 1, 82–98.
- Fennell, D. (1999). *Ecotourism: an introduction*. 315 s. Routledge, London.
- Fennell, D. & D. Weaver (2005). The ecotourism concept and tourism-conservation symbiosis. *Journal of Sustainable Tourism* 13: 4, 373–390.
- Finne, A. (1989). Pitäähkö kansallispuiston olla suosittu vai suojeltu? *Suomen Luonto* 1/1989, 10–11.
- Fitzsimmons, M. (1989). The matter of nature. *Antipode* 21: 2, 106–120.
- Floyd, M. F., H. Jang & F. P. Noe (1997). The relationship between environmental concern and acceptability of environmental impacts among visitors to two U.S. National Park settings. *Journal of Environmental Management* 51: 4, 391–412.
- Fortin, M.-J. & C. Gagnon (1999). An assessment of social impacts of national parks on communities in Quebec Canada. *Environmental Conservation* 26: 3, 200–211.
- Fotiou, S., P. Lundvall, N. Salonen, T. Sievänen & L. Suopajärvi (2003; toim.). Sustainable ecotourism – integration of conservation and usage in Natura 2000 areas. Workshop in Ylläsjärvi, Finland. *The Finnish Environment* 651. 80 s.

- Foucault, M. (1980a). *Pover/knowledge*. Selected interviews and other writings 1972–1977 by M. Foucault. Edited by C. Gordon. 270 s. Harvester Wheatsheaf, Brighton.
- Foucault, M. (1980b). *Tarkkailla ja rangaista*. Suomentanut E. Nivanka. 382 s. Alkuteos: *Surveiller et punir. Naissance de la prison* (1975). Otava, Helsinki.
- Foucault, M. (1998). *Seksuaalisuuden historia*. Suomentanut K. Sivenius. 512 s. Alkuteos: *Histoire de sexualité*. Gaudeamus, Tampere.
- Foucault, M. (2005). *Tiedon arkeologia*. Suomentanut T. Kilpeläinen. 275 s. Alkuteos: *L'archéologie du savoir* (1969). Vastapaino, Tampere.
- Franklin, A. (2003). *Tourism. An introduction*. 296 s. Sage, London.
- Fredman, P. & L. Emmelin (2001). Wilderness tourism, willingness to pay and management preferences: a study of Swedish mountain tourists. *Tourism Economics* 7: 1, 5–20.
- Gerber, J. (1997). Beyond dualism – the social construction of nature and the natural and social construction of human beings. *Progress in Human Geography* 21: 1, 1–17.
- Ghimire, K. B. & M. P. Pimbert (1997; toim.). *Social change and conservation. Environmental politics and impacts of national parks and protected areas*. 342 s. Earthscan Publications, London.
- Gill, R. (2000). Discourse analysis. Teoksessa Bauer, M. W. & G. Gaskell (toim.): *Qualitative researching with text, image and sound. A practical handbook*, 172–190. Sage, London.
- Gilligan, B., N. Dudley, A. Fernandez de Tejada & H. Toivonen (2005). Management effectiveness evaluation of Finland's protected areas. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja A 147*. 175 s.
- Glacken, C. J. (1967). *Traces on the Rhodian shore. Nature and culture in western thought from ancient times to the end of the eighteenth century*. 763 s. University of California Press, Berkeley.
- Gobster, P. H. (2003). Ekologinen estetiikka metsämaiseman hoidossa. Teoksessa Sepänmaa, Y. (toim.): *Metsään mieleni*, 103–119. Maahenki, Helsinki.
- Gregory, D. (1994). *Geographical imaginations*. 442 s. Blackwell, Cambridge.
- Gössling, S. (2002). Human-environmental relations with tourism. *Annals of Tourism Research* 29: 2, 539–556.
- Haila, Y. (2003). 'Erämaa' ja ympäristöajattelun moniulotteisuus. Teoksessa Haila, Y. & V. Lähde (toim.): *Luonnon politiikka*, 174–204. Vastapaino, Tampere.
- Haila, Y. (2004). *Retkeilyn rikkaus. Luonto ympäristöhuolen aikakaudella*. 216 s. Kustannus Oy Taide, Helsinki.

- Haila, Y. & P. Jokinen (2001). Tulkintoja ympäristöpolitiikasta. *Teoksessa* Haila, Y. & P. Jokinen (toim.): *Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka*, 273–289. Vastapaino, Tampere.
- Haila, Y. & V. Lähde (2003). Luonnon poliittisuus: Mikä on uutta? *Teoksessa* Haila, Y. & V. Lähde (toim.): *Luonnon politiikka*, 7–36. Vastapaino, Tampere.
- Hajer, M. A. (1995). *The politics of environmental discourse. Ecological modernization and the policy process*. 332 s. Clarendon Press, Oxford.
- Hall, S. (1997a). The work of representation. *Teoksessa* Hall, S. (toim.): *Representation. Cultural representations and signifying practices*, 13–64. Sage, London.
- Hall, S. (1997b). Introduction. *Teoksessa* Hall, S. (toim.): *Representation. Cultural representations and signifying practices*, 1–11. Sage, London.
- Hall, S. (1999). *Identiteetti*. Suomentanut ja toimittanut M. Lehtonen ja J. Herkman. 285 s. Vastapaino, Tampere.
- Hall, C. M. & S. J. Page (1999). *The geography of tourism and recreation. Environment, place and space*. 309 s. Routledge, London.
- Hallikainen, V. (1998). The Finnish wilderness experience. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 711. 288 s.
- Halme, M. (1997). Developing an environmental culture through organizational change and learning. *Teoksessa* Welford, R. (toim.): *Corporate environmental management 2. Culture and organisations*, 79–103. Earthscan Publications, London.
- Hannigan, J. A. (1995). *Environmental sociology. A social constructionist perspective*. 236 s. Routledge, London.
- Hansen, F. (1990). Nature in geography. *Nordisk Samhällsgeografisk Tidskrift* 11, 87–97.
- Harkki, S., K. Savola & M. Walsh (2003). *Palaako elävä metsä? Metsänsuojelun tavoitteita 2000-luvun Suomessa*. 109 s. Birdlife Suomi, Helsinki.
- Harrison, C. M. & J. Burgess (1994). Social constructions of nature: a case study of conflicts over the development of Rainham Marshes. *Transactions of the Institute of British Geographers* 19: 3, 291–310.
- Heikkilä, L. (2003). Ympäristöuhka vai perustuslaillinen oikeus? Poronhoitoa koskeva puhe ympäristönhallinnan kontekstissa. *Teoksessa* Suopajarvi, L. & J. Valkonen (toim.): *Pohjoinen luontosuhde. Elämäntapa ja luonnon politisoituminen. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja* B 43, 115–141.
- Heikkinen, H., M. Jokinen, S. Pölkki & L. Jaakkola (2005). Asiantuntijoiden käsityksiä Mallan luonnonpuiston arvoista ja mahdollisista tulevaisuuksista. *Teoksessa* Jokinen, M. (toim.): *Poronhoidon ja suojelun vaikutukset Mallan luonnonpuistossa. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 941, 254–295.

- Heiskala, R. (2006). Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros. *Teoksessa* Heiskala, R. & E. Luhtakallio (toim.): *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta*, 14–42. Gaudeamus, Helsinki.
- Helle, T. & M. Särkelä (1989). Ulkoilukäytön vaikutukset porojen laitumen käyttöön ja jäkälän kulumiseen Saariselällä. *Teoksessa* Poikajärvi, H., P. Sepponen & M. Varmola (toim.): *Tutkimus luonnonsuojelualueilla. Folia Forestalia* 736, 88–93.
- Hellén, K. (2001). Kansallispuisto merkityskehyksissä – Saaristomeren biosfäärialueen asukkaiden ajatuksia Saaristomeren kansallispuistosta. *Alue ja Ympäristö* 30: 1, 33–47.
- Helsingin Sanomat* 20.3.2006. Kuka suojelisi perintökohdetta?
- Helsingin Sanomat* 10.1.2006. Imatrankoski halutaan palauttaa ennalleen.
- Helsingin Sanomat* 28.2.2007. Yli-Muoniossa hakkuukiista päättyi sovintoon.
- Helsingin Sanomat* 19.4.2007. Kansallispuiston suosio kasvussa Saaristomereillä.
- Hendee, J. C., G. H. Stankey & R. C. Lucas (1990). *Wilderness management*. 2. p. 546 s. Wilderness Leadership Foundation, Golden.
- Higham, J. (1998). Sustaining the physical and social dimensions of wilderness tourism: the perceptual approach to wilderness management in New Zealand. *Journal of Sustainable Tourism* 6: 1, 26–51.
- Hirn, S. & E. Markkanen (1987). *Tuhansien järvien maa. Suomen matkailun historia*. 376 s. Matkailun edistämiskeskus ja Suomen Matkailuliitto, Helsinki.
- Hirsjärvi, S. & H. Hurme (2001). *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. 213 s. Helsinki University Press, Helsinki.
- Hoikkala, T. (1989). *Nuorisokulttuurista kulttuuriseen nuoruuteen*. 249 s. Gaudeamus, Helsinki.
- Hoito- ja käyttösuunnittelun ohje* (2007). Metsähallitus, luontopalvelut. Julkaisematon versio 2.0 11.1.2007. Asianumero 246/623/2007. 64 s.
- Hokkanen, M. & A. Vauramo (1997; toim.). Metsähallituksen luonnonsuojelu. Vuosikertomus 1996. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja* B 34. 56 s.
- Hokkanen, M. & A. Vauramo (2000; toim.). Metsähallituksen luonnonsuojelu. Vuosikertomus 1999. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja* B 55. 63 s.
- Hollinshead, K. (1999). Surveillance of the worlds of tourism: Foucault and the eye-of-power. *Tourism Management* 20: 1, 7–23.
- Holstein, J. A. & J. F. Gubrium (2004). The active interview. *Teoksessa* Silverman, D. (toim.): *Qualitative research. Theory, method and practice*, 140–161. 2. p. Sage, London.

- Honkala, A. M. (2001). Oulangan kansallispuisto: kävijätutkimus 2000. *Naturpolis Kuusamo koulutus- ja kehittämisspalvelut, Tutkimuksia 2/2001*. 86 s.
- Hoogesteger, M. (1976). Kasvillisuuden muuttuminen Koilliskairan autiotuopien ympärillä. *Silva Fennica* 10: 1, 40–53.
- Hoogesteger, M. & P. Havas (1976). Luonnon kulutuskestävyydestä ja virkistyskäytön kanavoinnista Pohjois-Suomen suunnitelluissa kansallispuistoissa. *Terra* 88: 1, 31–34.
- Hughes, G. (1995). The cultural construction of sustainable tourism. *Tourism Management* 16: 1, 49–59.
- Huhtala, M. (2006). Pallas-Ounastunturin kansallispuiston kävijöiden rahan käyttö ja sen paikallistaloudelliset vaikutukset. *Metlan työraportteja / Working Papers of the Finnish Forest Research Institute* 35. 75 s. Luettavissa: <www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2006/mwp_035.htm>
- Huhtala, A., P. Horne, V. Ovaskainen & T. Sievänen (2001). Kansallispuistojen arvo vai virkistyspalvelujen hinta – miten mitata rahassa valtion tuottamia markkinattomia hyötyjä? *Teoksessa* Sievänen, T. (toim.): Luonnon virkistyskäyttö 2000. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 802, 77–89.
- Hunter, C. & H. Green (1995). *Tourism and the environment. A sustainable relationship?* 212 s. Routledge, London.
- Huutoniemi, K. (2004). Realismi ja konstruktivismi tieteidenvälisessä ympäristötutkimuksessa – yhteismitattomuus, yhteensovittaminen vai dialogi? *Alue ja Ympäristö* 33: 1, 3–15.
- Hytönen, M. (2002). Matkailu ja metsätalouden sosiaalinen kestävyys Suomessa. *Terra* 114: 3, 185–190.
- Häkli, J. (1999). *Meta hodos. Johdatus ihmismaantieteeseen*. 231 s. Vastapaino, Tampere.
- Häyrynen, U. (1971a). Luonnonsuojelualueet. *Teoksessa* Taro, R. & U. Häyrynen (toim.): *Luonnonsuojelu*, 15–36. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Häyrynen, U. (1971b). Luonto ja ulkoilu. *Teoksessa* Taro, R. & U. Häyrynen (toim.): *Luonnonsuojelu*, 299–318. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Häyrynen, U. & M. Linkola (1967). Puuttuvat ja puutteelliset kansallispuistomme. *Suomen Luonto* 2/1967, 54–61.
- Häyrynen, M. (1997). The adjustable periphery: borderlands in the Finnish national landscape imagery. *Teoksessa* Landgren, L.-F. & M. Häyrynen (toim.): The dividing line. Borders and national peripheries. *University of Helsinki, Renvall Institute Publications* 9, 103–111.
- Häyrynen, M. (2000). Kansakunta kaleidoskoopissa: suomalaiskansallinen maisemakuvasto. *Teoksessa* Saarinen, J. & P. Raivo (toim.): *Metsä, harju ja järvi: näkökulmia suomalaiseen maisemantutkimukseen ja -suunnitteluun*. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 776, 35–45.

- Häyrynen, M. (2005). Kuvitettu maa. Suomen kansallisten maisemakuvastojen rakentuminen. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 834. 220 s.
- Iimonen, M. (1995). Kansallismaisema ja mielikuva. *Teoksessa* Knutu, L. (toim.): Rakennettu maisema ja mielikuva. *Teknillinen korkeakoulu, Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus C* 38, 18–30.
- Ingold, T. (2000). *Perception of the environment. Essays in the livelihood, dwelling and skill*. 465 s. Routledge, London.
- Itä-Suomen luonnon- ja kulttuuriarvot aluetaloudellisena mahdollisuutena – Saimaa–Pielisen järvialue maailmanperintöalueeksi* (2006a). Taustaselvitys 30.8.2006. 60 s. Spatial North -hanke, Saimaa–Pielisen maailmanperintöhankkeen suunnittelun ohjausryhmä. Luettavissa: <www.esavo.fi/saimaa-pielinen/tiedostot/Saimaa-Pielinen_maailmanperintohanke_taus-taselvitys_final.pdf>
- Itä-Suomen luonnon- ja kulttuuriarvot aluetaloudellisena mahdollisuutena – Saimaa–Pielisen järvialue maailmanperintöalueeksi* (2006b). Hanke-suunnitelma Itä-Suomi -ohjelman makrohankkeen M6 toteuttamiseksi 30.8.2006. 16 s. Spatial North -hanke, Saimaa–Pielisen maailmanperintöhankkeen suunnittelun ohjausryhmä. Luettavissa: <www.esavo.fi/saimaa-pielinen/tiedostot/Saimaa-Pielinen_maailmanperintohankesuunnitelma_final.pdf>
- Itä-Suomi -ohjelma* (2005). Itäisen Suomen suuret tulevaisuuden kysymykset -projektin loppuraportti. 29 s. Luettavissa: <www.pohjois-karjala.fi/dman/Document.php?documentId=xp06705145437390>
- Jokinen, A. (2002). Metsänomistaja metsänsä hoitajana. Rutiinit, “tarjokkeet” ja vastavuoroisuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 67: 2, 134–147.
- Jokinen, A. (2004). Luonnonvarojen käytön ja dynamiikan hallinta yksityismailla. *Acta Universitas Tamperensis* 1045. 60 s.
- Jokinen, A. & K. Juhila (1999). Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. *Teoksessa* Jokinen, A., K. Juhila & E. Suoninen: *Diskurssianalyysi liik-keessä*, 54–97. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, A. & K. Juhila (2004). Valtasuhteiden analysoiminen. *Teoksessa* Jokinen, A., K. Juhila & E. Suoninen: *Diskurssianalyysin aakkoset*, 75–108. 3. p. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, A., K. Juhila & E. Suoninen (2004). Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. *Teoksessa* Jokinen, A., K. Juhila & E. Suoninen: *Diskurssianalyysin aakkoset*, 17–47. 3. p. Vastapaino, Tampere.
- Juhila, K. (2004). Miten tarinasta tulee tosi? Faktuaalistamisstrategiat viranomaispuheessa. *Teoksessa* Jokinen, A., K. Juhila & E. Suoninen: *Diskurssianalyysin aakkoset*, 151–188. 3. p. Vastapaino, Tampere.
- Julkunen, R. (2001). *Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. 326 s. Vastapaino, Tampere.

- Jurowski, C., M. Uysal, D. R. Williams & F. P. Noe (1995). An examination of preferences and evaluations of visitors based on environmental attitudes: Biscayne Bay National Park. *Journal of Sustainable Tourism* 3: 2, 73–86.
- Jurvakainen, A. (2007). *Matkailun suunnittelu kestävän kehityksen näkökulmasta: Rokuan alueellinen ympäristöjärjestelmä*. 144 s. Julkaisematon lissensiaatintutkimus. Oulun yliopisto, maantieteen laitos.
- Järvikoski, T. (1984). Luonnonsuojelu yhteiskunnallisena vaikuttajana Suomessa. *Politiikka* 2/1984, 163–176.
- Järvikoski, T. (1993). Luonnonsuojelu ennen ympäristönsuojelua. Katsaus suomalaisen luonnonsuojelun varhaiseen aatteelliseen ja osin toiminnalliseenkin kehitykseen. *Teoksessa* Jokisalo, J. & K. Väyrynen (toim.): Ympäristökysymysten yhteiskunnallisia ja eettisiä näkökulmia. *Oulun yliopisto, Aate- ja oppihistorian tutkimuksia* 25, 5–32.
- Järviluoma, J. (2006). Turistin luonto. Tutkimus luonnon merkityksestä matkailun vetovoimatekijänä neljässä Lapin matkailukeskuksessa. *Acta Universitatis Lapponiensis* 96. 214 s.
- Kaae, B. C. (2001). The perceptions of tourists and residents of sustainable tourism principles and environmental initiatives. *Teoksessa* McCool, S.F. & R.N. Moisey (toim.): *Tourism, recreation and sustainability. Linking culture and the environment*, 289–313. CABI Publishing, Wallingford.
- Kajala, L., J. Erkkonen & M. Perttula (2004). Measures of developing sustainability of nature tourism in protected areas. *Teoksessa* Sievänen, T., J. Erkkonen, J. Jokimäki, J. Saarinen, S. Tuulentie & E. Virtanen (toim.): Policies, methods and tools for visitor management – proceedings of the second international conference on monitoring and management of visitor flows in recreational and protected areas, June 16–20, 2004, Rovaniemi, Finland. *Metlan työraportteja / Working Papers of the Finnish Forest Research Institute* 2, 236–241. Luettavissa: <www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2004/mwp002.htm>
- Kalliokoski, J. (1995). Johdanto. *Teoksessa* Kalliokoski, J. (toim.): Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä. *Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Kieli* 9, 8–36.
- Kalliola, R. (1941). Luonnonsuojelusta ja sen tehtävistä. *Suomen Luonto*, 15–24.
- Kalliola, R. (1954). Matkailu ja retkeily luonnonsuojelun näkökulmasta. *Suomen Luonto*, 9–22.
- Kaltenborn, B. P. & D. R. Williams (2002). The meaning of place: attachments to Femundsmarka National Park Norway, among tourists and locals. *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography* 56: 3, 189–198.

- Kaltenborn, B., H. Haaland & K. Sandell (2001). The public right of access – some challenges to sustainable tourism development in Scandinavia. *Journal of Sustainable Tourism* 9: 5, 417–433.
- Kaltenborn, B. P., O. I. Vistad & S. Stanaitis (2002). National parks in Lithuania: old environment in a new democracy. *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography* 56: 1, 32–40.
- Kangas, H. (2006). *Matkailijan rooli kestävässä matkailussa. Tapaustutkimus Kolilla: Kolin matkailijoiden ympäristöasenteet ja suhtautuminen ympäristömerkkeihin*. 114 s. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Joensuu yliopisto, maantieteen laitos.
- Kansallispuistokomitean mietintö (1976). *Komiteamietintö* 88/1976. 199 s.
- Kantola, A., J. Auvinen, R. Härkönen, V-M. Lahti, A-E. Pohjolainen & S. Sipilä (1999). *Maailman tila ja Suomi*. 349 s. Gaudeamus, Helsinki.
- Karjalainen 6.12.2004. Maailmanperintöhanke etenee Kolilla KHO:n hylättyä valitukset.
- Karjalainen, E. (1994). Maaston kuluminen Seitsemisen kansallispuistossa. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja A* 21. 68 s.
- Karvonen, E. (1999). *Elämää mielikuvayhteiskunnassa. Imago ja maine menestystekijöinä myöhäismodernissa maailmassa*. 334 s. Gaudeamus, Helsinki.
- Katz, C. & A. Kirby (1991). In the nature of things: the environment and everyday life. *Transactions of the Institute of British Geographers* 16: 3, 259–271.
- Kauppila, P. (2000). Aluekehitys ja matkailu – tapaustutkimus eräistä Pohjois-Suomen seutukunnista vuosina 1988–1997. *Nordia Tiedonantoja* 1/2000. 44 s.
- Kauppila, P. (2004). Matkailukeskuksen kehitysprosessi ja rooli aluekehityksessä paikallistasolla: esimerkkeinä Levi, Ruka, Saariselkä ja Ylläs. *Nordia Geographical Publications* 33: 1. 260 s.
- Keränen, H. (2004). Maaseudun aluerakenteen muutos 1990–2002. *REDEC Kajaani, Working Papers* 48. 128 s.
- Keskitalo-Foley, S. (2004). Kohti kuulumisen maisemia. Toimijuuden tilat ja paikat lappilaisen maaseudun naisten elämäkerroissa. *Acta Universitas Lapponiensis* 78. 216 s.
- Keulartz, J. (1999). Engineering the environment: the politics of ‘nature development’. *Teoksessa* Fischer, F. & M. A. Hajer (toim.): *Living with nature. Environmental politics as cultural discourse*, 84–102. Oxford University Press, Oxford.
- Kilkki, P. (1970). Turisteja Suomeen. *Teoksessa* Haukioja, M. & L. Lovén (toim.): *Niin metsä vastaa... metsät ja luonnonsuojelu*, 94–96. Metsäylioppilaat ry.
- Kivi, J. (2004). *Kaunotaiteellinen eräretkeilyopas*. 208 s. Kustannus Oy Taide, Helsinki.

- Klinge, M. (1975). *Bernadotten ja Leninin välissä. Tutkielmia kansallisista aiheista*. 170 s. WSOY, Porvoo.
- Koivula, E., O. Saastamoinen, L. Hentinen, T. Loikkanen, M. Määttä, A. Peltonen, J. Saarinen & L. Tyrväinen (2005). Metsät ja luontomatkailu: nykytila ja kehittämistarpeita. *Teoksessa* Koivula, E. & O. Saastamoinen (toim.): Näkökulmia luontomatkailuun ja sen tulevaisuuteen. *Joensuun yliopisto, metsätieteellinen tiedekunta, Tiedonantoja* 165, 7–61.
- Koivumaa, J. (2005). Pallas-Yllästunturin kansallispuiston merkitys matkailulle. *Teoksessa* Tuulentie, S. & J. Järviluoma (toim.): Erottavat tunturit. Pallaksen ja Ylläksen alueelliset identiteetit matkailijoiden ja yrittäjien puheessa. *Lapin yliopiston kauppatieteiden ja matkailun tiedekunnan julkaisuja B, tutkimusraportteja ja selvityksiä* 3, 53–63.
- Kolehmainen, T. (2006). Kestävää huulipunaa. *Kieli-ikkuna. Helsingin Sanomat* 24.9.2006.
- Kolin kansallispuiston rinteet lakkautettava* (2006). Suomen Luonnonsuojeluliiton tiedote 8.9.2006. Luettavissa: <www.sll.fi/tiedotus/tiedotteet/liitto/2006/koli>
- Kortelainen, J. (1995). Kolin ympäristöristiriidat ja matkailu: kamppailua ympäristön merkityksestä. *Teoksessa* Järviluoma, J., J. Saarinen & A. Vasama (toim.): ”Jos metsään haluat mennä...”. Näkökulmia luonnon virkistys- ja matkailukäyttöön. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 571, 63–72.
- Kortelainen, J. (1999). The river as an actor-network: the Finnish forest industry utilization of lake and river systems. *Geoforum* 30: 3, 235–247.
- Kortelainen, J. (2003). Hybridinen maailma topologisissa tiloissa: toimijaverkkoajattelun maantiedettä. *Alue ja Ympäristö* 32: 2, 2–11.
- Kotilainen, J. (1996). Between the global and the local in environmental politics – the social construction of the biodiversity issue in the context of the Finnish forest question. *Nordisk Samhällsgeografisk Tidskrift* 23: 1, 61–68.
- Kuisma, M. (1993). *Metsäteollisuuden maa. Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620–1920*. 633 s. Suomen historiallinen seura, Helsinki.
- Kumpulainen, M. (1999). Maan ja talouden välissä. Viisi kertomusta suomalaisen maatilan luontosuhteen muutoksesta. *Joensuun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja* 5. 246 s.
- Kylämäki, J., T. Järvikoski, A. Haavio & A. Kankaanpää (1980). ”Imatra, vallaton hurjapää.” Sosiologinen tutkimus Imatrankosken valjastamisesta. *Turun yliopisto, Sosiologia tutkimuksia* 99. 33 s.
- Käyntimäärät luontokeskuksissa ja asiakaspalvelupisteissä 2006 (2007). Metsähallitus. 22.3.2007. <www.metsa.fi/page.asp?Section=2846>
- Laine, M. & P. Jokinen (2001). Poliitiikan ulottuvuudet. *Teoksessa* Haila, Y. & P. Jokinen (toim.): *Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka*, 47–65. Vastapaino, Tampere.

- Laine, M. & L. Peltonen (2003). *Ympäristökysymys ja aseveliakseli. Ympäristön politisoituminen Tampereella vuosina 1959–1995*. 511 s. Tampereen yliopistopaino, Tampere.
- Lapin matkailutilastollinen vuosikirja 2004*. Tourism facts in Lapland, statistical review. Lapin liitto. Luettavissa: <www.lapinliitto.fi/julkaisut/lapin-matkailunvuosikirja2004.pdf>
- Lash, S. & J. Urry (1994). *Economies of signs and space*. 360 s. Sage, London.
- Latour, B. (2003). Moderni vai ekologinen? Uutta oikeutusta etsimässä. *Teoksessa* Haila, Y. & V. Lähde (toim.): *Luonnon politiikka*, 70–103. Vastapaino, Tampere.
- Lee, W. H. & G. Moscardo (2005). Understanding the impact of ecotourism resort experiences on tourists' environmental attitudes and behavioural intentions. *Journal of Sustainable Tourism* 13: 6, 546–565.
- Lehtinen, A. A. (1991). Northern natures. A study of the forest question emerging within the timber-line conflict in Finland. *Fennia* 169: 1, 57–169.
- Lehtinen, A. A. (1999). Modernization and the concept of nature: on the reproduction of environmental stereotypes. *Teoksessa* Myllyntaus, T. & M. Saikku (toim.): *Encountering the past in nature*, 27–45. Helsinki University Press, Helsinki.
- Lehtinen, A. A. (2003). *Samhällsgeografi* and the politics of nature. *Teoksessa* Öhman, J. & K. Simonsen (toim.): *Voices from the north. New trends in Nordic human geography*, 233–258. Ashgate, Aldershot.
- Lehtinen, A. A. (2005). Ympäristötutkimus kulttuurimaantieteessä. *Teoksessa* Lehtinen, A. A. (toim.): *Maantiede, tila, luontopolitiikka – johdatus yhteiskunnalliseen ympäristötutkimukseen*, 11–33. Joensuu University Press, Joensuu.
- Lehtinen, A. A. (2006). *Postcolonialism, multitude, and the politics of nature. On the changing geographies of the European North*. 299 s. University Press of America, Lanham.
- Lehtonen, M. (2000). *Merkitysten maailma*. 4. p. 255 s. Vastapaino, Tampere.
- Leino-Kaukiainen, P. (1994). Luonnonsuojelusta ympäristökysymykseen. *Teoksessa* Kurki-Suonio, I. & M. Heikkilä (toim.): *Kestävän kehityksen edellytykset Suomessa*, 29–101. Imatran Voima Oy:n 60-vuotisjuhla-julkaisu. Tammi, Helsinki.
- Leino-Kaukiainen, P. (1997). Fontainebleausta Rioon. Luonnonsuojeluaate ja metsäluonto. *Teoksessa* Roiko-Jokela, H. (toim.): *Luonnon ehdoilla vai ihmisen arvoilla? Polemiikka metsien suojelusta 1850-luvulta 1990-luvulle*, 167–222. Atena Kustannus, Jyväskylä.
- Linkola, K. (1941). Luonnonsuojelumme kehityksestä. *Suomen Luonto*, 7–13.

- Linkola, M. (1971). Matkailureitit. *Teoksessa* Taro, R. & U. Häyrinen (toim.): *Luonnonsuojelu*, 332–341. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Livingstone, D. N. (1992). *The geographical tradition. Episodes in the history of a contested enterprise*. 434 s. Blackwell, Oxford.
- Lovén, L. (1976). Näkökohtia kansallispuistojen perustamisen taloudellisista seurauksista. *Terra* 88: 1, 40–42.
- Lovén, L. (2003). Ympäristömerkki ja laadun varmistus luontomatkailla – laadukkaasta vuodepaikasta maailmanperintömerkkiin. *Muuttuva Matkailu* 3/2003, 6–13.
- Lovén, L. (2004). Kolin kansallispuiston asiakaspalautejärjestelmä. *Teoksessa* Lovén, L. (toim.): Tutkittu ja tuntematon Koli. Kolin kansallispuiston tutkimusseminaari 24.–25.4.2002. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 915, 123–131.
- Lovén, L., E-L. Kantola, L. Sorjonen & T. Kurikka (2002; toim.). *Kolibibliografia: tutkimukset ja selvitykset*. Luonnos, versio 1a 28.2.2002. 73 s. Metsäntutkimuslaitos, Joensuun tutkimuskeskus, Kolin kansallispuisto. Julkaisematon raportti.
- Loving them to death? Sustainable tourism in Europe's nature and national parks* (1993). 96 s. Federation of Nature and National Parks of Europe, Grafenau.
- Lukkarinen, V. (2004). Kansallisen maiseman vertauskuvallisuus ja ympäristön tila. *Teoksessa* Lukkarinen, V. & A. Waenerberg: Suomi-kuvasta mielenmaisemaan. Kansallismaisemat 1800- ja 1900-luvun vaihteen maa-laustaiteessa. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 965, 20–91.
- Lüthje, M. (2005). Se mukava maaseutu siellä jossain: maaseutumatkailu kokemusten, mielikuvien ja markkinoinnin kohteena. *Acta Universitatis Lapponiensis* 91. 332 s.
- Lyytikäinen, S., P. Horne & V. Ovaskainen (2002). Ulkoilu ympäristöön liittyvät asenteet ja asenteiden mukaiset kävijätyypit. *Teoksessa* Lyytikäinen, S. (toim.): Luonnon monimuotoisuus, maisema ja virkistysarvot ulkoilumetsien hoidossa. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 846, 39–49.
- Länsman, A-S. (2004). *Väärtisuhteet Lapin matkailussa. Kulttuurianalyysi suomalaisten ja saamelaisten kohtaamisesta*. 191 s. Kustannus Puntsi, Inari.
- Maailmanperintö – tutki ja opi* (2001). 177 s. Alkuteos: World heritage educational resource kit for teachers (1999). Suomen kansallinen UNESCO-toimikunta ja Suomen Tammi Plus -projekti, Helsinki.
- MacCannell, D. (1976). *The tourist. A new theory of the leisure class*. 214 s. Shocken Books, New York.
- MacCannell, D. (1992). *Empty meeting grounds. The tourist papers*. 346 s. Routledge, London.

- Machlis, G. & M. Soukup (1997). Usable knowledge for national park and protected area management: a social science perspective. Science and protected area management: an ecosystem-based approach. *Teoksessa* Nelson, J. G. & R. Serafin (toim.): *National parks and protected areas. Keystones to conservation and sustainable development*, 161–173. NATO ASI Series G 40. Springer-Verlag, Berlin.
- Macnaghten, P. & J. Urry (1998). *Contested natures*. 307 s. Sage, London.
- Majoitus- ja ravitsemisalan ympäristöjärjestelmä (1997). YSMEK2-projekti. *Matkailun edistämiskeskus, MEK E*: 36. 89 s.
- Markwell, K. (2001). 'An intimate rendezvous with nature'? Mediating the tourist–nature experience at three tourist sites in Borneo. *Tourist Studies* 1: 1, 39–57.
- Massa, I. (1994). *Pohjoinen luonnonvalloitus. Suunnistus ympäristöhistoriaan Lapissa ja Suomessa*. 297 s. Gaudeamus, Helsinki.
- Mathieson, A. & G. Wall (1982). *Tourism: economic, physical and social impacts*. 208 s. Longman, London.
- Matkailu/porotaloustoimikunnan mietintö (1973). *Komiteanmietintö* 123/1973. 79 s.
- McAfee, K. (1999). Selling nature to save it? Biodiversity and green developmentalism. *Environment and Planning D: Society and Space* 17: 2, 133–154.
- McCarthy, J. & S. Prudham (2004). Neoliberal nature and the nature of neoliberalism. *Geoforum* 35: 3, 275–283.
- McCool, S. F. & M. E. Patterson (2000). Trends in recreation, tourism and protected area planning. *Teoksessa* Gartner, W. C. & D. W. Lime (toim.): *Trends in outdoor recreation, leisure and tourism*, 111–119. CAB International, Wallingford.
- McKercher, B. (1996). Differences between tourism and recreation in parks. *Annals of Tourism Research* 23: 3, 563–575.
- Mels, T. (1999). *Wild landscapes. The cultural nature of Swedish national parks*. 257 s. Lund University Press, Lund.
- Mels, T. (2002). Nature, home, and scenery: the official spatialities of Swedish national parks. *Environment and Planning D: Society and Space* 20: 2, 135–154.
- Merchant, C. (1980). *The death of nature. Women, ecology and the scientific revolution*. 348 s. Harper & Row Publishers, San Francisco.
- Metsähallituksen julkisten hallintotehtävien toimintakertomus 2005 (2006). *Metsähallituksen luonnonnsuojelujulkaisuja B* 78. 62 s.
- Metsähallituksen yhteiskunnallisten retkeilypalveluiden kehittämissuunnitelma maa- ja metsätalousministeriölle* (2004). Aarnio, M., J. Berghäll & A. Vauramo. Julkaisematon suunnitelma 8.11.2004. Diariinro 3343/52/2004. 74 s. Metsähallitus, luonnonnsuojelu.

- Metsästys eteläisen Suomen kansallispuistoissa (2006). Ympäristöministeriön asettaman työryhmän raportti. *Ympäristöministeriön raportteja* 10/2006. 54 s.
- Metsätilastollinen vuosikirja (2005). *SVT, Maa-, metsä- ja kalatalous* 2005: 45. Metsäntutkimuslaitos, Vantaa.
- Mieczkowski, Z. (1995). *Environmental issues of tourism and recreation*. 551 s. University Press of America, Lanham.
- Mihalic, T. (2001). Environmental behaviour implications for tourist destinations and ecolabels. *Teoksessa* Font X. & R. C. Buckley (toim.): *Tourism ecolabelling. certification and promotion of sustainable management*, 57–70. CABI Publishing, Wallingford.
- Mikkeli, H. (1992). Metsäturkki ja sen jurot parturit. Näkemyksiä metsäluonnon ja kansanluonteen suhteesta 1800-1900-luvulla. *Historiallinen Aikakauskirja* 90: 3, 200–215.
- Miles, M. B. & A. M. Huberman (1984). *Qualitative data analysis. A sourcebook of new methods*. 263 s. Sage, Beverly Hills.
- Mitchell, D. (2000). *Cultural geography. A critical introduction*. 325 s. Blackwell, Oxford.
- Mowforth, M. & I. Munt (1998). *Tourism and sustainability: new tourism in the Third World*. 363 s. Routledge, London.
- Muittari, S. (1997). "Ei laaksoa, ei kukkulaa, ei vettä rantaa rakkaampaa..." *Luonnonsuojelukysymys Suomessa vuoteen 1938*. 117 s. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, historian laitos. Luettavissa: <www.jyu.fi/library/tutkielmat/326/>
- Murdoch, J. (1997). Towards a geography of heterogeneous associations. *Progress in Human Geography* 21: 3, 321–337.
- Mustonen, P. (2003). Environment as a criterion for choosing a holiday destination: arguments and findings. *Tourism Recreation Research* 28: 1, 35–46.
- Myllyntaus, T. (1991). Suomalaisen ympäristöhistorian kehityslinjoja. *Historiallinen Aikakauskirja* 4/1991, 321–331.
- Myllyntaus, T. (1992). Vaaran laelta toimiston nurkkaan – taloudellinen kehitys ja elämänmuodon muutokset. *Teoksessa* Rahikainen, M. (toim.): *Suuri muutos: suomalaisen yhteiskunnan kehityspiirteitä*, 35–51. Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, Lahti.
- Mäkelä, P. (1997). Koskemattoman luonnon näyteikkunat. Lakisääteiset luonnonsuojelualueet valtion mailla. *Teoksessa* Roiko-Jokela, H. (toim.): *Luonnon ehdoilla vai ihmisen arvoilla? Polemiikka metsien suojelusta 1850-luvulta 1990-luvulle*, 223–252. Atena Kustannus, Jyväskylä.
- Nash, R. (1982). *Wilderness and the American Mind*. 3. p. 425 s. Yale University Press, New Haven.
- Naskali, A. (2000). Yhteiskunnalliset arvot ja sosiaalinen kestävyys kansallispuistojen hoidossa. *Teoksessa* Saarinen, J., S. Jortikka & E. Virtanen

- (toim.): Luonto, matkailu ja luonnonsuojelu. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 760, 49–69.
- Nelson, V. (2005). Representation and images of people, place and nature in Grenada's tourism. *Geografiska Annaler* 87 B: 2, 131–143.
- Neumann, R. P. (1995). Ways of seeing Africa: colonial recasting of African society and landscape in Serengeti national park. *Ecumene* 2: 2, 149–169.
- Nevalainen, J. (2004). Tilapelin tiedonpolitiikat – kamppailu kaupunkikeskustan muutoksesta. *Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja* 67. 330 s.
- Nieminen, M. (1994). Rantojensuojeluohjelma – kilpailevia tulkintoja ja vertautumatonta rationaalisuutta. *Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja* 59. 143 s.
- Nieminen, M. (2003). Globaalin ja paikallisen kohtaaminen luonnonsuojelussa. *Teoksessa* Suopajarvi, L. & J. Valkonen (toim.): Pohjoinen luontosuhde. Elämäntapa ja luonnon politisoituminen. *Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja* B 43, 145–161.
- Nieminen, M. & K. Saaristo (1998). Suomalaisen luonnon lait. *Alue ja Ympäristö* 27: 2, 72–89.
- Niinistö, K. V. (1971). Luonto ja matkailu. *Teoksessa* Taro, R. & U. Häyriinen (toim.): *Luonnonsuojelu*, 319–331. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Norton, A. (1996). Experiencing nature: the reproduction of environmental discourse through safari tourism in East Africa. *Geoforum* 27: 3, 355–373.
- Nygren, A. (1998). Environment as discourse: searching for sustainable development in Costa Rica. *Environmental Values* 7: 2, 201–222.
- Oelschlaeger, M. (1991). *The idea of wilderness. From prehistory to the age of ecology*. 477 s. Yale University Press, New Haven.
- Ohjelma luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailemisen kehittämiseksi (2002). *Ympäristöministeriö, Suomen ympäristö* 535. 47 s.
- Oksanen, A. (2003). Paikallisuuden ja kansainvälisyyden kohtaaminen luonnonsuojelussa. Tapaustutkimuksena Natura 2000 -ympäristökonflikti Lounais-Suomessa. *Turun yliopiston julkaisuja* C 192. 236 s.
- Olwig, K. R. (1995). Reinventing common nature: Yosemite and Mount Rushmore – a meandering tale of a double nature. *Teoksessa* Cronon, W. (toim.): *Uncommon ground. Toward reinventing nature*, 379–408. W. W. Norton, New York.
- Olwig, K. R. (1996). Nature – mapping the ghostly traces of a concept. *Teoksessa* Earle C., K. Mathewson & M. S. Kenzer (toim.): *Concepts in human geography*, 63–95. Rowman & Littlefield Publishers, Lanham.
- Olwig, K. R. (2002). *Landscape, nature, and the body politic. From Britain's renaissance to America's new world*. 299 s. University of Wisconsin Press, Wisconsin.

- Ormio, H. (1976). Nykyisten kansallispuistojen hoito ja käyttö. *Terra* 88: 1, 7–13.
- Osborne, B. S. (1998). Constructing landscapes of power: the George Etienne Cartier monument, Montreal. *Journal of Historical Geography* 24: 4, 431–458.
- Ovaskainen, V., P. Horne & T. Sievänen (1999). Nuuksion ja Seitsemisen kansallispuistojen virkistyskäyttö kesäkaudella 1996: kävijät ja kävijättytyväisyys. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja A* 107. 77 s.
- Ovaskainen, V., P. Horne & J. Mikkola (2001). Retkeilyalueiden ja kansallispuistojen virkistyskäytön arvo. *Teoksessa* Kangas, J. & A. Kokko (toim.): Metsän eri käyttömuotojen arvottaminen ja yhteensovittaminen. *Metsätutkimuslaitoksen tiedonantoja* 800, 215–229.
- Paaskoski, J. (2005). Rajaseudulla. *Teoksessa* Paaskoski, J. (toim.): Luonnon vihreä ajatusviiva. Punkaharjun kansallismaisema. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 1045, 36–49.
- Palmgren, R. (1922). *Luonnonsuojelu ja kulttuuri I ja II*. Suomentanut H. Salovaara. 427 s. Otava, Helsinki.
- Parsons, R. (1995). Conflict between ecological sustainability and environmental aesthetics: conundrum, canard or curiosity. *Landscape and Urban Planning* 32: 3, 227–244.
- Pekurinen, M. (1997). Sivistys velvoittaa. Klassinen luonnonsuojelu Suomessa. *Teoksessa* Roiko-Jokela, H. (toim.): *Luonnon ehdoilla vai ihmisen arvoilla? Polemiikka metsien suojelusta 1850-luvulta 1990-luvulle*, 129–165. Atena Kustannus, Jyväskylä.
- Peltola, T. (2006). Harju poliittisena toimijana: toimijaverkot lämpölaitoksen sijoituspaikkakiistassa Kangasalla. *Terra* 118: 2, 67–80.
- Pepper, D. (1984). *The roots of modern environmentalism*. 246 s. Croom Helm, London.
- Perttula, M. (2006). Suomen kansallispuistojärjestelmän kehittyminen 1960–1990-luvuilla ja U.S. National Park Servicen vaikutukset puistojen hoitoon. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja A* 155. 64 s.
- Peuhkuri, T. (2004). Tiedon roolit ympäristökiistassa. Saaristomeren rehevöityminen ja kalankasvatus julkisen keskustelun ja päätöksenteon kohteena. *Turun yliopiston julkaisuja C* 220. 272 s.
- Peura, P. & M. Inkinen (1994). Lauhanvuoren ja Seitsemisen kansallispuistojen kävijät ja käyttö kesällä 1993. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja A* 30. 51 s.
- Philo, C. (2000). More words, more worlds. Reflections of the 'cultural turn' and human geography. *Teoksessa* Cook, I., D. Crouch, S. Naylor & J. R. Ryan (toim.): *Cultural turns/geographical turns: perspectives on cultural geography*, 26–53. Prentice Hall, Harlow.
- Pietarinen, J. (1987). Ihminen ja metsä: neljä perusasennetta. *Silva Fennica* 21: 4, 323–331.

- Pietarinen, J. (2000). Ihmislähtöiset luontoarvot ja luonnon omat arvot. *Teoksessa* Haapala, A. & M. Oksanen (toim.): *Arvot ja luonnon arvottaminen*, 38–54. Gaudeamus, Helsinki.
- Pigram, J. J. & J. M. Jenkins (1999). *Outdoor recreation management*. 329 s. Routledge, London.
- Piri, E. & E. Kakkuri (1997). Suojelualueet tutkimuksen ja tutkimus luonnonsuojelun palveluksessa. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 624. 96 s.
- Poon, A. (1993). *Tourism, technology and competitive strategies*. 370 s. CAB International, Wallingford.
- Pouta, E. & T. Sievänen (2001). Luonnon virkistyskäytön kysyntätutkimuksen tulokset – kuinka suomalaiset ulkoilevat? *Teoksessa* Sievänen, T. (toim.): *Luonnon virkistyskäyttö 2000. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 802, 32–76.
- Proctor, J. D. (1998). The social construction of nature: relativist accusations, pragmatist and critical realist responses. *Annals of the Association of American Geographers* 88: 3, 352–376.
- Proctor, J. D. & S. Pincetl (1996). Nature and the reproduction of endangered space: the spotted owl in the Pacific Northwest and southern California. *Environment and Planning D: Society and Space* 14: 6, 683–708.
- Puhakka, R. (2005a). Matkailijoiden asenteet kansallispuistojen matkailukehittämiseen. *Matkailututkimus* 1: 1, 63–85.
- Puhakka, R. (2005b). Matkailijoiden käsitys matkailun asemasta kansallispuistoissa. *Teoksessa* Tuulentie, S. & J. Saarinen (toim.): *Kestävät käytännöt matkailun suunnittelussa ja kehittämisessä. Metlan työraportteja / Working Papers of the Finnish Forest Research Institute* 20, 6–17. Luettavissa: <www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2005/mwp020.htm>
- Puhakka, R. & V. Salonen (2005). Luontosuhteen muutos ja kalastusmatkailun kehitys Suomessa. *Maaseudun uusi aika* 13: 3, 5–20.
- Puhakka, R. (2007, tulossa). Kansallispuistojen kasvava merkitys luontomatkailemisen kohteina ja aluekehittämisen välineinä. *Teoksessa* Tuulentie, S. & L. Tyrväinen (toim.): *Luontomatkaileminen, metsät ja hyvinvointi. Metlan työraportteja / Working Papers of the Finnish Forest Research Institute*.
- Puppim De Oliveira, J.A. (2005). Tourism as a force for establishing protected areas: the case of Bahia, Brazil. *Journal of Sustainable Tourism* 13: 1, 24–49.
- Puustinen, J., M. Neuvonen, T. Sievänen & E. Pouta (2006). Kansallispuistojen vetovoimatekijät ja kävijämäärät. *Teoksessa* Horne, P., T. Koskela, M. Kuusinen, A. Otsamo & K. Syrjänen (toim.): *Metson jäljillä. Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelman tutkimusraportti*, 308–310. Maa- ja metsätalousministeriö, ympäristöministeriö, Metsäntutkimuslaitos ja Suomen ympäristökeskus.

- Pyykkö, M. (2005). *Luontomatkailijan profilointi ja segmentointi – empiirinen tutkimus Kolin kesämatkailijoista 2003*. 94 s. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto, kauppatieteiden ja matkailun tiedekunta.
- Rabinow, P. (1984; toim.). *The Foucault reader. An introduction to Foucault's thought, with major new unpublished material*. 390 s. Penguin Books, Harmondsworth.
- Raitio, K. & T. Rytteri (2005). Metsähallituksen ja valtio-omistajan vastuu Ylä-Lapin porotalouden ja metsätalouden välisessä kiistassa. *Metsätieteen aikakauskirja* 2/2005, 117–137.
- Raitio, K. & P. Rannikko (2006). Metsien käyttö ja sosiaalinen kestävyys: Metsähallituksen roolin muuttuminen Lieksassa. *Metsätieteen aikakauskirja* 2/2006, 271–292.
- Raivo, P. J. (1998). Karjalan kasvat: näkökulmia Karjalan maisemaan. *Teoksessa* Nevalainen, P. & H. Sihvo (toim.): Karjala: historia, kansa, kulttuuri. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 705, 11–27.
- Raivo, P. J. (2004). Historialliset maisemat ja maantieteellinen muisti. Näkökulmia sotahistorian sijainnilliseen representaatioon. *Teoksessa* Mäntyselä, R. (toim.): *Paikan heijastuksia. Ihmisen ympäristösuhteen tutkimus ja representaation käsite*, 141–163. Ympäristöalan julkaisuja, Oulun yliopisto. Atena Kustannus, Jyväskylä.
- Rannikko, P. (1995). Ympäristötietoisuus ja ympäristöiririidat. *Teoksessa* Jokinen, P., T. Järvikoski & P. Rannikko: Näkökulmia ympäristösosiologiaan. *Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A* 33, 65–91.
- Rannikko, P. (2003). Oikeudenmukaisuuskysymys suomalaisen ympäristöliikkeen aalloissa. *Teoksessa* Lehtinen, A. & P. Rannikko (toim.): *Oikeudenmukaisuus ja ympäristö*, 160–180. Gaudeamus, Helsinki.
- Ratilainen, T. (1976). Kansallispuistojen vaikutusalueet. *Terra* 88: 1, 35–39.
- Rautio, J., M. Helenius & J. Saarinen (2001). Urho Kekkosen kansallispuiston kuluneisuus: luontomatkailun ympäristövaikutusten seuranta ja mitaaminen. *Teoksessa* Järviluoma, J. & J. Saarinen (toim.): *Luonnon matkailu- ja virkistyskäyttö tutkimuskohteena. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 796, 111–124.
- Reunala, A. & M. Heikinheimo (1987). *Taistelu metsistä. Voimaperäinen metsätalous Suomessa ja muissa maissa*. 188 s. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Reunanen, M. (2001). Helvetinjärven ja Liesjärven kansallispuistojen kävijätyytyväisyys kesäkaudella 2000. *Pirkanmaan Liitto, Julkaisu D* 64. 52 s.
- Rientjes, S. (2002). Making nature conservation modern: an analysis of developments in nature conservation policy in relation to macro-social changes – the Netherlands as a case study. *Journal of Environmental Policy & Planning* 4: 1, 1–21.
- Rodman, J. (1993). Restoring nature: natives and exotics. *Teoksessa* Bennett, J. & W. Chaloupka (toim.): *In the nature of things. Language, politics,*

- and the environment*, 139–153. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Rolston, H. III (1997). Nature for real: is nature a social construct? *Teoksessa* Chappell, T. D. J. (toim.): *The philosophy of the environment*, 38–64. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Rose, G. (2001). *Visual methodologies. An introduction to the interpretation of visual materials*. 229 s. Sage, London.
- Runte, A. (1997). *National parks. The American experience*. 3. p. 335 s. University of Nebraska Press, Lincoln.
- Ruusuvuori, J. & L. Tiittula (2005). Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. *Teoksessa* Ruusuvuori, J. & L. Tiittula (toim.): *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*, 22–56. Vastapaino, Tampere.
- Ryan, C. (2003). *Recreational tourism. Demand and impacts*. 227 s. Aspects of Tourism 11. Channel View Publications, Clevedon.
- Ryan, C., K. Hughes & S. Chirgwin (2000). The gaze, spectacle and ecotourism. *Annals of Tourism Research* 27: 1, 148–163.
- Rytteri, T. (2004). Metsäsektorin eturyhmät ja yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus. *Teoksessa* Lehtinen, A. & P. Rannikko (toim.): *Leipäpuusta arvopaperia. Vastuun ja oikeudenmukaisuuden haasteet metsäpolitiikassa*, 45–74. Metsälehti Kustannus.
- Rytteri, T. (2005). Ensimmäisten lakisääteisten luonnonsuojelualueiden perustaminen poliittisena kysymyksenä. *Terra* 117: 2, 3–16.
- Rytteri, T. (2006). *Metsän haltija. Metsähallituksen yhteiskunnallinen vastuu vuosina 1859–2005*. 180 s. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 167. Suomen Tiedeseura, Helsinki.
- Rämet, J., A. Törn, A. Tolvanen & P. Siikamäki (2005). Luonnonsuojelu ja luontomatkailu paikallisväestön silmin – kyselytutkimus Kuusamossa ja Syötteen alueella. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja A* 151. 48 s.
- Räsänen, T. (2006). Luonnossa. *Teoksessa* Koivunen, L., T. Syrjämaa & I-M. Söderholm (toim.): *Turistin tilat. Tilallisuus modernin matkustajan kokemuksena*, 161–178. Turun Historiallinen Yhdistys, Turku.
- Saarinen, J. (1995). Urho Kekkonen kansallispuiston retkeily-ympäristön viihtyvyys. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja A* 37. 77 s.
- Saarinen, J. (1997). Matkailun motiivit ja ympäristöt: matkailijatyyppien tilasidonaisuus. *Terra* 109: 2, 55–65.
- Saarinen, J. (2000a). Metsäluonnon matkailukäyttö – metsäklusterin kilpailija vai tulevaisuuden kumppani? *Teoksessa* Seppälä, R. (toim.): *Suomen metsäklusteri tienhaarassa*, 71–77. Wood Wisdom, Helsinki.
- Saarinen, J. (2000b). Luonnonsuojelualuetutkimus: luontomatkailun tutkimus kansallispuistoissa. *Teoksessa* Norokorpi, Y. & S. Tapaninen (toim.): *Lapin tutkimusmatkailusta monitieteiseen verkostoitumiseen. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 789, 59–70.

- Saarinen, J. (2000c). Snapshots of the history of nature-based tourism in Finland. *Teoksessa* Lovén, L. (toim.): Responsible nature tourism. Proceedings of the conference at Koli National Park, Finland 3.–4. February 2000. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 792, 95–105.
- Saarinen, J. (2001). The transformation of a tourist destination. Theory and case studies on the production of local geographies in tourism in Finnish Lapland. *Nordia Geographical Publications* 30: 1. 105 s.
- Saarinen, J. (2002). Erämaan muuttuvat merkitykset: pohjoisen luonnon traditionaalinen käyttö, moderni suojelu ja turistinen tulevaisuus. *Alue ja Ympäristö* 31: 2, 25–36.
- Saarinen, J. (2003). Commentary: tourism and recreation as subjects of research in Finnish geographical journals. *Tourism Geographies* 5: 2, 220–227.
- Saarinen, J. (2004a). Viimeinen oljenkorsi? Matkailu ja maaseudun aluekehitys. *Maaseudun uusi aika* 12: 3, 26–38.
- Saarinen, J. (2004b). Tourism and touristic representations of nature. *Teoksessa* Lew A. A., C. M. Hall & A. M. Williams (toim.): *A companion to tourism*, 438–449. Blackwell, Malden.
- Saarinen, J. (2004c). Luonnonsuojelu, matkailu ja aluekehitys: matkailun tutkimustarpeet ja -kysymykset Kolin kansallispuistossa. *Teoksessa* Lovén, L. (toim.): Tutkittu ja tuntematon Koli. Kolin kansallispuiston tutkimusseminaari 24.–25.4.2002. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 915, 103–112.
- Saarinen, J. (2005a). Luontomatkailun kehittäminen ja tutkimus Suomessa. *Teoksessa* Tuulentie, S. & J. Saarinen (toim.): Kestävät käytännöt matkailun suunnittelussa ja kehittämisessä. *Metlan työraportteja / Working Papers of the Finnish Forest Research Institute* 20, 119–129. Luettavissa: <www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2005/mwp020.htm>
- Saarinen, J. (2005b). Tourism in the northern wildernesses: wilderness discourses and the development of nature-based tourism in Northern Finland. *Teoksessa* Hall, C. M. & S. Boyd (toim.): *Nature-based tourism in peripheral areas. Development or disaster*, 36–49. Aspects of Tourism 21. Channel View Publications, Clevedon.
- Saarinen, J. (2006). Traditions of sustainability in tourism studies. *Annals of Tourism Research* 33: 4, 1121–1140.
- Saarinen, J. & P. Kauppila (2002). Matkailun aluetaloudellisten vaikutusten arviointi: matkailun tulo- ja työllisyysvaikutukset Pelkosenniemiellä. *Terra* 114: 1, 25–35.
- Saarinen, J. & L. Lovén (2000). Sata vuotta nousuun lähdössä. *Teoksessa* Lovén, L. & H. Rainio (toim.): *Kolin perintö: kaskisavusta kansallismaisemaan*, 138–145. Metsäntutkimuslaitos ja Geologian tutkimuskeskus.

- Saarinen, J. & M. Vaara (2002). Mökki kansallispuiston laidalla. Loma-asukkaiden näkemyksiä Pyhäntunturin kansallispuiston käytöstä ja kehittämisestä. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 845. 41 s.
- Saarinen, J., S. Jortikka & E. Virtanen (2000). Luonnonsuojelualueet ja matkailu. *Teoksessa* Saarinen, J., S. Jortikka & E. Virtanen (toim.): Luonto, matkailu ja luonnonsuojelu. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 760, 5–12.
- Saastamoinen, O. (1982). Economics of multiple-use forestry in the Saariselkä forest and fell area. *Communicationes Instituti Forestalis Fenniae* 104. 102 s.
- Sairinen, R. (2000). Regulatory reform of Finnish environmental policy. *Helsinki University of Technology, Centre for Urban and Regional Studies Publications A 27*. 284 s.
- Sankari, E. (1994). Koli kolikoiksi vai kansallisomaisuudeksi? *Teoksessa* Lehtinen, A. & P. Rannikko (toim.): *Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto*, 31–54. Gaudeamus, Helsinki.
- Schema, S. (1996). *Landscape & Memory*. 652 s. Fontana Press, London.
- Semi, J. (2007). Young people as users of the Finnish urban space. Artikkelin käsikirjoitus.
- Sharpley, R. (2001). The consumer behaviour context of ecolabelling. *Teoksessa* Font, X. & R. C. Buckley (toim.): *Tourism ecolabelling. Certification and promotion of sustainable management*, 41–55. CABI Publishing, Wallingford.
- Shields, R. (1991). *Places on the margin. Alternative geographies of modernity*. 334 s. Routledge, London.
- Shultis, J. D. & P. A. Way (2006). Changing conceptions of protected areas and conservation: linking conservation, ecological integrity and tourism management. *Journal of Sustainable Tourism* 14: 3, 223–237.
- Sievänen, T. (1993). Kolin kansallispuiston kävijät. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 465. 53 s.
- Sievänen, T. (1998). Kansallispuisto virkistyksen lähteenä. *Teoksessa* Muthonen, T. & S. Sulonen (toim.): Kansallispuistojen juhluvuoden seminaari Kolilla 28.–29.10.1996. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 718, 12–21.
- Sievänen, T. (2001). Kansallispuistojen kävijätyypit. *Teoksessa* Järviluoma, J. & J. Saarinen (toim.): Luonnon matkailu- ja virkistyskäyttö tutkimuskohteena. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 796, 77–85.
- Silvasti, T. (2001). Hyvän viljelijyyden kulttuurinen malli ja ympäristökyky – maanviljelijöiden luontosuhteen rakentuminen elämäkerrallisen puheen valossa. *Alue ja Ympäristö* 30: 2, 31–34.
- Silvennoinen, H. & L. Tyrväinen (2001). Luontomatkaillen kysyntä Suomessa ja asiakkaiden ympäristötoiveet. *Teoksessa* Sievänen, T. (toim.):

- Luonnon virkistyskäyttö 2000. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 802, 112–127.
- Silverman, D. (2001). *Interpreting qualitative data. Methods for analysing talk, text and interaction*. 2. p. 325 s. Sage, London.
- Sippola, A-L. (1989). Suojelualuetyypit ja kansallispuistojen suojelun toteutuminen – kahdeksan esimerkkiä. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 345. 181 s.
- Sippola, A-L. & J-P. Rauhala (1992). Acerbin keinosta Jerisjärven tielle. Pallas-Ounastunturin kansallispuiston historiaa. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 410. 117 s.
- Sippola, A-L. & J. Saarinen (2001). Luonnonsuojelualueiden tutkimuksen ja hoidon vuorovaikutus. *Teoksessa* Eeronheimo, H., S. Jortikka & P. Räinen (toim.): Tutkimus luonnonsuojelualueiden käytön ja hoidon suuntaajana – seminaari Tankavaarassa 4.–5.2.1997. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja A* 134, 21–30.
- Sironen, E. (1996). Lauri-poika metsässä häärii. Luonnon kokemisen paradokseista. *Teoksessa* Kotkavirta, J. (toim.): Luonnon luonto. Filosofisia kirjoituksia luonnon käsitteestä ja kokemisesta. *Jyväskylän yliopisto, SoPhi, yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja* 2, 115–124.
- Slattery, D. (2002). Resistance to development at Wilsons Promontory National Park (Victoria, Australia). *Society & Natural Resources* 15: 7, 563–580.
- Smith, N. (1984). *Uneven development. Nature, capital and the production of space*. 219 s. Basil Blackwell, Oxford.
- Smith, L. (2004). The contested landscape of early Yellowstone. *Journal of Cultural Geography* 22: 1, 3–26.
- Soper, K. (1995). *What is nature?* 289 s. Blackwell, Oxford.
- Sorsa, R. (2002). Matkailun suhde ympäristöön – Kolin alueen yritykset kestävän matkailun toimeenpanijoina. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 883. 80 s.
- Sorsa, R. (2003). Luonnonsuojelualueiden merkitys muuttunut maaseudulla: luontomatkailusta alueellisen kehittämisen väline. *Maaseudun uusi aika* 11: 3, 44–51.
- Sorsa, R. (2004a). Luonnonsuojeluviranomaisen, matkailijan ja paikallisen asukkaan suhde luontoon. *Terra* 116: 2, 89–95.
- Sorsa, R. (2004b). The role of tourism in Finnish nature conservation from the nineteenth century to the present. *Teoksessa* Saarinen, J. & C. M. Hall (toim.): Nature-based tourism research in Finland: local contexts, global issues. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 916, 33–46.
- Sorsa, R. (2005a). Matkailun muuttuva asema kansallispuistojen suunnittelussa. *Alue ja Ympäristö* 34: 1, 42–53.

- Sorsa, R. (2005b). Paluu luontoon? Erämaapuistot matkakohteina ja luontosuhteen muokkaajina. *Teoksessa* Lehtinen, A. A. (toim.): *Maantiede, tila luontopolitiikka – johdatus yhteiskunnalliseen ympäristötutkimukseen*, 109–133. Joensuu University Press, Joensuu.
- Sorsa, R. & J. Saarinen (2003). Kestävyys matkailun yritystoiminnassa: Kolin alueen matkailuyrittäjien suhtautuminen ympäristökysymyksiin. *Alue ja Ympäristö* 32: 2, 56–67.
- Squire, S. J. (1994). Accounting for cultural meanings: the interface between geography and tourism studies re-examined. *Progress in Human Geography* 18: 1, 1–16.
- Sternberg, E. (1997). The iconography of the tourism experience. *Annals of Tourism Research* 24: 4, 951–969.
- Suhonen, P. (1994). *Mediat, me ja ympäristö*. 202 s. Hanki ja jää, Helsinki.
- Suojeluohjelmien ja päätösten toteuttamistilanne (2007). Ympäristöministeriö. 22.3.2007. <www.ymparisto.fi/default.asp?node=1748&lan=fi>
- Suomalaisten elämässä. *Metsähallituksen yhteiskuntavastuun raportti 2002* (2003). 53 s. Metsähallitus, Vantaa.
- Suomalaisten matkailu 2004 (2005). *SVT, Liikenne ja matkailu 2005*: 9. 65 s. Tilastokeskus, Helsinki.
- Suomen matkailustrategia vuoteen 2020 & Toimenpideohjelma vuosille 2007–2013 (2006). *Kauppa- ja teollisuusministeriö, KTM julkaisuja* 21/2006. 102 s.
- Suoninen, E. (1999). Näkökulmia sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. *Teoksessa* Jokinen, A., K. Juhila & E. Suoninen: *Diskurssianalyysi liikkeessä*, 17–36. Vastapaino, Tampere.
- Suonpää, J. (2002). *Petokuvan raadollisuus. Luontokuvan yhteiskunnallisten merkitysten metsästys*. 214 s. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu A 35. Vastapaino, Tampere.
- Suopajärvi, L. (2001). Vuotos- ja Ounasjokikamppailujen kentät ja merkitykset Lapissa. *Acta Universitatis Lapponiensis* 37. 178 s.
- Swarbrooke, J. (1999). *Sustainable tourism management*. 371 s. CAB International, Wallingford.
- Säkenöivä toivonkipinä. Pohjois-Karjalan matkailun nousu vuoteen 2006 (2003). Pohjois-Karjalan matkailustrategian päivitys. *Pohjois-Karjalan liitto, Julkaisu* 73. 24 s.
- Söyrinki, N. (1943). Luonnonsuojelu kansallisena kulttuuritehtävänä. *Suomen Luonto*, 7–19.
- Söyrinki, N. (1954). *Luonnonsuojelun käsikirja*. 355 s. Otava, Helsinki.
- Söyrinki, N. (1957). Matkailu ja luonnonrikkauksien suojele. *Suomen Luonto* 2/1957, 1–3.
- Tamminen, J. (1981). Kansa vastaan kansallispuistot. Kansallispuistokomitean esityksen vastaanoton sosiologista tarkastelua. *Turun yliopisto, Sosiologia tutkimuksia* 101. 51 s.

- Toivonen, A-L., J. Kettunen, A. Honkanen & J. Saarinen (2005). Luonto- ja elämysmatkailu – elinkeinon edellytykset. Esiselvitys tutkimusaiheista. *Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Kala- ja riistaraportteja* 352. 33 s.
- Tolvanen, A., J. Rämetsä, P. Siikamäki, A. Törn & M. Orell (2004). Research on ecological and social sustainability of nature tourism in northern Finland. *Teoksessa* Sievänen, T., J. Erkkonen, J. Jokimäki, J. Saarinen, S. Tuulentie & E. Virtanen (toim.): Policies, methods and tools for visitor management – proceedings of the second international conference on monitoring and management of visitor flows in recreational and protected areas, June 16–20, 2004, Rovaniemi, Finland. *Metlan työraportteja / Working Papers of the Finnish Forest Research Institute* 2, 264–270. Luettavissa: <www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2004/mwp002.htm>
- Tonder, M. (2005). Anatomy of an environmental conflict – a case study of the conservation of the Saimaa ringed seal. *Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja* 75. 205 s.
- Tourism Highlights (2006). UNWTO, OMT, IOHBTO. 12 s. Luettavissa: <www.unwto.org/facts/menu.html>
- Towner, J. (1996). *An historical geography of recreation and tourism in the western world 1540–1940*. 312 s. John Wiley & Sons, Chichester.
- Tsouvalis, J. (2000). Socialized nature. England's royal and plantation forests. *Teoksessa* Cook, I., D. Crouch, S. Naylor & J. R. Ryan (toim.): *Cultural turns/geographical turns: perspectives on cultural geography*, 288–312. Prentice Hall, Harlow.
- Tuan, Y-F. (1974). *Topophilia. A study of environmental perception, attitudes, and values*. 260 s. Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
- Tulokas, R. (2002). Suomalaiset ja ympäristö. *SVT, Ympäristö ja luonnonvarat 2002: 1*. 80 s. Tilastokeskus, Helsinki.
- Tuomi, J. & A. Sarajärvi (2002). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 159 s. Tammi, Helsinki.
- Tuominen, L. (2002). Lainatut argumentit luonnon ja kulttuuriperinnön suojelussa. *Alue ja Ympäristö* 31: 2, 14–24.
- Turner, B. L. II (2002). Contested identities: human-environment geography and disciplinary implications in a restructuring academy. *Annals of the Association of American Geographers* 92: 1, 52–74.
- Tuulentie, S. (2002). Tunturin tuolle puolen: autenttisen luontoelämyksen jäljillä. *Teoksessa* Saarinen, J. (toim): *Elämys. Teollisuutta, taloutta vai jotakin muuta? Lapin yliopiston menetelmätieteellisiä tutkimuksia* 2, 73–90.
- Tuulentie, S. (2003). Lapin hullujen luontoelämykset. *Muuttuva Matkailu* 3/2003, 16–21.
- Tuulentie, S. (2004). The power of nature-based tourism: tensions between different understandings of nature at the peripheral tourist resort of Kilpisjärvi. *Teoksessa* Saarinen, J. & C. M. Hall (toim.): *Nature-based tour-*

- ism research in Finland: local contexts, global issues. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 916, 47–61.
- Tuulentie, S. (2005). Paikallisten osallisuus kestävä matkailun suunnittelussa. *Teoksessa* Tuulentie, S. & J. Saarinen (toim.): Kestävät käytännöt matkailun suunnittelussa ja kehittämisessä. *Metlan työraportteja / Working Papers of the Finnish Forest Research Institute* 20, 28–34. Luettavissa: <www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2005/mwp020.htm>
- Tuulentie, S. & J. Järviluoma (2005). Erottavat tunturit. *Teoksessa* Tuulentie, S. & J. Järviluoma (toim.): Erottavat tunturit. Pallaksen ja Ylläksen alueelliset identiteetit matkailijoiden ja yrittäjien puheessa. *Lapin yliopiston kauppatieteiden ja matkailun tiedekunnan julkaisuja B, tutkimusraportteja ja selvityksiä* 3, 71–73.
- Töttö, P. (2004). *Syvällistä ja pinnallista. Teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa*. 317 s. Vastapaino, Tampere.
- United Nations List of Protected Areas* (2003). Compiled by S. Chape, S. Blyth, L. Fish, P. Fox & M. Spalding. IUCN The World Conservation Union, UNEP World Conservation Monitoring Centre. Luettavissa: <www.iucn.org/themes/wcpa/wcp2003/pdfs/unlistpa2003.pdf>
- Urry, J. (1990). *The tourist gaze. Leisure and travel in contemporary societies*. 176 s. Sage, London.
- Urry, J. (1995). *Consuming places*. 257 s. Routledge, London.
- Uysal, M., C. Jurowski, F. P. Noe & C. D. McDonald (1994). Environmental attitude by trip and visitor characteristics. *Tourism Management* 15: 4, 284–294.
- Valkonen, J. (2003). *Lapin luontopolitiikka. Analyysi vuosien 1946–2000 julkisesta keskustelusta*. 240 s. Tampere University Press, Tampere.
- Vanhamäki, S. (2003). Kolin kaavoitus ja näkökulmia alueen matkailusta. *Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksen monisteita* 31. 55 s.
- Vartiainen, P. & H. Vesajoki (1991). Ekologisen maantieteen haasteista. *Teoksessa* Hakamies, P., V. Jääskeläinen & I. Savijärvi (toim.): *Saimaalta Kolille. Karjalan tutkimuslaitos 1971–1991*, 169–195. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos.
- Vaske, J. J., M. P. Donnelly & D. Whittaker (2000). Tourism, national parks and impact management. *Teoksessa* Butler, R. W. & S. W. Boyd (toim.): *Tourism and national parks. Issues and implications*, 203–222. John Wiley & Sons, Chichester.
- Vauhkonen, J. (2005). Arvio antaako M6: *Lakeland-imagon kohottaminen: Saimaa-Pielinen maailmanperintökohteeksi* ylipäänsä aihetta enempään valmisteluun 18.8.2005. 27.3.2006. <www.pohjois-karjala.fi/dman/Document.phx?document/d=gb23705083707572>
- Vehkala, M-M. & A. Vainio (2000). Luonnonsuojelun yhteiskunnallinen ulottuvuus. Luonnonsuojeluohjelmien toteuttamisen sosio-ekonomiset

- vaikutukset Väli-Suomessa 1990-luvulla. *Vaasan yliopiston tutkimuslaitos, julkaisuja* 83. 130 s.
- Vernon, J. (2001). Barriers to sustainability in tourism-related businesses in South-East Cornwall: results of a questionnaire survey. *University of Plymouth, Working Paper 2*. 57 s.
- Vilkka, L. (2000). Luontoarvot kansallispuistoissa: kenelle luonto kuuluu ja kenen ehdoilla? *Teoksessa* Saarinen, J., S. Jortikka & E. Virtanen (toim.): *Luonto, matkailu ja luonnonsuojelu. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantaja* 760, 23–33.
- Vilkuna, J. (1997). Kaupungin eletyt ja institutionaaliset luonnot. *Teoksessa* Haarni, T., M. Karvinen, H. Koskela & S. Tani (toim.): *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*, 163–178. Vastapaino, Tampere.
- Virkistyskäytön ja luontomatkaillen kehittyminen on kansallispuistojen keskeinen haaste ja mahdollisuus Lapissa* (2006). Metsähallituksen tiedote 15.12.2006. Luettavissa: <www.metsa.fi/news.asp?Section=10&Item=5486>
- Vuolteenaho, J. (2002). ”Uusia sanoja, uusia maailmoja”: tekstuaalisuus, sosiaalisesti tuotettu tila ja maantieteen kulttuurinen käänne. *Terra* 114: 4, 237–252.
- Vuoristo, K-V. (1984). Urho Kekkosen kansallispuisto talousmaantieteilijän näkökulmasta. *Terra* 96: 1, 69–74.
- Vuoristo, K-V. (2002). Kestävä kehitys maantieteellisen tutkimuksen näkökulmasta. *Teoksessa* Nurminen, H. (toim.): *Elämää ja elämyksiä saaristossa. Näkökulmia kestäväan matkailuun*, 13–35. Kirja-Aurora, Turku.
- Vuoristo, K-V. & N. Vesterinen (2001). *Lumen ja suven maa. Suomen matkailumaantiede*. 345 s. WSOY, Helsinki.
- Waenerberg, A. (2004). Syysmaisema vai kansallismaisema – Eero Järnefeltin Kolin kuvien tarkennetut kehukset. *Teoksessa* Lukkarinen, V. & A. Waenerberg: *Suomi-kuvasta mielenmaisemaan. Kansallismaisemat 1800- ja 1900-luvun vaihteen maalaustaiteessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 965, 186–328.
- Watt, G., R. Lane & L. Head (2003). The boundaries of nature tourism. *Annals of Tourism Research* 30: 3, 523–545.
- Wang, N. (1999). Rethinking authenticity in tourism experience. *Annals of Tourism Research* 26: 2, 349–370.
- Wang, N. (2000). *Tourism and modernity. A sociological analysis*. 271 s. Pergamon, Amsterdam.
- Watts, M. (2005). Nature: Culture. *Teoksessa* Cloke, P. & R. Johnston (toim.): *Spaces of geographical thought. Deconstructing human geography's binaries*, 142–174. Sage, London.
- Weber, M. (1978). *Economy and society. An outline of interpretative sociology*. 640 s. The University of California Press, Berkeley.

- Welford, R. (1998). Corporate strategy, competitiveness and the environment. *Teoksessa* Welford, R. (toim.): *Corporate environmental management 1. Systems and strategies*, 13–34. 2. p. Earthscan Publications, London.
- Willamo, R. (2004). Luonto ja ei-luonto. *Teoksessa* Cantell, H. (toim.): *Ympäristökasvatuksen käsikirja*, 32–36. PS-Kustannus, Jyväskylä.
- Willems-Braun, B. (1997). Buried epistemologies: the politics of nature in (post)colonial British Columbia. *Annals of the Association of American Geographers* 87: 1, 3–31.
- Williams, R. (1988). *Marxismi, kulttuuri ja kirjallisuus*. 246 s. Vastapaino, Tampere.
- Williams, R. (2003). Luontokäsitykset. *Teoksessa* Haila, Y. & V. Lähde (toim.): *Luonnon politiikka*, 40–66. Vastapaino, Tampere.
- Wilson, A. (1992). *The culture of nature. North American landscape from Disney to the Exxon Valdez*. 335 s. Blackwell, Cambridge.
- Wilson, M. A. (1997). The wolf in Yellowstone: science, symbol, or politics? Deconstructing the conflict between environmentalism and wise use. *Society & Natural Resources* 10: 5, 453–468.
- Winter, C. (2005). The use of values to understand visitors to natural areas: a study of campers on the Murray River. *The Journal of Tourism Studies* 16: 1, 38–47.
- Worster, D. (1977). *Nature's economy. A history of ecological ideas*. 404 s. Cambridge University Press, Cambridge.
- Yhteinen tulevaisuutemme* (1988). Ympäristön ja kehityksen maailmankomission raportti. 347 s. Ulkoasianministeriö ja ympäristöministeriö, Helsinki.
- Ylhäisi, J. & M. Nironen (1996). Päijänteen kansallispuiston virkistyskäyttö. *Metsähallituksen luonnonuojelujulkaisuja A* 61. 69 s.
- Zimmerer, K. S. (2000). The reworking of conservation geographies: non-equilibrium landscapes and nature-society hybrids. *Annals of the Association of American Geographers* 90: 2, 356–369.

Säädöstekstit

- Asetus Kolin kansallispuistosta* 674/1991.
Erämaalaki 62/1991.
HE 307/1990. *Hallituksen esitys laiksi Kolin kansallispuistosta.*
HE 79/1996. *Hallituksen esitys Eduskunnalle luonnonsuojelulainsäädännön uudistamiseksi. Yksityiskohtaiset perustelut.*
HE 196/1999. *Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi Syötteen kansallispuistosta sekä Jonkerinsalon, Siikavaaran, Jaaskamonvaaran, Mustarinnantunturin ja Pitsloman luonnonsuojelualueista annetun lain muuttamisesta.*
HE 169/2003. *Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi Pallas-Yllästunturin kansallispuistosta sekä eräiden luonnonsuojelualueiden perustamisesta valtionmaille annetun lain muuttamisesta.*
Laki Kolin kansallispuistosta 581/1991.
Laki Metsähallituksesta 1378/2004.
Laki Metsäntutkimuslaitoksesta 1114/1999.
Laki viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista 200/2005.
Laki ympäristövaikutusten arviointimenettelystä 468/1994
Luonnonsuojeluasetus 160/1997.
Luonnonsuojelulaki 71/1923.
Luonnonsuojelulaki 1096/1996.
Metsälaki 1093/1996.
Ulkoilulaki 1973/606.
Valtioneuvoston asetus ympäristöministeriöstä 708/2003.
Valtioneuvoston periaatepäätös (2001). Suomen matkailupoliittiset linjaukset. Valtioneuvoston periaatepäätös Suomen matkailupolitiikasta 13.6.2001.
Valtioneuvoston periaatepäätös toimintaohjelmasta luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämiseksi (2003). 13.2.2003.

Kansallispuistojen suunnitteluasiakirjat

- Alueiden yleisökäytön tavoitetila 2010* (2004). Roolijakoprojekti 2003, julkaisematon loppuraportti. Luonnonsuojelujohtaja hyväksynyt 21.4.2004. Yleinen osa. 11 s. Metsähallitus, luonnonsuojelu.
- Helvetinjärven kansallispuiston runkosuunnitelma (1986). *Metsähallitus, SU* 4:73. 25 s.
- Hiidenportin kansallispuiston runkosuunnitelma (1988). *Metsähallitus, SU* 4:95. 34 s.
- Isojärven kansallispuiston runkosuunnitelma (1984). *Metsähallitus, SU* 4:54. 29 s.
- Itäisen Suomenlahden kansallispuiston runkosuunnitelma (1987). *Metsähallitus, SU* 4:90. 49 s.
- Kauhanevan-Pohjankankaan kansallispuiston runkosuunnitelma (1985). *Metsähallitus, SU* 4:72. 27 s.
- Kolin kansallispuisto 2010. Hoito- ja käyttösuunnitelma 2003–2010* (2005). Toimittanut L. Lovén. 98 s. Metsäntutkimuslaitos, Tutkimusmetsäpalvelut ja Joensuun tutkimuskeskus.
- Kolin kansallispuisto ja Kolin matkailualue. Kestävän matkailun kehittäminen - strategia* (2006). Toimittanut L. Lovén. 48 s. EUROPARC – Sustainable Tourism Charter, NEST-KOLI-Ecolabeling project. Kolin neuvottelukunta hyväksynyt 21.2.2006. Julkaisematon suunnitelma.
- Koloveden kansallispuiston runkosuunnitelma (1993). *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja B* 5. 52 s.
- Kurjenrahkan kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma (2006). *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja C* 1. 68 s.
- Lauhanvuoren kansallispuiston runkosuunnitelma (1985). *Metsähallitus, SU* 4:71. 28 s.
- Leivonmäen kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma* (2006). Luonnos. 98 s. Metsähallitus, Etelä-Suomen luontopalvelut.
- Lemmajoen kansallispuiston runkosuunnitelma (1988). *Metsähallitus, SU* 4:91. 52 s.
- Liesjärven kansallispuiston runkosuunnitelma (1985). *Metsähallitus, SU* 4:68. 29 s.
- Linnansaaren kansallispuiston runkosuunnitelma (1994). *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja B* 17. 71 s.
- Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet. Valtion omistamien luonnonsuojelualueiden tavoitteet, tehtävät ja hoidon yleislinjat (1993). *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja B* 1. 55 s.
- Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet. Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden tavoitteet, tehtävät ja hoidon yleislinjat (2002). *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja B* 63. 47 s.

- Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet. Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden tavoitteet, tehtävät ja hoidon yleislinjat* (2004). Luonnonsuojelujohtaja hyväksynyt 21.5.2004. Julkaisematon suunnitelma. Diaarinro 2966/40/2005. 47 s. Metsähallitus, luonnonsuojelu.
- Luontomatkailusuunnitelma. Oulangan kansallispuisto ja sen lähiseutu* (2004). Julkaisematon suunnitelma. 49 s. Oulangan yhteistoimintaryhmä.
- Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden virkistys- ja luontomatkailukäytön edellytysten parantaminen – kehittämissuunnitelma ympäristöministeriölle* (2004). Aarnio, M., J. Berghäll & A. Vauramo. Julkaisematon suunnitelma 2.12.2004. Diaarinro 3516/530/2004. 79 s. Metsähallitus, luonnonsuojelu.
- Nuuskion kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma (2006). *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja C* 19. 123 s.
- Oulangan kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma (2003). *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja B* 70. 68 s.
- Pallas-Yllästunturin kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma* (2005). Toimittaneet P. Sulkava & Y. Norokorpi. Luonnos 18.8.2005. 120 s. Metsähallitus.
- Patvinsuon kansallispuiston runkosuunnitelma (1998). *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja B* 47. 50 s.
- Perämeren kansallispuiston runkosuunnitelma (1994). *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja B* 15. 40 s.
- Petkeljärvi-Putkelanharjun ja Puohtiinsuon Natura-alueiden hoito- ja käyttösuunnitelma* (2006). Laiho, J., M. Pirinen & J. Kumpulainen. Luonnos 16.10.2006. 90 s. Metsähallitus, Etelä-Suomen luontopalvelut.
- Pyhä-Häkin kansallispuiston runkosuunnitelma (1984). *Metsähallitus, SU* 4:58. 22 s.
- Pyhä-Luoston kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma* (2006). Itkonen, P. Luonnos. 115 s. Metsähallitus, Lapin luontopalvelut.
- Päijänteen kansallispuiston runkosuunnitelma (1997). *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja B* 37. 39 s.
- Repoveden kansallispuiston ja Aarnikotkan metsän luonnonsuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma (2004). *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja B* 75. 72 s.
- Riisitunturin kansallispuiston runkosuunnitelma (1987). *Metsähallitus, SU* 4:78. 46 s.
- Saaristomeren kansallispuiston runkosuunnitelma (2000). *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja B* 56. 121 s.
- Salamajärven suojelualuekokonaisuuden hoito- ja käyttösuunnitelma 2006–2015 (2007). *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja C* 20. 131 s.
- Seitsemisen kansallispuiston runkosuunnitelma (1996). *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja B* 28. 54 s.

- Syötteen alueen luontomatkailusuunnitelma (2001). Aarnio, J. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja B* 61. 49 s.
- Syötteen kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma (2006). *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja C* 2. 61 s.
- Tammisaaren kansallispuiston runkosuunnitelma (1992). *Metsähallitus, SU* 4:122. 56 s.
- Tiilikkajärven kansallispuiston runkosuunnitelma (1998). *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja B* 46. 48 s.
- Urho Kekkosen kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma (2001). *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja B* 60. 67 s.
- Valkmusan kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma (2002). *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja B* 65. 42 s.

LIITTEET

Liite 1. Suomen kansallispuistot vuoden 2007 alussa.

Kansallispuisto	Sijaintikunta	Perustamis- vuosi	Pinta-ala (km ²)*
Helvetinjärvi	Ruovesi	1982	50
Hiiidenportti	Sotkamo	1982	45
Isojärvi	Kuhmoinen	1982	22
Itäinen Suomenlahti	Hamina Kotka Pyhtää Virolahti	1982	7
Kauhaneva- Pohjankangas	Kauhajoki Karvia	1982	61
Koli	Eno Kontiolahti Lieksa	1991	30
Kolovesi	Enonkoski Heinävesi Savonranta	1990	46
Kurjenrahka	Aura Lemu Masku Mynämäki Nousiainen Pöytyä Turku Yläne Vahto	1998	30
Lauhanvuori	Isojoki Kauhajoki	1982	54
Leivonmäki	Leivonmäki	2003	30

Kansallispuisto	Sijaintikunta	Perustamis- vuosi	Pinta-ala (km ²)*
Lemmenjoki	Inari Kittilä	1956	2 860
Liesjärvi	Tammela	1956	21
Linnansaari	Kangaslampi Rantasalmi Savonlinna	1956	95
Nuukio	Espoo Kirkkonummi Vihti	1994	45
Oulanka	Kuusamo Salla	1956	280
Pallas-Yllästunturi (2005 asti Pallas- Ounastunturi)	Enontekiö Kittilä Kolari Muonio	2005 (1938)	1 022
Patvinsuo	Ilomantsi Liekka	1982	105
Perämeri	Kemi Tornio	1991	150
Petkeljärvi	Ilomantsi	1956	7
Puurijärvi ja Isosuo	Huittinen Kokemäki	1993	27
Pyhä-Häkki	Saarijärvi	1956	13
Pyhä-Luosto (2005 asti Pyhätunturi)	Kemijärvi Pelkosenniemi Sodankylä	2005 (1938)	144
Päijänne	Asikkala Padasjoki Sysmä	1993	15
Repovesi	Mäntyharju Valkeala	2003	16

Kansallispuisto	Sijaintikunta	Perustamis- vuosi	Pinta-ala (km ²)*
Riisitunturi	Posio	1956	76
Rokua	Vaala	1956	6
Saaristomeri	Dragsfjärd Houtskari Korppoo Nauvo	1983	500
Salamajärvi	Kinnula Kivijärvi Perho	1982	62
Seitseminen	Ikaalinen Kuru	1982	46
Syöte	Posio Pudasjärvi Taivalkoski	2000	300
Tammisaaren saaristo	Tammisaari	1989	55
Tiilikkajärvi	Rautavaara Sotkamo	1982	34
Torransuo	Tammela	1990	30
Urho Kekkosen kansallispuisto	Inari Savukoski Sodankylä	1983	2 549
Valkmusa	Kotka Pyhtää	1996	17

* Pinta-alat ovat Metsähallituksen ilmoittamia epävirallisia lukuja. Kaikkia yksityisiltä maanomistajilta hankittuja alueita ei ole vielä liitetty virallisesti kansallispuistoihin, eivätkä rauhoitusmääräykset ole sen vuoksi vielä voimassa joka hehtaarilla.

Liite 2. Kolin kansallispuiston matkailijoille tehtyjen haastattelujen teemarunko.

Haastateltavalle tiedoksi:

- väitöskirjatutkimus: ”Matkailun suhde luonnonsuojeluun: kansallispuistot matkailun kohteina”
- tarkoituksena selvittää matkailijoiden käsityksiä kansallispuistoista ja niiden tehtävistä, erityisesti matkailun roolista osana puistojen käyttöä ja sen yhteensopivuudesta luonnonsuojelun kanssa
- vastauksiin ei vaadita tietoa, vaan omia näkemyksiä ja mielipiteitä kansallispuistoista

Kokemukset Kolistä:

- Kolin matkan kuvaus: kesto (Kolin alueella/puistossa), seurue, käynnin tarkoitus ja virkistysmuodot, liikkuminen puistossa
- syy matkustaa Kolille
 - tieto kansallispuiston olemassaolosta ja sen vaikutus matkakohteen valintaan
- aikaisemmat käynnit Kolilla
- ensikertalaiset: omien kokemusten vastaavuus ennakkomielikuvien kanssa
- aiemmin käyneet: Kolin muuttuminen

Näkemykset matkailun asemasta osana kansallispuistojen käyttömuotoja:

- käynnit kansallispuistoissa/luonnonsuojelualueilla Suomessa/ulkomailla
- tietoisuus kansallispuistoista/muista suojelualueista
- kansallispuistojen perustamissyöt ja tärkeimmät tavoitteet
- Kolin/kansallispuistojen vetovoimaisuus luontomatkailukohteina, perustelut
- muiden matkailijoiden kohtaaminen, häiritsevyys
- hotellin ja laskettelurinteiden soveltuvuus Kolin kansallispuistoon/muihin puistoihin
- kokemukset matkailusta muilta alueilta (matkailijamäärät, rakenteet ja palvelut), niiden suhde Koliin/Suomen kontekstiin
- matkailukehittämisen hyväksyttävyyden kansallispuistoissa, nykyisten rajoitusten sopivuus
 - hyväksyttävät virkistysmuodot
 - hyväksyttävät rakenteet ja palvelut sekä niiden määrä
- matkailun asema kansallispuistoissa verrattuna muilla suojelualueilla, Kolilla verrattuna muissa kansallispuistoissa
- matkailun haitat/hyödyt kansallispuistossa ja lähialueella
 - taloudellisen hyödyntämisen hyväksyttävyyden, roolin syrjäseutujen alueellisessa kehittämisessä, hyöty ympäröivälle alueelle

- suojelualueen olemassaolon huomiointi kansallispuistossa liikkeessa, käsitys matkailijoiden ja muiden toimijoiden vastuusta/toiminnasta haittojen estämiseksi

Suhtautuminen luonnonsuojeluun:

- luonnonsuojelun/suojelualueiden perustamisen tärkeys
 - haitat (paikallisväestölle)
- kansallispuistojen tärkeimmät tavoitteet, tavoitteiden tärkeysjärjestys puistojen hoidossa

Näkemykset ihmisen asemasta kansallispuistossa:

- hyväksyttävä puistojen hoito (esim. maisemien avaus, myrskytuhojen korjaaminen)
- kansallispuistoon soveltuva ihmisen toiminta, tiukkojen rajoitusten hyväksyttävyys
- paikallisten asukkaiden erityisoikeuksien hyväksyttävyys, paikallisten huomioon ottaminen puistojen hoidossa

Suhde luontoon ja käsitys luonnosta:

- luonnon merkitys arkielämässä: luontoon liittyvät harrastukset, luonto omassa elinympäristössä
- retkeily ja matkailu luonnossa, motiivit
- parhaat kokemukset luonnossa liikkeessa
- ihanteellinen luonnonympäristö ja sen sijainti
- suojelemisen arvoisen luonnon ominaisuudet
 - mielikuva kansallispuistojen luonnosta, perinnemaisemat

Liite 3. Luontokeskuksessa haastateltujen matkailijoiden jakautuminen sukupuolen, ikäryhmän, asuinläänin, elinympäristön, koulutuksen ja ammattiryhmän mukaan.

Mies	14
Nainen	11
18–35-vuotiaat	7
36–55-vuotiaat	13
Yli 55-vuotiaat	5
Etelä-Suomen lääni	9
Länsi-Suomen lääni	7
Itä-Suomen lääni	6
Oulun lääni	1
Lapin lääni	2
Kaupunki	18
Taajama	5
Haja-asutusalue	2
Ei koulutusta	0
Peruskoulu/kansakoulu	1
Ammattikoulu	4
Opistotaso	8
Yliopisto/korkeakoulu	12
Opiskelija	2
Työntekijä	3
Alempi toimihenkilö	5
Ylempi toimihenkilö	8
Työnantaja/yrittäjä	4
Eläkeläinen	3

Liite 4. Esimerkki aineiston pelkistämisestä ja haastateltavien vertailusta: *matkailukeskeisten tyyppiin luokiteltujen vastaukset teemaan kansallispuiston vaikutus matkakohteen valintaan ja puistojen vetovoimaisuus luontomatkailukohteina* (koodi ilmaisee haastattelun järjestysnumeron sekä haastateltavan sukupuolen ja iän).

3N56:

Kansallispuistojen palvelut vaikuttavat alueelle tuloon (reitit, turvallisuus)

Kansallispuisto luontomatkailukohteen merkitsijänä

Kansallispuistojen matkailijamäärän/suosittavuuden arviointi

13M24:

Kansallispuistojen vetovoimaisuuden arviointi: palvelut (reitit, tie, opastus, muut palvelut)

Kansallispuistojen palvelut vaikuttavat alueelle tuloon

Kansallispuisto luontomatkailukohteen merkitsijänä

Kansallispuistojen matkailijamäärän/suosittavuuden arviointi

15N53:

Kansallispuistojen vetovoimaisuuden arviointi: palvelut (reitit, opastus, majoitus, turvallisuus), luonto

Kansallispuisto luontomatkailukohteen merkitsijänä

Kansallispuistojen perustamissyty: virkistys, valistus

20N52:

Kansallispuisto luontomatkailukohteen merkitsijänä (palvelut, reitit, turvallisuus)

21M57:

Kansallispuistojen palvelut vaikuttavat alueelle tuloon (opastus, reitit, majoitus, muut palvelut, turvallisuus)

Matkailijalla mahdollisuus valita tarpeidensa mukainen kansallispuisto

Matkailijamäärä ei ole häirinnyt (Repovesi)

8M41:

Kansallispuisto luontomatkailukohteen merkitsijänä (palvelut, reitit)

Koli kehittynyt myönteisesti (palvelut)

Matkailu liiallista kansallispuistoissa, jos: täynnä mökkejä

2M29:

Kansallispuistojen matkailijamäärän/suosittavuuden arviointi

Koli kehittynyt myönteisesti

Liite 5. Kolin kansallispuiston alueella toimivien matkailuyrittäjien haastattelujen teemarunko vuonna 2005.

Haastateltavalle tiedoksi:

- väitöskirjatutkimus: ”Matkailun suhde luonnonsuojeluun: kansallispuistot matkailun kohteina”
- tarkoituksena selvittää kansallispuistossa toimivien matkailuyrittäjien käsityksiä puistoista ja niiden tehtävistä, erityisesti matkailun roolista osana puistojen käyttöä ja sen yhteensopivuudesta luonnonsuojelun kanssa
- vastauksiin ei vaadita tietoa, vaan omia näkemyksiä ja mielipiteitä kansallispuistoista
- tutkimuksessa ei tuoda ilmi yksittäisen yrittäjän vastauksia

Yrityksen harjoittama toiminta:

- yritystoiminnan muodot ja laajuus, asiakasryhmät, kansallispuiston hyödyntäminen

Näkemykset matkailun asemasta osana kansallispuiston käyttömuotoja:

- Koli matkailualueena: vahvuudet/heikkoudet, tapahtunut muutos, tulevaisuus
- hotellin ja laskettelurinteiden merkitys matkailualueella
- kansallispuiston merkitys matkailualueella, puiston vetovoimaisuus, perustelut
- kansallispuistojen perustamissyyt ja tärkeimmät tavoitteet
- kansallispuiston vaikutus oman yrityksen perustamispäätökseen
- kansallispuiston merkitys yritystoiminnalle: hyödyt/haitat
- hotellin ja laskettelurinteiden soveltuvuus Kolille/muihin kansallispuistoihin
- matkailukehittämisen hyväksyttävyyden kansallispuistoissa, nykyisten rajoitusten sopivuus
 - hyväksyttävät virkistysmuodot
 - hyväksyttävät rakenteet ja palvelut sekä niiden määrä
- matkailun asema Kolilla verrattuna muissa kansallispuistoissa
- asiakkailta saatu palaute kansallispuistojen matkailusta
- omien toiveiden mukainen kansallispuisto
- kokemukset matkailusta muilta alueilta (matkailijamäärät, rakenteet ja palvelut), niiden suhde Koliin/Suomen kontekstiin
- matkailun hyödyt kansallispuistossa ja lähialueella
 - taloudellisen hyödyntämisen hyväksyttävyyden, roolin syrjäseutujen alueellisessa kehittämisessä, hyöty ympäröivälle alueelle

- ympäristökasvatuksellinen merkitys; luonto/ympäristöarvojen esille-tuonti yritystoiminnassa
- matkailun haitat kansallispuistossa ja lähialueella
 - oman yritystoiminnan soveltuvuus luonnonsuojelualueelle
- käsitys eri toimijoiden vastuusta/toiminnasta haittojen estämiseksi
 - luonnonsuojelun huomioonottaminen omassa yritystoiminnassa
- suhtautuminen ympäristölaatumerkkeihin (esim. EUROPARC, opastus-palveluyritysten laatumerkit)
- matkailun yritystoiminnan huomioonottaminen puistojen hoidossa; yrit-täjien mahdollisuudet osallistua suunnitteluun

Suhtautuminen luonnonsuojeluun ja näkemys ihmisen asemasta kansallis-puistoissa:

- luonnonsuojelun/suojelualueiden perustamisen tärkeys
 - haitat (paikallisväestölle)
- kansallispuistoon soveltuva ihmisen toiminta, tiukkojen rajoitusten hy-väksyttävyyys
- paikallisten asukkaiden erityisoikeuksien hyväksyttävyyys, paikallisten huomioonottaminen puistojen hoidossa
- hyväksyttävä puistojen hoito (esim. maisemien avaus, myrskytuhojen korjaaminen)

Suhde luontoon ja käsitys luonnosta:

- luonnon merkitys arkielämässä: luontoon liittyvät harrastukset, käynnit kansallispuistoissa
- ihanteellinen luonnonympäristö ja sen sijainti
- suojelemisen arvoisen luonnon ominaisuudet
 - mielikuva kansallispuistojen luonnosta, perinnemaisemat

Liite 6. Kolin alueella toimiven matkailuyrittäjien haastattelujen teemarunko vuonna 2001.

Yrityksen harjoittama toiminta:

- yrityshistoria: perustamisvuosi, toimintapaikka
- asiakasmäärä vuodessa, yöpymisten määrä
- työntekijöiden määrä ja kotipaikkakunnat, halu/mahdollisuudet työllistää paikallisia
- näkemys Kolin matkailualueena/tuotteena tällä hetkellä
- Kolin kansallispuiston hyödyntäminen
- keskeisimmät ongelmat yrityksen toiminnan ja kehittymisen kannalta
 - luonnonsuojelu

Suhtautuminen ympäristöasioihin:

- yrittäjän ympäristötietoisuus (oma arvio)
- ympäristöarvojen henkilökohtainen tärkeys yrittäjälle
- ympäristönsuojelun tarve Kollilla
- yrityksen aiheuttamat haitalliset vaikutukset luontoon ja kulttuuriin
- kestävän kehityksen/matkailun käsittäminen ja käsitys toteuttamiskeinoista

Ekologinen kestävyys:

- vedenkäyttö
 - vesilähde, vettä säästävät toimenpiteet yrityksessä
- energiankulutus
 - energianlähde, energiaa säästävät toimenpiteet yrityksessä
- hankinnat
 - ympäristöystävällisyys tuotteiden ostokriteerinä (esim. luonnonmukaisuus ja terveellisyys, kestävyys ja kierrätettävyys)
 - paikallisuus/kotimaisuus
- jätehuolto
 - toimenpiteet jätteiden määrän vähentämiseksi
- maankäyttö ym.
 - ristiriitojen ehkäiseminen luonnonsuojelun kanssa (kansallispuistossa toimivat)
 - merkittyjen reittien käyttäminen (ohjelmapalvelut)
 - meluvaikutusten estäminen (ohjelmapalvelut)

Sosiaalis-kulttuurinen kestävyys:

- paikallisen elinkeinoelämän ja kulttuurin tukeminen
- paikallisten alihankkijoiden ja tavarantoimittajien käyttö
- Kolin kulttuuriperinteen hyödyntäminen
- yrityksen/Kolin matkailun haitat paikallisille asukkaille; ristiriidat

- mahdollisuudet osallistua Kolin kehittämiseen

Taloudellinen kestävyys:

- suunnitelmien pitkäikäisyys
- nykyisen toiminnan riittävyys/kasvun tavoittelu (esim. työllistävyyden lisääminen)
- taloudellinen toiminta tukevalla pohjalla
- liikevaihto vuonna 2000 ja matkailun osuus siitä (%)

Toiminnan puitteet ja motiivit ympäristönsuojeluun:

- toiminnan puitteet ympäristönsuojelussa
 - toimintaa ohjaava ympäristölainsäädäntö (esim. luvat)
 - toimintaa ohjaavat taloudelliset ohjaukeinot (esim. maksut, tuet, verot)
- yrityksen saamat ohjeet, opastus ja koulutus/omatoiminen tiedonhankinta
- yrityksen ulkopuolelta tulevat esteet ympäristönsuojelun toteuttamiselle
- motiivi ympäristövaikutusten aktiiviseen ehkäisemiseen
- syy vähäiseen huomioon ympäristöasioita kohtaan
- motiivit toiminnan muuttamiseksi
- ympäristönsuojelusta aiheutuvien hyötyjen ja kustannusten suhde
- mielipide yritysten ympäristönsuojelun toteuttamisesta
 - julkisen sektorin (esim. lainsäädännön) tehtävä
 - yksityisen sektorin tehtävä (itsesääntely)

Tulevaisuus:

- tulevaisuuden suunnitelmat ympäristövaikutusten estämiseksi
- halu sitoutua toiminnan parantamiseen; kiinnostus sertifiointeihin yms.
- halu panostaa taloudellisesti enemmän
- kiinnostus yhteistyöhön muiden kanssa kehittämistyössä
- kiinnostus opastukseen, avustuksiin yms.
- Koli matkailualueena/tuotteena tulevaisuudessa